

MITEN MEISTÄ TULI FILOSOFIAN TOHTOREITA

Markku Roinila (toim.)

Suomen Filosofinen Yhdistys

MITEN MEISTÄ TULI FILOSOFIAN TOHTOREITA

toim.

MARKKU ROINILA

Suomen Filosofinen Yhdistys

HELSINKI 2010

Copyright © 2010
Suomen Filosofinen Yhdistys r.y.

Tämän teoksen on julkaissut Helsingin yliopiston kirjasto Suomen filosofisen yhdistyksen ja toimittajan luvalla. Se on identtinen painetun version kanssa.

Teos on lisensoitu CC-BY-lisenssillä (4.0)(Creative Commons Nimeä 4.0). Kaikki voitava on tehty teoksen kirjoittajien tai heidän perikuntiensa tavoittamiseksi, mutta tässä ei aivan onnistuttu. Siten lisenssi ei koske seuraavien lukujen kirjoittajia: Hallamaa, Hellsten, Kauppinen, Kirjavainen, Koivuniemi, Kvist, Ringbom, Tukiainen.

Valokuvien oikeudet ovat kirjoittajilla ja niitä koskevat normaalit tekijänoikeussäännökset. Sama koskee kansikuvaa, jonka otti Alekski Kinnunen.

ISBN: 978-951-51-5008-0 (pdf)
DOI: 10.31885/9789515150080

ISBN 978-951-9264-74-5
Hakapaino Oy
Helsinki 2010

Sisällys

<i>Markku Roinila: Lukijalle</i>	7
<i>Jaakko Hintikka: Väitös kenttäharmaissa</i>	11
<i>Lauri Rauhala: Psykologista filosofiksi</i>	15
<i>Lars Hertzberg: En filosofisk upptäcktsresa</i>	21
<i>Juhani Pietarinen: Rorschachista induktiologiikkaan: miten psykologista tuli filosofian tutkija</i>	27
<i>Ilkka Niiniluoto: Matemaatikosta filosofiksi</i>	35
<i>Veikko Rantala: Harrastus muuttuu ammatiksi</i>	41
<i>Simo Knuutila: Toteutumattomia mahdollisuuksia etsimässä</i>	45
<i>Risto Volanen: Väitöskirjatyötä Bostonissa ja Konginkankaalla</i>	51
<i>Jouko Väänänen: How I became a logician</i>	59
<i>Hans-Olof Kvist: Tiedollisten perusteiden selvittämistarve johti teologian tohtoriksi</i>	65
<i>Heikki Kirjavainen: Varmuudesta epävarmoissa oloissa</i>	75
<i>Jan von Plato: Yksinäinen tie tohtoriksi</i>	81
<i>Seppo Sajama: Miten ajauuin filosofian tohtoriksi?</i>	89
<i>Matti Sintonen: Kuinka minusta tuli ilo-opin tohtoli</i>	93
<i>Leila Haaparanta: Olemista ihmettelemällä filosofian tohtoriksi</i> ...	103
<i>Antti Hautamäki: Filosofina maailmalla</i>	109
<i>Fredrik Lång: En ofta berättad historia</i>	115
<i>Bertel Wahlström: Avhandlingen ska skrivas med tanke på livet framåt, men arbetet kan förstås endast bakåt</i>	119
<i>Arto Haapala: Helsinki, Freiburg, Lontoo: kolme askelta väitökseen</i>	125
<i>Martin Kusch: How a German Draft-Dodger Became a Doctor of Philosophy in Oulu</i>	131
<i>Aarne Ranta: Irti äidistä</i>	135
<i>Riku Juti: Näin minusta tuli filosofian tohtori – muistoja Helsingistä ja Cambridgestä</i>	143
<i>Paavo Pylkkänen: Quantum philosophy is philosophy enough</i>	151
<i>Jussi Kotkavirta: Absoluuttisen idealismin armoilla</i>	159
<i>Risto Saarinen: Yhden asian filosofi</i>	165

<i>Ilkka Kantola: Uteliaisuudesta moraaliseen todennäköisyyteen</i>	171
<i>Jari Palomäki: ” – ja minun on ihan pakko”</i>	179
<i>Christoffer Gefwert: Att Doktorera i Filosofi</i>	185
<i>Jaana Hallamaa: Persoonan jäljillä</i>	193
<i>Tuomo Aho: Kuinka juoda tervaa läpi harmaan kiven</i>	199
<i>Ilkka Kiema: Laaja-alaisia opintoja, ahtaasti rajattuja tutkimuksia ja epätietoista etsintää – miten minusta tuli filosofian tohtori?</i>	205
<i>Markus Lammenranta: Angstista tietoon</i>	211
<i>Pekka Vuoria: Miten tulin filosofian tohtoriksi</i>	217
<i>Toivo J. Holopainen: Varhaiskeskiajan filosofiaa</i>	221
<i>Timo Kaitaro: Sattumalta</i>	227
<i>Kimmo Pasanen: Mikä ihme on tyhjä maalaus?</i>	233
<i>Irmeli Hautamäki: Filosofiaa ja avantgardetaidetta</i>	239
<i>Sami Pihlström: Pragmaattista realismia etsimässä</i>	245
<i>Olli Lagerspetz: Som biet söker blomman</i>	253
<i>Aki-Mauri Huhtinen: Minun filosofiani</i>	261
<i>Jukka Kilpi: Autonominen tutkija liberaalissa yhteisössä</i>	269
<i>Sirkku Hellsten: Filosofista elämänura: etiikan ja moraalifilosofian akateemiset ja käytännölliset ulottuvuudet</i>	277
<i>Veli-Matti Värri: Filosofian tohtoriksi ilman jiddishin kieltä</i>	285
<i>Kristian Klockars: Sartre, kritisk teori, en disputation och jag</i>	293
<i>Terhi Kiiskinen: Voisit ehkä vähän katsoa...</i>	299
<i>Panu Minkkinen: Pätkäyöllistetyn lukupiiriläisen seikkailut tohtorikoulujen luvatussa maassa</i>	307
<i>Markku Oksanen: Tieni ympäristöfilosofiassa</i>	313
<i>Virpi Mäkinen: Mäkinen prosessi</i>	321
<i>Arto Tukiainen: Filosofinen elämäni 1989–2009</i>	327
<i>Leila Toiviainen: Nietzsche’s Nurse</i>	333
<i>Jyrki Konkka: Epämääräinen toimeksianto</i>	339
<i>Ari Hirvonen: Oikeuden ajattelun matkalla: abolitionismista Antigoneen</i>	345
<i>Juha Himanka: Reduktiota jäljittämässä</i>	351
<i>Jari Kauppinen: Aivan kuin en olisikaan vielä kuollut</i>	359
<i>Petri Järveläinen: Perässähiihtäjän muistelmat</i>	367
<i>Risto Vilkkö: Tutkimuksia logiikan historiasta ja filosofiasta</i>	375
<i>Kimmo Sarje: Maailmankatsomus ja taide</i>	379

<i>Pauliina Remes</i> : Ylös ja alas Helsingissä ja Lontoossa	389
<i>Pekka Louhiala</i> : Lääketiedettä, filosofiaa ja lääketieteen filosofiaa ...	397
<i>Jarkko Tontti</i> : Pitkät jäähyväiset eli salapuvussa filosofiksi ja kuinka yliopistosta pääsee pois	401
<i>Mårten Ringbom</i> : Pitkä taival	407
<i>Taneli Kukkonen</i> : Arabiaa ja antiikin perintöä	413
<i>Oskari Kuusela</i> : Puolivahingossa Oxfordin tohtoriksi	419
<i>Arto Laitinen</i> : Arvostusten merkityksestä, Jyväskylässä	427
<i>Tarja Kallio-Tamminen</i> : Luonnonfilosofian haaste	435
<i>Marika Enwald</i> : Elämän ymmärtämisen halua ja sattumaa	443
<i>Heikki J. Koskinen</i> : Naturalismia, metafilosofiaa ja metafysiikkaa	449
<i>Arto Mutanen</i> : Logiikkaa ja filosofiaa	457
<i>Mirja Hartimo</i> : Puluja ja betonia Bostonissa	461
<i>Ville Päivänsalo</i> : Filosofinen teorianmuodostus kiehtoi	467
<i>Iris Wikström</i> : På jakt efter vishet	473
<i>Valtteri Arstila</i> : Sattumalta tohtoriksi?	479
<i>Tarja Knuuttila</i> : Monta tietä, sama polku: matkani taloustieteestä semiotiikan kautta tieteenfilosofiksi	485
<i>Harri Stenberg</i> : Filosofiasa mielekkyys	493
<i>Juhana Lemetti</i> : Järjen ylevin muoto?	499
<i>Jari Kaukua</i> : Tieni tohtoriksi: rationaalinen rekonstruktio	505
<i>Markku Roinila</i> : Universaalineron pauloissa	511
<i>Antti Saaristo</i> : Yksilön ja yhteisön hankala suhde – teoreettista ja käytännöllistä selvittelyä	519
<i>Minna Koivuniemi</i> : Courage	529
<i>Marke Ahonen</i> : (Akateemisen) lapsuuden loppu	537
<i>Camilla Kronqvist</i> : På vägen att hitta min väg	543
<i>Olli-Pekka Moisio</i> : Löysin itseni filosofian parista	551
<i>Teppo Eskelinen</i> : Akateeminen kehitykseni kohti epätodennäköistä huippuhetkeä	557
<i>Topi Heikkerö</i> : Akateeminen taipaleeni	565
<i>Juhana Toivanen</i> : Grendelin äiti	573
<i>Vili Lähteenmäki</i> : The Tourujoki River	579
<i>Jussi Backman</i> : Tieni fenomenologiaan	585
<i>Mikko Tolonen</i> : Hoo yip hoo yip hoo	593

<i>Mika Perälä</i> : Näkyjä, muistoja ja unia opinnoista Helsingissä ja Oxfordissa	599
<i>Ilkka Niiniluoto</i> : Filosofit tohtoriksi väittelemässä	607
Kuvalähteet	615
Kirjoittajaluettelo	617
Henkilöhakemisto	619

Lukijalle

Tämä teos on jatkoa kolmelle aiemmalle samankaltaiselle kertomuskokoelmalle, *Miten meistä tuli historian tohtoreita?* (toim. Päiviö Tommila, Suomen historiallinen seura, Helsinki 1998), *Miten meistä tuli oikeustieteen tohtoreita?* (toim. Heikki Halila ja Pekka Timonen, Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki 2003) ja *Miten minusta tuli kasvatuksen historian tohtori?* (toim. Jouko Kauranne, Martti T. Kuikka, Erkki Merimaa ja Jukka Rantala, Suomen koulutushistoriallinen seura, Helsinki 2009).

Tarkoituksena on tallettaa väittelyperinnettä filosofian alalta sekä tulevan historiankirjoituksen avuksi että opiksi ja huviksi menneille ja tuleville väittelijöille. Tohtoriksi väittelemine on useimmille tieteilijöille ikimuistoinen tapahtuma, johon liittyy paljon iloa, mutta myös vaikeuksia. Vaikka usein korostetaan, ettei väitös saa olla elämäntehtävä, se on pitkällekin edenneille tutkijoille silti yleensä ensimmäinen merkittävä tieteellinen saavutus, ja siksi hyvin tärkeä.

Esipuheessaan *Miten meistä tuli historian tohtoreita* -teokseen professori Päiviö Tommila esitti toivomuksen, että myös muiden tieteiden parissa koottaisiin samankaltaisia kirjoja. Opintonsa yleisessä historiassa aloittanut ja kirjan tuoreeltaan jatko-opintovaiheessa lukenut tämän kirjan toimittaja otti neuvon varteen ja esitti ajatuksen Suomen Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtajalle ja sihteerille jo kauan ennen omaa väitöstään. Erinäisten viivytysten jälkeen virallinen aloite SFY:n hallitukselle tehtiin 15.2.2008. Motivaatioksi riitti yksinkertaisesti se, että toimittaja halusi lukea tämän kirjan.

Kirjoituspyyntöä levitettiin vuoden 2008 syksyllä SFY:n jäsenkirjeen ohella filosofian verkkoportaalissa (www.filosofia.fi) ja laitosten sähköpostilistojen kautta. Ajatus ei heti iskenyt tulta – määrääiä piti pidentää muutamaan kertaan ja lisäksi tarvittiin suuri määrä henkilökohtaisia lähestymisiä tarvittavan kertomusmäärän kokoon saamiseksi. Lopulta kertomuksia tuli kuitenkin 89 kappaletta, mitä voidaan pitää hyvänä saavutuksena.

Kirjoituspyyntö oli suhteellisen vapaamuotoinen. Kertomusten toivottiin rajoittuvan viiteen liuskaan, niiden toivottiin olevan persoonallisia ja ohjaaviksi kysymyksiksi esitettiin seuraavat:

- Mistä tuli heräte ryhtyä opiskelemaan filosofiaa?
- Ketkä olivat pääopettajat?
- Katsaus opintovuosiin
- Miten ja miksi syntyi halu jatkaa opintoja tohtoriksi?
- Miten löytyi väitöskirjan aihe?
- Ketkä olivat työn ohjaajia ja ketkä mahdollisia muita virikkeiden antajia?
- Millaisia vaiheita ja millaisia vaikeuksia väitöskirjan teossa oli?
- Miten tohtoriopinnot rahoitettiin?
- Millainen oli väitöstilaisuus?
- Onko väitöskirjan teema jatkunut myöhemmissä töissä?
- Onko tohtoriksi tuleminen vastannut asetettuja odotuksia?

Tästä teoksesta löytyvät kaikki saadut kertomukset väitöspäivän mukaisessa järjestyksessä. Toimitustyö on tehty varsin kevyellä kädellä, lähinnä yhdenmukaisuuden vaatimuksia vaalien. Teoksen oppihistoriallista arvoa lisäävät lopussa olevat henkilöhakemisto ja Suomen Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtajan, Helsingin yliopiston kanslerin Ilkka Niiniluodon kirjoitus ”Filosofit tohtoriksi väittelemässä.”

Aiemmista vastaavista teoksista *Miten meistä tuli filosofian tohtoreita* poikkeaa jonkin verran rajauksensa vuoksi. Koska filosofiaa opetetaan ja tutkitaan Suomessa muuallakin kuin varsinaisilla filosofian laitoksilla, SFY:n hallitus päätti Tieteellisten seurain valtuuskunnan suostumuksella pyytää kertomuksia myös muualla kuin filosofian laitoksilla väitelleiltä. Siten kokoelmassa on mukana teologeja, kasvatustieteilijöitä, valtiotieteilijöitä ja lainoppineita. Ainoa vaatimus kirjoittajille oli siis lopulta se, että väitöskirjan aihe on filosofinen laajasti ymmärrettyä.

Rajaus vaikeutti toimitustyötä melkoisesti, sillä ei ole olemassa lueteloita filosofisten väitöskirjojen tekijöistä (toimitustyön jo päätyttyä ilmestyi kuitenkin väitösbibliografia, osoite: http://filosofia.fi/suomalainen_filosofia/bibliografia). Toimittaja lähetti tietämilleen ja kollegoiden ehdotusten mukaisille henkilöille kirjoituspyyntöjä (pois-

lukien jo vastaaviin kokoelmiin osallistuneet) ja esittää pahoittelunsa, mikäli joku teokseen halukas tohtori jäi hankkeesta tietämättömäksi. Lopullinen valikoima on kuitenkin nähdäkseni suhteellisen kattava valikoima filosofiaa tutkineita väittelijöitä laitoksista ja tiedekunnista riippumatta.

Lopuksi on ehkä syytä mainita vielä hiukan teoksen otsikosta. Humanistisista tiedekunnista valmistuu filosofian tohtoreita riippumatta siitä, mihin laitokseen väitös suoritetaan. Siksi teoksen suunnitteluvaiheessa spekulointiin pitkään mikä kirjan nimeksi tulisi. Lopulta päädyttiin kuitenkin nykyiseen, jo senkin vuoksi, että filosofeilla on ehkä enemmän syytä kuin muilla humanisteilla kutsua itseään filosofian tohtoreiksi, institutionaalisista käytännöistä huolimatta. On kuitenkin huomattava, että osa filosofian laitoksista sijaitsee muissa kuin humanistisissa tiedekunnissa. Siten esimerkiksi Helsingin yliopiston Käytännöllisen filosofian laitoksella väitelleet ovat valtiotieteen tohtoreita. Oppiarvot on merkitty kunkin väittelijän kohdalla faktalaatikkoon.

Esitän lämpimät kiitokset kaikille teokseen kirjoittaneille tohtoreille sekä eri tavoin toimitustyössä auttaneille henkilöille. Kiitän myös kielenhuollosta dosentti Tuomo Ahoa ja teoksen taitosta osastosihteeri Auli Kaipaista. Lopuksi kiitän Suomen Filosofista Yhdistystä teoksen ottamisesta julkaisuohjelmaansa ja sen puheenjohtajaa, kansleri Ilkka Niiniluotoa ja sihteeriä, dosentti Risto Vilkkoa antoisasta yhteistyöstä.

Helsingissä 11.11.2010

Markku Roinila

Jaakko Hintikka

FT, professori

s. 12.1.1929, väitös 23.5.1953

Vastaväittäjä: professori Georg Henrik von Wright

Kustos: professori Gustaf Järnefelt

Kirjan otsikko: *Distributive Normal Forms in the Calculus of Predicates*

Väitös kenttäharmaissa

Väittelemiseni tohtoriksi keväällä 1953 oli poikkeuksellinen sekä väitöskirjan että väitöstilaisuuden kannalta. Useimmiten väitöskirjan varsinainen kirjoittaminen sekä sitä saattava ajatusponnistelu on työläs ja ehkä tuskallinenkin toimitus. Minun väitöskirjani *Distributive Normal Forms in the Calculus of Predicates* oli hieman tiivistetty versio liseniaattityöstäni, joka oli hyväksytty Helsingin yliopistossa syksyllä 1952. Tämä työ oli vuorostaan laajennettu ja korjattu versio pro gradu -työstäni, joka hyväksyttiin matematiikassa keväällä 1952. Näin ollen väitöskirjan teko ei minulle ollut erillinen ura- tai opintovaihe.

Mutta miten moinen teos oli sitten alun perin syntynyt? Ensimmäiset virikkeet filosofiaan antoi kirjoillaan minulle – niin kuin monille muille silloisille suomalaisille – jo kouluvuosina Eino Kaila. Lähinnä hänen vaikutuksestaan aloin opiskella filosofiaa 1947 vakavasti muodollisen pääaineeni matematiikan rinnalla. Minulle oli tavaton onni kuunnella G. H. von Wrightin luentoja. Perusasioistakin luennoidessaan hän samalla kehitteli omia uusia ideoitaan. Hän veti kuulijansa mukaan keskusteluun – meitä oli auditoriossa vain ”happy few” – joten muka alkeisopetuksistakin tuli melkein tutkijaseminaari.

Sisäistin hänen ideoitaan parhaani mukaan. Ne inspiroivat minut ensimmäiseen tärkeään tutkimusoivallukseeni kesällä 1948. Yhtäkkiä

näin, miten von Wrightin eri tapauksissa soveltama normaalimuotojen ja konstituenttien menetelmä voidaan yleistää koko predikaattilogiikkaan eli 1. kertaluvun logiikkaan.

Tämän oivalluksen artikuloiminen tavallisten opintojen ohella, alkusi hyvin hatarien tietojen pohjalta oli hidas ja työläs tehtävä, joka vei minulta neljä vuotta. Koska liikuin kartoittamattomassa maastossa, en voinut saada mitään konkreettista ohjausta työni yksityiskohtiin, joskin keskustelut von Wrightin kanssa antoivat minulle monia tärkeitä virikkeitä. Tässä mielessä hän oli työni ”ohjaaja”, ja ainoa sellainen.

Jälkikäteen ajatellen minulle oli erittäin hyödyllinen kokemus joutua omin eväin kartoittamaan aivan uutta, laajaa tutkimusaihetta. Myöhemmin olen tutkijaurallani joutunut tekemään pariinkin otteeseen samanlaisia uudisraivaajan työtä. Normaalimuoto-työni – jota en tietenkään ensin ajatellut väitöskirjatyönä – onnistuminen on rohkaissut minua näissä usein hitaastikin edistyneissä töissäni antamalla luottamusta alkuperäisen johtoidean toteuttamismahdollisuuksiin.

Väitöskirjani teemalla on paljon yleisempi merkitys kuin miltä ehkä ensin näyttää. Minulla oli alun pitäenkin jonkinlainen aavistus sen lähestymistavan lupaavuudesta, josta normaalimuodoissa ja konstituentteissa on kysymys. Mutta pitkään taustatietoni ja teknilliset taitoni olivat niin puutteelliset, etten pystynyt soveltamaan ideoitani matemaattisen logiikan keskeisiin ongelmiin. Pahoittelin tätä 2006 minulle omistetuissa *Library of Living Philosophers* sarjan niteessä. Olen sen koommin kuitenkin onnistunut osittain korjaamaan aikaisemmat laiminlyöntini. Konstituenttien tekniikka äärettömään rajatapaukseen yleistettynä näyttää näet ratkaisevaa osaa kontinuumin ongelmaa koskevissa meillä olevissa töissäni. Olen myös oivaltanut entistä paremmin normaalimuotojen teorian merkityksen informaation käsitteen tutkimisen perustavana viitekehysenä.

Väittelemiseni ulkonaiset puitteet olivat myös hieman erikoiset. Olin näet tuolloin suorittamassa varusmiespalvelustani Suomen puolustusvoimissa. Niihin kuului vielä sellainenkin aselaji kuin ratsastava tykistö, josta syystä väittelin, ei frakissa vaan aseuniformussa kannukset jalassa. Olin muistaakseni edennyt väitöstilaisuuden aikana sotilasurallani aliupseerikouluun asti. Eräässä silloisessa haastattelussa minua kutsuttiin ”korkeastioppineeksi korpraaliksi”.

Loman saaminen väittelemistä varten ei tuottanut vaikeuksia. Varusmiesten yleisten pukeutumissääntöjen mukaan minun piti luonnollisesti esiintyä armeijan asussa, jonka koin tyytyväisenä vapautena frakin vuokraamisesta. En tiennyt, että minun olisi tietysti pitänyt mennä peräämään rättimikolta moiseen tilaisuuteen juhla-uniformu. Tilanne oli niin uusi esimiehillekin, etteivät hekään huomanneet komentaa minua muuttamaan kutimiani lomalle lähtiessäni, vaikka syyn tiesivätkin. Seuraus oli, että puolustin distributiivisia normaalimuotoja armeijan tavallisissa kenttäharmaissa esimiesteni jälkikäteksi kauhuksi.

Varsinaisessa väitöstilaisuudessa ei ollut juuri muuta merkillistä. Vastaväittäjänä oli tietysti von Wright, ja vuorosanaillumme oli siis jatkoa aikaisemmille keskusteluillemme. Jälkikäteen olen tuuminut, että minulle niin kuin luullakseni useimmille väittelijöille olisi ollut hyväksi, jos vastaväittäjä kiinnittäisi erityistä huomiota niihin kysymyksiin, joihin väitöskirjatyö johtaa, mutta jotka jäivät siinä vastaamatta.

Nopea väittelemine oli minulle myöhemmällä urallani sikäli ongelmaksi, että systemaattiset opintoni jäivät hatariksi. Olen niitä sittemmin joutunut omin päin jatkamaan, mikä on usein hankalaa ja hidasta.

Toisessa suhteessa oli minulle kuitenkin suureksi eduksi selvitä tohtoroitumisesta nopeasti. Väitöskirjasta tulee näet aivan liian usein varsinkin humanistisilla aloilla niin korkea kynnyks, että siitä selviytyminen haittaa tutkijan yleistä urakehitystä. Ääritapauksissa väitöskirjasta tulee, ei opinnäyte, vaan elämäntyö. Hakeutuessani omaan väitöstilaisuuteeni näin erään toisen auditorion ovella kumaran, harmaatukkaisen frakkipukuisen vanhuksen. Tuumin miten kohteliasta oli jonkun väittelijän entiseltä opettajalta tai ehkä isältä kunnioittaa väitöstilaisuutta pukeutumalla hänkin frakkiin. Jälkikäteen totesin kuitenkin sanomalehdestä, että vanhus oli itse väittelijä.

Boston University

Lauri Rauhala

FT, professori emeritus
s. 13.9.1914, väitös 12.4.1969

Vastaväittäjä: professori Sven Krohn
Kustos: professori Kalevi Wiik
Kirjan otsikko: Intentionality and the
Problem of the Unconscious

Psykologista filosofiksi

Olen syntynyt Sievissä 13.9.1914 maanviljelijäperheen nuorimpana lapsena. Keväällä 1939 olin valmistunut opettajaksi. Ehdin olla Oulussa kolme viikkoa opettajana, kun koulut otettiin sotilaskäyttöön ja minut kutsuttiin asepalvelukseen. Sotani kesti muutamaa viikkoa vaille 5 vuotta. RUK:n kurssin kävin välirauhan aikana Niinisalossa. Jatkosodan alettua jouduin kokelaana rintamajoukkoihin Karjalan Kannaksella joukkueen johtajaksi. Haavoituin yhden kerran. Parin vuoden asemasodan jälkeen sain komennuksen esikuntatehtäviin. Loppuvaiheessa toimin pataljoonan talousupseerina.

Siviiliin päästyäni vuoden 1944 lopulla tulin Helsinkiin ja päätin jatkaa opintojani. Minulla oli jo opettajakoulutukseni pohjalta humanistinen pohja viritettynä. Muut opinnot eivät kiinnostaneet. Hakeuduin Eino Kailan filosofian ja psykologian kursseille sekä Juho Hollon kasvatuksen ja kasvatustaloustieteen luennoille. Myöhemmin eri yhteyksissä sain olla myös Erik Ahlmanin oppilaana. Kailan ja Hollon opetus vastasivat juuri niitä odotuksia, joita olin jatko-opinnoilleni asettanut. Kailan teatteritaiteellinen opetustyyli ja hänen monilahjainen persoonansa olivat niin valloittavia, että tulin lopullisesti annetuksi filosofialle. Hollon persoona ja opetus olivat täysin erilaisia, mutta toisella tavalla vaikuttavia. Hän oli sydämellinen, herkän intuitiivisesti oppilaansa tunteva ja siksi hänen apunsa ja ohjantansa olivat vähäeleisyydessään tehokkaita. Osallistuin myös useana vuonna Uno Saarnion filosofiseen seminaariin.

Pieni tosikertomus Eino Kailan henkilökohtaisesta kohtaamisestani kuvanee hänen opettajapersoonaansa yhdestä näkökulmasta. Hän oli ilmoittanut, että approbatur-tentti alkaa suullisella kuulustelulla ja siitä tulee sopia hänen kanssaan kotipuhelimessa. Soitin ja tentti sovittiin tietyksi päiväksi luennon jälkeen hänen vastaanottohuoneessaan. Määrähetkellä menin ovelle, koputin ja hän kutsui sisään. Sanoin asiani. Katsumattakaan ovelle päin hän sanoi: ”Tulkaa kahden viikon kuluttua uudelleen”. Niin tein ja sama kohtaus toistui. Vielä kolmannella kerralla hän – ilmeisesti muistamatta minua lainkaan – toisti saman ohjeen. Silloin rohkaistuin ja sanoin, että olen jo kaksi karanteeniä viikkoa pitänyt ja toivoisin nyt kuulustelua. Se tehoi. ”Tuokaa se opintokirja tänne.” Hän merkitsi approbaturin suoritukseen tekemättä ainuttakaan kysymystä. Se oli suuren miehen riippumattomuutta yliopiston tenttirutiineista.

Uskon, että Kaila olisi hyväksynyt minut jatko-opintoihin filosofia pääaineena. Kandidaattiopintojeni aikana psykologia irtaantui Helsingin yliopistossa filosofiasta itsenäiseksi tutkintoaineeksi. Kun näytti siltä, että lähitulevaisuudessa avautuisi psykologeille ammattivirkoja, valitsin psykologian pääaineeksi. Oli oltava realistinen, kun perheen perustaminenkin oli hankkeilla. Kirvelihän se, mutta uskoin myöhemmin palaavani filosofiaan.

Nikkilän sairaalassa oli perustettu psykologin virka juuri kandidaattitutkintoni valmistumisen aikoihin. Hain sitä ja sain viran. Olimme menneet naimisiin ja vaimoni Esteri sai sairaanhoitajana osastonhoitajan viran. Olimme nyt samalla alalla ja voimme keskustella potilasasioista hyödyllisellä tavalla. Nikkilä-vaiheella oli tärkeä merkitys myös filosofikehitykselleni. Työni siellä oli etupäässä osallistumista diagnoosien tekoon testien avulla. Aloin pian huomata, että mielitaudin käsite oli diffuusi ja hoitokäytännöt lääketiedelähtöisinä ongelmien kannalta pääosin huonosti toimivia. Käsitin, että asiointien korjaaminen vaatii ensiksi mielitaudin luonteen filosofista selvitystä, jotta olisi mahdollista kehittää niistä kärsiville relevantteja avuksiolomisen keinoja. Siitä alkoivat tieteenfilosofiset pohdiskeluni.

Nikkilästä käsin osallistuin amerikkalaisen yliopiston kesälukukauden sosiaalipsykologian kurssiin Salzburgissa. Opiskelin myös British Councilin stipendillä Lontoon yliopiston Maudsley-instituutissa yhden vuoden kliinisen psykologian post-graduate -kursilla H. J. Eysenckin johdolla. Kurssi oli tilastomatematisesti kehiteltyjen testien käytön

oppimista. Mitään muuta informaatiota potilaasta ei saanut käyttää kuin testipistemääriä. Tämä vieraannutti minut lopullisesti tämänkaltaisesta ”tieteellisestä kliinisestä psykologiasta”. Maudsleyn kurssin aikana kävin tiivistetyssä tahdissa jungilaisessa psykoanalyyssissa (jota Helsingistä käsin jatkoin useissa lyhemmissä jaksoissa). Tämä syvensi suuresti ihmisen olemassaolon ymmärtämistäni ja harjoitti itsereflektion taitoa. Se myös valmisteli näkemään fenomenologian mahdollisuuksia kliinisessä käytännössä.

Lontoosta palattuani en enää jatkanut Nikkilässä, vaan siirryin kliiniseksi psykologiksi Työterveyslaitokselle ja sieltä kolmen vuoden jälkeen Yhteiskunnallisen korkeakoulun psykologian lehtoriksi. Kun se siirtyi muutaman vuoden jälkeen Tampereelle muuttuen yliopistoksi, erosin lehtorin virasta. Tästä lähtien toimin tilapäisissä psykologin tehtävissä ammatinvalintojen ohjauksissa, henkilövalinnoissa, tuntiopettajana yliopistoissa ja luennoitsijana eri järjestöissä. Oli enemmän aikaa filosofialle.

Filosofisen tutkimustyöni alku oli seuraava. Olin eräässä tilaisuudessa pitänyt esitelmän C. G. Jungin psykologian filosofisesta luonteesta. Kuulijoitteen joukossa oli Turun yliopiston filosofian professori Sven Krohn. Hän tuli esitelmän jälkeen luokseni ja sanoi: ”Sehän oli melkein puhdasta fenomenologiaa. Etkö voisi jatkaa siitä väitöskirjaan?” Innostuin heti. Oliko kyseessä sattuma, että Sven Krohn oli läsnä? Tuskinpa kukaan toinen professori olisi tuohon aikaan kutsunut minua oppilaakseen. Sen verran yksityisajattelijan maineessa olin. Ehkä jokin aukko filosofiseen tutkimukseen olisi myöhemminkin ilmaantunut ilman Sven Krohnia, mutta varmaankin eri alalta.

Väitöskirjan aihe tarjoutui psykologisen taustani pohjalta. Halusin analysoida psyykkisen häiriön tajunnan sisäistä subjektiivisen maailmankuvan konstituutiota fenomenologisesti. Krohn rajoitti ja täsmensi intressiäni paremmin väitöskirjan puitteisiin sopivaksi. Lopulliseksi nimeksi tuli: *Intentionality and the problem of the unconscious*. Työtä oli kosolti. Oli perehdyttävä fenomenologian analyysiperiaatteisiin ja niiden sovelluksiin eri aloilla. Osa työstäni oli siten filosofian opiskelua. Krohn oli hyvä opastaja kirjallisuuteenkin. Hänen opetukseensa Turun yliopistossa en Helsingistä käsin voinut osallistua. Tapasimme hänen kotonaan useita kertoja ja hän oli parhaimmillaan mainio keskustelija,

joka tyhmistäkin kysymyksistä kaivoi asian ymmärtämistä palvelevan ytimen. Kovin yksityiskohtaista ohjausta nykyisessä muodossaan se tuskin oli. Tähän aikaan väittelijä tunsi yliopistoissa yleensäkin itsensä varsin yksinäiseksi. Voi kuitenkin olla, että tällainen väitöstyö koulutti tekijäänsä paremmin tieteelliseen (myös filosofiseen) ajatteluun kuin väitöstyö tiimissä. Hyödyllisiä keskusteluja sain tässä vaiheessa käydä myös perheystävämme, professori Raili Kaupin kanssa.

Väitöskirjatyö oli vireillä 8 vuotta. Sen valmistumista hidasti eri yhteyksissä tehty leipätyö, johon kuului myös paljon matkustamista. Taitava kääntäjä, filosofi Jaakko Railo sairastui kesken työn ja se viivästytti väitöstilaisuutta vielä vuodella. Käännös oli lopulta laadullisesti erinomainen. Siitä olen saanut kiitosta Amerikastakin. Väitös oli Turun yliopistossa vuonna 1969. Vastaväittäjänä oli Sven Krohn ja kustoksena professori Kalevi Wiik. Toisena esitarkastajana oli toiminut professori Raili Kauppi.

Karonkasta en muista paljoakaan. Se oli tavanomainen. Minä, vasta-vaittäjä ja jotkut ystäväistäni puhuimme ja yritimme olla humoristisia ja henkeviä. Hra Bacchus saattoi tietenkin olla tässä avuksi. Ilmeisesti tarjoilu oli riittävän hyvä, sillä sain arvosanaksi *eximian* – kertoohan vanha professorikasku arvosanan määräytyvän karonkan tarjoilun pohjalta.

Kovin paljon melua väitöskirjani ei aiheuttanut. Se oli Krohnin oppilaitten ensimmäinen väitöskirja. Pari ilahduttavaa reaktiota ulkomailta muistan saaneeni. Toinen oli Amerikasta freudilaiselta psykoanalyytikolta ja toinen Romaniasta Bukarestin yliopiston filosofian dosentilta. Tämä Raili Kaupin jossakin filosofikongressissa tapaama ja ”erittäin viehättäväksi” kuvaama nainen oli kovasti pitänyt kirjastani. (Lieneekö jättänyt mitään ’tahroja’ Ceausescun vahvistamaan Romanian valtionfilosofiaan?) Väitöskirjatyöni aikana sain Suomen Kulttuurirahaston myöntämän pienen apurahan ja Turun Yliopistoseuralta apua painatuskustannuksiin.

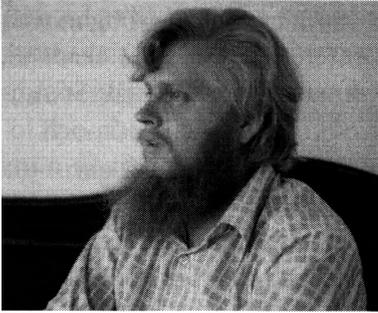
Nikkilän sairaalassa kokemani tieteenfilosofinen herätys on ollut kestävä. Se on ollut johtoaatteena töissäni vuosikymmeniä. Olen jatkanut ihmisen filosofian linjallani. Ydinongelmaksi siinä on muodostunut mentaalisten ongelmien problematiikka. Lähtökohtanani analyyseissani on kokemuksellisuuden (filosofiassa joskus noettisen kapasiteetin) eli tajunnallisuuden taso, jossa ongelmat elämyksellisissä tiloissa negatiivisina sisältöinä kärsitään ja josta tutkimus ne ensimmäiseksi tavoittaa.

Olen syrjäyttänyt medisiiniset tauti- ja sairausorientaatiot näistä yhteyksistä ja niissä käytetyt peruskategoriat, kuten mielitaudit, psyykkiset sairaudet, psykiatriset sairaudet sekä pääosin myös niiden puitteissa sovelletut termit, kuten sairas, hoito ja paraneminen. Mentaalisten ongelmien problematiikka on minulla tiivistynyt merkityksen ongelmaksi subjektiivisessa maailmankuvassa. Sen kehkeytymisen struktuurin paljastamisessa olen voinut hyödyntää Edmund Husserlin ja Martin Heideggerin fenomenologisia kokemuksen konstituution analyysimenetelmiä. Syrjäyttäminen ei tässä tarkoita esimerkiksi kehollisesta ihmisen olemuspuolesta – erityisesti aivoista – aiheutuvien analyysiongelmien ja -tehtävien kieltämistä. Niiden osallisuutta ja funktiota ihmisen kokonaisuuden konstituutiossa olen selvitellyt ihmiskäsityksen analyysissa. Mentaalisten ongelmien analyysien yhteydessä olen erityisesti tähdentänyt merkityksen (subjektiivisen maailmankuvan) ja aivotointojen tutkimukselle aiheuttamien problematiikkatyyppien eroa. Viimeisimmissä kirjoissani ja muissa julkaisuissani olen kehitellyt hermeneuttista tieteenfilosofiaani myös kulttuuritieteitten filosofisten perusteitten analyysiin soveltuvaksi.

Vanhalta tutkijalta kysytään usein onko hän tyytyväinen tutkimus-alansa valintaan ja aikaansaannoksiinsa siinä. Kohdaltani voin todeta, että olen tyytyväinen linjavalintaani, siihen, että jätin psykologian sitä paremmin osaaville ja keskityin ihmis- ja kulttuuritieteitten perusteitten filosofiseen analyysiin. Se on humanististen tieteitten osalta ollut täysin viljelemätön sarka. Mentaalisissa ongelmissa – ne merkitysten epäsuotuisuudeksi käsittäen – ja kulttuuri-ilmiöissä tajunnallisuus on omalaa-tuisessa kaksinaisroolissa. Se yhtäältä 'tuottaa', 'luo' tutkimuskohteensa eli merkitykset ja toisaalta myös tutkii kehittelemiensä merkitysjärjestelmien (teorioitten) avulla niitä. Siksi tarvitaan erityistä tajuntatiedettä, jossa erotetaan merkityksenannon eri tasoja ja analysoidaan niiden käyttöyhteyksien relevanssia. Aivotutkimus yksin ei tajuntatiedettä ole. Tajuntatieteen monitasoisen struktuurin analyysissa olen päässyt vain hahmottelun asteelle.

Uskon kuitenkin, että tälläkin linjalla filosofointia kannattaa edelleen harjoittaa.

Helsingin yliopisto

Lars Hertzberg

Ph. D., professor emeritus
f. 11. 5. 1943, disputation juli 1970

Opponenten: professor Norman
Malcolm (ordförande), professor
Keith Donnellan och professor Bruce
Goldberg
Bokens rubrik: Explanations of
Conduct

En filosofisk upptäcktsresa

Mitt intresse för filosofi väcktes på andra klassen i gymnasiet. I vad jag uppfattade som ett ögonblick av klarsyn utformade jag (något som jag senare förstod var) en utilitaristisk livssyn. Etiska frågor förblev länge centrala för mig, även om jag senare skulle ta avstånd från utilitarismen. Jag blev också intresserad av kunskapsteori, och läste Eino Kaila, G. H. von Wright och Bertrand Russell. Många av de här böckerna lånade jag av vår lärare i engelska, Cid Erik Tallqvist.

Jag hade planerat att studera filosofi, men när jag skulle välja studieämnen efter studentskrivningarna 1961 blev jag tveksam. Jag insåg att filosofi var en osäker karriärväg. Jag hade goda vitsord i språkämnena i skolan och började därför överväga att i stället läsa moderna språk. Jag läste A. J. Ayers *Language, Truth and Logic*, en klassisk presentation av den logiska empirismen. Ayer hävdade att etiken är meningslös, och det här beseglade mitt beslut att börja studera språk. Filosofin erbjöd tydligen inte det jag hade föreställt mig.

Jag skrevs in vid Helsingfors universitet i september 1961. Men efter ett års språkstudier beslöt jag i varje fall byta huvudämne och börja läsa filosofi. En avgörande roll spelade min fästmö (senare min fru) Ann-Christin. Hon hade tydligen större tilltro till min förmåga att lyckas som filosof än jag själv, och övertalade mig att fullfölja mina ursprungliga planer att studera filosofi.

När jag började mina filosofistudier 1962 hade von Wright nyss övergått från den svenska filosofiprofessuren till Finlands akademi. Tjänsten sköttes av Sven Krohn. Ett år senare tillträdde Erik Stenius professuren. Han höll kurser framför allt om filosofins historia och logik. Han höll också en kurs om Wittgensteins *Tractatus* (en av mina medstudenter på den kursen var M. A. Numminen). Vid början av 60-talet fanns det inga assistenttjänster i filosofi, så Stenius blev min enda lärare. Bland mina studiekamrater fanns Lilli Gullichsen (senare Alanen) och André Maury. Min avhandling pro gradu handlade om metaetik. Stenius var en engagerad och samtidigt krävande pedagog. Hans krav på noggrannhet och tankereda satte sina spår i mitt arbete, även om min filosofisyn senare skulle komma att avvika från hans.

Jag avlade grundexamen våren 1967, varefter jag började arbeta med en licentiatavhandling i handlingsfilosofi. (Beslutet att börja med forskarstudier var i det närmaste automatiskt efter att jag väl hade gått in för att studera filosofi.) Arbetet med avhandlingen gick trögt, eftersom jag samtidigt skötte en bibliotekstjänst. Jag ville studera utomlands, dels för att vidga mina vyer och dels för att få en möjlighet att studera på heltid, och sökte doktorandplatser vid flera amerikanska universitet. Helst ville jag studera vid Cornell. Jag blev antagen, men ställdes nu inför ett dilemma, eftersom jag från våren 1968 blivit anställd vid Filosofiska institutionen. Det här var en kraftig expansionsperiod vid universitetet, och Stenius' professur hade försetts med en assistenttjänst på halvtid. Stenius erbjöd mig skötseln av tjänsten. Samtidigt erbjöds jag en amanuens-tjänst på halvtid vid Filosofiska institutionen. Jag kunde alltså nu livnära mig som filosof (något jag aldrig hade hoppats på att kunna göra), och var lockad att avsäga mig doktorandplatsen vid Cornell. Efter en del överväganden beslöt jag mig i varje fall för att resa till Cornell: chansen skulle kanske aldrig återkomma.

I augusti 1968 reste jag med min fru och vår tvååriga son till Ithaca, och inledde studierna vid Cornell. Med studieplatsen följde ett stipendium som täckte terminsavgifter och levnadskostnader. Bland lärarna fanns Norman Malcolm, Max Black, David Sachs, Keith Donnellan, Arthur Fine och David Lyons. Bruce Goldberg var en ung, rätt karismatisk, nyanställd lärare. Von Wright var ”professor at large”, vilket betydde att han varje termin besökte Cornell för att hålla några föreläsningar.

(Våren 1970 höll han en kurs kring det som skulle bli boken *Explanation and Understanding*.) Malcolm hade sabbatsår 1968–69 och var i Californien.

Den första terminen deltog jag i Goldbergs seminarium, som rörde sig kring Wittgenstein och psykologisk filosofi. När jag skrev mitt slutarbete för kursen fick jag en aha-upplevelse. Jag tyckte mig nu förstå hur Wittgensteins tänkande avvek från hela den västerländska traditionen i filosofin. I ett nötskal skulle insikten kunna uttryckas genom att säga att verkligheten inte bestämmer hur den ska beskrivas, beskrivningen beror av vårt betraktelsesätt. Upptäckten fick en omvälvande betydelse för mitt sätt att betrakta filosofiska problem. Givetvis ”föddes” det nya betraktelsesättet inte färdigt utvecklat – däremot skulle jag beskriva den här upplevelsen som en vattendelare i min filosofiska utveckling.

För doktorexamen vid Cornell krävdes två års kurser innan man inledde arbetet med avhandlingen. Man skulle avlägga tre kurser per termin. Kurserna krävde mycket arbete: man skulle läsa en (i många fall) rätt omfattande kurslitteratur och skriva uppsatser under kursen. Jag tror att jag inte under någon annan period av mitt liv arbetat lika intensivt som under detta år. Under föreläsningstillfällena var en del av tiden avdelad för diskussion – något jag aldrig hade upplevt i Finland. Detta sätt att aktivera studenterna både muntligt och skriftligt skulle sätta sin prägel på min egen lärarverksamhet längre fram. Utöver kurserna skulle man avlägga s.k. ”comprehensive examinations”: ett skriftligt prov om filosofins klassiker, ett om filosofiska problem, ett om etik och ett om logik. För varje prov reserverades en dag. Ytterligare skulle man avlägga prov i två språk: jag avlade mina i tyska och latin. (Det senare var tydligen ovanligt vid Cornell. Uppgiften var följaktligen lätt: man skulle översätta en kort dikt från latin till engelska, med ordbokens hjälp). Eftersom min finländska examen motsvarade den amerikanska graden Master of Arts (det normala var att man inledde doktorandstudierna direkt efter college, alltså med Bachelorexamen) fick jag räkna ett års kursarbete till godo. Dessutom kunde jag tillgodoräkna mig mina logikkurser från Helsingfors, och behövde därför inte avlägga tentamen i logik.

Den period vi tillbringade i USA, 1968–70, var en av de oroligaste tiderna i amerikansk efterkrigshistoria. Protesterna mot Vietnamkriget

var kraftiga, men det förekom också rasoroligheter i de större städerna. Oroligheterna spred sig till universiteten. Studenterna, som riskerade att bli inkallade till militärtjänst efter avslutade studier, ordnade ofta anti-krigsmarscher på Cornells campus. I maj 1969 figurerade Cornell i riksnyheterna efter att vapen förekommit i samband med en ockupation av studentkårsbyggnaden. Ockupationen, som berodde på spänningar mellan svarta och vita, kunde ändå avblåsas utan våldsamma sammanstötningar. Efter den här incidenten upphörde det mesta av den normala undervisningen för resten av terminen. I stället ordnades "sit-ins" och diskussioner om hur livet på universitetet kunde reformeras.

Under sommaren 1969 inledde jag arbetet med avhandlingen. Ämnet gav sig mer eller mindre av sig självt, som jag minns det. Jag ville visa på skillnaderna mellan naturvetenskapliga förklaringar och förklaringar av handlingar. Det här var frågor som hade diskuterats under 1960-talet av filosofer som Elizabeth Anscombe, Norman Malcolm, Charles Taylor, Peter Winch och G. H. von Wright. För avhandlingsarbetet skulle man välja en nämnd bestående av tre lärare, som enväldigt kunde fatta beslut om att godkänna eller underkänna avhandlingen. Malcolm skulle återvända under sommaren, och jag lämnade in en ansökan om att han skulle bli nämndens ordförande. Till min glädje accepterade han uppdraget. Malcolm hade varit Wittgensteins elev och hade stått honom nära. Han var den lärare jag ansåg mig ha mest att lära mig av, även om ryktet berättade att han var sträng. Framför allt tålde han inte oklarheter i resonemangen.

Jag fick lov att påskynda avhandlingsarbetet. Jag hade lyckats få ett höjt stipendium mot villkoret att jag skulle slutföra mina studier inom ett år. Kanske något naivt tvivlade jag inte på att jag skulle lyckas skriva avhandlingen på denna tid. Jag skrev en lång avhandlingsplan och lämnade in den till Malcolm. Han hade en hel del kritiska synpunkter, men förkastade inte planen.

I universitetsbiblioteket fanns en särskild läsesal för doktorander i filosofi. Det var där jag skrev avhandlingen. Arbetet avbröts då och då för diskussioner. De här diskussionerna med mina medstudenter hörde till de värdefullaste inslagen i arbetet. Det var framför allt Yuval Lurie från Israel, Norton Batkin, Robert J. Matthews och Robert Monk som

gav viktigt diskussionsmotstånd. Bland mina studiekamrater fanns också Paul Horwith, men jag blev inte bekant med honom.

I avhandlingen, som fick titeln *Explanations of Conduct*, kritiserade jag bl.a. Hempels förklaringsmodell (den s.k. subsumtionsmodellen) och Quines tanke om den s.k. referentiella ogenomskinligheten (referential opacity) hos propositionella attityder. Avhandlingen föregrep många av de teman jag arbetat med i min senare forskning, som framför allt gällt problem inom språkfilosofi och filosofisk psykologi (philosophy of mind). Däremot var jag under denna tid inte intresserad av moralfilosofiska frågor; ett intresse som skulle återkomma senare. Metodiskt var avhandlingen präglad av den senare Wittgensteins filosofi, främst genom impulser jag fått av Malcolm, Goldberg och Sachs, och av mina medstudenter.

Det var kanske tur att jag förband mig att snabbt bli klar. Jag skriver i vanliga fall mycket långsamt, och arbetet kunde med lätthet ha dragit ut i flera år. Till min glädje och förvåning var Malcolm mycket positiv till det jag skrev. Han läste kapitlen snabbt efterhand, och gav knappt några kommentarer, tvärtom uppmuntrade han mig att fortsätta i samma stil. De två andra medlemmarna i nämnden släpade däremot efter, och först i maj hade de hunnit läsa det jag skrivit. De var mycket kritiska, och ansåg att jag borde omarbeta allt från grunden. I det skedet hade jag räknat med att i stort sett vara klar med arbetet. Det var uppenbart att de var kritiska mot hela det wittgensteinska anslaget. De ändringar de krävde skulle enligt min uppfattning ha varit klara försämringar. Men jag fick reda på att det fanns en utväg. Man kunde, av särskilda skäl, få medlemmar i nämnden utbyta. Detta var visserligen ovanligt. Jag anhöll om att de två kritiska medlemmarna skulle bytas ut mot Keith Donnellan och Bruce Goldberg. De gick med på saken, och anhållan bifölls. De nya medlemmarna hade inte några svårigheter med att godkänna arbetet.

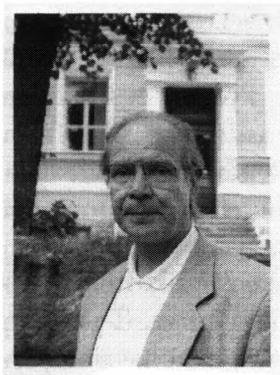
Nu återstod renskrivningen. Amerikanska avhandlingar publiceras inte (vid den tiden gjordes de tillgängliga som mikrofilmkopior), vilket innebär att slutskedet går snabbt. Detta var före datorernas tid, men min fru renskrev avhandlingen på skrivmaskin, varefter den kopierades och bands in i ett litet antal exemplar.

Disputationen var en informell affär. Nämnden och jag träffades en dag i juli i Malcolms kontor (Malcolm var klädd i shorts). Jag läste upp

ett sammandrag av avhandlingen, varefter nämndens medlemmar ställde några frågor. Därefter fick jag lämna rummet. Efter en stund kallades jag in, och Malcolm meddelade att jag hade blivit godkänd. Sedan gick vi till The Statler Inn och nämndens medlemmar skålade för mig, varefter jag gick hem och firade tillsammans med familjen. Kort därefter reste vi hem till Finland. Mitt doktorsdiplom undertecknades den 12 september 1970.

Studietiden vid Cornell var en ovärderlig del av min utbildning. Den kom att innebära en genomgripande förändring i min syn på filosofin. Samtidigt erbjöd den gedigna undervisningen en god bas för min yrkesverksamhet (åren 1980–2007 verkade jag som professor i filosofi vid Åbo Akademi). Jämfört med den finländska forskarutbildningen betonas den amerikanska en större bredd i undervisningen, med tonvikt på skriftliga och muntliga förmågor. Med sina höga kurskrav och sina intensiva diskussioner var Cornells Sage School of Philosophy något av en drivhusmiljö. Givetvis kan situationen vid olika institutioner variera kraftigt. Själva avhandlingen är å andra sidan inte en lika dominerande del av examen som hos oss. (I många fall kan avhandlingsarbetet i filosofi ändå ta upp till fem år.) Framför allt är de formella procedurerna kring godkännandet enklare. Hos oss är slutskedet särskilt tidskrävande med förhandsgranskning, tryckning, offentlig disputation, opponentens utlåtande, betygsnämnd, fakultetsbehandling och eventuella överklaganden. I Finland betonas den interna kvalitetskontrollen, medan man i det amerikanska systemet utgår från att avhandlingen blir bedömd varje gång man söker en anställning. Det amerikanska graduate school-systemet i filosofi har mig veterligen inte genomgått några genomgripande förändringar under de senaste fyrtio åren. Däremot har det finländska systemet gradvis närmat sig det amerikanska, bland annat genom en större tonvikt på kurser och seminarier, och genom inrättandet av doktorandtjänster.

Åbo Akademi

Juhani Pietarinen

FT, professori emeritus
s. 16.12.1938, väitös 29.4.1972

Vastaväittäjä: akateemikko Georg
Henrik von Wright
Kustos: professori Jaakko Hintikka
Kirjan otsikko: Lawlikeness, Analogy,
and Inductive Logic

Rorschachista induktiologiikkaan: miten psykologista tuli filosofian tutkija

Aloitin opinnot syksyllä 1960 Helsingin yliopistossa. Silloinen rehtori Edwin Linkomies toivotti uudet opiskelijat tervetulleiksi virkahuoneeseen, jonne kokoonnuttiin pienissä ryhmissä. Rehtorin puhe käsitteli pääasiassa yliopistossa käyttäytymistä, tai se ainakin on jäänyt erityisesti mieleeni. Piti pukeutua asiallisesti, hän sanoi: naisilla hame ja miehillä ehdottomasti pikkutakki, ”paikattu saa olla mutta siisti”. Noin arkipäiväisten asioiden tuominen esille ei oikein vastannut odotuksiani arvokkaasta tilaisuudesta, mutta suuresta asiastahan oli itse asiassa kysymys: moraalista sanan alkuperäisessä merkityksessä.

Pääaineekseni valitsin psykologian ja siinä soveltavan psykologian linjan, tarkoituksena valmistua psykologin ammattiin. Linjan professori, Reino Viitamäki, herätti opiskelijoissa voimakkaita asenteita, pelottavanakin häntä pidettiin. Hänen luennoilleen osallistuttiin kyllä ahkerasti, sillä niistä oli helppo tehdä muistiinpanoja koska ne olivat jokseenkin puhtaasti sanelua: jokainen lause esitettiin vähintään kahteen kertaan tarkasti samalla tavalla. Rorschach-testin ”skooraamista” harjoiteltiin ahkerasti (kävin mm. testaamassa elinkautisvankeja). Opintojen loppuvaiheessa psykologian toinen, teoreettinen linja alkoi kiinnostaa soveltavaa enemmän, ja sen alueelta valitsin pro gradu -työni aiheen. Tutkin havaintokynnyksen määräytymiseen liittyvää ns. detektion ongelmaa. Uusinta suuntausta edustivat tuolloin peli- ja päätösteoreettiset mallit,

ja yksinkertaista mallia soveltamalla koetin selvittää, miten erilaiset palkkio- ja rangaistusrakenteet vaikuttavat siihen miten koehenkilö ilmoittaa havaitsevansa subliminaalisia ärsykeitä. Työtäni ei kylläkään ohjannut linjan professori Kai von Fieandt vaan assistentti, sikäli kuin ohjausta oli. Luennoillaan von Fieandt käsitteli perinteistä saksalais-tyyppistä hahmopsykologiaa; ne kuuntelin. Myös Arvo Lehtovaaran lapsipsykologian luennot kuuluivat asiaan. Opettajat jäivät kuitenkin suhteellisen etäisiksi, ja eniten tutkijanuran valintaani vaikuttivat opiskelutoverit, ennen muita Raimo Tuomela ja Veijo Virsu. Tuomelan kiinnostus suuntautui sittemmin filosofiaan, Virsu jatkoi havaintopsykologian parissa, mistä hänen oli luontevaa siirtyä myöhemmälle pääalalleen neuropsykologiaan. Ensimmäinen kansainvälinen julkaisuni syntyi havainnon harhoista yhteistyönä Virsun kanssa.

Merkittävintä tuohon aikaan psykologisessa tutkimuksessa oli matemaattis-tilastollisten menetelmien voimakas esiintulo. Opiskeltiin ahkerasti erilaisia asteikoittamis- ja mittaamistekniikoita kuten regressio- ja faktorianalyysia. Faktorianalyysin suureksi hahmoksi oli noussut Yrjö Ahmavaara kehittämänsä transformaatiotekniikan ansiosta; edelleenkin faktorianalyysin kansainvälisissä oppikirjoissa viitataan tuohon tekniikkaan. Hän oli siirtynyt psykologiasta teoreettisen fysiikan professoriksi Turkuun, joten meille psykologian opiskelijoille hän eli lähinnä suurena nimenä, eräänlaisena myyttisenä sankarina. Myöhemmin Ahmavaara ilmestyi erikoisella tavalla filosofian jatko-opintojeni yhteyteen.

Sivuaineista olin aluksi kiinnostunein sosiologiasta, suurelta osin Erik Allardtin luentojen vuoksi. Allardtin luentojen voima ei perustunut vain innostuneeseen ja vauhdikkaaseen esitystapaan, vaan ennen muuta siihen että niillä käsiteltiin varsin perusteellisesti sosiologian keskeisiä teoreettisia kysymyksiä. Vähitellen opintoni painottuivat kuitenkin filosofiaan ja nimenomaan käytännölliseen filosofiaan. Oppituolia vasta muutaman vuoden hallinnut Jaakko Hintikka oli saavuttanut jo huomattavaa kansainvälistä mainetta. Hänen kirjansa *Knowledge and Belief* oli juuri ilmestynyt Cornellin yliopiston painosta, ja sen lukeminen teki nuoreen opiskelijaan voimakkaan vaikutuksen. Hintikan kirja on edelleen formaalisen epistemologian perusteos, mutta sen vaikutus näyttää ulottuvan paljon laajemmalle, mm. peliteoriaan, taloustieteeseen ja informaatiotieteisiin. Hintikan tieteellinen aktiivisuus ja innostavuus

opettajana vaikutti ratkaisevasti siihen, että päätin jatkaa tieteellistä uraa käytännön ammatin sijaan ja siirryin lopullisesti psykologiasta filosofiaan.

Filosofian varhaisista opinnoista on mieleeni jäänyt Hintikan (perinteikkäässä auditorio XII:ssa) pitämä logiikan peruskurssi, joka perustui hänen kehittämänsä semanttiseen todistusmenetelmään. Olin kyllä psykologian opintojen aikana joutunut tekemisiin erilaisten formaalisten järjestelmien kanssa, mutta jostakin syystä Hintikan semanttisten puiden perusajatus ei heti avautunut. Ehkä yhteys perinteiseen todistus-teoreettiseen päättelyyn jäi minulle hämäräksi. En kylläkään ollut yksin vaikeuksissa: kurssi tuotti ongelmia myös sellaisille sosiologian tähtioppilaille kuin Matti Haaviole ja Klaus Mäkelälle. Sen sijaan Raimo Tuomela selvitti sen mutkattomasti. Myöhemmin Richard Jeffrey kirjoitti Hintikan puumenetelmään perustuen laajalti käytetyn logiikan oppikirjan *Formal Logic: Its Scope and Limits* (suom. *Logiikka, sen ala ja rajat*).

Hintikan opetukselle oli tunnusomaista, että hän käsitteli asioita joita itse parhaillaan tutki. Opetus kulki kirjaimellisesti tutkimuksen eturintamassa, sillä usein, tai oikeastaan aina, häneltä ilmestyi merkittävä kansainvälinen kirjoitus aiheesta mitä parhaillaan opetti. Eräässä seminaarissa 1960-luvun alkupuoliskolla käsiteltiin A. O. Lovejoyn vaikutusvaltaista aatehistoriallista kirjaa *The Great Chain of Being*. Lovejoy kutsuu runsauden periaatteeksi ajatusta, että kaikki mahdollisuudet toteutuvat, ja kirjassaan hän tutkii periaatteen esiintymistä filosofian historiassa. Hintikka toi esille merkittäviä aukkoja Lovejoyn tarkasteluissa, sekä siinä miten Lovejoy tulkitsee runsauden periaatteen että siinä miten tämä esittää sen esiintyvän filosofian historiassa, ja julkaisi huomionsa pohjalta sarjan kirjoituksia. Varsinkin Aristotelesta ja Leibnizia koskevista on tullut näitä klassikkoja tutkivien kirjoitusten peruslähteitä. Tämä aatehistoriallinen aihepiiri innosti useitakin Hintikan oppilaita, mutta Simo Knuuttialle, minua hieman nuoremmalle opiskelijatoverilleni, siitä on muodostunut tutkimustyön keskeinen osa. Olen itsekin palannut aiheeseen monesti.

Oman tohtorintutkintoni kannalta ratkaisevaksi aihealueeksi muodostui tieteenfilosofinen konfirmaatioteoria ja induktiologiikka. 1960-luvun puolivälin paikkeilla Hintikka kiinnostui induktion teoriasta ja

kehitti uuden induktiologisen järjestelmän, kaksidimensionaalisen induktiivisten menetelmien jatkumon. Hän piti siihen liittyvistä aiheista useita seminaareja ja keskusteli erilaisista ongelmista tiiviisti oppilaiden kanssa. Oli suuri etuus seurata, kuinka ideat kehittyivät ennen kansainvälistä julkistamista. Muistan kuinka suuren vaikutuksen tekivät nimet kirjekuorissa, jotka odottivat postitusta Porthanian aulassa: Rudolf Carnap, Carl Hempel, Patrick Suppes, Max Black, Nelson Goodman, Peter Achinstein, Ian Hacking, Richard Jeffrey jne. Hintikka lähetti induktiologiikkansa ensimmäistä versiota monisteena alan nimekkäille tutkijoille. Näimme, kuinka hän liikkui luontevasti kansainvälisen tutkimuksen eturintamassa.

Muista opettajista Georg Henrik von Wrightilla on ollut eniten vaikutusta jatko-opintoihini. Ei kuitenkaan työni ohjaajana eikä luennoijana, vaikka hän onkin tehnyt perustavaa työtä induktion ongelman ja konfirmaatioteorian alueella. Von Wright oli nimitetty Suomen Akatemian jäseneksi 1961, ja hänen tutkimuksensa kohdistuivat muille alueille. Hän piti yllä omaa tutkimusseminaaria, jossa filosofian tutkijat esittelivät omia töitään, professoreista esimerkiksi Erik Stenius ja Hintikka, ja alustuksia pitivät monet filosofiasta jo väitelleet samoin kuin jatko-opiskelijat. Von Wright itse esitteli uusia filosofisen logiikan kehittelyjään, etupäässä modaali- ja normilogiikan järjestelmiä. Noilla istunnoilla oli omaa tutkijanuraa rakentavalle jatko-opiskelijalle suuri merkitys, samoin kuin nimekkäiden kansainvälisten filosofien vierailuilla erilaisissa von Wrightin ja Hintikan järjestämässä tieteellisissä kokouksissa. Haluan tuoda vielä esille von Wrightin kauden Filosofisen Yhdistyksen puheenjohtajana 1962–1973. Yhdistys toimi aktiivisesti, sen kokouksissa pidettiin merkittäviä esitelmiä, joita myös opiskelijat seurasivat aktiivisesti.

Kuuntelin professori Oiva Ketosen tieteenfilosofian luennot; niiden myötä tuli Ernest Nagelin kirja *The Structure of Science* tutuksi. Ketosen opetuksesta huomasin, että hänen aktiivisuutensa oli suuntautunut yhä enemmän tieteenharjoituksesta korkeakoulu- ja tiedepolitiikkaan. Hän oli mukana mm. muuttamassa Suomen Akatemiaa nykyiseen muotoon. Yhteyteni Erik Steniukseen, ruotsinkielisen oppituolin haltijaan, jäi melko vähäiseksi. Steniuksen tieteellinen aktiivisuus oli kyllä ilmeinen, esimerkiksi kokouksissa hän käytti teräviä kriittisiä puheenvuoroja esi-

telmien jälkeen, mutta en varmaan ollut ainoa, jolla oli vaikeuksia lähestyä häntä. Kerran Stenius kuitenkin pysäytti minut ja antoi luettavaksi artikkelinsa tahdon heikkoudesta, varsin kiinnostavan kirjoituksen, jota muistaakseni yritin kommentoidakin, mutta mihinkään erityiseen kanssakäymiseen se ei johtanut.

Muista opettajista lyhyesti: kuuntelin hyvin mielelläni dosentti Jussi Tenkun luentoja filosofian historiasta, ja suuren vaikutuksen teki originellin dosentin S. Albert Kivisen hämmästyttävä muisti ja tietomäärä.

Opintojen suuntautumisen ja edistymisen kannalta ratkaisevaksi muodostuu usein toveripiiri. Minun kohdallani erityisen merkittävä vaikutus on ollut Risto Hilpisellä ja Raimo Tuomelalla. Tuomela siirtyi kuten minäkin psykologiasta filosofiaan, Hilpinen luki alusta lähtien teoreettista filosofiaa pääaineena ja psykologiaa sivuaineena. Innostuimme kaikki kolme Hintikan induktiologisista töistä, ja meille syntyi hänen kanssaan läheinen yhteistyö. Olimme kaiketi ensimmäisiä oppilaita, jotka paneutuivat tosissaan Hintikan tutkimuksiin ja halusivat jatkaa niiden parissa. Hieman myöhemmin innokkaiden oppilaiden piiri laajeni: Ilkka Niiniluoto jatkoi induktio- ja konfirmaatioteoreettisten aiheiden parissa, Simo Knuutilan ja liian varhain poismenneen Unto Remeksen erikoisalueeksi muodostui antiikin ja keskiajan modaaliteoria, ja Juha Manninen sekä myös varhain poismennyt Ilkka Patoluoto suuntautuivat aatehistoriaan. Heidän kauttaan sain varsin laaja-alaisen tuntuman filosofisen tutkimuksen eri alueille. Kaikki ovat edenneet akateemisella uralla hyvin pitkälle.

Opintojen ohella osallistuin suhteellisen paljon muuhun opiskelijaelämään. Pohjois-Pohjalaisen osakunnan toimintaan veti mukaansa Seppo-Heikki Salonen, jonka laajaan ystäväpiiriin kuului monia sittemmin merkittävän uran eri aloilla tehneitä opiskelijoita. Harjoittelimme mm. lentopalloa Kaivopuistossa joukolla, johon kuului oikeustieteen, biologian ja psykologian opiskelijoita, mm. Antero Jyränki ja Juhani Perttunen (molemmat myöhemmin tasavallan presidentin kansliapäälliköitä), Seppo Kontiainen (kasvatustieteen professori Helsingin yliopistossa) ja Veikko Huhta (eläintieteen professori Jyväskylän yliopistossa). Osallistuin aktiivisesti myös psykologian ainejärjestön Komplexin toimintaan, jonkin aikaa sen puheenjohtajana. Tuohon aikaan, 1960-luvulla, kiinnostus valtakunnan poliittiseen toimintaan kasvoi

voimakkaasti. Paavo Lipponen, joka myös opiskeli psykologiaa ja käytännöllistä filosofiaa, yritti houkuttaa demariopiskelijoihin, mutta toiminta osakunnassa ja ainejärjestössä veti minua enemmän puoleensa. Seurasin kyllä kiinnostuneena Ylioppilaslehden sarjaa ”Kalle-Kustaa Korkein ja Paavo Lipposen seikkailuja”.

Valmistuttuani filosofian kandidaatiksi psykologia pääaineena lähdin jatkamaan opintoja käytännöllisessä filosofiassa. Väitöskirjatyön aihe syntyi luontevasti keskusteluista, joita käytiin induktiologiikasta Jaakko Hintikan johtamassa pienessä ryhmässä. Kysymys on konfirmaation ongelmasta: miten arvioidaan käsillä olevan evidenssin perusteella tieteellisen hypoteesin luotettavuus? Rudolf Carnap oli kehittänyt parikymmentä vuotta aikaisemmin menetelmän, jossa formaalikielen lauseille määritellään todennäköisyysmittoja. Jos sekä hypoteesi että evidenssi esitetään tuollaisessa kielessä, saadaan mitta sille missä määrin evidenssi konfirmoi hypoteesia. Carnapin systeemiin liittyi kuitenkin suuri ongelma, nimittäin yleistetyt hypoteesit (kuten tieteelliset lait ja teoriat) eivät konfirmoidu lainkaan vaikka evidenssiä niiden puolesta kertyisi kuinka paljon tahansa. Hintikka kehitti järjestelmän jossa tämä ongelma poistuu. Uusi järjestelmä tarjosi myös keinon erottaa lainomaiset yleistykset satunnaisista, ja tähän liittyviä kysymyksiä ryhdyin väitöskirjatyössäni tutkimaan.

Lauseiden todennäköisyyksien avulla voidaan määritellä myös mittoja kielellisten ilmaisujen informaatioarvolle, tutkia näiden semanttista informaatiota. Käsitteelin joitakin tähän liittyviä kysymyksiä liseniaatin-tutkielmassani, erään varsin yllättävän ja laajakantoisin seurauksin. Tutkielman tarkastajana toimi Yrjö Ahmavaara. Hänellä ei ollut työstäni kovin paljon sanottavaa; sain itse asiassa vaikutelman, ettei hän kaikei ollut siihen kovin hyvin paneutunut. Mutta pian ilmestyi Ahmavaaran pieni kirjanen *Informaatio: Tutkimus tiedotuksen logiikasta* (1969), jossa käsittelemistäni informaation mitoista kehiteltiin teoreettista perustaa Yleisradion ns. informatiiviselle ohjelmapolitiikalle pääjohtaja Eino S. Revon kaudella. Näin Carnap ja Hintikka joutuivat tahtomattaan osallisiksi maineikkaan ”reporadion” syntyyn ja toimintaan.

Väitöskirjassanikin käsitteelin jonkin verran informaatioon liittyviä kysymyksiä, mutta peruskysymykseksi muodostui induktiivisten yleistysten konfirmaatio. Koetin osoittaa, miten Hintikan järjestelmässä

voidaan erottaa toisistaan enumeratiivinen ja analogiapäätelyyn perustuva konfirmaatio. Suurimmat vaikeudet kohtasin formaalisella puolella; matemaattisen koulutuksen puute asetti rajoituksia ongelmien käsittelytavoille – suuntauduinkin myöhemmin kokonaan toisenlaisille filosofisen tutkimuksen alueille. Ja toverielämä vei tietenkin osansa. Minulla oli kuitenkin mahdollisuus päätoimiseen tutkimustyöhön Suomen Akatemian tutkimusassistenttina 1966–71, ja ajan mittaan väitöskirja sitten valmistui. Nuorelle väittelijälle oli suuri kunnia saada vastaväittäjäksi akateemikko von Wright. Hän suhtautui työhöni hyväntahtoisesti ja nosti esille olennaisia asioita. Hän kuvasi alkusanoissaan väitöskirjaani ”viimeisimmäksi vesaksi” suomalaisessa induktion tutkimisen perinteessä. Minulle tilaisuudesta jäi miellyttävä ja suuresti helpottava tunne.

Tohtoriksi tulemisesta on seurannut minulle paljon hyvää, runsaasti yli odotusten. Toimittuani kolme vuotta vt. professorina (Jyväskylän ja Turun yliopistoissa) sain nimityksen Turun yliopiston käytännöllisen filosofian professorin virkaan, jota olen hoitanut eläkepäiviin saakka 1976–2003. Väitöskirjan jälkeinen tutkimustyöni on keskittynyt yhteiskunta- ja moraalifilosofisiin aiheisiin sekä filosofian klassikoihin.

Turun yliopisto

Ilkka Niiniluoto

FT, professori, kansleri
s. 12.3.1946, väitös 5.12.1973

Vastaväittäjä: professori Jaakko Hintikka

Kustos: professori Oiva Ketonen
Kirjan otsikko: Conceptual Enrichment, Theories, and Inductive Systematization

Matemaatikosta filosofiksi

Kouluaikani mieluisimman oppiaineen mukaisesti kirjoittauduin ilman valintakoetta 18-vuotiaana syksyllä 1964 matematiikan pääaineopiskelijaksi Helsingin yliopiston matemaattis-luonnontieteelliseen tiedekuntaan. Yhdeksän vuotta myöhemmin väittelin tohtoriksi teoreettisen filosofian alalta. Tämä tarina on esimerkki siitä, miten akateeminen vapaus voi antaa nuorelle opiskelijalle tilaa etsiä omaa tutkijan identiteettiään.

Suoraan cum laude -tasolta alkaneet matematiikan opinnot olivat helpoon koulukurssiin verrattuna älyllisesti vaativia ja jännittäviä, samoin sivuaineeksi valitsemani fysiikka. Toisena opiskeluvuonna olisi ollut luontevaa jatkaa fysiikan cum laudea ja valita uudeksi sivuaineeksi yliopiston vaikeimpana oppiaineena mainostettu teoreettinen fysiikka. Historian viekkkaus kuitenkin johti minut toisenlaiseen ratkaisuun. Kesällä 1965 vietin pari viikkoa Vaasassa, jossa oli harvinainen tilaisuus kuunnella kesäyliopistossa akateemikko Rolf Nevanlinnan luentoja matematiikan kehityksestä. Asuin perheemme tuttaväläkärin Matti Miettisen asunnossa Huutoniemen mielisairaalan alueella. Heinäkuisena lauantai-iltana hän kaivoi kirjahyllystään Eino Kailan *Inhimillisen tiedon*, Anders Wedbergin *Logiikan* ja Ludwig Wittgensteinin *Tractatus Logico-Philosophicus* -teoksen. En ollut tiennyt, että tällaista eksaktisti argumentoivaa ja sisällöllisesti kiehtovaa filosofiaa on olemassakaan. Loppukesän luin intohimoisesti filosofian historiaa, ja syksyllä aloitin – fysiikan sijasta – teoreettisen filosofian approbatur-opinnot.

Nuoren matemaatikon filosofiselle heräämiselle antoi pohjaa lehtimieskodin kulttuuriperintö. Molemmat vanhempani olivat humanistisen alan filosofian maistereita Helsingin yliopistosta. Lapsuudenkotini oli täynnä kaunokirjallisuutta sekä esseistiikkaa historian ja politiikan aloilta. Abiturenttekeväänä vietin pitkiä aikoja luetteloimalla ja lukemalla maailmankirjallisuuden klassikoita. Myös filmihulluus oli iskenyt minuun jo lukioaikana. Filosofista minulla ei kuitenkaan ollut mitään käsitystä. Valtakunnallisen teinihohtajakurssin 1962 priimuksena sain palkinnoksi Matti Haavion toimittaman sinänsä mainion teoksen *Ikuisia ajatuksia*, joka vahvasti ennakkoluuloani filosofista jonkinlaisena mietelauseiden sepittämisestä.

Teoreettisen filosofian yliopisto-opiskelu matematiikan sivuaineena oli todella hauskaa. Tentin vt. professori Veli Valpolalle logiikan ja matematiikan filosofiaa ja istuin assistentti S. Albert Kivisen proseminaarissa. Ensimmäiset filosofiset kirjoitukseni Lucretiuksesta ja Nietzschestä ilmesivät *Eteläsuomalainen*-lehdessä. Cum laude valmistui huhtikuussa 1967 – samaan aikaan kun Dilemma ry perustettiin. Syksyllä 1967 osallistuin professori Oiva Ketosen laudatur-seminaariin ja kuuntelin professori Jaakko Hintikan luentoja informaation käsitteestä. Valmistuessani touku-kuussa 1968 maisteriksi sovellettu matematiikka pääaineena toimin Dilemman toisena puheenjohtajana Terho Pursiaisen jälkeen. Seuraavana syksynä Vanhan valtauksen aikaan sain valmiiksi tilastotieteen laudaturin. Olin kiinnostunut tästä valtiotieteellisen tiedekunnan aineesta siksi, että professori Gustav Elfvingin johdolla valmistunut matematiikan pro gradu -työni käsitteli tilastollisia Bayes-testejä. Todennäköisyysteoriaan sain vahvoja vaikutteita myös filosofian puolelta lukemalla akateemikko Georg Henrik von Wrightin teoksia induktion ongelmasta.

Matematiikan laitoksella jatkoin heti maisterin tutkinnon jälkeen laskuharjoitusassistenttina. Täydensin ainevalikoimaani vielä tietojenkäsittelyopin approbaturilla. Mitään varmuutta tulevasta akateemisen tutkijan urasta minulla ei vielä ollut, mutta osallistuin aktiivisesti Elfvingin seminaariin ja ryhdyin valmistelemaan lisensiaatintyötä ”Yleiskatsaus subjektiivisen todennäköisyyden teoriaan”. Työ, jonka aihepiiriä luonnehdin ”filosofisen todennäköisyysteorian (erään osan) matematiikaksi”, oli laaja *survey* subjektiivisen todennäköisyyden esityslauseisiin. Vaikka siinä ei ollut erityisen omaperäisiä tuloksia, se johti L. J. Savagen tuloksia korjaavaan artikkeliin *Annals of Mathematical Statistics* -lehdessä 1972. Asevelvollis-

suuden suorittaminen 1969–70 viivytti aikatauluani niin, että lisensiaattityöni matematiikan ”stokastiikan linjalla” valmistui vasta toukokuussa 1971. Viikkoa myöhemmin hain teoreettisen filosofian laudaturista merkinnän Ketoselta, joka hyväksyi sivulaudaturtyöksi *Ajatus*-lehdessä juuri ilmestyneen kriittisen kirjoitukseni Keith Lehrerin induktiivisesta hyväksymissäännöstä. Näin lisensiaatintutkinrossani oli laudatur-arvosanat kolmen eri tiedekunnan oppiaineista.

Tällä välin olin jo saanut akateemista jalansijaa filosofian puolella. Dilemman ja Limeksen oma-aloitteisen toiminnan pohjalta filosofian laitoksella toimi useita logiikan opintopiirejä, joissa tutustuttiin mm. malliteoriaan, universaalialgebraan, intuitionismiin ja joukko-oppiin. Elokuussa 1968 Tšhekkoslovakian miehityksen aikaan olin opetusministeriön apurahalla ensimmäisellä tieteellisellä matkallani malliteorian kongressissa Varsovassa – tosin ilman omaa esitelmää. Keväällä 1969 Hintikka pyysi minua hoitamaan käytännöllisessä filosofiassa puolikasta assistentuuria, jonka puitteissa pidin proseminaarit peliteoriasta ja yhteiskuntatieteiden filosofiasta. Helmikuussa 1970 von Wright pyysi minut Suomen Filosofisen Yhdistyksen sihteeriksi. Armeijan jälkeen kesällä 1970 sain vuoden määräyksen teoreettisen filosofian puolikkaaksi assistentiksi. Pääsin myös mukaan Emil Aaltosen säätiön tukemaan projektiin, jossa Hintikka yhdessä Raimo Tuomelan kanssa tutki teoreettisten käsitteiden roolia ja hyötyä tieteessä. Tuomela hoiti tuolloin käytännöllisen filosofian, erityisesti yhteiskuntatieteiden metodiikan professuuria, johon hän sai seuraavana vuonna nimityksen. Kesällä 1971 Hintikka, joka otti vastaan Suomen Akatemian tutkijaprofessorin pysyvät tehtävät, kutsui minut kokopäiväiseksi tutkimusassistentikseen heinäkuun alusta lähtien. Tehtäviini kuului avustaa Hintikkaa hänen loogisissa, tieteенfilosofisissa ja kieliteoreettisissa töissään (mm. distributiiviset normaalimuodot, pintasemantiikka, teoreettisten termien Ramsey-eliminointi), mutta pääsin samalla vapaasti edistämään omaa tieteенfilosofista väitöskirjatyötäni.

Carl G. Hempel oli haastanut tieteelliset realistit vuoden 1958 artikkelillaan ”teoreetikon dilemmasta”: tieteellisten teorioiden teoreettiset termit eivät olekaan korvaamattomia, sillä niiden aikaansaamat systemaattiset yhteydet havaintoväittämien välillä voidaan toteuttaa ilman niiden apua. Tuomelan projektina oli yhdistää Wilfrid Sellarsin tieteellistä realismia ja Hintikan normaalimuotoihin liittyvää päättelyä osoittamaan, miten teoreettisten termien hyödyllisyyttä voidaan arvioida deduktion kannalta.

Hän valmisteli tästä aiheesta kirjaa *Theoretical Concepts*. Minun tehtäväkseni tuli tarkastella teoreettisten termien roolia induktiivisessa päättelyssä. Hempel oli itse esimerkin kautta esittänyt arvauksen, että teoreettiset termit voivat olla loogisesti korvaamattomia induktiivisen systematisoinnin kannalta, mutta vakuuttavat argumentit puuttuivat. Huomasin nopeasti, että induktiivisen systematisoinnin käsite vaatii aiempaa huolellisempaa analyysia, sillä Hempel ja hänen kriitikkonsa olivat tehneet virheellisiä oletuksia induktiivisen päättelyn transitiivisuusominaisuuksista. Tuloksena oli artikkeli ”Inductive Systematization: Definition and Critical Survey”, joka ilmestyi Hintikan toimittamassa *Synthese*-lehdessä 1972. Samalla teesi teorioiden ”empiirisestä triviaalisuudesta” joutui uuteen valoon. Tästä aiheesta sain viime hetkessä valmiiksi artikkelin ”Empirically Trivial Theories and Inductive Systematization”, jonka esitin Logiikan, metodologian ja tieteenfilosofian IV kansainvälisessä kongressissa Bukarestissa syyskuussa 1971. Kuulijoiden joukossa oli kriitikkineni pääkohde, professori Wolfgang Stegmüller Münchenistä.

Suurimpana tutkimushaasteena oli löytää esimerkkejä teorioista, joiden sisältämät teoreettiset termit ovat loogisesti korvaamattomia induktiivisen systematisoinnin suhteen. Matemaattikkona minulla oli erinomainen tilaisuus soveltaa tähän tehtävään Hintikan 1960-luvun puolivälissä kehittämää induktiologiikkaa, jossa voitiin tutkia ja laskea todennäköisyyksiä muotoa $P(g/e)$, kun g on yksipaikkaisia predikaatteja sisältävä yleistys ja e sitä tukeva singulaarinen havaintoevidenssi. Uusi ideani oli soveltaa Hintikan systeemiä tilanteisiin, joissa esiintyy käsitteellistä rikastamista: jos teoria T on muotoiltu uusia teoreettisia termejä sisältävässä kielessä, on kiinnostavaa laskea teoriaan T suhteutettu g :n todennäköisyys $P(g/e \& T)$ ja verrata sitä alkuperäiseen todennäköisyyteen $P(g/e)$. Tämän kysymyksen tutkimukseen pääsin täyspainoisesti keskittymään, kun lähdin Hintikan mukana Stanfordin yliopistoon Kaliforniaan kevätlukukaudeksi 1.4.–14.6.1972. Stanford oli nuorelle tutkijalle todella innostava paikka, jossa pääsi tapaamaan lukuisia johtavia analyttisen filosofian edustajia.

Kotimatalla pistäydyin Montrealissa tapaamassa Raimo Tuomelaa, jonka kanssa keskustelimme viimeistelyn alla olevasta *Theoretical Concepts*-teoksesta (ilmestyi 1973) sekä monografiaksi laajenevasta yhteisestä hankkeestamme *Theoretical Concepts and Hypothetico-Inductive Inference*. Sen rungon muodostivat induktiivista systematisointia ja induktiologiikkaa koskevat tulokseni, jotka kumosivat teoreetikon dilemman induktion

yhteydessä ja näin antoivat vastaväitteen tieteenfilosofiselle instrumenta-
lismille. Kirjan kokonaissuunnitelma ja osa jaksoista tehtiin tiiviissä yhteis-
työssä. Teoksen käsikirjoitus valmistui joulukuussa 1972, ja se ilmestyi
Hollannissa D. Reidelin kirjasarjassa *Synthese Library* syksyllä 1973.

Näin minulla oli jo keväällä 1973 valmiina ainekset väitöskirjaan, johon
sisältyi kaksi yllä mainittua artikkelia ja yhteisteos. Toukokuussa sain his-
toriallis-kielitieteelliseltä osastolta painatusluvan työni yhteenvedolle *Con-
ceptual Enrichment, Theories, and Inductive Systematization*, joka
hyväksyttiin Suomalaisen Tiedekatemian uuden *Dissertationes Humanarum
Litterarum* -sarjan ensimmäiseksi niteeksi. Painatuksessa kokeiltiin
ensimmäistä kertaa uutta valoladontaa, joka turhauttavasti johti jokaisella
oikolukukierroksella yhä uusiin painovirheisiin. Yhteenvedo, kaksi artikke-
lia ja kirjan kopiot piti vielä sitoa samoihin kansiin yliopiston vaatimana yli
kahtenasatana kappaleena. Lopulta väitöspäiväksi määrättiin 5.12.1973.
Kustoksena oli Ketonen, vastaväittäjänä Hintikka. Vaikka käytinkin Hin-
tikalta opittuja loogisia menetelmiä ja olin toiminut hänen tutkimusassis-
tenttinaan, hän ei ollut ennen väitöskirjani valmistumista perehtynyt
omiin töihini. Karonkan järjestin kotonani Lapinlahdenkadulla, mukana
nuori vaimoni Ritva ja vuoden ikäinen poikani Petro. Tiedekunta hyväksyi
väitöskirjan arvosanalla *eximia cum laude approbatur*.

Väittely teoreettisessa filosofiassa ei vielä ratkaissut tieteellistä identi-
teettiäni, vaikka sainkin jo seuraavana keväänä oppiaineen dosentuurin
Ketosen ja von Wrightin lausuntojen nojalla. Tutkimusassistenttikaudel-
lani olin syksyinä 1971 ja 1972 pitänyt matematiikan laudatur-arvosanaa
varten matemaattisen logiikan kurssin. Kun matematiikan laitokselle pe-
rustettiin kesällä 1973 uusi matematiikan apulaisprofessorin virka, alana
matematiikan perusteet, minut kutsuttiin hoitamaan sitä. Oli helppoa
suostua, kun väitöskirjani oli tuolloin jo väittelyä vaille valmis. Mate-
maattinen logiikka oli uusi aluevaltaus matematiikan laitoksella, joten pa-
neuduin valmistelemaan uusia kursseja malliteoriasta, aksiomaattisesta
joukko-opista ja rekursioteoriasta. Keväällä 1975 matemaattis-luonnon-
tieteellinen tiedekunta äänesti minut päteväksi virkaan ja sain siihen kesäl-
lä pysyvän nimityksen. Samaan aikaan olin kuitenkin toisella jalallani
filosofian puolella. Tulin Suomen Filosofien Yhdistyksen puheenjohtajak-
si helmikuussa 1975, toimin Suomen Akatemiassa valtion humanistisen
toimikunnan jäsenenä kaudet 1974–79, ja hoidin 30 % käytännöllisen fi-
losofian professorin virasta 1975. Oiva Ketosen siirryttyä eläkkeelle syys-

kuun alusta 1977 palasin Heimolan talosta Metsätaloon hoitamaan teoreettisen filosofian professuuria, johon pitkän täyttöprosessin jälkeen sain nimityksen 1.2.1981 alkaen. Näin vasta vuosi 1977 de facto ratkaisi sijoittumiseni akateemisella kartalla.

Filosofiaan voi tulla monia eri teitä. Suomessa myös Oiva Ketonen, Jaakko Hintikka, Veikko Rantala ja Jan von Plato kuuluvat niihin, jotka ovat löytäneet filosofian matematiikan kautta. En ole koskaan jälkeensä katunut uraani liittyviä valintoja, joihin osaltaan vaikuttivat kodin humanistiset virikkeet, monitieteinen filosofian opiskelijayhteisö sekä mahdollisuus edetä nopeasti tutkimuksen eturintamaan von Wrightin ja Hintikan harjoittaman kansainvälisen huippututkimuksen myötätulessa. Oma siirtymiseni filosofiaan oli myös sikäli onnistunut ratkaisu, että seuraajani Jouko Väänänen nosti ”kovan” logiikan kansainvälisesti korkealle tasolle matematiikan laitoksella. Kun olen myöhemmin tutkinut ja opettanut filosofiassa monenlaisia aiheita logiikan ja tieteenfilosofian ohella, olen aina ollut tyytyväinen matematiikan kautta saamastani metodisesta rautaisannoksesta.

Helsingin yliopisto

Veikko Rantala

FT, professori emeritus
s. 5.11.1933, väitös 20.10.1973

Vastaväittäjä: professori Karel de
Bouvère

Kustos: professori Oiva Ketonen
Kirjan otsikko: On the Theory of
Definability in First-Order Logic

Harrastus muuttuu ammatiksi

Suoritin filosofian kandidaatin tutkinnon (nykyisin maisterin tutkinto) Helsingin yliopistossa 1958 matematiikka pääaineena ja fysiikka ja kemia sivuaineina. Matematiikan laudaturiini kuului mm. kaksi kurssia, jotka liittyivät matematiikan perusteisiin ja aksiomatiikkaan. (Nykyisin laudaturkurseja kutsuttaisiin syventäviksi opinnoiksi.) Ne herättivät kiinnostukseni logiikkaan, koska siinä näitä perusteita tutkitaan. Myöhemmin, toimiessani jo matematiikan opettajana Kouvolassa, lueskelin eräitä logiikan kirjoja, jotka puolestaan antoivat minulle aiheen ryhtyä opiskelemaan filosofiaa. Siihen aikaan logiikkaa saattoi yliopistossa opiskella virallisesti vain filosofian yhteydessä, ja toisaalta logiikka ja matematiikan perusteet liittyvät läheisesti filosofiaan (vaikka kaikki filosofit eivät halua tätä tunnustaa).

Työelämässä jo olevat, maisterin tutkinnon suorittaneet saivat melko vapaasti jatkaa opintoja ns. mustalla kirjalla, ja niinpä käännyin professori Oiva Ketosen puoleen ja pääsinkin työni ohessa opiskelemaan teoreettista filosofiaa. Ahtaasta ja kuumasta puhelinkopista Ketoselle soittaessani ja opiskelumahdollisuutta tiedustellessani hän sanoi, että filosofian opiskelu on vaikeaa, ja sitten hän vaikenä. Hänen suhtautuminsensa oli kuitenkin erittäin kannustavaa sitten kun olin lopulta rohkaisut mieleni ja aloittanut. Aloitin vuonna 1963, oltuani jo viitisen vuotta opettajana. Luentoja en pystynyt seuraamaan, mutta seminaarit olivat tietenkin pakollisia. Suoritettuani sivuainelaudaturin (nykyisin: perus-

opinnot + aineopinnot + syventävät opinnot) teoreettisessa filosofiassa jatkoin liseniaatin tutkintoon muutettuamme Helsinkiin. Liseniaatintutkielmani aihe oli muistaakseni 'Metamatemaattiset ideaalit', joka – se on myönnettävä – ei ollut kovinkaan filosofinen aihe; mutta tulipahan tehdyksi.

Liseniaatin tutkinnon (1970) jälkeen Ketonen kysyi, olinko ajatellut jatkaa väitöskirjaan ja kehotti kirjoittamaan professori Jaakko Hintikalle Stanfordiniin. Ensin ajattelin, etten jatka, koska minulla oli hyvä virka lukion lehtorina ja olimme jo muuttaneet pois Helsingistä. En kuitenkaan malttanut olla kirjoittamatta Hintikalle, joka ystävällisesti lähetti minulle julkaisujaan ja esitteli mahdollisia aiheita. Nämä työt näyttivät niin mielenkiintoisilta ja originelleilta, etten voinut vastustaa kiusausta vaan aloin tutkia niitä yrittäen epätoivoisesti ymmärtää mistä oli kysymys. Monet niistä poikkesivat metodeiltaan logiikan valtavirroista, perustuen ns. distributiivisiin normaalimuotoihin, joita Hintikka oli kehittänyt tutkiakseen sellaisia asioita kuin semanttinen informaatio, induktiivinen logiikka ja määriteltävyyden käsite.

Distributiiviset normaalimuodot ovat (predikaattilogiikan) disjunktioita, joiden disjunktit (komponentit) ovat ns. konstituentteja. Niiden kompleksisuutta voidaan periaatteessa mielivaltaisesti lisätä. Konstituenttien hahmottamista vaikeuttaa niiden hyvin nopeasti lisääntyvä kompleksisuus, kun niiden ”syvyyttä” (eli sisäkkäisten kvanttorien määrää) lisätään. Tämä oli aluksi vaikeutena kun koetin ymmärtää niiden rakennetta ja merkitystä, ja tähän yritykseen kuluikin runsaasti aikaa. Konstituenttien rakenne on merkityksellinen siksi, että konstituentin avulla voidaan saada mahdollisimman yksityiskohtainen formaalikielinen kuvaus sellaisesta mallista (maailmasta), jota tämä konstituentti esittää. Mitä syvemmäksi konstituentti tehdään, sen yksityiskohtaisempi kuvaus yleensä saadaan, ja voimme kuvitella, mitä hahmottamisvaikeuksia syntyy jos ajatellaan syvyyttä lisättävän rajatta. Hintikan tärkeitä oivalluksia onkin se, että hän kehitti teorioita, joita käyttämällä yksityiskohtainen visualisointi ei enää olekaan tarpeellista.

Hintikka oli tutkinut määriteltävyyden teoriaa 1960-luvulla yhdessä eräiden oppilaidensa (mm. Raimo Tuomelan) kanssa distributiivisten normaalimuotojen avulla. Hän ehdotti määriteltävyyden teoriaa väitöskirjani aiheeksi – joskus vuoden 1970 tai 1971 paikkeilla – ja se osoitautuikin mielestäni kiinnostavaksi alueeksi. Määritelmiin on perin-

teisesti liittynyt monia filosofisia ja loogisia ongelmia – jo antiikin ajoilta tunnetaan erilaisia määritelmien luonteeseen ja sovelluksiin liittyviä teorioita ja näkökohtia. Modernissa logiikassa, erityisesti malliteoriassa, on formaaleja välineitä, joiden avulla määritelmiä on monipuolisesti tutkittu. Näiden välineiden avulla on alaa laajennettu ja siitä tehty formaalin logiikan ja malliteorian keskeisimpiä ja rikkaimpia alueita.

Hintikka oli tutkimuksissaan oivaltanut, että malliteorian keskeisiä tuloksia määriteltävyyden tutkimuksessa voidaan tarkastella distributiivisten normaalimuotojen avulla ja näin saada esille näiden tulosten uusia tulkintoja ja ennen kaikkea uusia tuloksia. Niillä on sekä filosofista että puhtaasti loogista merkitystä. Päädyinkin lopulta Hintikan ohjauksessa, ja pitämällä eräitä hänen ideoitaan lähtökohtana, laajentamaan tätä tutkimusta. Onnistuinkin saamaan joitakin tuloksia, jotka olivat luontevasti saavutettavissa konstituenttien ja normaalimuotojen avulla. Väitöskirjani nimeksi tuli *On the Theory of Definability in First-Order Logic*. Väitöstilaisuus oli syksyllä 1973, vastaväittäjänä professori Karel de Bouvère Santa Claran yliopistosta ja kustoksena professori Ketonen. Olin siis jo ikämiessarjassa väitellessäni – siitä, kun aloitin filosofian approbaturopinnot (perusopinnot) oli kulunut kymmenen vuotta. Vuoden 1973 alusta sain kuitenkin Suomen Akatemian tutkimusassistentin toimen, ja tämä teki mahdolliseksi väitöskirjan viimeistelyn. Aikaisemmin pääsin tekemään sitä yleensä iltaisin kello yhdeksän jälkeen. Ilman perheeni antamaa tukea olisi tuskin ollut mahdollista käyttää lähes kaikki aikani työhön ja opiskeluun.

Tilaisuus oli lyhyt, puolitoista tuntia. Marssiessamme kolmistaan, Ketonen keskellä, vanhan puolen käytävällä tilaisuuteen puhkesi yht’äkkiä soimaan Porilaisten marssi. Ehdin jo melkein ihmetellä, ovatko väitöstilaisuudet aina näin juhlallisia, sillä en ollut aikaisemmin niitä nähnyt, ainakaan kovin monta. Marssi soitettiin kuitenkin vain siksi, että presidentti Kekkonen oli samanaikaisesti menossa suureen juhlasaliin johonkin tilaisuuteen.

Väitöskirjan jälkeen jatkoin aluksi määriteltävyyden tutkimista normaalimuotojen avulla ja jonkin verran muutenkin. Väitöskirjatyön yhteydessä Hintikka oli tuonut esille ajatuksen, että konstituenttien avulla voidaan myös tutkia sitä epävarmuutta, joka liittyy jonkin predikaatin tulkintaan, kun predikaatti ei ole (eksplisiittisesti) määriteltävissä. Tätä tietoa koetin käyttää eräiden epävarmuutta koskevien

menetelmien kehittämiseksi. Laajensin väitöskirjaani ja julkaisin tuloksia *Acta*-sarjan kirjassa *Aspects of Definability*. Hintikan kanssa yleisimme konstituentin käsitettä myös äärettömiin formaalikieliin, joista julkaisimme yhdessä ja erikseen joitakin tuloksia.

Minulla on ollut onni saada opinnäytetöissäni hyvää ohjausta. Professori Hintikan kannustus ja hänen innostava ja idearikas ohjauksensa oli korvaamatonta. Ilman niitä väitöskirja olisi tuskin valmistunut, ainakaan siinä ajassa. Hän myös osoitti esimerkillään, miten tieteellisiä innovaatioita tehdään. Ensimmäinen ratkaiseva opinnäyte ajallisesti pitkällä opiskelijan urallani oli tietenkin (50-luvulla) pro gradu -tutkielma, jonka tein matematiikassa Galois'n teoriasta. Siihenkin sain hyvää – tarkkaa, yksityiskohtaista ja kannustavaa – ohjausta, jota antoi professori K. I. Virtanen. Hän opetti, miten ajatellaan analyttisesti ja millaista tarkkuutta tieteellisessä työssä pitäisi noudattaa. Molempia opetuksia olen pyrkinyt noudattamaan, mutta varsinkin jälkimmäisen toteutumista on tämän tästä horjuttanut huolimattomuuden helmasynti. Olen koettanut korvata näiltä kahdelta opettajaltani saamani hyvän ohjauksen tukemalla kykyjeni mukaan omia opiskelijoitani. Yhtä hyvää ohjausta on kuitenkin ollut toivotonta yrittää.

Tampereen yliopisto

Simo Knuuttila

TT, FK, professori
s. 8.5.1946, väitös 29.5.1976

Vastaväittäjä: professori Jaakko
Hintikka
Kustos: professori Lauri Haikola
Kirjan otsikko: Time and Possibility
in Scholasticism

Toteutumattomia mahdollisuuksia etsimässä

Tulin Helsingin yliopistoon vuonna 1965 opiskelemaan filosofiaa ja teologiaa Seinäjoen lyseosta. Luin kouluaikana useampia teoreettisen filosofian sekä teologisen etiikan ja uskonnonfilosofian kurssikirjoja ja pidin näitä kiinnostavina aloina. Ensimmäisenä vuonna suoritin teologiassa tiedekunnassa ns. pyhien kielten eli heprean ja kreikan opintoja ja seurasin Olavi Castrénin luentoja filosofian historiasta ja uskonnonhistoriasta, joita luennoitsija luonnehti opinnoiksi pakanoiden esipihalla, josta voi etäisesti nähdä temppelin pyhyteen. Filosofian alkuopintoihin kuuluivat johdantokurssi logiikkaan, selityksiä Platonin teokseen *Valtio* ja Aristoteleen teokseen *Toinen analytiikka* sekä S. A. Kivisen luentoja Wittgensteinista sekä Kivisen johtama proseminaari, jonka aiheena oli Jaakko Hintikan teos *Knowledge and Belief*. Lukuvuoden 1967–1968 opiskelin Kielissä (Christian-Albrecht-Universität), jossa kirjoitin teologisen pro gradu -tutkielman aiheesta Hellenistinen uskontopropaganda ja alkukristillinen lähetystyö. Se hyväksyttiin sitten myös teologiseksi lisensiaattitutkielmaksi. Opiskelin syyslukukauden 1969 Uppsalassa tarkoituksena valmistella väitöskirjaa samasta aiheesta, mutta Harald Riesenfeldin tohtoriseminaarissa kiinnostukseni raamatuntutkimukseen heikkeni, kun huomasin, että sitä oli vaikea yhdistää filosofisiin harrastuksiin. Näitä opintoja olin edistänyt myös Kielissä mm. Werner Schulzin uskonnonfilosofian seminaarissa, jonka aiheena oli Hans-

Georg Gadamerin teos *Wahrheit und Methode*. Kirjoitin myöhemmin Gadamerin totuuskäsityksestä filosofian pro gradu -tutkielman, jonka taustaksi perehdyin myös Martin Heideggerin teokseen *Sein und Zeit*. Luin samalla lisää antiikin filosofiaa osana klassisen kreikan opintoja – se oli filosofian ohella toinen pääaineeni historiallis-kielitieteellisessä osastossa. Kreikan osalta osallistuin pääasiassa professori Holger Thesleffin luennoille ja seminaareihin. Filosofian laudatur-seminaarin piti professori Oiva Ketonen.

Tulin 1971 Oiva Ketosen ehdotuksesta tutkimusapulaiseksi Jaakko Hintikan tutkimusryhmään, jossa osallistuin Aristoteles-tutkimuksiin. Seuraavana vuonna suoritin asevelvollisuuden. Olin erikoisupseerikursilla ja asuin sen johdosta puolet vuodesta kotona – kävin vain työaikana tekemässä jotakin kenttäpiispan toimistossa. Oli paljon aikaa suunnitella filosofian jatko-opintoja. Kun joskus oli jotakin tehtävää Santahaminassa, saatoin matkalla käydä keskustelemassa Jaakko Hintikan kanssa Tammisalossa. Olin itse kiinnostunut Austinin kielifilosofian soveltamisesta uskonnollisen kielen analyysiin. Hintikka arveli, että sen selvittämiseen ei ehkä kulu montakaan viikkoa ja että olisi antoisampaa tutkia antiikin modaalilogiikan ja modaalisesemantiikan vaikutusta keskiajan ja uuden ajan alun ajatteluun. Olin kyllä itsekkin ajatellut tätä aihetta, koska Risto Hilpinen oli Hintikan innostamana kirjoittanut *Ajatukseen* 29 (1969) artikkelin 'Runsauden periaate ja Jumalan mahdollisuudet', joka käsitteli keskiaikaisia ideoita ja jossa kiinnitettiin huomiota kysymykseen, miten antiikin modaalijattelun taustaoletuksiin kuuluva Runsauden periaate vaikutti keskiajan ajatteluun, jossa teologisista syistä oli myös toiseen suuntaan vetäviä ajatuksia. Jaakko Hintikka oli tuolloin kansainvälisesti johtavia filosofisen modaaliteorian tutkijoita, ja hän julkaisi vuonna 1973 edelleen paljon siteeratun teoksen *Time and Necessity: Studies in Aristotle's Theory of Modality* (Oxford, Clarendon Press). Sen keskeisenä ajatuksena oli osoittaa, että antiikin modaalijattelu sisältää oletuksen, jonka mukaan aidot mahdollisuudet toteutuvat joskus. Huomion kiinnittäminen tähän piirteeseen oli tuolloin luontevaa, koska filosofista modaalikeskustelua hallitsi osittain juuri Hintikan vaikutuksesta ns. mahdollisten maailmojen semantiikka, joka perustui toisenlaisiin oletuksiin. Siinä modaalikäsitteiden (mahdollisuus, välttämättömyys, mahdottomuus) merkitys määritellään

suhteessa samanaikaisiin ristiriidattomasti kuviteltaviin asiantiloihin, mahdollisiin maailmoihin – se, mikä on loogisesti mahdollista, on totta niistä jossakin, loogisesti välttämätön kaikissa ja loogisesti mahdoton ei missään. Antiikin teorioista puuttui ajatus samanaikaisista vaihtoehtoisista mahdollisuuksista – niissä välttämättöminä asioina voitiin pitää sellaisia, jotka ovat aina aktuaalisia tai aina kun jokin muu on aktuaalinen, ja oliolajin välttämättöminä ominaisuuksina niitä, jotka esiintyvät sen kaikissa edustajissa. Mahdoton asiantila tarkoittaa sellaista, mikä ei esiinny koskaan, ja lajille mahdoton ominaisuus sellaista, joka ei esiinny missään sen edustajassa. Mahdollisen täytyy siten olla aktuaalista joskus ja jossakin.

Kun armeija-aika loppui vuoden 1973 alussa, menin heti seuraavana päivänä Yliopiston kirjastoon ja aloin lukea aikajärjestyksessä keskiajan filosofisia tekstejä alkaen myöhäisantiikin kirjoittajista, erityisesti Augustinuksesta ja Boethiuksesta, jotka vaikuttivat varhaiskeskiajan kirjoittajiin. Lähteet olivat pääosaltaan latinankielisiä. Ensimmäisenä vuonna ehdin käydä läpi myös Anselm Canterburylaisen teoksia. Etenin sitten aikajärjestyksessä Abelardin ja muiden 1100-luvun loogikkojen teksteihin ja Averroesin, Albertus Magnuksen ja Tuomas Akvinolaisen teoksiin. Kolmantena vuonna luin erityisesti Duns Scotuksen kirjoituksia, jotka osoittautuivat aiheen kannalta erityisen kiinnostaviksi. Kun aikaisemmassa kirjallisuudessa Jumalan kaikkivaltiutta käsiteltiin erityistapauksena verrattuna muihin mahdollisuuksiin, joihin sovellettiin antiikin ajattelutapoja, Duns Scotus halusi uudistaa modaalisemantiikan luopumalla kahdesta keskeisestä oletuksesta eli nykyhetken välttämättömyydestä sekä teesistä, jonka mukaan se, mikä on aina, on välttämätöntä. Tällä tavoin myöhäiskeskiajan ajatteluun syntyi uusi tapa puhua mahdollisuudesta ja välttämättömyydestä, joka oli lähempänä mahdollisten maailmojen semantiikkaa kuin antiikin teoriaa. Leibnizin kautta tällä oli myös historiallinen yhteys 1900-luvun teorioihin – puhe mahdollisten maailmojen semantiikasta sisälsi viitteen Leibnizin filosofiaan.

Kirjoittaessani väitöskirjaa minulla oli tutkimuskausia Risto Hilpi-sen ja Jussi Tenkun johtamissa hankkeissa ja hoidin myös jonkin aikaa filosofian assistentin viransijaisuuksia Helsingissä ja Turussa. Sain tutkimusta varten myös Suomen Kulttuurirahaston ja Emil Aaltosen Sää-

tiön apurahan. Loppuvaiheessa toimin tutkijana Jaakko Hintikan tutkimusryhmässä Helsingin yliopiston filosofian laitoksella. Keskustelin työhöni liittyvistä filosofista kysymyksistä Unto Remeksen, Jussi Tenkun, Risto Hilpisen ja Eileen Serenen kanssa ja tekstihistoriaa koskevista kysymyksistä Anja-Inkeri Lehtisen kanssa. Osallistuin myös säännöllisesti akateemikko Georg Henrik von Wrightin johtamaan tutkijaseminaariin. Työni ohjaajana toimi Jaakko Hintikka, joka osoitti ihailtavaa kiinnostusta jokaista uutta keskiaikaista ajatusta kohtaan, jonka olin onnistunut kirjaamaan. Sain myös suuren osan lähteistä suoraan Jaakko Hintikalta, joka oli kerännyt melko systemaattisesti modaaliteorian historiaan liittyviä tekstejä kirjastoonsa. Esittelin väitöskirjan osia filosofisissa seminaareissa Helsingissä ja myös pohjoismaisessa kausaliteettia ja determinismiiä koskevassa symposiumissa Osllossa 1975. Kokonaisuus koostui artikkeleista 'Jumalan mahdollisuuksien lisääntyminen keskiajalla', *Teologinen aikakauskirja* 79 (1974, 105–121; englanniksi Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikirjassa *Ajatus* 37 (1975)), 'Determinismi keskiajan aristotelismin ongelmana', *Teologinen aikakauskirja* 79 (1974, 434–450) ja 'Duns Scotus ja mahdollisuuden statistisen tulkinnan kritiikki', Helsingin yliopiston Filosofian laitoksen julkaisuja (1, 1976), monografiasta *Aika ja modaaliteetti aristotelisessä skolastiikassa*, Ekumeniikan ja missiologian seuran julkaisuja 28 (Helsinki 1975) sekä tiivistelmästä 'Time and Possibility in Scholasticism', Helsingin yliopiston Filosofian laitoksen julkaisuja (4, 1976). Väitöstilaisuus oli 29.5.1976 Helsingin yliopiston päärakennuksen salissa XII. Vastaväittäjänä oli Jaakko Hintikka ja väitöstilaisuus kesti yli kolme tuntia – vastaväittäjän mielestä ei kannattanut jättää käyttämättä hyvää tilaisuutta keskustella filosofista kysymyksistä. Kustoksena toimi teologisen etiikan ynnä uskonnonfilosofian professori Lauri Haikola, koska väittelin teologisessa tiedekunnassa. Väitöskaronkka oli saman päivän iltana Katajanokan kasinossa.

Pidin aiheitani erittäin kiinnostavana. Se liittyi oman aikansa filosofiseen keskusteluun ja valaisi sitä, miten modaalilogiikan perustana olevat oletukset ovat muuttuneet eurooppalaisessa ajatteluperinteessä. Kun modaalikäsitteillä on keskeinen sija argumentatiivisessa ajattelussa, oli hyödyllistä lukea muutakin kuin pelkästään logiikkaa koskevia lähteitä. Itse asiassa selailin suuren määrän keskiajan teoksia ja luin hiukan tar-

kemmin ne kohdat, joissa esiintyi sanoja *possibilitas*, *possibile*, *necessitas*, *neesse* jne. Tähän liittyi oma jännityksensä, ehkä vähän samanlainen kuin kalastuksessa.

Väitöskirjan keskeiset osat ilmestyivät myös englanninkielisinä artikkeleina, niistä laajin toimittamassani teoksessa *Reforging the Great Chain of Being: Studies of the History of Modal Theories* (Dordrecht, Reidel, 1981). Jatkoisin saman aihepiirin tutkimusta 80-luvulla ja toimitin vuonna 1989 kirjan *Modern Modalities: Studies of History of Modal Theories from Medieval Nominalism to Logical Positivism* (Dordrecht, Kluwer) ja julkaisin vuonna 1993 teoksen *Modalities in Medieval Philosophy* (Lontoo, Routledge), joka sisälsi kaiken mitä silloin tiesin aiheesta. Olen sen jälkeenkin muiden töiden ohella tutkinut modalityteettien historiaa – vuonna 2008 julkaisin artikkelin 'Medieval Modal Logic and Modal Theories' kirjassa D. M. Gabbay ja J. Woods (toim.), *Handbook of the History of Logic 2: Mediaeval and Renaissance Logic* (Amsterdam, Elsevier), 505–578.

Helsingin yliopisto

Risto Volanen

VTT, valtiosihteeri
s. 2.4.1944, väitös 28.6.1977

Vastaväittäjät: professori Juhani Pietarinen ja professori Hannu Nurmi

Kustos: professori Reijo Wilenius

Kirjan otsikko: On Conditions of Decision-Making. A Study of the Conceptual Foundations of Administration

Väitöskirjatyötä Bostonissa ja Konginkankaalla

Jyväskylän lyseossa lukion psykologian oppimäärään kuului filosofian kurssi seitsemännen luokan keväällä. Samoihin aikoihin äidinkielen opettaja neuvoi lukemaan hyvän kirjan, jotta ylioppilasaineessa olisi jotakin sanottavaa. Ostin ja luin Bertrand Russellin *Länsimaiden filosofian historian*. Niinpä ylioppilasaine oli Hegelin elämä ja filosofia neljällä ruutupaperisivulla.

Syksyllä 1964 aloitin valtiotieteellisessä pääaineena valtio-oppi ja toisena käytännöllinen filosofia. Ensimmäisessä valtio-opin proseminaarissa dosentti Martti Noponen jakoi esitelmäaiheet istumajärjestyksessä, ja minulle tuli kohtalokkaasti ”päätöksenteko”.

Filosofian approbaturia varten luennoi Veli Valpola logiikkaa, S. Albert Kivinen etiikkaa ja Märten Ringbom Aristoteleen *Nikomakhoksen etiikkaa*. Ensimmäisessä Erka Maulan pitämässä filosofian proseminaarissa kirjoitin tutkielman Arthur Papin artikkelista ”Does Science Have Metaphysical Presuppositions?”

Sen jälkeen olin sitä mieltä, että luonnontieteellinen metodi on modernin maailman välttämätöntä ydintä, mutta sen käsitteet eivät kata monia tärkeitä alueita ihmisestä ja yhteiskunnasta. Samaa vahvasti toinen seminaari Ernst Cassirerin *Symbolisten muotojen filosofiasta*. Tässä

hengessä seurasin sitten keskustelua ”kahdesta kulttuurista” ja asenoiduin Drayn puolelle ”Hempel-Dray –debatissa”.

Lisää pontta ”positivismiin” ja pian myös siihen nojaavan ”teknokraattisen” politiikan kritiikkiin toivat G. H. von Wrightin filosofian laitoksen monistheet ja artikkelit aristoteelisesta ja galileisesta perinteestä sekä praktisesta syllogismista.

Filosofian peruskursseilla ja seminaareissa oli 1960-luvun puolivälissä opiskelijoita puolesta täyteen tusinaan. Muotiaine oli sosiologia ja Erik Allardtin luennoilla istuttiin kuin kirkossa, monet Sadankomitean merkki rinnassa. Vuosia tai kymmeniä padottuna ollut modernin läpimurto oli menossa tunnuksinaan Pekka Kuusen 1960-luvun sosiaalipolitiikka, Hannu Salaman Juhannustanssit, Arvo Salon Lapualaisoppera ja paljon muuta.

Tulin Helsinkiin opiskelemaan poliittisesti sitoutumattomana, mutta todennäköisenä sosiaalidemokraattina. Kuitenkin erityisesti filosofian opiskelu vieroitti sosialismin ja marxismin variaatioista muutamia vuosia ennen kuin ne veivät mukanaan monet ystäväni ja melkein koko seuraavan ikäluokan valtiotieteilijöitä.

Jaakko Hintikka oli noina vuosina professorina, mutta hän oli usein virkavapaana. Yhteyttä syntyi kuitenkin sen verran, että hän saattoi myöhemmin rohkaista ja tukea jatko-opintoihin. Kävin hänen luennoiltaan, mutta en pysynyt perässä ja salaa lohdutti kun kerran tentissä kukaan muukaan ei päässyt läpi. Alkuvaiheen merkittävin vaikutte häneltä oli se, että hän antoi tuolloin vaaditun ”aineen” aiheeksi Kantin *Prolegomenan*. Mukana seurasi puolen tusinaa aiheeseen liittyviä artikkeleita. Kannoin *Prolegomenaa* salkussa yhden lukukauden, ja lopulta siitä muodostui pohja ymmärtää myöhemmin väitöskirjatyössä Hintikan ajatusta ”etsimisestä ja löytämisestä” tai ”apupiiirustuksista” ongelmien ratkaisussa.

Merkittävin noiden vuosien opettaja oli minulle kuitenkin Reijo Wilenius. Ehdin muistaakseni suorittaa hänelle approbaturin ennen kuin hänet valittiin Teiniliiton kuraattoriksi. Olin tuolloin liiton hallituksen jäsen ja seuraavana vuonna tulin puheenjohtajaksi. Näin välillemme muodostui tuttavuus sekä käytännöllisissä että filosofisissa asioissa.

Wileniuksen luennoista vaikuttavin oli Wittgensteinin myöhemmän filosofian eli *Philosophical Investigations* -teoksen ja sen aiheuttaman

keskustelun esittely. Itse teoksen lisäksi hän teki syvemmin tutuksi myös William Drayn, G. E. M. Anscomben ja Peter Winchin. Winchin teoksen *The Idea of a Social Science and its Relation to Philosophy* Wilenius oli tuonut lainaksi jollekin Teiniliiton kesäkursseille kesällä 1966. Filosofiseksi asenteekseni muodostui vähitellen tietynlainen analyttinen hermeneutiikka, jossa analyysi perustui praktiseen syllogismiin.

Wilenius piti luentosarjan myös J. V. Snellmanista ja erityisesti hänen psykologiastaan. Ymmärtäminen ei ollut helppoa, mutta vahvisti nykyiselle "history of mind" -tutkimukselle läheistä ajatusta, että ihmismieli on jatkuvassa sivistymisen tai taantumisen liikkeessä. Ehdotin sitten Wileniukselle pro gradu -tutkielmaksi jotakin Snellmanista ja olen vieläkin kiitollinen kun hän vastasi aiheen olevan liian vaikea. Työn otsikoksi tuli sitten "Ymmärtämisen ja selittämisen suhteesta" ja se valmistui alkusyksystä 1971. Se tarjosi mahdollisuuden koota yhteen pitkäksi venyneet opinnot ja tarjosi myös virikkeen väitöskirjaan.

Tutkinnon viivästymisen syy oli välillä kokopäiväiseksi muodostunut opiskelija- ja nuorisopolitiikka. Filosofista oli tullut pääaine ja se oli samalla omakohtaista aatteellista etsintää, joka päättyi syksyllä 1967 alkiolaisen ihmisyyssaatteen nuorsuomalaiseen keskustaan. Ensimmäinen poliittis-filosofinen linjaukseni oli esitelmä Jyväskylän Ideologiafoorumissa keväällä 1968. Sitä seurasivat Vanhan valtaus ja useita vuosia nuorekkaan vimmatua filosofista ja poliittista taistelua demokratian puolesta marxilaisuutta ja sen yleisdemokraattista rintamaa vastaan.

Olin tähännyt vuoden 1974 eduskuntavaaleihin Keski-Suomessa, mutta sen teki tyhjäksi syksyn 1971 eduskunnan hajotus juuri kun olin lukemassa loppudenttiin. Hankkiuduinkin kuitenkin työhön Jyväskylään seuraavia vaaleja silmällä pitäen.

Pian kävi selväksi, että mahdollisuuteni seuraavissa vuoden 1976 eduskuntavaaleissa olisivat vähintäänkin kyseenalaiset. Oli valittava vaalitaistelun ja väitöskirjan välillä. Menin tapaamaan ulkoministeri Ahti Karjalaista. Hän sanoi, että läpimeno voisi kyllä olla mahdollista, mutta vaalien jälkeen tulee uudet vaalit. Poliittisen paikan voi ailahteleva kansa viedä pois milloin tahansa, mutta kerran saatua tohtorin arvoa ei kukaan vie. Menin samalla matkalla hakemaan ASLA-Fulbright hakupaperit ja tapaamaan Jaakko Hintikkaa. Hän ehdotti Boston Universityä ja lupasi suositella.

Lisensiaattityön aiheeksi otin pitkään mielessä olleen ajatuksen kehittämistä käytännöllisestä syllogismista ”praktisen päätöksenteon” teoria. Periaatteessa idea oli selkeä: miten muodostetaan useampia ensimmäisiä premissiä intentiosta tai toisia premissiä keinosta ja valitaan niiden välillä. Tarjolla oli myös von Wrightin ongelma, onko praktisen syllogismin premissien ja toimintaan johtavan johtopäätöksen välillä kausaalinen vai looginen yhteys.

Lukuvuoden kestäneen lisensiaattityön rahoitti Suomen Akatemian humanistisen toimikunnan apuraha ja työ antoi kohtuullisen valmiuden aloittaa Boston Universityssä syyskuussa 1975. Taskussa oli myös Keijo Korhosen suosituskirje hänen tuttaviltaan Harvardissa.

BU:ssa akateemiseksi ohjaajaksi tuli tieteenfilosofi Robert Cohen. Koko lukuvuoden suurin hanke oli hänen seminaarinsa, jonka runkona oli mennä sivu sivulta läpi juuri englanninkielisenä käännöksenä ilmestynyt Moritz Schlickin *General Theory of Knowledge*.

Pro gradun yhteydessä olin havainnut läheisyyden praktisen syllogismin toisen premissin ja tieteellisen hypoteesin tai teorian välillä. Cohenin seminaarin aikana kävi ilmeiseksi, ettei perinteisistä induktion teorioista ole apua keinojen muodostamisen tarkasteluun. Cohen kuitenkin otti puheeksi toimittamassaan sarjassa hiljakkoin ilmestyneen Hintikan ja Remeksen tutkimuksen Pappuksen analyttisestä menetelmästä. Olin hankkinut sekä aloittanut kirjan jo Suomessa ja se antoikin sitten lähtökohdan vaihtoehtoisten toisten premissien eli keinojen muodostamisen analyysiin.

Kysymys praktisen syllogismin ensimmäisen premissin eli intentioiden tai päämäärien muodostamisesta oli vaikeampi. Von Wright ei sitä juuri käsitellyt ja itse Aristoteleskin sanoi Rossin *Nikomakhoksen etiikan* käännöksen mukaan, että harkitsemme keinoja mutta emme tavoitteita.

Onnekseni huomasin katalogista, että Alasdair MacIntyrellä oli kurssi jossakin toisessa BU:n tiedekunnassa. Hänen aiheenaan oli David Humea seuranneet skottilaiset moralistit sekä Hegelin oikeusfilosofia aikansa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Menin mukaan ja annoin hänelle tutkimussuunnitelmani. Seuraavan tunnin jälkeen hän otti asian puheeksi ja kysyi, millaisia ongelmia minulla on. Kerroin Aristoteleen päämäärien käsittelyyn liittyvistä pulmista. Hän vastasi heti, että siinä kohdassahan *Nikomakhoksen etiikka* tavallisesti käännetään väärin. Seu-

raavalle tunnille hän toi kopioina David Wigginsin artikkelin ja puolen tusinaa omiaan. Erityisesti Wiggins avasi *Nikomakhoksen etiikan* lukemisen uudessa valossa, kun harkinnan tarkastelua saattoi soveltaa myös päämääriin. Tämä taas yhdisti Aristoteleen ja Pappuksen *zetesiksen* eli etsimisen sekä myös Hintikan etsimisen ja löytämisen analyysin.

BU:ssa osallistuin myös Marx Wartofskyn, Elisabeth Rapaportin ja Joseph Agassin luennoille. Rohkenin myös tuppautua Harvardiin kuuntelemaan John Rawlsia, joka tutkimussuunnitelmani saatuaan kutsui toimistoonsa ja kysyi paljon praktisesta syllogismista. Erityisesti kevätkaudella ajankäyttö painottui lisää Harvardin J. F. Kennedy School of Governmentiin.

Olin liseniaattityössä kehittänyt praktisen syllogismin ja tieteellistä koetta soveltavan insinööritaidon perusteella päätösteorioiden teoreettisen luokituksen, jota aion kehittää väitöskirjatyössä. Bostonissa kuitenkin havaitsin, että Kennedy Schoolin professorit Graham T. Allison ja John D. Steinbuner olivat juuri julkaisseet teoksen päätöksenteosta. Suosituskirjeen ja Fulbright-stipendiaatin nimikkeen turvin pääsin heidän kursseilleen ja muutin tutkimussuunnitelman lopun heidän töidensä analyysiksi oman praktisen päätöksenteon mallin pohjalta. Myöhemmin vastaväittäjä huomautti aivan oikein tietynä puutteena tutkimuksen päätösteorioiden luokituksen perustumisen Allisonin työhön. Lisäksi opin Harvardin case-metodin mukaisesti paitsi tuoret päätösteoriat, myös niiden kautta analysoituna runsaasti Yhdysvaltojen ulko- ja sisäpolitiikan kysymyksiä.

Kolmihenken perheemme lähtiessä Bostoniin olin laittanut Suomessa sisään puolen tusinaa apurahahakemuksia. Itse ASLA-Fulbright apuraha kattoi BU:n maksut sekä dollarimäärän, joka riitti asunnon ja auton vuokraan. Tammikuun alkuun mennessä oli käynyt selväksi, ettei apurahoja tullut.

Kiristimme vyötämme, söimme loputkin Suomesta lähtiessä myydystä autosta ja etsimme kehätie 128:n edullisimman ostospaikan. Palasimme kotiin heti luentojen loputtua ja vaimoni vanhemmat majoittivat meidät kotiinsa Konginkankaalle. En ollut kirjoittanut Bostonissa kovinkaan paljoa, mutta olin onnistunut keskittämään opinnot tutkimussuunnitelman kriittisiin kohtiin sekä ostamaan pääosan tar-

peellista kirjallisuutta. Rahapulan siivittämänä sain tekstin tarkastettavaksi lokakuussa.

Tarkastajia ja tulevia vastaväittäjiä nimettiin kaksi, professori Juhani Pietarinen filosofiasta ja professori Hannu Nurmi valtio-opista. Heidän ensimmäinen arvionsa oli täsmällinen ja vahvasti kriittinen. Erityisesti ongelmana oli, ettei aivan alun von Wrightin praktisen syllogismin kehittäminen näyttänyt heistä oikein kestävältä eikä siitä käynyt ilmi puhuttiinko selittävästä vai normatiivisesta käytöstä. Olin lähettänyt tekstin myös von Wrightille, mikä johti kahteen melko yksityiskohtaiseen keskeisiä kohtia koskevaan keskusteluun.

Saatuani tekstin tarkastukseen olin päässyt työhön Suomenmaan artikkelitoimittajaksi. Tarkastajien lausuntojen jälkeen jätin työn runsaaksi kuukaudeksi ottaakseni kommentit tekstissä huomioon. Tämän jälkeen tuli painatuslupa huhtikuussa 1977.

Väitöstilaisuus oli Jyväskylän yliopiston vanhan puolen juhlasalissa kesäkuun lopulla, kustoksena Reijo Wilenius. Yleisöä oli runsaat viisikymmentä, jyväskyläläisiä tutkijoita ja tuttavii sekä sukulaisia. Pietarisen ja Nurmen kysymykset olivat tiukkoja mutta työn loppuvaiheista tuttuja. Väittelijän kokemus oli myönteinen ja helpottunut. Olin ehkä jonkin verran liian peräänantamaton omalta puoleltani, kun aikaisemmat julkiset väittelykokemukset olivat politiikan saralta.

Karonkka muodosti ongelman. Akateemiset tuttavat ja ystävät olivat neljän tai viiden vuoden takaa ja Helsingissä. Vuodet Bostonissa ja Konginkankaalla olivat myös vaikuttaneet. Lisäksi olin vahvasti kiitollinen lähisukulaisten taloudellisestakin tuesta. Niinpä karonkka pidettiin kustoksen, vastaväittäjien ja lähisukulaisten kesken Konginkankaalla.

Painatusluvan tultua aloin etsiä työtä. Jorma Ollilan löytämän ilmoituksen perusteella hain vanhemman budjettisihteerin paikkaa valtiovarainministeriössä. Valtiosihteerin Teemu Hiltunen kutsui käymään ja sanoi jo ovelta, että se paikka on täytetty, mutta teidät valitaan; menkää ilmoittautumaan budjettipäällikkö Korpelalle. Uudesta alaisesta yllättynyt Korpela kysyi, mikä on pääaine. Keräsin rohkeuteni ja vastasin, filosofia. Seurasi ehkä minuutin hiljaisuus ja Korpela toivotti tervetulleeksi: ”No kyllähän näitä hommia juristikin oppii, miksei sitten filosofi.”

Alkoi praktinen päättely valtionhallinnossa. Se johti alkuun vuodeksi Pariisiin Ranskan hallintokorkeakouluun ENA:iin ja samalla seuraa-

maan lähemmin vanhan mantereen filosofista keskustelua. Väitöskirjassa oli jäänyt auki kysymys praktisen syllogismin premissien ja toiminnan suhteesta. Se taas johti selvittämään, mitä asiasta on Aristoteleen jälkeen sanottu. Sain Agoralta ja Pariisista alkaneen matkakertomuksen *Ihmisyysden paluu* valmiiksi kesällä 2008.

Valtioneuvoston kanslia

Jouko Väänänen

Ph. D., professor

b. 1950, defence 15.12.1977

Opponent: professor John Bell

Thesis: Applications of Set

Theory to Generalized

Quantifiers

How I became a logician

In my early teens I was interested in radios and built some myself. Eventually I moved on to more complicated things like computers, which were just emerging at the time. I was very curious about the inner workings of computers and quickly learnt that computers use binary numbers and are based on logic. At the same time I was interested in atheism and free thought, which led me to philosophy.

My father Ilkka Väänänen, MD, had interest in philosophy and I was exposed already at home to books by Eino Kaila and Georg Henrik von Wright. My mother Anni-Tytti Väänänen, an English teacher, was interested in continental philosophy and had books by Sartre, Jaspers, Heidegger, and de Beauvoir in her bookcase. As a teenager I was particularly impressed by von Wright's book *Looginen empirismi (Den logiska empirismen, 1945)*. In 1967 I got as a Christmas present von Wright's book *Logiikka, filosofia ja kieli (Logik, filosofi och språk, 1957)*, which particularly fascinated me. A family friend gave me some papers by Jaakko Hintikka on epistemic logic. At the same time my primary interest was in mathematics and it was clear that I would study mathematics after high school graduation. In fact I went already from school to lectures by e.g. Olli Lehto in the university.

My first logic course was Seppo Miettinen's course on mathematical logic in the Summer University of Helsinki in 1970. The inspiring discussions with Miettinen raised my interest in logic. So I decided to fol-

low Paavo Turakainen's course on mathematical logic in the fall of 1970. I also followed lectures by von Wright on determinism and by Hintikka on philosophical logic. Eventually I became part of a group of students who read in self-organized reading seminars various logic texts, such as Bell & Slomson's *Models and Ultraproducts*, which had just appeared in 1969. Later we read a manuscript of Gerald Sacks's book *Saturated Model Theory* (1972), which we got from Seppo Miettinen who had followed the Banach Center Logic Year in Warsaw 1972–1973. There was also a seminar organized by Oiva Ketonen in which we read Paul Cohen's *Set Theory and the Continuum Hypothesis* which had appeared in 1966. I wrote my Master's Thesis on general topology (Pseudocompact Spaces) in Sammatti in our family's summerhouse during the summer of 1972.

In the winter 1971–72 the lecture notes "Soft model theory" of Jon Barwise made their way to Helsinki and we went through them with great interest. In the fall of 1972 Ronald Jensen gave a course on infinitary logic and admissible sets in Oslo and Seppo Miettinen brought the lecture notes to Helsinki and we read them through also with great interest. On the first page was the definition of a partial isomorphism, which became an important concept in my career. We continued in Helsinki with lecture notes of a course on abstract logic by Janos Mankowsky that he gave in Warsaw in the spring of 1973. This and Jensen's notes brought me in touch with infinitary languages and generalized quantifiers, which have remained my main field ever since. Having written my Master's Thesis in topology, I hesitated for a moment whether I would continue in general topology or move to logic. In April 1973 I went to the Third Scandinavian Logic Symposium in Uppsala and my decision was made. In this Uppsala meeting I met Per Lindström whose pioneering papers on abstract logic and generalized quantifiers we had read in Helsinki. Meeting Lindström reinforced my interest in abstract model theory.

Having decided to pursue studies in logic I applied for an exchange grant to Oslo. I spent the fall term 1973 in Oslo attending another course by Ronald Jensen, this time on forcing and admissible sets. Together with fellow students from Helsinki, Juha Oikkonen, Seppo Miettinen and Tenho Vanhanen, I followed in Oslo also a course by

Keith Devlin on model theory and by Jens Fenstad on generalized recursion theory.

In the fall of 1973 I applied for a UNESCO grant to Poland, the heartland of logic. I was lucky enough to get the grant and thus traveled to Warsaw in January 1974. The legendary Andrzej Mostowski (1913–1975) became my supervisor in the Palace of Culture in the middle of Warsaw, which was the location of mathematics department at the time. Mostowski had given ten years earlier lectures on the development of mathematical logic and the study of foundations of mathematics in the Summer School in Vaasa, Finland. These lectures had appeared in 1965 in the series *Acta Philosophica Fennica* (Fasc. XVII) and I had studied them carefully before going to Poland. Mostowski had also written a pioneering paper on generalized quantifiers in 1957 (*Fund. Math.* Vol. 44). I ended up writing my licentiate thesis on hierarchies of generalized quantifiers, which was accepted in September 1976, with Ilkka Niiniluoto as the supervisor.

In 1975 Logic Colloquium in Clermont-Ferrand I met for the first time Saharon Shelah, with whom I share a continued interest in abstract model theory and with whom I have subsequently co-operated and written many joint papers.

While still in Poland, where my grant was initially for one year and only later extended for another year, I applied for a grant of the Oskari Huttusen Säätiö Foundation which offered opportunities for writing a doctoral thesis in "one of the old universities in England". I got the grant and started in Manchester University in January 1976. I had asked Peter Aczel to be my supervisor. I met Aczel in the Third Scandinavian Logic Symposium in Uppsala, April 1973, and later again in the Set Theory and Hierarchy Theory workshop in Karpacz, Poland, 1974. I spent the years 1976–1977 in Manchester University enjoying very much Peter Aczel's teaching on constructive mathematics and Jeff Paris's course on models of arithmetic. I have remained a close friend of both and over the years we have exchanged frequent visits back and forth.

The topic of my doctoral thesis arose as follows: Richmond Thomason had asked in 1966 (*J.S.L.* vol. 31) several questions about logic with free quantifier variables. The problem was the following: Can we axi-

omatize the common properties of all quantifiers? For example both the existential and the universal quantifiers satisfy the schema "If $\exists x A(x)$, then $\exists x(A(x) \vee B(x))$ ", but of course there are other quantifiers that do not satisfy this, such as "for all but one". Yasuhara proved in 1969 (*Fund. Math.*, vol 66) that the common properties of all quantifiers cannot be axiomatized because it is a non-recursively enumerable set. I combined some known results to conclude that this theory is not Σ_1 -2 or Π_1 -2. When I showed the proof of this to Aczel, he suggested that by assuming Gödel's Axiom of Constructibility the proof could be extended to show that the theory is not Σ_1 -n or Π_1 -n for any n. I got very excited about this and after some time I was able to prove the consistency of this theory being Δ_1 -3, which is then the optimal result. This work gave rise to the question, what do we know of an inner model of set theory, if we know that it is cardinal-absolute, that is, all of its cardinals are real cardinals. This work is still going on.

One particular approach that I had has later proved useful and has been since reinvented by others elsewhere. This is the approach of forcing absoluteness. The idea is that by iterating a proper class of forcing notions we can reach a model, which is in a sense immune to further extensions. My special interest was in forcings with the countable chain condition (c.c.c.). In the Logic Colloquium 1977 in Mons, Belgium, I met Jonathan Stavi who had similar ideas and we started an active correspondence, leading to a joint paper "Maximality Principles for the Continuum" (*Contemp. Math.*, 302). The paper was finished 1981 but the paper itself took an unusually long time to appear, and it finally appeared in 2002. I travelled across United States in 1982 and later giving talks about the maximality principles (Caltech, Boulder, Madison, New York) but I felt that the reception was lukewarm. Recently generic absoluteness has become quite popular.

My study of generalized quantifiers in various models of set theory led me to a general investigation of the set-theoretic definability of abstract logics. One particular question left open in my thesis has been solved only recently. This is the question whether the Löwenheim-Skolem-Tarski number of the Häftig- (or equicardinality-) quantifier can be the first weakly inaccessible cardinal. In my thesis I showed that the solution of this problem needs so-called large cardinals, and indeed

in the recent cooperation with Menachem Magidor (Jerusalem) we show that by starting from a supercompact cardinal one can prove the consistency of a positive answer.

The Doctoral Defense in December 1977 was very different from what I had seen in Finland. The external examiner Professor John Bell came from London. He, the supervisor Peter Aczel and I went into an empty lecture room, and John Bell asked me questions for about an hour. I did my best at the blackboard. I had sweated the previous night preparing myself for the most devious questions, but in the end, and perhaps because of it, I was well on top of everything. In the beginning Professor Bell said some nice words about my work, which calmed my nervous mind. Some questions were about details of proofs and some were about possible future work. Then it was over. In the evening we had a dinner in a local restaurant. I rented a gown, had a photo taken in a photo shop and sent it to my mother.

Some time in the mid-eighties Risto Hilpinen called me and asked if I wanted to organize the European Summer Meeting of the Association for Symbolic Logic (ASL) in Helsinki. I accepted the offer, and the ASL Logic Colloquium 1990 was held in Helsinki, coinciding with a total solar eclipse in the early hours of July 22. Eventually I also organized the ASL Logic Colloquium 2003 in Helsinki. Another important event that I ended up organizing twice is a semester of logic in the Mittag-Leffler Institute of the Royal Swedish Academy of Sciences in Djurs-holm near Stockholm, Sweden. I organized this together with my colleagues in 2000/2001 and again in 2009. The Logic Colloquiums and the Mittag-Leffler Institute semesters brought top logicians from everywhere in the world to Scandinavia and especially Finland. During my doctoral studies I spent seven years abroad, a reason maybe for the fact that over the years I have had a constant stream of visitors in Helsinki and Helsinki has become one of the centers of the study of a particular branch of mathematical logic, namely set theoretic model theory.

University of Helsinki

Hans-Olof Kvist

TD, professori emeritus
s. 27.10.1941, väitös 18.3.1978

Vastaväittäjä: professori emeritus
Konrad Marc-Wogau
Kustos: professori Åke Sandholm
Kirjan otsikko: Zum Verhältnis von
Wissen und Glauben in der kritischen
Philosophie Immanuel Kants. Struktur-
und Aufbauprobleme dieses Verhält-
nisses in der 'Kritik der reinen Vernunft'

Tiedollisten perusteiden selvittämistarve johti teologian tohtoriksi

Kiinnostukseni tiedollisiin asioihin olen saanut lapsuuden- ja nuoruudenkodistani. Isäni oli monella tavalla sivistynyt pappismies. Kökarin luostarimaiden omistussuhteet olivat hänen pastoraalitutkielmansa aiheena ja luostarin perustajan henkilöä hän yritti poikkeuksellisen laajojen genealogisten selvittelyjen avulla saada selville. Itselleen läheisimmiksi hän kuitenkin koki Vanhan ja Uuden testamentin eksegetiikan teologiset oppialat. Tietojansa näiltä aloilta hän sai hyödyntää tehdesään synodaalikirjaa Porvoon vuoden 1957 synodaalikokoukseen. Katselein hänen genealogisia muistiinpanojansa ja synodaalikirjaa varten tekemäänsä muistilappujärjestelmää.

Virkatehtävien antaessa myöten isäni syventyi intohimoisesti kasvitieteeseen. Hänen laaja kasvikokoelmansa säilytetään Helsingin yliopiston kasvitieteellisessä museossa, jossa hän vielä eläkkeellä ollessaan määritteli leinikkejä yhdessä alan ammattilaisten kanssa. Hänen kynästänsä syntyi myös useita kasvitieteellisiä tutkimuksia. Tavatessamme kasvit olivat hänen ensisijaisia puheenaiheitaan. Hän oli kiinnostunut myös kirkkomusiikista ja liturgiikasta ja sävelsi musiikin muutamaa virteen. Kouluikäisenä en ehkä tarpeeksi ymmärtänyt kasvuympäristöni intel-

lektuaalista virikkeellisyttä. Omaan myöhempään kehitykseeni sillä on kuitenkin varmasti ollut merkitystä.

Kotona oli laaja kirjasto, sisältäen etupäässä teologista kirjallisuutta, mutta myös jonkin verran kaunokirjallisuutta. Filosofian historian tenttikirjana isälläni oli ollut Karl Vorländerin kirjoittama ja Erkki Kailan suomentama vuonna 1911 ilmestynyt *Vanhan ajan ja keskiajan filosofian historia*. Mutta selvästikään isäni ei ollut kiinnostunut filosofisista kysymyksenasetteluista. Etiikkaa – kristillistä siveysoppia – edusti kotimme kirjahyllyssä Antti J. Pietilän 1910- ja 1920-luvuilla kirjoittamat jotkut teokset ja Yrjö J. E. Alasen 1950-luvun alussa julkaisema kristillinen siveysoppi. Kirjojen joukossa oli kaksi Lundin yliopiston systemaattisen teologian professorin, Anders Nygrenin, kirjoittamaa teosta. Toinen oli *Den kristna kärlekstanken genom tiderna I–II* (1930–36), toinen taas *Dogmatikens vetenskapliga grundläggning med särskild hänsyn till den Kant-Schleiermacherska problemställningen* (1922). Edellinen, systemaattisen teologian jonkinlaiseksi klassikoksi muodostunut teos, ei koskenut tiedon perusteita. Jälkimmäistä teosta voitaisiin ainakin osittain luonnehtia sellaiseksi. Parhaiten tiedollisia perusteita koskevaan kiinnostukseeni olisi vastannut Nygrenin väitöskirja *Religiöst apriori, dess filosofiska förutsättningar och teologiska konsekvenser* (1921), joka puuttui kirjakokoelmasta. Kahteen viimeksimainittuun teokseen sain opintojeni myöhäisvaiheessa aiheen perehtyä. Varsinaisen filosofisen kirjallisuuden puuttuminen kotini kirjastosta selittyy osittain siitä, että ”teologinen etiikka ynnä uskonnonfilosofia” niminen oppiaine ja oppituoli perustettiin Helsingin yliopistoon vasta vuonna 1948. Juuri tähän vähiten edustettuun oppiaineeseen kohdistui oma pääkiinnostukseni.

Kouluni ei tarjonnut virikkeitä filosofian suuntaan, eivätkä myöskään kontaktini koulun ulkopuoliseen maailmaan. Ajattelin että Helsingin teologinen tiedekunta voisi tarjota minulle mahdollisuuden perehtyä uskonnon tiedollisia perusteita koskeviin kysymyksiin. Armeijan jälkeen, ennen kirjoittautumistani teologiseen tiedekuntaan vuonna 1960, valmistauduin tiedekuntaa varten lukemalla teologiseen alku-tutkintoon kuuluneen J. E. Salomaan kirjoittaman *Filosofian historian I–II*. Kiinnostavin osa siitä oli minusta Immanuel Kantia koskeva, siinä esitettyjen tiedollis-kriittisten selvitysten perusteella. Tutustumisellani

Kantiin Salomaan *Filosofian historian* välityksellä tuli olemaan merkitystä myöhempää väitöskirjaani ajatellen. Ylioppilasaikanani seurasin kiinnostuneena erilaisten keskustelujen ajatuslinjoja.

Pääaineekseni valitsin teologisen etiikan ynnä uskonnonfilosofian. Aineen oppituolin haltijana oli Lauri Haikola, jonka spesialiteetti oli 1500-luvun luterilainen teologia. Hänen johtamassaan proseminaarissa sain mieleiseni Kant-aiheisen tehtävän, tehdä selkoa Kantin *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* -teoksen sisällöstä käyttäen hyväksi Salomaan kaksi vuotta aikaisemmin ilmestynyttä Kant-biografiaa. Tuloksesta muistan saaneeni myönteistä palautetta. Dogmatiikan seminaarissa sain kirjoittaa Kantin esikriittisen filosofian Jumalaa koskevista käsityksistä. Rinnan teologisten aineiden kanssa osallistuin syyslukukaudella 1962 Sven Krohnin etiikkaa ja uuden ajan filosofiaa käsitteleviin luentoihin ja proseminariin. Krohnille, joka silloin ylläpiti ruotsinkielistä filosofian professuuria, tentin filosofian approbaturin saman vuoden lopulla.

Deutscher Akademischer Austauschdienst-apurahan turvin suoritin 1963–64 teologisia opintoja Heidelbergin yliopiston siihen aikaan maineikkaassa teologisessa tiedekunnassa. Teologisten luentojen ja seminaarien ohella osallistuin Hans-Georg Gadamerin filosofian johdantoa (muutakin kuin johdantoa) ja Ludwig Gießin Kantia (ynnä edeltäjiä) käsitteleviin luentoihin. Mahdollisuuksien mukaan syvennyin Ökumenisches Studentenheimin kirjastossa Kantin *Kritik der reinen Vernunft* -teokseen tehden samalla muistiinpanoja.

Kahtena viimeisenä lukuvuotena valmistelin jo teologian pro gradu-tutkielmaani hyödyntäen isältäni oppimaani muistilappumenetelmää. Haikolalta kysyin, voisinko kirjoittaa graduni Kantin *Kritik der reinen Vernunft* -teoksen tietoteoriaa ja Jumalaa koskevien kontekstien suhteesta. Sain luvan, vuokrasin yksiön kolmeksi kuukaudeksi ja kirjoitin tutkielmani valmiiksi. Annoin sille otsikon *En kritisk analys av de fundamentala kunskapsförutsättningarna i Kritik der reinen Vernunft med speciellt beaktande av deras relation till gudstanken*. Näytin Haikolalle valmiin käsikirjoituksen ja asia oli sillä selvä. Tutkielmaani varten käytin paljon saksankielistä tutkimustehtävän edellyttämää erikoiskirjallisuutta, josta mainitsen ainoastaan Dieter Henrichin transsendentaalifilosofiaa koskeva artikkelin. Valmistumisen aikoihin (1965) sain jo osallistua

Haikolan ja Åbo Akademin systemaattisen teologian professorin, Gotthard Nygrenin (A. Nygrenin poika), yhteiseen lisensiaattiseminaariin. Gotthard Nygren oli perehtynyt mm. ruotsalaisen filosofin, Axel Hägerströmin, uskontoa ja totuutta koskevaan ajatteluun. Raskaan pappistyön ohella jatkoin teologian ja filosofian opintojani. Osallistuin syksyllä 1965 Erik Steniuksen proseminaariin, jossa esitin ajatuksiani Kantin kriittisen filosofian *Zweck*-käsitteestä. Keväällä taas sain hädin tuskin aikani riittämään Georg Henrik von Wrightin normilogiikkaa esittelevään esitelmään Haikolan ja Nygrenin lisensiaattiseminaaria varten. Nygren kysyi minua assistentiksi Åbo Akademiin. Keväällä 1966 sain osittaista virkavapautta papintyöstäni systemaattisen teologian assistentin toimen hoitamista varten. Heinäkuun alusta sain vuoden ajaksi määräyksen assistentiksi, mutta jo seuraavan vuoden alusta olin virkavapaa Suomen akatemian humanistisen toimikunnan vuodeksi (ja myöhemmin lisävuodeksi) myöntämän apurahan käyttämistä varten. Teologian lisensiaatin tutkinto oli siihen aikaan kaikkein laudatureineen, sivu- ja tukiaineineen vaativa tutkinto, jonka osasuoritukset verottivat varsinaista tutkimusaikaa. Saamani apuraha soi minulle mahdollisuuden täysipainoisesti keskittyä jatko-opintoihin. Lisensiaattityön tein Nygrenin johdolla. Iloitsin siitä, että olin saanut intellektuaalisesti inspiroivan opettajan, itse asiassa juuri sellaisen kuin siinä vaiheessa tarvitsin. Lisensiaattityölleni ehdotin itse otsikon. *Tinget i sig i Kritik der reinen Vernunft* syntyi kokonaan Turussa, jossa Åbo Akademin ja Turun yliopiston kirjastot tarjosivat apuaan. Kirjoja ja artikkeleita sain kaukolainaamalla Helsingistä ja ulkomaisista kirjastoista. En enää turvautunut aikaa vievään muistilappujärjestelmään – enkä koskaan myöhemminäkään.

Lisensiaattityöni, jonka tarkastajina olivat Gotthard Nygren ja Georg Henrik von Wright, valmistui syksyllä 1968. Se oli tutkimustilanteessani välttämätön askel kohti väitöskirjaa. Myöhemmässä väitöskirjassani pystyin hyödyntämään lisensiaattityössäni esittämiäni ajatuksia. Tosin oli myös karsittava ainesta ja jätettävä pois laaja keskustelu muiden filosofien kanssa *Ding an sich* -ilmaisusta. En katsonut voivani jatkaa kirjoittamista välittömästi. Suomen tarjoamat tutkimusmahdollisuudet olivat tutkimusedellytysten kannalta rajalliset. Jotta olisin paremmin voinut perehtyä kansainväliseen tutkimustilanteeseen ja tutkimuskirjal-

lisuuteen oli saatava apuraha Saksassa tehtävää tutkimustyötä varten. Tein anomuksen Alexander von Humboldt-Stiftungille ja onnistuin saamaan apurahan. Vuoden 1969 lopusta lähtien toimin assistenttina kunnes lähdin Saksaan lokakuussa 1970 – tällä kertaa filosofista tutkimustyötä varten.

Humboldt-Stiftung osoitti ohjaajakseni Saksan etevimmän Kant-asiantuntijan, Dieter Henrichin, Heidelbergin yliopiston filosofian professorin. Ensi tökseni tutustuin hänen omaa kiinnostustani eniten ruokkiviin julkaisuihinsa. Humboldt-Stiftungin apuraha oli runsaanlainen ja asumiskustannukseni vähäiset, joten saatoin myös ostaa kirjallisuutta. Opin lyhyessä ajassa paljon uutta ja väitöskirjatyölleni välttämätöntä. Henrich piti kerran viikossa *Philosophisches Seminarissa* vastaanottoa. Tapaamisista sovittiin etukäteen. Koska Henrich oli Saksan kuuluisimpia filosofeja, hänen luonaan kävi tutkijoita maailman eri kolkilta neuvoja kysymässä. Kun kävin laitoksella tapaamassa häntä, hänen ajankäyttönsä oli tavattoman taloudellista: hän ilmaisi lyhyesti reaktionsa lukemaansa ja kehotti miettimään tarkasti osoittamiaan asioita. Sovittiin uudesta tapaamisesta kuukauden päästä. Audienssin kesto-aika oli lyhyt – toiset odottivat jo oven ulkopuolella. Vähän ennen sovittua seuraavaa tapaamista hänen sihteerinsä saattoi soittaa minulle ilmoittamaan professorille syntyneestä esteestä. Taas kului kuukausi. Tällaista ohjausta joku voisi sanoa riittämättömäksi, mutta tähän käsitykseen itse en yhdy. Lukemalla etukäteen hänen tuotantoaan saavutin samalla edellytykset hänen asiantuntevien neuvojensa ymmärtämiseen. Selventääkseni väitöskirjani kannalta yhden tärkeän osa-alueen jäsentymistä Kantin ajattelun kontekstiin, kirjoitin *Der Freiheitsbegriff in Kants Kritik der reinen Vernunft* -nimisen käsikirjoituksen, josta näkyy Henrichin vaikutus. Jussi Tenkku, itsekin Kantista kirjoittanut, hyväksyi kirjoituksen käytännöllisen filosofian pro gradu tutkielmana toukokuussa 1971, jolloin Turun yliopistosta valmistuin valtiotieteen kandidaatiksi.

Kirjoittamisen ja kirjallisuuteen syventymisen rinnalla kävin Henrichin Kantin filosofiaa käsittelevillä luennoilla. *Kritik der reinen Vernunftin* transsendentaalisesta analytiikasta hän piti kaksi lukukautta (3 + 2 viikkotuntia) kestäneen luentosarjan. Lisäksi hän luennoi Kantin tietoteoriasta ja johti *Oberseminaria*, jossa aiheena oli transsendentaalisen teorian struktuuri ja teoriassa käytetyt argumentit. *Proseminarin*

aiheena oli *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. Myös Ernst Tugendhat piti kaksi lukukautta (2 + 2 viikkotuntia) kestäneen Kant-seminaarin. Hänen aiheenaan oli *Kritik der praktischen Vernunft*. Opintokirjaani merkityin kaikki nämä opetustapahtumat. Ennen apurahakauden alkua olin Helsingissä tutustunut sveitsiläiseen Henri Laueneriin, joka oli kiinnostunut Yrjö Reenpään Kantia huomioivista fysiologisista teksteistä. Porthaniassa Lauener luennoi siitä, miten hänen mukaansa transsendentaalinen objekti, *Ding an sich* ja kokemuksen ilmiöt olisi ymmärrettävä suhteessa toisiinsa Kantin tietoteoriassa. Näitä asioita hän oli selvittänyt Humen ja Kantin tietoteorioiden pääkohtia sisältävässä vuonna 1969 ilmestyneessä tutkimuksessaan. Kant-tutkimuksen merkeissä istuimme iltaa Bernissä. Lauenerin neuvosta kävin kirjeenvaihtoa Bernin yliopiston filosofian professorin, Georg Janoskan kanssa. Tämä oli saavuttanut filosofian tohtorin arvon Grazissa vuonna 1950 väitöskirjallaan *Ding an sich und wissenschaftliche Philosophie*. Hän lainasi vain käsikirjoituksen muodossa olevan teoksensa minulle Ziegelhauseniin. Heidelbergissä tutustuin myös Henrichin assistenttiin Rüdiger Bittneriin, jonka väitöskirjan *Über die Bedeutung der Dialektik Immanuel Kants* (1970) lukeminen oli hyödyllinen kokemus.

Vielä apurahakauden jälkeenkin Humboldt-Stiftung rahoitti ja hankki erikoisalaani kuuluvia tutkimuksia sillä ehdolla, että ne liitettäisiin Åbo Akademin kokoelmiin. Väitöskirjani kirjallisuusluettelo sisältää siihen mennessä tärkeimmän *Kritik der reinen Vernunftiin* liittyvän tutkimuskirjallisuuden. Muiden muassa Dieter Henrich, Heinz Heimsoeth ja H. J. Paton ovat siinä edustettuina useammalla tutkimuksella. Humboldt-Stiftung kokosi kaikki stipendiaattinsa vuotuisen tapaamiseen Bonniin. Säätiö järjesti myös filosofiaa ja teologiaa käsittelevän stipendiaattikokouksen Ludwigsburgiin vuonna 1976. On selvää, että tutkimuskontaktien solmimisen kannalta edellisen kaltaiset kokoukset tarjosivat uusia mahdollisuuksia. Kansainväliset laajat Kant-tutkijoiden kongressit ovat siinä suhteessa kuitenkin tärkeämmät. Vuonna 1974 osallistuin sellaiseen Bonnissa.

Kant-tutkimuksen eturintaman tutkimustuloksiin tutustuminen oli vaivalloisuudessaankin rikastuttava ja omalle väitöskirjatyölleni hyödyllinen ja avartava kokemus. Itse asiassa kokemukseni Saksan tutkimuskaudesta vahvisti ennakko-oletukseni siihenastisten puitteitteni

riittämättömyydestä. Saksassa otetut askeleet kohti väitöskirjaa auttoivat epäilyksittä minua täsmentämään tutkimusaihettani. Jo kouluajoiltani jatkunut tiedollisia perusteita koskeva selvittämistarve sai jatkossa ilmaisunsa Immanuel Kantin kriittisen filosofian tiedon ja uskon suhteen struktuuria ja rakentumista koskevana tutkimustyönä. Sulautin aikaisemmat Kantia koskevat tutkimustulokseni täysin uuteen saksan kielellä kirjoittamaani väitöskirjakäsikirjoitukseen, jonka lopullisen otsikon kirjoitin muotoon *Zum Verhältnis von Wissen und Glauben in der kritischen Philosophie Immanuel Kants. Struktur- und Aufbauprobleme dieses Verhältnisses in der 'Kritik der reinen Vernunft'*. Tutkimus, jonka perusvisio oli täsmentynyt jo vuosia aikaisemmin, valmistui syysluku-kauden aikana 1977. Tutkimuksen lopullinen päätökseen saattaminen varmistui Suomen Akatemian humanistisen toimikunnan myöntämien tutkimusassistenttivarojen turvin. Viime vaiheessa ruotsalainen eetikko ja uskonnonfilosofi Urban Forell, Kööpenhaminan yliopiston professori, antoi arvokasta kritiikkiä. Vielä oli suoritettava saksankielisen käsikirjoituksen kielitarkastus. Onnekseni Turun yliopiston saksan kielen lehtori, Dr.phil. Hans Martin, suostui tehtävään. Istuimme yhdessä neuvottelemassa tekstini kieliasusta 250 tuntia.

Upsalan yliopiston eläkkeellä oleva filosofian professori, Konrad Marc-Wogau, itse ansioitunut Kant-tutkija, suostui väitöstilaisuuden opponentiksi. Sain odottaa kolme kuukautta, koska Marc-Wogaun muut tehtävät estivät aikaisemman väitöspäivämäärän. Lykkäyksen aikana kirjoitin mm. *lectio praecursorian*. Valitsin aiheeksi *Om Kants bruk av den Heliga Skrift*. Lectiossa loin katsauksen Kantin raamatunselitystä koskevaan tutkimukseen ja toin esille ne perusteet, joihin Kant raamatuntulkinnassaan nojautui. Missä muut pitävät Raamatun tekstejä ilmoitetuksi uskottuna uskontona, Kant löytää Raamatun teksteistä sellaista tietoa mitä myös ("auch") pelkän järjen perusteella voidaan saada esille. Sellaiset Raamatun lauseet, jotka ovat ristiriidassa käytännöllisen järjen kanssa, on tulkittava käytännöllisen järjen eduksi.

Väitöstilaisuus Åbo Akademin Brahe-auditoriossa 18.3.1978 sujui miellyttävästi. Kustoksena oli professori Åke Sandholm. Marc-Wogau oli valmistautunut hyvin, vaikka hän ei tehnyt paljon kysymyksiä. Hänen pääasiallinen sanottavansa on luettavissa *Svensk Teologisk Kvartalskriften* numerosta (54) 4/1978, 141–147. Väitöstilaisuuden jälkeen

hän sanoi minulle opponoinnin jäävän hänen viimeisekseen ilmoittaen syyksi sen, että hän ei enää jaksaisi vastaavaan ponnistukseen. Opponoidessaan hän oli melkein 76 vuoden ikäinen. Olin tyytyväinen siitä, että olin saanut asiantuntevan opponentin ja erityisen tyytyväinen siitä, että Marc-Wogau halusi saattaa uuden väitöskirjan laajan huomion kohteeksi. Svenska klubbenilla vietetyssä karonkassa Marc-Wogau ja Krister Segerberg olivat leikkisällä tuulella. Jälkimmäisen ollessa Åbo Akademin filosofian professorina olimme tavanneet filosofian seminaarin merkeissä. Heikki Kirjavainen, hieman myöhemmin väittelevä, teologiaa filosofisesti analysoiva ystäväni opiskeluajoilta lähtien, oli myös läsnä.

Karonkassa mukana ollut eksegetiikan professori Rafael Gyllenberg väitti, että tohtori saa aina työtä. Se piti silloin suurin piirtein paikkansa, mutta ei enää. Vähältä piti, että saavutettu tohtorin arvo silloinkin olisi omalla kohdallani jäänyt vaille välitöntä merkitystä. Systemaattisen teologian yp. lehtoraatti oli kohta haettavana. Minulta puuttui kuitenkin virkaan vaadittava Uuden Testamentin eksegetiikan laudatur-arvosana. Tiedekunta oli pitänyt sitä hermeneutiikan kannalta välttämättömänä. Lykkäysaikana väitöstilaisuuteen en siis voinut valmistautua mielekkäällä tavalla, vaan jouduin keskittämään huomioni väitöksen kannalta toisarvoisiin kirjatentteihin. Laudaturkirjoitus oli jo aikaisemmin hyväksytty. Kirjallisuustentteihin ahkeroin intensiivisesti kahden kuu-kauden aikana ja sain kuin sainkin tarvittavan arvosanan suoritetuksi. Sain nimityksen lehtoraattiin 1.8. alkaen. Aktiivisesti olin virassa vain vuoden. Sen jälkeen sijaiset hoitivat virkaa aina siihen asti kunnes 25.3.1988 sain nimityksen Åbo Akademin systemaattisen teologian professorin virkaan. Sen opetusalaan sisältyi myös uskonnonfilosofia.

Väitöskirjan yhdessä muiden vuosien saatossa hankkimieni tieteellisten ansioiden perusteella Åbo Akademin kansleri nimitti minut 7.6.1978 ”teologisk etik med religionsfilosofi” nimiseen dosenttuuriin. Assistenttikauteni aikana olin julkaissut nykyaikaista englantilaista uskonnonfilosofiaa koskevat luentoni (1970). Olin mm. julkaissut uudempaa ruotsalaista uskonnonfilosofiaa käsittelevän artikkelin vuonna 1977. Nimitykseni jälkeen huomioni kohdistui Anders Nygrenin ajatteluun. Analyysin osittain Kantin vanavedessä kulkevan Anders Nygrenin ja idealistista ajattelua edustavan John Cullbergin uskonnollista aprioria

ja uskonnollista peruskategoriaa koskevasta keskustelusta kommentaareineen julkaisin vuonna 1979. Nygrenin uskonnonfilosofinen ajattelu on myöhemminkin ollut kiinnostukseni kohteena.

Väitöskirjani kansainväliseen vastaanottoon olin tyytyväinen. Tärkeimmät alan kansainväliset aikakauskirjat sisälsivät siitä arvostelun. Monet ulkomaiset kirjeetkin osoittivat, että olin tullut tunnetuksi. Saksassa väitöskirjan tekijät usein myös itse edustavat sitä filosofiaa, mistä he ovat kirjoittaneet. Oma väitöskirjani ei kuitenkaan tehnyt minua kriittikimmäksi Kantin filosofian kannattajaksi. Kantin tapa rakentaa tiedon ja uskon välistä suhdetta oli minulle vain yksi tiedon ja uskon suhteen rakentumista koskeva mielenkiintoinen (ja työläs) tutkimuskohde. Yleinen tematiikka on kuitenkin jatkuvasti askarruttanut mieltäni. Tämä näkyy *Acta Philosophica Fennicassa* olevasta filosofisesta bibliografiastani. Väitöskirjan jälkeisiä nimenomaan Kantin filosofiaan kohdistuvia artikkeleita tai tutkimuksia siinä on kahdeksan kappaletta, ja sen jälkeen on ilmestynyt vielä kolme.

Ollessani kuuden vuoden ajan Suomen Akatemian Humanistisen toimikunnan ja rinnan sen kanssa kolmen vuoden ajan *Joint Committee of the Nordic Research Councils for the Humanities* (NOS-H) nimisen yhteistyöelimen jäsenenä saatoin teologisen asiantuntemukseni ohella hyödyntää filosofista kokemustani. Väitöskirjallani ja sen seurausvaikutuksilla on muutenkin ollut merkitystä myöhemmälle tieteelliselle urakehitykselleni. Niillä on myös ollut merkitystä ensin systemaattisen teologian vs. apulaisprofessorin ja sitten professorin virkaan kuuluvien tehtävien suorittamisessa.

Åbo Akademi

Heikki Kirjavainen

TT, Professori emeritus

s. 29.6.1937, väitös 10.5.1978

Vastaväittäjä: dosentti Simo Knuuttila

Kustos: dosentti Ahti Hakamies

Kirjan otsikko: *Certainty, Assent and Belief. An Introduction to the Logical and Semantical Analysis of Some Epistemic and Doxastic Notions Especially in the Light of Jaakko Hintikka's Epistemic Logic and Cardinal John Henry Newman's Discussion on Certitude*

Varmuudesta epävarmoissa oloissa

Lukioaikani 1950-luvun lopussa Imatran yhteislyseossa sujui vahvasti maailmankirjallisuuden ja filosofisten kysymysten merkeissä. Yöt kuluvat lukiessa eikä koulutyö maittanut. Lukuharrastusta edesauttoi Imatran kirjasto ja uskonnonopettajani Anna-Maija Raittila, joka auliisti lainasi kirjahyllystään eräitä filosofian klassikkotekstejä ja muun muassa Hollon suomennoksen Wilhelm Jerusalemien filosofian historiasta nimeltään *Filosofian alkeet*. Filosofian historia ei kuitenkaan minua paljon innostanut. Yksi lukion aikainen virike filosofiaan syntyi Tapanilan kirjastossa, jonka lukusalissa yritin tutustua *Ajatuksen* eri numeroihin, muun muassa Oiva Ketosen ja Veli Valpolan logiikkaa koskeviin artikkeleihin. "Filosofisen heräämiseni" voim sijoittaa tiettyyn tapahtumaan opiskeltuani jo jonkin aikaa teologiaa Helsingin yliopistossa. Syksyllä 1961 lähdin uteliaisuuttani kuuntelemaan Georg Henrik von Wrightin ensimmäistä luentoa normilogiikkaa käsittelevässä luentosarjassa. Tuo luento Porthaniassa 4.10.1961 oli ilmestyksenomainen kokemus. Käsitteellinen selkeys, tarpeellisten erottelujen teko, argumentaation ja formaalisten välineiden huolellinen rakentaminen, konkreettiset esimerkit

– tuo kaikki innostutti aivan tavattomasti eikä ehkä vähiten sen vuoksi, että vastaavanlaista selkeyttä ja tarkkuutta en ollut tuohon aikaan omassa tiedekunnassani löytänyt. Päätin suorittaa jonkin arvosanan filosofiassa. Mutta taloudellisten ja perhesyiden takia opiskeluni oli tuohon aikaan rikkiäistä, joten kului vielä pari vuotta ennen kuin saatoin aloittaa filosofian opiskelun.

Teologian, psykologian ja kieliopintojen yhteensovittaminen ei sallinut minun opiskella aluksi filosofiaa suomenkielisellä puolella, lukuun ottamatta Oiva Ketosen filosofian johdantokurssia. Siispä menin Erik Steniuksen ruotsinkielisille logiikan luennoille. Seuraavana vuonna aloin kuunnella Jaakko Hintikan luentoja. Joitakin luentokurseja suoritin hänelle myöhemmin 1970-luvulla. Arvosanani ja seminaarini suoritin Steniukselle. Tultuani assistentiksi Systemaattisen teologian laitokselle vuoden 1967 alusta mahdollistui tiiviimpi filosofian harrastus. Juuruiin filosofiin asenteisiin, joita edustivat tuolloin von Wright, Stenius, Hintikka ja monet heidän nuoremmissa seuraajistaan. Tietyin varauksin asenteita voi nimittää analyyttisiksi. Merkittävä virikkeiden antaja oli Filosofian laitoksen niin sanottu torstai-kollokvio, jossa sain itsekin yhden kerran esitellä väitöskirjani aihepiiriä. Keskustelukumppaneita olivat alkuaikoina erityisesti Erik Stenius, Lars Hertzberg, Ghita Holmström, Juhani Pietarinen, S. Albert Kivinen ja Pertti Lindfors.

Väitöskirjani idea on peräisin kahdelta taholta: ensinnäkin omassa päässäni oli syntynyt kysymys, kuinka pitkälle varmuutta voisi analysoida malliteoreettisesti propositionaalisen asenteena. Esitin kysymyksen Hintikalle, joka sanoi heti, että aiheen voisi suhteuttaa henkilöön, jota hän piti kiinnostavana varmuuden käsitteestä keskustelleena ajattelijana. Tämä henkilö oli kardinaali John Henry Newman, jonka teoksen *Grammar of Assent* Hintikka tunsu. Tällä tavalla syntyi tutkimustehtävä. Kritiikkiäkin esiintyi. Esimerkiksi Jan von Plato sanoi minulle yliopiston kuppilassa, ettei varmuudella voi olla mitään ”logiikkaa.” Von Wright sen sijaan oli suureksi avuksi; hän jaksoi keskustella kanssani useita kertoja opettajien kuppilassa; hän piti tärkeänä ”wittgensteiniläisen”, ontologisen ja propositionaalisen varmuuden erottamista toisistaan.

Jokaisella on väitöskirjan tekemisessä omat pulmansa; minun pulmani oli putoaminen tiedekuntien väliin. Putoamisesta seurasi ohjauk-

sen ja keskustelumahdollisuuksien niukkuus. Läheisiksi muodostuneet välit Erik Steniuksen kanssa katkesivat, kun hän siirtyi eläkkeelle 1974. Rahoitukseni oli kyllä turvattu kolmivuotiskaudeksi, koska olin assistentti. Työn muodollinen ohjaaja oli laitoksen sen aikainen teologisen etiikan ynnä uskonnonfilosofian professori Lauri Haikola. Hän ei kuitenkaan tuntenut tutkimukseni aihepiiriä eikä näin ollen kyennyt keskustelemaan tutkimukseeni liittyvistä kysymyksistä. Tämä piti paikkansa myös muista laitoksen ja tiedekuntani viranhaltijoista. On kuvaavaa, että parhaimmat huomautukset joidenkin varmuuden käsitettä koskeiden esimerkkieni loogisista piirteistä sain tiedekunnan tuolloiselta opintosihteeriltä, Aila Lauhalta, joka oli itsekin vasta opiskelija. Mitään nykyiseen verrattavaa *postgraduate*-koulutusta ei pääaineessani uskonnonfilosofiassa ollut lainkaan; toisaalta myöskään filosofian taholta en voinut saada mitään kiinteätä ohjausta. Vaikka olin siis saanut väitöskirjatyöni alkuun hyvät eväät edellä mainitsemiltani filosofeilta, en sitten itse työvuosien aikana saanut mahdollisuutta keskustella kunnolla kenenkään filosofin kanssa lukuun ottamatta muutamaa tilapäistä ajatus-tenvaihtoa Esa Saarisen, Risto Hilpisen ja Dagfinn Føllesdalin kanssa. Eniten tekstiäni kommentoi Turussa professori Risto Hilpinen, jolle olin lähettänyt etukäteen tekstiä luettavaksi. Hänkään ei muuttokiireitensä takia ehtinyt kovin paljon perehtyä yksityiskohtiin, mutta antoi kyllä kannustavaa palautetta. Ghita Holmströmin kanssa keskustelin noina aikoina hyvinkin paljon uskonnonfilosofiasta, mutta kun hän ei vielä tuolloin ollut perehtynyt Jaakko Hintikan filosofian salaisuuksiin, jäi ajatusten vaihto hänen kanssaan nimenomaan väitöskirjan ongelmista suhteellisen niukaksi. Väitöskirja kuitenkin valmistui vähitellen ja esitarkastusvaiheessa sain sitten ankaraa ja pääosin aiheellista kritiikkiä Simo Knuutilalta.

Väitöstilaisuus oli 10.5.1978 kello 12, perinteikkäässä yliopistorakennuksen vanhan puolen luentosalissa XII. Opponenttina oli dosentti Simo Knuutila ja kustoksena dosentti Ahti Hakamies. Paikalla oli melko paljon väkeä: perheeni (vaimoni Ansa ja neljä lastamme), työtovereita, tiedekunnan professoreita (ainakin Haikola, Pirinen ja Teinonen), lukioaikainen opettajani Anna-Maija Raittila, kansleri Mikko Juva sekä akateemikko Georg Henrik von Wright. Tilaisuus kesti väliaikoinen runsaat kaksi ja puoli tuntia. Suurin osa ajasta kului väitös-

kirjan ensimmäisen osan (formaalisen H^* -systeemin) käsittelyyn; osia II ja III ei käsitelty juuri lainkaan. Pukeutumiseni aiheutti tiedekunnassa jälkipuintia. Koska en ollut pappi, en voinut käyttää juhla-asuna papinpukua. Kannakselais-talonpoikainen vierauteni akateemisia tapoja kohtaan ei myöskään erityisemmin innostanut esiintymään frakissa, joten käytin vain mustaa pukua. Tätä pidettiin etikettivirheenä. Muihinkin rikkeisiin sorruin. Kun vaihdoin väliajalla muutaman sanan opponentin kanssa, professori Teinonen tuli kieltämään keskustelun.

Väitöksen yhdeksi keskeiseksi keskusteluaiheeksi nousi kaava (36) $K_a(V_{ap} \ \& \ \sim K_{ap})$. Opponentti ihmetteli, miten kaavaa voitaisiin pitää konsistenttina, jos metaloogiseksi kriteeriksi on ensin hyväksytty (C.V) [Totuusehto: "If $V_{ap} \ \varepsilon \ \mu$, then $p \ \varepsilon \ \mu$ "]. Väittelijän mielestä kysymys oli kuitenkin siitä, että koko kyseisen luvun (3.3 *Problems of Interpretation*) ja alaluvun (3.3.4 *The condition of truth*) tarkoituksena oli keskustella varmuuden metaloogisten kriteerien häilyvyydestä. Kysymys ei siis ollut H^* -systeemin loogisen rakenteen lukkoon lyömisestä tai siitä, että H^* -systeemi osoitettaisiin varmuuden käsitteen ainoaksi oikeaksi analyysiksi. Jotkut varmuuden käsitteen käyttöön liittyvät kielipelit puolsivat episteemiselle logiikalle analogista H^* -systeemin mukaista varmuuden käsitettä, jotkut toiset kielipelit viittasivat toiseen suuntaan. Opponentti ei tätä puolustusta hyväksynyt, vaan totesi vain kaavan (36) inkonsistentiksi systeemissä H^* . Tästä kriittisestä positiosta käsin opponentti totesi sitten lausunnossaan tiedekunnalle, ettei väitöskirjan tuloksilla ollut "vastaavaa systemaattista kiinnostavuutta" kuin malliteoreettisesti rakennetulla episteemisellä logiikalla. Tuomio oli väittelijän mielestä hiukan tyly, jos otetaan huomioon opponentin lausunnossaan myöntämä väitöskirjan "monipuolisuus" varmuuden käsitteen kartoittamisessa. Miten monipuolisuutta olisi voitu valaista tarkastelematta metaloogisten kriteerien "häilyvyyttä" eri kielipelien tasolla?

On myönnettävä, että väitöskirjani jäi valitettavan keskeneräiseksi. Samalla voi myös todeta, ettei väitöskirjasta saamani palaute eikä tiedekunnan antama arvosana kannustanut jatkamaan aihepiiriin käsittelyä. Opponentti oli tosin ylimalkaisesti viitannut jatkotutkimuksen mahdollisuuksiin. Jätin aihepiiriin ja keskityin sosiaalietiikkaan. Luopumista edesauttoi vielä se, että minulta kului seuraava vuosi yhteen täysin hyödyttömään akateemisen työn ulkopuoliseen oppikirjaprojektiin. Joka

tapauksessa suuntauduin 1980-luvulla enemmän etiikan kysymyksiin ja epäonnekseni myös filosofianhistoriallisiin aiheisiin. Väitöskirjan aihepiiriä sivuaviin kysymyksiin olen palannut vasta eläkeaikani.

Väitöskirjan jatkotyöstämisen laiminlyöminen osoittautuu valitettavaksi askeleeksi, jos asiaa tarkastelee tämän hetken näkökulmasta. Väitöskirjassani sivutaan eräitä kysymyksiä, jotka ovat keskeisiä yritettäessä arvioida niin sanotun analyyttisen uskonnonfilosofian nykyvaihetta. Yksi näistä on kysymys, kuinka pitkälle standardeilla loogisilla välineillä voidaan analysoida uskonnollista kieltä. Vaikka väitöskirjani vain sivuaa tätä kysymystä, se luo lähtökohdan tarkastella niitä viimeaikaisia loogisia ja semanttisia välineitä, joiden avulla analyyttisen uskonnonfilosofian piirissä omaksuttujen positioiden arviointi osoittautuu hedelmälliseksi. Voidaan muun muassa saada esiin systemaattisia syitä sille, miksi analyyttisessä uskonnonfilosofiassa syrjäytettiin logiikka teoriana, vaikka yritettiin harjoittaa filosofiaa ankaran ”loogisessa hengessä”.

Luonnollisesti jouduin väitöskirjan jälkeen pitämään tuntumaa filosofiseen keskusteluun melko laajalla rintamalla, vaikka en varsinaisia tutkimuksia juurikaan julkaissut. Erityisesti Wittgenstein ja wittgensteinilainen uskonnonfilosofia, pääedustajanaan D. Z. Phillips, ovat olleet jatkuvan kiinnostukseni kohteita, miksei myös innoituksen lähteitä. Eläkeaikani olen yrittänyt edelleen löytää avaimia heidän ajattelunsa ymmärtämiseen. Mielestäni parhaita eväitä tähän tehtävään ovat tarjonneet Jaakko Hintikka, Gabriel Sandu sekä eräät muut tämän hetken nuorista suomalaisista logiikan tutkijoista. Kannustavaa on ollut myös laitoksellemme syntynyt nuoren polven luoma uskonnonfilosofisen keskustelun ilmapiiri. Erityinen toiveeni on ollut, että keskeinen uskonnonfilosofinen kiinnostukseni, uskonnollisen kielen semantiikka, olisi saanut jatkajia opiskelijoiden keskuudesta. Toiveen toteutuminen jää nähtäväksi.

Tohtorin arvon saavuttaminen vastasi tietenkin sikäli odotuksia, että oli mahdollista hakea kolmea virkaa teologisessa tiedekunnassa: uskonnonfilosofian professuuria, sosiaalietiikan apulaisprofessuuria ja systemaattisen teologian apulaisprofessuuria. Näitä kaikkia sitten aikanaan hainkin ja sosiaalietiikan viran haussa onnistuin. Minut nimitettiin sosiaalietiikan apulaisprofessoriksi vuonna 1987; virka muutettiin myöhemmin professuuriksi. Uskonnonfilosofian professuuria jouduin hoi-

tamaan vuodesta 1993 eläkkeelle siirtymiseeni saakka vuoteen 2002. Opetus ja jatkuvasti kasvanut hallinto jättivät professorikautenani niukasti aikaa tutkimustyölle. Senkään vuoksi väitöskirjaan liittyvät odotukset eivät toteutuneet. Vasta eläkeaikani olen kyennyt jonkin verran toteuttamaan noita odotuksia kansainvälisten yhteyksien välityksellä, esimerkiksi työskentelemällä yhdessä Granadan yliopiston kahden metaforatutkijan kanssa.

Helsingin yliopisto

Jan von Plato

FT, professori

s. 23.6.1951, väitös 29.3.1980

Vastaväittäjä: professori Ilkka Niiniluoto

Kustos: professori Ingmar Pörn
Kirjan otsikko: The Interpretation of Probabilities

Yksinäinen tie tohtoriksi

Filosofian tohtoriksi tuleminen oli kohdallani noin kymmenen vuoden tapahtumien tulos. Olin lukenut 16-vuotiaasta teoksia kuten Rolf Nevanlinnan *Suhteellisuusteorian periaatteet* ja von Wrightin *Logiikka, filosofia ja kieli*. Lukion toisen luokan keväällä päätin ryhtyä matemaatikoksi. Matematiikka vaikutti aiheelta, jossa ei tarvinnut turvautua auktoriteetteihin. Tämä pitää mielestäni edelleen paikkansa tietyssä mielessä. Ymmärsin vasta paljon myöhemmin, että matematiikan määrittää sen metodi, ei sisältö. Matemaattisten argumenttien pätevyys on rationaalisen kontrollin alainen asia, mutta matematiikan sisällön kehitys on paljolti auktoriteettien tekemien valintojen sanelema.

Ennen viimeistä lukion vuotta vietin kuukauden kesälukiossa, jossa oli onnekseni kaksi hyvin nuorta yliopiston assistenttia opettajina. Opin siellä todennäköisyyslaskentaa ja muita lukion yli meneviä asioita. Minua muutaman vuotta vanhempi sisareni kuului 60-luvun lopun opiskelijoihin, ja sitä kautta sain tuon aikakauden vaikutteita. Kun hän oli miehensä kanssa ulkomailla, heidän pikku kirjastonsa siirrettiin huoneeseeni jossa sitä innokkaasti lueskelin. Yksi kirja, jossa pääsin vain sivulle 7, oli Quinen *Mathematical Logic*. Miehen kautta tutustuin fil.lis. S. Albert Kiviseen, jonka luona Kapteeninkadulla vierailin silloin tällöin lukion viimeisenä vuotena. Ohjelmaan sisältyi teen juontia, isältäni konfiskoimieni kuubalaisten sikarien polttelua ja S. Albertin kirjastoon tutustumista.

Aloin matematiikan opinnot syksyllä 1970. Huomasin pian, että minulle sopi luennoilla käymisen sijasta lukeminen itse. Kävin vain lu-

entoihin liittyvissä laskuharjoituksissa, mikä oli tehokas koulu matemaattisten ongelmien ratkaisemisessa harjaantumiseksi. Asiat joita en pitänyt kiinnostavina jätin minimaaliselle huomiolle enkä välittänyt, mikä arvosana niistä tuli. Kun epäonnistuin yhdessä tuollaisessa tentissä, muutaman tunnin valmistautumisen jälkeen, suunnitelmani valmistua luonnontieteiden kandidaatiksi siirtyi puolella vuodella. Päätin käyttää sen filosofian cum lauden suorittamiseksi. Opinnot sujuivat ilmeisesti hyvin, koska minulle tarjottiin loppukevästä 1972 väliaikaista osa-aikaista assistentin tointa filosofian laitokselta. Tyhmyyksissäni suostuin tähän. Vasta paljon myöhemmin ymmärsin, että opiskelijan ja opettajan roolit ovat kaksi eri asiaa joita ei pitäisi sekoittaa. Yliopistollinen opetus perustuu tutkimukseen ja opettajan kuuluu tietää omasta kokemuksesta, mitä tarvitaan uusien asioiden luomiseen tutkimuksessa. Pelkkä opiskelijan innostus ei tähän riitä.

Assistentin työvelvollisuus oli Oiva Ketosen mukaan 14 tuntia viikossa. Puolipäiväisenä vt. assistenttina pidin viikoittain neljä tuntia luentoja, kaksi seminaaria, ja tunnin vastaanottoa. Palkka oli 700 mk kuussa, ennen vai jälkeen verojen, sitä en muista.

Samalla kun toimin osa-aikaisena väliaikaisena assistenttina, valmistuin maisteriksi matematiikasta. Vaikutti, että enemmistö tuntemistani filosofeista oli valmistunut matematiikasta, enkä pohtinut tätä asiaa kummemmin. Gradutyöni käsitteli satunnaisjonojen teoriaa ja kuului todennäköisyyslaskennan alaan. Jälkimmäistä kutsuttiin ainakin tuohon aikaan, 1975, komealla nimityksellä stokastiikka, jota en kuitenkaan oppinut käyttämään. Taisin olla Gustaf Elfvingin viimeinen maisteri ennen hänen eläkkeelle jäämistään. Tarkoitukseni oli jatkaa eräistä italialaisen de Finettin keksimistä todennäköisyyden käsitteen perusteisiin liittyvistä matemaattisista aiheista. Elfving oli niistä kiinnostunut ja olin saanut häneltä lainaksi kokoelman hänen tuttavansa de Finettin eripainoksia. Suunnitelmani eivät saaneet minkäänlaista kannustusta Elfvingin seuraajan taholta: tapaamisemme rajoittuivat yhteen kertaan jossa hän korosti, että N merkitsee luonnollisten lukujen joukkoa, R reaali-lukujen, ja niin edelleen. Yritykseni todennäköisyysmatematiikan alalla pysähtyivät siihen. Joitain vuosia myöhemmin, erään tilastotieteilijä-ystävän kannustamana, kirjoitin vaatimattomat tulokseni ylös ja lähetin ne ensimmäiseen käteen sattuneeseen alan lehteen. Pari vuotta

myöhemmin posti toi saman lehden eripainoksen, jossa minulle aiemmin tuntematon henkilö oli ratkaissut työssäni avoimeksi jääneen ongelman.

Useamman vuoden ajan omistin puolet lukuvuodesta todennäköisyyden käsitteen peruskysymysten pohtimiselle, ja toisen puolen logiikan. Jälkimmäisessä minua kiinnosti eniten todistusteoria. Olin lukenut Dag Prawitzin väitöskirjan luonnollisesta päättelystä, ja olin saanut häneltä vuonna 1973 kappaleen hänen luentomonistettaan 'ABC i symbolisk logik' jota käytin omien luentojeni pohjana. Olin myös seurannut Per Martin-Löfin tyyppiteorian kehitystä. Minuun teki vaikutuksen sen ensimmäinen kompakti esitys, jonka olin löytänyt matematiikan laitoksen kirjastosta Tukholman preprinttien laatikosta. Martin-Löf oli keskeisin hahmo satunnaisjonojen teoriassa, josta olin tehnyt graduni, ja uteliaisuudesta luin muitakin hänen töitään.

Mainittu uteliaisuus johti silloin tällöin haluun saada kokonaiskuva parhaimpina pitämieni tekijöiden töistä. Vuosien mittaan olen lukenut systemaattisesti suurimman osan Ptolemaioksen, Boltzmannin, Einsteinin, Weylin, de Finettin ja monen muun töistä, tietysti lähinnä filosofisia peruskysymyksiä painottavasti. Luettelosta näkee, että tiede ja filosofia kulkevat kiinnostuksieni kohteina käsi kädessä. Eurooppalaisen tieteen eräät hienoimmat saavutukset kuten symbolinen logiikka, todennäköisyysteoria ja kvanttimekaniikka ovat kukin saaneet ratkaisevan alkusysäyksen vuoden 1900 paikkeilla. Näiden keskeiset rakenteet, predikaattilogiikka ja sen todistusteoria, todennäköisysteorian mittateoreettinen aksiomatiikka ja satunnaisprosessien teoria, ja kvanttimekaniikan muotoilu Hilbertin avaruuksien operaattorien teoriana, olivat valmiita 1930-luvun alkuvuosina, itse asiassa kukin vuosina 1932–33. Kuhunkin on liittynyt merkittävä epistemologinen debatti, joka on ollut minulle elävän filosofian malli. Natsismin myötä tuo eurooppalaisen tieteen ja epistemologian traditio suureksi osaksi katosi, mutta ei ihan kokonaan.

Vasta valmistuneena maisterina ja sitä ennenkin ajattelin jostain syystä, että tieteellisen tutkimuksen aiheet pitää keksiä itse, tai muuten niitä ei kannata tutkia. Noihin aikoihin oli vielä mahdollista tehdä väitöskirjaa täysin yksin, vieläpä vain toimittaa valmis käsikirjoitus tiedekunnan kansliaan. Nyt jälkepäin tuntuu lähes käsittämättömältä

ajatus, että tieteen maailmaan pääsisi sisälle ilman mitään henkilökohtaista ohjausta. Minut kuitenkin pelasti ongelma, jonka olin löytänyt: tapojeni mukaan yritin hankkia ”selville kaiken” kulloisestakin minua kiinnostavasta aiheesta. Jostain syystä ajattelin, että Rudolf Carnapin todennäköisyysfilosofia kuuluisi noihin aiheisiin, ja luin Abner Shimony'n esipuhetta Carnapin entropiakäsitettä selvittävään pikku kirjaan. Siitä kävi ilmi, että todennäköisyyksien käyttöönnotolle klassillisen statistisen fysiikan systeemeissä voisi olla fysikaalinen perustelu. Perinteinen ajatus asiassa oli tullut Laplacen kautta kuuluisaksi: Jos fysikaalinen systeemi noudattaa klassillisen fysiikan lakeja, siihen liittyvät todennäköisyydet pitää tulkita episteemisiksi: todennäköisyys ilmaisee vain epätietoisuutta systeemin todellisesta fysikaalisesta käyttäytymisestä. Eli lyhyesti: deterministinen klassillinen fysiikka sulkee pois mahdollisuuden tulkita todennäköisyys fysikaalisen systeemin objektiivisena piirteenä. Samanlaisen kuvan sain Karl Popperin kirjoituksista. Siellä lausuttiin selvästi tuon laplacialaisen kannan duaalinen muoto, jonka kvanttimekaniikan indeterminismi oli tehnyt aktuaaliseksi. Objektiivinen sattuma ja todennäköisyys vaatii kvanttifysiikasta tuttua fysikaalisen satunnaisuuden tai indeterminismin hyväksymistä. Shimony'n kirjoituksesta sain kuitenkin kuvan, että Boltzmannin esittämän ns. ergodisuushypoteesin avulla voitaisiin fysikaalisia todennäköisyyksiä perustella myös joissain klassillisen fysiikan alaan kuuluvissa systeemeissä. Edelleen kerrottiin, että Jacob Sinai -niminen matemaattinen fyysikko olisi onnistunut perustelemaan Boltzmannin ergodisuushypoteesin joillekin idealisoiduille klassillisen fysiikan systeemien malleille.

Sivuhuomaus: Kun luin Sinain artikkeleita kävi ilmi, että hän ei saanut matkustaa kotimaastaan Neuvostoliitosta. Osaksi tämän seurauksena perehdyin antisemitismiin Neuvostoliiton tiedemaailmassa. Tyypillinen lause lännen kongressijulkaisussa oli: ”Professor X was unfortunately unable to attend the conference. The paper was presented by professor Y.” Hankin asiasta hyyttäviä konkreettisia kokemuksia vuonna 1986, jolloin vastahakoisesti tein tieteellisen vierailun tuohon maahan.

Jonkun aikaa alan kirjallisuuteen perehdyttyäni minusta alkoi näyttää, että filosofit olivat väärässä väittäessään fysikaalisen systeemin klassillisen dynamiikan sulkevan pois fysikaalisina suureina tulkitut

todennäköisyydlait. Klassillisen kaasun molekyylit noudattavat todennäköisyydlakeja, jotka voidaan määrätä systeemin kokonaisenergiasta. Toisin sanoen, lämpömittarilla voidaan määrätä, mitä kvantitatiivisia todennäköisyydlakeja fysikaalinen systeemi noudattaa. Minusta tässä tilanteessa ei jäänyt sijaa ajatukselle, että todennäköisyys olisi ”uskomuksen aste” joka riippuu henkilöstä.

Kiinnostukseni kohde oli käsitteellinen analyysi yksittäisessä tilanteessa. En pitänyt lähestymistavasta, jossa ensin valitaan ”filosofinen kanta”, ja sitten yritetään sovittaa se kaikkeen mahdolliseen. Vuoropuhelusta keskustelun alla olevan alan tutkijoiden kanssa ei tule mitään sellaisella asenteella. Mitään globaaleja filosofisia uskomuksia ei noihin varhaisiin töihini sisältynyt. Minusta tuntui riittävältä, että käsitteellinen skeema toimi ainakin jossain tilanteessa jonka ymmärrämme hyvin. Filosofian tehtävänä oli yrittää määrittää käsitteellinen järjestys: mikä perustuu mihinkin, ja mitä tulee vastaan kaikkein perimmäisinä käsitteinä? Tuollaiset käsitteelliset prioriteetit ovat lopulta valintakysymyksiä, tai filosofisen temperamentin kysymyksiä.

Jos todennäköisyyden kvantitatiiviset arvot voidaankin tulkita objektiivisesti joissain klassillisen fysiikan systeemeissä, jää vielä avoimeksi kysymys sattumasta. Onko fysikaalinen sattuma yksittäisissä tilanteissa yhteensopivaa klassillisen fysiikan kanssa?

Löysin pian aika pitkälle ylettyvän unohdetun pikku kirjallisuuden aiheesta. Siinä tarkastellaan epästabiileja dynaamisia systeemejä: Mikroskooppinen muutos systeemin alkutilassa johtaa ennustamattomaan havaittavaan käyttäytymiseen. Kaikki informaatio, jota systeemin tila kantaa mukanaan sen alkutilasta, pyyhkiytyy pois hyvin lyhyessä ajassa. Emile Borel oli laskenut, että yhden atomin siirtäminen ihan pikkuisen lähimmällä kiintotähdellä muuttaa gravitaatiokenttää maapallolla niin, että yksittäisten kaasumolekyylien liike tulee täysin ennustamattomaksi muutaman kymmenen törmäyksen jälkeen. Tämä johtuu muutoksen eksponentiaalisesta kasvuvauhdista törmäyksissä. Klassillisen mekaniikan deterministinen kuvaus näytti minusta tässä empiirisesti täysin tyhjältä. Mikä tahansa makroskooppinen satunnaishavaintojen sarja voidaan periaatteessa tuottaa sopivalla klassillisen fysiikan systeemillä.

Kuten näemme, minusta tuli filosofian tohtori yllä kuvattujen muutaman käsitteellisen ongelman pohdiskelun kautta. Asiolla on tietysti

käytännöllinenkin puolensa. Noihin aikoihin olin filosofian laitoksen amanuenssi, jolla oli esimiehen määräyksen mukaan vastaanotto maanantaista perjantaihin klo 9–15. Tästä seurasi, että melkein kaikki yli jäävä aika oli käytettävä tutkimustyön harjoitteluun. Eristyksiin asti mennyt tieteellinen itsenäisyyteni ehkä auttoi kestäämään tätä tilannetta. Olin myös saanut arvokkaan mallin tutkimustyölle filosofian laitoksen hienosta perinnöstä. Sitä välitti edelleen laitoksen tutkijaseminaari joka kokoontui torstai-iltaisain. Paikalla istuivat professoreista yleensä, tässä mainittuna ikäjärjestyksessä, Erik Stenius, Georg Henrik von Wright, ja Jaakko Hintikka. Muuta yleisöä oli niin paljon, että Metsätalon seminaarihuoneessa loppui happi. Tavoitteena nuoremmilla osanottajilla oli löytää uutta sanottavaa, jonka kehtaisi esitellä tuossa seminaarissa, ja oppia esittämään se englanniksi ja keskustelemaan siitä. Me nuoremmat pidimme seminaareja aivan normaaleina asioina, kansainvälisine vierainneen, mutta tuskin mitään vertailukelpoista oli muilla humanistisilla laitoksilla. Filosofian laitoksella professoreita oli kaksi, assistentteja kolme, lisäksi yksi akateemikko ja tutkijaprofessori. Olen viettänyt lähemmäs kymmenen vuotta eri maiden yliopistoissa ja näistä kokemuksista olen oppinut, että järkevä minimi meidänlaisemme laitoksen vakinaisten opettajien määrälle olisi jossain kahdenkymmenen paikkeilla.

Palataan nyt kuitenkin väitöskirjavuosiini. Maisteriksi valmistumisen ja väittelyn välillä keskustelin tutkimusasioistani pari, kolme kertaa. Ensimmäinen oli Richard Jeffreyyn kanssa, joka vieraili laitoksella 1975. Hän oli hyvin ystävällinen ja teki jopa muistiinpanoja muutamista asioista joita otin esille, koska ei ollut kuullut niistä aikaisemmin. Minun oli vaikea ymmärtää tätä: Mielessäni kuvittelin tuolla jossain suuren maailman, jossa kaikki tietävät kaiken tietämisen arvoisen. Dick kuitenkin lausui syvällä äänellään keskustelun loppua kohti, että puheena olevista asioista todella kiinnostuneita ihmisiä ei ole kovin monta. Yksi huvittava tapahtuma liittyi keskusteluun: Olin etsinyt erästä de Finettin Ranskassa vuonna 1938 ilmestynyttä työtä, samasta aiheesta josta sain aikaiseksi edellä mainitut pari teoremaa. Kun kysyin Dickiltä asiasta, hän oitis vetäisi työn englanninkielisen käännöksen salkustaan. Tämä ensimmäinen tieteellinen keskusteluni on piirtynyt mieleeni yksityiskohtaisesti. Muistan tarkkaan sen miljöön, esineet, ja keskustelukump-

panini olemuksen ja jopa vaatetuksen. Dick Jeffrey ei voinut mitenkään tietää, kuka olin. Oli hämmästyttävää todeta, että hän piti vaatimattomia yrityksiäni kuulemisen ja jopa ylöskirjaamisen arvoisina.

Jeffrey piti silloin laitoksen tutkijaseminaarissa esitelmän preferenssiteorian termein muotoillusta ongelmasta, otsikolla ”Preferences among preferences”. Sanotaan vaikkapa: ”I prefer that I would prefer not smoking.” Erik Stenius innostui tästä ja huomautti, että kyseessä on vanha akrasian ongelma: Miten voi tietoisesti tehdä jotain pahaa. Jeffrey’n esimerkki tuli mieleeni kun hän kuoli muutaman vuotta sitten nuoruuden tupakoinnin aiheuttamaan keuhkosyöpään (ks. hänen postuumi teoksensa *Subjective Probability: The Real Thing*, Cambridge 2004).

Tuon ensimmäisen tuttavuuden jälkeen tutustuin vuonna 1977 Isaac Levihin Helsingissä järjestetyssä kongressissa, samoin kuin berliiniläiseen Lorenz Krügeriin. Pari vuotta myöhemmin aloitin kirjeenvaihdon bostonilaisen Abner Shimonyn kanssa. Eteeni avautui hiljalleen kansainvälinen tutkijoiden maailma, jonka luettaviksi mielsin tekeillä olevat työni.

Väittelyn käytännön järjestelyyn liittyi joitain kummelluksia. Olin kirjoittanut yhden pidemmän jutun ja muistaakseni kolme artikkelia, joista väitöskirja muodostui. Tuollainen artikkeliväitöskirja oli silloin uusi asia humanistisessa tiedekunnassa. Keskustelussa dekaani Blomstedtin ja tiedekuntasihteerin kanssa jälkimmäinen ehdotti, ”jos sittenkin kirjoittaisit monografian.” Yritin selostaa, että työ on jo tehty, ja sitäpaitsi, monografioiden kirjoittaminen ei kuulu nuoren tutkijan kuvaan, vaan olisi osoitus hölmöydestä tai arroganssista. Blomstedt ymmärsi hyvin tämän, ja saatoin edetä asiassa.

Nuorelle tohtorille on yleensä hyvä päästä irti väitöskirjan tematiikoista. Sillä tavalla voi osoittaa kykynsä itsenäiseen, omista aiheista lähtevään tutkimukseen. Minulta kesti aika kauan irtautua oman väitöskirjani todennäköisyysteorian perusteisiin liittyvistä teemoista. Toisaalta, kun olin aiheet itse löytänyt, minulla ei ollut mitään aivosiirännäisen hylkimisreaktioita tai oidipaalista asennetta jotain ”Doktorvateria” kohtaan. Jatkoin aiheeseen liittyvistä osaksi historiallisista teemoista, yllä mainitusta pikku kirjallisuudesta joka koski epästabiileja fysikaalisia systeemejä. Ei kestänyt kovin kauan, kun aihe tuli muotiin

”kaaosteorian” nimellä, mutta itse en tästä päässyt hyötymään. Vuodesta 1986 lähtien aloitin oman tutkijaseminaarin laitoksella, joka johti logiikan alaan kuuluvaan tyyppiteorian tutkimusryhmän syntymiseen. Omat työni käsittelivät lähinnä geometrian perusteita.

Väitöskirjani valmistumisesta on kulunut kohta kolmekymmentä vuotta. Siksi voin miettiä, mitä siitä on jäänyt jäljelle. Tärkein juonne ovat mainitut historialliset näkökulmat. Uteliaisuuteni ajoi minut lukemaan yhä enemmän ja enemmän moderniin todennäköisyysteoriaan 1930-luvulla johtanutta kirjallisuutta. Panin syrjään geometrian perusteita koskevat ajatukseni ja aloin kirjoittaa ylös, mitä olin oppinut modernin todennäköisyysteorian synnystä. Aihe oli kiitollinen: aksiomaattinen todennäköisyysteoria esitetään yleensä tieteen viimeisenä sanana, joka teki sitä edeltäneen kehityksen irrelevantiksi. Samalla teorian perusteita koskeva filosofinen keskustelu vaimeni huomattavasti. Marraskuun viimeisenä päivänä 1992 sain valmiiksi teoksen *Creating Modern Probability* kirjoitustyön. Siihen laitoin melkein kaiken, mitä olin todennäköisyyden käsitteestä oppinut. Kirja ilmestyi 1994 ja siitä on nyt otettu jo kuusi painosta. Kirjan muodossa lausumani jäähyväiset väitöskirjani tutkimusalalle ovat pitäneet lähes täydellisesti.

Helsingin yliopisto

Seppo Sajama

FT, professori
s. 19.2.1952, väitös 13.8.1983

Vastaväittäjä: professori Carl Ginet
Kustos: professori Risto Hilpinen
Kirjan otsikko: Idea, Judgement and Will

Miten ajauduin filosofian tohtoriksi?

Lyhyt ja jälkiviisas vastaus otsikon kysymykseen on: ajauduin siihen aivan samalla tavalla kuin ihmiset ajautuvat naimisiin tai kunnan töihin. He tietysti puhuvat ”valinnasta” ja keksivät sankaritarinoita tilanteensa selittämiseksi, mutta totuus lienee useissa tapauksissa toisenlainen. Ainakin minun kohdallani se oli. Mikään ei ennen kahdenkymmenenviiden vuoden ikää viitannut siihen, että minusta voisi tulla filosofian tohtori. Olin toki kiinnostunut filosofiasta mutta tohtorius silinterihatuiheen, frakkeineen ja miekkoineen tuntui niin vieraalta, ettei filosofian tohtorin arvo ollut minulle pitkään aikaan millään tavoin eloisa optio.

Kiinnostukseni filosofiaan oli myöhäsyntyistä ja epäsäätyistä. Sen herätti Etelä-Afrikassa asuneen tätini aikoinaan jälkeensä jättämä Christmas Humphreysin zeniä käsittelevä kirja, jonka nimeä en muista ja jonka synnyttämää vaikutusta en enää voi ymmärtää luettuani vuosikymmenten jälkeen muita hänen kirjojaan. Joka tapauksessa luin sen innoittamana keväällä 1971 ylioppilaskirjoitusten aikaan Sarvepalli Radhakrishnanin kaksiosaisen teoksen *Indian Philosophy* pakollisten lukemisten sijasta.

Toinen heräte filosofiaan tuli samana keväänä erään nykyisen helsinkiläisen filosofian professorin kahden veljensä kanssa K:n kaupungissa vetämästä vapaamuotoisesta marxilaisesta opintopiiristä. Minua kiehoiti opin teoreettinen puoli, dialektinen materialismi, joka muistutti dialek-

tiikkansa puolesta paljon intialaisia oppeja ja jonka materialistisuus ei paljon haitannut. Minusta ei kuitenkaan tullut marxilaista filosofia, koska historiallisen materialismin puolella sukset menivät pahasti ristiin ryhmän johdon kanssa. Olin erehtynyt kapakkakeskustelussa epäilemään Tshekkoslovakian miehityksen oikeutusta. Kun tieto tästä kiiri veljesten korviin, jouduin puhutteluun. En suostunut muuttamaan mieltäni enkä esittämään itsekritiikkiä vaan vetäydyin politiikasta ilmeisen lopullisesti.

Lukion filosofian opetus, joka koostui lähinnä Urpo Harvan kirjan *Suuria ajattelijoita* esi- ja ulkoluvusta, ei tehnyt minuun pienintäkään vaikutusta. Jos joku olisi sanonut, että tulen ansaitsemaan leipäni opettamalla noiden ukkojen oppeja, olisin nauranut hänelle päin naamaa.

Kun aloitin akateemiset opintoni, yritin aluksi hankkia kunnollisen porvarillisen ammatin. Lopulta filosofia vei kuitenkin voiton kauppatieteistä ja romaanisesta filologiasta. Valmistuin keväällä 1977 työttömäksi filosofian maisteriksi. Edessä oli monivuotinen koti-isyyys Kuopiossa. Lapsen kasvaessa minulle jäi aina enemmän aikaa filosofiseen harrastustoimintaan, ja lopulta päätin jatkaa opintojani Turussa. Kun vielä sain vuoden apurahan Kulttuurirahastolta ja sen jälkeen pitkäaikaisempaa ja avokätisempää tukea Akatemialta, kohtaloni alkoi olla sinetöity. Lisen-siaatin tutkinto valmistui vuonna 1981, ja parin vuoden kuluttua oli edessä paluu Turkuun, kun olin saanut Akatemiasta peräti kolmivuotisen tutkimusassistentin toimen.

Olin Turussa kuunnellut perustutkinnon alkuvaiheessa heterogeeniseen ”hermeneuttis-marxilaiseen” suuntaukseen kuuluneiden opettajien luentoja, joista (yhtä myöhemmin mainittavaa poikkeusta lukuun ottamatta) ei paljon käteen jäänyt. Varsinaiset filosofian oppini sain Turun filosofian laitoksen 1970-luvun alkuvuosina valloittaneilta ”analyyytikoilta” Juhani Pietariselta ja Risto Hilpiselä, jotka toimivat myös jatko-opintojeni ohjaajina. Ilman Pietarisen ystävällisen kannustavaa otetta ja Hilpisen suoraa mutta osuvaa kritiikkiä väitöskirja olisi voinut jäädä tekemättä.

Hilpinen oli ehdottanut minulle gradun aiheeksi subjektin ja predikaatin asymmetriaa. Työtä tehdessäni tutustuin Fregeen, jonka selkeä tapa teki minuun syvän vaikutuksen. Lisen-siaatin tutkinnon sivuaineeksi valitsin käytännöllisen filosofian ja tein sen syventävien opinto-

jen tutkielman Spinozan vapauskäsityksen metafysisistä perusteista. Varsinainen lisensiaatintyö *Tahto ja teko* käsitteli teon teorian yhtä peruskysymystä, tahdon aktin ja teon välistä suhdetta. Esittelin siinä Pritchardin, Meldenin ja Davidsonin näkemyksiä.

Väitöskirja *Idea, Judgement and Will* oikeastaan yhdisti aiempien tutkielmien teemat. Sen kysymyksenä oli, voiko uskomisen (arvostelman esittäminen) olla intentionaalinen teko. Työn aihe oli Hilpisen ehdottama. Jälkeenpäin ajatellen se oli oikein hyvä aihe, mutta taisin tehdä sen rajauksessa virheen sulkiessani uskonnollisen kysymyksenajattelun työn ulkopuolelle. Luultavasti pelkäsin Hilpisen reaktiota – ja todennäköisesti turhaan, koska hänelle voi esittää sisällöllisesti millaisia tahansa oppeja, kunhan ne on hyvin perusteltu.

Joka tapauksessa väitöskirjasta tuli kokoelma lyhyitä esseitä, jotka liittyivät kahteen teemaan: mielteen ja arvostelman (idean ja uskomuksen) eroon sekä arvostelman tahdonalaisuuteen. Mielteen ja arvostelman eron käsittely oli pääosin historiallista. Keskeisiä hahmoja olivat Descartes, Spinoza, Brentano ja Meinong. Arvostelman tahdonalaisuutta käsittelevässä osassa oli pyrkimystä systemaattisempaan ja ongelma-keskeisempään lähestymistapaan.

Vastaväittäjänä toimi Carl Ginet USA:sta. Hän oli äärimmäisen ystävällinen ja kohtelias – ja pitäytyi täysin etukäteen sopimassamme ko-reografiassa. Vain se jäi aikoinaan harmittamaan, ettei hän voinut hyväksyä mielestäni yhtä kirjan parhaista ellei peräti parasta ajatusta. Se oli, että puhe teosta ”intentionaalisenä tietyllä tavalla kuvattuna” perustuu siihen hiljaiseen mutta virheelliseen oletukseen, että kutakin tekoa kohti on olemassa tasan yksi oikea teon kuvaus. En onnistunut vakuuttamaan esitarkastajanakin toiminutta Ginet’ä ajatukseni kantavuudesta, enkä älynnyt edes vedota Quinen kiinteät ja tarkkarajaiset merkitykset hylkäävän merkitysteorian auktoriteettiin. Koska Ginet ei onnistunut vakuuttamaan minua siitä, että noin kummallisen käsityksen ottaminen mukaan kirjaan estäisi lukijaa seuraamasta sen argumenttia, kirjaan jäi jonkinlainen vesitetty versio opista.

Näin muistan asian, mutta saattaa olla, että muistini pettää. En ole näet pystynyt vielääkään, 26 vuoden jälkeen, lukemaan kirjaani kokonaisuutena. Olen kyllä palannut useinkin sen teemoihin. Mielteen ja arvostelman eron tutkiminen johti suoraan itävaltalaisen Brentanon ja

Meinongin filosofioihin, joista etenin Husserliin asti. Kiinnostukseni Husserliin oli herännyt Matti Juntusen poikkeuksellisen kiinnostavilla luennoilla vuosia aiemmin. Fenomenologiaharrastuksen tuloksena oli Matti Kamppisen kanssa kirjoitettu *A Historical Introduction to Phenomenology* (1987). Kirjasta tehtiin muutamaa vuotta myöhemmin mm. Slovenian suuren pojan France Veberin ideoiden esittelyllä laajennettu sloveeninkielinen versio *Misel in smisel – uvod v fenomenologiju*. Sen kirjoittajakaartiin tuli mukaan myös Simo Vihjanen.

Olen myös monta kertaa pitänyt lähinnä SFY:n kollokvioissa esityksiä, jotka käsittelevät kysymystä erilaisten mielen ilmiöiden (tunteiden, arvokokemusten ja uskonnollisten kokemusten) intentionaalisuudesta tai rationaalisuudesta.

Ennen tämän artikkelin kirjoittamista olisin varmasti asiasta kysyttäessä vastannut, että väitöskirjan aihepiirin merkitys on nykyisten intresieni kannalta lähes olematon. Olen nimittäin viime vuosina siirtynyt oikeusfilosofian tai oikeastaan paremminkin oikeustieteiden teoreettisten kysymysten tutkimiseen ja myös opettamiseen. Aivan viime aikoina erityisen kiinnostukseni kohteina ovat olleet sopimuksen käsite ja sopimusten tulkinta. Koska tyypillisessä sopimusriidassa on kyse siitä, että sopijapuolet A ja B antavat sopimustekstille eri merkitykset, tuomioistuimen on ratkaistava, kumman merkitysententio on uskottavampi, vilpittömämpi ja toimivampi yleiseksi käytännöksi yleistettynä.

Tarkemmin ajatellen nämä kysymykset ovat kuitenkin hyvin lähellä väitöskirjani intentioiden ja kuvausten problematiikan pohjalta yhdessä Vihjaseen kanssa kirjoittamaamme *Ajatuksessa* julkaistua artikkelia ”Oidipuksen intentio”. Ehkä ilman intentionaalisuuden käsitteen parissa viettämiäni vuosia nämä sopimuksiin ja niiden tulkintaan liittyvät kysymykset eivät olisi koskaan alkaneet kiinnostaa minua. Itse en nimittäin ole koskaan päättänyt, että ne ovat kiinnostavia. Ne ovat vain pakottautuneet kiinnostukseni kohteiksi. Tässä on taas yksi omakohtainen esimerkki mielen ilmiöstä, joka ei ole tahdonalainen.

Nähtävästi olen siis elänyt niin kuin olen opettanut. Mutta jos näin on tapahtunut, en valitettavasti pääse ylpeilemään sillä, koska aidosti ylpeä voi olla vain asiasta, joka on tietoisien valinnan tulos.

Matti Sintonen

FT, professori

s. 20.9.1951, väitös toukokuu 1984

Vastaväittäjä: professori Peter Gärdenfors

Kustos: professori Ilkka Niiniluoto

Kirjan otsikko: The Pragmatics of Scientific Explanation

Kuinka minusta tuli ilo-opin tohtori

Jouduin filosofiaan inhimillisesti katsoen aivan liian varhain. Kotona kirjahyllyssä oli paitsi normaalit nietzschet ja schopenhauerit myös *Sokrateen puolustuspuhe* ja *Kriton*, ja tutustuminen kyseenalaistamisen arkipappaan viritti kiinnostuksen muuhunkin filosofiaan. Noin 14 vuoden iässä olin hankkinut Kailan *Inhimillisen tiedon* ja von Wrightin *Logiikka, filosofia ja tiede* -teoksen (ja pian, kai Rovaniemen kaupunginkirjastosta, *Ajatuksen* jossa oli mm. Kailan ”Arkikokemuksen perseptuaalinen ja konseptuaalinen aines”). Valistus oli viritetty, joskaan ei ymmärretty. Kailan kirjaa olen hyödyntänyt luennoillani tänäkin keväänä.

Kun siirryin lukioon etelään luin kaiken löytämäni filosofian, kaverieni Atro Alhon ja Markku Laukkasen yllyttämänä Saarikosken kirjoja ja Aronpuron runoja, sekä läjäpäin eri tieteenalojen johdantoteoksia ja popularisointeja kosmologiasta ja atomifysiikasta parapsykologiaan (koulukirjat olivat huonoja, eikä minulla lukiossa ollutkaan niitä kuin muutama).

Vuonna 1969 läksin Indianaan, USA:aan vaihto-oppilaaksi. Normaalin koulun ohella sain paikallisen Collegen presidentin erikoisluvalla seurata (ilmaiseksi!) filosofian luentoja. Varmasti muut koulussa pitivät minua hassahtaneena. Muodollinen koulutus ei Amerikassa ole samassa asemassa kuin täällä, ja filosofia etenkin on kummallista ja epäilyttävää (samaa mieltä oli isoisänikin: puhutaan ja puhutaan, mutta mitään ei

tapahdu). Niin tai näin, ensimmäinen filosofian opettajani oli uskonnonfilosofi William Hasker Yalesta, fyysikko-filosofi Henry Margenaun oppilas. Collegen kirjastosta löysin jonkun K. Jaakko J. Hintikan artikkeleita, asemapaikkana mainittiin joskus Harvard ja Helsinki, joskus Stanford ja Helsinki. Luin niitä innolla mutta en varmasti paljoa ymmärtänyt. Koulua varten kirjoitin esseen Wittgenteinin *Tractatuksesta*. Se sai täydet pisteet, mutta selvästikään amerikkalainen opettajani ei ollut ymmärtänyt sanan ”predicate” teknistä merkitystä, koska se oli ympyröity punakynällä ja koristeltu kysymysmerkein (”predicate” tuli aina myöhemmin mieleen kun kuuntelin Peter Strawsonin luentoja – hän puhui silmät sirrillään reippaasti koko kuulijakunnan yli ja lausui sanan pitkään venyttäen: ”priidiket”). Amerikassa ollessani lisäsin filosofian kirjastoani hankkimalla mm. Heideggerin *Was ist das – die Philosophie*. Alleviivasin joka sanan mutta en ymmärtänyt yhtäkään (ja heikkoa tekee vieläkin, sen sijaan Hintikkaa ymmärrän jo paremmin).

Suomeen palattuani olin jo päättänyt ruveta filosofiksi, joten lukion viimeinen vuosi, samoin kuin opintojen alkuvuodet, meni politikoinnin ja veltoilun merkeissä. Näin vanhana sekä ihmetyttää että harmittaa kuinka tyhmä nuorena saattoi olla. Etenkin matematiikka jäi vähille, samoin filosofiassa tärkeä saksa. Kesällä 1970 olin paikkaamassa edellistä puutetta Tuusulan menetelmätieteellisessä kesälukiossa, ja koska tuolloin filosofia ymmärrettiin myös tärkeäksi menetelmätieteeksi, rehtorit Jorma Hilppö ja Seppo Laaksonen palkkasivat minut sinne seuraavana kesänä opettamaan filosofiaa (ja englantia). Aloitin siis filosofian opettamisen ennen kuin tulin yliopistoon (vietän siis kohta 40-vuotisjuhlaa). Samana kesänä pyrin sekä Tampereelle että Helsinkiin lukemaan filosofiaa, ja Seppo K. Miettisen valistamana valitsin Helsingin. Kesällä asuin Linnankoskenkadun kommuunissa (jossa tuolloin asui myös loogikko ja filosofi Antti Hautamäki), ja kävin Seppo K:n logiikan jatkokurssilla vanhalla TKK:lla Hietalahden torin reunalla. Sen verran siitä kai ymmärsin, että myöhemmin professori (sittemmin akateemikko) Oiva Ketonen otti minut logiikan laskareiden pitäjäksi (ja taisin pitää niitä myös S. Albert Kivisellekin).

Loogikkoa minusta ei tullut, moraalifilosofiksi en älynyt hankkiutua, joten kielifilosofi minusta tuli – aluksi. Yliopistoon kirjoittauduin lukemaan teoreettista filosofiaa, yleistä kielitiedettä sekä suomalaista ja

vertailevaa kansanrunoudentutkimusta. Jälkimmäisessä olen tehnyt urani ainoan empiirisen tutkimuksen. Kävin yhdessä muutaman muun opiskelijan kanssa keräämässä Aleksis Kiven kansakoulun oppilaiden kummitusjuttuja koulun pimennetyllä vintillä. Sain Seppo Knuutilalta siitä merkinnän.

Opinnot eivät ensimmäisen vuoden aikana juuri edenneet. Vauhtia niihin tuli vasta kun kehitin opiskelutapojani. Tärkein oivallus oli, ettei useimmissa oppiaineissa tenttikirjoja tarvitse osata, riittää kun hahmottaa yleislinjat ja runoilee. Tätä tekniikkaa käytin monissa aineissa suurella menestyksellä. Filosofiaan suhtauduin aina kunnioituksella, ja halusin osata asiat.

1970-luku oli generatiivisen (ja vieläpä transformatiivisen) kielitieteen kulta-aikaa. Filosofian ja yleisen kielitieteen välillä tunnettiin tuolloin sielunveljeyttä – ja molempien aineiden opiskelijoilla oli mummorillit. Lauri Carlsonin (jolla taitaa olla mummorillit vieläkin) ja Esa Saarisen kanssa teimme laudaturit molemmissa, mutta sittemmin tiet hieman erkanivat. Lauri ja Esa menivät Hintikan tutkimusryhmään, minä sain nimityksen teoreettisen filosofian assistentiksi heti valmistuttuani 1975. Erittäin hataran muistikuvani mukaan kohtaloni sinetöi Ketonen, jokseenkin seuraavaan tapaan. Haettavana oli sekä teoreettisen että käytännöllisen filosofian (erityisesti yhteiskuntatieteiden metodiikan) assistenttuurit. Yksi hakijoista oli Heikki Kannisto, mutta minä olin käytännössä suorittanut gradua lukuunottamatta myös valt. kand. tutkinnon. Pääaine oli käytännöllinen filosofia, sivuaineet poliittinen historia, valtio-oppi, sosiologia, ja sosiaalipsykologia (tilastotiedettäkin suoritin, ja kansantaloustiedettä luin, mutta en kokonaisia arvosanoja – olisi pitänyt käydä pakollisilla luennoilla). Kun tulin assistentiksi tein valtsikan gradun, Raimo Tuomelan ehdotuksesta, metodologian puolelle. Aihe käsitteli tieteellisen selittämisen pragmatiikkaa. Tuomelan yhteyksien vuoksi olin perillä alan kehityksestä reaaliajassa, mistä olen ikuisesti kiitollinen. VTM-paperit otin ulos vasta 1979. Oli miten oli, Ketonen ja Tuomela olletikin päättivät että Kannisto olisi pätevä ja sopiva teoreettiseen, minä joutaisin käytännölliseen.

Assistentin työ oli hauskaa mutta huonosti palkattua. Aurorankadulla teetimme takan, ja minä väänsin takkamuurarille muurauslaastit. Jäsähtämistä odotellessa piti mestarille pitää seuraa, ja hän kysyi tietysti

mitä tein. Noin hienon tittelin mukana täytyy varmaan tulla hyvä liksakin? Mestarin suu lokahti auki kun totuus paljastui: ”Tuolla hinnalla minä en sanoisi päivääkään”. Assistentin homman plus-puolella oli mahdollisuus järjestellä menoja. Kun Äpy ilmestyi, se ostettiin ja mentiin landlelle lukemaan. Se olikin kesän painavinta luettavaa. Ei tarvinnut strategiapapereita tavata.

Assistenttina en pitkään ollut, vaan sain virkavapaata ja lähdin Oxfordiin. Järjestelyihin liittyy muistoja. Olin jo ennen maisteroitumista viettänyt pari kuukautta tutkimus- ja jatko-opintokeskuksessa Dubrovnikissa, ensimmäisellä siellä järjestetyllä tieteenfilosofian kurssilla. Ennakkomainoksissa kerrottiin että yksi puhujista oli G. H. von Wright, joten menin rohkeasti hänen huoneeseensa ja kysyin voisinko päästä mukaan (Lasse Hertzberg tosin toimi puhemiehenä). Kävimme lyhyen keskustelun ja myöhemmin G. H. kutsui minut Laivurinkadulle (joka jo kymmenien vuosien ajan oli toiminut Filosofisen yhdistyksen virallisena osoitteena). Ällistykseni oli suuri kun kävi ilmi, että hän ihan oikeasti halusi keskustella kanssani filosofiasta – oletettavasti hän halusi varmistua että vain muutaman vuoden opiskelleella plantulla oli tarvittavat taustatiedot. Pitkän keskustelun jälkeen hän tarttui puhelimeen ja soitti Opetusministeriöön, ja sanoi että täällä olisi yksi nuori filosofi joka tarvitsisi matka-apurahan. Ainoa ongelma oli, että sen nostaminen Dubrovnikissa oli vaikeaa. Rahalähetysten valtakirja kun oli vain suomeksi ja ruotsiksi. Onneksi oli kaksi ruotsinkielentaitoista, von Wright ja Knut-Erik Tranø, kaksi Wittgensteinin lempioppilasta, jotka lopulta todistivat kuka olen. Talouspuolta auttoi myös, että Volkswagen Foundation maksoi hotellin ja täyshoidon koko ajalta. (Ymmärsin, että tästä järjestelystä vastasi keskuksen johtaja ja Zagrebin yliopiston rehtori Ivan Supek, Werner Heisenbergin oppilas. Hän myös kärsivällisesti selitti meille epätarkkuusperiaatteen ja kävi kanssamme läpi kaksoisaukkokokeen ja niihin liittyvät käsitteelliset vaikeudet.)

Dubrovnikin aika oli sekä hedelmällistä että hauskaa. Reissasimme pitkin Kroatian rannikkoa, ja vähän sisämaassakin, pohjoisessa aina Mostarissa (jonka silta oli tallella) ja Splitissä saakka, etelässä Albanian rajalla asti. Kulkuneuvona oli Thomas Poggen ajokelvoton kuplavolkkari (Thomas siirtyi sittemmin Habermasista moraalifilosofiaan ja on nyttemmin Columbiassa). Valoja ei ollut, vaihdekeppi saattoi jäädä käteen,

ja auto oli vasemmalta edestä niin pahasti kolaroitu että se kääntyi vain vähän vasemmalle. Jokainen vasemmalle kaartuva serpentiinikurvi piti erikseen neuvotella (nitkuttaa edestakaisin), ja niitä oli yhtä monta kuin oikealle päin. Lämmitys ei toiminut, ja lattiassa oli varmaan reikä, koska jalat olivat aamulla jäässä. Välillä oli pakko pysähtyä pystybaariin ottamaan lämmikkeeksi slivovichilla korjatut kahvit. Vielä vuosia tämän jälkeen saimme torut rouva von Wrightiltä, kun olimme pyyhältäneet näillä hengenvaarallisilla reissuilla (Bayerin rajapoliisi sitten takavarikoi auton heti kun Thomas ylitti rajan Saksaan, Jugoslaviassa se ei herättänyt huomiota).

Dubrovnikissa keskustelin useaan otteeseen von Wrightin kanssa, koska hän oli työstämässä *Explanation and Understanding* -teosta sosi-aalisempaan suuntaan (*Freedom and Determination* -teos edustaa tätä käännettä). Toinen Dubrovnikin reissukaveri oli Roderick Chisholm, lainomaisuuden käsitteen analysoinnin pioneeri ja (minusta epäintuitiivisen) agenttikausaation agentti. Kerran juutuimme Montenegron vuoristossa kevyeen lumentuloon. Suomalaisesta näkökulmasta lumentulo oli viatonta, mutta Roderick (”Chissy”) melken panikoi. Kääntyäkään ei voinut, joten Thomas joutui peruuttamaan kilometrikaupalla alas laaksoon. Chisholm oli niin onnellinen kun selvisimme hengissä, että tarjosi ruhtinaallisen päivällisen kylän parhaassa ravintolassa, filosofialla höystettynä. Muihinkin filosofeihin tutustuin: Knut-Erik, Philippa Foot, George Anagnostopoulos, Rudolf Haller, Anthony Kenny, Gunnar Skirbekk, jne.

Halusin siis ulkomaille opiskelemaan. Hain ensin British Councilin apurahaa, mutta en saanut. Heti kielteisen päätöksen jälkeen Councilin johtaja kutsui minut luokseen ja selitti, että papereiden perusteella olisin ollut oikeutettu apurahaan, mutta alani oli vain väärä. Se oli jätetty ha-kuilmoituksessa sanomatta. Lohdutukseksi hän lupasi että voisin järjestää itselleni millaisen matkan halusin tutustuakseni brittiläisiin yliopistoihin. Niinpä sitten vietin yli kaksi viikkoa Englannissa. Kotipesäni noin kahden tähden hotelli Lontoossa, ja kämppekaverini oli Martti Turtola. Sieltä matkustin Oxfordiin, Cambridgeen ja Leedsiin ja tapasin monia suuria nimiä: Elizabeth Anscomben (jota kiinnosti pääasiassa se, miksi Suomessa on paljon hyviä miesfilosofejia mutta ei naisia), Peter Geachin (edellisen aviomies, mikä selvisi vasta paikan päällä),

Michael Dummettin (jonka filosofiaa myöhemmin selostin BBC:n suomenkielisessä ohjelmassa), ja Rom Harrén (josta tuli valtiotieteellisen tiedekunnan kunniatohtori myöhemmin, tosin sosiaalipsykologien ehdotuksesta).

Samana vuonna oli kuitenkin haettavana Queen's Collegen Florey Studentship, jonka (taas) von Wrightin suosituksesta sainkin. Syksyllä 1977 kirjoittauduin Oxfordiin ja Queensiin, jossa moraalinen tuutorini oli *Tractatuksen* kääntäjä Brian McGuinness (moraalisen tutorin tehtävänä oli auttaa jos nuoren herrasmiehen rahat loppuivat), varsinainen tuutorini oli edesmennyt Jonathan Cohen. Statukseni oli ”migrant scholar”, koska aikeeni ei ollut väitellä Oxfordissa. Uusi tittelini oli Esq. – eikä sitä komeampaa olekaan. Filosofiaan keskittymisen kannalta aika oli loisteliasta. Cohen järjesti minulle pysyvän kutsun filosofisen yhdistyksen kokouksiin, joissa ”filosofiset maineet luodaan ja menetetään”, mutta tunsin olevani liian vihreä niihin osallistumaan. Kävin Dummettin seminaareissa ja välillä Hackerin ja Bakerin seminaarissa, kuuntelin Strawsonia, istuin monta lukukautta Charles Taylorin luennoilla.

Dummettin luento oli aina kuin syöpäyhdistyksen tietoisuus. Hän poltti ja köhi koko ajan, ja syytytti uuden savukkeen vielä palavasta edeltäjästä. Taylorilla taas oli aina niin paljon historiallista taustatarinaa, ettei hän oikein koskaan päässyt aiheeseen. Mutta ei hätää, luennot jatkuivat aina seuraavana lukukautena. Derek Parfitin persoona-luennot olivat usein kuin nuijalla lyödyt: hän keikkui tuolin selkänojalla, ja vauhtiin päästyään strippasi enimmät vaatteet pois (ja joi siinä ohessa litratolkulla vettä). Samoin istuin Michael Ayersin Locke-seminaareissa, Margaret Bodenin ja Daniel Dennettin AI-seminaarissa, David Pearsin ja Christopher Peacocken järjettömyys-seminaarissa, Haren, Strawsonin ja Anthony Kennyn luennoilla vain muutamia mainitakseni. Oxford oli huippufilosofien tien varrella, ja suosittu sapattietappi, joten kiintoisia vierailuluentoja oli niin paljon kuin jaksoi kuunnella. Erityisen mieleenpainuvia olivat Saul Kripken Tanner-luennot (joista joku onnistui kasaamaan sääntöjenseurauspaperin) ja Paul Gricen John Locke -luennot. Ja aina kun oli tylsää saattoi mennä Rom Harrén luennolle: hänen esimerkkinsä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta olivat hauskaasti animoituja.

Olin vapaa tutkija, eikä minun tarvinnut jännittää tenttejä. Queen's tarjosi ja kustansi järjestelyt, joiden mukaan sain ohjaajakseni kenet vain

– sillä edellytyksellä, että tämä vain suostui. Kaikki jotka halusin suosituivat. Olin vielä tuossa vaiheessa kiinnostunut kielifilosofiasta ja kielitieteen perusteista, ja mm. siitä onko kielitiede tiede sanan vaativassa mielessä. Vaativa mieli tarkoitti sitä, että tieteenalalla on pelkän filosofoinnin ja filologoinnin ohella edistyviä tutkimusohjelmia ja hyvin määriteltyjä ongelmia. Ajattelin että Chomskyn TG-kieliteoria voisi olla luonnontieteellisiin (tai kansantaloustieteellisiin) teorioihin rinnastettava paradigma. Yksi mahdollinen ongelma koski transformaatioiden järjestystä ja syklistä toimintatapaa. Kirjoitin aiheesta pitkän paperin ja menin konsultoimaan Oxfordin ensimmäistä yleisen kielitieteen professoria Roy Harrisia. Hänen mielipide oli tyyli: tämä chomskylainen kielitiede on pelkkää matemaattista pelleilyä, eikä hän sitä ymmärtänyt (tai halunnut ymmärtää). Kun kerran olin kirjoittanut asiasta gradun mittaisen paperin lähetin sen kielitieteen lehtorille Andrew Radfordille. Vastaus oli aivan päinvastainen. Keskustelimme, joimme teetä ja keskustelimme. Mutta lopputulos oli melkein yhtä tyyli: elegantti paperi, hyvin käsitelty. Mutta, hän sanoi, tämä ei ole kielitiedettä vaan sen historiaa! Transformaatioita oli tuolloisen tietämyksen mukaan vain yksi, joten ne saattoi kyllä laittaa jonoon. Jono vain oli samanlainen kuin se jossa köyhän talon porsaat marssivat. Oxford oli Andrewn mielestä yleiselle kielitieteelle vihamielinen ympäristö, ja hän saikin kohta uuden pestin muualta. Muistan hänen viimeisen luentonsa päätöslauseen: ”Tämä on viimeinen luentoni Oxfordin yliopistossa – ja olen iloinen voidessani sanoa niin.”

Yksi tuutoreistani oli edesmennyt John Mackie – valloittavan vaatimaton ja ystävällinen persoona. Olin lukenut hänen tuotantoaan, kuten Maailmankaikkeuden Sementti- ja Locke-kirjat, ja miettinyt paljon luonnollisten lajien ongelmaa. Vietin monta tutoriaalia hänen työhuoneessaan tien toisella puolella. Yksi hänen luentosarjoistaan loppui mieleenpainuvalla tavalla. Pääsiäinen lähestyi ja selvästi kuulijat olivat jo vaihtaneet vapaalle ja lähteneet kotiin (college ei ollut koti, vaikka useimmat siellä asuivatkin lukukauden aikana). Viimeisillä luennoilla oli minun lisäksi vain yksi. Mackie ei ollut mikään varsinainen irroittelija, mutta hän ehdotti, että jatkaisimme mukavammissa tiloissa hänen huoneessaan. Saimme yksityisopetusta ja kysyä mitä vain. Krookukset ja narsissit kukkivat pihalla (vahinko vain että unohdin kysyä, oliko juuri

tämä se piha, jossa Bradley ampui mouruavia kissoja). Ja taas juotiin teetä.

Toinen University Collegen tutoreistani oli John MacDowell. Elettiin davidsonilaisen tutkimusohjelman kulta-aikaa, ja olin kiinnostunut Davidson–Dummett–Putnam -kuviosta. MacDowell oli kenties suosituin filosofia-tutor, mutta hänellä oli aina aikaa paneutua kirjoittamiini papereihin. Johnin ja Gareth Evansin kanssa matkustimme, Garethin 5-Rellulla, Ranskaan kielifilosofian kokoukseen. Paluulautalla panin sikariksi, ja Gareth ihmetteli kuinka voin polttaa sikarin silloin tällöin. Hän sanoi, että hän retkahtaisi heti ketjupolttajaksi. Garethilla oli temperamenttia, eikä hän sietänyt löyhää puhetta. Hän oli tuntemistani filosofeista ilmeisin nero, jonka varhainen kuolema oli filosofialle menetys. University Collegen tapaamisistani muistan vielä yhden Oxford-aikani jälkeen. John oli kutsunut minut korkeaan pöytään, ja keskustelu kääntyi hiljan ilmestyneeseen Richard Rortyn *Mirror of Nature* -kirjaan. Olin jo Oxfordiin lähtiessäni ollut Sellars-fan, ja lukenut kirjan (kai useampanakin) käsikirjoitusversiona. Fanitus oli peräisin samasta lähteestä kuin käsikirjoitukset eli Raimo Tuomelalta, ja Rorty taas oli Raimon opiskelukaveri ja ystävä, samoin Sellars-fan (Rorty oli myös vierailut Metsätalossa järjestämässämme kokouksessa 1996). Sanoin, etten oikein tunnistanut kirjaa kun se ilmestyi. Etenkin kirjan lopussa varhaisversion solidista tekstistä oli pyöristetty kaikki särvät. Kirjassa syleillään ekuumeenisessa hengessä kaikki virtaukset – kuoliaaksi. Eikä John vastaanakaan väittänyt.

Kun tulin takaisin Suomeen jatkoin selittämisen pragmatiikkaa koskevan väitöskirjan työstämistä, nyt Akatemian tutkussistenttina. Itse väittelyyn ja etenkin sen valmisteluihin liittyi jännitysmomenteja. Olin jo toimittanut käsikirjoituksen painoon, kun huomasin yhdessä kuvassa (joita oli vain kaksi) virheen joka teki koko argumentin käsittämättömäksi. Onneksi sivu voitiin painaa uusiksi. Kun sitten sain kirjat vein roikuttamiskappaleet ja tiedekunnan jäsenille lähtevät kappaleet päära kennukseen. Olin jo kerinnyt allekirjoittaa toistakymmentä kappaletta shabluunalla ”Professori NN:lle, kunnoittaen, Tekijä”, kun ylivahtimestari kurkisti olan yli. ”Nuori mies,” hän sanoi, ”jos olet kirjoittanut yhden kirjan niin et sinä vielä ole tekijä.” Ne kappaleet makuloitiin.

Kustos oli Ilkka Niiniluoto ja vastaväittäjä Peter Gärdenfors Lundista. Peterille tarvittiin hattu. Olin jo kuukautta ennen kysynyt Erik Steniukselta, josko hän lainaisi hattuaan. Vastaus oli ”Ilman muuta”, ja hän lupasikin tuoda sen laitokselle seuraavalla viikolla. Stenius tuli mutta hattu unohtui, joten hän lupasi tuoda sen seuraavalla viikolla. Taas Erik tuli mutta hattu ei. Mutta ei hätää, Erik lupasi tuoda sen väitöstilaisuuteen. Tuntien Erikin hajamielisyyden en kuitenkaan uskaltanut jättää asiaa hänen muistinsa varaan, vaan sanoin tulevani hakemaan sen Lautasaaresta. Näin tehtiin, ja Steniuksien kotona sain mustan laatikon käteeni. En halunnut vaivata pidempään vain hankkiuduin ovea kohti. Juuri ennen kuin olin avaamassa ovea Erik huikkasi olohuoneen perältä: ”Matti, etkö aio tarkistaa mitä siellä mustassa laatikossa on!” Steniuksen hattua olen käyttänyt hänen luvallaan siitä lähtien, hänellä oli oikean kokoinen pää.

Väittelypäivänä olin kauppaan menossa kun vaimoni Sinikka huuteli minua puhelimeen niin että mäki raikui. Siellä oli Peter. Ongelmana oli, että frakkipaidasta oli pudonnut nappi. Kohteliaana miehenä hän ei voinut suoraan pyytää apua Sinikalta, vaan tarvitsi välittäjän. Nappi saatiin kiinni, ja väittely sujui ilman välikohtauksia. Elettiin toukokuuta 1984.

Karonkka vietettiin meillä kotona. Ilkka Niiniluoto piti kauniin kiitospuheen, kuten aina. Von Wright toi väitöslahjaksi, seikkailujemme muistoksi, pullon slivovichia. Se on tallella vieläkin, joten se on (ainakin) 25 vuotta vanha. Sen verran iloista meno oli, että pienessä taloyhtiössä haluttiin tietää mistä aiheesta väittelin. Kun sanoin että aiheena oli tieteellinen selittäminen, isännöitsijä heräsi: ”Hieno aihe, sinut me hankitaan paikalle kun tullaan pikkutunneilla kotiin.”

Vielä vuosia väittelyn jälkeen Kaarina, väittelyvuonna 4 v, muisti päärakennuksen ohi ajettaessa, että tuolla isi väitteli. Asia tuli vielä väittelyvuonna puheeksi Johanneksen kirkon päiväkotiryhmässä. Opettaja oli pyytänyt jokaista esittäytymään ja kertomaan mitä isä ja äiti tekevät. Isän kohdalla ei ollut ongelmia. Kaarina ilmoitti kirkkaalla äänellä, että ”isi on ilo-opin tohtoli”. Kun opettaja sitten kysyi mitä äiti tekee, pullea sormi meni hetkeksi suuhun. Sitten asia kirkastui: ”No töitä tietenkini!”

Leila Haaparanta

FT, professori

s. 20.10.1954, väitös 28.8.1985

Vastaväittäjä: dosentti Esa Saarinen

Kustos: professori Ilkka Niiniluoto

Kirjan otsikko: Frege's Doctrine of Being

Olemista ihmettelemällä filosofian tohtoriksi

Aloitin opiskeluni Helsingin yliopistossa syksyllä 1973. Kouluaikana minua oli kiinnostanut kaikki mahdollinen luonnontieteistä humanistisiin tieteisiin. Lukioaikana innostuin kirjallisuudentutkimuksesta, ja päädyin Helsingin yliopistoon yleisen kirjallisuustieteen, suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen ja yleisen historian opiskelijaksi. Ajattelin, että opiskelun täytyisi turvata minulle jokin ammatti. Halusin kuitenkin perehtyä moniin aineisiin. Suoritin puheopin kurseja pätevytykseni opettajaksi, mutta mukaan tulivat lisäksi teoreettisen filosofian ja yleisen kielitieteen opinnot. Kävin myös satunnaisesti eri aineiden, kuten tähtitieteen, luennoilla.

Otin syksyllä 1974 teoreettisen filosofian sivuaineeksi suorittaakseni siitä approbatur-arvosanan, nykytermein ilmaistuna perusopinnot. Fenougristiikkaa opiskellut Päivi Walta, joka tunnetaan shakkimestarina, tuli maininneeksi minulle, että teoreettinen filosofia sopii erinomaisesti sivuaineeksi kieliaineita opiskeleville. Monia muitakin syitä filosofian opintoihini pystyn luettelemaan, kun katselen taaksepäin. Olin saanut kosketuksen filosofiaan selailemalla Gunnar Aspelinin teosta *Ajatuksen tiet*, jota sisareni Ritva Taiminen luki teologisessa tiedekunnassa opintojensa alkuvaiheessa. Kaksitoistavuotiaalle teologisen tiedekunnan tenttikirjat avasivat maailmoja, joita omat koulukirjat eivät voineet näyttää. Koululaisena minua viehättivät suomen kielen lauseenjäsennys, geomet-

riset probleemat ja teoreemat sekä historia; näissä kaikissa oli sellaista, minkä löysin sittemmin filosofiasta. Harrastamani lyriikka oli usein filosofista; olihan yksi suosikkirunoilijani Eeva-Liisa Manner. Kotini ilmapiiri oli ratkaisevan tärkeä. Perheellämme oli tapana keskustella paljon, ja vanhempamme pitivät kahden tyttärensä mielipiteitä punnitsemisen arvoisina. Ilmapiiri kannusti perustelemaan ja arvioimaan erilaisia näkemyksiä. Tämän tutun hengen kohtasin myös filosofian opinnoissa.

Peruskurssit, Heikki Kanniston historiallis-systemaattinen johdantokurssi, S. Albert Kivisen tietoteoria, Ilkka Patoluodon johdatus tieteenfilosofiaan ja metodologiaan ja Jan von Platon logiikan peruskurssi, olivat sitä mitä yliopistolta odotin. Kun von Plato houkutteli minua logiikan jatkokurssille, olin heti halukas siirtymään cum laude -opintoihin, siis nykyisiin aineopintoihin. Kanniston proseminaarit, joissa laadin esitelmät Husserlin fenomenologiasta ja Rudolf Carnapin kielen loogisesta syntaksista, lisäsivät filosofista kiinnostustani entisestään. Aloin myös käydä G. H. von Wrightin tutkijaseminaarissa ja Jaakko Hintikan kieliteoriaseminaarissa, vaikken ollut edennyt opinnoissani vasta kuin pari vuotta. Hintikan ryhmän aktiivisia väitöskirjantekijöitä olivat tuolloin Lauri Carlson ja Esa Saarinen. Oiva Ketonen antoi harjoitusaineeni aiheeksi Gottlob Fregen kielifilosofian, ja sitä tutkiessani 1970-luvun puolessavälissä löysin loogisten ja kielifilosofisten oppien takaa tietoteoreettiset ja metafysiset sitoumukset, joista sittemmin päädyin kirjoittamaan väitöskirjani. Kun Ketonen palautti kirjoitelmani, hän ei sanonut juuri mitään. Työni kansilehdelle hän oli kuitenkin kirjoittanut, ei vain ”OK” tarkastuksen merkiksi, vaan ”OK. Hyvä!” Tämä oli yksi suurimpia kannustuksia, jonka sain opiskeluaikanani.

Vähitellen filosofia veti yhä enemmän puoleensa. Minua viehätti myös Helsingin yliopiston filosofian laitoksen tunnelma. Ehkä siinä oli läsnä von Wrightin jossakin yhteydessä mainitsema analyyttisen filosofian raitis ja reipas henki, en tiedä. Sen kuitenkin muistan, että minua miellytti opettajista välittyvä rehellisyys, vilpittömän pyrkimys ymmärtää ja selkeyttää asioita sekä halu karttaa tyhjää retoriikkaa ja keikarointia. Olin jo alkanut kirjoittaa pro gradu -työtäni György Lukácsin kirjallisuusteoriasta, ja unkarin kieltä opiskelleena pidin aihetta itselleni sopivana. Päädyin kuitenkin vaihtamaan pääainetta. Kun aloin kirjoittaa teoreettisen filosofian pro gradu -työtä behavioraalisestä merkityksen

teoriasta ja intentionaalisuuden käsitteestä, ajattelin, että jos en voi jatkaa filosofiassa, ryhdyn suomen kielen ja historian opettajaksi tai hakeudun vielä opiskelemaan jotakin muuta, esimerkiksi lääke- tai oikeustiedettä.

Pro gradu -työssäni yritin osoittaa sellaisten näkemysten ongelma-kohtia, joissa merkitys haluttiin palauttaa ärsyke–reaktio-ketjuihin. Argumentointini oli kaiketi perusteellista, koska sain tutkielmastani korkean arvosanan Ketosen professuuria hoitamaan tullee Ilkka Niiniluodolta ja Erik Steniuksen virkaa hoitaneelta André Maurylta. Von Wrightilla oli myös tapana pyytää hyvien gradujen tekijöitä esitelmöimään tutkijaseminaarissaan. Esitelmäni jälkeen käytiin tiukka keskustelu, jonka von Wright avasi sanomalla: ”Now I defend the Devil.” Von Wright puolusti oppeja, joita hän ei kannattanut, ja minä puolustin meidän kummankin kannattamaa näkemystä. Olin toki jo siihen mennessä opinnoissani tajunnut, että filosofiassa keskeistä ei ole toistua oppeja vaan kyetä ottamaan vastaväitteet vakavasti. Seminaari kuitenkin valmisti hyvin siihen, mitä filosofiassa piti osata, jos mieli jatkaa tutkijana.

Koska pro gradu -työni aihe koski kielifilosofian lisäksi psykologian filosofiaa, päädyin joidenkin teoreettisen filosofian opettajien suosituksesta Raimo Tuomelan, käytännöllisen filosofian professorin, puheille. Hän oli perustamassa sosiaalisen toiminnan teoriaa koskevaa projektia, johon pääsin mukaan. Olin alkanut pitää logiikan laskuharjoituksia pro gradu -työtä tehdessäni, ja minusta oli tullut Suomen Filosofisen Yhdistyksen sihteeri helmikuussa 1978. Hoidin lukuvuoden 1978–1979 käytännöllisessä filosofiassa yhteiskuntatieteiden metodologian assistenttuuria. Tuona lukuvuonna valmistuin filosofian lisensiaatiksi pääaineena teoreettinen filosofia ja sivuaineena yleinen kirjallisuustiede ja estetiikka. Sivuainetutkielma käsitteli Susanne K. Langerin emotiivista taideteoriaa. Pääaineen lisensiaatintyö oli laajennettu versio pro gradu -tutkielmasta; sen uudet osat koskivat Wilfrid Sellarsin ja Roderick Chisholmin intentionaalisuutta sekä ajattelun ja kielen suhdetta koskevia käsityksiä. Tämä osa aloitti seuraavan laajemman tutkimukseni, jonka oli määrä olla ajattelun analogiateoriaa koskeva, Raimo Tuomelan projektissa tehtävä väitöskirja. Sain Suomen Akatemian hankkeesta rahoitusta puolentoista vuoden ajan. Opetin yliopistossa erilaisista aiheis-

ta, ja kirjoitin *Lukion filosofia* -monisteen filosofian opettajien käyttöön. Väitöskirjan teossa ympäristöni inspiroi merkittävästi; Lilli Alanen, Simo Knuuttila ja Ilkka Patoluoto, jotka kaikki tekivät filosofian historian töitä, houkuttelivat minua ottamaan filosofianhistoriallisen näkökulman aiheeseeni. Tuomelan ansiosta Sellars tuli luetuksi läpikotaisin, ja Simo Knuuttilan vaikutuksesta keskiajan skolastikkojen analogiaa ja metaforaa käsittelevät kirjoitukset tulivat tutuiksi ja tärkeiksi virikkeiden antajiksi.

Olin saanut valmiiksi suunnilleen sata sivua väitöskirjatekstiä kun sosiaalisen toiminnan projekti oli päättymässä. Samaan aikaan Jaakko Hintikka aloitti uutta projektia ja pyysi minua tutkimusassistentikseen. Olin väitöskirjatyöni ohessa kirjoittanut pari artikkelia Fregen filosofiasta, kun en hennonut jättää itselleni mieleistä teemaa sikseen. Minulle sopi, että aloitin syksyllä 1981 Hintikan ohjauksessa uuden väitöskirjatyön ”olemisen” moniselitteisyyttä koskevasta teesistä eli Frege–Russell-teesistä. Hintikan laajan tutkimusprojektin otsikko oli ”Inhimillisen ajattelun perusmuodot ja niiden historia”.

Rahoituksen sain pääasiassa Suomen Akatemialta ja jossain määrin yksityisiltä säätiöiltä. Tein väitöskirjaani itsenäisesti mutta kuitenkin siinä yhteisössä, johon olin kotiutunut ja jossa liikkuvat muiden muassa kaikki edellä mainitut opettajat ja tutkijat. Hintikka tuki monin tavoin, vaikkei ohjaus kovin tiivistä ollutkaan, sillä Hintikka oli tuohon aikaan enimmäkseen Yhdysvalloissa. Tein muitakin töitä: suomensin Hintikan englanninkielisiä kirjoituksia, oikoluin hänen tekstejään ja tein erilaisia sihteerintöitä, kuten projektien tutkijoilla oli tapana. Toimitin myös Hintikan kanssa Fregen filosofiaa käsittelevän artikkelikokoelman. Olin jatkuvasti mukana opetustyössä laitoksella. Osallistuin sekä kotimaisiin että kansainvälisiin kokouksiin, ja olin niitä järjestämässä. Helsingin yliopiston Filosofian laitos oli itsestään selvästi kansainvälinen, eikä tätä seikkaa ollut siksi tarpeen erikseen korostaa. Väitöskirjaa tekevä ei puurtanut yksin, muttei myöskään työskennellyt koulumaisesti. Opin paljon mestareilta, kisälleiltä ja toisilta oppipojilta ja -tytöiltä; naispuolisia tutkijoita tosin oli kovin vähän.

Myöhemmin Hintikka kertoi sanoneensa Hans Slugalle, joka oli professorina Kaliforniassa, että minä olin oikeastaan tämän oppilas. Slugan vuonna 1980 ilmestynyt Frege-kirja ja siinä esitetty ajatus, jonka mu-

kaan on tärkeä tutkia Fregen saksalaista taustaa ja nähdä analyttinen filosofia historiallisessa kontekstissaan, vaikutti omaan työhöni. Olin Slugaan myös jonkin verran yhteydessä, tosin enemmän väitöksen jälkeen. Väitöskirjani *Frege's Doctrine of Being*, jossa tutkin Fregen sanaa ”on” koskevan opin tietoteoreettista ja metafyyisistä taustaa, oli kuitenkin saanut alkunsa jo kirjoittaessani Oiva Ketoselle filosofian harjoitusainetta vuonna 1976.

Väitöstilaisuus oli 28:ntena elokuuta 1985, kuumana loppukesän päivänä. Vastaväittäjänä toimi Esa Saarinen ja kustoksena Ilkka Niiniluoto. Tilaisuus oli väittelijälle jännittävä ja juhmallinen. Yliopiston vanhan puolen väittelysali XII oli täynnä väkeä. Karonkka jäi mieleeni erityisen lämminhenkisenä tilaisuutena, jossa paikalla olivat läheisimmät sukulaiset, ystävät ja työtoverit. Pian väitöksen jälkeen lähdin syysluku-kaudeksi puolisoni Pertti Haaparannan kanssa Yhdysvaltoihin, jossa tämä viimeisteli oman taloustieteen väitöskirjansa Yalen yliopistossa. Olin hankkiutunut post doc fellow'n statukselle sekä Yalen että Harvardin yliopistoon, mutta muutamia esitelmöintimatkoja lukuun ottamatta pysyttelin lopulta Yalen yliopistossa, jossa jatkoin väitöskirjani aiheeseen liittyviä tutkimuksia. Mieleni oli täynnä uusia ideoita, ja aloitin työt modernin logiikan ja fenomenologian suhteista. Monografiaväitöskirjani ja sen pohjana olleet artikkelit otettiin käsittääkseni hyvin vastaan sekä Euroopassa että Yhdysvalloissa, koska artikkeleita painettiin uudelleen kokoomateoksissa 1990-luvun alkupuolella.

Jatkoin modernin logiikan filosofista perustaa koskevia tutkimuksia ni Suomen Akatemian tutkijana ja Helsingin yliopiston Filosofian laitoksen dosenttina ja assistenttina. Paneuduin erityisesti Fregen ja Charles Peircen loogisiin keksintöihin sekä Husserlin logiikan filosofiaan. Tämän työn yhtenä osana on pidettävä myös toimittamaani usean kirjoittajan teosta *The Development of Modern Logic*, joka ilmestyi keväällä 2009. Moderni logiikka ja tietoisuuden filosofia tulivat minulle uudella tavalla keskeisiksi 1990-luvulla, jolloin olin mukana kognitiotieteen filosofisia perusteita ja intentionaalisuutta koskevissa projekteissa. Sittemmin olen tutkinut filosofisen tiedon luonnetta, järjen ja rationaalisuuden käsitteitä, 1900-luvun alun filosofisia suuntauksia ja metafysiikan mahdollisuuden ongelmaa sekä johtanut näitä aiheita käsitteleviä

projekteja. Kaikissa näissä hankkeissa myös Fregen ajattelu on ollut keskeisessä asemassa.

En odottanut väittelytä mitään erityistä. Toivoin kuitenkin voivani jatkaa tutkimustyötäni sen jälkeen, koska mielessäni pyöri uusia kysymyksiä, joihin halusin tarttua. Koska olen jatkanut filosofian parissa, ensin määräaikaissä tehtävissä ja tuntiopettajana ja sittemmin vakituisesti, olen siltä osin saanut sen, mitä halusin. Sitä tosin ei vielä tiedetty 1980-luvun puolessavälissä, että yliopiston professorien työaika täyttyy 2000-luvulla usein muista kuin opetus- ja tutkimustehtävistä.

Olen tänä vuonna esitelmöinyt useaan otteeseen ”olemista” ja olemista koskevista näkemyksistä. Oleminen ihmetyttää minua enemmän kuin koskaan. Myös kesken jääneen väitöskirjani aihe, samoin kuin kirjallisuuden filosofiakin, kiinnostavat edelleen. Olen vuosien aikana kirjoittanut uskonnonfilosofisia artikkeleita, joissa on myös pohdittu kielen metaforisuutta ja olevan analogiaa. Vanhempani, sisareni, puolisoni ja työtoverini ovat vaikuttaneet monin tavoin työhöni. Uskonnonfilosofisista aiheista kirjoittaessani keskustelin erityisesti sisareni Ritvan kanssa. Hän on minulle edelleen tärkeä esimerkki, vaikka voin tavoittaa hänet enää vain muistoissani.

Tampereen yliopisto

Antti Hautamäki

FT, tutkimusprofessori
s. 8.9.1949, väitös 4.10.1986

Vastaväittäjä: dosentti Jari Talja
Kustos: professori Ilkka Niiniluoto
Kirjan otsikko: Points of View and their Logical Analysis

Filosofina maailmalla

Kiinnostuin filosofiasta jo kouluaikana. Isoisäni kouluneuvos Arvi Hautamäki oli innokas filosofian ja psykologian harrastaja, joka opetti näitä aineita aikoinaan myös Työväen Akatemiassa Kauniaisissa. Vierailimme veljeni Jarkon kanssa usein isovanhempien luona ja isoisä oli aina valmis keskustelemaan. Sain häneltä myös Eino Kailan teoksen *Inhimillinen tieto* ja G. H. von Wrightin teoksen *Looginen empirismi*, jotka ahmin innolla. Sain isältäni syntymäpäivälahjaksi B. Russellin *Länsimaisen filosofian historian*, joka avasi filosofian laajat perspektiivit.

Viimeisellä lukioluokallani Ressussa Terho Pursiainen oli uskonnon opettajani. Hänen loistavat oppituntinsa vaikuttivat ratkaisevasti siihen, että päästyäni 1968 ylioppilaaksi pyrin ilman muuta opiskelemaan filosofiaa. Siihen aikaan kaikki halukkaat pääsivät opiskelemaan teoreettista filosofiaa Helsingin yliopistoon, joten en joutunut valintakokeen prä-

siin. Jo ennen opiskelun alkua Pursiainen järjesti minulle tapaamisen assistentti S. Albert Kivisen kanssa yliopiston opettajien kuppilassa Porthaniassa. Siellä sovimme jo millä kirjoilla tenttisin filosofian approbaturin. Sain siis nopean lähdön.

Ensimmäisenä syksynä osallistuin professori Oiva Ketosen logiikan kurssille, jossa hän luennoi S. C. Kleenen teosta *Mathematical Logic*. Osallistuin keväällä 1969 myös jatkokurssiin ja sain tentistä hyvät arvosanat. Tämä lienee vaikuttanut siihen, että Ketonen pyysi minut osapäiväiseksi assistentiksi syksyllä 1969. Pidimme Seppo Miettisen kanssa rinnakkaisia logiikan harjoituksia. Tämän jälkeen olin vuosia filosofian tuntiopettaja pitäen aluksi logiikan harjoituksia ja sittemmin logiikan kursseja. Seppo Mieltinen oli innokas logiikan harrastaja ja veti minutkin mukaan. Toimitin Sepon kanssa mm. logiikan tiedotuslehteä.

Minut valittiin vuoden 1968 lopulla myös Dilemman hallitukseen ja näin yhteyteni filosofian opiskelijayhteisöön tiivistyi. Olin tämän jälkeen useassa Dilemman hallituksessa. Tutustuin Dilemassa myös tulevaan vaimooni Irmeliin, joka opiskeli käytännöllistä filosofiaa ja väitteli sittemmin teoreettisessa filosofiassa.

Arvostamiani filosofian opettajia ja esikuvia olivat Ketosen lisäksi Risto Hilpinen, Jaakko Hintikka, Raimo Tuomela, Reijo Wilenius, G. H. von Wright, ja useat assistentit (Lars Hertzberg, Märten Ringbom jne.). Opiskelutovereitani olivat mm. Heikki Kannisto, Matti Sintonen, Hannu Sivenius, Timo Tuomivaara ja Jyrki Uusitalo. Tutustuin filosofian laitoksella myös Lilli Alaseen, Leila Haaparantaan, Ghita Holmströmiin, Ilkka Niiniluotoon ja Esa Saariseen.

Valmistumiseeni meni muhkeat 7 vuotta, ylioppilastoiminnan viedessä liiankin suuren osan ajastani. Tein gradun Markovin konstruktivisesta matematiikasta ja sain FK-paperit 1975. Tutkintoon kuului myös matematiikan laudatur ja sosiologia. Tämän jälkeen olin kaksi vuotta matematiikan opettajana koulussa ja sitten vuoden armeijassa. Urani filosofina olisi saattanut päättyä, ellei professori Raimo Tuomela olisi pyytänyt minua 1978 opettamaan peliteoriaa, ja niin palasin taas yliopistoon. Toimin myös hetken Tuomelan assistenttina. Samaan aikaan tein yhteistyötä akateemikko G. H. von Wrightin kanssa liittyen hänen totuuslogikkaansa. Marja-Liisa Kakkuri pyysi minua toimimaan hänen viransijaisenaan Kauppakorkeakoulussa ja hoidin useita jaksoja

filosofin lehtorin virkaa. Tämän ansiosta verkostoni laajenivat kauppateieteellisen tutkimuksen suuntaan (mm. Kari Lilja, Keijo Räsänen, Risto Tainio, Hannu Uusitalo, Pekka Ylä-Anttila).

Tein erilaisten opetustehtävieni rinnalla lisensiaatintyötäni, jonka aiheena oli ristiriidan käsite Marxilla. Teema oli haastava sekä oppihistoriallisesti että logiikan kannalta. Perustava havaintoni oli, että Marxilla on kaksi hyvin erilaista ristiriidan käsitettä, joita ei ollut riittävästi eroteltu kirjallisuudessa. Toisaalta olivat sovittamattomat poliittiset konfliktit kuten luokkataistelu ja toisaalta ”dialektiset ristiriidat”, esimerkkinä tavaran käyttöarvon ja vaihtoarvon välinen ristiriita. Analysoin dialektisia ristiriitoja ja päädyin tulokseen, että ne olivat luonteeltaan komplementaarisia vastakohtia, joissa samaa ilmiötä tarkasteltiin toisiaan täydentävistä mutta vastakkaisista näkökulmista. Lisensiaatin työni *Ristiriidan käsite Marxilla* valmistui 1980.

Tähän vaiheeseen liittyy minulle merkittävä episodi. G. H. von Wright arvosti suuresti työtäni ja ehdotti minulle englanninkielisen väitöskirjan laatimista samasta teemasta hänen johdolla. Kieltäydyin, koska tunsin että olin saanut tarpeeksi Marxista ja marxilaisuudesta. Olen ajatellut usein jälkepäin, että urani olisi ollut aivan toisenlainen, jos olisin hyväksynyt von Wrightin tarjouksen.

Pidin kuitenkin lisensiaatintyössä esiin nostettua näkökulma-ideaa tärkeänä ja syventämisen arvoisena. Laadin väitöskirjaa varten tutkimussuunnitelman, jonka ideana oli tutkia ”relatiivista predikaatiota”, jossa predikaatio suhteutetaan näkökulmiin. Professori Ingmar Pörn toimi suosittelijani ja sainkin useita apurahoja. Laadin muutamia artikkeleita näkökulmaidean eksplikoimiseksi eri kannoilta, mm. artikkelit ”Dialectics and points of view” ja ”Epistemologinen relativismi” *Ajatukseen*.

Väitöskirjan pääohjaajana oli Veikko Rantala ja arvokkaita kommentteja sain Ilkka Niiniluodolta ja Jouko Väänäselältä. Väitöskirjan laatiminen eteni nopeasti saatuaani Suomen Akatemialta kolmivuotisen tutkimusassistentuurin vuoden 1984 kesällä. Sain käsikirjoituksen lähes valmiiksi vuoden aikana. Sitten elämässäni tapahtui suuri muutos. Hain ja pääsin Nokialle töihin vuoden 1985 elokuussa. Perheessämme oli kaksi pientä lasta ja aloimme pitää kestävämpänä jatkuvaa akateemista pätkätyötä, joka oli jatkunut vuodesta 1969. Nokia oli hyvä työnantaja, ja pääsin töihin Nokian tutkimuskeskuksen tekoälyryhmään.

Tittelinä oli tietämysinsinööri ja kehitin asiantuntijajärjestelmiä Nokian asiakkaille. Tässä työssäni filosofisesta koulutuksesta oli suurta apua, sillä asiantuntijajärjestelmät olivat erittäin monimutkaisia tietorakenteita. Mainittakoon, että monille tuttavilleni Nokialle meno oli ”porukan pettämistä”: kuinka filosofi voi mennä yrityksen palvelukseen!

Viimeistelin väitöskirjani *Points of View and their Logical Analysis (Acta Philosophica Fennica 41)* työn ohella ja väittelin 4. lokakuuta 1986. Väitöskirjassa kehitin eksaktin mallin kuvata näkökulmia. Se perustuu ns. käsitteellisen avaruuden ideaan, jossa käsitteet ilmaistaan moniulotteisen kvaliteettiavaruuden osajoukkoina. Näkökulmat määrittelin kvaliteettien valintoina. Näin jälkeempäin ajatellen väitöskirjani oli liian tekninen saadakseen ansaitsemaansa huomiota. Vastaavanlaista lähestymistapaa on käyttänyt myöhemmin Peter Gärdenfors.

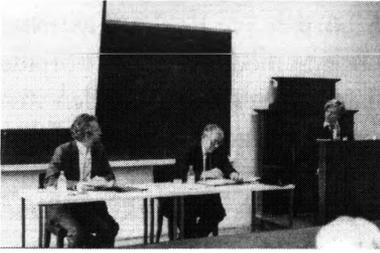
Vastaväittäjäni oli dosentti Jari Talja Turun yliopistosta ja kustoksena professori Ilkka Niiniluoto. Yliopiston vanhan puolen luentosali XIV oli täynnä. Monet paikalla olleet pitivät väitöstilaisuuttani yhtenä kiinnostavimmista. Itse en paljon muista tilaisuudesta, mutta onneksi veljeni otti runsaasti valokuvia ja antoi minulle lahjaksi hienon albumin. Pidimme karonkan kotonamme Katajanokalla ja paikalla oli runsaasti ystäviä eri elämänpiireistä (filosofeja, kielitieteilijöitä, nokialaisia, tuttuja opiskeluaajoilta ja sukulaisia).

Vaikka toiminkin väitöksen jälkeen elinkeinoelämän palveluksessa, niin siteeni yliopistoon säilyivät. Sain teoreettisen filosofian dosentuurin 1987. Aloin pitää luentoja hyvin monista ajankohtaisista asioista kuten hyvinvointivaltiosta, kulttuurista, psykoanalyysistä, Derridasta ja Nietzschestä. Tehtävieni takia Nokialla aloin paneutua tekoälyyn ja kognitiotieteeseen. Toimitin ensimmäisen suomenkielisen johdatuksen kognitiotieteeseen 1987. Toimin myös kognitiotieteen tutkimusohjelmaa Suomen Akatemialle valmistelevan työryhmän puheenjohtajana. Sittemmin johdin ohjelmasta rahoitettuja tutkimushankkeita vuosina 1990–1995. Paavo Pylkkänen ja Pauli Pylkkö toimivat hankkeissa tutkijoina.

Vuonna 1996 minut nimitettiin tutkimuspäälliköksi Suomen itsenäisyyden juhlarahastoon Sitraan. Tällöin intressini alkoivat siirtyä entistä vahvemmin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Toimitin mm. kirjat *Yksilö modernin murroksessa* (1996) ja *Yhteisöllisyyden paluu* (2005).

Erityisesti innovaatiopolitiikka nousi työssäni keskeiseen asemaan. Johdin Sitran innovaatio-ohjelmaa vuosina 2004–2005, ja tämän jälkeen sain tilaisuuden toimia vierailevana tutkijana Kalifornian yliopistossa Berkeleyssä vuosina 2006–2007. Tutkin innovaatiotoimintaa ja tutustuin alan johtaviin amerikkalaisiin tutkijoihin. Vuonna 2009 minut kutsuttiin innovaatiotoiminnan tutkimusprofessoriksi Jyväskylän yliopistoon. Pitkäaikainen haaveeni tulla professoriksi toteutui näin yllättäen, ei akateemisen filosofian kautta vaan työelämän avaamien uusien näkökulmien kautta. Vaikka akateeminen urani filosofina on ollut sivujuonne, niin filosofia on loistavasti tukenut työuraani.

Jyväskylän yliopisto

Från vänster till höger:
Sven-Eric Liedman, Ingmar
Pörn och respondent

Fredrik Lång

FD, författare
f. 1947, disputation 25.10.1986

Opponent: professor Sven-Eric
Liedman

Kustos: professor Ingmar Pörn

Avhandlingens rubrik:

Det industrialiserade medvetandet

En ofta berättad historia

Det här är en historia som jag har berättat många gånger, och eftersom jag berättat den så många gånger har den också fått karaktären av "historia". Den går, hur som helst, så här:

Jag studerade matematik och fysik i Åbo på den tiden. Det var 70-tal, det var sommar, så alla mina kamrater från vårt lilla kollektiv var frånresta till olika sommarjobb medan jag befann mig ensam i staden för att göra färdigt mina laborationer i fysik. Uppgiften hette "inre friktion" och gick ut på att mäta en strömmande vätskas friktion i ett rör. Det var en fruktad uppgift, eftersom den innefattade långa och besvärliga räkningar. (Och här måste jag inskjuta att jag hade börjat studera matematik och fysik av den naiva anledningen att jag trodde att det skulle ge mig en djupare insikt i världens beslöjade gåtfullhet.)

Sommaren var het, mitt fönster var mot söder, ljuset var bländande kritvitt, mot sidoväggen kastade persiennen randiga, sneda skuggor. Ett sommarfängelse.

En av dessa heta eftermiddagar, när jag satt med mina komplicerade formler, hände någonting. Det var nog det som kallas en uppenbarelse. En plötslig och annorlunda insikt. "Det här kan inte vara allt", tänkte jag. Eller någonting åt det hållet. "Det här är inte livet." Och sent samma eftermiddag, när skuggan under träden redan gav svalka, gick jag över Aurabron till biblioteket för att låna böcker. Andra slags böcker. Skönlitteratur, som jag inte hade läst före det.

Eftersom jag är en systematisk person började jag läsa systematiskt. Och eftersom jag trodde att litteraturen började med Cervantes började jag med Cervantes. Den sommaren läste jag som besatt genom den västerländska litteraturens kanon. Shakespeare, Balzac, Flaubert, Hugo, Dostojevskij, Tolstoj ... När jag mot slutet av sommaren var en bit inne i Proust tog andan slut. Men jag hade märkt en sak: att språket är ett filter. Världen började gunga i samma takt som Prousts långa, böljande meningar.

* * *

På hösten övergav jag naturvetenskaperna (även om jag senare gjorde en fil. kand. med matematik som huvudämne) och började studera filosofi och konsthistoria. Jag hade kommit över en intressant och föga utnyttjad iakttagelse av den tyska filosofen Alfred Sohn-Rethel, att det finns ett intimt samband mellan den första användningen av mynt som betalningsredskap och den första joniska filosofin. Det var en tanke som fascinerade mig flera år (och jag är ännu inte färdig med den, tro inte det) och som jag, efter att ha flyttat till Helsingfors, i det som då hette Universitetsbiblioteket, sittande i en för tänkandet värdig stol med kejsarligt böjda armstöd (tro inte att sådana saker inte har betydelse) under Magnus Enckells fresk, försökte fördjupa. Samtidigt som jag skrev ner mina tankar för något som jag hoppades skulle bli en bok deltog jag i Lars Hertzbergs seminarier i filosofi. Boken torde ha varit färdig 1979 men utkom först 1982. De åren, med flera fruktlösa försök att få manuskriptet publicerat, hör till de mest smärtsamma i mitt liv. Till slut gav jag, enligt gammal god österbottnisk sed, ut den på egen bekostnad och gav den namnet *När Thales myntade uttryck*.

Men jag blev inte färdig med försokratikerna med det, utan fortsatte att utarbeta mitt tema som ett historiefilosofiskt projekt. Likaså fortsatte jag att hålla kontakt med filosofiska institutionen där Ingmar Pörn nu hade blivit professor. Till en av professor Pörns stora förtjänster hör hans förmåga att läsa in sig på ämnen och uppmuntra studenter med intressen som inte nödvändigtvis överensstämmer med hans egna. I något skede frågade han mig om vad som intresserade mig i filosofin, och jag visade honom min bok. ”Men den här duger ju som licentiatavhandling,” sade

han när han hade läst boken. Och så blev det. Även om det visade sig när alla formaliteter skulle granskas att jag inte ens hade approbatur (som det då hette) i filosofi. Men även det ordnade sig och jag blev fil.lic. 1983.

Då var jag redan långt på väg med det som skulle bli en doktorsavhandling, även om den boken också från början bara var tänkt att bli en "bok". Ingmar Pörn och G. H. von Wright fick mig emellertid på andra tankar. I och för sig delar jag det akademiska samfundets alla krav på redbarhet, akribi, dokumentation av källor etc. i en framställning som gör anspråk på att vara vetenskap. Det jag har svårt med, av anledningar jag själv inte förstår, är "akademismen". Med det menar jag den pretentiösa anda som jag upplever att finns på de akademiska institutionerna. Det att man skall framstå som att man vet, att man har läst; och det att man skall tro att det man gör är så in i sjunde himlen viktigt. Därför har jag heller aldrig kunnat tänka mig en akademisk karriär, även om jag uppskattat att Universitetet gett mig möjlighet att framlägga och pröva oskrivna tankegångar för antecknande studenter.

Mitt manuskript underkastades alltså de akademiska rutinerna och godkändes som doktorsavhandling 1986. Till min fasa insåg jag under disputationen att opponenter hade läst den som en avhandling i filosofihistoria, medan jag uppfattade att den handlade om historiefilosofi. Det blev hur som helst en mellanbok och består egentligen av stommen och upptakten till det som jag uppfattar som mitt hittills viktigaste arbete: *Bild och tanke*, med den kryptiska underrubriken *Om det kategoriala seendet genesis*. Också den har varit underkastad samma förbannelse som mina tidigare vetenskapliga arbeten. Inte bara att jag trots mångåriga försök inte lyckades hitta en förläggare för den, utan också att boken med två udda undantag aldrig blivit recenserad.

Disputationen ägde rum lördagen den 25 oktober 1986. Jag hade hört att man vid den medicinska fakulteten hade som vana att dricka ett glas sherry med opponenter och kustos innan man gick in i salen. Ifall medicinerna tycker att det är bra, så varför inte, tänkte jag, det kanske dämpar nervositeten.

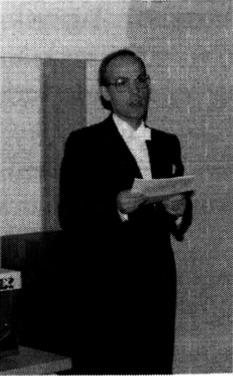
Vid samma tidpunkt skulle det försiggå en annan disputation i filosofi i rummet bredvid med professor von Wright som opponenter. Medan vi stod i lärarnas rökrum i väntan på att den akademiska kvarten skulle gå

mot sitt slut, opponenter professor Sven-Eric Liedman från Göteborg, kustos professor Ingmar Pörn och jag, med var sitt glas sherry i handen, kommer von Wright in. Och von Wright: "Har herrarna börjat dricka redan?"

Någon karonka blev det inte eftersom vi skulle hem och packa bilen för att resa till Italien för ett halvår klockan fem följande morgon. Där- emot en lunch efteråt på Kapellet för anhöriga och vänner. Eftersom jag blir så otroligt förvirrad av sociala begivenheter hade jag antecknat i ett litet häfte vilka jag skulle avtacka, allt från min älskade fru till förhandsgranskaren, professor Simo Knuuttila, opponenter och kustos. Ingmar Pörn hade jag ägnat en egen sida i min lilla anteckningsbok. Efter tillställningen, när jag tömde mina fickor och bläddrade i boken, insåg jag till min förskräckelse att jag hade glömt att slå upp sidan med Pörn. Ingmar, Ingmar, du måste tycka att jag är otacksam! Men låt mig nu säga så här i stället: Utan dig hade det inte blivit någon avhandling.

Till avdelningen kuriositeter hör också att jag aldrig innehaft någon akademisk tjänst, och heller aldrig, med undantag för det lilla tryckningsbidrag jag i efterskott erhöll från Universitetet för doktorsavhandlingen, från akademiskt håll uppburit ett enda understöd för min forskning. Tvärtom har jag alltså betalat. Inte är jag heller säker på att det var så jag ville ha det.

Så vad har jag då använt min titel till? Jag deltog engång i en antologi om vetenskapspolitik och forskarens ansvar redigerad av Kettil Bruun och Katariina Eskola. Efter ett av våra möten skulle vi gå på krog och Bruun skulle beställa bord. "Iltaa. Täällä puhuu tohtori Kettil Bruun." Och Katariina Eskola: "Det här är enda gången jag hört Kettil använda sin titel." Det är ungefär på den nivån det har rört sig.

Bertel Wahlström

FD, rektor
f. 24.12.1950, 24.10.1987

Opponent: professor Stewart R. Sutherland

Kustos: professor Nils Storå

Avhandlingens rubrik: Religious Action,
a Philosophical Analysis

Avhandlingen ska skrivas med tanke på livet framåt, men arbetet kan förstås endast bakåt

Om jag ägnar mig åt tillbakablickar på mitt eget liv, händer det då och då att jag erinrar mig sådant som jag inte tänkt på särskilt mycket tidigare. När jag drar mig till minnes hur mina första planer på att börja studera filosofi kom till uttryck, är det min religionslärare i Svenska Normallyceum, Sigurd Enegren, jag tänker på. Jag träffade honom på gatan när jag var abiturient, och på hans fråga om vad jag hade tänkt börja studera svarade jag att jag kunde tänka mig teologi. Då sa han till mig att jag i så fall också skulle läsa filosofi.

Det var först senare, efter andra planer, som bland annat omfattade studier vid Handelshögskolan, som jag återkom till tankarna om att börja studera teologi. Jag fick av min far rådet att söka mig till Åbo Akademi, och mycket riktigt fann jag studierna där mycket stimulerande och givande. Efter ett års studier började jag undervisa i religion vid ett läroverk. Ungefär samtidigt tog jag kontakt med professorn i filosofi vid Åbo Akademi, Krister Segerberg, för att fråga vad jag skulle göra för att börja läsa filosofi. Han hälsade mig förstås välkommen men undrade varför jag ville studera filosofi när jag en gång redan hade ett arbete.

När det nya läsåret började hölls en introduktion där professor Segerberg presenterade sig själv och filosofiska institutionens andra lärare, fil.lic. Hans Rosing. Rosing var den som tog hand om nybörjarna och för

övrigt var professorn själv inte mycket närvarande i Åbo längre. Jag tyckte mycket om kurserna för approbatur och läste också andra verk än dem som ingick i kurserna. Trots min egen läggning, som borde vara lämplig för ämnet, fann jag den formella logiken mindre intressant och därför var jag inte heller särskilt bra i den kursen.

Parallellt med studierna i filosofi läste jag mig till teologie kandidat och blev magister 1976. Jag hade som huvudämne religionshistoria, som var ett ämne inom den humanistiska fakulteten. Inom den fakulteten läste jag också pedagogik och senare psykologi. Alla de här ämnena gav en god grund för filosofisk bearbetning och bidrog till att jag ville välja att skriva min doktorsavhandling i just filosofi.

På vägen till att bli doktorand fortsatte jag med mitt huvudämne för magistergraden religionshistoria och skrev inom den humanistiska fakulteten en licentiatavhandling om voodoo och umbanda. I den diskuterade jag bland annat begreppen religion och magi. Själva läroämnet, som numera kallas religionsvetenskap, diskuterades ivrigt av både internationella forskare och inom vårt forskarseminarium under ledning av professor Haralds Biezais. Professor Biezais var en precis och skarp forskare och akademisk pedagog, och det är många av dagens forskare som tackar honom för hans sätt att lära ut ordning och stringens i tankearbetet och -utbytet i samband med seminarierna.

En ny era inom filosofiska institutionen vid Åbo Akademi inleddes när Lars Hertzberg kom till staden. Redan vårterminen 1979 var han tjänstförrättande professor och examinerade mig för vitsorden cum laude approbatur och laudatur i filosofi. Hans företrädare hade redan på förhand meddelat mig att jag skulle få stöd av den nye professorn, eftersom han var intresserad av filosofiska frågeställningar just i anknytning till samhällsliv och kulturyttringar. Så blev det också, för Hertzberg handledde mig på många sätt i mina första ansatser till att skriva min avhandling om förståelsen av religiösa handlingar som grund för en religionsinriktad forskning. Jag skulle kalla min avhandling *Religious Action, a Philosophical Analysis* (1987).

Hertzberg organiserade snabbt ett forskningsprojekt under rubriken "Handlingsfilosofi och samhällsvetenskap" och kunde med anslag från Finlands akademi anställa flera unga forskare som forskningsassistenter. Projektet var framgångsrikt och min avhandling var bara en av de dok-

torsavhandlingar som växte fram i processen. Som ett led i arbetet med mitt ämne kunde jag ta ledigt från mitt arbete som skollärare och under första hälften av 1983 forska vid King's College London under professor Stewart R. Sutherland. Jag deltog regelbundet i professor Sutherlands forskarseminarier i religionsfilosofi, och han hänvisade mig också till ett seminarium som leddes av professor emeritus Norman Malcolm. Av Sutherland fick jag personlig handledning och genom Norman Malcolms seminarium fördjupade jag mig i frågeställningarna i Ludwig Wittgensteins *On Certainty*. Också i övrigt var det stimulerande att åhöra föreläsningar i filosofi i London.

Jag lånade litteratur i de fina biblioteken i London och köpte en del böcker därtill. Själva skrivandet var inte tungt. Jag använde papper och penna och min hustru skrev rent på maskin. Min syster, som bott i England sedan hon blivit student i Finland, språkgranskade min text efterhand som jag fått ihop ett kapitel eller så. Det var Hertzberg som introducerade mig till Wittgensteins tänkande. Min professor och jag fann varandra mycket snabbt och det var som om det jag fick lära mig av honom och av att läsa t.ex. *Philosophical Investigations* formulerade sådant som jag hade mycket lätt att ta till mig och hålla med om. Ett drag i mig är att jag inte kan koncentrera mig och ägna mig åt stringenta, omständliga och djuplodande analyser av texter. Det jag har lärt mig inom filosofin är inte så mycket ett resultat av ingående studium av andras tankar som av att genom läsning och diskussion stimuleras till eget tänkande. I själva verket är den här "ytligheten" ett av skälen till att jag inte blivit akademisk forskare på heltid.

Efter hemkomsten från England fortsatte arbetet med att skriva på min avhandling. En av de stora utmaningarna var att skala bort mycket av det jag skrivit, därför att en avhandling i filosofi ska koncentrera sig på väsentliga frågor. Avvägningen av vad som ska skrivas ut och vad man kan förutsätta att läsarna förstår är alltid svår. Jag vet att jag främst är en pedagog, och för mig själv och framför allt för andra vill jag att det jag talar om är tydligt och substantiellt.

I slutet av mina aktiva studier i religionshistoria fördes det i forskarseminariet en tidvis häftig diskussion om vad religion är och vad man inom vetenskapen kan göra för att förstå den. Min erfarenhet är att en liknande diskussion om filosofins karaktär har förts och förs med en viss

fördröjning i förhållande till religionsvetenskapen. Den tradition jag tog till mig när jag studerade filosofi och skrev min avhandling framhävs inte utan vidare lika starkt längre i Åbo Akademi eller i världen i övrigt. Vad jag menar är att utvecklingen har fört till att det sätt att arbeta med filosofiska frågor som Wittgenstein och hans närmaste elever tillämpade har kompletterats med inslag från kontinental filosofi. Jag som behöver klarhet i vad det är vi talar om känner mig då och då utanför när man i forskarseminariet i dag talar om kulturdrag, mänskliga föreställningar och etiska förhållningssätt i termer som inte är förankrade i fenomen som jag kan känna igen i vardagen. Det jag menar är att man fjärrmat sig från vardagsspråket och har infört begrepp som har sin förankring i en filosofisk diskurs som tas för given.

Min disputation hölls på FN-dagen 1987 vid Åbo Akademi. Utgivningen av avhandlingen hade i sin helhet bekostats av Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut. Jag erhöll också understöd från Olly och Uno Donners fond och ett stipendium från Axel von Frenckells fond. För allt det här var jag mycket tacksam. Min opponent var professor Sutherland, som mycket värtaligt sammanfattade innehållet i min avhandling. Vi två hade lite olika åsikter om begreppen religion och etik, något som jag visste från tidigare. Men just på grund av att vi såg på ämnet på olika sätt blev vår diskussion enligt vad jag fått höra intressant. Professor Sutherland var en föredömlig opponent och det var ett privilegium att försvara min avhandling inför honom.

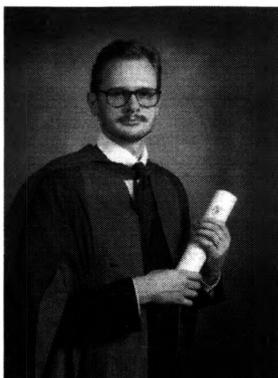
När min opponent hade anlänt till Åbo från England var det professor Hertzberg som mötte honom på flygplatsen och tog honom till hotellet där han övernattade. Enligt vad jag förstod på den tiden, passade det sig inte att respondenten träffade opponenten före disputationen. Det är kanske annorlunda numera, då disputationer över lag är mindre högtidliga än förr. Strax efter disputationen träffade bedömningsgruppen opponenten för att sätta betyg på avhandlingen. Efter det var det fritt fram för avslappnad samvaro. På kvällen samlades opponenten, min professor, kustos professor Nils Storå, den disputerade med fru och släktingar och alla inbjudna gäster på Åbo slott, i Hertig Johans källare för att fira doktorsmiddag. Många hjärtliga tal hölls och särskilt över kaffet blev stämningen munter och informell. Stewart Sutherland är en benå-

dad historieberättare och för att vara den disputerade till lags berättade han en av sina dråpliga vitsar.

Efter disputationen har jag fått publicera artiklar av främst religionsfilosofisk natur i en del tidskrifter. Men redan före den hade jag haft förmånen att publicera mig akademiskt. Det hölls ett internationellt filosofisymposium vid Åbo Akademi och där fick jag hålla ett föredrag under rubriken "The Relativity of Meaning". Stewart R. Sutherland, som var redaktör för *Religious Studies*, lät sedan föredraget publiceras i tidskriften (22, 1986). Efter några månader kom det ett brev med posten med ett formulär där man på engelska bad mig fylla i personuppgifter. Jag förstod inte vad det var frågan om och lämnade formuläret utan att fylla i det. Först efteråt har jag förstått att uppmaningen varit helt seriös och att man velat ha mig med i en bibliografi då jag blivit publicerad i en aktad internationell tidskrift.

Min stora dröm har varit att säga något väsentligt om begreppet minne och alltsedan jag blev doktor har jag haft för avsikt att skriva en monografi om minnets filosofi. Hittills har jag inte förmått skriva något så värdefullt i ämnet att jag skulle kunna publicera det. Mycket av min tid efter disputationen gick till att skriva läroböcker för gymnasiet. Till sammans med Hertzberg skrev jag läroböcker på svenska för filosofi i gymnasiet och ensam skrev jag fyra böcker i religion. Man kan säga att innehållet i böckerna återspeglar den förståelse jag med hjälp av tidigare lärare på skolnivå och inom det akademiska har uppnått. Böckerna har visat sig vara ganska svåra fast jag som lärare själv har försökt göra dem så lätta att läsa som möjligt.

Åbo Akademi

Arto Haapala

Ph.D., professori
s. 1959, tutkinto 19.10.1988

Vastaväittäjät: Dr Malcolm Budd &
Professor Robert Sharpe
Kirjan otsikko: What Is a Work of
Literature?

Helsinki, Freiburg, Lontoo: kolme askelta väitökseen

Aloitin yliopisto-opintoni Helsingin yliopiston filosofian laitoksella syksyllä 1979. Olin kirjoittanut ylioppilaaksi edellisen vuoden keväällä ja vietetyn vapaavuoden aikana ajatus filosofian opinnoista vähitellen kypsyi. Tarkasti ottaen aloitin filosofin opinnot – pääsykokeesta saamani pistemäärä ei riittänyt teoreettiseen filosofiaan, mutta ruotsinkieliselle puolelle kyllä. Lukioaikana olin vakaasti päättänyt aloittaa ekologian opinnot, mutta tämä haave väistyi vähitellen, johtuen ainakin osittain myös siitä, että lueskelin omatoimisesti erilaisia filosofisia tekstejä. Ylioppilaskirjoitusten reaaliolosuhteissa vastasin filosofiseen kysymykseen, vaikka omassa lukiossani ainetta ei ollutkaan mahdollista opiskella.

Teoreettisen filosofian johdantokurssin piti S. Albert Kivinen ja hän todella heitti uudet opiskelijat keskelle analyttisen filosofian syvimpiä ontologisia ja epistemologisia kysymyksiä. Paljon jäi ymmärtämättä, sen muistan, vaikka sainkin kurssista hyvän arvosanan. Tuloksena oli kuitenkin uteliaisuus metafyyssiseen problematiikkaan ja myöhemminkin kävin kuuntelemaan joitakin Kivisen luentosarjoja, muiden muassa kurssin Cambridgessa vaikuttaneesta John Ellis McTaggart -nimisestä hegeliläisestä filosofista. Niiniluodolle suoritin tieteenfilosofian ja logiikan kurssit, samoin kuin syventävien opintojen seminaarin; Heikki Kannistolle puolestaan proseminaarin. Yhdeksi mahdolliseksi aiheeksi

Kannisto antoi Maurice Merleau-Pontyn filosofian, ja tämän esitelmän kautta sain ensikosketuksen mannermaiseen filosofiaan.

Samanaikaisesti teoreettisen filosofian opintojen kanssa suoritin opintoja käytännöllisestä filosofiasta ja estetiikasta. Käytännöllisen filosofian puolella hyvin suosittu luennoitsija oli Simo Knuuttila ja suoritin ainakin kaksi hänen luentosarjaansa, estetiikan puolella puolestaan Aarne Kinnusen seminaarit osoittautuivat itselleni tärkeiksi. Jostakin syystä, en enää tarkkaan muista mistä, otin Kinnusen seminaarin esitelmänaiheeksi Martin Heideggerin taidefilosofian. Heideggerista ei tuolloin ollut vielä kovin paljon englanninkielistä tutkimusta, joten aika lailla ummikkona jouduin *Taideteoksen alkuperä* -esseen englanninkielistä käännöstä tavailemaan. Mutta kiinnostus jäi jälleen kytemään.

HuK-tutkinnossani vuodelta 1982 teoreettinen filosofia oli vielä pääaineeni, mutta maisterintutkinnossa 1984 olin vaihtanut sen estetiikkaan. Samaan aikaan suoritin opintoja myös yleisessä kirjallisuustieteessä ja estetiikka tuntui sopivalta mahdollisuudelta yhdistää kiinnostus filosofiaan ja taiteisiin. Olin myös hiukan arkaillut tuoda filosofian puolella esiin kiinnostustani Heideggerin filosofiaan. Joissakin yhteyksissä koko Heideggerin ajattelu kuitattiin tuolloin kommentilla ”Heidegger oli natsi.” Heideggerista en graduani kuitenkaan tehnyt, vaan fiktioiden problematiikasta: tässä kaunokirjallisuus, fiktiiviset tekstit, tarjosi kiehtovan metafysisen ongelman: mitä, jos mitään, ovat fiktiiviset entiteetit. Tästä alkoi pitkä suhteeni Anna Kareninan kanssa.

Sen verran voimakas kiinnostukseni Heideggerin filosofiaan kuitenkin oli, että hain apurahaa Saksassa tehtävää Heideggeria käsittelevää jatkotutkintoa varten. Osittain on varmaan ollut kyse ”hämäryyden viehätyksestä”, osittain tyytymättömyydestä siihen ongelmien kirjoon, joita anglo-amerikkalaisessa filosofiassa pystyttiin kattamaan. Yksi syy oli puhtaan taloudellinen: apurahan saaminen ulkomailla tehtävään tutkimukseen, erityisesti saksankieliseen maahan, oli helpompaa kuin Suomessa tehtävään. Yllätyksekseni läpäisin saksan kielikokeen ja onnistuin saamaan myös kymmenen kuukauden apurahan DAAD:ltä (*Deutscher Akademischer Austauschdienst*) alkaen 1.10.1984.

Opintopaikakseni olin valinnut Heidegger-tutkijoiden mekan, Freiburgin Albert-Ludwigs-Universitätin ja sen filosofian laitoksen. Sekä Heidegger että Husserl olivat toimineet laitoksen professoreina, 1980-

luvulla Husserl-Heidegger-oppituolia hallinnoi Heideggerin kanssa työskennellyt ja Heideggerin koottuja teoksia pitkään toimittanut Friedrich-Wilhelm von Herrmann. Niin von Herrmannin luennot kuin hänen seminaarinsakin olivat pilkuntarkkaa Heideggerin tekstien läpikäymistä. Niin kutsutut seminaarit koostuivat von Herrmannin äärimmäisen yksityiskohtaisesta jonkin tietyn Heideggerin tekstikohdan analyysistä. Joku pitemmälle ehtineistä opiskelijoista piti pöytäkirjaa luennoista ja jokaisen seminaarikerran aluksi luettiin edellisen istunnon pöytäkirja. Tilaisuudet olivat kieltämättä puuduttavia ja erityisesti meidän ulkomaisten opiskelijoiden silmäluomet kävivät raskaiksi pitkän istunnon loppupuolella. Mutta toisaalta tällainen hyvin ortodoksinen lähiluku oli myös hyödyllistä: siinä oppi paitsi Heideggerin ajattelua myös tietynlaisen jos ei aivan kunnioittavan niin joka tapauksessa tutkittavaa tekstiä arvostavan asenteen.

Saksassa ollessani tilanne ei jatkotutkimuksen rahoituksen saamisen suhteen ollut Suomessa muuttunut: ei näyttänyt kovin ruusuisilta. Niinpä jatkoin rahoituksen etsimistä nimenomaan ulkomailla tehtävää tutkimustyötä varten. Jostakin olin saanut kuulla pienestä säätiöstä nimeltään Osk. Huttusen säätiö, joka myönsi vuosittain pari apurahaa nuorille suomalaisille tutkijoille ennen kaikkea Englannin vanhimmissa yliopistoissa tapahtuvaa tutkimustyötä varten. Tämä kuulosti hyvältä: olin yhteydessä Peter Strawsoniin Oxfordissa, jonka nimi oli tuttu Kivisen luennoilta ja jonka tiesin tutkineen ontologisia kysymyksiä. Hän ystävällisesti vastasi minulle ja kirjoitti, että taidefilosofiaa tehdään nykyään Oxbridgessa hyvin vähän. Sen sijaan hän kehotti ottamaan yhteyttä Lontoon yliopiston Birkbeck Collegen, jossa tätä aihepiiriä oli harrastettu. Ennen kaikkea Roger Scruton oli tämän Collegen nykyisistä filosofeista aiheeseen perehtynyt. Näin kirjoitin kirjeen Birkbeckiin ja Scrutonille ja sieltä vastattiin, että hakemukseni ja opintojeni perusteella minut voitiin hyväksyä aluksi M.Phil.-opiskelijaksi; myöhemmin voidaan harkita Ph.D.-opiskelijaksi siirtymistä. Myös Huttusen säätiön hallitus suhtautui hankkeeseeni – jolla ei enää ollut mitään tekemistä Heideggerin filosofian kanssa – myönteisesti. Tiesin, että Heideggerin kanssa ei Lontooseen ole mitään asiaa ja palasin graduni problematiikkaan: kirjallisuuden filosofisiin ongelmiin. Fiktioiden problematiikkaan saatoin kytkeä esimerkiksi vanhaan Russell-Meinong -debattiin, jonka

vielä tuohon aikaan katsottiin yleisesti päättyneen Russellin selkävoittoon. Näin palasin syyskuussa 1985 Finnjetillä Saksasta Suomeen ja saman tien lensin Lontooseen.

Scruton osoittautui hyvin pian huonoksi ja suoraan sanoen hankalaksi ohjaajaksi. Hän oli tuolloin Margaret Thatcherin aikaan aktiivinen poliittinen kirjoittelija, tunnettu äärikonservatisti, jota yksi ei-englantilainen jatko-opiskelija ei kiinnostanut. Heidegger oli kirosana ja sitä opin välttelemään. Kävin pari kertaa hänen kotonaan hänen järjestämässään illanvietoissa, mutta niistä ei opintojen edistämisen kannalta ollut mitään apua. Pariin otteeseen Scruton myös viime hetkellä perui sopimamme ohjaustapaamisen eikä hänen ylimielinen tyyliinsä muutenkaan miellyttänyt minua.¹ Meninkin keskustelemaan laitoksen silloisen johtajan David Hamlynin kanssa ja pyysin saada vaihtaa ohjaajaa. Tämän seurauksena aloitin yhteistyön Christopher Janawayn kanssa, jonka intresseihin estetiikan ongelmat kuuluivat. Hän oli väitellyt aika hiljattain Schopenhauerista, mutta vaikka Janaway ei ollutkaan perehtynyt juuri siihen aihealueeseen, josta väitöskirjaani kirjoitin, yhteistyö oli kannaltani hedelmällistä: sain keskustelukumppanin, joka aitobrittiläiseen tyyliin osasi argumentoida esittämiäni ajatuksia vastaan ja joka näin pakotti minut perustelevaan kantani yhä paremmin.

Huttusen säätiön apurahaan ei tuolloin kuulunut mitään erityistä lisää opintomaksuihin. Opintomaksut olivat suomalaisen jatko-opiskelijan budjetille huomattavat: yli 2000 punttaa. Jouduinkin ensimmäisenä opintovuoteni tekemään erilaisia pieniä kirjoitustöitä aikakauslehtiin. Haastattelin muun muassa tuolloin Lontoossa toiminutta pankkimies Jorma Arankoa Postipankin *Oma markka* -lehteen. Lisäksi opetin joka kesä Helsingin seudun kesäyliopistossa: näin sain katettua vuosittaisen Suomen matkan ja jäi hiukan ylimääräistäkin. Kahdeksi viimeiseksi vuodeksi onnistuin saamaan British Councilin apurahan kattamaan lukukausimaksuja – se oli suuri helpotus.

¹ Minun asiaan mitenkään vaikuttamatta Scruton kutsuttiin Helsingin yliopiston vieraksi syksyllä 1987. Olin tuolloin vielä Lontoossa, mutta en enää tekemisissä Scrutonin kanssa. Realistisen kuvan scrutonilaisesta arroganssista saa artikkelista ”Drinks in Helsinki”, jonka Scruton julkaisi lähes 20 vuotta myöhemmin artikkelikokoelmassaan *Gentle Regrets: Thoughts from a Life*.

Väitöskirjan kirjoittamisen alkuvaihe oli hapuileva, johtuen muun muassa epäonnistuneesta yhteistyöstä Scrutonin kanssa. Mutta Birkbeckin filosofian laitos oli vireä ja innostava. Pidin siellä joitakin alustuksia. Lisäksi kävin kuuntelemassa Richard Wollheimin luentoja University Collegessa ja Anthony Savilen luentoja King's Collegessa. Minulla oli käytössäni erinomaiset kirjastot ja pisteenä i:n päälle hankin ensimmäisen tietokoneeni, Amstrad-merkkisen, jossa ylempään levyasemaan laitettiin ohjelmalevyke ja alemmassa levykettä saattoi käyttää tekstin kirjoittamiseen.

Työ eteni aikataulussa – sen oli pakko edetä, koska rahoitusta ei ollut kuin kolmeksi vuodeksi. Mutta kuten aina, tutkimuksen viimeistely oli hektistä. Olin palannut Suomeen kesällä 1988 ja jatkoin kirjoittamista. Loppukesällä sitten vietin vielä viikon intensiivisen työrupeaman Lontoossa: Janaway antoi viimeiset kommenttinsa ja minä kirjoitin Birkbeckin kellarissa – onneksi heillä sattui olemaan samanlainen Amstrad. Sain korjaukset tehtyä, työn tulostettua ja kansitettua.

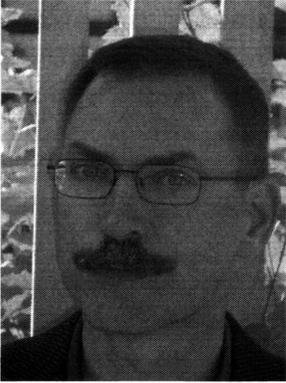
Väitöstilaisuus oli muutamia viikkoja myöhemmin. Janaway ja filosofian laitoksen amanuenssi toivottivat minulle onnea: kyllä sen pitäisi mennä läpi. Itse tarkastustilaisuus oli toisen vastaväittäjän Malcolm Buddin huoneessa University Collegessa. Toinen vastaväittäjä Robert Sharpe oli matkustanut paikalle Walesista. Myös Janaway olisi saanut olla kuulemassa tilaisuutta, mutta katsoimme, että se ei ollut tarpeellista. Julkisiahan nämä tilaisuudet eivät olleet, joten näin me kolme istuimme alas ja tentti – tai oikeammin keskustelu – alkoi. Se kesti noin puolitoista tuntia, minkä jälkeen poistuin hetkeksi huoneesta, jotta Budd ja Sharpe voisivat keskustella siitä, voitaisiinko väitöskirjani ja suullinen esiintymiseni hyväksyä. Kului ehkä viisi tai kymmenen minuuttia ennen kun minut kutsuttiin takaisin huoneeseen: molemmat vastaväittäjät kättelivät minua ja onnittelivat – väitös oli hyväksytty. Tapahtuma oli mahdollisimman arkinen, mutta helpotus ja ilo suuria. Tapausin vielä lyhyesti Janawayn ja lensin takaisin Suomeen. Minulla oli nimittäin kiire astua siviilipalvelukseen: olin saanut lykkäystä lähes maksimimäärän ja 8.8.1988 minua odotti palvelukseen astuminen Taideteollisessa korkeakoulussa: aluksi rehtorin sihteerinä, sitten taideteollisen korkeakoulun orastavien jatko-opintojen suunnittelijana.

Sen verran sain Taideteollisesta kuntoisuuslomaa, että pääsin juhmalliseen promootioon Lontooseen: 19.10.1988 on virallinen Ph.D.-tutkinnon myöntämisen päivämäärä. Royal Albert Hall oli jotakuinkin täynnä: paikalla olivat Lontoon Collegejen vastavalmistuneet BA:t, MA:t ja Ph.D:t, ynnä sukulaisia. Jokainen valmistunut kävi pokkaamassa todistuksensa Royal Albert Hallin suurelta lavalta. Tilaisuutta varten olin vuokrannut viitan, hiipan ja myssyn. Tuolloin en vielä raaskinut niitä itselleni ostaa, sen tein vasta professorin virkaanastujaisiani varten vuonna 1995.

Vaikka Lontoon väitöstilaisuus ja promootio olivatkin muistettavia kokemuksia, halusin juhlistaa tapahtumaa myös Suomessa. Järjestin pienimuotoisen, epävirallisen karonkan Helsingissä ystäville ja kollegoille.

Väitöskirjan kirjoittaminen on ollut hyödyllisin yksittäinen askel tutkijanurallani. Silloin todella paneuduin filosofisen argumentaation luonteeseen ja näitä oppeja olen myöhemmin yrittänyt soveltaa hyvinkin erilaisten filosofisten kysymysten tarkasteluun. Vaikka väitöskirjani oli englantilaiseen yliopistoon kirjoitettu ja sen sääntöjä noudattava, uskon, että se argumentatiivinen tyyli, jota minulta ja niin monilta muilta vastaavan koulun läpikäyneiltä on edellytetty, on filosofiassa aina hyödyllinen lähestymistapa. Se ei ole ainoa, eikä kaikkiin ongelmiin sopeva, mutta kriittinen asenne – itsestäänselvyyksien, hämäräiden lausumien, filosofisten julistusten yms. – kyseenalaistaminen on paitsi filosofisesti myös yhteiskunnallisesti tärkeää. Ehkä tämä oli se asia, jonka opin Lontoossa. Mutta jo sitä ennen opin paljon Freiburgissa ja Helsingissä. Kaikkiin teemoihin, niin väitöskirjani kuin Freiburgin aikojen, olen palannut myöhemmissä töissäni. Säikeitä on lähtenyt myös uusiin suuntiin, mutta perusta ei ole muuttunut.

Helsingin yliopisto

Martin Kusch

Ph. D., professor
b. 1959, defense 9.8.1989

Opponent: professor Jaakko Hintikka
Kustos: professor Juha Manninen
Title: Language as Calculus vs. Language
as Universal Medium: A Study in
Husserl, Heidegger and Gadamer

How A German Draft-Dodger Became a Doctor of Philosophy in Oulu

I cannot remember when I first got interested in philosophy. It's all my parents' fault. My mother was a librarian, my father a teacher, and both were keenly interested in politics, theology and psychoanalysis. Our breakfast, lunch and dinner conversations (or "debates") usually revolved around philosophical issues.

Pacifism was a key element in my upbringing. This caused problems when, at the age of nineteen (in 1979), I was drafted into the German army. I first tried the route of being granted an exemption on grounds of conscience. I was called before a panel consisting of a retired army officer, a petrol-station owner and a housewife. I argued my radical pacifist position drawing on Kant's Categorical Imperative. My panel was not amused: it declared me intellectually immature, and thus [sic!] fit for army service. At that stage I had a choice: try a further panel, join the army, go to prison, or leave the country. I booked a flight to Israel. After some months in a *kibbutz* I met, and fell in love with, a Finnish girl (who within a year became my first wife). When we got tired of the Israeli heat, we moved to West-Berlin for a year (where I took a few philosophy courses at the *Freie Universität* with Michael Theunissen and Ernst Tugendhat). And when my wife felt homesick, we decided to continue our education in Finland.

In the autumn of 1981 I began studying philosophy and German philology in Jyväskylä. What attracted me to that university was the

simple fact that it did not require foreigners to sit an entry-exam. I have fond memories of my philosophy studies in Jyväskylä. I attended hardly any courses, and was allowed to write my “kirja-tentit”, seminar papers and other texts in German. I spent three years sitting at home and in various libraries reading and studying all the philosophy books I had ever wanted to read. Occasionally I would meet some of my philosophy teachers over a coffee or beer: Juhani Aaltola (who tried to turn me into a Wittgensteinian), Lauri Mehtonen (who thought I should be a Kantian or a phenomenologist), and Eeva Sillman (who got me interested in Heidegger and hermeneutics). But perhaps the greatest influences were two of my teachers in German philology: Christoph Parry taught me to read difficult German literary texts, and Kalevi Tarvainen introduced me to the craft of technical grammatical investigations. In fact, I was so impressed with Tarvainen, that I was tempted to do my Ph. D. with him in German linguistics.

Other influences proved stronger however. Quentin Skinner visited Jyväskylä and said nice things about my philosophical talent. (Heaven only knows how he could do so on the basis of the *one* question I asked after his talk.) I had known Juha Manninen for some time because of a shared interest in Hegel, and he kindly offered me the chance to defend, as a “licentiate thesis”, a book I had written on the hermeneutical tradition. I jumped at the opportunity even though it meant a shift from philosophy to the history of ideas, and from Jyväskylä to Oulu. Simo Knuuttila was my examiner. He was fairly critical of my book and made me realise that I had to begin working more closely with first-class people if I wanted to develop my philosophical and historical thinking. Around the same time, Knuuttila was putting together an Academy project on medieval philosophy, and I was given one of the three studentships. I began working on a Ph. D. in medieval philosophy. The topic was “Natural necessity in medieval philosophy from Boethius to Ockham”.

Initially all went well. With Knuuttila’s help I made slow but steady progress with my Latin, and wrote a half-decent conference paper on freedom of the will in Scotus and Ockham. The next natural step was to widen my horizon by going abroad. I had met Calvin Normore (the distinguished historian of medieval philosophy) at a conference in Hel-

sinki, and he encouraged me to come to the University of Toronto. I did. I enrolled in courses at the Pontifical Institute for Medieval Studies, and spent many hours discussing philosophy with Normore, Stephen Dumont, and especially with Monica Asztalos. These people were brilliant – each in their own way: Monica’s Latin was better than that of a native speaker (she routinely pointed out grammatical mistakes in the edited texts we were reading); Dumont knew Scotus’ *Oeuvre* by heart; and Normore could tell you how Ockham’s views relate to those of Quine, Kripke or Lewis. I froze. It dawned on me that I would never be able to be as good as these wonderful people. And I began to convince myself that all I had ever done (especially in medieval philosophy) was utterly worthless. I got so depressed that I was unable to sleep without sedatives. I even contemplated suicide for a while. Eventually I decided that it would be more courageous to return to Helsinki and admit defeat. Back in Finland, I immediately dropped the medieval topic – but was allowed to keep the funding from the Academy for another year.

Even before embarking on the medieval topic, I had already started working with Jaakko Hintikka on the phenomenological and hermeneutical tradition. Jaakko and Merrill B. Hintikka had recently published their book *Investigating Wittgenstein* (1986) and Jaakko was eager for someone to use the key distinction of the book – “language as calculus vs. language as universal medium” – vis-à-vis the Continental Tradition. Hintikka was only too happy for me to turn this project into a Ph. D. thesis. I loved being supervised by Hintikka. His philosophical enthusiasm was limitless; he was endlessly encouraging; and his comments and suggestions were invariably to the point and most helpful. I had a first draft of the whole thesis ready within eighteen months. Hintikka gave me a contract for the book in Kluwer’s “Synthese Library”.

In the meantime Manninen had gone on research leave for a year, and had arranged for me to replace him as professor for “aate- ja oppihistoria” in Oulu. This slowed down the completion of the thesis, but that was all for the best. I had a chance to test the text as a lecture course and in seminars, and this improved the final product in all sorts of ways. I finally defended the thesis in the summer of 1989, with Manninen as “kustos” and Hintikka as the faculty opponent. Perhaps I was a little lucky that it was thought appropriate for Hintikka to act as both super-

visor and opponent. In any case, the fact that Hintikka occupied both of these roles, did not mean that he gave me an easy ride. He knew my thesis inside-out, and he was aware of its flaws and problems, too. And he did not fail to point them out. The examination lasted the full four hours.

The “karonkka” took place in the refractory of the Oulu police station – it was the only place I could afford. Many beautiful speeches were given, but I only recall the special moment when Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila began to sing. The festivities lasted until the next morning ... Heini Hakosalo (one of the many wonderful Oulu students) was the last to leave.

Looking back on these times now – twenty years later – I feel immensely grateful. I cannot stress enough how welcome I have felt in Finland right from the start. My German background never stood between me and my Finnish colleagues and friends. I also feel gratitude towards the many teachers (mentioned above) that supported me through thick and thin. And of course I am indebted to the Finnish taxpayer who has financed my philosophical education. For all these reasons – and some others – Finland will always be one of my intellectual and emotional homes.

I shall be very brief concerning my life after the Ph. D. In 1990 I left Finland, to work first in Leuven and then in Toronto (where I replaced Normore for a year). In 1993 I was hired by the Science Studies Unit in Edinburgh and in 1997 I moved to the University of Cambridge where I have been a professor for history and philosophy of science since 2002. In the autumn of 2009 I shall take up a philosophical chair at the University of Vienna. Since my Ph. D. I have written books on Foucault, early-twentieth-century philosophy and psychology, the sociology of automation, social epistemology, and Wittgenstein.

It is a curious coincidence that I am writing this autobiographical note in Helsinki, as a visiting fellow at the Helsinki Collegium for Advanced Studies. My second (Spanish-English) wife and our three young children are with me. It is good to be back home – even if it is only for a year.

University of Vienna

Aarne Ranta

FT, professori
s. 11.5.1963, väitös 5.5.1990

Vastaväittäjä: professori Jaakko
Hintikka
Kustos: professori Ilkka Niiniluoto
Kirjan otsikko: Studies in Construc-
tive Semantics

Irti äidistä

Minusta tuli filosofian tohtori toukokuussa 1990. Olin sitä ennen vaihtanut pääainetta kaksi kertaa: ensin matematiikasta teologiaan, sitten teologiasta teoreettiseen filosofiaan. Vuodesta 1999 olen ollut opettajana aineessa, joka ei ole yksikään näistä: tietojenkäsittelyopissa. Mutta en kokenut opinnoissani paljoakaan epäjatkuvuutta, eikä juuri mitään ”mennyt hukkaan”.

Tiesin 12-vuotiaasta lähtien, että halusin tutkijaksi. Isäni oli pappi, vuosien mittaan muutamassa eri seurakunnassa Tampereen tienoilla. Hän teki työnsä ohessa väitöskirjaa Vanhan Testamentin eksegetiikasta, Qumranin teksteistä. Minua kiehtoivat isän kirjojen seemiläisten kielet: ensin arabian kirjoitusjärjestelmä, sitten sen monimutkainen mutta armottoman säännöllinen kielioppi, myöhemmin myös heprea.

Kiinnostukseni oli aika lapsellista. Isällä ei ollut juuri aikaa neuvoa minua, eikä 1970-luvun Suomessa helposti törmännyt arabian puhujiin. Suurimpia aarteitani oli kasetti, jolle Lähetysseuran stipendiaatti Munib Younan, nykyään Palestiinan ja Jordanian piispa, oli lukenut erään arabian alkeiskirjan tekstit. Mutta tärkein oppimismetodini oli oman kieliopin kirjoittaminen. Tein tiivistelmiä Brockelmannin saksankielisestä arabian kieliopista, ja myöhemmin jatkoin samaa muiden kielten kanssa: latinan, ranskan, saksan, italian, kreikan, heprean.

Arabiaa en ikinä oppinut kunnolla, mutta myöhemmin muiden kielten kanssa riitti yleensä parin viikon intensiivinen työ. Siinä ajassa voi

oppia ”koko” kieliopin ja siten saada kokonaiskuvan kielestä. Yritin tehdä tämän mahdollisimman pienen sanavaraston avulla, sillä sanojen opetteleminen on tuskallista pänttäämistä. Mutta kun kielioppi on halussa, on mahdollista lukea oikeita tekstejä sanakirjan avulla ja myös kirjoittaa. Tällä tavalla voi lyhentää sitä turhauttavaa kielenopiskelun vaihetta, jossa kaikki paitsi oman oppikirjan lulesimerkit on outoa ja hämää. Tavanomaisessa koulu- tai aikuisopiskelussa tätä turhauttavaa vaihetta kestää useita vuosia, minkä takia innolla aloitetut kielikurssit yleensä jäävät ihmisiltä kesken.

Yläasteella kiinnostuin myös matematiikasta, ehkä innostavien opettajien ansiosta. Lukioon mennessä piti sitten valita matematiikka- ja kielilinjän väliltä. Minusta tämä jaottelu matematiikka- ja kieli-ihmisiin oli, ja on, merkillinen. Sekä matematiikassa että kielissä on kysymys symboleista, rakenteista ja systeemeistä. Tämä erottaa ne fakta-aineista kuten historiasta ja maantieteestä.

Myöhemmin yliopistossa totesin, että tutkimuksen tasolla matematiikka ja kielitiede todella ovatkin hyvin samantapaisia: niissä etsitään täsmällisiä ja mahdollisimman suppeita sääntöjärjestelmiä, jotka määrittävät miten symboleita tai sanoja voidaan yhdistellä. Kouluopetuksessa ei tästä systemaattisuudesta ollut paljon merkkejä. Mutta valitsin lukiossa matematiikan, koska arvelin, että kieliä olisi tehokkainta opiskella yksikseen vapaa-aikana. Innostuin matematiikasta siinä määrin, että lähdin sitä sitten myös opiskelemaan, Turun yliopistoon vuonna 1982.

Koulussa ja ylioppilaskirjoituksissa matematiikka oli ollut minulle helppoa. Tämä synnytti itseluottamuksen, joka osoittautui pian harhaksi. Yliopiston ensimmäisissä laskuharjoituksissa menin innoissani taululle esittämään ratkaisua normaalisti vaikeaksi tarkoitettuun kuutos-tehtävään, joka minusta näytti helpolta. ”Väärä askel”, murisi opettaja parin rivin jälkeen. Olin mennyt ansaan: tehtävä oli paljon vaikeampi kuin olin luullut.

Luulot pois, se olikin matematiikan pääaineopetuksen yleinen linja. Selvisin lopulta kunnialla kurseistani, mutta se vaati kovaa työtä. Kaiken lisäksi opiskelutovereideni joukossa oli muutama todellinen matemaattinen lahjakkuus, jotka selvittivät kaiken kaksi kertaa nopeammin ja tehokkaammin kuin minä. Tajusin, että vaikka pidin matematiikasta

ja ymmärsin sitä kohtalaisesti, varsinaista matemaatikkaa ei tulisi mi-
nusta, vaan niistä todellisista lahjakkuuksista.

Myöhemmin olen nähnyt sekä filosofien että tietojenkäsittelijöiden
piirissä paljon drop out -matemaatikkoja. Ilmiö on täysin luonnollinen:
koska matematiikka on keskeinen kouluaine - toisin kuin filosofia ja
tietojenkäsittely - se on monille tuttua, ja sitä hakeudutaan siksi opiske-
lemaan. Kaikista ei tietenkään tule puhtaita matemaatikkoja. Mutta ma-
tematiikan opinnoista on hyötyä monilla muillakin aloilla, joihin
hakeudutaan myöhemmin. Minun varsinainen intohimoni olivat kielet
ja kieliovit. Uskoin, että tämän voisi yhdistää matematiikkaan, mutta en
tiennyt miten.

Joskus ensimmäisen lukuvuoden lopulla käsiini osui sitten kirja, joka
tarkensi opintojeni suuntaa. Se oli von Wrightin *Logiikka, filosofia ja
kieli*, yleisesitys logiikasta, kielifilosofiasta ja matematiikan perusteista.
von Wright kertoo kirjassa kuinka symbolinen logiikka yhdistää kielen
ja matematiikan: se on matemaattisesti täsmällinen kieli, jolla voidaan
ilmaista ei vain lukuja ja laskutoimituksia niin kuin tavallisessa matema-
tiikassa, vaan mitä tahansa ajatuksia. Tämän idean isä oli Leibniz, ma-
temaatikko ja filosofi, jonka tunnetuin saavutus on hänen saman-
aikaisesti Newtonin kanssa kehittämänsä differentiaali- ja integraali-
laskenta. Von Wright kertoi edelleen kuinka symbolinen logiikka
kehittyi Fregen, Russellin ja Hilbertin töissä, ja kuinka sen suhde luon-
nolliseen kieleen, ts. tavalliseen sanalliseen kieleen, muodostui yhdeksi
1900-luvun keskeisistä filosofisista ongelmista.

Nyt tiesin, että halusin opiskella logiikkaa ja oppia sitä kautta ym-
märtämään matematiikan ja kieliovin perusteita. Tämä ei vielä määrän-
nyt selkeää tavoitetta, mutta ainakin suunta oli selvä. Ottaisin
aineyhdistelmäksi teoreettisen filosofian ja matematiikan, ja muuttaisin
samalla Turusta Helsinkiin. Osoittautui, että Helsingissä oli kokonai-
nen kansainvälisesti menestynyt koulukunta, joka tutki minua eniten
kiinnostavia asioita: G. H. von Wright, Erik Stenius, Jaakko Hintikka,
ja nuoremmassa sukupolvessa Esa Saarinen.

Yksi ylimääräinen kierros tarvittiin vielä. Pappilan kasvattina ja muu-
tenkin minua kiinnostivat uskon kysymykset. Suuret teologit, etenkin
keskiajan skolastikot, kiehtoivat ajatuksillaan jotka yhdistivät logiikan,
filosofian ja teologian. Sitäpaitsi olin jo hankkinut perustaidot Raama-

tun kielissä, hepreassa ja kreikassa. Aloitin siis Helsingissä teologian pääaineopiskelijana, aikoen suorittaa samalla kursseja filosofiassa ja matematiikassa.

Aika pian teologian opinnot jäivät sivuun. Suurin osa ensimmäisen vuoden ohjelmasta oli pinnallisia johdantokursseja tuleville papeille, jotka tarvitsivat yleistietoja psykologiasta, sosiologiasta, maailman uskonnoista, ym. Isä oli minua tästä jo varoittanutkin ja suositellut, että jatkaisin mieluummin matematiikassa. Ainoaksi opintosuoritukseksi teologiasta jäi ns. Novum-tentti, jota varten luettiin Uusi Testamentti kreikaksi. Itse tentissä piti selittää muutamia jakeita kieliopillisesti ja suomentaa ne. Tämä oli hauskaa ja mielekästä, todellista teologiaa eikä mitään ”X for dummies” niin kuin ne johdantokurssit. Muu aikani meni filosofian ja matematiikan parissa, myöhemmin myös yleisen kielitieteen.

Kirjojen lukeminen ja kurssien suorittaminen on olennainen osa opiskelua ja tutkijanuraa. Mutta ne ovat vain taustaa ja pohjaa vielä tärkeämmille asioille. Kaikkein tärkeintä on tietysti tehdä jotain omaa, joltain mitä kukaan muu ei ole tehnyt. Mutta tärkeää on myös tutustua tiedeyhteisön varttuneisiin jäseniin – henkilöihin joilta saa esikuvia, oppia, kannustusta ja ojennusta. Ensimmäinen tällainen henkilö minun tieni varrella oli Jan von Plato, silloin dosentti, nykyään ruotsinkielisen filosofian professori. Tulin Janin pitämään seminaariin tammikuussa 1986. Hän antoi minulle luettavaksi artikkeleita ja käsikirjoituksia ns. konstruktivisesta tyyppiteoriasta, joka tunnetaan myös Martin-Löfin tyyppiteorianana.

Martin-Löfin tyyppiteoria on 1970-luvulta lähtien ollut yksi merkittävimmistä logiikan järjestelmistä. Sen asema on erityisen vahva tietojenkäsittelyopissa, sillä se selittää, miten tietokoneohjelmat ja matematiikan todistukset vastaavat toisiaan, ja antaa eksaktin perustan matemaattisesti pätevälle ohjelmoinnille. Jan von Plato arveli, että tyyppiteoria voisi johtaa uusiin tuloksiin myös kielitieteessä, ja kehotti minua ottamaan selvää asiasta.

Seurasi intensiivinen kevät tyyppiteorian parissa. Se oli syvintä, kauneinta ja kiehtovinta mitä olin koskaan nähnyt. Aluksi vain jäljensin, sitten myös muuntelin Martin-Löfin kaavoja ja todistuksia paperille, jota otin isosta rullasta niin että se ei loppuisi leveyssuunnassa: tyyppi-

teoreettiset todistusdiagrammit kasvavat näet helposti hyvin leveiksi. Vähitellen sain Janin ohjauksessa valmiiksi teoreettisen filosofian pro gradu -työn, joka oli suhteellisen yleisluonteinen esitys tyyppiteoriasta, mutta jossa oli mausteena pari uutta huomiota kielitieteestä. Kirjoitin myös professori Jouko Väänäsen ohjauksessa matematiikan sivulaudatur-työn, jonka aiheena oli aksiomaattisen joukko-opin tulkinta tyyppi-teoriassa.

Kun pro gradu -työni Helsingissä oli valmis, Jan ehdotti, että yrittäisin päästä tekemään väitöskirjaa itsensä Per Martin-Löfin johdolla. Per oli logiikan professori Tukholman yliopiston matematiikan laitoksella. Hän suostuikin ohjaajakseni keväällä 1987 nähtyään sivulaudatur-työni; gradu oli suomeksi, mutta sivulaudatur englanniksi. Suomen Akatemia myönsi apurahan. Väitöskirja valmistui keväällä 1990, minkä jälkeen palasin Helsinkiin.

Väittelin Helsingin yliopistossa, niin kuin olin luvannut tutkimussuunnitelmassani Suomen Akatemialle. Jälkeenpäin ajatellen tuntuu suorastaan uskomattomalta, että Per suostui tähän: nykyäänhän pitää maksimoida oman laitoksen tutkintomääriä. Mutta Per oli itse asiassa innoissaan siitä, että Helsingissä oli vielä voimassa ”vanha tohtorintutkinto”, joka Ruotsissa oli poistunut vuonna 1969.

Per matkusti tietysti väitöstilaisuuteen, joka noudatti arvokkaimpia helsinkiläisiä muotoja: se oli lauantaiaamuna salissa XII, ja päähenkilöt olivat frakissa. Vastaväittäjänä oli Jaakko Hintikka, joka totesi jälkeenpäin, että ”siitähän tuli ihan oikea tieteellinen keskustelu”. Parempaa mainesanaa väitöksestä tuskin voisi toivoa.

Väittelyn jälkeen toimin pari kolmivuotiskautta Suomen Akatemian tutkijana, vuodesta 1991 myös teoreettisen filosofian dosenttina. Vuonna 1997 sain kutsun Xeroxin tutkimuslaitokseen Grenobleen ja vuonna 1999 sain ensimmäisen pysyvän virkani, tietojenkäsittelyopin lehtoraatin Göteborgin yliopistosta. Vuonna 2005 minusta tuli saman aineen professori. Göteborgiin minut veti siellä oleva tyyppiteorian tutkimusryhmä, jolla oli laajat kansainväliset yhteydet.

Siinäpä nopea selostus itse väitöskirjavaiheesta ja sen jälkeisestä urasta – varmaan liiankin nopea. Mutta jälkikäteen minusta tuntuu, että tärkeimmät ratkaisut oli tehty siinä vaiheessa, kun aloitin tohtoriopinnot. Loppu oli kovaa työtä, teknisesti vaativampaa kuin elämänuran et-

sintä, mutta jollain tavalla suoraviivaista. Väitöskirjan aiheeksi oli kiteytynyt konstrukttiivisen tyyppiteorian soveltaminen luonnollisen kielen rakenteen ja merkityksen tutkimuksessa. Tunsin, että tämä oli sitä mitä halusin tehdä ja missä voisin myös saada jotain aikaan.

Tavallaan väitöskirjatyö oli paluuta varhaisnuoruudessa syntyneeseen ajatukseen, että kieliopin voi tiivistää suppeaan joukkoon täsmällisiä sääntöjä. Tämä yhteys tulee vielä selvemmäksi nykyisessä tutkimuksessani, joka käsittelee nk. monikielisiä kielioppeja. Niissä eri kieliä yhdistää sama tyyppiteoreettinen kuvaus, abstrakti syntaksi. Uuden kielen lisääminen edellyttää ”vain”, että sen suhde abstraktiin syntaksiin määritellään mekaanisilla säännöillä.

Lapsuuden kokemukset tutkijanuran lähtökohtana ovat tuttu asia. Esim. Nobel-fysikko Feynman kertoi muistelmissaan saaneensa ensikosketuksen matemaattisiin säännönmukaisuuksiin tarkastellessaan isänsä kanssa maton kuvioita. Sen jälkeen hänen lapsuutensa kului erilaisissa luonnontieteellisissä kokeiluissa. Minun vastaanotolleni tulee vuosittain opiskelijoita tai harrastelijoita, jotka haluavat toteuttaa jonkin vanhan lempiajatuksensa kielitieteen tai tietojenkäsittelyn alalta. Tuollaiset motiivit voivat parhaimmillaan olla hyvin hedelmällisiä, sillä varhaiset kokemukset muokkaavat mieltä oikeaan suuntaan ja kehittävät tutkimustyössä tärkeää intuitiota.

Mutta lapsuuden haaveista saattaa tulla myös pakkomielteitä, jotka eivät johda muuhun kuin ”pyörän keksimiseen uudelleen”. Vakavaan tieteelliseen työhön ei näet riitä, että on omia ideoita: ideoita pitää myös oppia tarkastelemaan kriittisesti ja kehittämään kurinalaisesti. Lisäksi pitää opiskella, mitä muut ovat tehneet samasta aiheesta. Hyville ideoille on näet tyyppillistä, että ne juolahtavat mieleen monille, usein jopa samanaikaisesti niin kuin Leibnizin ja Newtonin differentiaali- ja integraalilaskenta.

Kolme vuotta Per Martin-Löfin ohjauksessa oli minun kova kouluni. Heti alkajaisiksi Per sanoi, että tyyppiteoria koskee matematiikkaa, eikä hän pysty näkemään mitä tekemistä sillä olisi luonnollisen kielen kanssa. Otin tämän haasteena, mutta pitkään tuntui, että en tehnyt mitään oikein enkä kunnollisesti. Saatoimme istua kolme-neljä tuntia ja käydä läpi jotain käsikirjoitustani, ja jokaisessa lauseessa oli jotain mätää.

Kun sitten olin Perin koulun käynyt ja tullut tohtoriksi, minulla oli vaikeuksia kommunikoida töideni aiotulla foorumilla, kielifilosofian ja kielen logiikan tutkijoiden parissa. Periltä omaksumani tyyli oli hyvin kompaktia ja teknistä, ei kovin argumentoivaa eikä spekuloiavaa. Työni saivat hienoiseksi yllätyksekseni vastakaikua paljon suuremman tieteenalan, tietojenkäsittelyopin, piirissä. Tyypiteoria oli huomaamattani ollut ”kuningastie” tietojenkäsittelyn keskeisiin osa-alueisiin kuten funktionaaliseen ohjelmointiin, kääntäjatekniikkaan ja tietorakenteisiin.

Puuttui vain yhteys käytännön sovellutuksiin. Petri Mäenpää, joka teki filosofian väitöskirjaa Jan von Platon ohjauksessa, mutta jonka perustutkiminto oli tietojenkäsittelystä, tuli kumppanikseni ja oppaakseni tässä työssä. Petrin kanssa saimme nopeasti kasaan vaikuttavia demo-ohjelmia, jotka pian kasvoivat uudentyyppisiksi monikielisiksi käänös-ohjelmiksi. Ohjelmia seurasi sarja julkaisuja, nyt tietojenkäsittelyopin foorumeilla, ja tämä kaikki johti minut ensin Xeroxille ja sitten Göteborgiin – ulos filosofiasta oppiaineena.

Filosofiaa saan kiittää johdatuksesta matematiikan ja kielen syvempiin yhteyksiin. Näiden yhteyksien tutkimus on ainakin ajoittain ollut suorastaan filosofian valtavirtaa. ”Puhtaiden” kieliaineiden ja matematiikan piirissä asioita käsitellään harvoin samalla abstraktiotasolla. Filosofialla on toinenkin hyvä puoli: se antaa tilaa uusille ajatuksille, olivatpa ne kuinka epäsovinnaisia tahansa. Tässä mielessä filosofiaa voi todella pitää ”tieteiden äitinä”: se on synnyttänyt kokonaisia uusia tieteenaloja, jotka eivät olisi voineet menestyä vakiintuneiden tieteiden parissa. Logiikka ja suuri osa tietojenkäsittelyoppia ovat esimerkkejä tästä. Niiden perusteoriat syntyivät alun perin filosofisina abstraktioina kielen ja ajattelun mahdollisuuksista, sellaisina kuin Leibnizin universaalikieli.

Tärkein syy miksi jätin filosofian oli että halusin edetä ideoiden tasolta johonkin käytännölliseen ja näkyvään. Kielitieteen ”filosofisesti kiinnostavat” ongelmat voidaan kiteyttää muutamii knoppilauseisiin. Tyypillinen esimerkki on lause ”every man who owns a donkey beats it”, jonka loogista rakennetta pohtivat jo antiikin stoalaiset ja joka oli yksi minunkin väitöskirjani aiheista. Nyt halusin nähdä, kuinka tyypiteoria toimisi kokonaisen kieliopin tasolla, eikä vain yksittäisten knoppilauseiden. Tämä uusi näkökulma ei enää ollut filosofisesti kiinnostava, mutta

se oli välttämätön, jotta pystyisin käytännössä prosessoimaan kieltä tietokoneen avulla.

Tästä tulemme yhteen filosofian huonoon puoleen, ainakin minun kannaltani: vain ongelmat ovat mielenkiintoisia, ja jos joku löytää ratkaisun, sitä ei enää viitsitä kehitellä eteenpäin. Joku jaksaa kyllä aina kyseenalaistaa lupaavankin ratkaisun ja etsii siitä heikkoja kohtia. Mutta jos alkaa rakentaa uutta tutkimusta löydettyjen ratkaisujen varaan, se ei enää ole filosofiaa.

En siis edes halunnut väittää, että tyyppiteoreettisten kielioppien ja niiden tietokonesovellutusten kehittäminen olisi filosofiaa. Se tarjosi kyllä mielenkiintoisia ongelmia, mutta nämä ongelmat olivat lingvistisiä, teknisiä, algoritmisia, matemaattisia – eivät filosofisia. Filosofia oli ollut tutkimusprojektini äiti, mutta nyt oli projektista tullut aikuinen.

Göteborgs universitet

Riku Juti

Ph.D., dosentti

s. 30.5.1963, tutkinto 14.12.1991

Vastaväittäjät: Dr. Ross Harrison &
Dr. John Halldane

Kirjan otsikko: *Pioneering Externalism – Thomas Reid and Hume’s Problem*

Näin minusta tuli filosofian tohtori – muistoja Helsingistä ja Cambridgestä

Tulin ylioppilaaksi keväällä 1982. Kesällä luin Helsingin yliopiston pääsykoekirjoja. Halusin ilmiselvästi Metsätalolle, koska luin sekä metsätieteitä että teoreettista filosofiaa varten (filosofian laitos sijaitsi Metsätalolla). Elettiin auvoista 1980-luvun alkua. Kansa vasta totutteli elämään ilman Kekkosta, eikä mistään vapaista pääomamarkkinoista tai elämästä ilman YYA-sopimusta ollut vielä puhuttakaan. Suuri ikäluokka oli alkanut jyllätä, ja tunnelma oli sellainen lintukotomaisen turvallinen. Urheilijat juoksivat maata maailmankartalle, metsät kasvoivat ”vihreää kultaa”, ja pankkeja ja niiden konttoreita oli joka kylässä tusina.

Olin kiinnostunut kaikista peruskysymyksistä. Lukiovuosina luin Sartren *Inhon*, Camus’n *Sivullisen*, Pertti Niemisen suomentamaa kiinalaista runoutta (erityisesti Po Chü-I), Saarikosken *Tähänastisia runoja*, Salamaa ja Mannerkorpea. Kirjahyllyssä oli myös Gerholmin ja Magnussonin *Ajatus, aate ja yhteiskunta* sekä erinäisiä jokapojan johdatuksia suhteellisuusteoriaan. Teinipoliittisesti pysyin kriittisellä linjalla lukemalla Popperin *Avointa yhteiskuntaa ja sen vihollisia*. Koulussa menes-tyin erityisesti fysiikassa ja pidin myös uskonnon etiikan jaksoista (joita oli siihen aikaan vähän).

Ensimmäinen kimmoke lähteä opiskelemaan teoreettista filosofiaa tuli isältäni, jonka mielestä filosofia, jos mikä, oli opiskelemisen arvoista. Asiaa auttoi myös se, että teoreettisen filosofian pääsykoekirjana oli

Oiva Ketosen *Eurooppalaisen ihmisen maailmankatsomus*. Se kolahti. Kansantalous ja metsäbiologia jäivät saman tien. Erityisesti muistan innostuneeni loogista empirismää käsittelevästä luvusta ja sen yhteydessä olleista Wittgensteinia koskeneista kommenteista. Olin innoissani löytäessäni uuden tieteenalan, josta koulu oli tyystin vaiennut (filosofia ei kuulunut silloin opetusohjelmaan). Toisin kuin muita pääsykoekirjoja tätä ei tarvinnut pöntätä. Asiat olivat itsessään niin mielenkiintoisia ja loogisesti hyvin perusteltuja, että niitä tuli pohdittua yötä myöten huvikseen. Koin myös välittömästi jonkinlaista älyllistä sukulaisuutta filosofeja kohtaan. Vaikutti siltä, että kaikissa muissa tieteissä – matematiikka mukaan lukien – päädyttiin aina joihinkin lähtökohtaisesti hyväksytyihin peruslauseisiin, joiden pohtiminen tyystin sivuutettiin. Filosofiasa sitä vastoin kyseenalaistettiin kaikki, ja meno oli sikäli aika hurjaa. Tämä sopi omalle ajattelijan luonteelleni. Menin pääsykokeeseen aika huolettoman oloisena. Suoriutuminen parinsadan hakijan joukosta kahdeksan parhaan joukkoon oli silti iloinen yllätys.

Aloitin opiskeluni Helsingissä kahdesti. Ensimmäinen vuosi oli pelkkää elämisen opiskelua. Opintoja suoritin vain vähän. Mieleeni ovat jääneet S. Albert Kivisen laitosesittely uusille opiskelijoille, Ilkka Patoluodon filosofian historian luennot ja tietysti keväällä 1983 järjestetty Lammin koeaseman filosofinen viikonloppu ja sen monet esitelmöitsijät (Saarinen, Sintonen, Niiniluoto, jne.). Punk-akatemia ja eksistentiaalismi olivat tapetilla, ja Dan Steinbock keräsi mainetta filosofian toisinajattelijana. Vuosi päättyi kesäkuussa armeijan harmaisiin.

Toisen kerran aloitin sitten armeijan jälkeen syksyllä 1984. Ehdin harkita jopa pääaineen vaihtoa ensimmäisen vuoden pettymykseni takia, mutta päätin antaa filosofialle vielä mahdollisuuden. Opinnot alkoivatkin nyt sujua. Sain tenteistä hyviä arvosanoja ja filosofian opintojen ohella suoritin laudaturin myös yleisessä kirjallisuustieteessä. Valmistuin filosofian kandidaatiksi alkusyksystä 1987. Pro gradusta sain *eximian*, joten sen aiheesta (G. E. Mooren terveen järjen filosofia) oli hyvä jatkaa lisensiaatintyöhön, joka valmistui seuraavana vuonna.

Perustutkintovaiheen opettajinani olivat lähinnä Ilkka Niiniluoto (tieteenfilosofia), Esa Saarinen (nykyajan filosofia) ja André Maury (kielifilosofia ja Wittgenstein). Kävin myös S. Albert Kivisen, Veikko Rantalán ja Heikki Kanniston luennoilla. Proseminaarit suoritin Maurylle.

Ne käsittelevät Wittgensteinin myöhäisfilosofiaa. Olin vähällä tulla Wittgenstein-spesialistiksi, kunnes innostuin *Varmuudesta*-teoksen Moorea koskevasta huomautuksista. Minua kiinnosti ja ihmetytti (ja ihmetyttää edelleen) Mooren tietoteorian näennäinen yksinkertaisuus ja minimalismi. Wittgensteinin *Varmuudesta*-teoksen sitä koskevat huomautukset ovat edelleen aihepiirin merkittävin syväluotaus. Wittgenstein paljastaa Mooren kudosmaisen kielianalyysin esiteoreettisen taustakoneiston. Siitä mistä Moore vaikenee, Wittgenstein puhuu puhumasta päästyään. Moore oli ainut Cambridge-filosofi (ehkä nuoren Russellin ohella), joka onnistui kääntämään Wittgensteinin filosofisen ankaruuden pääläelleen – kirvoittamaan Wittgensteinin mystisen kielen filosofian pyhällä yksinkertaisuudella ("*p*, but I do not believe that *p*").

Laudatur-seminaarin suoritin Niiniluodolle, ja esitelmäni käsittelee oman valintani mukaisesti Gettier-ongelmia. Olin uppoutunut aiheeseen Pappaksen ja Swainin toimittaman tentittävän teoksen *Essays on Knowledge and Justification* (1978) pohjalta ja lukenut lisäksi aiheeseen liittyviä ajankohtaisia artikkeleita. Aihe oli käsiteanalyttisesti mielenkiintoinen, mutta luettuani Swainin samaa aihepiiriä käsittelevän *Reasons and Knowledge* -teoksen (1982), päätin unohtaa sen muutamaksi vuosikymmeneksi.

Jatkotutkintoseminaarin suoritin Raimo Tuomelalle. Luimme seminaarissa Gauthierin *Morals by Agreement* -teosta. Sain aika ruiskeen moraalifilosofiaa, mistä voisi leikkisästi sanoa, että se kasvatti kiitettävästi vastustuskykyä! Paremmin muistan Tuomelan yhdessä Niiniluodon kanssa samoihin aikoihin vetämän loistavan tieteenfilosofian seminaarin, jossa käsiteltiin Churchlandin ja Hookerin toimittamaa teosta *Images of Science* (1985). Kyseessä oli kokoelma puheenvuoroja, jotka käsittelevät van Fraassenin kuuluisan *The Scientific Image* -teoksen konstruktivistista empirismää. Tämä oli varmasti opiskeluvuosieni antoisin ja mielenkiintoisin opetustapahtuma. Aihe oli kuuma, professorit vedossa, ja keskustelu kriittistä, tarkkaa ja vauhdikasta. Opettajat ja opiskelijat keskustelivat yhdenvertaisina – muodollisuuksia ei tarvittu, koska asiasisältö ja sen huolellinen seuraaminen pitivät osallistujat ruodussa. Perehdyin seminaarin yhteydessä Arthur Finen teoriaan luonnollisesta ontologisesta asenteesta (NOA), ja harkitsin sitä myös väitöskirjani aiheeksi. Ensimmäinen esitelmäni professori Mellorin joh-

tamassa jatkotutkintoseminaarissa Cambridgessä käsitteli itse asiassa NOA:a, ja vastaanotto oli hyvä!

Maisteriksi valmistuttuani en erityisesti tähdännyt tutkijanuralle tai tohtoriksi. Lisensiaatintutkinto oli luonnollista jatkoa hyvin kirjoitetulle pro gradulle. André Maury oli ollut toinen pro graduni tarkastajista (yhdessä Niiniluodon kanssa). Hän kertoi haettavana olevasta Oskari Huttusen Säätiön apurahasta väitöskirjan tekemiseen jossakin vanhoista Englannin yliopistoista (Oxbridge). Maury oli itse ollut Cambridgessä ja tunsu professori Mellorin henkilökohtaisesti. Hän kehotti hakemaan apurahaa, koska Cambridgessä oli myös aiheeseeni liittyvää asiantuntemusta (Thomas Baldwin viimeisteli siellä Moore-kirjaansa).

Kävin läpi Säätiön hakuprosessin ja tulin valituksi yhtenä kolmesta stipendiaatista. Säätiön asiamies, tohtori Eino Lyytinen oli sen jälkeen tukena ja apuna monissa käytännön asioissa. Ensiksikin minun oli haettava lisärahoitusta British Councililta, sillä Säätiön apuraha ei siihen aikaan (ennen EU:n jäsenyyttä) suinkaan riittänyt kaikkien kustannusten kattamiseen. Tarvittiin toinen mokoma lisää. Myöhemmin sain Englannissa ulkomaalaisille jatko-opiskelijoille tarkoitetun ORS-apurahan kahtena vuonna peräkkäin.

Minun oli tietysti myös haettava itse Cambridgen yliopistoon opiskelijaksi, mikä ei ollut mikään läpihuutojuttu. Tässä apunani oli akateemikko Georg Henrik von Wright, joka oli lukenut pro graduni ja ystävällisesti kirjoitti minua puoltavan lausunnon yliopiston viranomaisille. Pidin ensimmäisen tieteellisen esitelmäni von Wrightin johtamassa tutkijaseminaarissa. Muistan myös, että hän antoi minulle kaksi neuvoa lähtiessäni Cambridgeen. Ensinnäkin jos tapaisin hänen vanhan ystävänsä Casimir Lewyn, niin en pelästyisi tämän jäyhää olemusta. Toiseksi hän neuvoi minua harkitsemaan tarkkaan, missä väittelisin. Hänen mielestään Cambridge ei välttämättä ollut otollisin paikka väitellä suomalaiselle filosofille. Tämän jälkeen hän toivotti minulle onnea ja menestystä. Tulin tapaamaan hänet vielä monta kertaa palattuani Suomeen ”Cambridgessä väitelleenä filosofina”.

Olin Cambridgessä kolme vuotta. Saavuin sinne lokakuussa 1988, ja väitöstilaisuuteni oli alkusyksystä 1991. Filosofian tohtorin arvon sain 14. joulukuuta 1991. Vierastan rituaaleja ja muodollisuuksia, joten en ollut läsnä itse Senate Housen graduatio-tilaisuudessa.

Aika Cambridgessä oli monessa suhteessa antoisaa. Cambridge ei ole vain englantilaisten yliopisto. Se on koko maailman yliopisto, jonka historia on lisäksi niin ylitsevuotavan rikas ja velvoittava, että jokaisen tutkijan on tietoisesti unohdettava se pystyäkseen tervejärkisesti työskentelemään omien pikku haasteittensa parissa. Asuin talossa, jossa Charles Darwin oli viettänyt eläkepäiviään. Kävin iltaisin pubissa, jossa Watson ja Crick olivat väitelleet DNA:n rakenteesta. Kirjakauppaani vastapäätä oli ikkuna, josta Isaac Newton oli katsellut ulos pohtiessaan painovoiman saloja. Kun lainasin filosofian laitoksen kirjastosta kaksiosaisen *The Works of Thomas Reid*, huomasin yllätyksekseni, että molempien osien kansilehdillä oli mustekynällä kirjoitettu John Ellis McTaggartin omakätinen nimikirjoitus. Puolustin väitöskirjaani John Maynard Keynesin entisessä työhuoneessa King's Collegessa. Ja päivittäin kuljin sen rakennuksen ohi, jossa Rutherford oli kehittänyt atomirakenteen rusinakakkumallinsa. Lista on loputon. Onneksi menneiden saavutusten unohtamista helpotti niihin turtuminen ja uusien kuuluisuuksien (Stephen Hawking) säännöllinen näkeminen kaupungilla.

Vaikka mielenkiintoisia vierailuvia luennoitsijoita oli voinut nähdä myös Helsingissä, Cambridgessä heidän määränsä moninkertaistui. Varsinkin amerikkalaisia filosofejä näki usein. David Lewis oli suuri Cambridgen ystävä, ja hänen vierailujensa yhteydessä järjestettiin yleensä useita puhetilaisuuksia, joihin osallistui myös muita kansainvälisiä tutkijoita. Muistan myös Sir Karl Popperin vierailun Cambridgessä. Popper astui lavalle valokeilaan ja kertoi luulleensa, että olisi ollut tulossa johonkin pieneen tutkijaseminaariin. Vastassa oli tuhatpäinen yleisö Cambridgen suurimmassa auditoriossa. Se oli Popperin yksi viimeisimmistä, ellei peräti viimeinen julkinen esiintyminen. Muista tunnetuista filosofiasta mieleeni on jäänyt Peter Geach. Hänet tapasin erällä kutsuilla. Keskustelimme Shakespearen näytelmistä ja soneteista. Luonnollisesti hän kysyi myös töistäni, kun kuuli, että tulin Suomesta ja tunsin von Wrightin. Silloin tuo tapaaminen ei tuntunut niin erityiseltä, mutta näin jälkempäin ajateltuna kokemus oli ainutlaatuinen ja varmasti minulle ikimuistoinen. Elisabeth Anscombea en koskaan oppinut tuntemaan, vaikka näin hänet monesti tutkijaseminaareissa.

Ensimmäinen vuoteni Cambridgessä ei ollut samanlainen hukkavuosi kuin Helsingissä, mutta kuitenkin eräänlaista etsikkoaikaa. Thomas

Baldwin, joka oli väitöskirjani ohjaaja (Edward Craigin ohella), oli saanut oman Moore-kirjansa valmiiksi eikä halunnut minun jatkavan samasta aiheesta. Sen sijaan hän rohkaisi minua jatkamaan lisensiaatintyössäni aloittamaa Thomas Reid -tutkimusta. Baldwinin kiinnostus filosofian historiaan ratkaisi sen, että jätin tieteenfilosofian harrastukseni vähemmälle ja keskityin Thomas Reidin tietoteoriaan. Olin luonnollisesti kiinnostunut myös induktion ongelmasta (von Wright ja *the Cambridge school of induction*), ja Reid on kuuluisa vastauksestaan niin sanottuun ”Humen ongelmaan”, joten ajattelin yhdistää kiinnostukseni kohteet ja keskittyä Reidin induktion filosofiaan. Baldwin piti ajatusta hyvänä.

Toisen vuoden alussa tajusin, että aika oli käymässä vähiin, ja oli pantava hihat heilumaan. Tämä on syytä ymmärtää kirjaimellisesti. Henkilökohtaiset tietokoneet tekivät vasta tuloaan, ja kirjoitin koko väitöskirjani käsin täytelyiyykynällä (joka on yhä tallessa). Yleensä aloitin kirjoittamisen jo kuuden maissa aamulla kuumen kahvikupin ääressä. Puoleenpäivään mennessä olin tyhjentänyt sanallisen arkkuni. Tämän jälkeen menin Collegen lounaalle ja sieltä heti tietokonealuokkaan, jossa naputtelin aamulla kirjoittamani tekstin tietokoneelle (AppleMac Classic). Lopun päivää korjailin ja editoin tulostamiani liuskoja.

Tein paljon yhteistyötä professori Mellorin kanssa. Hän luki ystävällisesti kaikki kirjoitukseni, vaikkei ollutkaan varsinainen työnohjaajani. Hänen oma virkaanastujaisesityksensä oli käsitellyt induktion ongelmaa, joten hän oli kiinnostunut aiheestani, vaikkei tunnetusti olekaan edustamani historiallisen tutkimussuunnan ystävä. Mellor auttoi minua erityisesti työkurin ja tutkimuksen laadun ylläpitämisessä. Hän ei suorupeisuudessaan kaihtanut sanomasta ikäviä asioita, jos sellaiseen oli tarvetta. Tämä oli tärkeää itselleni työni alkuvaiheessa. Kun sitten sain juonen päästä kiinni, pärjäsin jo omillani, ja työni edistyi mukavasti. Viimeisenä vuonna Baldwin oli sapattivapaalla, ja sain vielä ohjaajakseni Edward Craigin. Tämä oli ”onni onnettomuudessa”, sillä Baldwinin ja Mellorin lisäksi saatoin hyötyä vielä kolmannen korkeatasoisen filosofin neuvoista ja huomioista.

Päätökseni väitellä Cambridgessä syntyi lopullisesti vasta viimeisen opiskeluvuoteni alussa. Siihen asti olin pitänyt mahdollisena, että palaisin Suomeen väittelemään. Epäröintiäni taustalla oli ainakin osittain von

Wrightiltä välittynyt hieman varautunut suhtautuminen Cambridgessä väittelemiseen. Olin myös tietoinen Suomessa vallinneesta aika protektionistisesta suhtautumisesta ulkomailla suoritettuihin tutkintoihin. En vielääkään pidä siitä, että suomenkielisissä yhteyksissä englanninkielinen tohtorintutkinto ”eriytetään” käyttämällä siitä muotoa Ph. D. Eihän Suomessa suoritetuista tutkinnoistakaan käytetä englanninkielisissä yhteyksissä muotoa FT. Sekä FT että Ph. D. ovat joka tapauksessa ilmaisuina aivan liian yleisiä kertoakseen yhtään mitään sen paremmin tutkinnon ilmiansuunnasta kuin sen tasostakaan.

Väittelemisen Cambridgessä tuntui lopulta kaikkein luonnollisimmalta ratkaisulta. Olin valmistellut työtäni arvostamassani tutkijayhteisössä enkä nähnyt enää viisaaksi saattaa sitä päätökseen missään muualla. Ymmärsin myös Cambridgen tutkinnon maailmanlaajuisen tunnettavuusarvon. Kun vielä opiskelutoverini pitivät mahdollista Helsinkiin paluuta täydellisenä luovuttamisena (ehkä jopa jonkinasteisena petturuutena), oli valinta lopulta helppo.

Jätettyäni valmiin työni sisään tarkastettavaksi kesällä 1991 palasin Suomeen muutamaksi kuukaudeksi. Tässä välissä ehdin mennä myös naimisiin Meksikossa, mutta jätän nämä rakkauselämän kiemurat tämän pienen akateemisen tarinani ulkopuolelle. Jos muistan oikein, matkustin väitöstilaisuuteeni Englantiin lokakuun lopulla. Paikaksi oli sovittu tohtori Ross Harrisonin työhuone King’s Collegessa. Vastaväittäjinä olivat Harrison ja tohtori John Haldane St. Andrewsien yliopistosta Skotlannista. Cambridgen väitöstilaisuudet ovat pienimuotoisia (ei yleisöä eikä kustosta), mutta totisinta totta! Ei ole mitenkään harvinaista, että työ tulee hylätyksi (näin kävi erälle ystäväparalleni, joka väitteli hieman ennen minua). En kuitenkaan muista paljon jännittäneeni. Kun saavuin Harrisonin työhuoneelle, hän oli minua vastassa ja kertoi, että Haldanen juna oli myöhässä. Pahoitellen hän pyysi minua palaamaan noin tunnin kuluttua. Kävelin King’s Collegen ”lehmälaitumelle”, istuin penkille suuren tammen alle ja vedin henkeä. Kun sitten palasin, Haldane oli saapunut, ja aloitimme istunnon. Minulla on hyvin miellyttävät muistot itse väitöstilaisuudesta. Tunsin, että kykenin vastaamaan kaikkiin kysymyksiin. Lisäksi olimme kaikki kolme ajattelijoina samantyyppisiä. Tilaisuudesta kehkeytyi pian tentin sijaan pienimuotoinen pohtiva seminaari. Kun lopuksi hyvästelin vastaväittelijäni Harrisonin

työhuoneen ovella, kysyin, mitä he ajattelivat menestymisestääni. Vastaus kuului, etteivät he saaneet kertoa. Minulle ilmoitettaisiin ajan kanssa.

Väitöstilaisuuden jälkeen professori Mellor tarjosi minulle illallisen. Puhuin myös puhelimesta Baldwinin kanssa, joka halusi kuulla, miten tilaisuus oli mennyt. Hän halusi erityisesti tietää, olivatko vastaväittäjät jääneet ”inttämään” mitään asiaa. Saatoin rauhoittaa hänet tältä osin, ja totesimme yhdessä, että väitöstilaisuuteni oli sujunut hyvin.

Pian Suomeen palattuani Mellor soitti minulle. Tämä oli vielä epävirallista, mutta hän kertoi tarkastaneensa, että olin tullut hyväksytyksi. (Cambridgessä ei anneta väitöskirjoille arvosanoja, mikä on mielestäni oikein, koska se korostaa tutkijan koko *postdoc*-vaiheen merkitystä yhden opinnäytteen sijaan.) Koska olin ollut hyvin luottavainen työni suhteen ja koin myös onnistuneeni itse väitöstilaisuudessa, ei hyväksymiseni enää siinä vaiheessa aiheuttanut sen suurempia tunnekuohuja. Juhlia en pitänyt, enkä koskaan järjestänyt muodollista vastaanottoa tohtoriuteni kunniaksi. Tähän ei ollut mitään tarkoituksellista syytä. Elämä vain vei mennessään, ja tulevaisuus kiinnosti siinä vaiheessa menneisyyttä enemmän. Ehkä toimintaani vaikuttivat myös opiskelutoverieni asenteet Cambridgessä. Monet heistä kokivat tohtorin tutkinnon vain ensimmäiseksi askelmaksi tutkijanuralla. Kun väitöskirja oli valmis, ajatukset olivat jo seuraavissa hankkeissa. Seremoniavaiheessa väitöskirjan ”maailma” tuntui monien mielestä jo niin taakse jääneeltä, ettei sitä oikein haluttu tai edes osattu juhlia.

Väitöskirjani *Pioneering Externalism – Thomas Reid and Hume’s Problem* käsitteli Reidin tietoteoriaa induktion käsitteen näkökulmasta. Olen edelleen kiinnostunut Reidin filosofiasta ja teen tutkimusta hänen tieteenfilosofiastaan ja sen merkityksestä Newtonin metodologisen ”ohjelman” vastaanotossa 1700- ja 1800-luvuilla. Induktion käsite näyttelee osaa tässäkin tutkimuksessa, koska se liittyy analyysin ja synteessin käsitteisiin, joilla on merkittävä osa Reidin teoriassa tieteellisen tutkimuksen logiikasta. Newtonin ohjelma ja Reidin ansiot sen edistämisessä ansaitsevat yhä tulla selvitettyiksi kaikkine ulottuvuuksineen.

Helsingin yliopisto

Paavo Pylkkänen

FT, dosentti

s. 1959, väitös 11.9.1992

Vastaväittäjät: professori Jens Allwood,
professori Laurence I. Gould
Kustos; professori Ingmar Pörn
Kirjan otsikko: Mind, Matter and
Active Information. The Relevance of
David Bohm's Interpretation of
Quantum Theory to Cognitive Science

Quantum philosophy is philosophy enough

Yksi tärkeä, vaikkakin epäsuora, tekijä suuntautumiselleni filosofiaan oli, että perheemme oli läheisessä kontaktissa erään suomalaisen ”filosofisen perheen” kanssa. Filosofit Erkkä Maula oli naimisissa filosofi Sven Krohnin tyttären Marja Krohnin kanssa, ja heidän lapsensa olivat leikkivereitamme. Filosofia oli siten jollain tavalla läsnä lapsuudestani asti, vaikken varsinaisesti voi sanoa olleeni filosofiasta kiinnostunut. Lukioaikana Hämeenlinnassa Veltto Virtanen luennoi Sokoksen baarissa Nietzschestä, mutten oikein päässyt kärryille. Ystävänä säveltäjä Ari Vakkilainen puolestaan selosti usein sinnikkäästi Bertrand Russellin filosofiaa, mutta sekään ei oikein sytyttänyt. Sen sijaan Dostojevski ja erityisesti Krishnamurti kolahtivat paremmin. Kun vihdoinkin parikymppisenä aloin kiinnostua akateemisemmasta filosofiasta ja luonnontieteistä, oli luontevaa kääntyä Erkan puoleen, jolta sainkin arvokasta ohjausta.

Päätökseni suuntautua vakavammin filosofiaan syntyi n. 1984 Englannissa. Olin lukenut perusopinnoissani filosofiaa, tieteenhistoriaa, fysiikkaa ja neuropsykologiaa. Päätin jatkaa maisteritasolla tieteenfilosofiassa, haaveenani yhdistää fysiikan filosofiaa ja kognitiotieteen filosofiaa. Päädyin Sussexin yliopiston ”MSc in Logic and Scientific Method”-ohjelmaan syksyllä 1984. Pääopettajani oli Jerzy Giedymin, puolalais-syntyinen tieteenfilosofi, joka oli tullut Englantiin 1960-luvulla Poppe-

rin avustamana. Lisäksi suoritin mielen filosofian kurssin filosofi-psykologi Margaret Bodenin johdolla, ja fysiikan filosofian opetuksesta vastasivat Peter Williams ja Maurice Wilford.

Tein samaan aikaan yhteistyötä David Bohmin kanssa, joka oli Lontoon yliopiston Birkbeck Collegen teoreettisen fysiikan professori. Olin tavannut Bohmin jo 1980 Englannissa. Meitä yhdisti kiinnostus Krishnamurtin elämänfilosofiaan, mutta vuosien mittaan kontaktimme painopiste siirtyi vahvasti myös muihin filosofisiin teemoihin. Valmistelimme syksyllä 1984 merkityksen käsitteeseen liittyvää symposiota, kun tapasin Bohmin Lontoossa. Olin juuri oppinut kvanttimekaniikan filosofian kurssilla, että kvanttiteorian standarditulokinnan mukaan elektroniin liittyvä ns. aaltofunktio kuvaa meidän tietoaamme elektronista, ei elektronia itseään. Kun kerroin Bohmille mitä olin juuri oppinut, hän selitti minulle ajatuksen, johon oli itse hiljattain päätenyt. Hänen ehdotuksensa mukaan aaltofunktio kuvasi informaatiota – mutta ei informaatiota ihmisille, eikä ihmisten tietoa, vaan informaatiota elektronille; samassa mielessä kun tutka-aalto voi välittää informaatiota laivalle jota se ohjaa, tai DNA-molekyylillä sisältää informaatiota, joka ohjaa organismin kehitystä. Ajatuksellaan Bohm kehitti edelleen tunnettua kvanttiteorian piilomuuttujateoriaansa, jonka hän oli julkaissut alun perin jo 1952.

Samaan aikaan osallistuin Sussexin yliopistossa tutkijaseminaariin, jossa käsiteltiin mm. Fred Dretsken yritystä perustaa tietoteoria informaation käsitteen varaan. Dretsken ajatuksissa oli merkittävistä eroista huolimatta myös jotain perustavasti samankaltaista kuin Bohmilla, sillä Dretskekin ajatteli että informaatio pitää ymmärtää jonain joka on olemassa maailmassa objektiivisesti. ”In the beginning there was information. The word came later.” Giedymin puolestaan pani minut lukemaan Popperin teosta *Objective knowledge*, jossa Popper lanseerasi ajatustaan ”Maailma 3:sta”. Tässä ajatuksessa tieto (informaation käsitteeseen läheisesti liittyvä asia) nähdään jonain, joka synnyttyään on olemassa subjektista riippumatta. Aloin etsiä lisää aihepiiriin liittyvää kirjallisuutta, ja löysin David Bakanin ajatukset, joissa niin ikään termodynamiikkaan ja Maxwellin demoniin liittyen kehiteltiin objektiivista informaation käsitettä. Päädyin MSc-tutkielmassani (1985) kuvailemaan ja vertailemaan Dretsken, Popperin, Bakanin ja Bohmin käsityksiä informaatiosta ja

tiedosta objektiivisina entiteetteinä tai prosesseina, sekä näiden käsitysten relevanssia mind–body-ongelmalle.

Kesti kauan ennen kuin sain Giedyminin vakuuttumaan Bohmin kvanttiteoriatulkinnan uusimpien käänteiden mielekkyydestä, mutta lopulta hän itsekin innostui hieman ajatuksesta ja vaikutti melko tyytyväiseltä työhöni. Hymyilimme toisillemme kun luimme työn tarkastajan (olikohan se Donald Gillies?) lausunnon, jossa tämä kehui työtä mutta totesi, että informaatio on ”totta kai” aina subjektiivista.

Palasin Suomeen 1985 loppuvuodesta ja päädyin teoreettisen filosofian jatko-opiskelijaksi Helsinkiin 1988. Väitöskirjani aiheeksi hahmotui Bohmin kvanttiteoriatulkinnan relevanssi kognitiotieteelle – eli jatkoin MSc-tutkielman teemojen kehittelyä. Keskeinen kysymys oli mitä tapahtuu mielen filosofialle ja kognitiotieteelle, jos oletus ”aktiivisesta informaatiosta” jopa kvanttitasolla pitäisi paikkaansa. Perinteisesti mielen filosofiassa ei juurikaan pohdita mitä ”fysikaalinen” on, vaan otetaan annettuna jonkinlainen arkiajattelun ja klassisen fysiikan käsitys. Jos kuitenkin käsityksemme fysikaalisesta muuttuu radikaalisti, kuten kvanttifysiikka vahvasti ehdottaa, tämä vaikuttaa jo siihen miten esim. perinteinen mind–body-ongelma pitäisi muotoilla.

Avainhenkilö jatko-opintojeni alussa oli professori Ilkka Niiniluoto, joka oli niin ikään tutkinut informaation käsitettä ja tunsikin kvanttifysiikkaa. Hän otti minut hienosti vastaan, tuki hankettani monin tavoin, ja toimi väitöskirjani ohjaajana. Aivotutkija Matti Bergström välitti yhteyden fyysikko K. V. Laurikaiseen, jonka seminaareissa keskusteltiin intensiivisesti kvanttifysiikasta. Olin joistain keskeisistä asioista eri mieltä Laurikaisen kanssa, mikä pakotti minua kehittämään omia näkemyksiäni. Fyysikko Stig Stenholm oli myös vahvasti kiinnostunut kvanttifysiikan filosofisista kysymyksistä ja tuki minua tutkimuksessani.

Erityisen tärkeäksi väitöskirjani kannalta muodostui kontakti dosentti Antti Hautamäen kanssa. Suomen Akatemia satsasi 1990-luvun alussa kognitiotieteeseen, ja pääsin Ph. D. Pauli Pylkön kanssa tutkijaksi Hautamäen johtamaan kolmevuotiseen projektiin ”Kieli, informaatio ja fysikaaliset systeemit”, jonka piirissä väittelin 1992. Hautamäki oli innostava ja tarvittaessa vaativa johtaja, jolla oli tärkeä rooli siinä, että valmistuin projektin aikana.

Väitöskirjaprojektin alkuvaiheessa merkittävä oli Pylkön ja Markus Lammenrannan 1990 Helsingissä vetämä naturalistisen tietoteorian informaali tutkijaseminaari. Pylkkö oli väitellyt Hintikan johdolla Floridassa, ja toi amerikkalaisia tohtorikoulukäytäntöjä työskentelyymme. Artikkeleita luettiin kunnolla ja niistä keskusteltiin perusteellisesti. Pylkkö kehitteli omaa teoriaansa ”akonseptuaalisesta mielestä”, joka on vaikuttanut myös oman ajatteluni kehitykseen.

Projektin aikana oli mahdollista ja suotavaa olla myös ulkomailla. Syksyllä 1990 olin pari kuukautta Kaliforniassa, jossa Pylkkö oli vierailleva tutkija USC:ssa ja Bohm piti dialogiseminaareja Ojai Valleysa Los Angelesin pohjoispuolella. Koska väitöskirjani kannalta yhteys Bohmiin oli tärkeä, ja tämä palasi vuoden 1990 lopulla Englantiin, siirryin itsekin 1991 alkuvuodesta Oxfordiin ja myöhemmin keväällä Lontooseen. Bohm välitti kontaktin Oxfordin Woolfson Collegen filosofi Harvey Browniin, jonka kautta tapasin muita avainhenkilöitä, kuten filosofi Michael Lockwoodin ja fyysikko David Deutschin. Olin tutustunut aiemmin Ron Chrisleyhin, joka teki mielenfilosofiasta väitöskirjaa New Collegessa, ja välitti niin ikään monia kontakteja, mm. Anthony Graylingiin. Erilaiset tutkijaseminaarit ja luennot olivat varsin antoisia. Brownin kvanttifilosofian luennoilla istui peräpenkissä nauraa röhöttelevä Michael Dummett. Oxfordin kaudella tapasin kuitenkin Bohmia harvemmin, ja vasta kun myöhemmin keväällä siirryin Lontooseen, yhteistyömme pääsi kunnolla käyntiin.

Aloimme suunnitella yhteistyötä Bohmin kanssa jo tämän vieraillessa Suomessa 1987. Syvennyin itse kognitiotieteen filosofiaan, ja Bohmilla itsellään oli jo pitkään ollut kiinnostusta esim. Piagetin ajatuksiin. Aloimme lopulta 1991 kirjoittaa yhteisartikkelia ”Cognition as a movement toward coherence”. Tämä ei varsinaisesti ollut osa väitöskirjaani, mutta toki yhteistyöllä oli vaikutusta oman väitöstutkimukseni kehittymiseen. Palasin loppukeväältä 1991 Suomeen. Joitain viikkoja tämän jälkeen kävi ilmi että Bohm oli sairastunut masennukseen ja joutunut sairaalaan. Hänellä oli taipumus masennukseen, ja ilmeisesti Persianlahden sota ja huoli Israelissa olevista vaimon sukulaisista ajoivat häntä masennukseen. Masennuskautensa aikana hän alkoi suhtautua epäilevästi omaan kvanttiteoriatulkintaansa. Tämä lisäsi dramatiikkaa omaan väitöstutkimukseeni, jossa Bohmin tulkinta oli ratkaisevassa osassa.

Vaikka Bohmin pitkäaikainen kollega Basil Hiley vakuutti minulle, etteivät Bohmin murehtimat ongelmat olleet merkittäviä, eivätkä ne myöhemmässäkään tutkimuksessa ole nousseet esiin, en kuitenkaan itse voinut hyödyntää tulkintaa varauksetta.

Tapasin Bohmin uudelleen syksyllä 1991 Lontoossa. Hän oli toipunut melko hyvin masennuksestaan, mutta päätimme, ettemme vielä jatkaisi projektiamme. Syvennyin Basil Hiley'n luennoilla kvanttiteorian perusteisiin. Muutenkin yhteys Hiley'n kanssa muodostui tärkeäksi ja nykyäänkin olen hänen kanssaan kontaktissa lähes viikoittain.

Projektini johtaja Antti Hautamäki oli antanut minun tutkia ja liikua vapaasti projektin parin ensimmäisen vuoden aikana, mutta 1992 alussa hän sanoi haluavansa, että väittelen saman vuoden aikana. Niinpä viimeistelin väitöskirjaani varsin intensiivisesti 1992 keväällä, ja toimitin käsikirjoituksen Hautamäelle vappuaattona.

Koska väitöskirjani oli monitieteinen, päädyttiin siihen, että minulle tuli kaksi vastaväittäjää, kielitieteilijä-filosofi Jens Allwood Göteborgista ja fyysikko Laurence I. Gould Hartfordista, Connecticutista. Itse väitöstilaisuus jännitti, ja väkeäkin salissa oli yli 100 henkeä. Jännitys kuitenkin helpotti kun huomasin eturivissä joitakin sukulaisia, jotka hymyilivät. Varsinkin Allwood oli varsin intensiivinen vastaväittäjä ja jouduin välillä koville. Ilkka Niiniluoto kuvasi tilaisuutta kuitenkin lämminhenkiseksi.

Melko pian väitökseni jälkeen puhuin Bohmin kanssa, ja totesimme että olisi vihdoin sopiva aika jatkaa projektiamme. Hän ehdotti että laajentaisimme artikkelimme kirjaksi. Kun viikkoa myöhemmin valmistelin lähtöä Englantiin, sain puhelimitse suruviestin. Bohm oli kuollut sydänkohtaukseen 27.10.1992. Hän oli 74-vuotias ja olin tietoinen, ettei hänen terveydentilansa ollut hyvä. Silti hänen poismenonsa oli yllättävä ja merkitsi myös omalle tutkimukselleni äkillistä katkoa ja uudelleen orientoitumisen tarvetta.

Yksi väitöksen jälkeisistä kohokohdista oli se, että akateemikko Georg Henrik von Wright soitti minulle ja pyysi pitämään esitelmän tutkijaseminaarissaan. Hän sanoi olevansa ”ihan oikeasti” kiinnostunut väitöskirjani aihepiiristä. Seminaarissa hän opasti kuulijoita, että ollaan tekemisissä tärkeiden asioiden kanssa: jos Bohmin projekti onnistuisi, se olisi varsin vallankumouksellinen. Sitten hän lisäsi, ettei kuitenkaan itse

usko siihen. Hän viittasi myös ”sekaannukseen”, joka on hintana tämän lähestymistavan mahdollisista eduista perinteiseen ajatteluun nähden. Luulen että von Wrightin kiinnostukseen vaikutti se, että hänen opettajansa Eino Kaila aikanaan oletti kvanttifysiikan olevan relevantti psykofyysisen ongelman ratkaisussa. Olin tietämättäni päätynyt samoille poluille kuin suomalaisen filosofian yksi kantaisä myöhäisvaiheessaan.

Väitöskirjani teema on jatkunut myöhemmissä töissäni, mukaan lukien kirjani *Mind, Matter and the Implicate Order* (Springer 2007). Bohmin tulkinta on parin viime vuosikymmenen aikana noussut yhdeksi varteenotettavimmista ja tutkituimmista kvanttiteorian tulkinnoista (ks. esim. hakusana ”Bohmian mechanics” internet-hakuteoksessa *Stanford Encyclopedia of Philosophy*). Tässä mielessä voin olla tyytyväinen aiheeni valintaan. Myös väitöskirjani tutkima ajatus ”aktiivisen informaation” roolista kvanttitasolla ja sen merkityksestä mielen filosofialle, vaikka edelleen kiistanalainen, on herättänyt kiinnostusta erityisesti uuden monitieteisen tutkimusalan, tietoisuudentutkimuksen piirissä (ks. esim. Quentin Smithin artikkeli hänen toimittamassaan teoksessa *Consciousness: New Philosophical Perspectives*, Oxford U.P. 2002).

Näiden aiheiden ohella olen keskittynyt mielen filosofiassa tietoisuuden ongelmaan, erityisesti kvanttiteorian mahdolliseen rooliin tietoisuuden selittämisessä. Olen jatkanut myös David Bohmin filosofian tutkimista, erityisesti implikaatin järjestyksen käsitettä ja sen soveltuvuutta esim. aikatietoisuuden kuvaamiseen.

Tutkimukseni taustalla vaikuttaa erityisesti seuraava kysymys: voidaananko parhaiden luonnontieteellisten (mukaan lukien kognitiotieteellisten) teorioiden pohjalta muodostaa koherentti yleinen metafyyminen teoria? Ja voiko tällainen teoria inspiroida radikaalisti uudenslaisia käsityksiä sellaisista perinteisistä filosofisista aiheista kuin tieto, ontologia, tiede, mieli, merkitys ja totuus? Tämä ”naturalistinen” tavoite voi tuntua utopistiselta, sillä on vaikeata määrittää mitkä ovat parhaat teoriamme ja erityisesti miten ne pitäisi tulkita. Lisäksi varsinkin fysiikan perusteorioiden, kvantti- ja suhteellisuusteorian yhteensovittaminen on osoittautunut pulmalliseksi. Silti näistä vaikeuksista ei seuraa, että kokonaisnäkemysten etsiminen olisi hylättävä. Sen puuttuessa esimerkiksi fyysikot ja aivotutkijat nojautuvat tutkimuksessaan pirstaleisiin ja vanhanaikaisiin käsityksiin. Myös filosofit – niin ”analyttiset” kuin ”man-

nermaiset” – tarvitsevat ajattelunsa viitekehyksen osaksi jonkinlaisen käsityksen fyysikaalisista ilmiöistä. Jos tällaista käsitystä ei ole, tai jos se heijastelee 1800-luvun klassista fysiikkaa, filosofian riskinä on muotoilla ongelmansa ja teoriasensa tavalla, joka on pahasti ristiriidassa aikamme parhaiden empiiristen tulosten kanssa. Siksi kokonaisnäkömyksen kehittämiseen kannattaa uhrata aikaa kunhan samalla tiedostetaan, että se tulee olemaan epätäydellinen. Filosofinen traditio muistuttaa meitä myös siitä, että ”maailmankuvamme” ovat aina samalla kuvia itsestämme, niissä heijastuu väistämättä oma inhimillisen käsitteellistämisen jälki.

Helsingin yliopisto

Jussi Kotkavirta

FT, VTK, professori mvs.
s. 1954, väitös joulukuu 1993

Vastaväittäjä: professori

Ludwig Siep

Kustos: yliassistentti Kari

Turunen

Kirjan otsikko: Practical

Philosophy and Modernity. A

Study on the Formation of

Hegel's Thought

Absoluuttisen idealismin armoilla

Kirjoitettuani keväällä 1975 ylioppilaaksi Tapiolan iltalukiosta päätin pyrkiä opiskelemaan valtiotieteitä Helsingin yliopistoon. Pääaineekseni valitsin kansantaloustieteen. Se oli marxismin aikaa, jolloin lähdettiin siitä, että talous on yhteiskunnan ydin. Olin kiinnostunut myös muista yhteiskuntatieteistä, samoin kirjallisuudesta, historiasta, psykologiasta. Into oli kova. Ensimmäisen lukuvuoden aikana suoritin puolen tusinaa approbaturia.

Kävin myös käytännöllisen filosofian luennoilla. Olin kouluvuosina lukenut jonkin verran filosofista kirjallisuutta ja osallistunut myös marxilaisen filosofian opintopiireihin. Itse asiassa filosofia oppiaineena kiinnosti minua eniten kaikista, mutta se vaikutti jotenkin luoksepääsemättömältä. Tunsin pelonsekaista kunnioitusta filosofiaa ja filosofi-
feja kohtaan. Pikku hiljaa opin kuitenkin viihtymään paremmin filosofian luennoilla ja myös joissakin seminaareissa. Ajatus, että suorittaisin käytännöllisessä filosofiassa myös ylempiä arvosanoja, kypsyi vähitellen.

Pidin kansantaloustieteen pääaineenani, mutta päätin tehdä tutkiintooni toisen laudaturin filosofiassa. Pohdiskelin tuolloin taloutta ja myös taloustiedettä koskevia filosofisia kysymyksiä. Taloustieteen yksi-

puolinen ja kapea ihmiskäsitys samoin kuin näkemys taloudellisen toiminnan päämääristä olivat kriittisen huomioni kohteita.

Tärkeitä opettajia Käytännöllisen filosofian laitoksella minulle olivat Ilkka Patoluoto ja Jussi Tenkku, joiden oppineisuus ja henkilökohtainen viehättävyys tekivät syvän vaikutuksen. Myös Jyrki Uusitalo ja erityisesti Hannu Sivenius olivat filosofisia esikuviani ja opettajiani. Hannu Siveniuksen pitämä kurssi Hegelin käytännöllisestä filosofiasta muodostui minulle käänteentekeväksi ja kohtalokkaaksi: valitsin Hegelin käytännöllisen filosofian graduni aiheeksi. Samasta aihepiiristä olin myöhemmin tekevä väitöskirjani.

Syksyllä 1980 muutin Helsingistä Kuopioon. Ensimmäinen lapseni syntyi lokakuussa. Olin suorittanut kaikki tutkintoon vaadittavat tentit ja seminaarit, mutta sekä kansantaloustieteen että filosofian gradut olivat vielä kesken. Vaimoni opiskeli ja minä olin pojan kanssa kotona. Muutto Helsingin humusta rauhalliseen Kuopioon osoittautui hyväksi siirroksi myös siinä mielessä, että gradut syntyivät ripeään tahtiin, jälkimmäisenä käytännöllisen filosofian opinnäyte Hegelin *Oikeusfilosofiasta*.

Valmistuttuani valtiotieteiden kandidaatiksi minulla ei ollut suunnitelmia jatko-opintojen suhteen. Keskityin perhe-elämään, suoritin siviilipalveluksen lastenpsykiatrisessa klinikassa ja mietin mitä ryhtyisin tekemään työkseni. Luin paljon myös filosofista kirjallisuutta. Tuntui hedelmälliseltä työskennellä suhteellisen itsenäisesti. Toimitin teoksen *Power/flower. Tekstejä vaihtoehdotliikkeistä*. Kirjoitin joitakin artikkeleita kriittisestä teoriasta ja päätin suomentaa valikoiman Frankfurtin koulukunnan keskeisten hahmojen tekstejä. *Järjen kritiikki* ilmestyi lopulta vuonna 1986.

Seuraavana vuonna muutimme perheeni kanssa Jyväskylän läheisyyteen. Olin käynyt silloin tällöin Jyväskylässä yliopiston kirjastossa lainaamassa kirjoja. Vähitellen alkoi viritä ajatus jatko-opinnoista. Otin yhteyttä Reijo Wileniuksen ja kerroin tavoitteestani kirjoittaa lisensiaatintyö työn käsitteestä Hegelin käytännöllisessä filosofiassa. Hän suhtautui ajatukseen hyvin myönteisesti. Kirjoitin tutkielman kesän 1987 aikana Hankasalmen Niemisjärvellä. Syksyllä työ tarkastettiin ja se hyväksyttiin erinomaisin arvosanoin. Samana syksynä filosofian laitoksella tuli auki assistentin paikka, johon minut valittiin. Tuntui kerrassaan

uskomattomalta, että olin onnistunut saamaan työpaikan filosofian alalta.

Jyväskylässä filosofian laitoksella oli tuolloin aivan erityinen ilmapiiri. Reijo Wilenius kiersi maata pitämässä esitelmiään. Hän kirjoitti jatkuvasti ja julkaisi tasaiseen tahtiin teoksia, joilla ei paljoa ollut tekemistä yliopistollisen filosofian kanssa. Laitoksen yliassistenttina toimi Kari Turunen, joka niin ikään kirjoitti ja julkaisi paljon, mutta muilla kuin akateemisilla foorumeilla. Laitoksen pitkäaikainen toimistos sihteeri Eeva Sillman suhtautui intohimoisesti myös filosofiaan, erityisesti fenomenologiaan, mutta omat kiinnostuksen kohteeni tuntuivat olevan muualla. Myöskään hänen aviomiehensä, päätoimisen tuntiopettaja Seppo Sillmanin kanssa meillä ei muodostunut elävää filosofista keskustelusuhdetta. Ainoa, jonka kanssa puhuimme paljon filosofisista kysymyksistä ja teksteistä, oli laitoksen amanuenssi Matti Kosonen, joka kuoli traagisesti ja liian varhain.

Ajatukseni oli ensin kirjoittaa väitöskirja kriittiseen teoriaan liittyvästä aiheesta. Toimin yhden kevätkauden vierailevana tutkijana Konstanzin yliopistossa. Sinne minut kutsui professori Albrecht Wellmer, joka oli käynyt Jyväskylässä järjestämässäni seminaarissa. Konstanzissa oli erinomainen ryhmä filosofisesti suuntautuneita kriittisen teorian tutkijoita, Wellmerin lisäksi muun muassa Martin Seel sekä Christoph Menke, joiden työt liittyivät Habermasin kommunikatiivisen toiminnan teorian ohjelmaan. Palasin pää täynnä ideoita. Tein päätöksen suomentaa valikoiman Habermasin kirjoituksia. *Järki ja kommunikaatio* ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1989. Väitöskirjani aiheetta en ollut kuitenkaan vielä löytänyt.

Pohdin tuohon aikaan paljon suhdettani filosofiaan. Helsingin opiskeluvuosien jälkeen olin työskennellyt lähinnä kriittisen teorian parissa sekä tehnyt liseniaatintyön, joka liittyi laajasti ottaen marxilaisiin kysymyksenasetteluihin. Halusin ottaa etäisyyttä näihin aihepiireihin ja tehdä perinteisemmässä mielessä filosofisesti oppineen väitöskirjan. Olin edelleen kiinnostunut Hegelistä ja minulla oli tunne, etten toistaiseksi ollut ymmärtänyt kovinkaan hyvin hänen ajatteluaan. Luin Hegelin omia tekstejä ja Hegel-tutkimusta päätoimisesti parin vuoden ajan, kunnes tein ratkaisun, että kirjoitan väitöskirjan Hegelin Jenan kauden käytännöllistä filosofiaa koskevien ideoiden kehityksestä.

Reijo Wilenius suhtautui väitöskirjaani koskeviin ajatuksiin hyvin myönteisesti ja kannustavasti. Sisällöllistä ohjausta en häneltä kuitenkaan saanut, enkä lähtenyt sitä hakemaan myöskään muualta. Itse työn kirjoittamiseen meni kolmisen vuotta. Työskentelin laitoksella. Opetin jonkun verran ja osallistuin kohtuullisesti laitostöihin. Se sopi minulle, sillä itse kirjoitustyö oli perin yksinäistä ja ajoittain myös ahdistavaa puuhaa. Välillä tuntui, että olin ottanut itselleni liian suuren urakan. Olisi ollut hyvä, jos joku olisi lukenut tekstejäni, mutta en osannut etsiä itselleni lukijaa.

Kun käsikirjoitukseni vihdoin vuonna 1992 alkoi olla kasassa, aloin miettiä työni tarkastamista. Kirjoitin englanniksi ja halusin saada työleni mahdollisimman pätevät arvioijat. Kotimaassa ei sellaisia väitelleitä nuoren Hegelin tuntijoita ollut. Ulkomaisista alan tutkijoista minulla oli mielessäni erityisesti Ludwig Siep Münsteristä sekä Robert Pippin Chicagosta. Päätin kysyä heitä esitarkastajikseni. Kumpikin kirjoitti hyvin ystävällisen vastauksen kirjeeseeni. Yhtäkkiä olin solminut yhteydet kahden johtavan Hegel-tutkijan kanssa! Alkoi käsikirjoituksen viimeistely ja perusteellinen kielentarkastus, jonka suoritti Arja Kantele. *Practical Philosophy and Modernity. A Study on the Formation of Hegel's Thought* valmistui alkusyksyllä 1993.

Pippin ja Siep kirjoittivat kumpikin hyvin myönteisen esitarkastuslausunnon. Heidän mukaansa olin tekemässä jotain sellaista, joka voisi olla merkittävää kansainvälisessä Hegel-tutkimuksessa. Olin hämilläni ja helpottunut. Olin päättänyt kysyä professori Siepiä vastaväittäjäkseni, koska hänen kirjoituksensa olivat olleet omalle työlleni keskeisiä ja koska koin hänen tutkimusotteensa ja kirjoitustapansa hyvin läheiseksi. Hän suostui.

Väitöstilaisuus oli joulukuussa Villa Ranassa. Kari Turunen toimi kustoksena. Siep oli valmistanut suuren määrän perustavia kysymyksiä, joita hän kävi läpi ystävälliseen sävyyn mutta päättäväisesti. Osaan niistä olin valmistautunut jo ennakkoon, mutta joidenkin kysymysten ja kommenttien kohdalla muistan olleeni myös vaikeuksissa. Tilaisuus kesti yli kolmisen tuntia ja se päättyi Siepin hyvin myönteiseen loppulausuntoon.

Tilaisuudessa oli sukulaisten ja Jyväskylän ystävien ohella läsnä myös läheisimpiä ystäviäni Helsingin ajoilta. Karonkkaa vietettiin Jyväskylän

kirjailijatalolla, jonka alakerrassa silloin oli erinomainen sauna. Kylvimme vastaväittäjän kanssa porukalla pitkään ja hartaasti. Jännitys alkoi vähitellen laueta ja saatoin alkaa nauttia tästä saavutuksestani. Juhla oli hieno mutta hetkessä ohi, vaikka kestitkin pitkälle aamuun.

Minusta oli tullut filosofian tohtori, mikä pitkään tuntui lähinnä uskomattomalta. Jatkoisin laitoksella assistenttina. Siepin lausunto työstäni oli ollut ylistävä ja hänen näkemyksensä oli, että minun olisi syytä kirjoittaa sen pohjalta kirja. Olin epäileväinen. Siep ehdotti, että voisin tulla valmistelemaan teosta Münsteriin. Hän esitti myös, että minun olisi syytä hakea Humboldt-stipendiä. Tein hakemuksen ja Siep kirjoitti suositukset. Sinä vuonna apuraha ei kuitenkaan myönnetty yhdellekään humanistille.

Lähdin syysyksi 1994 Münsteriin. Seurasin joitakin luentoja ja osallistuin laitoksen tutkijaseminaareihin. Kävin useasti Bochumissa Hegel-Archivissa. Muodostin varsin kattavan kuvan aihepiiriini liittyvästä tutkimuksesta ja pohdin mihin suuntaan käsikirjoitustani kehittäisin. Koin paljoa en kuitenkaan saanut syksyn aikana tehdyksi. Palattuani Suomeen aloin taas opettaa laitoksella ja myös kirjoittaa joistakin muista aiheista. Minulla oli sellainen tunne, että tarvitsen jonkinlaista taukoa Hegelistä. Kirjoitin käsikirjoituksen pohjalta joitakin artikkeleita, mutta sen työstäminen kirjaksi tuntui yhä kaukaisemmalta ajatukselta ja lopulta hyväksyin sen.

Hegelin filosofiaa olen tutkinut jonkin verran myöhemminkin, mutta samaa intohimoa kuin väitöskirjaa kirjoittaessa en ole enää tavoittanut. Hegelin tuotanto on ilman muuta nerokasta, mutta hänen absoluuttinen idealisminsa on sittenkin liian fantastinen järjestelmä olakseen uskottava. Koin, että filosofiassa on niin paljon muutakin ehdottomasti tutustumisen ja syventymisen arvoista. Joskus olen hetkittäin katunut sitä, etten erikoistunut Hegelin filosofiaan ja panostanut johdonmukaisesti kansainväliseen tutkijanuraan. Suhteeni filosofiaan on kuitenkin muodostunut toisenlaiseksi, laaja-alaisemmaksi, henkilökohtaisemmaksi, harrastelijamaisemmaksi.

Jyväskylän yliopisto

Risto Saarinen

FT, professori

s. 7.6.1959, väitös 19.2.1994

Vastaväittäjä: professori Bonnie Kent

Kustos: professori Ilkka Niiniluoto

Kirjan otsikko: *Weakness of the Will in Medieval Thought: From Augustine to Buridan*

Yhden asian filosofi

Kirjoitin ylioppilaaksi keväällä 1978. Kirjoitusten jälkeen minut valtasi voimakas tarve saattaa senhetkinen maailmankatsomukseni paperille. Kirjoitin 15 sivun mittaisen tekstin, joka käsitteli objektiivisen tiedon mahdollisuutta ja ihmisen rajallisuuden suhdetta tieteelliseen tietoon. Hämärästi tajusin, että nämä kysymykset liittyvät filosofiaan, mutta en kouluajanani lukenut filosofisia kirjoja.

Sen verran asia jäi vaivaamaan, että aloittaessani saman vuoden syksyllä opinnot Helsingin yliopistossa aloin lukea myös teoreettista filosofiaa. Varsinaiset opintoni ja ammatilliset pyrkimykseni keskittyivät teologiaan. Motivaationi filosofian opiskeluun ei liittynyt teologiaan, vaan tieto-opilliseen pohdintaani, joka ei ollut uskonnollista. Tietysti oivalsin varsin pian, että teologia ja filosofia tukevat toisiaan monin tavoin.

Suoritin filosofian approbaturin 1978 ja cum lauden 1979–1980 pääasiassa kirjatentein, joskin kävin S. Albert Kivisen proseminaarin ja Esa Saarisen kielifilosofian luentosarjan. Merkittävin opettajani filosofian alalla oli kuitenkin Simo Knuuttila, josta tuli teologisen etiikan ja uskonnonfilosofian professori teologiseen tiedekuntaan vuonna 1981. Teologian maisterin tutkinnon pääaineeni oli ekumeniikka, mutta kävin Knuuttilan sivulaudatureseminaarin jo 1982. Samoihin aikoihin osallistuin Ilkka Niiniluodon johtamaan filosofian laudatureseminariin.

Vuodesta 1981 vuoteen 1985 opiskelin erilaisten stipendien turvin puolet vuodesta Helsingissä ja toisen puolen Saksassa Münsterin, Erlan-

genin ja Mainzin yliopistoissa. Saksan-opintoni keskittyivät teologiaan, mutta kävin joidenkin filosofien, muun muassa Hans Blumenbergin, Hans-Georg Gadamerin ja Rudolf Malterin luennoilla. Mainzilainen Malter, *Kant-Studienin* julkaisija, osallistui 1980-luvulla teologisiin tutkimushankkeisiimme. Teologian kautta perehdyin saksalaiseen hermeneuttiseen perinteeseen, joka Helsingin filosofian laitoksella oli jäänyt vähälle huomiolle.

Knuuttilan opissa oivalsin pian, että omat opintoni ja kielitaitoni tulisivat parhaiten käyttöön filosofian historiassa. Sivulaudaturseminaarissa aloin kirjoittaa esitystä myöhäiskeskiajan *akrasia*-teorioista; tämä työ laajeni teoreettisen filosofian graduksi 1984. Aristoteleen *Nikomakhoksen etiikan* 7. kirjassa esittämä keskustelu *akrasiasta* eli heikkoluonteisuudesta koskee sitä, miten on mahdollista toimia omaa parempaa tietoaan vastaan. Platonin ja Aristoteleen järkipärisen toiminnan teorian näkökulmasta on outoa, että jokin muu motiivi voisi olla tietoa vahvempi toiminnan perusteena. Aihevalintani syytä en tarkemmin muista, kai se liittyi rajallisuuden ja tietämisen merkityksen filosofiseen pohdintaan.

Aiheen valinta osoittautui kohtalokkaaksi, sillä olen jäänyt pohtimaan samaa ongelmaa jo 25 vuoden ajaksi. Tähän ovat vaikuttaneet aiheen kiinnostavuus ja hedelmällisyys, mutta myös käytännölliset syyt. Filosofia kiinnosti minua, mutta tunsin selvästi, että olen lahjakkaampi systemaattisen teologian alalla. Olen halunnut omistaa suurimman osan aikaani teologialle, mutta pitää samalla filosofian harrastukseni hengissä. Siksi olen harjoittanut filosofiaa kahdella tasolla. Asuessani monta vuotta ensin Saksassa ja sittemmin Ranskassa olen yleissivistyksen vuoksi lukenut näiden maiden filosofeja alkukielellä. Toisaalta olen itse julkaissut filosofisia tutkimuksia heikkoluonteisuuden tulkintahistoriasta ja näin profiloitunut yhden asian osaavaksi filosofiksi.

Väiteltyäni ekumeniikan alalta teologian tohtoriksi 1988 ajattelin, että voisin laajentaa filosofian graduani monografiaksi. Olin huomannut, että moniin systemaattisen teologian opetusvirkoihin vaaditaan filosofian pätevyys. Samalla tajusin, että heikkoluonteisuus liittyy niin läheisesti tiettyihin teologisiin kysymyksiin – tahdonvapaus, syntioppi – että sen tutkiminen auttaisi päteväitymään systemaattisen teologian alalla.

Kirkossa kutsutaan leipäpapiksi sellaista henkilöä, joka tekee työtään ansiomielessä. Välillä olen ajatellut olevani leipäfilosofi, koska lähdin alan jatko-opintoihin mielessäni pätevyityminen teologian yliopistovirkoihin. Toisaalta alkuperäinen valintani opiskella filosofiaa oli aika erillinen uskonnollis-teologisesta elämänmuodostani. Filosofia ei 1970-luvun lopulla vielä ollut muotiaine, siitä ei saanut tietoa mediasta taikka julkisfilosofeilta. Opiskelijaelämä ei tarjonnut filosofiaan innostavia virikkeitä – tosin Saksan-opintojeni vuoksi jäin Helsingin riennoista syrjään. Simo Knuuttilan tutkimushankkeet tarjosivat minulle konkreettisen väylän kansainvälisesti arvostettuun, oikeaan akateemiseen tutkimukseen. Mutta varsinainen kiinnostukseni olisi todennäköisesti jatkunut jossain muodossa, vaikka Knuutila ei olisikaan tullut tiedekuntamme professoriksi.

Vuonna 1990 lähdin tiedustelemaan Ilkka Niiniluodolta ja hänen sijaisenaan toimineelta Esa Saariselta mahdollisuutta kirjoittaa teoreettisen filosofian väitöskirja keskiajan *akrasiasta* siten, että Simo Knuutila toimisi työni ohjaajana. Niiniluoto ja Saarinen kannustivat tähän ja tukivat koko jatko-opintojeni ajan hankettani. Molempien moniulotteisesta tuesta akateemisen elämäni eri saroilla olen laajemminkin kiitollinen. Lisensiaattiseminaarin kävin Raimo Tuomelan opastuksella. Sieltä on mieleeni jäänyt toisen jatko-opiskelijan, Eija-Riitta Korholan, innostava kritiikki.

Filosofian jatko-opiskelijana kävin parina keväänä 1990-luvun alussa Jaakko Hintikan luennoilla, jotka oli tarkoitettu kaikkien tiedekuntien ja alojen opiskelijoille. Luentojen lisäksi Hintikka piti puolen tunnin vastaanottoja, joiden aikana hän kommentoi henkilökohtaisesti tutkimussuunnitelmia. Hän seurasi myös esitystäni Tuomelan lisensiaattiseminaarissa. Näistä sessioista oli minulle suurta hyötyä, olihan Hintikka itsekin kirjoittanut *akrasiasta*.

Tärkeintä oli Simo Knuuttilan ohjaus. Vuonna 1992 siirryin hänen oppiaineensa yliassistentiksi, jolloin saatoin säännöllisesti keskustella hänen kanssaan työni ongelmista. Simo on ollut paitsi innostuksen ja ideoiden lähde, myös paneutuvan, pitkäjänteisen ja herkeämättömän akateemisen työskentelyn esikuva. Hänen ohjaukseensa on samalla liittynyt huumorintajua ja rentoutta; korkeisiin tavoitteisiin ei voi yltyä kireällä asenteella. Toisaalta olin helppo ohjattava, olinhan jo väitellyt teologian tohtoriksi 1988 ja siinä yhteydessä saanut teologiselta ohjaa-

jaltani Tuomo Mannermaalta seikkaperäisen metodisen koulutuksen. Pitkään ulkomailla opiskelleena olin selvillä kansainvälisistä tieteellisistä käytännöistä.

Olin jo 1986 julkaissut filosofian graduni tiivistelmän englanniksi, joten minulle oli itsestään selvää kirjoittaa väitöskirja englanniksi. Teologian väitöskirjani kirjoitin saksaksi ja olen sittemmin jatkanut kahdella vieraalla kielellä julkaisemista. Filosofina ajattelen voittopuolisesti angloamerikkalaisen analyttisen filosofian tapaan. Saksalainen opinkäynti näkyy teksteissäni jossain määrin Gadamerin käsitehistoriallisen metodin soveltamisena. Saksan-kontaktien myötä olen julkaissut saksaksi Gadamer-henkisissä teossarjoissa *Archiv für Begriffsgeschichte* sekä *Historisches Wörterbuch der Philosophie*.

Toisin kuin gadamerilaiset uskon, että historiallisten käsitteiden ja ilmiöiden merkitys voidaan selvittää ainakin jossain määrin totuutta lähestyen. Filosofian historiassa voimme sanoa, että tietyt tulkinnat ovat toisia parempia. Toisaalta totuuden lähestymisen prosessi voi olla loputon eikä tulkinnoista koskaan päästä lopulliseen konsensukseen. Mutta, niin kuin Nicholas Rescher on teoksessaan *Pluralism: Against the Demand for Consensus* osoittanut, tulkintojen pysyvän moneuden myöntäminen ei merkitse relativismia tai parhaan tulkinnan ajatuksesta luopumista. Tässä mielessä liityn helsinkiläisen filosofian tieteellisen realismin perinteeseen.

Väitöskirjani oli varsin suuritöinen, sillä se käsittelee *akrasia*-keskustelua lähes tuhannen vuoden aikajaksolla Augustinuksesta Jean Buridaniin saakka (noin 400–1350). Käsittelemäni noin viisitoista ajattelijaa, joiden tekstit yleensä ovat saatavilla yksinomaan latinaksi, monet niistäkin vain kirjapainotaidon varhaisina vuosina julkaistuina painoksina. Väitöskirja ei olisi koskaan valmistunut, ellei Upsalan yliopiston kirjasto olisi avokätisesti kaukolainannut arvokkaita inkunaabeleitaan Helsingin yliopiston kirjaston lukusaliin.

Suurin työ oli oppia lukemaan 1500-luvun varhaispainosten lyhennelatinaa. Knuuttila rohkaisi ja sinnikkäästi pakotti tähän. Pitkäpiimäinen uurastus koitui onnenpotkuksi, sillä se avasi myöhemmälle tutkijanuralleeni valtavan tekstimaailman. Internetin aikakaudella isot kirjastot digitoivat varhaispainoksiaan nettiin niin, että niitä voi tänä päivänä lukea kotonaan – jos vain osaa lukea lyhennelatinaa. Kriittisiä laitoksia tai käännöksiä ei tästä valtavasta korpuksesta juurikaan tehdä,

vaikka suuri osa parhaasta keskiajan, renessanssin ja varhaisen uuden ajan filosofiasta on saatavina vain näinä varhaispainoksina. Teologisten vaellusvuosieni ansiosta pystyn lukemaan länsimaisen filosofian lähes kaikki tekstit alkukielellä ja jopa ensipainoksista. Keskiajan käsialojen lukutaitoon en ole pyrkinyt; rajani kulkee Gutenbergissa.

Väitöskirja *Weakness of the Will in Medieval Thought: From Augustine to Buridan* valmistui loppuvuodesta 1993 ja painatin sitä halvassa nyrkkipainossa yliopiston vaatimien vapaakappaleiden verran. Olin menetellyt näin jo teologian väitöskirjani suhteen, koska halusin julkais-ta hyväksytyt väitöskirjan myöhemmin kansainvälisellä kaupallisella kustantajalla. Yliopiston vapaakappalesääntö aiheutti silti taloudellisia ja teknisiä ongelmia; monen hyvän suomalaisen väitöskirjan kansainvälinen taival pysähtyi noina vuosina vapaakappalesääntöön. Onneksi mikrotietokoneet ja disketit sentään tekivät tekstinkäsittelyn ja taiton helpoksi ja halvaksi.

Painatuslupaa puolsivat Lilli Alanen ja Simo Knuuttila. Vastaväittä-jäksi määrättiin Columbia Universityn apulaisprofessori Bonnie Kent. Hän oli jokseenkin ainoa henkilö maailmassa, joka oli kirjoittanut kes-kiajan *akrasiasta* edes jotakin. Aiheeni oli enimmäkseen valkea läiskä filosofian historian kartalla. En ollut koskaan tavannut vastaväittäjäni, mutta tiesin että hän on tinkimätön tekstintutkija. Painatuslupavai-heessa sain tiedon, että minut on nimitetty Strasbourgin ekumeenisen instituutin tutkijaprofessoriksi huhtikuusta 1994 alkaen. Väitös piti järjestää niin, että ehdin ajoissa uuteen virkaani.

Kun menin väitöksen aattona lentokentälle Bonnie Kentiä vastaan, ei häntä ollutkaan New Yorkin -koneen matkustajien joukossa. Tiede-kunnasta löysin faksin, jonka mukaan lääkäri oli kieltänyt häneltä tois-taiseksi lentämisen. Nopeasti piti peruuttaa väitössalin ja karonkan varaukset sekä soittaa Helsingin Sanomiin, ettei väitöshaastattelua voi-nut vielä julkaista. Ikävä kokemus, jota en toivo kenellekään väittelijälle.

Vastaväittäjän vaiva parani onneksi pian, ja uudeksi väitöspäiväksi sovittiin 19. helmikuuta 1994. Päärakennuksen auditoriossa XIV pide-tyn väitöksen kustoksena toimi Ilkka Niiniluoto. Väitös kesti noin kaksi tuntia ja vastaväittäjä kohteli minua ystävällisesti. Karonkka oli vaati-maton, olinhan jo kertaalleen väitellyt. Siihen osallistuivat vastaväittäjän ja kustoksen lisäksi vain Simo Knuuttila ja Tuomo Mannermaa. Väitös-tilaisuuden lectio on julkaistu kirjassa *Järki*, toim. Niiniluoto & Halo-

nen, Yliopistopaino 1997. Väitöskirjan lopullisen hyväksymisen aikaan olin jo Strasbourgissa ja osallistuin kevään 1994 tohtoripromootioon poissaolevana.

Väitöskirjan kansainvälinen laitos ilmestyi hollantilaisen Brillin kustantamana vielä saman vuoden aikana. Sen saama kansainvälinen huomio ylitti kaikki odotukseni. Teos säilyi toistakymmentä vuotta aiheensa ainoana esityksenä, minkä vuoksi sitä on siteerattu ja käytetty hyvin monissa yhteyksissä. Saksassa ja Kanadassa käynnistettiin sittemmin tutkimushankkeet, joissa aihe kartoitettiin vielä perusteellisemmin. Näiden hankkeiden sekä väitöskirjastani käydyn keskustelun anti on koottu teokseen *The Problem of Weakness of Will in Medieval Philosophy*, toim. Hoffmann et al., Peeters 2006. Saksalaiset myös usuttivat minua kirjoittamaan jatko-osaa, *Weakness of Will in Renaissance and Reformation Thought*, jonka toivon voivani julkaista piakkoin. Simo Knuutilan kanssa olen saanut 2000-luvulla johtaa kahta Suomen Akatemian filosofian historian huippuyksikköä ja Vesa Hirvosen kanssa toimittaa suomenkielisen yleisesityksen *Keskiajan filosofia*, Gaudeamus 2008.

Olen kuitenkin iloinen, että en missään vaiheessa ajatellut siirtyväni teologista päätoimiseksi filosofiksi. Vaikka olen saanut julkaista tekstejäni hyvillä foorumeilla, on kyntämäni filosofinen sarka niin kapea, että se tuskin olisi riittänyt professuuriin. Yhden asian filosofina olen silti päässyt toteuttamaan intohimoa, joka heräsi abiturienttina vuonna 1978.

Helsingin yliopisto

Ilkka Kantola

TT, kansanedustaja
s. 17.3.1957, väitös 19.8.1994

Vastaväittäjä: professori Edith Sylla
Kustos: professori Simo Knuuttila
Kirjan otsikko: Probability and
Moral Uncertainty in Late Medieval
and Early Modern Times

Uteliaisuudesta moraaliseen todennäköisyyteen

Synnyin rymättyläläiseen perheeseen 17. maaliskuuta 1957. Väitellessäni olin 27-vuotias. Jälkeenpäin katsoen voin nähdä monien eri asioiden vaikuttaneen siihen, että päädyin akateemiselle koulutuslalle ja tulin suorittaneeksi korkeimman yliopistollisen tutkinnon. En usko liioittelevani, kun sanon, että lapsuudenkotini henkinen ilmapiiri on ollut olennainen lähtökohta sellaiselle uteliaisuudelle, mitä tutkija välttämättä tarvitsee.

Aineelliset lähtökohdat kotona olivat vaatimattomat. Pientilalla elävän kuusilapsisen perheen toimeentulo oli ruumiillisen työnteon ja säiden suotuisuuden varassa. Vanhemmat ohjasivat lapsiaan sellaiseen koulutukseen, joka vapauttaisi ankarasta ruumiillisesta työstä. Peruskoulujärjestelmää ei vielä ollut ja niin meidät laitettiin oppikouluun. Käytännön ammattitaidon opiskelun sijaan meidät ohjattiin hankkimaan valmiuksia vieraisa kielissä, historiassa, luonnontieteissä ja matematiikassa. Tämä oli vanhempien tekemä valinta, joka ei ollut mitenkään itsestään selvä meidän kaltaistemme perheiden kohdalla.

Kodin henkistä ilmapiiriä väritti luterilainen kirkollinen kristillisuus. Lapsia kuljetettiin kirkkoon ja erilaisille hengellisille juhlille. Myös kotona laulettiin virsiä ja hengellisiä lauluja. Kristillinen maailmankuva merkitsi samalla olemisen hahmottumista historiasta käsin. Lähetystyön perspektiivi oli vahvasti esillä hengellisyydessä, mikä merkitsi sitä, että maailmankuva väistämättä laajentui käsittämään erilaiset maat ja kansat ja rodut eri puolilla maailmaa. Lähetystyön ulottuvuus näkyi myös

konkreettisesti eri kulttuureista kuten Japanista tai Namibiasta tulevien ihmisten kohtaamisina omassa perhepiirissä.

Kristinuskon läsnäolo avasi ovia paitsi erilaisten kulttuurien kohtaamiseen myös filosofisten, metafysisten ja eettisten kysymysten käsittelyyn. Kohtaamani kristinuskko ei ollut pelkästään sulkeutuva, valmiita vastauksia antava instituutio. Virsien ja hengellisten laulujen sanoituksissa esiintyi myös kysyvä ja ihmettelevä, utelias ihminen. Riittävän usein niiden teologia malttoi olla piirtämättä kuvaa Jumalasta varmoin ja selkein viivoin. Sanoituksissa, joskus myös hengellisissä puheissa, ihminen saattoi myöntää, ettei hän itse asiassa voi tietää Jumalasta, eikä edes ihmisestä itsestään, mitään varmaa ja lopullista.

Ehkä juuri tuollainen kyselevän teologian kristillisyyden yhdistyessään maan kasvua seuraavan ihmisen ihmettelyyn luonnon uutta luovien prosessien ääressä muodosti kasvualustan filosofiselle, pohdiskelevalle ja uteliaalle mielelle. Suuren perheen muodostama sosiaalinen yhteisö, jonka puuhut vaihtelivat peltotöistä metafysiikan pohdintoihin, tarjosi riittävän areenan omien ajatusten peilaamiselle toisten kanssa. Uskon, että juuri tuo yhteisö synnytti rohkeuden esittää mitä tahansa filosofisia kysymyksiä ilman häpeän pelkoa.

Oppikoulu- ja lukiovaihe antoivat monia valmiuksia lähteä akateemiselle uralle. Koulumme tuon aikainen ilmapiiri oli kuitenkin enemmän käytännön ammattuuralle kuin akateemisiin opintoihin innostava. Ylioppilastyttöjen tulevaisuus oli kauppaopiston suunnalla, poikien teknisessä opistossa. Myös itse harkitsin insinööriopintojen aloittamista. Lukioaikana 70-luvun puolivälissä olin kuitenkin herännyt huoleen maailman tulevaisuudesta kasvavien ympäristö- ja väestöongelmien takia. Suoritin ylioppilastutkinnon Naantalissa yhteiskoulussa 1976. Kirjoitusten jälkeen tähtäsin luonnontieteitä opiskelemaan. En kuitenkaan menestynyt pääsykokeissa.

Varusmiespalvelusaikana 1977 luin Dostojevskin teoksen *Karamazovin veljet*. Muistan, että kirja teki minuun vahvan vaikutuksen. Samaan aikaan kotiseurakuntani pappi oli vaihtunut. Nuori, helsinkiläissyntyinen kirkkoherra sai hyvän kontaktin pienen pitäjän nuorisoon. Hänellä oli ehkä kyky havaita kenellä oli jo valmiiksi orientaatiota teologisiin ja filosofisiin pohdintoihin. Joka tapauksessa hänen rohkaisevat sanansa vaikuttivat samaan suuntaan kuin Dostojevskin romaani. Syk-

syllä 1979 aloitin opinnot Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa.

Opinnot alkoivat alkukielten, heprean ja kreikan, alkeiden ja filosofian historian kursseilla. Oppikouluopintoihini ja ylioppilastutkintooni ei ollut sisältynyt filosofian kursseja eikä myöskään psykologiaa. Niinpä ahmin innoissani filosofian kurssien aineistoa luennoilla ja kirjastojen lukusaleissa. Muistan miten hyvältä tuntui huomata, että monet sellaiset filosofiset kysymykset, joista olimme kotona keskustelleet vuosien mitaan, ovat filosofian historian klassisia kysymyksiä. Tunsin jollakin syvällisellä tavalla tulleeni kotiin, kun olin tullut yliopiston filosofian perusopetuksen piiriin.

Kotoisuuden tuntu filosofisten kysymysten parissa johti siihen, että raamatuntutkimus, eksegetiikka, jäi toiselle sijalle. Kirkkososiologian, jota olin pitänyt kiinnostavana etukäteen, kävi samoin. Olemassaolon luonne, tieto-oppi, metafysiikka, jumalatodistusten analyysi, logiikka ja etiikka olivat aiheita, joiden huomasin käynnistävän ja ylläpitävän ajattelua. Opettajista Heikki Kirjavainen teki jo tuolloin vahvan vaikutuksen.

Teologisessa tiedekunnassa oli 1978 vahvistettu tutkinnonuudistus, jonka ensimmäinen vuosikurssi käynnistyi 1979. Meitä sanottiin jonkinlaisiksi koekaniineiksi, sillä uudistuksessa oli luovuttu opintojen suorittamisesta arvosanoina ja niiden tilalle oli tullut opintoviikkojärjestelmä. Henkiselle ilmapiirille tämä luultavasti teki hyvää. Isossa murrostilanteessa merkittävä osa opettajista kannusti meitä huolehtimaan määrätynlaisesta akateemisesta vapaudestamme, vaikka tutkinto oli rakennettu alkuosaltaan varsin koulumaiseksi. Opettajat korostivat teologin velvollisuutta oman itsenäisen ajattelukyvyyn vahvistamiseen. Meitä varoitettiin valmistumasta liian nopeasti papin vaatimaan ammatteihin.

Toisena opiskeluvuotena oli päätettävä pääaineen valinnasta. Eri opiaineiden professorit esittelivät alaansa ja käynnissä olevia tutkimushankkeita, joiden parissa graduja heidän ohjaaminaan väännettiin. Simo Knuutila oli juuri siirtynyt filosofian laitokselta Teologisen etiikan ynnä uskonnonfilosofian professoriksi teologiseen tiedekuntaan. Muistisani on vieläkin kuva siitä, miten hän, tummansiniseen vakosamettipukuun sonnustautuneena, vasemmalla kädellä liitutauluun kirjoitellen

esitteli erikoista oppiainettaan, jonka nimessä oli hassu ”ynnä” sana. Simo Knuuttila sanoi, ettei hänen mielestään teologiaa voida tarkkaan ottaen pitää kaikilta osin tieteenä. Hänen mielestään teologian harjoittaminen oli kuitenkin ”kiinnostavaa inhimillistä toimeliaisuutta”.

Minulle tuollainen luonnehdinta oli osoitus siitä, että professori Knuuttila suhtautui tieteen tekemisen kriteereihin erittäin tiukasti, mutta että tämä ei tarkoittanut sitä, että muunlainen tutkimustoiminta olisi jotenkin vähäpätöisempää. Jo tuossa esittelytilaisuudessa Simo Knuuttilasta syntyi myöhemmin monet kerrat vahvistunut kuva, että hän ajattelee ja luo uutta luennoidessaan sen sijaan että lausuisi ääneen aikaisemmin valmiiksi saatettuja ajatuksia. Esittelijän antama vaikutelma sekä oppiaineestaan että itsestään oli kiehtova. Valitsin pääaineekseni Teologisen etiikan ynnä uskonnonfilosofian.

Pääaineopinnot käynnistyivät kolmannen opiskeluvuoden syksyllä. Metodikursseilla opiskeltiin systemaattista analyysia muiden systemaattisen teologian opiskelijoiden kanssa. Graduseminaarit professori Knuuttilan johdolla käynnistyivät tutkimusaiheen valitsemisella. Olin joskus ajatellut, että olisi kiinnostavaa tutkia Dostojevskia. Huomasin kuitenkin, että suomalaisista teologeista Heikki Kirjavainen oli jo ehtinyt tehdä sen. Knuuttila tarjosi meille yhtenä tutkimusaiheena roomalaiskatolisen kirkon piirissä myöhäiskeskiajalla käytyä probabilismikeskustelua. Tuossa keskustelussa oli määräävän roolin saanut oudolta tuntuva näkemys, jonka mukaan moraalisen epävarmuuden tilassa olevalla henkilöllä on lupa seurata kahdesta vaihtoehdoisesta näkemyksestä sitä joka on epätodennäköisempi, ja toimia vastoin todennäköisempää mielipidettä.

Tutkimusaihe tuntui siinä määrin kummalliselta, että kiinnostuin. Ryhdyin tekemään suomalaista probabilismitutkimusta päälähteenäni latinankielinen 1694 julkaistu jesuiittaisä Thyrsus Gonzálezin pääteos *Fundamentum theologiae opinionis* (etc.). Tämä merkitsi sitä, että ohjelmaan oli otettava latinan lisäkurssi sekä ranskan alkeet. Laajin aihepiiristä aikaisemmin julkaistu tutkimus näet oli T. Demanin artikkeli opuksessa *Dictionnaire de Théologie catholique*.

Seminaariesitelmät valmistuivat ajallaan. Aihepiiri alkoi avautua kirjallisuuden, lähteiden ja ennen muuta hyvän ohjauksen avulla. Keskeinen metodinen asia oli alkuperäislähteiden käyttö. Ratkaiseva askel

etenemisessä oli gradun disposition jäsenyyksen syntyminen. Sen jälkeen oli helppo laittaa paperille relevantti kysymyksenasettelu ja siihen löytyneet tutkimukselliset vastaukset. Muistan gradun disposition syntyneen päässäni ollessani bussissa matkalla asunnostani Munkkivuoresta Kallioon opiskelutoverini luokse saunomaan. Ajattelullinen läpimurto on jäänyt mieleen.

Teologisia graduja tehtiin tuohon maailmanaikaan vuosikausia. Oman graduni valmistuminen vei aikaa runsaat puolitoista vuotta. Sen loppuun saattamista vauhditti se, että olin muutoin saamassa opintoni päätökseen ja Turun tuomiokapitulista oli toivottu, että kesään mennessä tulisin helpottamaan hiippakunnan pappispulaa.

Opiskeluaikana olin mukana itsestään syntyneissä opiskelijaporukoissa, jotka pitivät yllä kriittisen ja tutkivan ajattelun ilmapiiriä. Olen vakuuttunut siitä, että tämän kaltaisten yhteisöjen syntyminen on tärkeää opiskelijalle erityisesti opintojen luovan vaiheen paineissa. Teologisen tiedekunnan tuon aikaiset puitteet Neitsytpolulla olivat vaatimattomat, mutta loivat kannustavaa yhteisöllisyyttä paitsi opiskelijoiden keskuuteen myös opettajien ja opiskelijoiden välille.

Jätin graduni tarkastettavaksi ja katsoin seurakuntatyön suuntaan. Odotin gradusta *cum lauden* arvosanaa. Omasta mielestäni olin työn loppuvaiheessa jättänyt viimeistelyn liian vähälle. Joitakin asioita olisi pitänyt vielä selvittää. Tekstiä olisi pitänyt huomattavasti tiivistää. Yllätyksekseni sain arvosanan *laudatur*. Työn arvioivat tuolloin vs. professorina toimiva Heikki Kirjavainen ja dogmatiikan professori Eero Huovinen. Kirjavainen kannusti aloittamaan väitöskirjaan tähtäävät jatkotyöt gradun pohjalta.

Olin kuitenkin lupautunut seurakuntaan papin työhön ja muutoinkin tarvitsin aikaa oman tulevaisuuteni miettimiseen. Mahdollisuus menestyä tutkijan uralla oli avautunut niin yllättävästi. Olin seurakuntapapin työssä runsaan kahden vuoden ajan. Loppuvuodesta 1986 laadin tutkimussuunnitelmaa professori Knuutilan johdolla. Jätin apuraha-anomuksen Emil Aaltosen säätiölle. Apurahan saaminen merkitsi tunnustusta ja teki mahdolliseksi jatkotutkimuksen käynnistämisen syksyllä 1987.

Perheeseemme oli kesällä syntynyt lapsi, ja olimme muuttaneet pääkaupunkiseudulle, joten elämänmuutokset olivat melkoiset. Jatkotut-

kimus merkitsi liseniaattiseminaariin osallistumista sekä säännöllistä konsultaatiota professorin kanssa. Tietokoneet olivat ilmestyneet kirjoituskoneiden tilalle, ja tämä helpotti tavattomasti dokumenttien hallintaa. Huomasin kuitenkin pian, että dokumenttien hallinta ja uusi kätevä tekstinkäsittelytekniikka eivät korvaa luovaa ajattelua.

Liseniaattitutkielma valmistui vuonna 1991. Materiaalin laajuuden kanssa alkoi olla ongelmia. Suunnitelmissa oli kuitenkin työstää tutkielma väitöskirjatyön asteelle. Aineisto poiki joitakin tieteellisiä artikkeleita. Yksittäinen artikkeli on julkaistu tohtoriksi valmistumisen jälkeen Simo Knuuttilan 50-vuotispäivän juhlakirjassa *Sielun liikkeitä*. Tutkijaidentieteen kannalta oli merkittävä kokemus osallistua pariin kansainväliseen keskiaikatutkijoiden kokoukseen Kanadassa ja Yhdysvalloissa sekä päästä omalla julkaisulla mukaan kansainväliseen julkaisusarjaan.

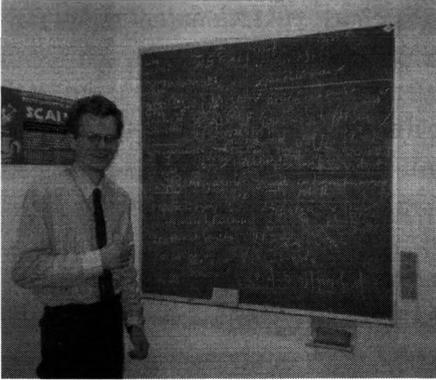
Väitöskirjatutkimukseni rahoitus on perustunut satunnaisiin apurahoihin paitsi Emil Aaltosen säätiöltä myös Suomen kulttuurirahastolta sekä Suomen Akatemialta. Palkatonta, päätoimista tutkimustyötä maisteriopintojen (tuolloinen kandi) jälkeen tein noin 48 kuukauden ajan. Työmäärää lisäsi merkittävästi se, että päätin julkaista tutkimukseni englanniksi. Riittävän hyvän kieliasun synnyttämisessä piti käyttää paitsi aikaa myös rahaa. Palasin seurakuntatyöhön vuoden alusta 1993. Työn lähinnä kielellinen viimeistely hidastui niin, että väitöstilaisuus oli elokuussa 1994.

Professori Simo Knuuttila toimi väitöstilaisuudessa kustoksena. Vastaväittäjäksi löytyi Yhdysvalloista North Caroline yliopiston historian professori Edith Sylla. Keskustelu käytiin englanniksi. Tapasin vastaväittäjän edellisenä päivänä yhteisellä lounaalla, mikä auttoi tottumaan hänen aksenttiinsa. Väitöstilaisuus oli oikeasti vaativa sekä keskustelun sisällön että kielen takia. Yleisöä ei paikalla ollut suuria joukkoja. Ystäviä, perhepiiriä, tutkijakollegoita. Karonkka oli tavattoman miellyttävä kokemus puheineen ja ohjelmineen. Sattuvasti on sanottu, että kauneimpia ja liioittelevimpia sanoja ihmisestä lausutaan hänen kuolemansa jälkeen. Ainoa tilaisuus kuulla jotain sen kaltaista on vastaväitelleellä karonkassaan.

Työelämä vei mukanaan vaativampiin tehtäviin kirkon piirissä jo heti väitöksen jälkeen. Tämä on merkinnyt sitä, ettei jatkotutkimusten

käynnistämiseksi ole löytynyt tilaa eikä tutkijan uralle ole syntynyt jatkoa. Vaikka näin ei käynyt, on väitöskirjan tekeminen ollut ehdottomasti myönteinen kokemus. Uskon sen tuloksena syntyneen, paitsi itse väitöskirjan, myös itse tutkijalle lisävalmiuksia analyyttiseen ja systemaattiseen tekstianalyysiin ja ajatteluun. Kansainvälisellä kielellä julkaistu väitöskirja ja tohtorin tutkinto ovat merkittävästi vaikuttaneet siihen millaisista työtehtävistä olen tutkinnon jälkeisessä elämässä itseni löytänyt. Olen ehtinyt toimia luterilaisen kirkon johtotehtävissä ja vuodesta 2007 sosialidemokraattisen puolueen kansanedustajana.

Suomen Eduskunta

Jari Palomäki

FT, dosentti

s. 1961, väitös 30.9.1994

Vastaväittäjä: dosentti Patrick
Sibelius

Kustos: professori Veikko Rantala
Kirjan otsikko: From Concepts to
Concept Theory – Discoveries,
Connections, and Results

” – ja minun on *ihan pakko*”

Kävin Varsinais-Suomessa sijaitsevan Vehmaan kirkonkylän alakoulun 3. luokkaa, kun opettajamme Onni Högmänder eräänä päivänä ilmoitti, että olemme nyt siirtyneet peruskouluun eikä meillä ei ole enää laskentoa, vaan matematiikkaa. ”Matematiikassa ruuvimeisseli, vasara ja taltta ovat alkioita ja ne muodostavat yhdessä joukon, johonka ne alkioina kuuluvat. Lisäksi on olemassa tyhjä joukko.” Ihmettelin, minkälainen joukko on ”joukko tyhjää”? Seuraavana vuonna ala-asteen 4. luokan ympäristöopin tunnilla opettajamme Harri Kyrölä puolestaan naputti rystysillään kellertäväksi lakattua pulpetin pintaa ja sanoi pulpetin itse asiassa koostuvan joukosta atomeja. Ehkä tietämättään hän tuli näin esitelleeksi Sir Arthur Eddingtonin ”kaksi pöytää”: toisaalta pöytä aistein havaittavana kvaliteettien kimppuna ja toisaalta pöytä aistein näkymättömien alkeishiukkasten kimppuna. Matematiikan perusteisiin, ontologiaan ja tieto-oppiin kuuluvat syvälliset ongelmat jäivät näin pysyvästi mieleeni.

Lukioikään asti ajattelin tulevani fyysikoksi. Mynämäen lukion kuvaamataidon opettaja Sirkka-Liisa Nieminen esitteli minulle kaksi kirjaa: Bertrand Russellin *Muotokuvia muistista* ja Eino Kailan *Inhimillinen tieto – mitä se on ja mitä se ei ole*. Muistan kerta kerran jälkeen lukeneeni Russellin lyhyttä artikkelia ”Henki ja aine” ja miten hän totesi Descartesin lauseesta: ”*Cogito, ergo sum*”, että olisi vaikeata sisällyttää niin suuri määrä virheitä niin harvoin sanoi. Kailan teos puolestaan oli kirjal-

lisen tyyliinsä samoin kuin esittämiensä ajatusten kirkkaudenkin kannalta älyllinen elämys. Isomorfian käsite ja invarianssit tiedonpyrkimysten tavoitteena tulivat tutuiksi. Kuvaamataidon opettajani myös muisteli omakohtaisia kokemuksiaan Kailan ilmeisen draamallisista luennoista, joten fysiikkaan kohdistuva intoni oli vaihtumassa filosofiaan. Lisänsä antoi myös lukiomme rehtori, matematiikan ja kemian opettaja sekä luokanvalvojamme Lasse Svedström, joka terävän älynsä, erikoisen huumorintajunsa ja herrasmiehen käytöksensä takia on jättänyt minuun esikuvallisen jälkensä. Varsinaisen sysäyksen sain ylioppilaskeväänä 1980 turkulaisesta antikvariaatista ostamastani Whiteheadin ja Russellin *Principia Mathematica* -teoksen lyhennelmästä, jonka formalismi oli lumoava. Sittemmin hankin kaikki kolme osaa. Lukion jälkeen Porin Prikaatin kirjastosta löysin vielä Uno Saarnion *Mitä tiedämme äärettömästä?* -teoksen, jossa hän totesi äärettömyyden olevan filosofian, uskonnon ja matematiikan yhteinen tutkimuskohde. Russellin, Kailan ja Saarnion älyllinen ja moraalinen rohkeus seurata ajatuksiaan aina niiden loogisiin johtopäätöksiin asti tuntui niin vastakaikuisen ”omalta”, että alan valintani oli selvä.

Filosofian opinnot aloitin Turun yliopistossa 1983. Opiskelin kolmessa eri tiedekunnassa: yhteiskuntatieteellisessä pääaineenani teoreettinen filosofia sekä tiedekunnan yhteiset yleisopinnot, humanistisessa uskontotiedettä ja matemaattis-luonnontieteellisessä matematiikkaa. Toimin myös opettajana näissä kaikissa tiedekunnissa: logiikkaa, uskontokritiikkiä sekä tieteenfilosofiaa. Lisäksi olin kahden ainejärjestön puheenjohtajana, uskontotieteen Nirvanan ja filosofian Dialectican. Kaiken tämän lisäksi työskentelin Turun kaupunginkirjaston kirjastovirkailijana koko opintojeni ajan. Näin tentteihin lukeminen kuin myöhemmin väitöskirjankin kirjoittaminen tapahtui lähinnä öisin.

Filosofiassa ehdoton johtotähteni oli loogikko Jari Talja, jonka luennot selkeydessään, täsmällisyydessään – ja syvällisyydessäänkin – olivat verrattomia. Suureksi harmikseni ennen laudatur-opintojani hän siirtyi pois yliopiston palveluksesta. Sen sijaan minulla oli onni osallistua matematiikan professori Magnus Steinbyn matemaattisen logiikan luennoille ja edelleen hänen jatko-opiskelijoille suunnattuihin matemaattisen logiikan seminaareihin. Näin minulla oli mahdollisuus kuulua tuon ajan varsin etevien nuorten turkulaisten matemaatikkojen joukkoon.

Eräs tapaus on jäänyt mieleeni. Sattumoisin olin ainoa kuulija akateemikko Arto Salomaan algoritmien kompleksisuusteorian luennolla. Luentonsa lopussa hän kysyi, josko pro gradu -tutkielmani aihe voisi liittyä jotenkin teoreettisen tietojenkäsittelyn alaan ja jos, niin hän voisi siinä avustaa. Tutkijan urani olisi saattanut mennä toisin, ellen olisi vastannut haluavani tutkia *Principia Mathematica*a, jonka Salomaa totesi olevan paljon tutkittu ja erittäin vaikea teos. Ajattelin kuitenkin, että sitä paljon tutkineet kuulu(i)vat aiempaan sukupolveen ja vaikeus oli pelkästään haaste. Pro gradu -tutkielmani teinkin sitten Russellin kvantifikaatioteoriasta, jota vertasin keskiajan *suppositio*-teorioihin. Tutkielmani julkaistiin seuraavan vuoden *Ajatus* 47 -niteessä otsikolla: ”*De re/de dicto* -erotteluja Russellin logiikassa”. Ennen valmistumistani 1989 tein vielä uskontotieteestä sivulaudaturin aiheesta: ”Tiede, tiedemies ja *mystiikka*”, jossa tarkastelin muun muassa Fritjof Capran, Stephen Hawkingin ja K. V. Laurikaisen uskonnollista kielenkäyttöä heidän esittäessään modernin fysiikan teorioita ”yleistajuisesti”. Tämän jälkeen olin valmis tekemään seuraavan siirtoni kohti tohtorin tutkintoa.

Siirryin Tampereen yliopistoon filosofian jatko-opiskelijaksi vuonna 1990. Aikeeni oli tutkia Russellin proposition käsitettä, missä olinkin jo hyvässä alussa. Sitten tietojenkäsittelytieteen professori Hannu Kangassalo piti esitelmän otsikolla: ”Käsitteen määrittelystä”. Otsikko oli ymmärrettävissä kahdella eri tavalla: joko yksittäisen käsitteen tai yleensä käsitteen ”käsite” määrittelystä. Sitten pidin puolestani esityksen käsitteestä ”käsite”, missä toisen kertaluvun predikaattilogiikan avulla esitin kuusi erilaista ontologista tulkintaa käsitteelle ”käsite”, kun kvantifioitu predikaatti tulkitaan käsitteeksi. Esitykseni jälkeen Kangassalo pyysi tarjoamaan esitystäni kansainväliseen käsitteellistä mallintamista koskevaan konferenssiin sekä ottamaan yhteyttä käsitteitä tutkineeseen emeritaprofessori Raili Kauppiin. Esitys hyväksyttiin ja jo tässä ensimmäisessä konferenssissa solmin useita, edelleen aktiivisia kontakteja alan kansainvälisiin tutkijoihin. Myös väitöskirjani pohjautui neljään kyseisessä konferenssisarjassa esitettyyn esitelmään. Kansainväliset tiedeyhteydet kannustivat tutkijan urani alkuun.

Kaupin *Einführung in die Theorie der Begriffssysteme* -teos perustui Leibnizin ajatukseen käsitteistä intensionaalisina olioina, jotka sisältävät intensionaalisesti toisia käsitteitä. Intensionaalisen sisältymissuhteen avul-

la määritellään käsitteiden väliset perusrelaatiot kuten yhteensopivuus ja verrattavuus, minkä jälkeen intensionaaliseen sisältymissuhteeseen perustuen käsitesysteemi esitetään aksiomaattisesti. Yksi väitöskirjani keskeisistä tuloksista oli, että käsitesysteemin algebrallinen malli on täydellinen puolihila; ei siis hila, koska kahdelle yhteensopimattomalle käsitteelle ei ole olemassa pienintä ylärajaa. Käsitteiden välinen intensionaalinen sisältymissuhde (*inesse*) poikkeaa käsitteiden alan, so. joukkojen, välisestä ekstensionaalisesta sisältymissuhteesta (*esse*), mikä tekee intensionaalisen käsiteteorian myös matemaattis-loogisesti kiehtovaksi tutkimuskohteeksi. Näin siirryin tutkimaan propositioiden sijasta käsitettä ”käsite” ja koko väitöskirjani tavoite oli osoittaa, että käsitettä ei voi samaistaa sanan, ominaisuuden, mielikuvan eikä joukon kanssa – ja että yleinen intensionaalisuuteen perustuva käsiteteoria on mahdollista kehittää.

Väitöstilaisuuteen valmistautumiseen sain lukuisia neuvoja, joista yksinkertaisesti paras kuului: ”Jari, ystäväsi Matti Taneli sanoo sinulle: ’Be cool!’” – Väitöskirjani sisältöön keskittyen ja opetuskokemukseeni luottaen valmistauduin *lectio praecursoria*ani väitökseni keskeisen argumentin esittävän käsittekartan piirtämiseen ”liitutaulu”-menetelmällä itse väitöstilaisuudessa. Keskittymiseni oli sen verran ankaraa, että vasta päiviä väitöstilaisuuden jälkeen tajusin, että öiset Vuorikadun asuntoni yli tapahtuneet helikopterilennot liittyivät *Estonian* uppoamiseen kaksi päivää ennen väitöspäivääni.

Itse väitöstilaisuus seurasi perinteisiä akateemisia muotoja ja vastaväittäjäni Patrick Sibeliuksen ansiosta tilaisuudesta muodostui intensiivinen ja asioihin keskittyvä. Muistan hänen tivanneen sitoutumistani platonistiseen ontologiaan, mikä useissa herättää intohimoista vastustusta. Platonismillani on taustansa. Pro gradu -tutkielmassani tein seuraavat merkinnälliset erottelut: *a* on olio, joka esiintyy fyysisessä maailmassa, *'a'* on olion *a* kielellinen nimi, joka esiintyy lauseessa tai lauseen ilmaisemassa uskoksessa, ja *”a”* on olion *a* looginen nimi, joka esiintyy proposition osana, so. platonistinen nimi. Merkintöjen taustana oli Burali-Forti -antinomia, jonka mukaan ei ole olemassa suurinta järjestyslukua ja jolle Saarnio *Mitä tiedämme äärettömästä?* -teoksessaan antoi tietoteoreettisen tulkinnan. Tämän tulkinnan pohjalta hän jakoi maailman ontologisesti kolmeen kategoriaan: havaittavaan maailmaan, mielen maailmaan ja transsendenttiin maailmaan. Tämän ontologisesti rikkaan jaon seurauksena on hel-

pompi ymmärtää myös rajoittuneempia käsityksiä käsitteestä käsite kuten konseptualismin ja nominalismin erilaisia muotoja. Tämän oivalluksen koin vapauttavana irtautumisena Quinen tapaisista ontologiaa koskevista keikaroinneista. Väitöstilaisuuden jälkeinen karonkka pidettiin Finlaysonin Palatsissa, jonne minulla oli iso ilo saada kutsua hyviä ystäviäni eri yhteyksistä sekä kollegoja että entisiä opettajiani. Tilaisuuden ilmapiiriin koin lukuisine puheineen lämpimänä ja tunsin suurta kiitollisuutta ”saada olla mukana”.

Väitökseni jälkeen olen jatkanut käsitesysteemien tutkimusta. Relatiokäsitteitä koskeva teoria jäi Kaupilta keskeneräiseksi ja vasta 12 vuotta väitökseni jälkeen kykenin löytämään ratkaisun, jolla luokittelevien käsitteiden käsitesysteemiä voi luontevasti laajentaa relatiokäsitteitä ja edelleen ”ajatuksia” koskeviksi käsitesysteemeiksi. Matematiikan perusteissa olen mieltymässä matemaattisten rakenteiden invariansseihin perustuvaan kategoriateoriaan. Kun *Principia Mathematica* hallitsee sen looginen kompleksisuus, niin esimerkiksi Saunders Mac Lanan *Categories for the Working Mathematician* -teokselle ominaista on sen tavaton abstraktius. Eddingtonin ”kahden pöydän” ongelmaa olen lähestynyt Russellin ”neutraalin monismin” opin avulla ja se oli muun muassa dosentuurin opetusnäytteeni aiheena vuonna 1996. Alakoulusta alkaneet filosofiset ongelmat ovat tutkimuksissani yhä läsnä.

Opintojeni alusta alkaen tohtoriksi väittelemineen oli selviö, vaikka tohtorin oppiarvo ei sinällään takaa filosofisten ongelmien käsitys- ja käsittelykykyä. Kailan *Inhimillinen tieto* -teosta seuraten filosofiaan ja yleensäkin tieteisiin kuuluu oleellisena osana teoretisointi eli ”pyyteistä vapaa älyllinen katselu eli kontemplaatio, jossa ihmishenki vain käsittämisen pyrkimyksen vallitsemana kuin jokin ’maailmansilmä’ tutkiskelee kokemuksen rajatonta moninaisuutta”. Sitä vastoin kun Immanuel Kant *Kritik der reinen Vernunft* -teoksensa toisen painoksen esipuheessa sanoo kieltävänsä tiedon tehdäkseen tilaa uskolle, johtavat Kantin ”ptolemaiolainen vastavallankumous” sekä siihen kytkeytyvät pragmatistiset suuntaukset lähinnä älylliseen epärehellisyyteen. Pyrkimyksenä ei ensi sijassa olekaan enää käsittäminen eikä ajatusten selkeys, vaan pikemminkin tarkoitushakuinen ja itsekkäitä pyyteitä palveleva vaikuttaminen, missä ajatuksen löyhyys peittyy kirjoitusten, sitaattien ja viitteiden runsauteen.

Aaro Hellaakosken mukaan ”on runo kaikkein kovinta ja hurjinta työtä” maailmassa. Hellaakoski neuvoi myös tekemään mitä muuta työtä tahansa ja kirjoittamaan vaikka pöytälaatikkoon, kunhan ei ala runoilijaksi; ellei sitten ole ihan pakko. Samoin sanoisin filosofiasta – ja minun on *ihan pakko*.

Tampereen teknillinen yliopisto

Respondent till höger.

Christoffer Gefwert

FD, docent

f. 30.10.1947, disputation oktober
1994

Opponent: professor Sören Stenlund

Kustos: professor Lars Hertzberg

Avhandlingens rubrik: Wittgenstein
on Philosophy and Mathematics: An
Essay in the History of Philosophy

Att Doktorera i Filosofi

Jag började studera vid Helsingfors Universitet hösten 1972 astronomi och astrofysik samt allmän historia med vetenskapshistorisk inriktning. Av dessa studier följde att jag blev intresserad av frågor angående teoretisk fysik och dess filosofi. I början av mina studier (approbaturs) i filosofi kom jag att läsa två böcker skrivna av, respektive, professor Oiva Ketonen och professor G. H. von Wright. Ketonens bok var *Eurooppalaisen ihmisen maailmankatsomus*. Jag hade redan under skoltiden på 1960-talet läst von Wrights bok *Logik, Filosofi och Språk*. Nu läste jag den mera ingående. Genom dessa böcker blev filosofin som huvudämne snabbt en självklarhet för mig. Då jag 1973 läste professor Norman Malcolms (Cornell) bok *Minnen av Wittgenstein* med en biografisk skiss av von Wright blev jag mera medveten om Wittgensteins post-1936 filosofi. Litet senare kom även professor Michael Dummetts (Oxford) anti-realistiska formuleringar med i bilden. Detta blev upptakten till att jag kom att ägna mig åt filosofi som huvudämne i min filosofie kandidat examen. Jag höll då redan på att skriva de båda sidolaudatur arbetena för min blivande examen.

Mina lärare och handledare har varit många, t.ex. professor Jarl Galén, professor Oiva Ketonen, professor Ilkka Niiniluoto, professor Ingmar Pörn, docent Toivo Jaakkola, docent André Maury, docent Heikki Kannisto och docent S. Albert Kivinen. Men jag vill speciellt nämna de

som under studietiden haft ett exceptionellt stort inflytande på mig, nämligen professor Matti Klinge (idé- och vetenskapshistoria), professor Georg Henrik von Wright (filosofi), professor Lars Hertzberg (filosofi), professor Kalervo Laurikainen och professor Stig Stenholm (teoretiska fysikens filosofi) samt, sist men inte minst, professor Jan von Plato (konstruktiva matematikens filosofi).

Von Wright rekommenderade mig för ett stipendium på våren 1974 vilket möjliggjorde att jag kunde resa till Cambridge Universitet i England. Hade turen att under dessa dagar få bo i min skolkamrat docent Karl-Johan Donners bostad i Clare College. Jag träffade professor Michael Hoskins (astronomins historia), professor Elisabeth Anscombe (filosofi) och hörde på lektioner av professor Stephen Hawking (teoretisk fysik). Jag skulle med Hoskins diskutera om Newtons filosofiska bakgrund. Jag ville även få information om möjligheten av att skriva en Ph. D.-avhandling där.

Ungefär samtidigt blev jag bekant med den *anti-realistiska* filosofin genom professor Michael Dummetts (Oxford) monumentala arbete angående logikern och filosofen Gottlob Freges språkfilosofi. Speciellt inspirerad blev jag sedan av Dummetts anti-realistiska läsning av Wittgensteins post-1937 *Remarks on the Foundations of Mathematics*.

I Sverige var den främsta företrädaren för Dummetts anti-realism professor Dag Prawitz (Stockholm). Då han var i Helsingfors blev jag av von Wright inbjuden att gå ut med dem och äta middag. Jag nämner dessa kontakter för att de ledde till att jag åren 1977–1979 skrev en anti-realistisk pro gradu avhandling kallad *Kriteriesemantik*. Filosofie kandidat blev jag 1980. Man kan säga att Dummetts arbeten hade ett stort inflytande på mig. Jag tror att jag var den första i Finland som skrev ett anti-realistiskt lärdomsprov (pro gradu angående Wittgensteins post-1929 filosofiska texter).

Jag blev även 1979 forskningsassistent åt professor Laurikainen. Jag forskade i kvantmekanikens filosofiska grunder vid forskningsinstitutet i teoretisk fysik (TFT) vid Brobergsterrassen i Helsingfors Universitet. Jag träffade då professor John Stewart Bell, som formulerat den s.k. Bells olikhet (1964) angående kvantumverklighet då han var vid SLAC, Stanford Universitet, Kalifornien. Den testades först av John F. Clauser (1972) och sedan av Alain Aspect (1982) då de utförde sina berömda

experiment. Jag hade turen att få Bell med sin fru i juni 1982 som gäst till mitt sommarställe där vi ostört kunde diskutera problematiken kring kvantmekanisk verklighet. Jag funderade då på en anti-realistisk läsning av den kvantmekaniska verkligheten. Jag var även intresserad av professor Niels Bohr och hans formulering av komplementaritet. Komplementaritet hör ju även till språkfilosofi (den förutsätter naturligt språk). Jag hade därför skrivit ett litet separabelt anti-realistiskt arbete vid forskningsinstitutet i teoretisk fysik angående Bohrs komplementaritet med hjälp av den anti-realistiska kriteriesemantiken (1981).

Samtidigt hade jag genom Jan von Plato som då ledde ett forskarseminarium i konstruktiv matematik vid Filosofiska Institutionen (Helsingfors) blivit bekant med den *Intuitionistiska Typ-Teorin* (där propositioner är mängder och bevis är element). Den första versionen var formulerad 1970 av forskarprofessor Per Martin-Löf (Stockholm). Tankegången var delvis besläktad med Dummetts anti-realism. För att lära mig mera blev jag av von Plato uppmanad att resa till Stockholm. Jag gjorde så och på våren 1982 träffade jag Martin-Löf för första gången. Detta möte stärkte ytterligare mitt intresse för det anti-realistiska sättet att tänka.

Jag träffade redan våren 1981 i Helsingfors professor Pierre Noyes. Han var professor i teoretisk fysik vid SLAC, Stanford Universitet, Kalifornien. Det var han som hade anställt Bell. Noyes hade med Wheeler (se nedan) varit en av utvecklarna av vätebomben i USA vid Lawrence Livermore Laboratories. Han flyttade i början av 1960-talet därifrån till SLAC. Han var redan då mycket intresserad av den holländske matematikern L. E. J. Brouwers intuitionistiska matematik. Noyes hade aldrig hört talas vare sig om Dummett eller Martin-Löf och blev intresserad av det av mig framförda anti-realistiska tänkandet. Han hörde för första gången av mig om Martin-Löfs nya matematiska *Propositions-as-Types* innovation (där bevisbarhet är detsamma som programmerbarhet). Noyes ville applicera denna matematiska konception i konstruktiv relativistisk kvantmekanik. Resultatet blev att jag i november 1981 blev kallad till Stanford Universitet för att bli forskningsassistent åt Noyes. Jag arbetade sedan på teori avdelningen vid Stanford Linear Accelerator Center (SLAC) med ”program universe” 1982–1984.

Som en av personalen vid SLAC hade jag även rätt att studera vid Stanford Universitet. Det var från början meningen att jag skulle doktore-
 rera i fysikens filosofi under min vistelse där. Sökte och fick även finansiering från Finlands Akademi. Tyvärr blev arbetandet och studerandet omöjligt 1983 på grund av familjebekymmer och vi återvände till Finland i medlet av 1984. Däremot hann jag istället skriva färdigt en redan påbörjad licentiatavhandling i filosofi 1983-1984 (medan jag var i Stanford) för professor Hertzberg vid Åbo Akademi. Blev sedan licentiat år 1984 vid Åbo Akademi då jag återvänt till Finland.

Jag kan inte undgå att nämna att det fanns en uppsjö av mycket berömda professorer i Stanford. Jag träffade bl.a. med Patrick Suppes, Georg Kreisel, och Solomon Feferman. Av dessa kom jag sedan att ha mera att göra med Suppes och Kreisel. Professor Jaakko Hintikka flyttade nästan samma dag som jag kom till Stanford (1982) till Florida för att där tillträda sin professur. Jag träffade honom bara en gång. Det var synd för det hade varit nyttigt för mig att ha en så känd finländsk filosof med stor erfarenhet att fråga om råd.

Under tiden i Stanford träffade jag en av de viktigaste personerna i mitt vetenskapliga liv. Det var professor John Wheeler från University of Texas (Austin). Jag kommer inte ihåg rubriken av hans föredrag vid SLAC. Men han kom att träffa mig privat (och jag sade då att han var nämnd i Martin-Löfs föredrag som han hållit 1975 vid matematiska institutionen i Oxford). Resultatet av våra diskussioner vid SLAC blev att han inbjöd mig komma till Austin, Texas, för att hålla en föreläsning om meningsproblematiken i fysik. Det blev möjligt att göra denna resa först 1987 då jag redan var tillbaka i Helsingfors. Wheeler och jag hade sedan dess en fortsatt sporadisk brevväxling som fortsatte även sedan han i början på 1990-talet flyttat tillbaka till Princeton University. Den avbröts då han i slutet på 1990-talet avled. Han var då inspirerad av filosofen Edmund Husserl (som även Martin-Löf accepterar).

Efter det att jag kom hem 1984 hade jag igen blivit uppmanad att närvara vid von Platons intressanta seminarier rörande Martin-Löfs intuitionistiska typ-teori. Där träffade jag på nytt blivande professor Aarne Ranta (som kom att skriva sin avhandling under ledning av Martin-Löf) och blivande docent Petri Mäenpää som skrev sin avhandling i den konstruktiva matematikens historia. Där fanns även en mängd av andra

studenter närvarande. Det var intressanta tider där det bland annat diskuterades mycket om utvidgningen av Martin-Löfs intuitionistiska typ teori av Ranta till att även gälla intuitionistisk grammatik. Resultatet publicerades av Ranta som en bok 1994. Dessa frågor gällde rent tekniska saker.

Sedan kom skrällen för mig. Dummett medgav indirekt för första gången att den av honom uppställda frågeställningen om det kunde finnas *en* Teori om Mening (eng. Theory of Meaning) för naturligt språk – till skillnad från flera Meningsteorier (eng. Meaning Theories) som finns i olika vetenskapliga sammanhang – inte var möjlig att avgöra. Anti-realism (liksom även platonistisk realism) innehöll följaktligen en *metafysisk* del som inte kunde bortförklaras. I och med detta hade den anti-realistiska tankegången nått sin slutpunkt – åtminstone för mig. Både realism och anti-realism innehöll metafysik. Stenlund bekräftade detta i ett långt brev till mig. Det var från denna utgångspunkt jag började fundera på nästa steg.

Jag tänkte nu på Wittgensteins post-1936 filosofiska tankegångar. Jag hade ju redan tidigare arbetat med Wittgensteins tankgångar men då inom anti-realism. Men nu var det inte fråga om en anti-realistisk läsning. Jag tog kontakt med Lars Hertzberg och han uppmanade mig att skriva en doktorsavhandling om Wittgensteins tidigare och senare kommentarer angående filosofins förhållande till matematikens grundvalar och kalkyler. Resultatet blev att jag började skriva ett manuskript som sedermera fick namnet *Wittgenstein on Philosophy and Mathematics: An Essay in the History of Philosophy*. Men märk att det är viktigt att man inte missförstår innebörden av denna genuint *filosofiska* avhandling (vilket tyvärr har skett alltför ofta, t.ex. i Dummetts recension 1986).

Arbetets handledare var professor Hertzberg (Åbo Akademi) och professor Sören Stenlund (Uppsala Universitet). Stenlunds arbeten med Wittgensteins filosofiska undersökningar av matematiska kalkyler var avgörande för mig. Man kan säga att jag slukade dessa skrifter (och jag har aldrig slutat att göra det). En annan mycket viktig inspirationskälla var professor Stuart Shanker (Ontario) som hade skrivit en bok (1987) om Wittgensteins filosofiska undersökningar av matematiska kalkyler utgående från sin doktorsavhandling som han skrivit i Oxford under handledning av professor Peter Hacker. Det är viktigt att märka att var-

ken Stenlunds eller Shankers uppfattningar var realistiska eller anti-realistiska.

Jag skrev avhandlingen under åren 1990–1994. Det överlägset största problemet var finansieringen. Jag hade aldrig något stipendium eller forskartjänst (vilket man vanligtvis har). Ekonomiskt var det kärvt. Men jag hade lite pengar då jag 1988–90 hade arbetat i ett tekniskt utvecklingsföretag. Jag innehade ställning som verkställande direktör i ett utvecklingsföretag där målet var att producera en fullständig LISP (Entity Common Lisp) inkluderande kompilator och CLOS (Common Lisp Object System) programmerings produkt på Intel 386 plattform för Windows. Jag lärde mig otroligt mycket under denna tid. Märk att det funktionella programmeringsspråket LISP delvis är besläktat med Martin-Löfs intuitionistiska typ teori. Inkomsterna från detta projekt kunde jag sedan delvis utnyttja för finansiering av studierna. En annan stor svårighet var att det inte fanns någon i Finland som var expert på Wittgensteins post-1936 filosofiska tänkande angående matematik. Då jag frågade G. H. von Wright som hade infört Wittgensteins post-1936 tänkande till Finland sade han att han inte visste tillräckligt om den delen som gällde matematik för att kunna fungera som handledare. Resultatet var att jag i Norden endast hade Stenlund i Uppsala att vända mig till.

I juni 1990 började jag forska och skriva på heltid. Sensommaren 1994 var så doktorsavhandlingen äntligen färdig. Disputationen ägde rum vid Åbo Akademi i början av oktober 1994. Jag hade blivit intervjuad i Åbo Akademis tidning redan tidigare så kanske var det därför som det var ganska många människor närvarande. Blev promoverad år 1998.

Temat för avhandlingen – *Wittgenstein on Philosophy and Mathematics* – har delvis fortsatt i mina senare arbeten. Men då gäller det undersökningar av redundanta formuleringar i Brouwers intuitionistiska matematik, Hilberts metamatematik, Gödels teorem, kognitiv vetenskap, artificiell intelligens, psykologi och filosofi (1998, 2000, 2008). År 2004 blev jag docent vid Åbo Akademi i filosofi. Under senare tid har jag i en artikel (2009) undersökt John Bruners (New York) kultur psykologi då den läses enligt det jag kallar *språkkultur*.

Under de senaste åren har jag även från denna insikt undersökt *hominiders* och människors gemensamma språkkultur. Här gäller det användandet av ett nytt kultur begrepp vilket redan 1942 tagits i bruk av de Japanska primatologerna Kinji Imanishi (1902–1992) och Jun'ichiro Itani (1926–2001). Utvidgningen av kommunikativt språk att även gälla *hominider* – som kulturellt *primal språk* (2008) – är för tillfället det jag undersöker. Speciellt är jag nu intresserad av om denna språkkulturella insikt även gäller Wittgensteins post-1937 formuleringar om språk i hans bok *Filosofiska Undersökningar*.

Redan som ung var jag intresserad både av naturvetenskap och historia. Ödet förde mig sedan till filosofi. För att kunna bli akademisk filosof bör man ha doktorerat vid ett universitet (men märk att i filosofi kan man finna undantag från denna regel). Sätillvida uppfyllde det mina förväntningar. Men om jag skulle ge ett råd till de av läsarna som tänker på att doktorera för att bli kompetenta professionella filosofer så är mitt viktigaste råd nog att inte skriva sin doktorsavhandling så sent (1994) som jag skrev min. Det är helt enkelt viktigt för ens karriär att få den avlagd tidigare. Man hinner då producera mera (förutsatt att det producerade är god kvalitet). Men märk att det å andra sidan i filosofi i princip inte *nödvändigtvis* är fråga om hur ung man är (vilket man ibland har fått intryck av att det varit). Glöm inte att kvaliteten *alltid* är viktigare än kvantiteten. Man kan även som äldre mycket väl producera kvalitativt goda resultat.

En sak som är viktig att inse är att man inte enbart *skriver* psykologiska texter (och olika "filosofiska teorier") då man utför filosofiska undersökningar. Man måste lära blivande filosofer att *utföra* begreppsliga undersökningar, t.ex. i filosofisk psykologi, istället för att endast lära dem olika empiriska psykologiska teorier. Detta är skillnaden till den rena "teoretiska filosofin". Många av de teoretiska huvudbryn vi har om det mentala livet kan ha sina rötter i ett förenklat sätt att förstå språk. För att upplösa sådana "mentala knutar" måste man då ha kompetens att kunna utföra begreppsliga (filosofiska) dialoger (med andra och sig själv). Vad jag vill säga med detta är att om man doktorerat som yngre så är det ett faktum att man hinner *utföra* mera kvalitativt goda begreppsliga undersökningar då man t.ex. undervisar personer att bli kompetenta

i utförandet av begreppsliga undersökningar. Detta är en vital punkt då det gäller att förstå filosofi.

Åbo Akademi

Jaana Hallamaa

TT, professori

s. 12.6.1958, väitös 8.10.1994

Vastaväittäjä: professori Brenda Almond

Kustos: professori Simo Knuuttila

Kirjan otsikko: *The Prisms of Moral Personhood. The Concept of a Person in Contemporary Anglo-American Ethics*

Persoonan jäljillä

Kevättalvella 2009 vastaanotolleni tuli nuori mies, minulle tuntematon opiskelija, joka mutisi nopeasti nimensä ja lysähti sitten istumaan. Ilman erityisempiä alkulauseita hän ilmoitti olevansa vaikeuksissa ja ymmällään: mitä ja kuinka hänen olisi opiskeltava. Nykyään opintojen osaksi tutkintoon sijoitetun hops-suorituksen (= henkilökohtainen opintosuunnitelma) mukaan hänen olisi laadittava itselleen yksityiskohtainen ohjelma ja noudatettava sitä niin, että hän valmistuisi määräopintoviikot suoritettuaan maisteriksi voidakseen sitten luoda koulutustaan vastaavan työuran veronmaksajana. Tähän myös opinto-opas ja lukuisat opintoneuvojat olivat häntä ohjeistaneet. Hän oli puhunut asiasta myös äidilleen, joka oli kehottanut häntä järkevyyteen: olisi keskiyttävä tulevaisuuden kannalta hyödyllisten asioiden omaksumiseen ja edettävä suoraviivaisesti. Vaikka opiskelija ei kyseenalaistanut saamiensa neuvojen mielekkyyttä eikä niitä antaneiden hyvää tahtoa, hän oli silti tyytymätön. Hops-suunnitelmaan kirjattavien pakollisten osioiden lisäksi niin monet muutkin yliopiston tarjoamat aineet kiinnostivat häntä, mutta kuinka yhdistää kaikki kunnialliseksi aineyhdistelmäksi, joka pätevoittäisi hänet johonkin työmarkkinoilla odottavaan työpaikkaan?

Aloitin omat yliopistoni syksyllä 1977 aikana, jolloin opiskelijoiden taivalta ei pyritty ohjeistamaan ja rationalisoimaan velvoittamalla heidät

laatimaan henkilökohtainen opintosuunnitelma. Tutkintovaatimukseen pitäytymällä tehokkaan opinto-ohjelman olisi toki voinut luoda. Omas ta opintopolustani muodostui kuitenkin kaoottinen. En edennyt askel askelelta kohti ennalta asettamaani päämäärää, vaan antauduin – ainakin ajoittain – opiskelemaan päättömästi kaikkea, mikä vaikutti kiinnostavalta.

Aloitin syyslukukauden opiskelemalla fysiikkaa, kemiaa ja teologiaa. Vähitellen luonnontieteet jäivät ja keväällä aloitin suomen kielen ja kirjallisuuden opinnot. Siihen aikaan teologiseen tutkintoon vielä kuului logiikan kurssi. Sen piti Heikki Kirjavainen, joka opetti myös teologian historiaa. Hän teki heti syvän vaikutuksen: aloin ymmärtää, että käsitteellinen ajattelu on vaativaa – ja ehkä siksi harvinaista – mutta välttämätöntä. Kiinnostus käsitteellistä ajattelua kohtaan sai minut jättäytymään teologisen vuosikurssista jälkeen ja keskittymään teoreettisen filosofian opintoihin syksystä 1979.

Metsätalon filosofian laitos vaikutti pieneltä, mutta sen hiljaisissa työhuoneissa tuntui silti olevan paljon väkeä. Luennoilla ei juurikaan keskusteltu, ja vain harvoin joku rohkeni tehdä kysymyksen tai esittää huomautuksen. Suomalaiset opiskelijat olivat 1970-luvun lopussa vielä ujompia kuin nykyään, mutta filosofista keskustelua lienee kammitsoinut myös oman tyhmyyden paljastumisen pelko. Filosofian perusopinnoista muistiin on jäänyt joitakin vaikuttavia kirjoja, erityisesti E. Nagelin *The Structure of Science* ja G. H. von Wrightin monet teokset. Merkittävimmän jäljen jättivät kuitenkin monet opettajat, joiden luennoilla ja seminaareissa viehätysin analyyttisen filosofian ja logiikan kauneudesta.

Nyky-yliopiston tehokkuusideologit vaativat määrittelemään kunkin oppiaineen ydinaineuksen, korostavat tiedon sovellettavuutta ja käytettävyyttä sekä tähdentävät opintojen mielekkyyden mittaamista hyötynäkökohtien valossa. 1980-luvun alussa filosofian opiskelussa oli toisenlainen henki. Ilkka Niiniluoto ilmestyi minuutilleen määrääjassa kateederin taakse jatkamaan logiikan luentoa juuri siitä, mihin hän oli sen edellisellä kerralla jättänyt. Yksikään hänen ilmaisemansa ajatus ei viitannut muuhun kuin käsillä olevaan kysymykseen. Hänen ruskea vakosamettipukunsa vahvisti logiikan tutkimukseen yhdistämääni ajattomuuden tunnetta antamalla vaikutelman ajattelijan virkaunivormusta. Analyyttisessä perinteessä ei korostettu historiallisen ajattelun

merkitystä, ja vaikka Timo Tuomivaaran vaikuttavalla ja vakuuttavalla tieteenfilosofian historian kokonaisesitykseen tähtäävällä kurssilla päästiin kuin päästiinkin antiikista uuden ajan kynnykselle, myös tieteenfilosofian historialliset muutokset käytiin läpi yrittämättä peilata niitä nykyilmiöihin. Todellisuudelle vierasta filosofointia? Pikemminkin merkki siitä, että luotettiin opiskelijoiden kykyyn omaksua, ajatella, ymmärtää ja soveltaa.

Opiskeluaikanani filosofia oli vasta tulossa muotiin, eikä ketään tituleerattu julkisfilosofiksi. Opin, että filosofinen ajattelu tai mikä tahansa vakava ajattelemisen on vaikeaa ja työlästä mutta palkitsevaa. Filosofian palkitsevuus ei kuitenkaan ollut siinä, että sen harjoittajasta tulisi kuuluisa huippututkija, vaan siinä että filosofia on osallisuutta ja osallistumista historialliseen keskusteluun. Ymmärsin myös, että en jaksa innostua esimerkiksi jostain tietoteoreettisesta kysymyksestä niin, että siitä tulisi minulle elämäntapa: minusta ei olisi teoreettiseksi filosofiksi. Filosofian opiskelu jätti kuitenkin pysyvän jäljen: käsiteanalyysi on vaikea mutta verraton lähestymistapa lähes mihin tahansa asiaan. Minusta ei tullut filosofia enkä edes suorittanut filosofiasta tutkintoa. Voi kuitenkin sanoa, että filosofiasta tuli työni.

Teoreettisen filosofian opintojen perusteella minun olisi ollut järkevää suunnata teologinen kiinnostukseni uskonnonfilosofiaan, mutta keskityin sen sijaan etiikkaan. Pääaineen seminaarin ollessa puolivälissä teologisen etiikan ja uskonnonfilosofian professoriksi nimitettiin Simo Knuuttila.

Olin valinnut gradunaiheeni jo aikaisemmin, enkä siinäkään ollut toiminut taloudellisesti. Luterilaisessa kirkossa käytiin tuohon aikaan kiivasta keskustelua naisten asemasta ja naispappeudesta, mikä kuohutti myös omia tunteitani. Uskonnollisessa keskustelussa vedotaan usein mielivaltaisella tavalla Raamattuun ja kristilliseen traditioon oman näkemyksen tueksi. Miten perustelut rakennetaan ja voiko mitä hyvänsä, myös sellaista, joka vaikuttaa eettisesti yksiselitteisesti väärältä, puolustaa? Rotuerottelu oli vielä tuolloin lainsäädäntöön perustuvaa todellisuutta Etelä-Afrikassa. Apartheid oli paitsi kansainvälinen poliittinen kiistakysymys myös suuri ekumeeninen ongelma. Kirkkojen maailmanneuvosto oli tuominnut sen jo 1960-luvun alussa ja erottanut yhteydestään rotuerottelua harjoittavat kirkot. Kirjoitin pro gradu- ja lisensiaatintutkimuksen vain valkoisia jäsenikseen hyväksyvän eteläafrikkalaisen

reformoidun kirkon (Nederduitse gereformeerde kerk, NGK) teologiasta antropologiasta. Voidakseni paneutua aiheeseen minun oli luotava suhteet Etelä-Afrikkaan, kartoitettava lähdeaineisto ja hankittava se sekä opiskeltava afrikaansin kieli.

Simo Knuuttilan vaikutuksesta antiikin ja keskiajan tutkimus alkoi kukoistaa Suomessa ennen näkemättömällä tavalla. Myös minun oli määrä ryhtyä keskiajan tutkijaksi ja olin hahmotellut Simo Knuuttilan ehdotuksesta väitöskirjan aihetta Tuomas Akvinolaisen moraalifilosofiasta. Yhden talvikauden istuin myös Simon vetämässä lukupiirissä, jossa Juha Sihvolan, Kari Saastamoisen ja puolisoni Ollin kanssa tavasimme kreikaksi Aristoteleen *Analytica prioraa*. Samaan aikaa perehdyin myös nykyetiikan teorioihin, kun Taina Kuovin (nyk. Holopainen) kanssa kirjoitimme Simo Knuuttilan ohjauksessa jatko-opintoihin kuuluvana suorituksena kirjan *Moraalisesti perustellun jäljillä*. Keskiajan tutkimukseen näytti tulevina olevan luvassa rahoitusta, tutkimusryhmä ja myös uudenlainen työskentelytapa. Päätin kuitenkin luopua keskiajasta ja suuntautua nykyetiikkaan, ja Simo Knuuttilan ehdotuksesta valitsin aiheeksi persoonan käsitteen tutkimisen anglo-amerikkalaisessa nykyetiikassa. Meillä oli kaksi pientä lasta ja jatko-opintoja oli harjoitettava päivätyön ohessa. Yksi syy päätökseen valita väitöskirjan aiheeksi jokin nykyteema oli myös se, etten tuntenut soveltuvani työskentelemään vahvan ohjaajan johtamassa ryhmässä, vaan että elämäntilanteen kannalta olisi sittenkin parempi jatkaa itsenäisenä tutkijana. Keskiajantutkimus tuli minulle kuitenkin vuosien myötä tutuksi systemaattisen teologian laitoksen lukemattomien kahvihuone-esitelmien ja puolisoni tutkimusten kautta.

Lukuvuoden 1988–1989 vietimme Saksan liittotasavallassa Kölnissä, jossa Olli opiskeli keskiaikaisten tekstien paleografiaa Albertus Magnus -instituutissa. Minä kävin muutamilla (huonoilla) filosofian luennoilla, ja luin liseniaattitentteihin. Palattuamme minua odotti akateemisten pätkätyöläisten arki assistenttina ja yliassistenttina systemaattisen teologian laitoksella. Paluu Saksasta Suomeen ja ensimmäisen asunnon ostaminen 1990-luvun alussa osuivat syvenevään lamaan ja yhä pahenevaan pankkikriisiin. Kolme neljäsosaa akateemisissa pätkätyöissä puurtavien vanhempien bruttotuloista meni asuntopöytämaksamiseen. Kuluttamiseen ei ollut aikaakaan, kun työn lisäksi piti hoitaa lapset ja kotityöt. Maksullisen kulttuuritarjonnan sijaan hyödynsimme kirjaston

palveluita, ja vapaa-aika kului lukiessa ääneen kaikkea mahdollista muumitarinoista *Välskärin kertomuksiin* ja *Sormusten herrasta Sinube egyptiläiseen*. Tuolloiset elinolomme eivät vastaa väitöskirjan tekemisen ihanneolosuhteita, mutta ovat linjassa kaaoksen kanssa, jota kutsutaan ihmiselämäksi.

Väitöskirjan tekeminen oli minulle suureksi osaksi itsenäinen ponnistus. Simo Knuutila antoi arvokkaita neuvoja tutkimussuunnitelmasta. Simo Knuutila, Heikki Kirjavainen ja Reijo Työrinoja kommentoivat kerran työtäni intensiivisessä ohjausseminaarissa. Tämän jälkeen sain palautetta, kun jätin valmiin työn Simon luettavaksi.

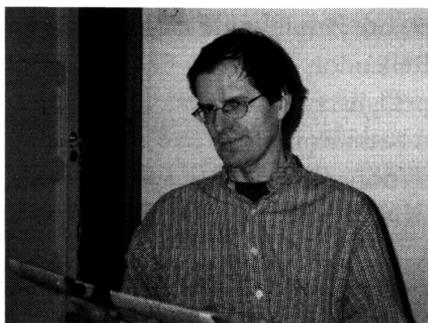
Hops-ideologian mukaan myös jatko-opiskelijoiden on asetettava valmistumiselle määräaika, millä pyritään estämään väitöskirjavaiheen venyminen yli neljän vuoden. Oma työni oli välillä pysähdyksissä, koska etenkin yliassistentin opetusvelvollisuus oli melkoinen. Ratkaisevaa työn loppuunsaattamiselle oli ihmisbiologian asettama joustamaton tarkaraja: kolmannen lapsemme oli määrä syntyä marraskuussa 1994.

Väitöspäivä oli muutamaa viikkoa ennen äitiysvapaan alkamista ja kuusi viikkoa ennen lapsen syntymää. Väitökseen liittyi niin monenlaisia käytännön järjestämistä, ja perheen arkea koskevat vaatimukset pysyivät muuttumattomina, etten tiedä jännittäneeni väitöstilaisuutta. Vastaväittäjäni Hullin yliopiston filosofian professorin Brenda Almondin kanssa kiersimme väitöstä edeltävänä päivänä katsomassa salin ja kertosimme tilaisuuteen liittyvät muodollisuudet, joita hän vähän kauhistui: entä jos hän pilaisi näytelmän. Akateemiset formaliteetit eivät kuitenkaan häirinneet pääasiaa, ja muistan väitöstilaisuuden hienona keskusteluna ja innostavana dialogina. Illalla pidettiin ravintola Kananvanrannassa kauan odottamani karonkka, jossa olin ajatellut viimeinkin sanoa jotain syvällistä ja merkittävää niille, jotka olivat jakaneet kanssani väitöskirjan laatimiseen kuluneet vuodet. En kuitenkaan ollut ehtinyt valmistaa yhtään puhetta etukäteen, ja karonkan alkaessa ainoa toiveeni oli jättää vieraat juhlimaan keskenään ja päästä itse ison mahani viereen nukkumaan.

Aloitin kirjoitukseni kuvaamalla vastaanotolleni tullutta nuorta miestä, jonka toiveet olivat ristiriidassa opintojenohjausideologian tehokkuus- ja rationaalisuusvaateiden kanssa. Päädyimme keskustelemaan motivaation voimasta, päämäärien asettamisesta ja välineellisen ajattelun ylivallasta. Rohkaisin häntä opiskelemaan niin paljon kuin hän vain

jaksaa kaikkea sitä, mikä häntä kiinnostaa, koska epäkonventionaaliset aineyhdistelmät tukevat luovuutta. Ne edistävät ajattelua, jossa toisilleen näennäisesti vieraat elämänalueet ja ideat ruokkivat toisiaan. Kaikelle opitulle ja koetulle on käyttöä ja toiminnan tehokkain ponnin on ihmisen oma into ja kiinnostus.

Helsingin yliopisto

Tuomo Aho

FT, dosentti

s. 7.5.1957, väitös 21.1.1995

Vastaväittäjä: professori Wolfgang Lenzen

Kustos: professori Ilkka Niiniluoto

Kirjan otsikko: On the Philosophy of Attitude Logic

Kuinka juoda tervaa läpi harmaan kiven

Kun muistelen henkilöhistoriaani, hämmennyn siitä kuinka paljon on kerta kaikkiaan kadonnut mielestä. Yksityiskohdat, tapausten järjestys – kaikki se on autuaasti unohtunut. Jotain voin sentään kirjata lyhyesti.

Olen kotoisin helsinkiläisestä pikkuvirkamiesperheestä, jossa traumaattisesti palvottiin Helsingin Yliopistoa. Kun lisäksi kävin Norssia toveripiirissä, jossa briljeerattiin korkeakulttuurisilla harrastuksilla ja tehtiin vallankumousta, oli selvää ilman erikoista päätöstä, että ryhtyisin opiskelemaan jotain humanistista. Kirjoittauduin siis lukemaan teoreettista filosofiaa vuonna 1975. En oikeastaan tiedä, mikä minut lopulta vei juuri sinne. Kai se vain tuntui luonnollisimmalta tieltä tärkeisiin asioihin.

Minulle oli hyvin tärkeää harrastaa myös sivuaineita. Niin epämuodikasta kuin se nykyään onkin, katson yhä että kannattaisi opiskella useita aineita ja että varsinkin juuri filosofilla pitäisi olla jonkinlaista yleissivistystä. Suoritin siis arvosanoja monessa aineessa, ja kuuntelin huvikseni luentoja muissakin. Niinpä aloin sitten lukea myös toista tutkintoa valtiotieteellisessä tiedekunnassa pääaineena käytännöllinen filosofia, ja tein matematiikan laudaturin, josta on ollut paljon hyötyä. Opinnot eivät sujuneet mitenkään nopeasti; en tuntenut mitään syytä kiirehtiä. Päinvastoin melkein viivytelin. Lisäksi varsinkin filosofiassa

oli vaikeaa saada todella omakohtainen ote ja mielipide käsitellyistä kysymyksistä. Pääsin eteenpäin vain vähitellen.

En usko, että kukaan filosofian opettajista on vaikuttanut ratkaisevasti juuri väitöstutkimukseeni. Mutta tutkintoja suorittaessani kuuntelin monia, ja eräät heistä ovat kyllä jääneet mieleen. Niinpä kuuntelin koko joukon ainutlaatuisen S. Albert Kivisen ratkiriemukkaita kursseja. Kuulin esimerkiksi Kanniston ja Siveniuksen kursseja. Niiniluodolta sain aikoinaan ensimmäiset näytteet mahdollisten maailmojen logiikasta. Myöhemmin pääsin nauttimaan Simo Knuutilan opetuksesta, joka oli jo silloin jännittävää ja innostavaa. Kuitenkin varmasti tärkein akateeminen opettajani oli matemaatikko Toivo Nieminen. Hän jatkoi pienintä yksityiskohtaa myöten formaalisti huoliteltua yleisen topologian kurssia 12 vuotta, ja enimmän ajan minä olin ainoa kuulija. Se oli unohtumaton esimerkki siitä, miten työ tehdään kunnolla.

Opettajien lisäksi pitää korostaa, että sain liikkua, tai paremminkin olla liikkumatta, pienessä vakaumuksellisten filosofianopiskelijoiden piirissä, joka juuri noin vuosina vietti kaiken aikansa Metsätalossa.

Suoritin ensin valtiotieteen tutkinnon, gradun aiheena Brentano. Siinä vastaan tulleet intentionaalisuuskyseymykset ja aristoteelinen perinne olivat myöhemmin väitöskirjallekin relevantteja. Sitten sain valmiiksi fil. kandin gradun kuvittelemisen logiikasta. Tuolloinhan oli tapana tuottaa ”logiikkoja” kaikille mahdolliselle propositionaalisille asenteille, koska kansallinen perinne oli sellainen. Muistaakseni Niiniluoto oli ehdottanut tätä aihetta suhteellisen vaativana sovellutuksena, koska kuvittelu on eräissä suhteissa omalaatuinen asenne. Graduni onnistui niin hyvin, että se näköjään antoi helposti materiaalin liseniaatintyölle. (Silloin liseniaatintutkinto vielä edellytettiin ennen tohtoria.) Liseniaatintyötä tein hiljakseen siviilipalvelusvuoteni aikana, ja siitäkin tuli tyydyttävä.

Sitten oli ratkaistava jatko. Minulla tuskin oli mitään erityistä perustetta pyrkiä tohtoriksi, mutta mitä muutakaan olisi voinut tehdä? Tutkimus oli minusta sentään mielenkiintoista, ja toisaalta työtä en halua tehdä. Hain Akatemian tutkimusassistentin tointa (siihen aikaan oli melkoisesti sellaisiakin). Yllättävästi sainkin sen, joten oli käytännössä selvää, että väitöskirjahanke oli aloitettava.

Kirjan aiheeksi tuli yleistys aikaisemmasta, siis kuvittelemisen logiikasta. Nyt oli tarkoitus pohtia niin sanottuja propositionaalisten asenteiden logiikkoja yleisesti logiikan alalajina systematisointiin pyrkien. Johonkin tällaiseen aihepiiriin päädyimme Niiniluodon kanssa, vaikka hänellä oli varmaan mielessään jotain aivan muuta kuin se tulos joka lopulta syntyi. Kirjan aihe oli siis alkuaan tällainen, vaikka otsikon tietysti keksin vasta viimeiseksi.

Noina jatko-opintojen vuosina luin paljon filosofista kirjallisuutta. Sittemmin se tapa on jäänyt. Koetin sulatella eri tahoilta koottua antia ja mietiskelin sen varassa kaikenlaista kirjani rakennusaineiksi. Ratkaisevan tärkeää oli käyttää pinnallisesti katsoen modernin aiheen tueksi ja taustaksi laajaa klassisen filosofian skaalaa, joskin tietysti päällimmäisenä oli uusi keskustelu. Elin toivossa, että materiaalista jotenkin syntyisi tulos omia aikojaan. En milloinkaan käynyt ulkomailla, en osallistunut kokousrituaaleihin enkä jaksanut kehittää sosiaalisia small talk-suhteita. Minulla oli työssä vain yksi virallinen ohjaaja, siis Niiniluoto, mutta olimme yhteisymmärryksessä siitä, ettei kirjaani suuremmin puuttuttaisi. En oikeastaan vastaanottanut mitään henkilökohtaista ohjausta. Nykyisin olisin siinä suhteessa paljon sävyisämpi, mutta pidän edelleen vääränä sitä virallista politiikkaa, että pitäisi tuottaa mahdollisimman paljon tohtoreita mahdollisimman vähällä omalla työllä ja ajattelulla. Kurinalaisen ohjauksen sijasta hyödyin kyllä paljonkin vapaista keskusteluista ystävien ja kollegojen kanssa.

Tutkimusassistentuuri turvasi tohtoriopintojen rahoituksen, varsinkin kun sain siihen vielä jatkoaikaa. Olin kyllä kiusallisen tietoinen, että palkan edestä pitäisi myös tehdä jotakin, mutta kirja kuitenkin hahmotui vain vaiheittain ja eteni hitaasti. Varsinkin oli vaikeaa päättää, mitä pitäisi käsitellä ja mitä ei. Kirjoitin luku kerrallaan muistiinpanojen perusteella. Muistan hyvin, kuinka kirjoitin osastot useaan kertaan lyijykynällä ja sitten vihdoinkin kirjoitin puhtaaksi tietokoneella, joka oli silloin minulle aivan uusi vastustaja.

Kirja sai vähitellen yhä enemmän filosofisen kritiikin luonnetta: yritin saada lausutuksi, minkälaisen perusolettamusten varassa ”asenne-logiikka” oikeastaan toimii, mikä on sen väitteiden varsinainen sisältö ja mitä ajatusharjoja sen ympärillä melkein aina on esiintynyt. Olennaista oli, että saatoin rauhassa yhdistää eri suunnilta ja filosofian eri aloilta

koottua aineistoa. Vuoden 1994 aikana käsikirjoitus lopulta valmistui. Vaikka työ oli kestänyt niin kauan, lopussa oli tietenkin kiire, niin kuin varmaan kaikilla. Vielä esitarkastajienkin lausunnoista oli apua, vaikka he suoraan sanoivat, että olivat jättäneet osan tekstistä lukematta. Joulun alla 1994 sitten *On the Philosophy of Attitude Logic* tuli painosta. Se on edelleen mielestäni aivan kohtalainen kirja, vaikka useassa tärkeässä kohdassa olen perusteellisesti muuttanut mieltäni. Jälkeenpäin ajatellen olisi varmaan kannattanut pyrkiä lausumaan selvempiä yhteenvetoja, koska nykyisellään teksti mutkittelee kaikenlaisten teorioiden esittelyn ja kritiikin seassa uuvuttavasti.

Vastaväittäjäksi löytyi eräs saksalainen, joka oli 1970-luvulla julkaissut monografian episteemisen logiikan alkuvaiheista. (Tässä oli heti se varjopuoli, että Saksassa ei käytetä frakkeja.) Koitti julkisen näytännön päivä tammikuussa 1995, ja pakottauduin lauantai-aamuna Porthaniaan kaikkea muuta kuin innokkaana. Yleisöä oli melkoisesti. Lection pidin suomeksi, yleissivistävässä hengessä, mutta sitten päästiin asiaan. Keskustelu sujui minun mielestäni tukalasti, tai ainakin olin itse koko ajan tyytymätön sekä kysymyksiin että omiin vastauksiini. Sekin kostautui, että olin laiminlyönyt suullisen englannin viljelyn, sillä ilmaisujen etsiminen vei nyt paljon huomiota ajattelusta. Kaiken lisäksi tuntui, että tärkeimpiin asioihin ei lainkaan päästy käsiksi, jos niitä oli edes huomattu. Silti istunto kesti kaksi ja puoli tuntia, ja olin helpottunut kun se vihdoinkin loppui.

Illalla pidettiin karonkka. Paikaksi olin varannut ravintola Savannan, joka oli tunnetusti keskustan savuisin ja nuhruisin kellarikapakka, erään ex-filosofin osaksi omistama. Valikoidun väen kanssa siellä sitten juotiin olutta ja syötiin silakoita. Pidettiin muutama kaunis puheenvuoro ja annettiin arvokkaita lahjoja. Ilokseni yleisö näytti viihtyvän pitkään, ja tunnelma oli varsin hilpeä. Itse päädyin aamuyöstä erään tuttavan luo nukkumaan.

Aikanaan opponentti lähetti lausuntonsa. Siinä hän esitti koko joukon huomautuksia, mutta osaan niistä olin mielestäni vastannut ja osaan olisin osannut vastata. (Lisäksi hän otti esille kaikki kohdat, joissa hänet oli kirjassa mainittu kriittisesti.) Ennen kaikkea hän korosti, että asennelogiikka on kyllä mahdollinen: saammehan teoreemoja, jos olemme aksiomia! Ilmeisesti hän siis oli vakuuttunut, että en tiennyt

tällaista yllättävää asiaa. Lopuksi hän kertoi olleensa tuomarina eräässä kirjoituskilpailussa, johon oli lähetetty parempia kirjoituksia. Niinpä hän ehdotti arvolausetta magna cum laude approbatur.

En ollut tyytyväinen lausuntoon. Hieman mietittyäni päätin valittaa asiasta tiedekunnalle, kuten muutamat olivat kehottaneetkin tekemään. Kuulin sittemmin, että tiedekunta – joka silloin oli vielä puhdas professorikokous – kävi asiasta melkoisesti keskustelua, ja siitä jouduttiin äänestämään. (Valitukset eivät olleet siihen aikaan tavallisia.) Tarkempia yksityiskohtia en ole kuitenkaan yrittänyt urkkia. Tuloksena oli, että arvosanaksi tuli eximia cum laude, ja siihen olin sangen tyytyväinen.

Asiaan liittyy vielä kummallinen jälkinäytös. Filosofian laitoksella elettiin silloin yhtä sen riitaisista kausista, ja kesällä 1995 joku julkaisutti Hesarin kuukausiliitteessä pitkän jutun laitoksen mädännäisestä tilasta. Siinä oli aika lailla myös minun kirjani kohtaloista. En tiedä vieläkään, mistä tämä kirjoitus sai alkunsa, ja toivon, ettei kukaan yhdistänyt ainaakaan minua siihen.

Kävin sittemmin myös promootiossa. Se oli viehättävä, herrtainen ja kaikille erittäin suositeltava juhla, vaikkakin sinä vuonna huonosti järjestetty.

Tarkoitukseni oli siis saavuttaa jonkinlainen filosofinen yleisarvio propositionaalisten asenteiden logiikasta. Erikoisempaa kiinnostusta tai vastakaikua väitöskirjani ei koskaan ole herättänyt. Ani harva lienee edes huomannut koko julkaisua, mutta se lienee väitöskirjoille tyypillistä. Jotkut taas ovat olleet tyytymättömiä, kun olin raivannut nämä Augiaan tallit, ja halunneet rientää niitä taas täyttämään.

Heti väitöksen jälkeen tuo työn aihe oli minusta niin luotaantyöntävä, että en halunnut siihen juuri kajota. Harrastukseni ovat vähitellen ajautuneet paljolti filosofian historian suuntaan. (Olen muuten huomannut siellä kiinnostavia yhteyksiä propositionaalisten asenteiden ongelmiin.) Aika ajoin olen kuitenkin tarttunut eri yhteyksissä asennepredikaatioita ja intensionaalisia konteksteja koskeviin kysymyksiin ja koettanut näissä pienissä kirjoituksissa soveltaa jossain määrin samoja väitöksen teemoja, tosin ilman mitään laajamittaista suunnitelmaa. Toivon vieläkin voivani joskus vakavassa mielessä palata samaan aihepiiriin niin seikkaperäisesti, että saisin esitetyksi siitä yhtenäisen, kunnollisen ja selkeästi perustellun kokonaiskuvan. Monessa suhteessa kirja ei nimit-

täin päässyt vielä tarpeeksi syvälle, ja aavistelen, että siinä aloittamani analyysi on ymmärrettävä vain johdannaisena huomattavasti fundamentalisemmasta teoriasta.

Tässä pohdiskelussa on kyseessä vain oma harrastukseni, joka ei ole yhteydessä mihinkään projektiin tai tehtävään. Arvattavasti tohtorin tutkinto ja väitöskirja oli kuitenkin keskeinen ansio, jonka nojalla sain vuonna 2000 dosentuurin Helsingissä ja pääsin usean vuoden ajaksi jäseneksi filosofian historiaa käsitelleeseen huippuyksikköön. Ne opetus- ja tutkimustyöt, joita minulta on näissä merkeissä toivottu, ovat olleet aivan toisenlaisia kuin väitöskirjaan liittyvä projekti. Katselen nyt ulkojäsenenä, kuinka rakas yliopistoni menee yhä enemmän tärviölle, ja askartelen erilaisten tilapäätöiden parissa.

Helsingin yliopisto

Ilkka Kiema

(väitellyt nimellä Ilkka Kiesepä)

FT, VTT, dosentti

s. 30.1.1963, väitös huhtikuu

1995

Vastaväittäjä: professor Theo
Kuipers

Kustos: professori Ilkka Niini-
luoto

Kirjan otsikko: Truthlikeness for
Multidimensional, Quantitative
Cognitive Problems

Laaja-alaisia opintoja, ahtaasti rajattuja tutkimuksia ja epätietoista etsintää - miten minusta tuli filosofian tohtori?

Kiinnostukseni filosofiaan heräsi varhain. Luin Bertrand Russellin *Länsimaisen filosofian historian* jo koulupoikana, ja myöhemmin nuorena opiskelijana olin yhtä lailla innostunut Kuhnin, Lakatosin ja Feyerabendin luonnontieteen historialle esittämistä filosofisista tulkinnoista kuin pelon, inhon ja valinnan filosofiasta. Kuten monille muillekin nuorille opiskelijoille, ensimmäisinä opiskeluvuosinani yliopistolla suoritetut, opintoviikoissa mitattavat opinnot olivat minulle kuitenkin sivuseikka ihmissuhteiden ja muiden itsenäistyvien nuorten aikuisten elämää täyttävien asioiden rinnalla. Ne opintojaksot, joita silloin Helsingin Yliopistolla suoritin, kuuluivat filosofian ja yhteiskuntatieteiden sijasta matematiikan ja luonnontieteiden alaan ja myöhemmin olen usein katunut sitä, että nuorena opiskelijana jätin filosofian yksityiseksi harrastukseksi, ja aloitin filosofian yliopisto-opinnot vasta myöhemmin. Tänäpä työkentelen toisen alan tutkijana, ja ajattelen, että onnellisempi ratkaisu olisi ollut päinvastainen. Jos opintoni olisivat olleet laaja-alaisempia ensimmäisinä opiskeluvuosinani, olisin luultavasti jo silloin ymmärtänyt, ettei ammattifilosofin uran valitseminen olisi kannaltani paras mahdollinen ammatinvalinta.

Ryhdyin opiskelamaan filosofiaa Helsingin Yliopistolla vuonna 1991, ja silloin päämääränäni oli jo alun perin opintojen jatkaminen filosofian tohtorin tutkintoon saakka. Päätäväisyys ja aiempi kiinnostukseni filosofiaan helpottivat opintosuorituksilla mitattavia opintoja, ja saatoin filosofian pääaineopiskelijan opinnot päätökseen vuoden 1992 loppupuolella. Aika, jona olin filosofian perustutkinto-opiskelija, jäi siis suhteellisen lyhyeksi, mutta siihen liittyi silti paljon hyviä muistoja.

Opin kunnioittamaan Helsingin Yliopiston filosofian laitoksen myönteistä ilmapiiriä ja siellä vaikuttaneita lukuisia persoonallisia opettajia. Arvostin S. Albert Kivisen tiukkaa analyttisyyttä ja omaleimaista huumoria, ja Ilkka Niiniluodon seminaariin osallistuessani ihailin Niiniluodon laaja-alaisuutta, suvaitsevaisuutta ja ensyklopedista tietämystä. Seminaarissa pidetyt esitelmät käsittelivät mitä erilaisimpia aiheita, mutta Niiniluoto pystyi joka kerran esittämään esitelmöitsijälle rakentavia ja hedelmällisiä kommentteja riippumatta siitä, oliko hän esitelmässään tarkastellut ihmeen käsitettä teologiassa vai sairaaloita Suomessa. Myös Pentti Määttäsen ja Heikki Kanniston pitämät proseminaarit, joissa opettajat lähestyivät filosofian klassikoita ja oman aikamme ajattelijoita avoimin mielin mutta kriittisyytensä säilyttäen, ovat jääneet mieleeni myönteisinä muistoina Helsingin Yliopiston filosofian laitoksella suorittamistani opinnoista.

Perustutkinto-opintoja suorittaessani pyrin harrastamaan tasapuolisesti filosofian eri osa-alueita, ja vasta ne päätettyäni ryhdyin vakavammin pohtimaan, minkä erikoisalan valitsisin. Filosofian historia tuntui minusta tutkimusaiheena toivottoman vaikealta: uskoin, etten tulisi koskaan löytämään mitään omaperäistä sanottavaa klassikoista, joiden ajatuksista toiset, minua pätevämmät tutkijat olivat jo kirjoittaneet hyllymetreittäin monografioita. Helsingin Yliopiston filosofian laitoksella tehtiin myös korkeatasoista tutkimusta, joka kuului matematiikan filosofian ja kielifilosofian alaan, mutta alan tutkijoiden dogmaattinen asenne oman lähestymistapansa perusteluihin teki minulle mahdottomaksi osallistua heidän työhönsä. Lopulta ajauduin tutkimaan totuudenkaltaisuuden teoriaa, vaikka en itsekään pitänyt sitä kovin hedelmällisenä lähestymistapana niihin ongelmiin, joihin sen avulla oli yritetty vastata.

Totuudenkaltaisuuden teoria on filosofisen logiikan osa-alue, jossa on esitetty täsmällisiä määritelmiä lauseiden tai teorioiden väliselle relaatiolle 'on lähempänä totuutta kuin'. Määritelmien kehittelyä on motivoinut skeptisen induktion argumentti, jonka perusteena toimii se historiallinen tosiseikka, että monet tavattoman menestyksekkäät teorit – kuten vaikkapa Newtonin painovoimateoria – ovat myöhemmin osoittautuneet tarkkaan ottaen epätosiksi. Jos nykyisten teorioidemme kohtalo on samanlainen kuin entisten, nekin tulevat osoittautumaan epätosiksi joskus myöhemmin, ja skeptisen induktion argumentin mukaan meillä ei siksi ole perusteita uskoa niiden olevan oikeita.

Yksi tavanomainen vastaus skeptisen induktion argumenttiin on todeta, että epätodetkin teorit voivat olla lähellä totuutta, mutta miltei yhtä tavanomaista on huomauttaa, ettei ole selvää mitä tällainen vastaus oikeastaan tarkoittaa – eihän ”lähellä totuutta olemisen” tai approksimatiivisen totuuden relaatiota ole määritelty kokonaisten teorioiden välillä, vaan vain esimerkiksi niistä johdettujen kvantitatiivisten ennusteiden välille. Karl Popper yritti puolustaa tavanomaista näkemystä, jonka mukaan epätodet teorit voivat olla lähellä totuutta, esittämällä relaatiolle 'on lähempänä totuutta kuin' täsmällisen määritelmän. Popperin määritelmä oli epätydyttävä melko ilmeisistä syistä, mutta se innoitti muita filosofia esittämään totuudenkaltaisuusrelaatiolle toisia, onnistuneempia määritelmiä.

Filosofisen logiikan alaan kuuluvat määritelmät soveltuvat jonkin formaalin kielen lauseisiin, ja jos tarkasteltava formaali kieli on riittävän yksinkertainen, totuudenkaltaisuusrelaatiolle on helppo antaa siinä täsmällinen ja intuitiivisesti luonteva sisältö. Jos tarkastelun kohteena on esimerkiksi lauselogiikan kieli, joka sisältää vain äärellisen määrän lauselogiikan konnektiiveilla yhdisteltäviä atomilauseita, kielen maksimaalisen informatiivisia lauseita ovat lauseet, jotka kertovat jokaisesta atomilauseesta onko se tosi vai epätosi. Tällaisen lauseen ”etäisyyttä totuudesta” on luontevaa mitata sillä, kuinka suurelle osalle atomilauseista se antaa oikean totuusarvon, ja kielen muiden lauseiden etäisyyttä totuudesta on luontevaa mitata sillä, kuinka ”kaukana totuudesta” niiden sallimat maksimaaliset informatiiviset vaihtoehdot ovat keskimäärin.

Kehittyneemmissä formaaleissa kielissä, kuten vaikkapa ensimmäisen kertaluvun predikaattikalkyyliassa ei kuitenkaan ole mitään vastaavaa äärellistä maksimaalisen informatiivisten lauseiden valikoimaa, vaan niissä merkitykseltään erilaisia lauseita voidaan muodostaa luonnollisen kielen tapaan ääretön määrä. Ilkka Niiniluoto on esittänyt monografiasaansa *Truthlikeness*, kuinka relaatio ”on lähempänä totuutta kuin” voidaan määrittellä myös predikaattikalkyylin lauseiden välillä Jaakko Hintikan kehittämien distributiivisten normaalimuotojen avulla. Niiniluodon esitys distributiivisiin normaalimuotoihin perustuvista totuudenkaltaisuusrelaation määritelmistä on täsmällinen, selkeä ja systemaattinen, mutta siihen perehtyminen oli ensimmäistä väitöskirjatutkimustani aloittaessani minulle silti masentava kokemus. Distributiivisiin normaalimuotoihin perustuvat totuudenkaltaisuusrelaatiot tuntuivat minusta olevan toivottoman etäällä niistä todellisten tieteellisten teorioiden välisistä loogisista suhteista, jotka alun perin olivat motivoineet totuudenkaltaisuuden käsitteen käyttöönottoa, ja niitä älyllisellä rehellisyydellä käsittelevän väitöskirjan laatiminen tuntui minusta mahdottomalta tehtävältä.

Olen joutunut tutkijan työssäni samantapaiseen tilanteeseen myös myöhemmin. Kun vuonna 2002 vaihdoin ammattia ja otin vastaan kansantaloustieteellistä väitöskirjaa valmistelevan tutkijan paikan Talouden rakenteiden ja kasvun tutkimusyksikössä, uuden väitöskirjani aiheeksi määrättiin makrotaloustieteelliset endogeeniset kasvumallit, jotka tuntuivat minusta toivottoman idealisoidulta tavalta lähestyä niitä ilmiöitä, tutkimus- ja kehitystyön vaikutuksia talouskasvuun, joita niiden avulla yritettiin mallintaa. Jälkimmäisellä kerralla selvisin aiemman tutkijankokemukseni ansiosta ongelmallisesta tilanteesta tyydyttävämmiin kuin ensimmäisellä. Jälkimmäisen väitöskirjani kolmesta pääluvusta vain yksi kuuluu endogeenisen kasvuteorian alaan, ja kahdessa muussa lähestymistapa on toisenlainen, mikrotaloustieteellinen. Endogeenisen kasvuteorian alaan kuuluva luku on luonteeltaan teoreettinen kontribuutio, jossa tarkastellaan kasvumalleja yleistettäessä vastaan tulevia matemaattisia ongelmia periaatteellisella tasolla, eikä tällaisen työn puolustaminen ole minulle vaikeaa endogeenisen kasvuteorian idealisointeihin kohdistuvasta kriittisestä asenteestani huolimatta.

Kun väittelin Helsingin Yliopistolla tohtoriksi ensimmäisen kerran, en ollut vielä saavuttanut tutkijana sellaista kypsyyttä, jota vastaava ratkaisu olisi edellyttänyt. Ammattifilosofina työskennellessäni tuotinkin väitöskirjan, joka menestyi tavanomaisilla tieteellisillä kriteereillä arvioiden hyvin, mutta johon olin itse syvästi tyytymätön, ja jonka pois selittelemiseen tuhlasin paljon henkistä energiaa myöhemmin. Julkaisin väitöskirjani tutkimustuloksia myös lehdissä *Journal of Philosophical Logic* ja *Synthese*, ja näissä lehdissä julkaisemieni artikkeleiden sisältöä minun on helpompi puolustaa kuin itse väitöskirjaa. *Journal of Philosophical Logic* -lehdessä tarkastelin matemaattista ongelmaa, jonka tutkimista pidän edelleen mielekkäänä hankkeena riippumatta sen tarkastelemisen filosofisen motivaation arvosta, ja *Synthese*-lehdessä esitin totuudenkaltaisuuden teoriasta kriittisen arvion, jota edelleen olen valmis puolustamaan.

Ensimmäisen väitöskirjatutkimukseni rahoitin suurimmalta osin Suomen Kulttuurirahaston apurahoilla. Vastaväittäjäni suhtautui työhöni erittäin myönteisesti, ja väitöstilaisuuteni muodostui minun kannaltani helpoksi myös siksi, että vastaväittäjältäni puuttui väitöskirjani matemaattisesti hankalampien osien ymmärtämisen edellyttämä matemaattinen tietämys. Julkaisin väitöskirjani myös *Synthese Library* -julkaisusarjassa, mutta myöhemmin ammattifilosofiaikoinani laajensin tutkimustyötäni muihin aiheisiin, kuten tieteen tutkimukseen ja tilastotieteen perusteista käytävään keskusteluun. Samoihin aikoihin aloin myös suunnitella alan vaihtoa. Nyt, aloitettuani uuden tutkijanuran kansantaloustieteilijänä, koen olevani asemassa, jossa voin osallistua myös filosofiseen keskusteluun sellaisella tavalla joka on omalta kannaltani luontevin, eli filosofian harrastajana ja kenties myös dosentuurin suomalla oikeutuksella entisen laitokseni opettajana.

Helsingin yliopisto

Väittelijä kuvassa oikealla

Markus Lammenranta

FT, yliopistonlehtori
s. 15.1.1954, väitös 6.5.1995

Vastaväittäjä: professori Alvin
Goldman

Kustos: professori Ilkka Niini-
luoto

Kirjan otsikko: Two Problems of
Naturalistic Epistemology

Angstista tietoon

Elin kouluvuoteni paperitehtaan varjossa Inkeröisissä Kymijoen varrella. Lukiovuodet 1970-luvun alussa sattuivat jonkinlaisen henkisen vapautumisen aikaan. Tuli Ruisrock ja amerikkalainen musiikki: Jimi Hendrix, Crosby, Stills, Nash & Young, Bob Dylan, Carole King, Joni Mitchell, James Taylor, Frank Zappa ja Cat Stevens. Ujo koulupoika osti maihinnousutakin ja ryhtyi boheemiksi. Pian löytyi kaveripiiri, jossa käytiin loputtomia keskusteluja Hessestä, Dostojevskistä, Sartresta, Camusta, Jungista ynnä muusta. Oltiin kovin angstisia ja vieraantuneita. Jostakin tästä syntyi kipinä lähteä opiskelemaan filosofiaa. Asiaa saattoi edistää myös ateistiseksi eksistentialistiksi julistautunut uskonnonopettaja, joka järjesti kosteita illanistujaisia harvoille ja valituille.

Ylioppilaskesänä piti lähteä interrailille, joten pääsykokeisiin valmistautumisesta ei tullut mitään. Onneksi minulla oli laudatur pitkässä matematiikassa yleisarvosanan lisäksi, minkä takia Helsingin yliopiston filosofisen tiedekunnan matemaattis-luonnontieteellinen osasto otti minut suoraan opiskelemaan matematiikkaa. Tiesin, että kun yhden vuoden opiskelee matematiikkaa, saa oikeuden opiskella sivuaineena teoreettista filosofiaa historiallis-kielitieteellisessä osastossa. Vanhempienkin oli helpompi sulattaa lähtöni matematiikkaa opiskelemaan: isän mielestä filosofia oli melkein yhtä paha kuin estetiikka ja muu omaan napaan tuijottaminen. Toisena vuonna opinnot sitten vaihtuivatkin

filosofiaan ja seuraavana vuotena myös pääaine – myös sitä pahamaineista estetiikkaa tuli opiskelluksi.

Opettajat jäivät alkuvuosina aika etäisiksi. Käytävillä vilahtivat mm. G. H. von Wright, Erik Stenius ja Lars Hertzberg. Polvet tutisivat yremeän Oiva Ketosen seminaarissa; yllättäen tämä kuitenkin kehui esitelmääni, vaikka opponetti oli tehnyt joitain kitkeriä huomioita. S. Albert Kivinen piti hauskoja mutta epäsystemaattisia luentoja tietopista ja ontologiasta. Läheisimmäksi tuli assistentti Heikki Kannisto, joka piti sekä selkeitä että systemaattisesti eteneviä kursseja filosofian ydinalueilta sekä keskustelevia seminaareja. Meillä onkin säilynyt erinomainen keskusteluyhteys kaikki nämä vuodet. Heikin kanssa voi keskustella mistä tahansa filosofian kysymyksestä, ja aina hänellä on jotain oivaltavaa sanottavaa.

Yhdessä Kanniston proseminaarissa käsiteltiin fenomenologiaa ja eksistentialismia. Muistaakseni pidin esitelmän Heideggerin ja Sartren tietoisuuskäsityksistä. Aihe jäi minulle kuitenkin aika hämäräksi, joten lukiovuosien yksi kiinnostuksen kohde jäi siihen. En halunnut alkaa erikoistua filosofeihin, joiden kanssa kaikki energia kuluu heidän tekstinsä ymmärtämiseen. Samasta syystä en oikein innostunut Wittgensteinistakaan. Hämärrien filosofien puolesta tai heitä vastaan on mahdoton argumentoida, koska ei tiedä, mikä heidän kantansa on. Filosofian hauskuus ja hienous on kuitenkin juuri argumentoinnissa – rationaalisessa totuuden etsinnässä.

Mietin, mikä on kaikkein tärkein filosofian ongelma. Se löytyi tietopin piiristä: Mitä meidän pitäisi uskoa? Mitä olemme oikeutetut uskomaan? Pro gradu -tutkielmassa käsitelin oikeutusregressiota ja Wilfrid Sellarsin esittämää annettua myytin kritiikkiä. Muistan, miten työn toisen tarkastajan, Esa Saarisen, oli vaikea ymmärtää, miten yksi kritiikin kohteista, Bertrand Russell, voisi olla väärässä. Tämä oli aikaa, jolloin Saarinen oli vaihtamassa logiikkaa filosofiaan ja oli innostunut Russellista – muttei kuitenkaan silloin vielä Sartresta.

Maisteriksi valmistumisen jälkeen työtä tarjoutui yleisen kirjallisuustieteen ja estetiikan laitokselta. Olin tehnyt sivulaudaturin estetiikassa Nelson Goodmanin taide- ja symboliteoriasta. Tämäkin aihe kytkeytyi tietoon: Goodmanin mukaan taiteella on tiedollinen tehtävä. Symbolien käyttö niin taiteessa kuin muuallakin tähtää maailman ymmärtämi-

seen, mikä merkitsee hänen pluralistisen ja antirealistisen metafysiikkansa mukaan maailmojen tekemistä. Seuraavina vuosina pidinkin valtaisan määrän luentokursseja niin Helsingin yliopistossa kuin muuallakin eri filosofian osa-alueilta. Osan näistä opetustehtävistä perin Heikki Kannistolta, joka oli minua noissa oppilaitoksissa suositellut.

Sivulaudaturista kasvoi vielä Goodmania käsittelevä lisensiaattityö, joka jostain syystä avasi rahoitushanat tutkimuksen puolelle. Sain Emil Aaltosen säätiön kolmevuotisen apurahan, ja minut valittiin lukuvuodeksi 1988–89 ASLA/Fulbright-stipendiaatiksi Yhdysvaltoihin. Selvisi, että minulla on mahdollisuus päästä sekä Harvardin että Arizonan yliopistoihin. Goodman oli Harvardissa, ja oletettavasti hänen vaikutuksesta minulle tarjottiin siellä jatko-opiskelupaikkaa. Olin aiemmin tavannut hänet sekä Helsingissä että Bostonissa. Hän ei kuitenkaan osoittautunut erityisen avuliaaksi keskustelukumppaniksi. Siksi valinta ei ollut loppujen lopuksi vaikea. Menin Tucsoniin Arizonan yliopistoon, jonne minua veti luonnollisesti tietoteoria. Olihan siellä sillä hetkellä alan kolme kovaa: Alvin Goldman, John Pollock ja Keith Lehrer.

Vuosi Arizonassa oli epäilemättä filosofisesti hedelmällisin vuosi elämässäni. Osallistuin kaikkien kolmen luentokursseihin ja seminaareihin. Mikä voisi olla hyödyllisempää kuin kysyä asianomaiselta filosofilta itseltään, mitä hän tarkoittaa tuolla ja tuolla ja miten hän vastaisi tähän ja tähän vastaväitteeseen? Olihan amerikkalainen tohtoriohjelma myös kovaa rääkkiä. ”Termpapereita” sai kirjoittaa veren maku suussa: rima oli – ainakin parhailla laitoksilla – uskomattoman korkealla, mutta tulostakin syntyi.

Paras palkinto oli, kun Alvin Goldman tunnusti, ettei hän sillä hetkellä osannut vastata hänen teorialleen esittämäni ongelmaan, ja kehotti tarjoamaan kirjoitustani aikakausilehteen ja suositteli jopa aloittamaan kärjestä, joka silloin oli *The Journal of Philosophy*. No eihän tämä sitä hyväksynyt, mutta pienen arviointikierroksen jälkeen se lopulta hyväksyttiin oikein hyvään lehteen. Oli opettavaista huomata, miten asi-antuntemattomia lausuntoja saattaa jopa hyvistä lehdistä saada: jotkut esittivät, että olin ymmärtänyt Goldmania väärin tai ettei hänen teoriallaan ole esittämäni ongelmaa!

Vuoden jälkeen minulla oli tilaisuus jäädä Arizonaan. Tarvittava rahoitus olisi järjestynyt sieltä päin, mutta päätin perheen takia palata,

eikä amerikkalainen elämäntyyli muutenkaan kiehtonut. Ajattelin myös, että paras hyöty vierailusta oli jo saatu. On vaikea näin jälkikäteen sanoa, pitikö tämä paikkansa.

Palasin siis Helsingin yliopistoon, jossa työtahti rauhoittui tavanomaiselle suomalaiselle tasolle. Jatkoin väitöskirjan tekemistä Arizonassa syntyneistä ideanpoikasista Ilkka Niiniluodon johdolla. Vaikka Niiniluoto oli tieteenfilosofi, hän ei juuri tuntenut yleistä tieto-oppia, mikä ei ollut mitenkään epätavanomaista Suomessa. Täällä ei paljonkaan harastettu filosofian ydinalueita, kuten tieto-oppia ja metafysiikkaa – eikä sitä tehdä oikein vieläkään. Sain siis edetä niin kuin parhaaksi näin. Väitöskirjatyön ohessa toimin teoreettisen filosofian assistenttina ja kirjoitin mm. tieto-opin oppikirjan *Tietoteoria*.

Väittelin sitten lopulta vuonna 1995 artikkeliväitöskirjalla *Two Problems of Naturalistic Epistemology*. Itse Alvin Goldman lupautui vastaväittäjäksi. Vaikka Goldmania voi hyvin perustein pitää 1900-luvun loppupuolen merkittävimpänä tietoteoreetikkona, hänen valintansa vastaväittäjäksi sisälsi omat riskinsä: Keskeinen osa väitöskirjaa kohdistui hänen omaan teoriaansa sisältävään kehäisyongelmaan. Tämä kritiikki myös julkaistiin yhdessä filosofian kärkilehdistä *Philosophy and Phenomenological Research*. Väitöstilaisuudessa Goldman kuitenkin vaikenen tyystin tästä osasta väitöskirjaani.

Myöhemmin ymmärsin, ettei hän halunnut ottaa asiaa esiin, koska hänellä ei edelleenkään ollut vastausta kritiikkiini. On toki inhimillistä ja varsin tavallista jopa alan huippujen keskuudessa ohittaa hiljaisuudessa oman näkemyksen ongelmat, joihin itse ei ole keksinyt ratkaisua. Myöhemmin Goldman pahoitteli asiaa ja tunnusti, että olin ensimmäinen, joka toi ongelman esiin. Väitöskirjani vahvimman osan sivuuttaminen ei aikanaan minua kuitenkaan paljon huvittanut.

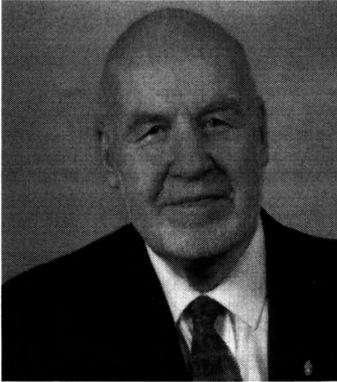
Vaikken omasta mielestäni saanutkaan väitöskirjastani ansaitsemaani tunnustusta, en ole koskaan katunut Goldmanin pyytämistä vastaväittäjäksi. Kun saa alansa parhaan vastaväittäjäksi, ei kannata valittaa. Kannattaa vain kuunnella tarkkaan myös sitä, mitä hän jättää sanomatta. Omalla kohdallani se, mistä Goldman vaikenen, muodostui tärkeäksi osaksi väitöskirjan jälkeistä tutkimusta.

Väittelyn jälkeen asiat ovat sujuneet ammatillisesti hyvin: sain 5-vuotisen akatemiaturkijakauden Suomen Akatemiasta ja yliopistonleh-

torin viran Helsingin yliopiston filosofian laitokselta. Tutkimuksessa olen mm. jäljittänyt tiedollisen kehäisyyden ongelmaa antiikin skeptisismistä. Tämä tutkimus on johtanut uuteen pyrrhonistisen skeptisismien problematiikkaa koskevaan tulkintaan, joka löysi tiensä niinkin arvovaltaiseen julkaisuun kuin *Oxford Handbook of Skepticism* (Oxford University Press, Oxford 2009).

Tietoteorian tutkiminen on ollut Suomessa varsin yksinäistä puuhaa. Helpompaa olisi ollut valita aihe, josta olisi voinut saada myös Suomessa pätevää ohjausta. Joskus yksinäinen puurtaminen kuitenkin palkitaan: näyttää siltä, että maailma on tullut perässä. Kun mielenfilosofia vielä joitakin vuosia sitten oli kaikkien kiinnostuksen kohteena oleva muoti-aihe, nyt tämä asema näyttää olevan tieto-opilla. Myös Suomessa alkaa näkyä valonpilkahduksia: Omien opiskelijoideni kiinnostus aiheeseen on lisääntynyt, ja joku nuorempi tutkijakin on jo alkanut kirjoittaa aiheesta. Niinpä vähän tämän kirjoittamisen jälkeen olen lähdössä Turkuun skeptisismiä käsittelevän väitöskirjan vastaväittäjäksi.

Helsingin yliopisto

Pekka Vuoria

FT, LKT, professori emeritus
s. 9.5.1924, väitös 24.5.1995

Vastaväittäjä: Dr. David Seedhouse
Kustos: professori Ilkka Niiniluoto
Kirjan otsikko: Philosophical Aspects of
Public Medical Care. The Rationalistic
Fallacy and its Consequences.

Miten tulin filosofian tohtoriksi

1.9.1990 jäin eläkkeelle Oulun yliopiston röntgendiagnostiikan professorin virasta.

En tiennyt mitä tulevaisuudessa halusin. Huomasin, että saatoin tehdä mitä enimmin halusin ja päätin lähteä opiskelemaan filosofiaa, jota Oulussa ei voinut tehdä. Olin neljän lukukauden ajan viikottain pari arkipäivää Helsingissä ja valmistuin filosofian kandidaatiksi 1992 alkusyksyllä. Aloin miettiä miten väittelisin myös tohtoriksi lisensiaatin jälkeen.

Kotimainen kirjallisuus oli kakkosaineeni, ja aioin aluksi väitellä siitä. Kotimaisen kirjallisuuden laitoksen amanuenssi Irja Rane tunsu hyvin laitoksen asiat ja ymmärsi, ettei kahden-kolmen vuoden aika väitöskirjaksi olisi sillä laitoksella riittävä – kirja ei olisi arvokas ellei sitä tehtäisi lähemmäs kymmenen vuotta. Kun apulaisprofessoritkin laitoksessa olivat samaa mieltä, totesin että 68-vuotias ei tee kymmenen vuoden projekteja ja käännyin filosofiaan.

Aiheeksi valitsin hyvin tuntemani julkisen sairaanhoidon filosofiset näkökulmat. Tämä laaja aihe täsmentyi ajan kuluessa lisäotsikolla 'rationalistinen erhe ja sen seuraukset'. Esitarkastaja Ingmar Pörn kysyikin tässä myöhäisessä vaiheessa mistä tällainen otsikko tuli, ja kerroin sen tulleen minun päästäni.

Laitoksen esimies Niiniluoto määräsi väitöskirjan ohjaajaksi Esa Saarisen, koska se oli kulttuurifilosofian alaan kuuluva. Toista esitarkastajaa oli vaikea löytää Pörnin lisäksi, koska alan asiantuntemus Suomessa oli vähäistä. Medisiinan filosofian kansainvälisissä kongresseissa olin tavannut David Seedhouse -nimisen britin, joka silloin oli Uudessa Seelannissa. Hänellä oli kriittisiä kannanottoja julkiseen sairaanhoitoon ja hänes-tä sain työlleni toisen esitarkastajan ja vastaväittäjän.

Kirjoitin kirjaa vähitellen luku kerrallaan, teoreettista osaa ja teoreettisten näkökulmien perusteella syntyviä käytännön haittavaikutuksia. Kirja oli elämäni vaikein kirjoitustyö, jonka kirjoitin 14 eri versiona.

Muutaman kuukauden välein tapasin Esan. Lähetin hänelle kirjan version ja soitin viikkoa myöhemmin ja sovittiin tapaamisesta. Hän tuli paikalle kiireisenä eikä liene ehtinyt paljon syventyä kirjaan. Hän oli tärkeä henkinen tuki. Kun kyselin milloin kirja on valmis, oli vakiovas-taus että ”sitten kun siinä on tarpeeksi substanssia”.

Aloin kehitellä käsitteitä työlleni. Sairaanhoidon toimintoihin, jotka ovat poliittisesti ohjattu huomattava yhteiskunnan sektori, liittyy myös niihin kuulumattomia eli parasiittisia toimintoja. Ne syövät voimavaroja mutta eivät auta hoitoa. Yliopistosairaaloissa esimerkiksi opetetaan, tutkitaan ja lisäksi työllistetään. Toimintahäiriöitä eli dysfunktioita syn-tyy emotionaalisella tasolla, huonon kommunikaation, vastuun ja saata-vuuden häiriintyessä. Käsittelin erikseen myös deviaatioita, harhapolkua, joita on käytännössä ja taloudessa.

Ingmar Pörn oli ystävällinen ja avulias esitarkastaja ja kirjaan tuli häneltä paljon merkitseviä parannuksia. David Seedhouse auttoi minua myös suuresti. Helmikuussa 1995 hän lähetti noin kymmenennen ver-sion jälkeen yhteenvedonomaisten näkemyksen todeten, että tässä on hyvin kerätty ja analysoitu aineisto, nyt sinun pitää vain ottaa ”henki päälle” ja kirjoittaa se. Sen jälkeen hän ei enää neuvonut minua vaan siir-tyi vastaväittäjän rooliin. Faksissaan hän käytti ilmaisua ”take heart”. Se edisti kovasti väitöskirjan valmistumista.

Väitöskirja voi myös hapantua, jos sitä liian kauan venytetään, ja olin niin henkisesti väsynyt että tiesin, että kirja tulisi saada valmiiksi 1995 tai sitten se ei ehkä valmistuisikaan. Tällaisen psyykkisen rajan olin kymmenien väitöskirjojen ohjaajana aikaisemmin tavannut. Useimmilla väittelijöillä tuli jossakin vaiheessa vastaan vaihe, jossa he vastasivat

”perkele, en korjaa enää mitään”. Täydellistä ja virheetöntä työtähän ei ole painettukaan, ja tähän tuli sitten ohjaajankin tyytyä.

Eri versioita olin käynyt esittämässä Ilkka Niiniluodolle, että hän oli suunnilleen selvillä miten työni eteni. Loppuvaiheessa mahdollisuus väitellä 1995 keväällä riippui yhdestä tiedekunnan kokouksesta, johon Niiniluoto joutui menemään vain lyhyen päivän kotona oltuaan. Kahden kokouksen välille jäi aikaa viitisen viikkoa ja arvelin, että voisin saada samassa kokouksessa painatusluvan ja kielen hyväksymisen, joka oli välttämätöntä englanninkielisen kirjan takia. Onneksi brittikääntäjäni Malcolm Hicks Oulusta oli englannin kielen professorin hyvä ystävä, joten siitä ei tullut pulmia tiedekunnan kokouksessa, vaan professori hyväksyi Hicksin tekstin, ja kun olin saanut kiristettyä esitarkastajien lausunnot, oli väitökselle olemassa selvät edellytykset. Vaikka painatuslupaa ei ollut vielä annettu, oli aikataulusyistä pakko ruveta painamaan.

Ilkka Niiniluodon nähdessä viimeisen version ennen matkaansa kävimme keskustelun ja hiukan dramaattisessakin keskustelun lopussa katsoimme toisiamme silmiin ja sain hänen luottamuksensa, että en saattaisi kirjallani laitosta häpeään ja sain luvan toimittaa kirjan yllämittuun kokoukseen.

Kun laitoksen johtaja oli matkoilla, niin myös vastuuhenkilö Esa Saarinen aktivoitui. Hän luki sen nyt huolella ja teki korvaamattoman palvelun. Muutamalla korjauslauseella hän pani kirjani palaset yhtenäisen juonen osiksi ja selvensi monia avainlauseita. Olen siitä nyt ja aina kiitollinen.

Kirja tuli painetuksi ja jaettiin tiedekunnan jäsenille hyvissä ajoin, joten väittelin 24.5.1995. Väitös pidettiin yliopiston päärakennuksen vanhalla puolella salissa XII muutamien kymmenien henkien yleisön läsnä ollessa. Väittelijällä oli paikkansa huoneen nurkassa kateederimaisen rakennelman takana mutta valitettavasti myös akustisessa katveessa, joten ajoittain en kuullut kunnolla vastaväittäjän kysymyksiä. Useaan kertaan kohteliaasti toivoin, että hän puhuisi kovempaa ja koetin viittomalla esitellä kustokselle, että hän antaisi tulla saman pöydän ääreen kuin missä kustos oli keskellä ja vastaväittäjä oikealla. Ilkka Niiniluoto ei kuitenkaan tätä havainnut tai siihen reagoanut. Ensi kysymys oli tietenkin mikä on rationalistinen erhe. Työn keskeinen väite on se, että rationalistinen malli ei ulotu inhimillisen medisiinisen hyvän hoidon moniin

pulmiin, joihin liittyy myös runsaasti emotionaalisia tekijöitä. Hyvä hoitokohtaaminen tarvitsee lähestymistapaa, jota julkisen sairaanhoidon laitos ei nykyhetkellä useissa tapauksissa pysty antamaan.

Väitös kesti noin puolitoista tuntia ja lopuksi vastaväittäjä ilmoitti suosittavansa kirjan hyväksymistä. Siihen päättyi tämä rasittava keskustelu, osittain hyvää päivää kirvesvartha -tasollakin monen läsnäolijan mutta ennen kaikkea väittelijän huokaistessa helpotuksesta.

Illalla oli karonkka Sairaala Mehiläisen juhlakerroksessa. Kustos, vastaväittäjä ja esitarkastajat määrittelivät siellä erikseen sivuhuoneessa koontuen arvosanan, joksi tuli lubenter approbatur, ei siis alin mahdollinen vaikka eräs senioriläsnäolija kyllä ehdotti arvosanaksi vähintään cum laudea todeten, että kirja oli niin merkitsevä, että niitä harvoin tulee laitokselta. Olin kuitenkin asiaan tyytyväinen, koska en tavoitellut huippuarvosanoja vaan vain kokonaistutkintoa. Sain sitten syksyllä tiedekunnan päätöksellä filosofian tohtorin arvon.

Jokainen väitöskirja on itsenäisen tutkimuksen tulos ja tekijälleen merkitsevä oppimisen tapa kokonaisuuksien käsittelyyn. Ulkopuoliselle se voi olla arvokas tai vähäarvoinen.

Olen kuullut väitteen, että ”tunteet eivät vanhene”. Samanlaisia elämyksiä väitöskirja tuntuu herättävän ikävuosista riippumatta. Arvelen, että molemmat väitöskirjani, röntgenologiasta 1959 ja rationalistisesta erheestä julkisessa sairaanhoidossa ovat jollakin hitusella lisänneet ihmisen todellista tietoa ja ehkä ymmärrystäkin. Ja sehän on tutkimuksemme perimmäinen päämäärä aina.

Oulun yliopisto

Väitöskahveilla vasemmalta oikealle työn ohjaaja, professori Simo Knuutila, vastaväittäjä Dr. John Marenbon ja väittelijä.

Toivo J. Holopainen

TT, dosentti
s. 4.6.1962, väitös 28.6.1995

Vastaväittäjä: Dr. John Marenbon
Kustos: professori Heikki Kirjavainen

Kirjan otsikko: *Dialectic and Theology in the Eleventh Century*

Varhaiskeskiajan filosofiaa

Minusta olisi hyvinkin voinut sukeutua filosofian tohtori jos olisin lukiokäisenä tutustunut filosofiaan. Niin ei kuitenkaan käynyt. Valitsin matemaattis-luonnontieteellisen linjan, ja Nilsiä lukiossa 1970-luvun lopulla tuolloisesta valinnasta seurasi, että ohjelmaan ei kuulunut psykologiaa ja filosofiaa. En vapaa-ajallakaan joutunut tekemisiin viisaustieteen kanssa. Koulun lisäksi sain vaikutteita lähinnä kahdelta isoveljeltä, jotka olivat minua virkeämpiä, mutta kumpikaan heistä ei osoittanut merkittävää kiinnostusta filosofiaan. Niukat tietoni tuosta esoteerisesta alasta perustuivat muiden oppiaineiden, lähinnä historian ja uskonnon, yhteydessä esitettyihin lyhyisiin katsauksiin (Platonin ideaoppi, Kantin *Ding an sich*). Maailmankatsomukselliset asiat kuitenkin kiinnostivat minua, ja jos olisin tiennyt filosofiasta enemmän, olisin saattanut hakea opiskelemaan sitä. Päädyin lukion jälkeen (vuonna 1981) Helsingin yliopiston teologiseen tiedekuntaan.

Teologisessa tiedekunnassa pääaine oli tapana valita kolmannen opintovuoden keväällä, niin kuin kai nykyäänkin. Alkuvuosien yhteisiin opintoihin sisältyi kohtuullinen annos filosofian perusteita, ja opiskelutovereiden kanssa tuli joskus käytyä filosofisluontoisia keskusteluja. En kuitenkaan ollut suuntautumassa filosofia-aineisiin. Aioin ottaa pää-

aineeni eksegetiikan laitokselta, koska kysymys Raamatun tulkinnasta näyttäytyi tärkeänä. Tarkemmin sanoen olin ajatellut Vanhan testamentin eksegetiikkaa, joka oli vaikean aineen maineessa. Kolmannen vuoden syksyllä tulin kuitenkin tietoiseksi siitä, että on olemassa myös sellainen oppiala kuin uskonnonfilosofia. (Tiedekunnan yhteisissä opinnoissa uskonnonfilosofia jäi jotenkin katveeseen.) Sattumalta jouduin tenttimään Arne Siiralan kirjan *Jumalallinen inhimillisyyks* (1968). Sen sisältö ei erityisesti vaikuttanut tai vakuuttanut, mutta minulle syntyi vaikutelma, että siinä yritettiin tosissaan sanoa jotain olennaista. En muista, mitä muuta luin. Kuitenkin uskonnonfilosofia rupesi näyttämään oppialalta, jonka käsittelemät kysymykset ovat uskontoon vakavasti suhtautuvalle ihmiselle eksegetiikkaa perustavampia, eikä aineen vaikeuskaan jättänyt toivomisen varaa. Niinpä keväällä 1984 valitsinkin pääaineeksi oppiaineen nimeltä ”teologinen etiikka ynnä uskonnonfilosofia” ja ilmoittaudivin seuraavaksi lukuvuodeksi Simo Knuuttilan johtamaan tutkielmaseminaariin ”Jumalan olemassaolon todistukset”.

Vaikka systemaattisen teologian laitos on ollut kotilaitokseni 1980-luvun puolivälistä lähtien, myös filosofian laitos tuli tutuksi mainitun vuosikymmenen jälkipuoliskolla. Uskonnonfilosofian opintojen tueksi suoritin filosofian yleis- ja aineopintoja vuodesta 1984 alkaen, ja vuonna 1986 minut hyväksyttiin teoreettisen filosofian pääaineopiskelijaksi. Sivuaineena opiskelin yleistä kielitiedettä. Teologian kandidaatin tutkinto valmistui vuonna 1988 ja filosofian kandidaatin tutkinto kaksi vuotta myöhemmin (1990). Jatkotutkinnot tein teologiseen tiedekuntaan (liseniaatti 1991, tohtori 1995). Tärkein opettajani filosofian alalla on ollut Simo Knuuttila, joka muun muassa ohjasi opinnäytteitäni yli vuosikymmenen ajan. Teologisen tiedekunnan puolelta muita mainittavia opettajia ovat erityisesti Heikki Kirjavainen ja Reijo Työriñoja, joiden vaikutuspiiriin olen samaten kuulunut 1980-luvun alkupuolelta lähtien. Kirjavaisen dosenttiluennot reformaatiota edeltävän ajan logiikasta ja semantiikasta (kevät 1984) olivat ensimmäinen vakavampi kosketukseni keskiajan filosofiaan. Työriñojan väitös Wittgensteinin uskonnonfilosofiasta samana keväänä oli ensimmäinen väitöstilaisuus, jossa olin paikalla. Filosofian laitoksen puolelta on mainittava erityisesti Ilkka Niiniluoto, joka oli minulle tärkeä opettaja 1980-luvun lopulla.

Tulin siis filosofia-aineiden piiriin uskonnonfilosofian kautta ja suureksi osaksi omien käsitysteni selvittämisen takia. Kiinnostus uskonnonfilosofiaan on toki jatkunut, mutta opinnäytetöissäni näkökulma aihepiiriin muodostui voimakkaan historialliseksi. Keväällä 1984 esiteltiin tuleville seminaarilaisille mahdollisia pro gradu -tutkielman aiheita jumalatodistuksista. Joukossa oli muutamia keskiajan filosofiaan liittyviä aiheita, niin kuin Knuutilan seminaareissa usein. Yksi niistä koski Anselm Canterburylaisen ontologista jumalatodistusta ja toinen Johannes Duns Scotuksen esittämiä muunnelmia (niin sanottuja koloraatioita) Anselmin jumalatodistuksesta. Valitsin Scotus-aiheen, mutta sen käsittelemiseksi piti ensin tutustua Anselmin esittämään todistukseen. Kävi niin, että jumiuduun Anselmiin, ja niin minusta tuli varhaiskeskiajan filosofian ja teologian tutkija. (Scotukseen palasin väitöskirjatyön jälkeen toisesta lähtökohdasta.)

Anselmin jumalatodistus kuuluu uskonnonfilosofian kestoosuosikkeihin. Anselm esitti todistuksensa pienessä rukousmuotoisessa teoksessa nimeltä *Proslogion* (1077/1078). Sen keskeisen argumentin laajuus on rajaustavasta riippuen puolesta sivusta kahteen sivuun. Argumenttia koskevaa tutkimuskirjallisuutta taas on hyllymetreittäin. Keskustelu on koskenut toisaalta argumentin pätevyyyteen liittyviä kysymyksiä ja toisaalta argumentin tulkintaan liittyviä kysymyksiä. Kiinnostukseni kohdistui jälkimmäisiin: mikä on historiallisesti oikea rekonstruktio Anselmin päätelmän rakenteesta, ja millaiseen käsitykseen uskon ja järjen suhteesta argumentti liittyy? Nämä ovat periaatteessa selkeitä kysymyksiä, mutta niihin on vaikea löytää selkeitä vastauksia, jotka eivät olisi alttiita perustelluille vastaväitteille. Uskonnonfilosofian pro gradu -tutkimukseni olikin välillä pysähdyksissä pitkiä aikoja; onneksi oli muuta opiskeltavaa. Kun lopulta löysin sopivan kysymyksenasettelun, vei tutkielman kirjoittaminen muutamia kuukausia talvella 1987–1988. Pidän tutkielmani kysymyksenasettelua ja tuloksia varsin omaperäisinä. Väitöskirjaa tehdessä sain myöhemmin tietää, että samaan suuntaan meneviä pohdiskelua oli esitetty maailmalla aiemminkin.

Jatko-opintojen mahdollisuus oli tullut mieleeni 1980-luvun puolivälin jälkeen. Olin sitä varten aloittanut teologisen sivuaineen opinnot dogmatiikassa; teoreettinen filosofia toimisi niin sanottuna tukiaineena, jota teologian jatkotutkintoihin vaadittiin. Knuutilan ehdotuksesta

jatkotutkimuksen aiheeksi tuli tarkastella uskon ja järjen suhdetta varhaiskeskiajan lopulla. ”Skolastiikan isänä” tunnetulla Anselm Canterburylaisella oli määrä olla keskeinen sija myös jatkotutkimuksessa. Lisäksi oli tarkoitus käsitellä Anselmia edeltävää keskustelua. Filosofian historian esityksissä väitetään usein, että 11. vuosisadalla olisi raivonnut kiista logiikan (eli dialektiikan) ja teologian suhteesta. Kiistan osapuolia olisivat olleet toisaalta logiikkaan vihamielisesti suhtautuvat ”antidialektikot” ja toisaalta rationalistiset ”dialektikot”. Esimerkiksi Petrus Damianuksen väitetään kiistäneen ristiriidan lain pätevyyden Jumalan toiminnasta puhuttaessa. Berengar Toursilaisen taas sanotaan olleen naiivi rationalisti, joka teki logiikasta kaiken totuuden mitan epäasianmukaisella tavalla. Lisäksi olisi ollut maltillisia keskittien kulkijoita, kuten Anselmin opettajana tunnettu Lanfranc Canterburylainen. Anselmin edeltäjien käsitykset logiikan ja teologian suhteesta olisivat osa jatkotutkimukseni aihepiiriä, mutta tarkempi rajausta jäi myöhemmäksi.

Lukuvuonna 1988–89 kirjoitin teoreettisen filosofian pro gradu -tutkielman Anselm Canterburylaisen loogisesta terminologiasta. Ajatuksena oli kuvata pääpiirteittäin, miten varhaiskeskiajan logiikan eri osa-alueisiin liittyvät termit ja doktriinit esiintyvät Anselmin tuotannossa. Tutkielman valmistusprosessi oli puuduttava, mutta sain sen ansiosta hyvän yleiskäsityksen varhaiskeskiajan logiikan lähteistä (Boetius) samoin kuin logiikan merkityksestä Anselmin ajattelulle.

Varsinaista jatkotutkimusta ryhdyin toteuttamaan keväällä 1990 saatuaani ensin yleisen kielitieteen sivuaineopinnot päätökseen. Perästäpäin katsoen työ eteni yllättävänkin jouhevasti ja suotuisasti. Kun tutustuin Anselmin edeltäjien keskeisiin teksteihin ja niitä koskevaan tutkimukseen, kävi nopeasti ilmi, että pystyisin korjaamaan kirjallisuudessa esitettyjä käsityksiä useissa kohdissa. Osittain tämä pitää lukea hyvän onnen tiliin, mutta osuutensa oli myös varhaiskeskiajan logiikkaan ja teologiaan liittyvällä kompetenssilla sekä taipumuksellani huolelliseen tekstianalyysiin. Kirjoitin joitakin seminaaritöitä englanniksi, mutta päädyin kuitenkin tekemään suomenkielisen lisensiaatintutkimuksen. Se valmistui syksyllä 1991 ja käsittelee Damianusta, Berengaria ja Lanfrancia.

Lisensiaatintutkimuksessa yhdessä uskonnonfilosofian pro gradu -tutkielman kanssa oli riittävästi sisältöä ja tuloksia väitöskirjaa varten. Silti työn valmistumiseen meni vielä kolme ja puoli vuotta, vaikka en

erityisiä vaikeuksia tai vastoinikäymisiä kohdannutkaan. Perheen perustamisen jälkeen oli vähemmän aikaa käytettävissä opiskeluun ja tutkimiseen. Alustavan englanninkielisen luonnoksen laatimiseen meni vuosi tai hieman enemmän. Seuraavat vuodet kuluivat työtä eri tavoin parannellessa ja viimeistellessä. Rahoituksen ja muiden resurssien suhteen olin onnekas. Vuosina 1990–92 käytössäni oli Suomen Kulttuurirahaston apuraha, ja sain työtilat systemaattisen teologian laitokselta. Sen jälkeen olin samalla laitoksella ensin assistentin sijaisena (1992–93) ja sitten Suomen Akatemian tutkimusassistenttina (1993–96). En juuri matkustellut väitöskirjan tekemisen aikana. Keväällä 1990 osallistuin jatko-opiskelijoille suunnattuun kokoukseen Kööpenhaminassa ja kesällä 1992 kansainvälisen keskiajan filosofian tutkimuksen seuran kongressiin Ottawassa.

Väitöstilaisuus oli kesällä 1995 juhannusta seuraavalla viikolla. Yleisöä oli vähemmän kuin kaksikymmentä henkeä, lähinnä oman laitoksen väkeä ja sukulaisia. Väitösluento oli suomenkielinen, muu tarkastus englanninkielinen. Yleisön edessä ajatteleva ja vapaasti puhumista ei välttämättä kuuluu vahvuuksiini, joten sukulaisilla riitti jännitettävää. Vastaväittäjä oli ystävällinen, ja tietääkseni selvisin kunnialla. Väitöskahveja juotiin opettajien lehtisissä.

Karonkkaa vietettiin Mannerheimintien varrella sijaitsevassa kellariravintolassa. Paikalla oli vastaväittäjän lisäksi laitoksen väkeä, sukulaisia ja ystäviä. Karonkkaperinteet olivat minulle vain epämääräisesti tuttuja ja niitä noudatettiin mitenkuten. Puheessa mainitsin isoisäni, jolta huutolaispoikana jäi lukutaito saavuttamatta suuriruhtinasajan Suomessa. Isäni taas suoritti kansakoulun loppuun asti hyvin arvosanoin.

Väittelemistä varten olin julkaissut tutkimukseni omakustanteena. Väitöksen jälkeen parantelin työtä kevyesti lähinnä vastaväittäjän antaman palautteen perusteella. Kansainväliseen levitykseen tarkoitettu versio ilmestyi seuraavana vuonna sarjassa *Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters* (Brill). Myöhemmät työni kuuluvat myös suurimmaksi osaksi keskiajan filosofian tai keskiajan filosofisen teologian alaan. Väitöskirjatyön loppuvaiheessa oli jo käynnissä hanke Scotuksen tekstejä sisältävän suomennosvalikoiman laatimiseksi. Tämä erittäin työlääksi ja aikaa vieväksi osoittautuva hanke tuli päätökseen vasta hiljattain. Useat julkaisemistani artikkeleista liittyvät väitöskirjassa käsitel-

tyihin varhaiskeskiajan filosofian teemoihin. Erityisesti minua on askarruttanut Anselmin *Proslogion*-teoksen tulkinta. Tätä kirjoittaessani on kulunut neljännesvuosisata siitä kun tutustuin teokseen ensimmäisen kerran, ja aina muutaman vuoden välein olen tehnyt pieniä läpimurtoja sen ymmärtämisessä.

Suuria odotuksia en muista tohtorin tutkinnon suorittamiseen liittäneeni. Jo aloittaessa oli hyvin tiedossa, että koulutusta vastaavan työn saaminen on kaikkea muuta kuin selvää. Miellän itseni tieteen käsityöläiseksi, eikä humanistisilla aloilla ole sellaisille nykyisinä aikoina sen suurempaa kysyntää kuin ennenkään. Onnekseni sain väittelemisen jälkeen tehdä erilaisia töitä yliopiston suojissa yhtäjaksoisesti toistakymmentä vuotta. Arvostusta, sitä taas tulee ansion mukaan.

Helsingin yliopisto

Timo Kaitaro

FT, dosentti

s. 26.1.1955, väitös 23.11.1995

Vastaväittäjä: professori Olivier Bloch

Kustos: professori Ilkka Niiniluoto

Kirjan otsikko: Diderot's Holism:

Philosophical Anti-Reductionism and

Its Medical Background

Sattumalta

Luin alun perin Helsingin yliopistossa pääaineenani soveltavaa psykologiaa. Vaikka tarkoitukseni oli opiskella psykoanalyttikoksi, huomasin lopulta Anna-Riitta Putkosen neuropsykologian luentojen innostamana olevani erikoistumassa neuropsykologiaan. Olin opiskeluni kuluessa valinnut filosofian sivuaineeksi saadakseni jotain tolkkua psykologian sotkuisista perusteista. Heikki Kanniston innostavien filosofisen antropologian luentojen myötä jäin lopullisesti koukkuun.

Jatko-opinnot filosofian alalla saivat alkunsa, kun olin saanut valmiiksi soveltavan psykologian pro gradun kaulavaltimon ahtaumien kirurgisen hoidon neuropsykologisista vaikutuksista sekä teoreettisen filosofian sivulaudaturtyön Merleau-Pontyn fenomenologiasta kartesiolaisuuden kritiikkinä. Kuljeskellessani tapani mukaan Akateemisen kirjakaupan ranskalaisten kirjojen hyllyn ympärillä silmiini osui Elisabeth de Fontenayn teos, jolla oli outo otsikko: *Diderot ou le matérialisme enchanté* ("Diderot eli lumottu materialismi"). Diderot oli minulle hämärästi tuttu kirjailijana, mutta en ollut opintojeni aikana kuullut hänestä juuri mitään filosofina. Materialismista tiesin sen verran, että se oli harmaata ja tylsää reduktionismia. Marxilaisista lähteistä minulla oli myös selvinnyt, että nimenomaan 1700-luvun materialistit edustivat mekanistista materialismia, joka siis pikemminkin poisti lumousta kuin lumosi. Piti siis kurkata takakansitekstiäkin, joka herätti lopullisesti

kiinnostukseni teokseen. Luettuani sitten lopulta koko kirjan hankin sen innoittamana käsiini Diderot'n teoksia.

Kun tässä vaiheessa sitten menin tapaamaan professori Ilkka Niiniluotoa saadakseni palautetta laudaturtyöni hyväksymisestä, tuli jotenkin puhe mahdollisista jatko-opinnoista. Niiniluoto kysyi, aioinko ehkä jatkaa samasta aiheesta, siis Merleau-Pontysta liseniaattityöllä. Vastasin epäröimättä ja ilman, että olisin asiaa missään vaiheessa vielä edes harkinnut, ajatelleeni kyllä tehdä tuon Diderot'sta. Tämä oli tässä vaiheessa vielä puhdasta spekulatiota, epämääräinen aikeenaihe, mutta Niiniluoto jatkoi ilmoittamalla, että liseniaattiseminaari kokoontuu sitten sinä ja sinä päivänä. Merkitsin päivän kalenteriini, jonka merkintöjä sitten seurasin uskollisesti. Sitten minulle määrättiin ohjaajaksi Lilli Alanen. En ennestään tuntenut Alasta, mutta huomasin pian miten onnekas olin saadessani hänet ohjaajaksi. Alanen luki tuottamaani tekstiä huolellisen kriittisesti ja opetti minulle kysymyksillään filosofian historiassa välttämättömän huolellisen argumentaation ja dokumentaation merkityksen. Tarvittaessa hän osasi myös valaa uskoa epävarmaan opin näytteen tekijään, jonka usko omaan projektiin horjui ajoittain – etenkin loppuvaiheissa, kun työ olisi pitänyt jättää käsistä.

Aloitettuani filosofian jatko-opinnot toimin vielä pitkään samaan aikaan kliinisenä neuropsykologina. Osa-aikainen toimi salli lopulta liseniaattityön loppuun saattamisen työn ohessa. Tämän jälkeen aloin hakea apurahaa väitöskirjaan, huonolla menestyksellä. Olin jo luopumassa toivosta, kun lopulta sain Kulttuurirahastolta apurahan, joka mahdollisti väitöskirjan tekemisen Pariisissa vuosina 1991–1992. Ranskan kansalliskirjastosta löytyivät kaikki tarvitsemani lähteet Diderot'n käsikirjoituksia myöten. Pariisissa tapasin myös tutkijoita, jotka olivat kiinnostuneet filosofian historiasta ja erityisesti 1700-luvun ranskalaisesta valistuksesta. Professori Olivier Bloch Paris I -yliopistosta (Panthéon-Sorbonne) ohjasi tutkimustyötäni erityisesti ranskalaisen 1700-luvun materialismin ja sen lähteiden osalta. Blochin seminaareissa tutustuin myös minulle aiemmin tuntemattomaan, 1700-luvun klandestiiniin filosofiseen kirjallisuuteen (mikä johti kesälomallani 1992 käsikirjoituslöytöihin Helsingin yliopiston kirjastossa). Minulla oli myös ilo seurata filosofi-idolini ja Diderot-kiinnostukseni synnyttäjän Elisabeth de Fontenayn innostavaa opetusta.

Kun oli tottunut siihen, että filosofeillekin sai selittää kuka Diderot oikein oli, oli tietenkin mukavaa viettää aikaa maassa, jossa hänestä saattoi vaihtaa ajatuksia melkein pä kenen kanssa tahansa. Ranskalaisilta opin uuden tavan lähestyä filosofian historiaa osana elävää kulttuuria. Filosofian historia oli aikaisemmin ollut minulle vain kuriositeetti kursivaatimuksissa. Se ei tuntunut liittyvän mihinkään, mitä minulle muutoin filosofiasta opetettiin (kuvittelinkin sangen pitkään, että kaikki mitä oli kirjoitettu ennen vuotta 1900 oli auttamatta vanhentunutta ja mielenkiinnontonta: historiaa sanan vähättelevässä merkityksessä). Ranskalaisilta opin myös hyvän lukea filosofisia tekstejä vailla ennakkoluuloja, kriittisesti ja pintaa syvemältä: selvittämällä niiden historiallista kontekstia, joka tekee ne ymmärrettäviksi, unohtamatta kuitenkaan niiden merkitystä nykyfilosofialle ja sen esittämille kysymyksille. Ymmärsin vähitellen, että nykyfilosofiakin on osa filosofian historiaa ja tulosta siitä, mitä aiemmin on kirjoitettu ja tapahtunut.

Pariisissa oleskelu mahdollisti keskittymisen väitöskirjaan kaikkien tarvittavien lähteiden ollessa käden ulottuvilla. Väitöskirjani *Diderot's Holism: Philosophical Anti-Reductionism and Its Medical Background* (Peter Lang, Frankfurt am Main 1997) valmistuikin sitten muutamassa vuodessa. Neuroottisen viimeistelyn ja vastaväittelijäksi ajatellun lääketieteen historioitsijan Roselyne Reyn kuoleman johdosta itse väitöstilaisuus viivästyi kuitenkin. Lopulta saimme houkuteltua vastaväittäjäksi Olivier Blochin, jonka toivomuksesta väitöstilaisuus pidettiin ranskaksi. Näin väittelin marraskuun 23. päivänä 1995. Olin unohtanut sopia vastaväittäjäni kanssa ohjeiden mukaisesta yhtenäisestä puvustuksesta. Niinpä huomasimme kokoontuessamme kustoksen professori Ilkka Niiniluodon kanssa aulassa, että minulla oli frakki ja vastaväittäjällä tumma puku. Tämä ei ollut ainoa protokollavirhe: itse väitöksessä me molemmat istuimme jossakin vaiheessa, kun meidän kaavan mukaan olisi pitänyt nousta seisomaan. (Tohtorin arvoani ei näiden etikettivirheiden takia ole ainakaan vielä mitätöity.)

Väitöstilaisuus oli yleisöystävällisellä tavalla kaksikielinen: kustoksen ja väittelijän välispiikit olivat englanniksi tai suomeksi (en muista enää varmuudella kumpaan olimme päätyneet), *lectio precursorian* luin suomeksi, mutta olin jakanut sen ranskankielisen version vastaväittäjälle. Varsinainen väittely käytiin sitten ranskaksi. En hieman yllättäen osan-

nut jännittää tilaisuutta, vaikka jo pelkästään väitöstilaisuuden ranskan-kielisyys ja sen aikaisen suullisen ranskan kielen taitoni huomioiden siihen olisi ollut aihetta. Sikäli kuin vastaväittäjä vihjasi minulle edellisenä iltana hyökkäyssuunnitelmansa päälinjan saattaessani hänen vierashuoneelle, minulla olisi ollut myös tilaisuus valvoa yö puolustautumissuunnitelmaani vatvoen. Ajattelin kuitenkin, että tässä vaiheessa on varmasti myöhäistä miettiä mitään väitöskirjaan liittyvää ja että uni voisi olla hyödyllisempää (kesti itse asiassa tovin ennen kuin edes ymmärsin, mitä Bloch oli sanonut toivotettuani hänelle hyvää yötä: pyöritin oudon englanninkielisen lainasanan ”holisme” sisältänyttä ja sanat ranskalaiseen tapaan yhteen sitovaa lausetta lyhytkestoisessa kuulomuistissani parin minuutin ajan ennen kuin sen sisältö valkeni).

Silminnäkijöiden kuvauksen mukaan nojailin väitöstilaisuudessa rennosti kateederiin ja näytin rauhalliselta. Tästä voinen kiittää Blochia: vaikka hänen kysymyksensä eivät olleet hampaattomia, sai hänen leppoisaa ja mukava olemuksensa väittelijänkin tuntemaan olonsa kotoisaksi. Välillä muistan kuitenkin ajatelleeni vähän huolissani, että mitenköhän tämä menee. Tällöin näin yleisön joukossa työtoverini neurologi Rita Nikiforowin ystävällisen hymyn ja tästä päättelin, että hyvin tämä kai menee... Väitöstilaisuuden ja vastaväittäjän ja hänen puolisonsa, kustoksen sekä Lilli Alasen kanssa Espan Kappelissa nautitun lounaan jälkeen palasin kotiin. Kotioven ovikellossa odottivat psykologian laitoksella minua opettaneen professori Lauri Rauhalan lähettämät kukat. Olo oli keventynyt ja onnellisen huojentunut. Edessä oli muutaman tunnin odotus ennen karonkkaa ja yhtäkkiä ei enää ollutkaan mitään kiirettä, huolehdittavaa tai tehtävää. Täytin elämässä harvinaisen täydellisen tyhjötilan kuuntelemalla Pablo Casalsin levytystä Bachin soolosellosarjoista. Ja hyvinhän se täyttyi.

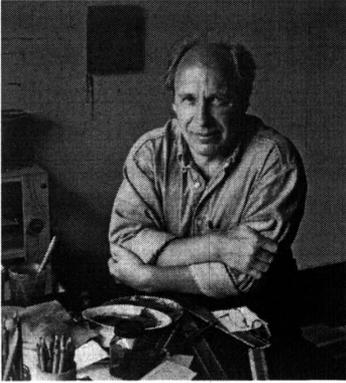
Pienimuotoinen karonkkani pidettiin Strindbergin yläkerrassa niin sanotussa kirjastossa, johon oli kutsuttu väitöskirjaan myötävaikuttaneita henkilöitä ja hyviä ystäviä. Kun paikalla oli ranskankielentaitoista professorikuntaa, Anto Leikola ja Matti Klinge, tilaisuus muodostui väitöksen tavoin sujuvan kaksikieliseksi. Tornin American Bariin päätyneiltä jatkoilta siirryin kotiin avaamaan paketteja puolisoni kanssa ja nauttimaan vielä toviksi niistä löytyneiden kirjojen ja konjakkipullon selailusta.

Jälkikäteen ajatellen olen melko varma, että ilman Ranskassa oleskeluani, Ranskan Kansalliskirjaston kokoelmia ja ranskalaisten kollegojen apua väitöskirjani olisi ollut huomattavasti vaatimattomampi, eikä se varmaankaan olisi saavuttanut sitä asemaa Diderot’ta käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa, jonka se on ensiaskeleitaan tutkijana ottaneen epävarman väitöskirjan tekijän suureksi yllätykseksi sittemmin saavuttanut.

Kuten sanottu, luin alun perin pääaineena psykologiaa enkä siis koskaan ollut elämässäni päättänyt väitellä filosofiasta saattaka sitten ryhtyä filosofian tutkijaksi. Ehkä juuri tästä syystä olen tästä työstä niin nauttinutkin. Kyse on ollut spontaanista ajautumisesta itseä kiinnostavien asioiden ääreen. Näinä aikoina, jolloin tiede on erikoistumista yhä kapea-alaisemmille sektoreille, filosofia on mahdollistanut tutkimuksellisen nomadismien 1700-luvun materialismista neurotieteiden historian kautta surrealistisiin. Vaikka ajautuminen filosofiksi olisikin ollut enimmäkseen yhteensattumien tulosta, on pidempi viihtyminen sen parissa ollut minulle itselleni selkeästi perusteltavissa: filosofian laaja-alaisuus on mahdollistanut sen, että kun lampaiden tapaan on kalunnut yhden laitumen tyhjäksi, voi siirtyä toisaalle – vaikkakin sitten vain palatakseen takaisin, kun ruoho on kasvanut uudelleen.

Minusta tuli siis filosofian tohtori ja sitä kautta filosofian tutkija enemmän tai vähemmän erilaisten sattumien saattamana, mutta kuten olen surrealisteilta oppinut, sattumien vaaniminen ja niihin tarttuminen voi usein johtaa kiinnostavammille poluille kuin harkitut suunnitelmat.

Helsingin yliopisto

Kimmo Pasanen

Docteur en philosophie, taidemaalari ja esseisti

s. 14.1.1943, väitös 20.12.1995

Vastaväittäjät (lautakunta): emeritusprofessori Olivier Revault d'Allones, emeritusprofessori Anne Cauquelin, professori Gérard Labrot

Kirjan otsikko: Le tableau vide, le sens de l'œuvre et les jeux de l'art

Mikä ihme on tyhjä maalaus?

Helsingin yliopiston Porthanian rakennus muodosti pyörövineen ensimmäisen haasteen 60-luvun puolivälissä opiskeluoikeuden valtiositeellisessä tiedekunnassa hankkineelle tulevaisuuden toivolle. Seuraava haaste olikin jo vaativampi: ilmoitustaululla olleista lukemattomista vaihtoehdoista piti valita oppiaine. Taiteilijan uraa havitelleelle ei tahotonut löytyä mitään inspiroivaa valtio-opin, sosiaalipsykologian, tilastotieteen ynnä muiden viisaiden alojen tarjonnasta. Katse pysähtyi käytännöllisen filosofian kohdalle. Käytännöllisen? Uteliaisuutta riitti loppututkintoon asti ja edemmäksikin.

Opintojen käynnistyttyä sen oheistoimintoihin kuului myös hääriminen filosofian opiskelijoiden yhdistyksessä Dilemmassa. Dilemman pikkujouluista tuli opiskelijoiden huvimaailman vuotuinen tapahtuma, mutta ennen kaikkea Dilemma kokosi yhteen kaikki Helsingin yliopiston filosofian opiskelijat. Terho Pursiainen, Ilkka Niiniluoto, Paavo Löppönen, Juha Manninen ja moni muu Dilemman jäsen on sittemmin vaikuttanut Suomen kulttuurielämässä merkittävällä tavalla. Lahjakkaat opiskelijatoverit kannustivat osaltaan filosofian opinnoissa, yliopiston kahvilassa koettiin aivomyrskyjä ja käytiin monia henkisiä mittelöitä. Filosofista alkoi tulla jotain enemmän kuin oppiaine. Käytännöllisen filosofian professorina oli Jaakko Hintikka, joka sai ymmärtämään loogisen selvyuden merkityksen kaikessa filosofoinnissa. Hänen

seuraajakseen nimitettiin Reijo Wilenius, joka vei pohdintoja kohti yhteiskunnallisia teemoja. Wilenius keräsi myös ympärilleen ryhmän, jonka kanssa hän pani alulle Kriittisen korkeakoulun. Jussi Tenkku toi historiallista syvyyttä muun muassa Aristoteleen filosofiaa käsittelevillä luennoiltaan. Eräältä näistä palatessamme Juha Manninen esitteli syysateisella Hämeentiellä kengänpohjiaan, joissa oli komeat peukalonmentävät reiät: ”mutta ostin Hegelin kootut teokset!” kuului Juhan kommentti. Prioriteetit olivat selvät.

Valmistumiseen liittyi myös velvoite maksaa opintolainat, ja näin työpaikan löytäminen nousi nopeasti prioriteettilistan kiistattomaan kärkeen. Valtion viroissa ja toimissa akateeminen loppututkinto riitti takeeksi virkakelpoisuudesta, ja näin Suomen kehitysyhteistyö sai riveihinsä vastaleivotun valt. kandin. Häntä neuvottiin ystävällisesti kuitenkin olemaan liialti filosofoimatta, hallinto kun on yksiselitteisesti käytännön puuhaa.

Kehitysyhteistyötehtävät kierrättivät maailmalla ja niiden myötä virisi halu päästä paremmin perille niin kutsutun kolmannen maailman kehitykseen liittyvästä problematiikasta. Toimet Yhdistyneiden Kansakuntien eri järjestöjen palveluksessa avasivat kansainvälisiä näköaloja, ja jatko-opiskelumahdollisuuksia alkoi olla tarjolla Yhdysvaltojen Wisconsinista Pariisiin. Ranskalaisen kollegan argumentti tohtoriopiskelun ilmaisuudesta Pariisin yliopistossa kallisti vaa'an Vanhan mantereen hyväksi erityisesti kun hän ilmoitti voivansa järjestää asunnonkin. Ajatus opinnoista Pariisissa herätti kuitenkin mielen uumenissa lepattaneen liekin uuteen hehkuun. Pariisiin mennään opiskelemaan, se on selvä, muttei kehityskaasiosologiaa tai poliittista taloustiedettä, vaan maalaus- taidetta! Näinhän olin päättänyt jo 13-vuotiaana koulupoikana. Elämä koukeroineen vain oli ohjannut ratkaisevassa vaiheessa Porthanian pyöröoville Ateneumin sijaan. Taideopinnot olivatkin siinä jääneet vähäisiksi ja niin ne oli aloitettava uudelleen. Ensin Pariisissa Académie Goetzissa, sitten siellä asuvan Juhana Blomstedtin eräänlaisena assistenttina ja lopulta Helsingissä Taideakatemian koulussa ylimääräisenä oppilaana. Moni kysymys jäi kuitenkin avoimeksi, kuten esimerkiksi mitä on taide? Mitä on abstrakti taide? Mihin suuntaan edetä? Jne. jne.

Asetuttuani uudelleen Pariisiin 80-luvun lopulla tuli tilaisuus alkaa penkoa taiteen perusteita syvällisemmin. Siihen kannustivat erityisesti

monet suomentamani taidetta käsittelevät kirjat, jotka olivat erilaisine näkökulmineen omiaan laajentamaan ongelmien kenttää, sillä vastauksia ne eivät suinkaan tarjonneet. Ensimmäisestä etapista, syvennettyjen opintojen diplomista eli DEA:sta Taiteen ja kulttuurin filosofian laitoksella Sorbonnessa oli suoriuduttava vuodessa. Siihen kuuluva tutkielma oli lyhyehkö, kuutisenkymmentä sivua, aiheena *Abstrakti taide ja tyhjä ikoni*, mutta se oli kirjoitettava ranskaksi. Siinä olikin sitten urakkaa erikseen. Ranska on kirjakielenä vaativaa ja se oli mahtunut oppiaineitteni joukkoon vain muutaman vuoden ajan. DEA:n valmistuminen vaaditussa ajassa ja myönteisin lausunnoin ranskankielestä antoi potkua jatkaa opintoja tohtorintutkintoon saakka. Tämä edellytti samalla ranskankielen taitojen hiomista edelleen, sillä Pariisin yliopistossa väitöskirjat kirjoitetaan ranskaksi ja kielivirheitä katsotaan karsain silmin. Suomen Akatemian suoma kolmivuotinen apuraha ja samanaikaisesti Pariisin kansainvälisestä ateljeetalosta Cité internationale des artsista löytynyt ateljeeasunto siivittivät opintoja kahdella suunnalla, niin filosofian kuin maalaustaiteenkin saralla. Bibliothèque nationalesta rue Richelieuulla tuli vakituinen työpaikka, missä ahersi samaan aikaan useampikin suomalainen valmistellen väitöskirjaansa. Huoletonta tutkijaelämää Pariisissa!

Tutkijatovereiden kanssa tuli pian tervehdyslauseeksi: ”Millä sivulla?”, ja ranskan kielen kanssa painiessani jouduin parin vuoden ajan antamaan vastaukseksi ”nolla”. Tekemällä työt kuitenkin valmistuvat, ja niinpä viiden vuoden puurtamisen jälkeen saatoin ilmoittaa niin tovereilleni kuin professorilleni olevani viimeisellä sivulla, numeroltaan 297. Väitöskirjan aiheena oli ”tyhjä” maalaus, joka mielestäni kiteytti oivalla tavalla keskeiset maalaustaiteeseen liittyvät filosofiset kysymykset. Tällainen monien taidemaalareiden käyttämä ratkaisu, pelkistetyimmillään kuva-aiheista, muodoista ja merkeistä tyhjä yksivärinen maalaus, joissain tapauksissa jopa pelkkä ”väritön” musta tai valkoinen neliö, sai väistämättä aprikoimaan, mikä moinen teos oikeastaan oli. Perinteiset taiteelliset teoriat ja ajan muodikkaat opit, kuten semiologia, menettivät tällaisen teoksen kohdalla selityskykynsä, ja niinpä sitä olikin lähestyttävä uudesta suunnasta. Avainkysymykseksi näytti muodostuvan se, miten tällaisen teoksen – ja yleensä taideteoksen – merkitys määrittyy. Eräänä inspiraation lähteenä tutkimusotteelle oli ollut Jaakko Hin-

tikan artikkeli, jossa hän käsittelee kubismia ja fenomenologiaa. Helsingin yliopistossa saadun filosofisen sivistyksen valossa olikin luonnollista lähestyä problematiikkaa toisaalta fenomenologian ja toisaalta Wittgensteinin kielipelien filosofian näkökulmasta. Jälkimmäinenhän oli erittäin vahvasti esillä Suomessa. Sen sijaan Ranskassa se oli suhteellisen vähän tunnettua, sillä Wittgensteinin kirjoitusten ranskannokset alkoivat ilmestyä vasta 1990-luvulla. Anglosaksiseksi luokitellulla filosofialla ei muutenkaan ollut tuohon aikaan Ranskassa erityisen tärkeää asemaa, ei ainakaan vastaavaa kuin Suomessa. Olinkin väittelijänä hieman eksoottinen tapaus, mutta tuskinpa sellaisena ainoa.

Väitöstilaisuus Sorbonnessa erosi koko lailla suomalaisista käytännöistä. Väitöskirjaa ei ensinnäkään painateta, vaan monistettu ja sidottu laitos riittää. Työnohjaajan lisäksi sen tarkistaa kolme-nelihenkinen lautakunta, joka koostuu yleensä oppituolin haltijoista eri yliopistoista Ranskassa. Tällä kertaa väitöstilaisuus oli eräässä Sorbonnen päärakennuksen pienemmistä saleista ja muistutti asetelmaltaan oikeudenkäyntiä. Väittelijä oli yksin hänelle varatun pulpetin takana kasvotusten pöydän takana korokkeella istuvan lautakunnan kanssa ja sai puolustaa tuotettaan parhaan kykynsä mukaan lautakunnan esittäessä kriittisiä huomioitaan. Ranskalaisen perinteen mukaan kritiikkiä ei myöskään säästely, se sisältyy jo tapahtuman henkeen. Toki kiitostakin jaettiin. Urakka todettiin mittavaksi, väittelijän sinnikkyys sen mukaiseksi ja ranskan kieli moitteettomaksi. Yleisö istui hiiskumatta väittelijän selän takana ja jännitti tämän puolesta. Mikä mahtaa tulla tuomioksi? Tilaisuus päättyi suhteellisen koruttomasti salin viereisessä huoneessa. Siellä ilmoitettiin lautakunnan antama arvosana *Très honorable*, avattiin samppanjapullot ja onniteltiin hymyssä suin kaikkia operaation osapuolia. Sitten vastaleivottu tohtori sai sen suuremmitta seremonioita kunnon poistua Sorbonnen pääoven kautta Pariisiin yöhön ottamaan rinta rottingilla vastaan uuden statuksen tuomat haasteet.

Omalla kohdallani ensimmäinen näistä haasteista oli johtaa Suomen instituuttia Pariisissa, jonka johtajaksi minut oli valittu saman vuoden keväällä. Tämän vuonna 1996 alkaneen kolmivuotisen tehtävän päätyttyä jatkoin väitöskirjassa käsittelemieni aiheiden työstämistä ja kokosin ne kahdeksi teokseksi. *Musta neliö. Abstraktin taiteen salat* (Taide, Helsinki) ilmestyi vuonna 2004, ja *Tyhjyys itämaisessä ajattelussa ja taiteessa*

(Teos, Helsinki) vuonna 2008. Kirjojen tekemisen ohessa olen kirjoittanut *Taide*-lehteen ja joihinkin ranskalaisiin julkaisuihin taidetta filosofisesta näkökulmasta tarkastelevia artikkeleita. Kirjoittamisen ja siihen liittyvän tutkimustoiminnan rinnalla olen jatkanut taiteellista toimintaani ja esitellyt sen tuloksia näyttelyissä Ranskassa ja Suomessa. Filosofiset opintoni ja tutkimukseni vaikuttavat varmasti niissäkin, mutta miten, sen jätän mieluiten maalausteni katsojan arvioitavaksi.

Irmeli Hautamäki

FT, dosentti

s. 10.3.1950, väitös tammikuu

1996

Vastaväittäjä: dosentti Esa Saari-
nen

Kustos: professori Ilkka Niini-
luoto

Kirjan otsikko: Marcel Duchamp
– modernin taideteoksen ja iden-
titeetin ongelma

Filosofiaa ja avantgardetaidetta

Kiinnostukseni filosofiaan syntyi jo lukioaikana 60-luvun lopulla, mutta samalla olen ollut yhtä kiinnostunut taiteesta: erityisesti modernista taiteesta eri muodoissaan. Minulla oli hyvä onni lukioaikana, sillä Valkeakosken yhteiskoulun äidinkielen opettajani Ulla Kankaanpää innosti lukemaan modernia runoutta, Camus'n ja Sartren eksistentialismia ja hän myös pani oppilaat keskustelemaan näistä aiheista. Kouluaikana minua pidettiin jo yliälyllisenä ja pojat kyselivät, onko hyvä, että nainen on liian älykäs? Niinpä aloin hankkiutua pois kotikaupungistani seuraan, jossa sain keskustella taiteen ja filosofian kysymyksistä. Andy Warhol ja Pop-taide iskivät suoraan suoneen.

Vuonna 1970 pyrin Valtiotieteelliseen tiedekuntaan Helsingin yliopistossa aloittaakseni käytännöllisen filosofian opiskelut. Muuten valtiosa, joka siihen aikaan oli huippusuositettu tiedekunta, elettiin vuoden 68 jälkimainingeissa radikaalin opiskelijaliikkeen kulta-aikaa, ei innostanut minua, ja sivuainetta oli hankala löytää. Pyrin vuonna 1972 Vapaaseen taidekouluun, joka siihen aikaan oli yksi tärkeimpiä taidekouluja maassamme ja modernin taiteen edelläkävijä. Pian huomasin olevani keskellä taideteoreettisia keskusteluja ja väittelyjä opettajieni Tor Arnen ja Carolus Enckellin kanssa. Itse maalaamiseen en sen ajan

kiihkeiden poliittisten debattien takia kyennyt rauhoittumaan. Monet radikaaleista tuttavistani olivat sitä mieltä, että abstrakti maalaustaide oli etuoikeutetun, 'porvarillisen' kontemplaation tyyssija. Piirtäminen kyllä Vapaassa taidekoulussa sujui ja nautin suuresti elävän mallin piirustuksesta taiteilija Kauko Hämäläisen tunneilla. Olen Vapaan taidekoulun drop out, en koskaan tehnyt todistukseen vaadittua lopputyötä. Opiskelutovereitani oli mm. taidemaalari Reijo Viljanen, joka sittemmin johti koulua monta vuotta.

Koska valtiotieteellinen ei innostanut, valitsin sivuaineekseni estetiikan, josta kirjoitin sivugradun Umberto Ecoa koskevasta aiheesta. Arne Kinnusen kiinnostus tutkielmaani vahvisti ajatusta, joka oli alkanut elää mielessäni jo Vapaassa taidekoulussa, että taiteen teoria olisi minulle oikea vaihtoehto. Tukea tälle epätavalliselle valinnalle sain tietysti myös perhepiiristä: mieheni Antti Hautamäki ymmärsi ettei muita vaihtoehtoja tässä vaiheessa ollut.

Tutkimuksen tekoon aloin suuntautua vakavasti vasta 1980-luvun lopulla: tällöin kulttuurinen ja henkinen ilmapiiri Suomessa vapautui, ja nuorempi ikäpolvi lähti maailmalle etsiäkseen kansainvälisiä virikkeitä ja kokeakseen Euroopan ja Amerikan uuden taiteen. Myös uudet välineet: videotaide ja performanssi tulivat vahvasti Suomeen. Kirjoitin artikkeleita uudesta taiteesta Taide-lehteen 90-luvun taitteessa. Yksi nimi, Marcel Duchamp, tuli vastaan monissa lukemissani kirjoissa ja artikkeleissa ja ymmärsin, että tässä on tärkeä aihe monien nykytaiteen taustalla olevien piirteiden ymmärtämiseksi. Olin löytänyt väitöskirjan arvoisen aiheen.

Ongelmana oli löytää sopiva ohjaaja tutkimukselle. Oma akateeminen opinahjoni Helsingin yliopisto ei tarjonnut teoreettista tukea tällaiselle aiheelle. Taidehistoriassa modernia taidetta ei voinut laajasti ja syvällisesti opiskella, eikä sitä silloin pidetty kovinkaan tärkeänä tutkimusaiheena. Professori Liliuksen esittämä käsitys, ettei 'modernia voi tutkia, koska se on päättymätön prosessi' tunnettiin nuorempien taiteilijoiden ja taiteen teoriasta kiinnostuneiden keskuudessa, ja sitä kummasteltiin. Estetiikasta, jossa taiteen filosofia on yhtenä suuntana, ei apua löytynyt liioin.

Tutkimuksen ohjaajan ongelma poistui, kun tutustuin taidehistorioitsija Tom Sandqvistiin. Sandqvist oli väitellyt 1988 minimalismista

Lundissa ja asui Tukholmassa. *Den meningslösa kuben* oli perusteellinen tutkielma, mutta samalla otteeltaan persoonallisen esseistinen. Esseistinen, lähes kaunokirjallinen tyyli oli luonteenomainen Sandqvistin muillekin kirjoille, joita alkoi ilmestyä tiheään myös suomennettuina. *Rajamailla* (1990) kirjassa, jossa historiallinen aineisto oli dokumentoitu vain nimeksi, Marcel Duchamp näytteli keskeistä osaa. Sandqvist rohkaisi ja innosti minua pääsemään alkuun työssäni, joka alun perin koski Marcel Duchampin ja Andy Warholin taiteen suhdetta. Niinpä otin yhteyttä käytännöllisen filosofian professoriin Matti Sintoseen, joka hyväksyi aiheen esitettyäni tutkimussuunnitelman vuonna 1990.

Tutkimukseni teoreettiseksi viitekehyykseksi tuli kuin itsestään tuohon aikaan taiteen teoriassa ja filosofiassa suosittu psykoanalyttinen lähestymistapa. Sandqvist oli siitä myös erityisen kiinnostunut ja kävimme monia keskusteluja työstäni Tukholmassa. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen piireissä oli perustettu Lacan-piiri, jonka jäseniä tunsin. Heidän joukossaan oli TaiKissa työskentelevä Pia Sivenius, joka ensimmäisenä luki ja kommentoi käsikirjoitustani. Väitöskirjani *Marcel Duchamp – modernin taideteoksen ja identiteetin ongelma*, joka valmistui 1995 lopulla, oli yhdistelmä psykoanalyttista ja filosofista taiteen tutkimusta. Warhol oli jäänyt sivuun, sillä Warholilla ja Pop-taiteella on vain vähän yhteistä varhaista avantgardea edustavan Duchampin kanssa.

Väitöskirjani jäi suomenkieliseen muotoon lähinnä siitä syystä, ettei minulla ollut mahdollisuutta käyttää työhön enää sitä aikaa, jonka kääntäminen olisi vienyt. En ollut saanut yhtään apurahaa väitöskirjan tekoon, useista hakemuksista huolimatta. Yleinen suhtautuminen työhöni oli ollut kyllä ollut kannustavaa, mutta se ei auttanut apurahojen saamisessa.

Ilokseni filosofian laitokselta löytyi kuitenkin sopiva esitarkastaja työlleni: filosofin dosentti ja silloinen laitoksen esimies Lilli Alanen. Lilli Alanen on tunnetun suomalaisen taidevaikuttajan Maire Gullichsenin tytär. Alanen kertoi tutustuneensa jo nuorena opiskelijana 1960-luvun lopulla Pariisissa Marcel Duchampin taiteeseen. Hän oli jopa lukenut Duchampin kirjoituskokoelman. Näin ympyrä siis sulkeutui, sillä Vapaa taidekoulu, jonka piirissä olin opiskellut, on Maire Gullichsenin perustama. Vietin monia antoisia hetkiä Lilli Alasen kanssa keskustellen työstäni. Toisena esitarkastajana oli psykologian laitokselta Juhani Ihanus,

joka tuntee klassista psykoanalyysia ja on myös hyvin kiinnostunut taiteesta. Työtäni lukivat ja kommentoivat myös psykohistorioitsija Juha Siltala ja kielitieteilijä Aarne Ranta, joka nykyisin toimii ohjelmoinnin professorina Göteborgin teknillisessä yliopistossa. Nämäkin keskustelut olivat ilahduttavia, erityisesti siksi että Ranta, joka on kokonaan toisen alan edustaja, kiinnostui työstäni ja esitti ennakkoluulottomasti hyviä kysymyksiä ja kommentteja.

Taide on asia, joka kokoaa ihmiset yhteen, taide yhdistää, se houkuttelee piiriinsä, joskus jopa filosofeja. Ainakin Duchampin taide, joka tarjoa runsaasti älyllisiä haasteita. Vastaväittäjäkseni tuli vuoden 1996 alussa teoreettisen filosofian puolelta Esa Saarinen. Käytännöllisen filosofian vaihdoin tässä vaiheessa teoreettiseen, koska akateeminen suuntautuneisuuteni oli ollut humanistisissa tieteissä. Saarinen oli mitä parhain vastaväittäjä; hän oli ennen kaikkea riittävän rohkea ja otti esiin sukupuolista identiteettiä koskevan teeman, joka oli yksi työni kannalta tärkeä. Saarinen paneutui perusteellisesti työhöni ja hankki myös taustakirjallisuutta oma-aloitteisesti. Taide-lehden päätoimittaja Jaakko Lintinen kertoi usein jälkepäin juttua, kuinka itse Esa Saarinen lähetti sihteerinsä lehden toimitukseen erästä Duchamp-kirjaa noutamaan. Tämä pani toimituksen sekaisin vähäksi aikaa.

Myös Taide-lehdessä, jota olin avustanut, väitöstyöhöni oli suhtauduttu kannustavasti ja Lintinen olisi ollut valmis julkaisemaan lehdessä työni luku luvulta. Kun sitten ehdotin suomenkielisen Duchamp-kirjan *Marc-Cel Duchamp – Identiteetti ja teos tuotteina* julkaisemisesta Taidekustantamossa, siihen ei riittänyt uskallusta. Gaudeamuksen silloinen toimitusjohtaja Jyrki Laine otti kirjan julkaisuohjelmaan, ja kirja tuli markkinoille 500 kappaleen painoksena 1997. Se myytiin loppuun muutamassa kuukaudessa. Uudelle painokselle olisi kysyntää, koska täysin uusi opiskelijapolvi täyttää jo opinahjot.

Työni taiteen tutkimuksen parissa on jatkunut ja jatkuu yhä. Kirjoitin avantgardea laajasti esittelevän ja analysoivan kirjan *Avantgarden alkuperä – Modernin estetiikkaa Baudelairesta Warholiin* (2003). Kirjan ilmestyttyä olen toiminut dosenttina taiteiden tutkimuksen laitoksella. Nykyisin olen Nordic Network of Avant-garde Studies ryhmän jäsen, joka toimittaa parhaillaan pohjoismaisen avantgarden kulttuurihistoriaa.

Uuden yliopistolain myötä estetiikka ja filosofia vihdoinkin yhdistyvät, mikä minusta on erinomainen asia. Filosofia tarjoaa käsitteellisiä välineitä ja taustoja, joita ilman modernin taiteen ymmärtäminen ei mielestäni ole lainkaan mahdollista. Merkittävimmät teoreettiset keskustelut 20. vuosisadan taiteesta on käyty filosofien toimesta 1920-luvun Frankfurtin koulusta ranskalaiseen (post)struktuurialismiin ja ns. postmodernia koskevaan keskusteluun saakka.

Helsingin yliopisto

Sami Pihlström

FT, professori

s. 27.12.1969, väitös 24.5.1996

Vastaväittäjä: professori Susan Haack

Kustos: professori Ilkka Niiniluoto

Kirjan otsikko: Structuring the World: The Issue of Realism and the Nature of Ontological Problems in Classical and Contemporary Pragmatism

Pragmaattista realismia etsimässä

Väittelin tohtoriksi Helsingin yliopiston humanistisessa tiedekunnassa pääaineenani teoreettinen filosofia toukokuussa 1996. Olin suorittanut ylioppilastutkinnon keväällä 1988 ja aloittanut armeijavuoden jälkeen filosofian opinnot syksyllä 1989. Opiskelin tosin ensimmäisenä vuonna myös tuotantotaloutta Teknillisessä Korkeakoulussa, mutta jo keväällä 1990 minulle oli päivänselvää, että jatkaisin nimenomaan filosofian opintojani eikä diplomi-insinöörin tulevaisuus olisi minua varten. Filosofian kandidaatin tutkinnon suoritin teoreettisesta filosofiasta keväällä 1993 (tuohon aikaan perustutkinto oli kandidaatti, ei maisteri), joten opintoni etenivät melko ripeästi – joskaan eivät sellaista ennätysmäistä tahtia kuin muutamilla muilla Helsingin yliopistossa 1990-luvulla filosofiaa opiskelleilla.

Jatko-opinnot alkoivat välittömästi perustutkinnon suorittamisen jälkeen. Tuolloin jatko-opiskelijaksi pyrkijän tarvitsi vain esittää hyväksyttävä tutkimussuunnitelma oppiaineen professorille. Suoritin jatko-opintojen tenttejä ja seminaareja jo keväällä 1993, samalla kun perustutkintoni valmistui. Osana jatko-opiskeluhankettani suoritin myös sivuaineeni yleisen kirjallisuustieteen syventävät opinnot pro gradu -tutkielmaa lukuun ottamatta. Toisinaan olen hieman katunut, etten jatkanut kirjallisuustieteen parissa enempää. Toisaalta kaunokirjallisuus-

den filosofisten ulottuvuuksien pohtiminen ei edellytä kirjallisuusteoreettista lähestymistapaa.

Keskeisimpiä filosofian opettajiani jo perustutkintovaiheessa oli luonnollisesti teoreettisen filosofian professori Ilkka Niiniluoto, joka tosin oli virkavapaalla Suomen Akatemian varttuneena tutkijana lukuvouden 1992–93, jonka aikana kirjoitin pro gradu -tutkielmani. Tuon opinnäytteen aiheeksi oli muotoutunut Hilary Putnamin sisäisen realismin suhde William Jamesin pragmatismiin. Koska Niiniluoto oli laajasti kirjoittanut realismin ongelmasta, erityisesti tieteellistä realismia puolustaen, ja myös kritisoinut Putnamin näkemyksiä, hän oli kiinnostunut työstäni ja palkkasi minut Akatemian projektiinsa tutkimusavustajaksi kesäksi 1993. Tämä oli nuorelle tutkijanalulle mainio lähtökohta omaan väitöskirjahankkeeseen. Niiniluodon artikkelien ja kirjakäsikirjoituksen *Järki, arvot ja välineet* (jonka Otava julkaisi 1994) puhtaaksi kirjoittamisen ohella sain jatkaa perehtymistä realismin ongelmasta käytyyn keskusteluun. Olikin luontevaa, että Niiniluoto ryhtyi väitöskirjani viralliseksi ohjaajaksi. Suurelta osin pro graduun perustunut lisensiaatintutkimukseni Putnamin ja Jamesin suhteesta hyväksyttiin jo syksyllä 1993, ja lisensiaatin tutkinnon sain muiden jatko-opintojeni valmistuttua keväällä 1994. Tuolloin väitöskirjahanke, jonka teemaksi oli laajentunut realismin ongelma pragmatismien perinteessä, sekä klassisessa että nykypragmatismissa, oli jo hyvässä vauhdissa. Niiniluodon avustajana toimimisen lisäksi integroiduin Helsingin yliopiston Filosofian laitokseen pitämällä tuntiopettajana tieteenfilosofian johdantokurssin syyslukukaudella 1993 ja kevätlukukaudella 1994. Tämän jälkeen opetustehtävät jatkuivat muun muassa avoimessa yliopistossa ja eri kesäyliopistoissa. Näihin aikoihin tutustuin moniin myöhemmin läheisiin ja tärkeisiin kollegoihini.

Vaikka Niiniluoto oli väitöskirjani virallinen ohjaaja, sain vähintään yhtä tärkeää tukea ja ohjausta dosentti Heikki Kannistolta, johon olin tutustunut ensimmäisenä opiskeluvuoteni ja joka saman esikaupunkialueen eli Helsingin Torpparinmäen asukkaana oli sattunut tuntemaan isoisäni ja lapsuudessaan myös isäni. Kannisto ohjasi jo pro graduani ja toimi sen tarkastajana yhdessä tuolloin Niiniluodon professuuria hoitaneen Esa Saarisen kanssa. Väitöskirjavaiheessa ohjaussuhde oli epävirallinen, joten Kannisto saattoi toimia myös väitöskirjani

esitarkastajana yhdessä professori Matti Sintosen kanssa. Ilman Niiniluodon opastusta ja esimerkkiä olisin tuskin koskaan ymmärtänyt, miten kansainväliselle tasolle pyrkivää filosofista tutkimusta tehdään, mutta ilman Kanniston kommentteja ja ehdotuksia en varmasti olisi löytänyt ”omaa” filosofista ääntäni ja näkökulmaani. Sisällöllisesti olen yhtä paljon velkaa näille molemmille esikuvilleni. Kannisto myös onneksi ”pelasti” minut ryhtymästä loogikoksi perustutkintovaiheessa, kun spekuloin mahdollisuudella laatia pro gradu -tutkielma intuitionistiseen logiikkaan liittyvistä teemoista (joilla sinänsä on eräänlaisen episteemisen totuuskäsityksen kautta yhteytensä sittemmin tutkimusaiheekseni nousseeseen pragmatismiin).

Muita hyödyllisiä neuvoja ja kommentteja sain väitöskirjaa kirjoittaessani paitsi Sintoselta (esitarkastajana) myös professori Raimo Tuomelta, jonka puolustamaa tieteellisen realismin versiota työssäni arvostelin. Jatko-opintojen seminaarini suoritin Tuomelan ryhmässä keväällä ja syksyllä 1993. Seminaariesitelmäni käsittelivät radikaalin uuspragmatistin Richard Rortyn ”postfilosofiaa” (tuosta työstä tulikin yksi ensimmäisiä varsinaisia filosofisia julkaisujani *Tiede & Edistys* -lehdessä 3/1993) ja Donald Davidsonin relativismikritiikkiä. Myös keskustelut Wittgenstein-tutkija Hanne Ahosen (nyk. Appelqvist) kanssa olivat minulle tärkeitä ja suuntasivat merkittävästi filosofista työskentelyäni – ja jatkuvat yhä.

Aluksi rahoitin jatko-opintojani työskentelemällä Niiniluodon tutkimusavustajana ja niukoin tuntiopetuspalkkioin; taisin nostaa myös hieman jatko-opintotukea. Sain kuitenkin Suomen Kulttuurirahaston apurahan jo talvella 1994 – ja seuraavana vuonna sille jatkoa. Rahoitus-tilanteeni oli siis alusta lähtien hyvä, eikä rahoituskatkoksia tai työttömyysperiodeja ole minulle sittemminkään sattunut. Ymmärrän tässä suhteessa olleeni tutkijana poikkeuksellisessa, jopa etuoikeutetussa asemassa.

Vaikken ole koskaan ollut halukas muuttamaan pitkiksi ulkomaille – lyhyet vierailut eri paikoissa sopivat minulle paremmin kuin isot elämänmuutokset, joita ulkomailla opiskeleminen tai työskenteleminen edellyttää – väitöskirjaa hahmotellessani olin vakuuttunut siitä, että minun olisi syytä viettää hieman aikaa Yhdysvalloissa. Koska työni käsitteli pragmatismia, ilmeinen paikanvalinta oli Harvard University

Cambridgessa, Massachusettsissa – olihan koko tarkastelemani perinne syntynyt siellä. Yksi väitöskirjani keskeisistä tutkimuskohteista, nykypragmatisti Hilary Putnam, oli tuohon aikaan vielä virassaan professorina Harvardissa. Niiniluoto kirjoitti hänelle, ja ystävällisesti Putnam lupasi ottaa minut vastaan epävirallisella tutkimusavustajan (”research assistant”) statuksella. Tähän ei liittynyt mitään varsinaisia työtehtäviä tai palkkaa Yhdysvalloissa, mutta Putnamin ”avustajana” vapauduin lukukausimaksuista ja saatoinkin käyttää Harvardin kirjastoja ja seurata luentoja. Matka toteutui kevätlukukaudella 1995. Mukaan lähti myös puolisoni (silloinen kihlattuni) Marianna, joka oli tuona kevättalvena saanut valmiiksi oman maisterintutkintonsa. Ennen kuin palasimme kesäksi Suomeen, vierailimme sukulaistemme luona Washingtonin lähellä, Torontossa ja Ottawassa.

Harvardissa kuuntelin paitsi Putnamin myös muiden muassa Robert Nozickin luentoja. MIT:ssä kävin kuuntelemassa Noam Chomskya, ja Boston Universityssa tapasin tietenkin Jaakko Hintikan (samaa aikaan Hintikan luona vieraili Gabriel Sandu). Harvardin Houghton Libraryssa tutkiskelin hiukan William Jamesin käsikirjoituksia ja hänen kirjastostaan löytyvien niteiden marginaalimerkintöjä, mutta pikkutarkkaan aatehistorialliseen arkistotyöskentelyyn minulla ei koskaan ole ollut kärsivällisyyttä. Yksi Harvardin matkani mieleenpainuvia elämyksiä oli tapaaminen W.V. Quinen kanssa. Haastattelin häntä *Niin & Näin*-lehteen, jonka toiminnassa olen ollut mukana sen perustamisesta, vuodesta 1993 lähtien. Kahden palaverimme aikana Quine oli erittäin ystävällinen ja keskusteli kanssani perusteellisesti filosofisista näkemyksistään. Kun kolme vuotta myöhemmin seurasin hänen ilmeisesti viimeiseksi jäänyttä julkista esiintymistään filosofian maailmankongressissa Bostonissa, huomasin hänen vanhentuneen ja heikentyneen olenaisesti kevääseen 1995 verrattuna.

Putnam oli hyvin kiireinen, mutta hänellä oli aikaa lukea osia väitöskirjakäsikirjoituksestani, joka tuolloin oli jo olemassa ja jota lähinnä viimeistelinkin. Hänen kommentteillaan oli vaikutusta työn loppuun saatamiseen, mutta mitään ratkaisevaa mullistusta ne eivät minulle merkinneet. Olen hieman harmitellut sitä, etten onnistunut muodostamaan Putnamiin mitään pysyvää kommunikaatiosuhdetta, vaikka luonnollisesti sittemmin lähetin hänelle valmiin väitöskirjani. Tosin osallistuin

kymmenen vuotta myöhemmin *Contemporary Pragmatism* -lehden numerossa 3:2 (2006) julkaistuun Putnam-symposioon, jossa Putnam kirjoitti kommentaattoreilleen, siis minullekin, laajat vastauspuheen-vuorot.

Vaikka Yhdysvallat on filosofiassa, kuten monessa muussakin, johtava maa ja vaikka erityisesti pragmatismen tutkija on samalla amerikkalaisen filosofian historian tutkija, en ole koskaan halunnut työskennellä pitkiä aikoja Atlantin takana, niin intellektuaalisesti kiehtovia ympäristöjä kuin sieltä löytyykin. Muutaman kuukauden oleskelu Harvardissa toki stimuloi tutkijanuraani merkittävästi, mutta sen jälkeen olen vierailut Yhdysvalloissa vain kongressimatkojen yhteydessä. Kaikkiaan laskeskelen matkustaneeni Yhdysvaltoihin toistaiseksi vain kahdeksan kertaa.

Kesällä 1995 viimeistelin käsikirjoitukseni ja jätin sen tarkastettavaksi humanistiselle tiedekunnalle elokuussa 1995. Samoihin aikoihin minulla oli ilo tutustua moniin filosofian kansainvälisesti johtaviin hahmoin toimiekseni Helsingissä järjestetyn I.I.P.:n (*Institut Internationale de Philosophie*) kongressin sihteerinä – jälleen avustaen Niiniluotoa mutta myös professori Simo Knuutilaa, jotka olivat kutsuneet tuon kokouksen Suomeen.

Esitarkastajien Kanniston ja Sintosen lausunnot sain marraskuussa 1995. Merkittäviä korjauksia ei edellytetty, joten hioin kirjan painokuntoon saman tien osastosihteerin Auli Kaipaisen teknisen avun turvin. Päiväsin esipuheen uudenvuodenaattona 1995. Väitös kuitenkin lykkytyi tästä lähes puoli vuotta. Niiniluoto ja minä pohdimme vastaväittäjäehdokkaita ja päädyimme pyytämään opponentiksi pragmatismista paljon kirjoittanutta amerikkalaistunutta brittiä Susan Haackia, jonka töihin monin paikoin viittasin mutta joka ei ollut minulle varsinainen tutkimuskohde. Hän suostui, mutta pääsi tulemaan vasta toukokuussa. Niinpä väitöspäiväksi sovittiin perjantai 24.5.1996.

Keväällä 1996 en siis enää viimeistellyt väitöskirjaani, joka ilmestyi Suomen Filosofisen Yhdistyksen *Acta Philosophica Fennica* -sarjassa jo huhtikuussa 1996, vaan suuntauduin alustavasti väitöskirjan jälkeiseen tutkimukseen. Kirjoitin artikkelien ohella pienen monografiakäsikirjoituksen pragmatismien vaikutuksesta Suomessa. Tuo teos tosin ilmestyi vasta vuonna 2001.

Väitöstilaisuus järjestettiin yliopiston päärakennuksen vanhan puolen perinteisessä väitössalissa XII. Haack pukeutui yliopiston kaapuun; kustoksena toiminut Niiniluoto ja minä käytimme frakkia. Olin ostanut oman frakin toimiessani erään ystäväni häissä bestmanina vuonna 1994, mutta jostakin syystä lykkäsin akateemisissa tilaisuuksissa tarvittavien tummien liivien ostamista – ja vuokrasin liivit väitöstä sekä myöhemmin promootiota (1997) ja professorin virkaanastujaisia (2007) varten – kunnes vihdoinkin taivuinkin ostamaan toimiessani ensimmäistä kertaa itse kustoksena Jyväskylän yliopistossa talvella 2008. (Mainittakoon, että tuolloin vastaväittäjän roolissa oli vuorostaan Niiniluoto.)

Haackin kysymykset olivat tiukkoja, eikä hän ollut paljastanut niitä etukäteen, vaikka olimme edellisenä iltana syöneet Niiniluodon isännöimää päivällistä ravintola Kappelissa Haackin tutkijaseminaariesitelmän jälkeen. En tosin muista kysymysten yksityiskohdista paljoakaan. Sen muistan, että ensimmäinen kysymys oli, mitä tarkoitan relativismilla. Vastasin, että Niiniluoto on erottanut 225 erilaista relativismin versiota. Tästä keskustelu jatkui, kunnes kustos julisti tilaisuuden päättyneeksi kello 15.17 eli kolme tuntia ja kaksi minuuttia sen alkamisen jälkeen. Istunto sujui kommelluksitta, joskin Senaatintorilla harjoitettiin gospel-konserttia, mikä aiheutti ajoittaista meteliä. Muistan myös, että eturivissä istuneella puolisolllani Mariannalla oli ilmeisesti allergias-ta johtunut kova yskä. Väitösluentoni eli *lectio praecursoria* on julkaistu *Ajatuksessa* 52 (1996). Väitöstilaisuuden jälkeen tarjosin lounaan kustokselle, vastaväittäjälle ja arvosanalautakunnan kolmantena jäsenenä toimineelle Matti Sintoselle entisen Kellaritontun paikalla Kruununhaassa tuolloin sijainneessa Tango-ravintolassa. Kun poistuinkin karonkka-vaalimisteluihin, tuo kolmikko jäi miettimään työni arvostelua.

Sekä väitöstilaisuudessa että karonkassa, joka pidettiin samana iltana Svenska Gårdenissa Hämeentiellä, oli paitsi runsaasti akateemista väkeä myös sukulaisiani ja ystäviäni, muiden muassa monia vanhoja koulutovereitani. Halusin järjestää suurehkon karonkan, ja kutsuttuja olikin reilusti toista sataa. Heistä noin sata saapui juhliin. Vanhempieni apu, sekä taloudellinen että käytännöllinen, oli karonkan toteuttamisessa välttämätön. Tarjoilusta huolehti isäni serkun pitopalveluyritys. Suvusani ei aiemmin ollut väitelytohtoriksi – vanhempani ovat suvun ensimmäistä akateemisesti koulutettua sukupolvea, ja yleisin uravalinta on

ollut liike-elämä pikemmin kuin yliopisto – joten väitös ja karonkka olivat myös monille lähisukulaisilleni uusi kokemus. Aika moni jaksoi vielä lähteä jatkoille Sillankorvaan Pitkäsillan kupeeseen, josta kotiu-duin taksilla vasta sulkemisajan eli aamuneljän jälkeen. Vastaväittäjä tosin oli poistunut hotelliinsa jo kymmenen maissa illalla.

Vastaväittäjän lausunto saatiin kesällä, ja humanistinen tiedekunta hyväksyi väitöskirjani arvolauseella *eximia cum laude approbatur* sekä myönsi minulle filosofian tohtorin tutkinnon syyskuussa 1996. Publii-kin jälkeen Marianna ja minä illastimme kaksin ravintola Šašlikissa.

Väitöksen jälkeinen toimintani on melko hyvin noudatellut nykyisin korostettua ”neliportaisen tutkijanuran” kaavaa. Pari seuraavaa vuotta toimin post doc -tutkijana eri säätiöiden apurahojen turvin. Teoreetti-sen filosofian dosentiksi Helsingin yliopistoon minut nimitettiin ke-väällä 1998. Sittemmin hain dosentuurin myös Turun ja Kuopion yli-opistoista. Yhden lukuvuoden (1998–99) hoidin osa-aikaista profes-suuria Kuopion yliopistossa, kunnes sain Suomen Akatemian tutkijatohtorin viran kolmivuotiskaudeksi 1999–2002. Tämän jälkeen toimin muutaman vuoden teoreettisen filosofian yliopistonlehtorina – ensimmäinen vakinainen työpaikkani – Helsingin yliopistossa, kunnes siirryin hoitamaan professuuria Tampereen yliopistoon syksyllä 2005. Kymmenen vuoden kuluttua väitöksestä minut nimitettiin Jyväskylän yliopiston käytännöllisen filosofian professorin virkaan 1.9.2006 alkaen. Tässä virassani aloitin 1.8.2007.

Jäin Jyväskylän yliopiston professuuristani pitkähkölle virkavapaalle syksyllä 2009 siirtyessäni Helsingin yliopiston tutkijakollegiumin johta-jaksi viisivuotiskaudeksi 2009–2014. Olen näin ainakin joksikin aikaa palannut vanhaan kotiyliopistooni, joskaan en kotilaitokselleni. Lisäksi pyrin yhä olemaan aktiivinen dosentti teoreettisen filosofian oppi-aineessa ja ohjaamaan tohtorikoulutettavia niin Helsingissä kuin Jyväskylässäkin.

En myöskään ole jättänyt väitöskirjani tutkimusaihetta, pragmatismia ja realismin ongelmaa, vaikka olen kirjoittanut monista filosofian teemoista kuluneiden vuosien aikana. Palaan jatkuvasti väitöskirjani kysymyksenasetteluihin, vaikka olen julkaissut jo kaikkiaan kaksitoista filosofista teosta ja suuren määrän artikkeleita ja muita kirjoituksia. Täs-

säkin mielessä väitöskirjahankkeeni on muodostunut pysyväksi kiintopisteeksi tutkijanurallani.

*Helsingin yliopiston tutkijakollegium &
Jyväskylän yliopisto*

Olli Lagerspetz

FD, tf. professor
f. 1963, disputation 20.9.1996

Opponent: professor David Cockburn
Kustos: professor Lars Hertzberg
Avhandlingens rubrik: The Tacit
Demand. A Study in Trust

Författare med sin bror vid tiden för promotionen. Författare till höger – eller var det vänster?

Som biet söker blomman

Mitt beslut att eftersträva doktorsvärdigheten var ingen slump och innebar ingen långvarig beslutsångest. Jag kan inte berömma mig av att ha slagit in på en oprövad bana i släkten. Jag har sökt det akademiska som biet söker blomman, som flugan dras till hästens ångande spillning. Jag har fortsatt en livsform som var mina föräldrars. Mitt intresse i filosofi uppstod som en biprodukt av ett allmänt teoretiskt intresse som först saknade bestämda mål.

Jag har haft lyckan att hitta, eller kanske förmågan att söka mig till, utomordentligt fina lärare, människor som tror på sitt ämne och tar sin elev på allvar. Än mera: deras förmåga att ta eleven på allvar har visat sig precis i att de tar sitt ämne på allvar, att de inte går in för falska förenklingar. Ämnets problem framstår som gemensamma för lärare och elev. Studenten blir en jämbördig part i diskussionen..

Mina viktigaste akademiska lärare var Knut Pipping (professor i sociologi), Ullica Segerstråle (då tf professor i sociologi), Hans Rosing (timlärare och senare lektor i vetenskapsfilosofi), Peter Winch (profes-

sor i filosofi vid The University of Illinois, Urbana-Champaign) och, framför allt, Lars Hertzberg (professor i filosofi).

Hösten 1981 inledde jag studierna vid Ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi, fortfarande utan någon närmare uppfattning om vad jag härnäst skulle göra. Under det första studieåret skulle de nya studenterna nosa på alla samhällsvetenskaperna för att sedan välja huvudämne. Jag valde sociologin, där Knut Pipping var professor och Thomas Rosenberg assistent.

Pipping (1920–1997) var en gammaldags akademiker, en individualist utan tillstymmelse till respekt för resultatansvar. Rosenberg – i många stycken en själsfrände och därför en skarp iakttagare – sade senare om honom att han antingen låg före sin tid eller efter den, men absolut inte *i* den. Samtidigt tog han sin läraruppgift med ett intellektuellt allvar och använde innovativa metoder. Men det var väl just hans individualism som bar skulden till att ämnet saknade återväxt och efter hans pensionering 1983 upplevde en period av omställningar.

Mitt val av biämne fick stöd av Rosenberg som i likhet med mig såg filosofin som ett naturligt komplement till sociologin. Ämneskombinationen var ovanlig då ämnet filosofi hörde hemma i en annan fakultet, den humanistiska.

Filosofin förfogade vid denna tid över ett par rum i Dahlströms skamfilade patricierpalats vid Biskopsgatan. Lars Sund ger en stämningsfull skildring av miljön i sin roman *Vinterhamn* (Söderströms, 1983). Lars Hertzberg, då nyligen utnämnd professor och ämnets enda fast anställda lärare, höll på att skapa en intellektuell miljö kring sitt forskarseminarium. Bland de tidiga deltagarna fanns Göran Torrkulla, som lockats till Åbo av det delade intresset för Wittgensteins filosofi, Christian Burman, Robert Runeberg (som lämnade Åbo ungefär då jag började) och Pia Salmela. Nikolai Enckell och Hannes Nykänen började gå på seminariet ungefär samtidigt med mig. Institutionen var liten. Forskare och nya studenter satt vid samma möten och umgicks på jämbördig basis. Forskare från andra ämnen bjöds in som gäster. Seminarierna satte djupa spår i oss allihopa.

Diskussionerna präglades av passionerat intresse och av en absolut rättframhet, som Hertzberg ibland sökte moderera. Efter en session då det gått hett till införde Hertzberg kravet att man skulle avstå från ned-

görande kommentarer. Nästa gång var det min tur att presentera. Utdrag ur diskussionen:

Lars: Kommentarer?

NN: Eftersom vi enbart förutsätts ge positiva kommentarer har jag valt att inte säga någonting alls.

Tystnad. ...

Lars: Du har en trevlig tröja.

Efter Lars 'positiva kommentar' kom diskussionen i gång på det gamla vanliga sättet.

Våren 1989 tog jag ut min Pol. Mag. -examen med sociologi som huvudämne, men med bilaudatur i filosofin, som de facto var det mest omfattande ämnet i min examen. Carita (min nuvarande hustru) och jag firade i augusti 1989, på inbjudan av en rysk vän, med en lång tågresa till Sibirien; en djupdykning i det alltmer tydligt sönderfallande sovjetsystemet. – Det var mest tack vare Hertzbergs uppmuntran som jag inledde forskarstudier i filosofi, inte i mitt ursprungliga huvudämne. Han lät mig hänga med i ett hörn i sitt projekt Etik och näringsliv. Sedan lyckades jag få ett ASLA-Fulbright stipendium till USA för studier med Peter Winch för läsåret 1990–91.

Winch (1926–1997), som ju mest är känd för sin tidiga plädering för en 'förstående' samhällsvetenskap (*The Idea of a Social Science*, Routledge 1958), arbetade vid denna tid huvudsakligen med etik och politisk filosofi. Hans grepp var inte normativt, utan handlade om de mänskliga livsformer som måste vara på plats *innan* normativa frågor anmäler sig. Winch var en krävande lärare som vi ungdomar höll i ängslig respekt. Han hade ett karaktäristiskt minspel som smittades av på eleverna. Samtidigt var han extremt generös, beredd att offra sin tid, och genuint intresserad av sina elever. Jag fick låna både hans anteckningar, hans cykel och hans bostad över jullovet. I övrigt bodde jag i ett par vindsrum i en murknande villa, illa ansatt av kackerlackor. Carita – vi var redan gifta – bodde med mig under jullovet.

Institutionen var stor, som amerikanska institutioner plägar, uppdelad i kottierier så att doktoranderna bildade en umgängeskrets för sig. En grupp samlades på lördag eftermiddagar hos Winch för att läsa Wittgen-

steins *Filosofiska undersökningar*. Tidpunkten sammanföll med internationella politiska omvälvningar, inklusive det första Gulfkriget. Vi framstod som en klippa av sunt förnuft i en campus där ett groteskt intresse i åskådarsport tycktes sömlöst övergå i förtjusning över historiens första televiserade krig.

Mitt avhandlingstema – begreppet tillit – klarnade under vistelsen i Champaign. Det slog mig att temat var något av en blind fläck i filosofin. Det är inte heller en slump, eftersom vår förmåga att förhålla oss till varandra med tillit i många stycken kan ses som oförklarlig utgående från vanligen accepterade sätt att se på praktisk rationalitet. Man kan dock hävda att vår rationalitet har en social aspekt: den kan bara begripas i ljuset av vårt självklara beroende av varandra. Min undersökning är alltså en naturlig utvidgning av teman som Hertzberg och Winch tidigare arbetat med i samband med Wittgensteins *Om visshet*. Däremot hade jag inte tillgång till någon forskargrupp eller något samarbetsprojekt kring beslätade teman.

Min goda tur fortsatte våren 1992 då jag nästan samtidigt fick jakande svar på två arbetsansökningar. Jag blev vald till assistent i filosofi vid Åbo Akademi (Thomas Wallgren hade sagt upp sig på grund av annat jobb) och lektor i filosofi i Swansea, Wales – en permanent anställning vid unga år. (*You live a charmed life*, sade en vän i Wales.) Jag lyckades få tjänstledigt från Åbo, och på hösten flyttade jag till Swansea.

Institutionen i Swansea var vid denna tid ett viktigt centrum för Wittgensteinforskning, i mångt och mycket en skapelse av religionsfilosofen Dewi Z. Phillips. Richard W. (Dick) Beardsmore var institutionsföreståndare. Ian och Diana Tipton samt Howard Mounce och Carola Sandbacka (Mounce) tog emot mig som en son eller bror i familjen. De yngre lärarna (bl. a. Elizabeth Evans, Tim Tessin, Mario von der Ruhr, Catherine Osborne, Melissa Norton) bildade snart en tätt sammanhållen grupp som i olika kombinationer samlades varje veckoslut kring filosofi, fester och gemensamt musicerande. Undervisningen hade en stark betoning på filosofins historia. Arbetet som lektor var krävande, i synnerhet för mig som fick undervisa på ett främmande språk om teman jag tidigare knappt hade hört talas om. Vi stod ut med tidspressen då vi såg att den jämlikt drabbade alla. På det hela taget krävde arbetet rätt starka nerver. Jag hittade ändå tid för fortsatt arbete med avhandlingen. Efter-

som jag hade min assistentur kvar i Åbo kunde jag under två läsår ta tjänstledigt och jobba i Åbo. I jämförelse med Swansea framstod Åbo som rena vilohemmet.

Med tiden blev läget i Swansea allt svårare. Interna konflikter, med diverse politiska och framförallt personkemiska motiveringar, hade uppstått redan innan jag kom till orten. Samtidigt blev ekonomin sämre. Dick Beardsmore lyckades hålla det hela flytande under en tid men dog i hjärtattack, bara 53 år gammal. Jag var med och bar kistan. Det var början till slutet. Numera finns institutionen inte längre. Universitetets ledning valde att satsa på 'Sports Science'. – I december 1995 föddes vårt första barn i Singleton Hospital i Swansea. Vi började naturligt tänka på framtiden och frågan var vårt barn skulle växa upp. Både min mor och svärmor blev allvarligt sjuka, vilket också talade för ett flytt tillbaka till Åbo.

Avhandlingsmanuskriptet låg nästan färdigt hösten 1995. Jag fick dock lov att gå igenom det en gång till och redogöra för, vilka idéer i texten som kom från Winch föreläsningar. Jag hade inte tänkt på att det materialet inte var publicerat och att dokumenteringen därför var extra viktig. – Jag valde att låta trycka det färdiga manuskriptet i en begränsad 'piratversion' (utanför universitetets serier) för att behålla möjligheten för senare publicering vid ett internationellt förlag. (Det lyckades – hos Kluwer – men den publicerade volymen blev så dyr att jag då inte själv hade råd att köpa extra exemplar.)

Den 20 september 1996 skulle disputationen stå. David Cockburn från The University of Wales, Lampeter (då St David's University College) var opponent. Vi hade setts förut. Vi träffades kvällen innan och gick på en långpromenad för att dryfta frågor kring avhandlingen. Jag rekommenderar detta arrangemang eftersom det höjer diskussionsnivån vid själva disputationen. Disputationen präglades av meningsfull diskussion som även publiken kunde förstå. Det hela tog kanske tre timmar, med en paus med kaffe och tårta i mitten.

Mikko, min tvillingbror, var med bland publiken. Före disputationen körde han med ett av våra vanliga tricks – byte av identitet – och lyckades förvirra opponenten. Han disputerade själv i sociologi veckan därefter. Vi hade hållit varandra à jour med våra respektive avhandlingar och såg också till att disputationerna inte skulle kollidera. I övrigt var publi-

ken stor och inkluderade naturligtvis mina föräldrar. En annan kär gäst var Sven Krohn, som hade varit min morfars vän.

Festen på kvällen ägde rum på institutionen, den festliga ekboaserade föreläsningssalen där en gång makarna Dahlström intagit sina supéer. Vi höll låg budget och drog nytta av frivilliginsatser. Buffén, tallrikarna och besticken kom från en catering service. Jag utfärdade en öppen inbjudan till alla studerande (huvudsakligen mina tidigare studiekompisar), som fick anmäla sig för självkostnadspris. Carita och jag hade redan långt förut lagat stora mängder hemvin som vi gratis kunde bjuda på. Blommor från disputationen arrangerades på borden, och som tillägg hade en studiekompis dekorerat med höstlöv och rönnbär. Vår son satt med, i famnen. Det fanns en amatörorkester där några kompisar, min hustru, min bror och jag själv trakterade gladjazz på olika instrument. – På morgonen kom jag tillbaka för att städa. Jag tänkte hämta den överblivna maten med mig hem, men så visade det sig att min pappa kort innan hade varit där i samma ärende.

Doktorsprocessen fortsätter också utanför de officiella sammanhangen. Det ingår ett element av att städa efter sig även intellektuellt. Med ett avhandlingstema med allmänintresse får man räkna med medial uppmärksamhet. Jag blev bjuden att uppträda i TV, att medverka som talare vid olika tillställningar och att skriva artiklar och kolumner om tillit. Det känns drastiskt att behöva sammanfatta sex års arbete i en intervju på kanske sex minuter. Samtidigt är det värt att fundera på hur man enkelt och åskådligt kan formulera sig inför en publik. Man blir tvungen att analysera de egna tankarna och deras egentliga relevans. – Efter denna sista uppstädning har jag medvetet riktat in mig på något annat än avhandlingstemat.

Har doktorsgraden motsvarat förväntningarna? I viss mån, ja. Jag har inte behövt gå utan finansiering. Jag njuter av att jobba med seriösa och intelligenta människor. Men trots att min forskarbana i stort sett varit en solskenshistoria har jag blivit uppmärksam på dess skuggsidor. Självdisciplin behövs i arbetet. Och det har gått upp för mig att intressen som ligger mig nära uppskattas i en rätt begränsad del av det filosofiska forskarsamfundet. Dessutom har filosofin själv, som disciplin, råkat ut för attacker. Nyligen fick vi avvärja ett försök av universitetets förvaltningsdirektör att lägga ner filosofin som ämne – trots att ämnet även ekono-

miskt är vinstbringande. Jag har sett på nära håll hur det akademiska idealet sakta men säkert urholkas, först i Storbritannien och nu i Finland.

Arbetet har också ändrat karaktär. Något av den gamla prestigen hänger kvar, men i praktiken är en professor lika med en administrativ slav. En professur är någonting alla vill *få* men ingen vill *sköta*. Jag sökte i början en fortsättning på en livsform som jag trodde mig känna till. Men jag har sett den försvinna i ett Finland inställt på att montera ner sin grundforskning.

Åbo Akademi

Aki-Mauri Huhtinen

FT, professori

s. 27.8.1966, väitös 30.11.1996

Vastaväittäjä: apulaisprofessori Juha Varto

Kustos: professori Veikko Rantala

Väitöskirjan otsikko: Sielun parantamisesta sielun hoitamiseen. Ihmisen usko eksistenssisen auttamisen perustana. Terapeuttinen rekonstruktio.

Minun filosofiani

Kadettikoulu panee ajattelemaan

20-vuotiaana Kadettikoulussa opiskelijoiden keskuudessa kiersi Guillaume Apollinainen teksti *Hirveä Hospodar*, joka kiehtoi ja järkytti opiskelijoita kovin. Kyseinen teksti avasi opiskelijoiden silmiä kysymään, onko sotilasohjesääntöjen ja lukion oppikirjojen ulkopuolella todellakin jotakin muuta, jota pitäisi ajatella. Auttaisiko filosofia? Aloimme huomata, että nuoren miehen henkisiin tarpeisiin ei voitu vastata vain kasvatustieteiden ja psykologian opetuksella.

Olen aina ollut kiinnostunut ihmisen henkisestä toiminnasta, vaikka omassa toiminnassani olenkin ollut enemmän fyysinen ja urheilullinen kuin mikään ”lukutoukka”. Levottomuus, keskittymisvaikeudet ja nopea kyllästyminen asioihin oli itselleni luonteenomaista, kunnes vuonna 1991 pääsin sisään Tampereen yliopiston filosofian opetusohjelmaan. Juha Teräväisen (myöh. Varto) *Johdatus filosofiaan* pääsykoekirjana sai minut istumaan aloillani ja aloin huomauttamattani paneutua siihen, mitä tarkoitetaan filosofisella ihmettelyllä. Lisäksi Tampereella vallitsi innostus mannermaiseen filosofiaan koko 1990-luvun alkupuoliskon ajan ja eri alan opiskelijat kokoontuivat kuuntelemaan Juha Varton luentoja filosofian historiasta, myyteistä, Heideggerista, elokuvista ja yleensä elämästä. Opiskelijoiden välille syntyi myös vahvoja ystävyysseiteitä, jois-

ta ehkä filosofisena ”tuotteena” tärkeimpiä ovat Suomen Fenomenologisen Instituutin synnyttäminen ja filosofisen *Niin & näin* -aika-kauslehden aikaansaaminen. Myös Helsingin analyyttisen filosofian perinteen haastaminen innosti kovin filosofian ympärille kokoontuneita opiskelijoita.

Hyvin nopeasti suomalainen yliopistollinen filosofia näytti kuitenkin kaltaiselleni nuorelle ja sinisilmäiselle opiskelijalle, että riemu, ihmettely ja innostus eivät paljoa paina opetuksen ja tutkimuksen vaatimuksissa kun viroista taistellaan. Kuten Mikko Salmela omassa väitöskirjassaan on todennut, Suomessa on 1900-luvun ajan vallinnut filosofinen vallankäyttö, jossa analyyttinen filosofia (Eino Kaila, Georg Henrik von Wright) on ”jyrännyt” alleen mannermaisen ajattelun (Erik Ahlman, Sven Krohn). Näin myös 1990-luvulla pikkukaupunkien filosofian laitokset täytettiin Helsingistä käsin analyyttisillä filosofeilla, vaikka opiskelijoiden mielenkiinto kohdistui juuri elämänfilosofian, eksistentialismin ja fenomenologian suuntaan. Berliinin muurin murtuminen, Neuvostoliiton ”holhoava” käsi ja muutenkin laman henki kirvoittivat opiskelijoissa kaipuuta ja tarvetta matemaattis-luonnontieteellisen maailmankuvan taakse. Juuri filosofialta odotettiin niin paljon sekä lukioissa että yliopistoissa.

Suomalaisuuteen kuuluu edelleen intellektuaalisella tasolla peruskansallinen alemmuudentunto omaa kokemusta ja havaintoja kohtaan, jolloin on myös luonnollista, että ”oikean filosofian” mitta on jotakin ”kansainvälistä ja englanninkielistä” abstraktiota. Itse en koskaan – joutuani omasta kyvyttömyydestäni – ole kyennyt ymmärtämään analyyttisen filosofian perussanomaa perusopetusta syvemältä. Yksinkertaisesti järkeni ei riitä ajattelemaan analyyttisesti, vaan haen koko ajan ruumiistani ja kokemuksestani synteesiä ja jotakin Suurempaa, ”Toista”, jota itse en ole. Pelkään edelleen kovin jäädä ”järkeilyni” varaan, koska se johtaa minut ”huonoille teille ja tavoille”. Ensin kuuluminen urheiluseuraan ja sitten Kadettikoulu ”pelastivat” hukassa olevan nuorukaisen. Mutta filosofian kautta minulle kuitenkin avautui elämä.

Kun astuin filosofian ensiaskeleita, sain jo silloin seurata tyypillistä suomalaista asenneilmapiiriä sen suhteen, miten akateemisena henkilönä tulee käyttäytyä. Esa Saarinen oli jo noussut tähdeksi, mutta hänen sosiaalisuutensa ja toimintansa julkisuudessa sulki häneltä ovet insti-

tutionaaliseen filosofiaan. Vastaavalla tavalla Juha Varto sai kokea ovien sulkeutuvan – ei niinkään filosofisen kyvykkyyden vaan vääränlaisen roolin myötä. Varto halusi opettaa ja julkaista suomeksi, mikä ei sopinut akateemisiin pätevytyksiin. Vielä 1990-luvulla käytiin kovaa keskustelua siitä, mitä järkeä on julkaista englanniksi ja kirjoittaa tutkimusraportteja vain toisille tutkijoille. Filosofian opiskelijoiden keskuudessa Tampereella (Aatos-ainejärjestö) vannottiin suomalaisuuden nimeen. Tärkeä hengenluoja oli Mikko Lahtinen, joka pitkälti vapaaehtoistyön voimin nosti *Niin & näin* -lehden suomalaisten tiedelehtien eliittiin.

Kohti väitöskirjaa

Valmistuin vuonna 1993 filosofian maisteriksi tekemällä opinnäytteen puolalaisen Roman Ingardenin vastuun käsitteestä. Ohjaajieni Juha Varton ja Lauri Mehtosen johdolla aloin tutustua suomalaiseen psykiatriin ja ajattelijaan, Martti Siiralaan, joka Lauri Rauhalan ohella oli kirjoittanut eksistentiaalisista ja fenomenologiasta. Martti Siirala oli myös niitä harvoja eurooppalaisia henkilöitä, jotka henkilökohtaisesti olivat opiskelleet 1950-luvulla Martin Heideggerin ja Karl Jaspersin johdolla. Siirala ei myöskään sopinut suomalaiseen akateemiseen muottiin. Hän harrasti taiteita, antoi terapiaa, loi Suomen psykoterapeuttisen yhdistyksen ja toimi Tarton Rauhanseuran puheenjohtajana vaatiessa Moskovan pakkorauhan rajojen rauhanomaista mitätöimistä. Lisäksi Siiralan tuotanto oli huomattavasti tunnetumpaa Suomen ulkopuolella kuin Suomessa.

Kun Jyri Puhakainen väitteli Lauri Rauhalan ihmiskäsityksen pohjalta vuonna 1995 tutkien suomalaista mekanistista liikunnan ja urheilun minäkuvausta, itse suuntauduin Martti ja Aarne Siiralan ajatuksiin lääketieteen ja uskonnon yhteensovittamisen eksistentiaalis-fenomenologisista mahdollisuuksista. Lisensiaattityöni vuodelta 1995 käsitteli ns. ”daseinanalyysiä”, jossa pyrittiin yhdistämään Freudin psykoanalyysin ja Heideggerin fundamentaalifenomenologian parhaat oivallukset. Wienissä ja Zürichissä toimivat ns. daseinanalyttiset yhdistykset, joiden luona vierailin talvilukukaudella 1995–1996 opiskellessani Wienin yliopistossa Väinö Tannerin säätiön apurahalla.

Väittelin teoreettisen filosofian tohtoriksi talvisodan syttymisen muistopäivänä 30.11.1996 Tampereen yliopistossa aiheella ”Sielun parantamisesta sielun hoitamiseen. Ihmisen usko eksistenssisen auttamisen perustana. Terapeuttinen rekonstruktio.” Väitöskirjani käsitteli siis psykoanalyysin ja fenomenologian yhdistämismahdollisuutta. Tarkastelin normaalin käsitettä ”rasvan” käsitteen kautta. Kysymykseni etsi vastausta siihen, miksi meillä ei ole paikkaa, jossa lääketiede ja kirkko voisivat olla yhtä ja samaa ”rasvaa”. Vastauksena ajattelin, että terapia käsitteenä mahdollistaisi fenomenologisen tarkastelun ruumiin ja sielun yhdistämiseksi. Terapia ei kuitenkaan voi olla moraalisesti pakottavaa.

Kun suunnitelma väitöskirjan sisällöstä oli saatu aikaan, alkoi varsinainen ohjausprosessi. Kävin lähes vuoden ajan kerran tai kaksi kuukaudessa tapaamassa Martti Siirala Helsingissä hänen vastaanotollaan. Oli todella haasteellista päästä käsiksi hänen ajatuksiinsa, koska Martin ajattelu liikkui filosofian, psykiatrian, taiteen ja politiikan aallokoissa vauhdilla, jota en ollut aikaisemmin kokenut. Koska keskeiset fenomenologit (mm. Martin Heidegger, Edith Stein, Rudolf Bultman, Ludwig Binswanger, Medard Boss ja Paul Tillich) vaativat hyvää saksankielentaitoa, jouduin kielen lisäksi opiskelemaan myös sisällöllisesti Martti Siiralan ”kielen”. Siiralan mottona oli: ”On puhuttava siitä mistä vaikenemme.” Aiheeni sisällölliseen tarttumiseen oli siis haasteita.

Työni toinen esitarkastaja Martti Siiralan lisäksi oli tamperelainen idän filosofiaan perehtynyt Matti Luoma. Olin kuunnellut joitakin hänen luentojaan intialaisesta filosofiasta perustutkimtoa tehdessäni. Myös Luoman käyttämä kieli ja lähestymistapa olivat haasteellisia. Luulen, että oma erikoinen tapani ilmaista ajatteluni sai Juha Varton suostumaan vastaväittäjäksi väitöskirjalleni. Siirala, Luoma ja Varto ovat kukin omassa ajattelussaan luoneet poikkeavia tapoja lähestyä filosofisia kysymyksiä. Työni ohjaaminen sujui mielestäni hyvin, koska kykenin ymmärtämään ohjaajieni näkemyksiä ja siirtämään ne omaan tapaan kirjoittaa.

Väitöstilaisuuteni muodostui melko selkeäksi ja vastaväittäjäni ei juurikaan tuonut mitään yllättävää esille tutkimukseeni liittyen. Pystyin hyvin hyödyntämään 20 minuutin alkupuheenvuoroni ja liittämään teoreettisen tutkimuksen aikakauden yhteiskunnalliseen keskusteluun. Olin ajatellut etukäteen mahdollisia kohtia, joissa vastaväittäjä lähtisi

kyseenalaistamaan työni perusrakenteita ja -käsitteitä. Pysin palauttamaan vastaväittäjän kysymykset itseni kannalta relevantteihin tutkimukseni kohtiin. Tietysti keskustelimme pitkään keskeisestä työni käsitteestä ”rasvasta”, joka oli teologian ja lääketieteen fenomenologisena rajapintana analogia Maurice Merleau-Pontyn ”lihan” käsitteelle. Ehkä koko tutkimusprosessin herkullisin kohta oli kuvata väitöstilaisuudessa ”rasvan” merkitystä länsimaiselle ihmiskäsityksellemme. Onnistuneen väitöksen jälkeen pidimme pienimuotoisen karonkan Tampereella Näsinneulan ravintolassa keskustellen filosofiasta räntäsateen laskeutuessa Näsijärven ja Pyhäjärven väliselle kannakselle.

Väitöskirjani aiheeseen vaikuttivat muutamaiset keskeiset tekijät. Tampereella 1990-luvun alussa alkanut vahva innostus fenomenologiaan laajeni opiskelijoiden piirissä niin, että 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa fenomenologiaan liittyviä väitöskirjoja oli tullut useita. Enemmänkin itselläni oli haaste löytää teema tai aihe tutkimukselleni. En halunnut tehdä tutkimusta vain yhden fenomenologin tuotannosta ja ajattelusta, vaan halusin osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun, joka liittyi erityisesti sairaan ihmisen ihmiskäsitykseen. Tähän vaikutti kovasti oman isäni äkillinen kuolema vuonna 1991 ollessani filosofian opintojeni alussa. Olin perheen ainoa lapsi ja perheemme suojattu rakenne hajosi totaalisesti. Tavallaan filosofia tarjosi myös henkistä lohdutusta omaan elämäntilanteeseeni. Työni on luonteeltaan terapeutin, mikä tietysti on aiheuttanut kovaakin kritiikkiä ”objektiivisten” katseiden suunnasta. Työni ohjaajille ja tarkastajille tämä ei kuitenkaan ollut ongelma, päinvastoin. Kustoksenani väitöstilaisuudessa toimi Tampereen yliopiston filosofian laitoksen johtaja, professori Veikko Rantala.

Itseäni alkoi kiehtoa myös 1900-luvun alun fenomenologien muodostamien yhteisöjen sosiaaliset suhteet ja erilaiset taustat. Liikkeen luoja, juutalainen Edmund Husserl, tulee kansallissosialistiseen puolueeseen liittyneen Martin Heideggerin syrjäyttämäksi ja Husserlin assistentti Edith Stein Freiburgin yliopistossa kuolee Auschwitzissa juutalaisuudesta katoliseen uskoon kääntyneenä mystikkona. Vastaavasti monet muut fenomenologit joutuvat liittämään arjen ja elämänsä aikakauden omaan ajatteluunsa. ”Objektiivisuudelle” ei ole tilaa, vaan ”elämismaailma” on ainut ihmisyyttä sitova kokonaisuus, jossa oma ja suljettu ”kokemuksellisuus” intentioi. Fenomenologia on siis analyttisen

filosofian reflektiota, joka heijastaa analyttisen ajattelumallin pettämistä historiallisessa ajassa ja paikassa. Vaikka 1900-luvun alun eurooppalainen arkielämä oli sotien ja kärsimyksen sanelemaa eikä 1990-luvun arkea voi vuosisadan alun kohtaloihin verrata, oli 1990-luvun alku nuorelle 25-vuotiaalle ihmiselle ahdistuksen, epävarmuuden ja uuden aikakauden aikaa. Emme ehkä sitä täysin silloin Tampereella sisäistäneet, mutta tänään jokin tällainen laajempi aikalaisuus ehkä ajoi monia opiskelijoita juuri kokemustutkimuksen äärelle.

Vuosina 1993–1996 kontaktit tutkimusprosessini ympärillä laajenivat, kun perustimme Tampereella Suomen Fenomenologisen Instituutin ja filosofisen *Niin & näin* -aikakauslehden. Instituutin kesäseminaarit, vuosijulkaisu ja erilaiset tapahtumat kokosivat yhteen jatko-opiskelijoita fenomenologian ympäriltä. Instituutin toiminta huipentui vuonna 1995 pidettyyn Suomalaisen fenomenologian konferenssiin, jossa puhuivat mm. Sven Krohn, Lauri Rauhala, Martti Siirala ja Olavi Routila. Pääsin myös tutustumaan Wienin *Dasein*-analyttisen yhdistyksen toimintaan talvella 1995–1996 ja tapaamaan heidän tutkijoitaan. Suomessa erityisesti *Therapeia*-säätiön keskeisistä hahmoista, Juhani Ihanuksesta ja Pirkko Siltalasta, tuli tärkeitä keskustelukumppaneita.

Periaatteesta vastaan

Tänään ajatteleni ja tutkimukseni kohteet ovat ajattelijoita, joille Ranskan suuren vallankumouksen tai marxilaisuuden ideat synnyttivät vasta-reaktioita. Tutkin ja harrastan erityisesti Ernst Jüngeria, jonka vuonna 1932 julkaistu essee ”Der Arbeiter” on vaikuttanut vahvasti mm. Martin Heideggerin *das Man* -käsitteeseen ja tekniikka-ajatteluun. Jünger oli nationalistinen konservatiivi, joka ei hyväksynyt ensimmäisen maailmansodan sotasankarina natsien tarjouksia, vaan jättäytyi kansallissosialismin ulkopuolelle. Jünger – toisin kuin Heidegger aluksi – ymmärsi ammatillisotilaana Hitlerin politiikan ja retoriikan heikkouden. Jünger ei myöskään uskonut ensimmäisen maailmansodan kokemustensa saattamana ihmisen positiiviseen kehitykseen ja yksilöllistyminen ihmishanteena ei hänelle myöskään kelvannut.

Fenomenologian yhteys sotaan on kiistaton. 1900-luvun maailmansodat osoittivat matemaattis-luonnontieteellisen ajattelun heikkouden

kun sitä sovelletaan käytännön poliittisiin ideologioihin. Oma tutkimukseni kohteena onkin tällä hetkellä Friedrich Kittlerin artikkeli ”The Flower of the Elite Troops”, jossa kuvataan, kuinka vuonna 1918 kenraali Lunderdorf aloitti epätoivoisen yrityksen heittää pieniä hyvinkoulutettuja erikoisjoukkoja vasten liittoutuneiden linnoitettuja asemia. Näitä erikoisjoukkojen johtajia olivat mm. Ernst Jünger, Edwin Rommel ja Felix Steiner. Jüngerista tuli filosofi, Rommelista panssarikenraali ja Steinerista ss-erikoisjoukkojen johtaja. Samaan aikaan Heidegger palveli säämiehenä samalla rintamaosuudella, jossa näiden erikoisjoukkojen isku tapahtui. Erikoisjoukoille rynnäköt olivat kuolemaksi. Kittler väittää, että sellaiset Heideggerin keskeiset käsitteet kuin ”täälläolo” tai ”heitettynä maailmaan ja kohti kuolemaan” ovat nousseet sodan kokemuksesta.

Tänään johtamisen professorina Maanpuolustuskorkeakoululla työskentelen sotilasjohtamisen tutkimushankkeiden ja väitöskirjaohjauksen parissa. Erityisesti psykologinen sodankäynti uusmedioissa sekä sotilaa, aseita ja johtajan käsitteiden muutos ovat tutkimushankkeitani. Lähestyn aiheita edelleen fenomenologisin lähtökohdin.

Ilman marxilaisuutta ei olisi voinut olla fasismia eikä ilman analyttistä filosofiaa fenomenologiaa. Valistuksen projekti herätti romantikot vastareaktioon, kuten Euroopan ja läntisen arvojen maailman teollistuminen ja kaupallistuminen sai vastaansa romanttisen, konservatiivisen ja totalitäärisen ajattelun. Itse olen aina lähestynyt ihmisarvoa sitä kieltävien teorioiden kautta. Pidän valistuksen ajatusta tärkeänä, mutta haluan lähestyä sitä negatiivien kautta.

Oikeastaan väitöskirjassani haastamat kysymykset ruumiin ja sielun sairauden suhteesta uskaan jouduin toden teolla punnitsemaan jouluna 2007, kun neliraaja-halvaannuin ja jouduin kolmeksi kuukaudeksi hengityskoneeseen. Jouduin opettelemaan kaiken alusta alkaen: hengittäminen, käsien ja jalkojen käytön, syömisen ja ulostamisen. Vakavan sairauden kokemus on vahvistanut ajatustani siitä, että kirkko instituutiona ei enää vastaa ihmisen hätään. Sen sijaan sairaala, hoitolaitos, vankila, koulu tai työpaikka voivat toimia Toisen kokemisen paikkoina. Kaikki, mikä muuttuu vain käsitteelliseksi keskusteluksi vailla lihallista ja ”rasvaisia” toimintaa, ei vastaa eksistenssien kutsuun. Surullisinta on, että myös

filosofia uskonnon lailla on muodostunut ajatteluksi vailla toimintaa. Ruumiin rasva on unohtunut.

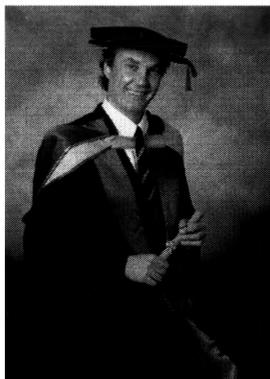
Lopuksi – fenomenologia ei ole parantamismenetelmä

Yksilön kokemuksen systemaattista tutkimusta ja yritystä sanoa jotakin kollektiivisista kokemuksista yksilön kokemuksen kautta voidaan pitää melko riskialttiina. Ihmisen kokemuksen korostaminen on myös väline käyttää valtaa ja verhota kokemukset draamaksi tai sentimentaaliseksi tulkinnaksi.

Toisen empatiseraaminen kertoo enemmänkin empatiseraajan pe-loista ja ahdistuksesta kuin aidosti Toisen kokemuksesta. Filosofi Emmanuel Levinas on todennut hyvin, että Toista ei koskaan voi systematisoida eivätkä Toiseuden kasvot avaudu käsitteellisesti. Siksi ”minä” olen aina Toisesta vastuullinen. Etiikka on siis ontologista, ei psykologista.

Vihainen nuori mies on perusteltua, mutta vihainen vanha mies on vastenmielinen. Olen oivaltanut matkan varrella sen, että oikeastaan filosofian oppimisessa on kyse kahdesta eri vaihtoehdosta: elää kuin oppii tai elää irti opistaan. Edellisiä kutsutaan filosofiiksi ja jälkimmäisiä filosofian tutkijoiksi. Suomessa on melko vähän ajattelijoita, jotka elävät ajatustensa mukaan. Sen sijaan meillä löytyy paljon erilaisten ajatusten tutkijoita, jotka eivät elä tutkimiansa ajatusten tavalla. Esittämäni ero ei ole arvottava, vaan jokaisen filosofiaa rakastavan on se jossain vaiheessa ratkaistava.

Maanpuolustuskorkeakoulu

Jukka Kilpi

Ph.D., dosentti

s. 1954, tutkinto 4.12.1996

Vastaväittäjä:

professori Philip Shuchman &

professori Patricia Werhane

Kirjan otsikko:

The Ethics of Bankruptcy

Autonominen tutkija liberaalissa yhteisössä

En ollut Vanhaa valtaamassa 1968. Olin silloin 14-vuotias. Mutta en liioin jäänyt osattomaksi maailmaa – kyllä, globaaleja ilmiöitä on ollut ennenkin – ravisuttaneesta politisoitumisen ja radikalismien aallosta. Edelliseen vuoteeni kuului lyhyt varhaispuberteettinen maolaiskausi, minkä jälkeen aloin vakavasti pohtia mihin poliittiseen järjestöön liittyisin. Intuition varassa horjuin demarien ja liberaalien välillä, kunnes Espoon Nuorliberaalit tempaisivat minut toimintaansa yhtäaikaa Suomen Teiniliiton kanssa.

Seurasi kiehtova aika nuorisopolitiikan tehtävien kasautuessa päälleni. Nyt, 40 vuoden jälkeen, muistoina ovat hallitukset ja kokoukset, joissa istuivat mukana samaan pyöritykseen hypänneet Erkki Liikanen, Esko Aho, Ben Zyskowitz, Eero Heinäluoma, Lauri Ihalainen ja Matti Viialainen. Ja monet muut, joiden elämäntyöksi politiikka muodostui aina valtiomiestasolle saakka.

Myös omaan loppuelämäni poliittinen teini-ikä vaikutti syvästi, vaikka lopetinkin politikoinnin 1983 itsenäisen liberaalipuolueen hävitessä Suomesta. Jo Teiniliiton kukoistuksen vuosina minua alkoi askaruttaa kysymys liberalismien arvoista. Ne – vapaus, veljeys, tasa-arvo – olivat puolueen ohjelmissa hyvin kiteytetyt. Mutta mieltäni kalvoi kysymys: miksi ne ovat muita parempia arvoja? Kysymys tunkeutui tajuntaani varsinkin Teiniliiton tuhkatieheään toistuvissa koulutustilaisuuksissa, joita hallitsi politiikasta tiedettä tekevä marxilainen retoriikka.

Tämä kiehtoi minua, mutta omaan järkeeni marxilainen teoria ei purrut. Seuratessani koululaispolitiikan tavoitteiden johtamista Marxin ja Leninin kaanoneista intuitiivinen vasemmistoliberalismini ja siihen liittyvä filosofinen mielenkiintoni vain vahvistui. Mieleeni on erityisesti jäänyt eräs Teiniliiton tapahtuma 70-luvun alusta. Siellä nykyinen professori Yrjö Haila esitti marxilaista analyysia jostain, en enää muista mistä. Mutta sen muistan, että minuun teki vaikutuksen hänen käyttämänsä titteli: fil.yo. Ymmärsin, että filosofia voi olla avain arvojen perustelemiseen. Halusin tulla filosofian ylioppilaaksi, opiskella filosofiaa!

Aloitin Helsingin Yliopistossa 1974 pääaineenani teoreettinen filosofia. Opintojen myötä oivalsin, että etsimäni vastaukset löytyvät paremmin käytännöllisestä filosofiasta. Voidakseni valita sen pääaineekseni minun oli pyrittävä toisen kerran yliopistoon. Tein niin, ja fil.yo vaihtui valt.yo:ksi, jolle tiedekunta hakemuksesta myönsi oikeuden suorittaa pääaineen laudatur käytännöllisessä filosofiassa ja sivulaudatur teoreettisessa filosofiassa. Tiedekunnan myönteisessä päätöksessä viitataan siihen, että ennakkotapauksena vastaava oikeus oli aiemmin myönnetty Ilkka Patoluodolle.

Jälkiviisaana voin nyt todeta opintojeni alusta alkaen kärsineen siitä, että olin niiden kestäessä kokopäivätyössä kunnalliselämässä ja nuorisjärjestöissä. Mutta käytännöllisestä filosofiasta löysin myös etsimäni. John Rawls ja Immanuel Kant antoivat liberalismille selityksen, joka vei mennessään. Rawlsin moderniin sopimusteoriaan sovitettu kantilaisuus ratkaisee yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ongelman: eriarvoisuus on sallittua, jos se hyödyttää huono-osaisia. Kantin ihmisen autonomiaan nojaava etiikka ratkaisee arvojen perimmäisen olemuksen ongelman: ihminen säätää itse omat moraalilakinsa, mutta ne eivät ole mielivaltaisia vaan niiden tulee kunnioittaa ihmisen universaalia olemusta moraliin kykenevänä autonomisena persoonana. Kohtele toista niiden periaatteiden mukaan, joita haluat sovellettavan itsesi kohdalla.

Näiden vastausten löytymiseen vaikuttivat professorit Jussi Tenkku ja Ilkka Niiniluoto ohjaamalla minut lukemaan Kantia, sekä laitoksen tutkintovaatimukseen sisältynyt suuri valinnanvapaus tenttiä anglosaksista filosofista kirjallisuutta. Laitoksen tarjoamalla luennoilla avautui puolestaan kansainvälisen tason näkökulma analyttiseen filosofiaan ja

sen menetelmiin – mikä varmasti oli sittemmin hyödyksi väitöskirjatyössäni.

Politiikan ja vapaa-ajan rientojen ohella häiriötä varhaisiin opiskelijavuosiini tuottivat myös akateemisen instituution myllerrykset. Sekä käytännöllisen filosofian oppituolin haltija professori Jussi Tenkku että teoreettisen filosofian professori Oiva Ketonen saavuttivat 80-luvulle tultaessa eläkeiän. Silloin heidän virkojensa hoito oli paljolti tiuhaan vaihtuvien sijaisten käsissä. Laudaturtyön tekijälle tämä ei ainakaan lisännyt tukea ja ohjausta. Pääaineen tutkielmani käsitteli Rawlsin oikeudenmukaisuuden teoriaa. Sivulaudaturini teoreettisessa filosofiassa nojasi Kantin ontologiaan ja tieto-oppiin osoittaessaan vääräksi K. V. Laurikaisen näkemystä, jonka mukaan kvanttimekaniikan indeterminismi todistaa jumalan olemassaolon. Valmistuin valtiotieteen kandidaatiksi 1982 hyvien ja erinomaisten filosofisten tietojen haltijana. Tähän olin tyytyväinen, ottaen huomioon sekä sisäsyntyiset että opiskeluympäristön tuottamat esteet opintomenestykselle.

Helsingin yliopiston filosofian laitos antoi 70-luvulla hyvän analyyttisen peruskoulutuksen filosofiksi haluavalle. Suurin puute omasta näkökulmastani oli laitoksen liian yksipuolinen suuntautuminen analyyttiseen filosofiaan, jota normatiivisen etiikan ja yhteiskuntafilosofian osalta höysti vielä aikakauteen kuuluva Marxin merkityksen ylikorostus. Tilanne oli kyllä sikäli dialektinen, että toisaalta analyyttisen filosofian parhaiden perinteiden mukaisesti kiellettiin arvoilta rationaalisen tiedon ja totuuden status, samalla kun tämän kiellon avaamassa ja intuitiivisessa varassa laukkaavassa normatiivisessa vapaudessa syleiltiin marxilaisia tai teologisia dogmeja. Järkipäiselle ajattelulle ja argumentoinnille rakentuva normatiivinen etiikka sai tunnustetun aseman käytännöllisessä filosofiassa Suomessa vasta 80-luvulla Timo Airaksisen, Heta Gyllingin ja Matti Häyryn työn myötä. Omalta kannaltani se tapahtui liian myöhään.

Jo opintojeni alkuvaiheessa minuun iskostui käsitys siitä, että filosofin perustutkinto on tohtorin tutkinto. Halusin olla filosofi, halusin siis olla tohtori, joskaan en ollut varma halusinko yliopistouralle. Olin myös aina halunnut Australiaan. Riemuni olikin suuri, kun sain 1984 Rotary Foundationin vuoden mittaisen apurahan jatko-opintoihin Monashin yliopistossa Melbournessa. Hain Monashiin, koska siellä vaikutti profes-

sori Peter Singer. Hän oli jo saanut kansainvälistä kuuluisuutta lajisyrjintää kritisoivalla kirjallaan *Oikeutta elämille*. Filosofina hän oli tunnettu moderni utilitaristi. Vuosi Monashissa oli täynnä työtä. Mukana oli perheeni, apuraha oli pieni, vyö tiukalla. Ystävälliset rotarit järjestivät huonekalut Pelastusarmeijalta vuokra-asuntoomme. Onneksi Australiassa aurinko paistaa ja vaatimatonkin viehättää. Tyttäreni oppi puhumaan myös englanniksi ja vaimoni puursi oman väitöskirjansa parissa kun suoritin kaksivuotisen M.A. tutkinnon vuodessa. Oli pakko olla nopea, koska rahaa ei ollut pidemmäksi aikaa.

Yksinäiset illat ja yöt tutkielman parissa korvasi nykyisin jo maailman filosofien eliittiin kuuluvien Peter Singerin, Michael Smithin ja C. L. Tenin opetus ja ohjaus. He näyttivät kuinka analyttisen filosofian menetelmät ja normatiivinen eettinen tutkimus voidaan yhdistää. Sen ohella he osoittivat, kuinka hyvä opettaja voi kriittisesti mutta kannustavasti ohjata opiskelijaa, joka suuntautuu toisin kuin ohjaajansa. Tunsin oloni kotoiseksi. Monashin filosofian laitos oli anglosaksisen analyttisen filosofian perinteen ylläpitäjänä huippua myös etiikan ulkopuolisessa maastossa. Maa oli rennon liberaali, tutkimus autonomista, analyysi ja argumentti kunniassaan.

Palattuani Suomeen 1985 hain väitöskirjan tekemiseksi apurahoja useista yliopistoista USAssa ja Kanadassa. Referenssini Australiasta olivat erinomaiset, samoin tulokseni amerikkalaisessa GRE-tasokokeessa. Sain joukon stipenditarjouksia, jotka kattoivat sekä lukukausimaksut että elinkustannukset. Mutta vain minun kustannukseni. Vielä oli löydettävä toimeentulo nuorelle perheelle. Tämän ratkaisemiseksi hain Suomen Akatemialta lisäapurahaa tutkijankoulutukseen ulkomailla. Vastaus oli paljon tyylympi kuin rapakon takaa tullut palaute: Akatemia tarjoutui kustantamaan minun lentolippuni.

Samanaikaisesti olin hakenut rahoitusalan tehtäviin siltä varalta, ettei väitöksen tekoon löydy edellytyksiä. Hakemukset tuottivat tulosta. Edessäni oli valinta: joko pankkiura ja perhe-elämä Suomessa tai väitöskirjan teko yksin USAssa. Akateemisen pätkätyöläisen realiteeteista jo makua saaneena valintani oli pankki. Se oli silloin vaikea päätös, ja muisto on edelleen kipeä. Mutta olen myös yhä varma, että päätös oli siinä tilanteessa oikea. Thaleksen sanoin: filosofin ei tarvitse välttämättä olla köyhä!

Aloitin silloisen Postipankin esimiesharjoittelijana 1985. Sain tiiviin rahoitusalan koulutuksen ja pääsin todistamaan rahamarkkinoiden murrosta. Olimme uusi pankkiirisukupolvi, meidät koulutettiin myymään rahaa. Hyvä tuote myydä. Itse kiinnostuin pörssistä, ja 1988 olin pankin päämeklari. Siitä siirryin yksityisyrittäjäksi ja sijoittajaksi. Myös kiinteistösijoittajaksi, koska halusin pörssissä – ehkä liian nopeasti – kertyneen varallisuuteni ”turvalliseen” kohteeseen. Tässä en toki unoh- tanut käyttää velkavipua, olihan se toiminut ennenkin ja kivitalot pää- kaupungin keskustassa tunnetusti säilyttävät arvonsa. Mutta 90-luvulle tultaessa reaalikorko ponkaisi lähelle pariakymmentä prosenttia. Se tap- poi kaiken taloudellisen toimeliaisuuden ja romahdutti myös kivitalojen hinnat. Tuloksena oli yritysten konkurssi ja loppuunpalanut yrittäjä. Menetin omaisuuteni ja tunsin syyllisyyttä virheistäni. Halusin pyyhkiä syyllisyyden ja virheet pois mieltäni hallitsemasta, halusin nollata tilan- teen. Halusin tehdä väitöskirjan ja halusin muuttaa Australiaan.

Perhe oli edelleen nuori, mutta tyttäriä oli jo kaksi. Otin yhteyttä Monashiin, jossa minut oli 1984 toivotettu tervetulleeksi takaisin jos joskus haluaisin väitellä tohtoriksi. Kesällä 1991 muutimme Melbourn- neen ja hain nelivuotista Ph. D. apurahaa. Tutkimukseni aiheeksi nime- sin konkurssin etiikan, *The Ethics of Bankruptcy*. Päädyin siihen oma- kohtaisen kokemuksen myötä. Olin niukin naukin välttynyt henkilö- kohtaiselta konkurssilta, mutta yrityksenkin konkurssiin meneminen asettaa yrittäjän kannettavaksi valtavan taakan. Ei vain taloudellisen, vaan myös moraalisen syyllisyytenä koetun taakan. Virheelliset ratkai- sut liiketoiminnassa johtavat kyvyttömyyteen vastata sitoumuksista. Se merkitsee lupausten täyttämättä jäämistä. Mikä on tästä seuraava mo- raalinen vastuu? Onko taloudellinen virhearvio myös eettinen vääryys? Kysymykset herättivät filosofisen mielenkiintoni, eikä niihin ollut vielä tuolloin kunnolla vastattu.

Monash myönsi minulle hakemani rahoituksen. Aloitin väitöskirjan tekemisen professori C. L. Tenin ohjauksessa. Työn edistyessä ohjauk- seen osallistuivat myös Heta Gylling ja Matti Häyry Helsingin filosofian laitokselta. Vyö oli taas tiukalla vaimoni suorittaessa oman ammattinsa harjoittamisen edellyttämiä tutkintoja. Mutta aurinko paistoi ja huolet ja syyllisyydentunne muotoutuivat filosofiseksi ongelmiksi ja niiden rat- kaisuiksi. Seuranneina vuosina elämä helpottui taloudellisesti kun Suo-

men Akatemia lama-ajan myötä lisättyine resursseineen tuli mukaan tukemaan tutkimustani. Australia alkoi tuntua kodilta. 1995 sain väitöskirjani valmiiksi. Sen tarkastivat professorit Patricia Werhane (Darden) ja Philip Shuchman (Rutgers).

Väitökseni *The Ethics of Bankruptcy* on soveltavaa etiikkaa, tarkemmin liiketoiminnan etiikkaa. Olen siinä silti lähtenyt liikkeelle filosofian perimmäisistä kysymyksistä. Aloitan argumenttini episteemisestä ja ontologisesta perustasta, joka rakentuu kantilaiselle empirismille ja yksilön autonomisen tahdon kunnioitukselle. Tästä johdan teorian maksukyvyttömän henkilön moraalista oikeuksista ja velvoitteista. Päädyn puolustamaan anglosaksista konkurssikäytäntöä, jossa rehellisen konkurssi-velallisen vastuut mitätöidään suhteellisen nopealla menettelyllä.

Keskeiset eettiset perustelut velat nollaavalle konkurssilainsäädännölle löytyvät utilitarismista ja autonomiaan nojaavasta deontologisesta etiikasta. Utilitarismin näkökulmasta asia on helppo, koska tutkimusten mukaan maksukyvyttömyyttä pitkittävä lainsäädäntö vahingoittaa velallista ja yhteiskuntaa, eikä hyödytä edes velkojia. Deontologisen etiikan kannalta tilanne on mutkikkaampi, koska velkasuhde nojaa velallisen lupaukseen. Lupauksen mitätöinti ilman lupauksen saajan, velkojan, suostumusta on ongelmallista. Ratkaisua tähän etsin väitöksessäni lupauksen analyysin kautta. Lupauksen moraalinen velvoittavuus nojaa lupaaajan autonomiaan, hänen kykyysä sitoutua lupauksiin. Koska tämä autonomia – ja samalla inhimillisen moraalin perusta – on uhattuna maksukyvyttömän henkilön orjuutta muistuttavassa asemassa, on maksukyvyttömän aseman parantaminen tärkeämpää kuin velkojan tahdon toimeenpaneminen. Siten eettisestä näkökulmasta ylivoimaisesta velka-
taakasta vapautuminen on maksukyvyttömän velallisen perusoikeus.

Siirryin 1995 takaisin Suomeen valmistelemaan väitöskirjani pohjalta julkaisuja. Tämän mahdollisti Suomen Akatemian ulkomailta palaavalle tutkijalle tarkoitettu vuoden mittainen rahoitus. Yhteys Australiaan on kuitenkin säilynyt monin tavoin. Väitöskirjan ohessa suoritin siellä rahoitusalan tutkimuksen, joka avasi minulle Australian Arvopaperi-instituutin jäsenyyden. Tohtorinarvoni kävin vastaanottamassa Monashissa 1996. Sikäläiseen käytäntöön ei kuulu väitöstilaisuus, vaan tohtorit vihitään suomalaista promootiota vastaavassa seremoniassa yliopistonsa perinteiden mukaiseen akateemiseen viittaavaan ja pähkineeseen

pukeutuneina. Monashissa tohtorin akateeminen asu seuraa Oxfordin traditiota. Tohtoriksi julistamisen suorittaa yliopiston kansleri tai varakansleri, jota tervehditään arvoa vastaanottamaan mentäessä hipaisemalla kevyesti, ”doff”, vasemman käden sormilla tohtorinasuun kuuluvan päähineen, ”bonnetin”, reunaan. Toisenkin kerran olin tällaisessa seremoniassa osallisena kun Helsingin Yliopistossa jo kertaalleen väitellyt vaimoni vastaanotti vuonna 2002 Melbournen yliopistosta toisen tohtorinarvonsa.

Sittemmin palasin Suomessa aiempaan ammattiini sijoitus- ja rahoitusmaailmassa. Toimin omassa yrityksessäni, jonka toimitusjohtaja olen myös tätä kirjoittaessani. Filosofian tohtorina olen siis työskennellyt liike-elämässä. Filosofia ja bisnesetiikka ovat säilyneet vakavana harrastuksenani, eikä analyytikon filosofisesta koulutuksesta ole liiketoimissa suurta haittaakaan ollut. Ajoittain olen julkaissut akateemisia tutkimuksia sekä populaarimpia lehtiartikkeleita. Julkaisemista olen ajatellut jatkaa niin kauan kuin sormi näppäimen löytää. Turun yliopiston filosofian laitoksella olen ollut liiketoiminnan etiikan dosenttina vuodesta 1998. Väitökselläni on siten ollut merkitystä myöhemmälle elämälleni tutkimuksen tuottaman sisäisen tyydytyksen kautta, ehkä myös ympäristön saavutustani kohtaan osoittaman arvostuksen kautta. Tämä on vastannut odotuksiani, sillä niitä ei juuri väitöksen suhteen muita ollutkaan. Ehkä suurimman tyydytyksen on tuottanut se, että tutkimukseni *The Ethics of Bankruptcy* julkaistiin 1998 Routledgen arvostetussa *Professional Ethics* -kirjasarjassa, minkä myötä se on noussut kautta maailman tunnetuksi konkurssin etiikan arvioksi.

Filosofia ei ole helppoa, eikä sitä pidä sellaiseksi päästää. Filosofian ydin on analyysi ja argumentti – myös arvojen ja ontologian alueella. Tunteen, uskon ja elämyksen voimasta kumpuava maailman ja arvojen kuvaus voi olla kiehtovaa ja korvaamatonta. Se voi olla taidetta, julistusta ja elämänvirtaa. Akateemisen filosofian taas tulee olla rationaalista. Sen tulee olla universaalisti kommunikoitavissa ja arvioitavissa, ja sen on kestettävä myös empiiristen faktojen varassa. Tähän pääsemistä voisi edistää vaikkapa filosofian keskittyminen enemmän substanssiin ja vähemmän nimien esille nostamiseen.

Väitöskirja on aina saavutus, ja sen suurimpia anteja on sisäinen tyydytys. Omalla kohdallani tunnen, että olen voinut osallistua analyysin ja

argumenttien käyttöön eettisten ongelmien ratkaisemiseksi. Niiden kautta olen päätenyt puolustamaan liiketoimintaa syvästi yhteisöllisenä, autonomisten yksilöiden vapaaseen kanssakäymiseen perustuvana sopimisena. Toiveeni on, että väitöskirjatyön rahoituksessa säilyy tulevaisuudessakin tilaa myös itsenäisille tutkijoille, joiden tärkeimpänä kannustimena on intohimo omaan tutkimuskohteeseensa.

Turun yliopisto

Sirkku Hellsten

VTT, erityisasiantuntija
s. 16.6.1962, väitös 15.3.1997

Vastaväittäjä: professori Hiller Steiner
Kustos: professori Timo Airaksinen
Kirjan otsikko: In Defence of Moral Individualism

Filosofiasta elämänura: etiikan ja moraalifilosofian akateemiset ja käytännölliset ulottuvuudet

Filosofian opinnot, tutkimus ja tohtoriksi valmistuminen on johtanut yllättäväänkin urakehitykseen ja jopa jonkinmoisen oman elämänfilosofian kehittymiseen. Akateeminen ura aukesi filosofian opinnoista, vaikka juuri nyt olen tilapäisesti diplomaatti ja kehityspolitiikan asiantuntija. Olen vuodesta 2005 marraskuusta asti työskennellyt Suomen ulkoasiainministeriön palveluksessa Suomen Nairobini suurlähetystössä. Erityisasiantuntijana kontolleni kuuluu Kenian Suomen edustustossa nimenomaan hyvän hallinnon ongelmat ja ihmisoikeuskysymykset ja niihin liittyvät ohjelmat. Tämän aihealueen hallitsemiseen filosofian – yhteiskuntafilosofian, moraalifilosofian ja etiikan – opinnoista on paljon hyötyä. Tässä nykyisessä työssäni auttaa myös se, että on oppinut soveltamaan filosofista metodologiaa, hahmottamaan laajempia kokonaisuuksia; toisaalta analysoimaan käsitteitä ja toisaalta kiinnittämään huomiota myös pieniin yksityiskohtiin. Lisäksi kansainvälisissä tehtävissä auttaa kriittisen mutta rakentavan argumentaation taito sekä asioiden eri puolten näkeminen ja ymmärtäminen. Voisi sanoa, että kansainvälisessä diplomatiassa joutuu elämään filosofisen pohdinnan ja argumentaation keskellä, vaikka sitä ei aina ehkä helposti huomaakaan. Sinänsä tietysti tohtorin titteli käyntikortissa herättää ”kunnioitusta”. Tosin kotimaiset ja ulkomaiset kollegat, jotka eivät tunne minua entuudestaan, yllättyvät silloin tällöin kun valtionhallinnon byrokraatin ja (ainakin väliaikaisen) diplomaatin tausta onkin filosofia eivätkä taloustieteet,

oikeustieteet tai valtiotieteet – noin yleisesti. Tosin viimeksi mainittu on kyllä ehkä sittenkin lähinnä oikeata akateemista arvoani, sillä virallisesti ole filosofian tohtori vaan käytännöllisen filosofian puolelta valtiotieteiden tohtori.

Kirjoitan tätä ”kehityskertomustani” juuri nyt kun olen poissa päätoimisesta akateemisesta virasta. Erosin lopullisesti Reader in Development Ethics -akateemisesta virasta Birminghamin yliopistolta vuoden 2008 lopulla – kolmen vuoden virkavapaan jälkeen. Tarkoituksena on kuitenkin palata akateemiseen työhön myös tämän valtionhallinnon jakson jälkeen. Tämän vuoksi en missään vaiheessa ole lopettanut filosofiaa tutkimusta ja julkaisemista. Lisäksi yritän opettaa vierailuluentoja ja pitää dosenttikursseja aina ajan salliessa. Pyrin myös julkaisemaan nimenomaan nykyiseen erityisasiantuntijan työhöni liittyviä artikkeleita, joissa tuon yhteen yhteiskuntafilosofisen argumentaation ja poliittisen analyysin. Tavallaan käytännöllis-filosofinen analyysi on edelleen keskeinen osa työtäni, vaikka monenlaiset hallinnolliset toimet ja kenttämatkat vievätkin suurimman osan virallisesta työajastani. Filosofialle omistautunut ”tohtori” kuitenkin jatkaa pohdiskelujaan myös työajan ulkopuolella ja uhraa tutkimukselle iltatunteja ja viikonloppuja. Esimerkiksi Afrikan poliittisen tilanteen ja erilaisten kriisien ymmärtäminen on tullut helpommaksi kun niitä tutkii yhteiskuntafilosofisen sekä toisaalta myös afrikkalaisen filosofian näkökulmista. Ylipäätään kehityksen ongelmia, ihmisoikeuskysymyksiä, korruption mutkia ja hyvän hallinnon haasteita ei voi selkeästi hahmottaa ilman moraalifilosofian ja etiikan perusteita.

Alku aina hankalaa....

Minulle filosofian opinnot alkoivat vähän yllättäenkin. Olin alun perin hakenut Valtiotieteelliseen tiedekuntaan lukemaan viestintää ja vaihtoehtoisesti valtio-oppia, mutta tulin hyväksytyksi käytännöllisen filosofian opetusohjelmaan. Eli filosofia ei ollut ensimmäinen intohimoni ja prioriteettivalintani. Itse asiassa mietin että mitähän tämä oikein mahtaa olla. Kun kuitenkin olin yliopistoon päässyt ei auttanut muu kun mennä kiltisti tutustumaan omaan, uuteen pääaineeseen. Filosofian perusteita oli joskus heppoisesti luettu lukiossa psykologian sekä uskon-

non (nyt kai elämänkatsomustiedon) yhteydessä. Ja ylipäätään pidin lukemisesta, pohtimisesta ja kirjoittamisesta, mutta en kyllä noihin aikoihin arvannut siitä uraa aukenevan.

Alussa tutustuminen akateemiseen filosofiaan peruskurssien ja kurssikirjojen kautta oli hieman hämmäntävä ja joskus vähemmän innostava kokemus. Ensimmäinen akateeminen luennoitsijani filosofian johdantokurssilla ei koskaan katsonut meihin opiskelijoihin päin, hänen liitutaululle ripeltämänsä koukerot olivat suhteellisen vaikeatajuisia enkä oikein saanut sanoista mitään selvää – jos vaikka sattumalta muuten olisi ymmärtänytkin mitä hän meille halusi opettaa. Elävästi mieleeni jäi vain, että hän pitkään puheli kuin itsekseen omenasta, joka mahdollisesti oli tai ei ollut olemassa. Näihin aikoihin ajattelumaailmani oli aika käytännönläheinen ja pohdin pettyneenä, ettei tämä taida olla ihan minun alaani sittenkään.

Kuitenkin pikkuhiljaa, ehkä nimenomaan oman ylimääräisen lukemiseni kautta alkoi aihealue avautua ja kiinnostukseni filosofiseen pohdintaan sekä erityisesti argumentaatioon herätä ja syventyä. Toimittajan ja diplomaatinkin urasta haaveilleelle kriittinen ajattelu, logiikka ja kysymysten esittäminen oli erityisen mielenkiintoista. Luin viestintää sivuaineena, ja viimeistään ensimmäisen vuoden jälkeen kävi selväksi, että olin onnekas tullessani sijoitetuksi juuri käytännöllisen filosofian ohjelmaan. Pääaineen vaihtaminen ei enää tullut mieleenikään, mutta sivuaineina jatkoin kehitysmaatutkimusta, viestintää ja valtio-oppia.

Olin jo viettänyt muutaman väli vuoden työelämässä ja yliopisto-opiskelu tuntui sen jälkeen melkein lomalta. Sain vapaasti valita kurssit ja oman opiskelutahtini. Koska olin aikaisemmin työn ohessa lukenut esim. Markkinointi-instituutin tiedottajan tutkinnon sekä journalismiopistoja etäisopetuksena Kalifornian yliopistossa, tuntui yliopiston tahti aika kevyeltä ja vapaalta. Tunnollisesti kuitenkin pari ensimmäistä vuotta osallistuin niin monelle luentokurssille kuin vain ehdin. Kävin myös ahkerasti tiedekuntatenteissä ja sain todella paljon opintoviikkoja ”pesämunaksi”. Ehdin käydä melkein kaikkien luennoitsijoiden kurseilla – joista jotkut innostavampia ja pätevämpiä kuin toiset. Otin kurseja sekä teoreettisen että käytännöllisen filosofian puolelta.

Gradusta sekä päänvaivaa että innostusta

Taisi olla kolmas opiskeluvuoteni kun rupesin suunnittelemaan gradua. Mutta mistä aiheesta, siinäpä oli runsaudenpulaa kun filosofian opiskelijan pää ja maailma ovat ideoita ja kiinnostuksen kohteita tulvillaan. Näihin aikoihin siis jo kaikki filosofian alueella alkoi kiinnostaa ja huomasi myös että filosofinen argumentaatio antaa taidot vaikka minkä ja minkälaisen aiheen käsittelemiseen. Työskentelin kolmannen opiskeluvuoden lopulla myös Suomen Työnantajien Keskusliitossa (STK) tiedottajan äitiyslomasijaisena. Työmarkkinaneuvottelujen ollessa jälleen kerran tiukimmillaan pohdin ensin miten tekisin Suomen työmarkkinapolitiikasta nimenomaan 'käytännöllisen' sekä filosofisen gradun. Sitteen kuitenkin vuoden 1990 kesän muutaman kuukauden pituinen työjaksoni konferenssisihteerinä WIDER-instituutissa sai minut todella innostumaan tutkijan urasta ja erityisesti kiinnostumaan kehityksen etiikasta. Kesällä 1990 pidettiin "The Quality of Life" -konferenssi, jossa tutkimusalueen kaikki silmäätekevät akateemikot olivat läsnä, kuten Martha Nussbaum, Amartya Sen, Hilary Putnam, Michael Walzer, vain muutamia mainitakseni. Erityisesti olin kiinnostunut Amartya Senin toimintamahdollisuusetiikan ongelmista ja mahdollisuuksista globaalin oikeudenmukaisuuden kysymyksissä. Siitä tuli graduni aihe ja ohjaani oli Heta Gylling (silloinen Häyry), joka oli oikein pätevä ja aina rohkaiseva. Tosin tuodessani ensimmäisen tutkimussuunnitelman hahmotelman Hetalle, hän totesi huvittuneena, että näyttäisi siltä että gradustani tulee noin 1000 sivua pitkä. Olin ihmeissäni, omasta mielestäni en ollut vielä kattanut kun osan keskeisistä aihealueista. Loppujen lopuksi gradustani tuli ihan selkeä ja sain eximian arvosanaksikin. Heta myös kannusti minua jatkamaan tutkijana ennen kuin tämä vaihtoehto oli edes tullut itselleni mieleen. Minusta yliopiston akateemisen henkilökunnan puolelle pääseminen oli aina ollut mysteeri, olin utelias kokeilemaan. Kuitenkin minulla oli vielä kaikenlaista journalismiin ja mediaan edelleen liittyvää suunnitelmaa mielessä. Kun minulta kuitenkin kysyttiin kiinnostusta liittyä Olli Loukolan ja Marjaana Kopperin kanssa yhteiskuntafilosofian tutkimusryhmään, jolle haettaisiin Akatemiasta rahoitusta aikanaan, innostuin heti. Tällaista tilaisuutta ei kerta kaikkiaan voi luovuttaa käsistään.

Filosofian tutkijaksi?

Graduni oli tärkeä ponnistuskivi tutkijan uralle ja innosti jatkotutkimuksen tekoon. Lisensiaattitutkimus modernin oikeudenmukaisuuskäsityksen kritiikistä valmistui parissa vuodessa. Se sai harvinaisen arvostuksen laudatur ja julkaistiin Gaudeamuksen toimesta *Oikeutta Ilman Kohutuutta* -nimellä ja sai jopa – ehkä hieman kiistanalaisen – kunniamaininnan vuoden tiedekirja-kilpailussa 1994. Tämä tietysti lisäsi intoa jatkaa tutkimusta, vaikka väitöskirjan englanniksi kirjoittaminen hieman arveluttikin. Rahoituksen kohdalla olin todella onnekas. Sain ihan alkuun Leo ja Regina Wainstein -säätiön apurahan, sitten Helsingin Sanomien 100-vuotissäätiön apurahan ja vielä myöhemmin tukea myös Suomen kulttuurirahastolta. Vaikka nämä apurahat olivat suhteellisen vaatimattomia summia, niiden turvin sain mahdollisuuden keskittyä tutkimukseen täyspäiväisesti kun vihdoin Suomen Akatemian hakemuksemme 'Hyvinvoinnin käsityksestä ja yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta' sai rahoituksen, oli väitöskirjatutkimukseni hyvällä alulla. Laajensin siinä lisensiaattityöni aihetta jatkaen yhteiskuntafilosofian teemoilla ja oikeudenmukaisuuden ongelmia pohtien, mutta väitöskirjani keskittyi nimenomaan John Rawlsin poliittisen liberalismien käsitteeseen ja toisaalta sen ongelmiin sekä Rawlsia vastaan esitetyn kommunitaristisen kritiikin analysoimiseen. Koska Rawls ja kommunitaristit ammensivat filosofisia perusteitaan Kantista ja Hegelistä halusin tutkia tarkemmin myös näiden alkuperäisiä tekstejä ja niiden tulkintaa modernin amerikkalaisen yhteiskuntafilosofian piirissä. Sainkin DAAD:n (Deutsche Akademische Austauschdienst Scholarship) apurahan vuonna 1996 muutamaksi kuukaudeksi Saksaan. Niinpä Bonnin yliopistolla opiskelin sekä saksan kieltä että Kantin ja Hegelin teoksia. Luulen, että juuri Saksassa oleskelu valaisi myös näiden kuuluisien filosofien kulttuuritaustaa ja historiaa, ja auttoi näin avaamaan heidän ajatuksiaan paremmin kuin jos olisin vain lukenut heidän töitään Suomessa ja suomeksi. Kirjoitin väitöskirjaani ahkerasti, sillä hieman myöhemmin opinnot aloittaneena halusin valmistua mahdollisimman nopeasti ”tohtoriksi ennen eläkeikää”. Sitä paitsi olin luvannut ohjaajaleni Heta Gyllingille, että olisin ensimmäinen tutkimusryhmästämme, joka väittelee.

Väitöskirjani ohjaajat olivat siis sekä Heta Gylling (ent. Häyry) että Matti Häyry. Molemmat seurasivat työni edistymistä tarkasti. He antoivat sekä rohkaisevia että kriittisiä kommentteja – minusta molempia aiheellisesti. Samaan aikaan koin kuitenkin, että minulla oli täysi vapaus tehdä tutkimustani itsenäisesti ja omista lähtökohdistani.

Väitöskauhusta karonkkaan

Vastaväittäjäkseni pyydettiin Hiller Steineria Manchesterin yliopistosta. Steiner oli tunnettu nk. akateeminen vasemmisto-libertaristi ja kansainvälisesti arvostettu yhteiskuntafilosofi. Vihdoin väitöskirja oli valmis, esitarkastettu ja painatuslupa myönnetty. Kirja ilmestyi *Acta Philosophica Fennica* -sarjassa. Sitten alkoivat väitösvalmistelut ja pikkuinen paniikki iski – miten tässä pärjääkään, minkälainen persoona vastaväittäjäni professori Steiner mahtaa olla, ymmärrätkö häntä ja hänen mahdollisia kysymyksiä laisinkaan, osaanko vastata. Kaikki sujui kuitenkin hyvin, vanhan päärakennuksen sali täynnä sekä opiskelijakavereita ja luennoitsijoita että sukulaisia ja ystäviä. Olin oikein otettu kun laitoksen kuuluisa akateemikko Georg Henrik von Wright oli myös vaivautunut paikalle ja näytti kuuntelevan mielenkiinnolla, aivan eturivissä vielä. Luin lektioni vielä hieman perhosiatsassa, mutta kun pääsimme professori Hillerin kanssa keskustelun vauhtiin ei enää yhtään jännittänytäkään. Hiller oli hyvin miellyttävä ja pätevä vastaväittäjä, joka ei tarttunut ikävästi pienen pieniin yksityiskohtiin vaan tahtoi keskustella suuremmista kokonaisuuksista ja ajatusmalleista. Poliittisena filosofina häntä näytti kiinnostavan esittämäni moraalinen individualismi ja sen filosofiset perusteet, sekä miten tätä yhteiskuntafilosofista mallia voidaan soveltaa käytäntöön. Illalla pidettiin isolla joukolla karonkkaa Linnunlaulussa Töölönlahden rannalla. Paikka oli oikein tunnelmallinen, puheet hienoja ja rohkaisevia ja ilta kokonaisuudessaan rentoutunut ja siitä jäi paljon hyviä muistoja.

Urakehitys tohtorin tutkinnon jälkeen

Akateeminen ura lähti lupaavasti liikkeelle. Sain pian väitöksen valmistumisen Fulbright-stipendin, jonka turvin pääsin USA:han jatkamaan

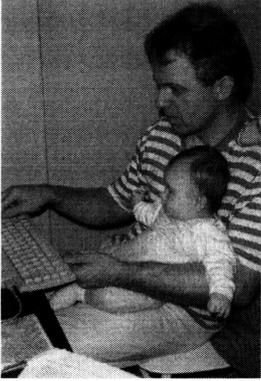
samasta aiheesta tutkimusta University of South Floridaan. Sain myös Akatemian tutkijatohtorin apurahan uuden teknologian eettisten ongelmien analyysiin, keskittyen nimenomaan tietotekniikkaan ja biotekniikkaan. Näiden vertailu Euroopan ja Yhdysvaltojen kesken, sekä filosofisesta että poliittisesta perspektiivistä, oli todella avartavaa ja kiinnostavaa. Monien mielenkiintoisten käänteiden kautta vuonna 1999 olin Tansaniassa tutkimusta tekemässä ja entistä enemmän myös opettamassa Dar es Salaamin yliopistossa, joka palkkasi minut myöhemmin myös avustamaan filosofian ohjelman kehittämisessä sinne. Tämä vasta mielenkiintoinen haaste olikin. En ainoastaan siis opettanut filosofiaa afrikkalaisessa yliopistossa, jossa kirjoja ja muuta keskeisiä resursseja ei ollut nimeksikään, vaan myös suunnittelin sinne filosofian opetusohjelman. Päädyin myös opettamaan afrikkalaista filosofiaa. Filosofia oli pudonnut pois Tansanian akateemisesta kehityksestä, kun sitä ei nähty tarpeeksi ”käytännöllisenä” kehityksen eteenpäinviemisessä. Kun kuitenkin keskustelimme nimenomaan kriittisen ajattelun, argumentaation, etiikan ja moraalisekä yhteiskuntafilosofian keskeisestä merkityksestä demokratian ja kehityksen ajureina, saivat filosofian opinnot lisää puhtia myös Dar es Salaamissa. Lisäksi vedimme samalla Suomen ulkoministeriön rahoittamaa ja Tampereen Kehityskaupan hallinnoimaa kansalaiskasvatusprojektia, joka kulki nimellä ’Professional and Civic Ethics Education’. Projektin tarkoituksena oli tuoda etiikka ja kriittinen ajattelu myös muiden kuin yliopisto opiskelijoiden saataville. Näissä keskusteluissa opin todella lisää filosofian käytännöllisyyttä sekä tietysti laajasti myös Afrikan ongelmista. Filosofian ohjelma Dar es Salaamin yliopistolla jatkuu ja kehittyy pikkuhiljaa edelleen. Mainitaan nyt sekkin, että kuusi kuukautta muuten Tansaniassa menneiden vuosien aikana olin vierailevana tutkija Victorian yliopistossa Wellingtonissa, Uudessa-Seelannissa. Sielläkin aukesi uusi ja mielenkiintoinen maailma jopa intialaiseen filosofiaan että maori-kulttuuriin.

Tansaniasta loppujen lopuksi päädyin sitten Iso-Britanniaan, muistaakseni vuonna 2003. Erilaisten globaalien oikeudenmukaisuuden, bioetiikan ja muiden kehityksen etiikan tutkimukseen liittyvien mutkien kautta minut pyydettiin hakemaan Reader in Development Ethics -paikkaa Birminghamin yliopistossa. Ehdin olla siellä kolmisen vuotta ennen Keniaan muuttoa. Päädyin itse asiassa monitieteellisen tutkimus-

keskuksen The Centre for the Study of Global Ethics johtajaksi. Tämä sinänsä kunnianarvoisa paikka kuitenkin vei ajan ja voimat akateemiselta tutkimukselta yliopistohallintoon liittyvien kysymysten selvittelyssä. Vähitellen alkoi tuntua siltä, etten enää tehnyt filosofisesti sitä mistä pidin eniten – eli opettamisesta ja tutkimisesta. Niinpä lopulta oli aika yrittää jotain uutta ja aivan erilaista. Ja Afrikka ikään kuin kutsui takaisin. Tansanian sijaan kuitenkin hain Suomen Nairobien edustustoon enkä ole katunut tätäkään ”loikkausta” hyvinkin erilaisten urien välillä. Kiinnostukseni globaalien oikeudenmukaisuuden kysymyksiin ei ole kadonnut minnekään, nyt vain katselen niitä myös käytännön näkökulmasta – ja teorian ja käytännön välinen kuilu innostaa jatkotutkimuksiin. Lisäksi pidän edelleen dosenttiopetusta Helsingissä sekä yhteyttä Birminghamiin, Jyväskylään ja moniin Afrikan tutkimus- ja oppilaitoksiin – ja erityisesti Nairobien ja Dar es Salaamin ja Makereren yliopistoihin. Olen esimerkiksi edelleen Ugandan Makerere yliopiston filosofian ohjelman ’ulkoinen tarkastaja’ (external examiner). Luulen, että käytännön kansainvälinen diplomaatia ja kehitystyö on näin antanut uusia ulottuvuuksia paitsi filosofiseen tutkimukseen myös opetukseen.

Paluu tutkijan uralle on edelleen mielessä. Katsotaan mitä tapahtuu 2010 jälkeen. Mahdollisesti vierailevan tutkijan pesti takaisin University of South Floridaan. Kuitenkin on sanottava, että tohtoriksi opiskelu on todellakin vastannut sille asetettuihin odotuksiin. Luulen, että odotukseni eivät ehkä alun perin olleet niin kovin korkealla eikä tohtoriksi tuleminen ollutkaan niin huima kokemus, kun se kuulostaa siinä vaiheessa kun on vasta tutkimuksen alkupuolella. Tutkimuksen aihevalinta oli myös oikea, sillä yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden teema on jatkunut sujuvasti sekä teorian että käytännön tasolla.

*Suomen suurlähetystö,
Nairobi / Ulkoasiainministeriö*

Veli-Matti Värri

FT, professori

s. 20.6.1956, väitös 22.3.1997

Vastaväittäjä: apulaisprofessori Seppo Sajama

Kustos: professori Veikko Rantala

Kirjan otsikko: Hyvä kasvatustiede –
kasvatustiede hyvään. Dialogisen kasvatustieteen
filosofinen tarkastelu erityisesti
vanhemmuuden näkökulmasta

Filosofian tohtoriksi ilman jiddishin kieltä

I

Kevättalven kylmä aurinko valaisee työhuoneeni sohvanurkkausta. On lauantai maaliskuun 22. päivänä vuonna 1997. On kirkas pakkaspäivä, vaikka ensi viikolla on jo pääsiäinen. Heräsin kuudelta, levottoman yön jälkeen; nyt kello lähentelee kolmea iltapäivällä. Mieleni on vallannut syvä rauha ja hyvinolontunne. Kuuntelen tyynenä, kun filosofian professorit Veikko Rantala ja Seppo Sajama jutustelevat äskeisistä konferenssimatkoistaan. Siemailemme hitaasti kuohuviiniä. Väittelin hetki sitten tohtoriksi filosofian alalta tässä vanhassa sokkeloisessa kivitalossa, joka on ehtinyt palvella mm. Punakaartin päämajana. Veikko oli väitöstilaisuuden kustoksena ja Seppo vastaväittäjäni. Väitöskirjani nimi on *Hyvä kasvatustiede – kasvatustiede hyvään. Dialogisen kasvatustieteen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta*. Se on filosofian väitöskirja kasvatustieteen alalta, ja sellaisena harvinainen Tampereen yliopistossa ja suomalaisen filosofian kentällä. Tuolloin en arvannut, että kirjasta otettaisiin viides painos vuoteen 2004 mennessä. Istumme vielä hetken työhuoneessani kasvatustieteiden laitoksella, jossa olen ollut vuosien varrella useissa määräaikaisissa virkasuhteissa, viimeksi nuorisokasvatustieteen lehtorina. Olin päättänyt jo filosofian opiskelijaksi päästyä-

ni, että filosofia on missiini, mutta leipätyöni on toisaalla. Kun kuohuviinipullo on tyhjentynt, vedämme ulsterit päälle ja lähemme verkkaisesti hivuttautumaan keskikaupungille. Professorit menevät hotelleihinsa, ehkä iltapäivänokosille tai aperitiiville. Minä kävelen Sammonkadun kotiini saakka, vaimoni ja kolmen pienen tyttöni luo. Aion levätä hetken ja luonnostella puhetta illan karonkkaan, joka olisi ravintola Laternassa. Kohta pääsen rakkaitteni luo, jotka toivottavasti herättävät minut, jos tämä onkin unta.

II

Tämä maaliskuun pakkaslauantai oli eittämättä elämäni käännekohta. Koulutieni oli ollut kaksijakoinen. Aika ajoin ahdistavien ja kurinalaisen Artjärven kansakouluvuosieni jälkeen oppikoulu oli vapauden valtakunta. En erityisemmin ponnistellut, mutta erityisiä vaikeuksiakaan ei ollut. Totta puhuen olisin halunnut pelata jalkapalloa, juosta ja hypätä kaiket päivät. Koululaiskalenterissani luki toiveammattien kohdalla ammattijalkapalloilija tai agronomi. Itä-Uudenmaan yhteiskoulusta oli luontevaa siirtyä Porlamin lukioon, joka toimi samassa koulurakennuksessa. Kirjoitin ylioppilaaksi, pää täysin tyhjänä kunnianhimoisista toiveista tai tavoitteista. Armeijaan meno tuli otolliseen aikaan, sillä pystyin sen ansiosta siirtämään hämää koulutusvalintojani eteenpäin. En ollut militaristi, mutta sissikoulutus ja upseerinarvo kohottivat omanarvontunnettani epämääräisten lukiovuosieni jälkeen.

Olin jo ennen armeijaan menoa lukenut inspiroivia juttuja Korpi-lahdella toimivasta Alkio-opistosta. Koska en muuta paikkaa keksinyt, kolkuttelin syyskuun aurinkoisena päivänä tähän Päijänteen kainalossa sijaitsevaan opinahjoon. Vaikka kansanopiston puoluetusta arvelutti, maalaisliittolaisen kotini vuoksi valintani ei tuntunut mahdottomalta. Odotin innostavaa ilmapiiriä, hyviä ystäviä, erotiikkaa ja vapautumista kotiseutuni kahleista. Lähes kaikki toiveeni toteutuivat. Edessäni oli elämäni hauskin vuosi. Hauskanpidon lomassa kävin myös luennoilla, toimitin uusien ystävieni kanssa opiston oppositiolehteä ja keskustelin ja kiivailin vimmatusti. Pekka Hämäläinen (joka menehtyi jo kolmekymppisenä) ja Seppo Niemelä olivat jotain muuta kuin aiemmat opettajani: hieman boheemeja sivareita, jotka kertoivat humaaneista ihan-

teistaan, mutta olivat samalla ironisia ja provosoivia älykköjä. He haastoivat kaltaiseni innokkaan, mutta tietämättömän nuoren ennakkoluuloja; kumpikin osasi myös kannustaa. Yhtäkkiä elin yhteisössä, jossa kävimme päivittäin yhteiskunnallisia ja elämänfilosofisia keskusteluja. Opistossa vieraili myös ulkopuolisia luennoitsijoita, joista minulle merkittävin oli filosofian professori Reijo Wilenius. Vuosi meni siivillä, ja kevään lähestyessä olin huomaamattani löytänyt opiskelun kipinän, joka jo suuntautui kansanopiston ulkopuolelle, yliopistoon. Monien aiempien opistolaisten tapaan olin saanut vakaumuksen, että haluan Tampereen yliopistoon ja siellä nuorisotyön tutkintoon.

III

Nuorisotyön tutkinto oli vielä valmistautumista varsinaisiin yliopisto-opintoihini. Pääaineitani olivat kasvatusoppi, Yo-talo, Tillikka, elokuvakerhot, Neil Young, punk rock & uusi aalto ja idealistinen maailmanparantaminen uusien ystäväni seurassa. Tuolloin elettiin poliittisten opiskelijaliikkeiden voimavuosien viimeisiä aikoja. Marxilaiset ryhmät asettivat muille toiminnan ehdot ja tietynlaisen filosofisen vaateen, johon jokainen, joka oli vähänkin intellektuaalisesti suuntautunut, joutui ottamaan kantaa. En kuulunut marxisteihin, mutta tavasin vapaaehtoisesti vaikeatajuisia tekstejä ja yritin pysyä mukana päivän keskusteluissa. Elin voimakasta nuoruuttani ja aloin tuntea, että pelkkä hauskanpito on tyhjää; aloin kokea, kuten jälkeenpäin voi sanoa, eksistentiaalista angstia ja elämäntarkoituksen kaipuuta. Pidin iloisista nuorisotyön opiskelijoista, mutta aloin kaivata ”syvempiin sfääreihin”. En muista, millä hetkellä se tapahtui, mutta koin kuin uskonnollisen herätyksen: filosofia on tärkeintä, mitä kuvitella saattaa. Luin Dostojevskia (joka vavahdutti vastaanottavaista sieluntilaani), Sartrea, Camusia, jonkin vaihtokaupan yhteydessä sain *Genesis*-lehtiä. Kuljetin Platonin dialogeja virttyneen pomppani taskussa, tukkani oli tietenkin pitkä. Pengoin divarien kätöksistä käännettyjä filosofian klassikkoja ja kaunokirjallisuutta. Kasvoi vakaumus: tahdon filosofian opiskelijaksi.

Opintolaina karttui ja rahat loppuivat; oli mentävä töihin. Onnistuin lastenkotityön ohessa parsimaan kokoon repaleiset opintoni, ja vihdoin valmistuin sosionomiksi. Filosofinen herätykseni sai aikaan sen,

että päätin pyrkiä mahdollisimman pian takaisin yliopistoon. Näin teinkin, mutta tapasin ystäviäni päivää ennen pääsykoetta, ja ankaran päänsäryn vuoksi koe ymmärrettävästi epäonnistui. Onnistumisen aika tuli myöhemmin, Jyväskylän kaupungin nuorisokodissa viettämäni työvuoden aikana. Luin tuohon aikaan jatkuvasti filosofista ja yhteiskunnallista kirjallisuutta, joten pääsykoekirjana ollut Teräväisen *Johdatus filosofiaan* sisäistyi paremmin kuin Kailan *Inhimillinen tieto* joitakin vuosia aiemmin. Pääsin yhtenä kuudesta valitusta aloittamaan filosofian opintoni syksyllä 1984. Merja, Jyväskylään muuttoni syy ja tuleva vaimoni, muutti kanssani Tampereelle. Elämäni muuttui ratkaisevasti.

IV

Aloin opiskella määrätietoisesti. Innostavin luennoitsija oli filosofian assistentti Juha Teräväinen, joka myöhemmin muutti sukunimensä Vartoksi. Teräväinen oli ihailtu, salaperäinen, tyyllitietoinen ja hieman elitistinen filosofi; hänen Husserl- ja Heidegger-luentonsa olivat alkunalle, mitä myöhemmin sanottiin tamperelaiseksi fenomenologiaksi. Poimin filosofian graduni aiheen Teräväisen luennoilta jostakin hänen Maurice Merleau-Pontya koskevasta huomautuksestaan. Kirjoitin graduni intersubjektivisuuden ongelmasta Merleau-Pontyn filosofiassa. Opintojeni loppuvaiheessa Teräväinen pyysi minua valtakunnallisen fenomenologia-kollokvion (Esa Saarinenkin oli siellä) puhujaksi. Pidin ensimmäisen julkisen filosofian esitelmäni (luin papereista), joka julkaistiin myöhemmin Varton perustamassa *Pohdin*-aikakauskirjassa. Varton pedagogisia ansioita ei voi yliarvioida: hän antoi nuorille kirjoittajille mahdollisuuden ja palstatilaa. Tästä joukosta syntyi filosofinen aikakauslehti *niin & näin*, jonka tarina on kestänyt jo 15 vuotta. Ensimmäinen professorini oli Raili Kauppi, etäinen ja elegantti luennoitsija, jonka oppineisuutta kiitimme viljalti. Kauppi ehti olla vain vuoden professorinani ennen eläkkeelle siirtymistään. Kaupin jälkeen filosofian oppituolin haltijaksi nimitettiin logiikan mestarina tunnettu Veikko Rantala. Pian kävi selväksi, että Rantala on avarakatseinen ja liberaali filosofi. Syvennyin tosissani pro gradun tekemiseen, ja siten rakensin hyvää perustaa myöhemmälle akateemiselle elämälleni; Merleau-Pontya tutkiessani opin sekä ajattelemaan että kirjoittamaan paremmin. Kun

graduni osoittautui kelvolliseksi, ja Varto ja Rantala vihjasivat jatko-opintojen mahdollisuudesta, aloin itsekkin suunnitella tutkimussuunnitelman kirjoittamista.

Tutkimussuunnitelma oli vielä ”merleau-pontylainen”; se käsittelee ruumiin filosofiaa. Pääsin filosofian jatko-opiskelijaksi juuri lamavuosien alkaessa, mutta vielä meni kolme vuotta ennen kuin todelliset opinnot saattoivat alkaa. Hain sinnikkäästi kaikkia mahdollisia apurahoja, kunnes sain ensimmäisen pienen stipendin Tampereen yliopistolta. Sitten osuin kultasuoneen, Tannerin säätiö myönsi 50 000 markan apurahan kasvatuksen perusteita käsittelevälle väitöskirjasuunnitelmalleni. Apurahan ja filosofian laitoksen antaman työhuoneen ansiosta saatoin vihdoin lukea, kirjoittaa ja keskittyä ajattelutyöhön. Sain seuraavana vuonna Tannerin säätiöltä toisenkin apurahan sekä vielä Tampereen yliopiston kokovuotisen stipendin. Olin rahaton kolmen pienen tytön isä. Olen varma, että ilman apurahoja väitöskirjani olisi jäänyt tekemättä. Intenssiivinen tutkimusprosessi kesti kolme vuotta; viimeistelyvaiheessa olin muutaman kuukauden työttömänä ennen kuin pääsin yliopistolle hoitamaan määräaikaista lehtorin virkaa.

Väitöskirjan tekeminen oli aluksi hapuilevaa ja raskasta. Seitsemän ensimmäistä kuukautta olin entisten kaavojeni vanki, kunnes sain ”fönomnologisen” perusoivalluksen: kasvatusta ei pidä redusoida yleisfilosofiseksi tutkimuskohteeksi, vaan sitä on lähestyttävä omin ehdoin; ennen jatkotutkimuksia on selvitettävä, mitä kasvatusta on. Tästä alkaen pohdin kasvatusta ”olemuksesta” ja aloin lukea varsinaisten kasvatustutkijoiden tekstejä. Näihin aikoihin perheeseeni syntyi tyttövauva. Tutkimukseni kannalta hänen syntymänsä oli oikea-aikainen, sillä hän vakuutti minut, että auttamisvastuu on kasvatussuhteen ensisijainen lähtökohta; kaikki muu seuraa siitä. Olin löytänyt myös Martin Buberin dialogisuusfilosofisen kasvatustutkimuksen, joka puhutteli minua syvästi. Näistä ”elämänfilosofisista” ja teoreettisista aineksista kehkeytyivät väitöskirjani rakenteet. Auttamisvastuun näkökulmasta minulle avautuivat kasvatustutkimuksen sosiaaliantologiset tasot, joiden varassa aloin nähdä työni kokonaisuuden. Tästä lähtien olin kestäväällä pohjalla, ja tarina alkoi kuljettaa minua; aloin nauttia oivallusten hetkistä ja tutkimustyöstä. Minulla ei ollut varsinaista ohjaajaa, mutta päteviä tukihenkilöitä sitäkin enemmän: Varton vaikutushistoria vuosien takaa, Veikko Rantala,

Leila Haaparanta, Lauri Mehtonen, Timo Klemola, Jyri Puhakainen – ja tietenkin vaimoni ja varhainen sponsorini Merja, jonka kanssa keskustelin päivittäin tutkimuksestani. Vaikka Mehtonen ei ollut virallinen ohjaajani, hänen jykevät ja usein ironisetkin kommenttinsa opettivat minua enemmän kuin useimmat seminaarit.

V

Miten minusta tuli kasvatustieteilijä? Itse asiassa jo lasten- ja nuorisonhuoltolaitoksissa työskennellessäni oivalsin, että kaikki filosofian ja etiikan peruskysymykset ovat läsnä kasvatustieteessä. Filosofian opiskelijana suoritin sivulaudaturin kasvatustieteessä, ja vähitellen suhteeni filosofiaan muuttui, huomasin lähestyvänä filosofiaa kasvatustieteiden peruskysymysten kautta. Apurahaa tuottanut väitöskirjan tutkimussuunnitelma syntyi jo pakottomasti kasvatustieteilijänä; ehkä juuri silloin olin tehnyt valintani, vaikken sitä vielä tiennyt.

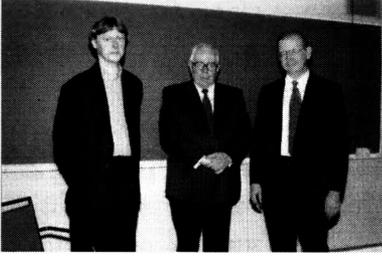
Vuodesta 1989 alkaen ehdin toimia 14 vuotta yliopiston määräaikaisissa virkasuhteissa, kunnes vuonna 2003 tulin valituksi Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen Hämeenlinnan yksikön professoriksi. Minulla on monta syytä kiitollisuuteen tohtoritieteeseen: olen onnekas oppituolin haltija, virkanimikkeessäni mainitaan erikoistumisalani kasvatustieteilijä, saan työskennellä erittäin motivoituneiden, lahjakkaiden nuorten kanssa, ja jatko-opiskelijani ovat erinomaisia. Tiedän, että kasvatustieteilijä on marginaalinen alue niin filosofiassa kuin kasvatustieteessäkin, mutta se ei vähennä vakaumustani alan tärkeydestä. Kuten Kant totesi, kaikki filosofian kysymykset palautuvat kysymykseen ”Was ist der Mensch?”, ja valistuksen perillisinä ymmärrämme, että ihminen on kasvatustehtävä: filosofia ja kasvatustieteilijä kytkeytyvät toisiinsa.

VI

On lauantai maaliskuun 22. päivänä vuonna 1997. Auditorio on täynnä ihmisiä, myös käytävillä istutaan. Tilanne on surrealistinen. Selvisin toissa aamuna Aamu-tv:n suorasta lähetyksestä, siis miksi en selviäisi tästäkin. Kun lection ja ensimmäisten kysymysten jälkeen kykenen sil-

mäilemään salia, näen edessäni elämäni eri kerrokset: iäkkäät vanhempani, isäni, joka oli valistushenkinen maanviljelijä, äitini, joka sai käydä vain neljä luokkaa koulua, vaimoni ja pikkutyttöni, yliopistokollegojani, opiskelijoitani, ystäviäni elämäni eri vaiheista ja monia minulle vieraita sieluja. Vastaväittäjä haastaa minut keskusteluun, mutta tunnen, että hän on puolellani. Tilanne vapautuu ja saamme yleisönkin nauramaan laskiessamme leikkiä metafysiikan liukkaista jäistä. Eräs kiperä tilanne laukeaa, kun sanon vastaväittäjälle: ”Nyt minusta tuntuu, ettei kumpikaan meistä tiedä, mistä puhumme.” Siihen vastaväittäjä: ”No, ehkä on syytä siirtyä eteenpäin.” Kun astumme ulos väitösalista, mainio vastaväittäjäni kuiskaa: ”Sanoit muuten naulan kantaan silloin, kun sanoit, ettemme tiedä, mistä puhumme.” Kun väitöstilaisuus on enää kustoksen loppusanoja vailla, muuan kahden tohtorin tutkinnon originelli kysyy (ymmärtämättä tutkimuskohdettani), miksen ollut tutkinut Buberin hasidismiin keskittyneitä tekstejä. Minut valtaa syvä humoristinen mielihyvä; vastaan, että Buber ei ole ollut *varsinainen* tutkimuskohteeni; sitä paitsi nämä tekstit ovat jiddishin kielellä enkä katsonut tarpeelliseksi opetella jiddishiä väitöskirjaani varten. Tämän jälkeen kustos Veikko Rantala toteaa vähäeleiseen tyyliinsä, että väitöstilaisuus on päättynyt.

Tampereen yliopisto

Från höger: respondent, kustos, opponert

Kristian Klockars

FD, docent

f. 9.5.1963, disputation 13.6.1997

Opponent: professor Thomas Flynn

Kustos: professor Ingmar Pörn

Avhandlingens rubrik: On How to Understand Human Beings and Human Reality: Sartre's Anthropology as a Hermeneutics of Praxis

Sartre, kritisk teori, en disputation och jag

Det var en het och solig junidag 1997. Och dagen efter den är det fortfarande hett och soligt, och jag vandrar tillsammans med min opponent från gårdagen, professor Thomas Flynn (Emory University, Atlanta, USA) omkring på Sveaborg, funderande över Helsingfors historia och förhållandet mellan Sartres och Foucaults tänkande, och hur det kommer sig och är möjligt att arbeta utgående från båda. Eftersom det var det Flynn gjorde, och jag undrade.

De följande åren reser jag till North American Sartre Society och International Association of Philosophy and Literatures kongresser i USA, Nederländerna och England. Tom Flynn tyckte det skulle vara en god idé. Det var det!

En viktig aspekt av att doktorera är det som händer, eller inte händer, efteråt. Ur den synvinkeln sett, liksom ur de flesta andra synvinklar, visade sig Flynn som opponent ett lyckat val. Något jag kanske också hoppades på då jag en gång framlade förslaget. Det hör ju inte formellt sett till doktorandens uppgift att tänka på såna saker, men i praktiken sitter doktoranderna ofta inne med väsentlig information åtminstone om vilka kan tänkas ha den lämpliga sakkunskapen i de frågor som behandlas i avhandlingen. Att sedan också ha tur med att få över en ur tillfället och

avhandlingens perspektiv sett lämplig personlighet, ja där är det ofta andra som vet bäst. I det här fallet gick alla de här sakerna ihop.

Till detaljerna i den här processen hör att det skedde innan internet och e-post var de normala formerna av kommunikation. Hur svarar en opponent i en sådan kultur på en förfrågan på huruvida han är villig och har möjlighet att fungera som opponent? Jo, han ringer mig personligen, från sitt arbetsrum på Emory, helt överraskande en kväll i december: "I'll be glad to come to Finland ... Seems like an interesting project, I'd like to come ... Sometimes in June would suit me best, since I usually go to Europe then". Minnen från en svunnen värld.

Processen som skulle nå sin slutpunkt den heta junidagen inleddes 1989 i och med att jag lämnat in min magisteravhandling och fått den godkänd. Professor Ingmar Pörn undrade vad jag tänker göra efter det, en tanke och fråga som jag låtit leva fritt i mitt bakhuvud i några månader före. Vad ska jag göra med mitt liv? Det vill säga, i nästa steg?

Beslutet att fortsätta, och ta nästa steg genom att fortsätta göra ungefär detsamma som tidigare, var både lätt och något oroande. Vad skall jag annars göra än att fortsätta? Jag tror ju jag kan det här rätt bra, åtminstone helt tillräckligt för att gå vidare. Och roligt är det ju. Men hur är det med meningsfullheten i det hela? Vad gott skulle det göra? Men just det, vad annat skulle jag kunna tänka mig göra? No idea!

Jag skrev min magisteravhandling om Sartres teori om det intersubjektiva och sociala, och det ämnet lämnad en hel del frågor öppna. Vilken är en sådan teoris plats inom så kallad kritisk samhällsteori? Hur förhåller sig Frankfurt-skolans kritiska teori till de franska diskussionerna om marxism? Vilken överhuvudtaget är eller ska vara den kritiska samhällsteorins grundval? Svaren på de här frågorna, tänkte jag, kunde tänkas ges några nya svar genom en ännu mer djupgående studie av Sartres verk *Critique de la Raison dialectique* från 1960. Det var ditåt den avslutade magisteravhandlingen och mina intressen pekade.

Professor Pörn, alltså Ingo, följde principen att doktoranderna själva ska få styra riktningen på sitt arbete, oberoende av hur mycket professor själv kan området. Uppgiften, eftersom han tyckte att han inte själv kan ämnet tillräckligt bra, var då att hitta lämpliga handledare. Överraskant Esa Saarinen, som redan kommenterat och bedömt min pro gradu, gick gärna med på att fungera som handledare.

Samtidigt öppnades en möjlighet för mig att vikariera som assistent i filosofi, och den möjligheten och utmaningen tog jag med glädje emot. Det skulle dock snabbt visa sig hur svårt det är att kombinera arbete på en doktorsavhandling med att sköta en heltidstjänst på institutionen. Till assistentens officiella ram hörde på den tiden det negativa kravet att jag inte får använda mer än ca hälften av arbetstiden till andra uppgifter än doktorandstudier, men på den praktiska verklighetens nivå blev det snart uppenbart att den regeln inte gäller. Eller det vill säga det skulle ha krävt att jag skött min tjänst dåligt och enbart utnyttjat den för mina personliga ändamål. I så fall, under dessa villkor, skulle jag ha kunnat uppfylla de formella kraven. Men att arbeta som assistent i ett läroämne med enbart en professor och ingen amanuens innebar för mig självklart att mer än hälften av tiden går till "annat är fortsättningsstudier". Det innebär i praktiken en ständig ström av människor som knackar på dörren med frågor av mycket varierande slag.

Citat ur en lapp jag tecknade ner någon gång i början av 90-talet och vilken jag medvetet sparat ända sedan dess: "Kl. 8.10: på jobbet, kokar kaffe, börjar läsa. Kl. 8.30: Ingo knackar på och vill visa hur snyggt han städat sitt bord, och annat angeläget. Kl. 8.50: läser. Kl. 9.00: Jens ringer och vill veta var Ingmar är. Kl. 9.20: Leila vill ha en översättning. Kl. 9.30: Ingo knackar på igen och kommer in. Kl. 9.40: postar några brev, föranledda av det föregående. Kl. 9.50: Thomi ringer och frågar om ett kongressprogram. Kl. 10.00: ja, vad ska jag då läsa?"

Ett liv fyllt med innehåll alltså, kan man väl säga. Många säger säkert nu att det är dumt, och fel, och att jag borde ha varit mer strikt på den här punkten. Hållit mig hemma, inte svarat i telefon utom vid mottagningsstider, läst och skrivit i stället för att posta brev.

Jag svarar att de i så fall har fel.

Hursomhelst, vad som följde var uppgiften att hitta en lämplig balansgång mellan assistentjobbet och arbetet med doktorsavhandlingen. Jag tycker i själva verket det här trots allt lyckades rätt bra, och sex år (1991–97, året 1989–90 gick till att uppfylla vissa statliga plikter/statligt tvångsarbete) efter att jag inlett arbetet var processen slutförd. Två huvudsakliga tilläggsfaktorer var att jag hade möjlighet att under ett år forska på heltid, ett år jag spenderade i London, samt att institutionen gav mig möjlighet till en undervisningsfri höst 1996. Sär-

skilt det sistnämnda gjorde det möjligt för mig att under 7 månaders tid koncentrera mig helhjärtat på att slutföra den undersökning jag gett mig in på. För det krävdes all den tiden för att, egentligen dag ut och dag in, skapa klarhet både i min frågeställning och i teserna kopplade till dem.

Den här processen stöddes och stördes (fast oftast konstruktivt) av en rad händelser i den omedelbara akademiska omgivningen. Ingo upp-
rätthöll under några år ett seminarium för alla doktorander i det svensk-
språkiga filosofiämnet, och där levde hela tiden tydliga krav på att göra
sina argument så tydliga som möjligt. Det vill säga även så att de som
inte är direkt förtrogna med ens material kan begripa vad det hela hand-
lar om och hur argumenten går. Att det här sedan också innebar att jag
ständigt, om och om igen, tvingade förklara själva grundförutsättning-
arna för min undersökning kan de visa fundera på om det var mer kon-
struktivt eller bromsande. Det var ju mitt eget val att satsa på ett område
som ingen annan kände särskilt väl.

Kan det vara ett misstag att satsa på något eget? Till vilken grad bör
man anpassa sig efter den akademiska omgivning man råkar befinna sig
i? Vilket är viktigare, att i första välja i enlighet med ens övriga livssitua-
tion, och sedan få den omgivning man råkar få, eller att ge allt för att
hitta en lämplig omgivning, med risken för att tvingas ge upp och offra
andra viktiga saker i livet? I fall man här kan kategorisera människor, så
tillhör jag definitivt den senare gruppen. Livet kommer först, filosofin
får lov att följa efter och anpassa sig.

Men, nej, för att svara på den tidigare frågan, jag går inte heller med
på att man som doktorand ska välja sitt forskningsområde i enlighet
med vad man finner sin akademiska omgivning. Det går helt enkelt inte
i längden, och är dumt, för möjlig kvalitet i filosofiskt arbete kommer
enbart till ifall det finns ett personligt engagemang med i ämnesvalet.
Tror jag.

Till en annan process som hela tiden stödde mitt arbete hör natur-
ligtvis en lång rad diskussioner med min handledare, Esa. På institutio-
nen ibland, men mer ofta på Ekbergs café eller Esas hem på Bulevarden.
Esa var antingen intresserad av att höra i vilken riktning i allmänhet
mitt arbete gått vidare och vad jag egentligen tyckte och tänkte om den
bit av Sartres filosofi jag gett mig in på. De här uppmaningarna att klar-
lägga och tycka till fungerade alltid konstruktivt, och bekräftade min

uppfattning om filosofi som en verksamhet där man hela tiden ska tvingas att relatera detaljer och helhetsbild. Andra gånger, och särskilt mot slutet handlade våra diskussioner mest om vissa specifika detaljfrågor som hade en särskilt viktig plats i förhållande till helheten. Typ Esas kommentar till min idé om Sartres ”affirmation of complexity”: håll fast vid det där, lyft ut, utveckla!

I övrigt gick Esas handledning i huvudsak ut på att stöda den riktning och de frågeställningar som jag beslutat mig för. Det vill säga att projektet är mitt, inte hans! Den inställningen passade mig utmärkt.

Det jag sist och slutligen minns mest av från själva arbetsprocessen är dels den långa period på ca sju månader av intensivt arbete då jag hade möjlighet att satsa på projektet på heltid, dels de sista 14 dagarna före inlämningen då jag satt från morgon till sena kvällen och skrev och putsade. Det krävdes den här möjligheten att sitta dag efter dag utan yttre störningar och större avbrott för att nå fram till ett resultat man åtminstone själv är nöjd med. Vilket jag fortfarande är.

Trots att jag i stort sett lämnat bakom mig det specifika området, Sartres senare filosofi, jag satsade på i doktorsavhandlingen. Det blev några presentationer efteråt, några inbjudningar att tala om Sartres filosofi. Men i övrigt tyckte jag att jag gjort tillräckligt på det området, och beslöt i stället att satsa på den systematiska delen, det vill säga kritisk samhällsteori. Och i utvidgningen av det, ge mig ännu djupare in i den västerländska samhällsfilosofin och politiska filosofins fält som helhet. Både utgående från den klassiska samhällsfilosofin, nutida analytisk filosofi och de kontinentala traditionerna. Det är där jag fortfarande arbetar.

Disputationstillfället i sig blev en ganska kort historia, det tog ca en och en halv timme. En lectio – senare publicerad som ”Arvet från Sartre – en regressiv-progressiv studie av en avhandlings praxis” (i tidskriften *Ajatus*, nr 54, 1997), opponentens inledningsanförande, några frågor, mina svar, opponentens avslutande anförande med tillhörande rekommendation om godkännande. Det finns egentligen inte så mycket att säga om det, annat än att tiden gick snabbt och att opponent Flynns inställning till mitt arbete var positiv. Han gick till och med på att ge mig rätt i de kritiska teser jag riktat mot hans eget arbete, vilket ju var snällt gjort.

Festen på kvällen ägde rum på restaurang Taidehallin Klubi. Den var kul och fylld av goda vänner!

Helsingfors universitet

Terhi Kiiskinen

FT, dosentti
s. 6.8.1949, väitös 12.9.1997

Vastaväittäjä: professori Anto
Leikola

Kustos: professori Ilkka Niini-
luoto

Väitöskirjan otsikko: Sigfridus
Aronus Forsius. Pohjoismaisen
renessanssin astronomi ja luon-
nonfilosofi. Tutkielma Forsiuksen
luonnonfilosofisista katsomuksis-
ta, lähteistä ja vaikutteista

Voisit ehkä vähän katsoa...

Joku muistaakseni venäläinen kirjailija kertoi, kuinka tullakseen kirjailijaksi ihminen tarvitsee perunapellon. Sinne multavakojen ja kukkivien perunanvarsien väliin on hyvä piiloutua: mummon silmä ei tavoita ja äidinkin huudot tuuli vie pään yli muun huminan mukana. Ihminen saa omaa aikaa ja mahdollisuuden oman sisäisen maailmansa kehittämiseen. Meillä ei ollut perunapeltoa, oli vain melko pieni perunamaa. Niinpä minusta ei tullutkaan kirjailijaa, mutta tuli kuitenkin filosofian tohtori. Tärkeä edellytys oli se, että asuimme rintamamiestalossa, jossa oli jyrkkä katto ja katon harjasta vähän alaspäin savupiippu. Siellä savupiipun takana oli minun salainen paikkani.

Kouluni kävin ensin Laajalahden kansakoulussa ja sitten oppikoulun Tapiolan yhteiskoulussa, joka oli arkkitehtonisesti ja muutenkin huipumoderni kokeilukoulu: siellä opetettiin muun muassa joukko-oppia. Koulua pidettiin hyvänä ja sinne oli aika vaikea päästä. Sen vuoksi opettajinkin tavan takaa teroittivat mieleemme periaatetta: ”aateluus velvoittaa”. Monet jatkoivat opintojaan Teknillisessä korkeakoulussa ja Helsingin kauppakorkeakoulussa, mutta tuli meitä tänne yliopistoonkin ja moni kollega on tuttu jo kouluajoilta.

Opiskelin aikana, jota ei enää ole. 1960-luvulla ja sen jälkeenkin oli tavallista opiskella hyvin monia oppiaineita eikä kiirettä aina pidetty. Monet suorittivat sellaisiakin arvosanoja kuin kuppilan cum laude (aineopinnot) ja pienoisröntgenin approbatur (perusopinnot). Opintojen venyminen ei aina tietenkään johtunut pelkästään kuppilassa lorvailusta: monet kävivät jatkuvasti töissä. Tärkein syy liittyi kuitenkin ihanteeseen, jonka mukaan ollakseen sivistynyt tuli opiskella laajasti. Joillekin laajan yleissivistyksen hankkiminen kävi aivan itsestään, mutta minä tarvitsin siihen yliopistollista opetusta. Opiskeltuani yllä mainittujen harrastusaineiden lisäksi erinäisiä muita oppiaineita (laskujeni mukaan niitä oli piirustus ja kielet mukaan lukien kai neljätoista) olin lopulta valmistumassa. Silloin olin suorittanut kaksi laudatur-arvosanaa, jotka sain yleisestä valtio-opista ja käytännöllisestä filosofiasta. Oikeastaan saavutin valtio-opissa helpommin menestystä, mutta jostakin oikusta päätin valmistua pääaineenani käytännöllinen filosofia. Muutaman kuukauden kuluttua pääsin professori Raimo Tuomelan tutkimusavustajaksi ja seuraavana vuonna Filosofian laitoksen amanuenssin sijaiseksi. Pätkätöitä jatkui kaksitoista vuotta, jonka jälkeen sain amanuenssin viran.

Tiesin heti valmistuttuani, että haluan jatkaa tohtorin tutkintoon asti, mutta ymmärsin, että minun tulee olla kärsivällinen. Olin jo pienen tyttären äiti ja minulla oli vielä isot opinto- ja asuntovelat maksettavinani. Terveydellisistä syistä aloitin nuorena jättämäni balettiopinnot uudelleen ja harrastus kehittyi vähitellen mieluiseksi lisätoimeksi: opetin pikkulapsille luovaa liikuntaa ja vähän vanhemmille klassisen baletin alkeita. Lisäksi sain opetettavakseni ensin filosofian historian johdantokurssin ja sitten jatkokurssin. Näitä opetin myös kesäyliopistossa. Olin kuunnellut vuosikausia professori Jussi Tenkun filosofian historian luentoja. (Siihen aikaan ei ”suoritettu filosofian historiaa” vaan istuttiin professorin luennoilla niin kauan kuin opintoja kesti.) Tenkulla oli tapana esittää asiat yhteiskunnallisissa konteksteissaan. Näin hän kuvasi käsitteiden merkityssisältöjen historiallista kehitystä antiikista alkaen. Ciceron jälkivaikutus sekä kirkkopoliittisten ja teologisten kehityskulkujen vaikutus filosofian historiaan jäivät erityisesti mieleen – samoin kuivahkoon tyyliin kerrotut hersyvät erikoisuudet, joista voi saada aavis-

tuksen hänen sittemmin hyvin kompaktissa muodossa julkaisemastaan *Vanhan ja keskiajan moraalifilosofian historiasta*.

Suoritin ensin jatkotutkintoseminaarit ja tentit käytännölliseen filosofiaan, mutta sitten päätin vaihtaa tiedekuntaa ja ottaa pääaineekseni teoreettisen filosofian. Vaihto tuntui luonnolliselta, koska olin sillä puolella töissä enkä opinnoissanikaan ollut erikoistunut pelkästään käytännöllisen filosofian ydinalueisiin. Olin pohtinut pitkään itselleni sopivaa väitöskirjan aihetta. Professori Simo Knuutilan ehdotus sai minut innostumaan. Knuutila oli käynyt läpi Ruotsin ja Suomen filosofian varhaisvaiheiden hahmoja, joista hän esitteli erityisesti yhden: helsinkiläissyntyisen Sigfrid Aronus Forsiuksen (s. n. 1560, k. 1624). Tämän ajatuksia oli selostettu lyhyesti joissakin julkaisuissa, mutta perusteellista tutkimusta ei ollut tehty.

Forsius tunnettiin henkilönä, joka oli kirjoittanut muun laajan tuotantonsa ohella teoksen *Physica*, joka oli ensimmäinen ruotsinkielinen tuolloisen fysiikan eli luonnonfilosofian kokonaisuus. Tiedettiin, että Forsiuksen teoksen yhtenä esikuvana oli ollut saksalaisen Johannes Magiruksen (n. 1560–1596) suosittu *Physiologia peripatetica* eli aristoteelisen fysiikan oppikirja (”physiologia” ei tässä tarkoittanut ”fysiologiaa” sanan nykyisessä merkityksessä vaan juuri fysiikkaa eli luonnonfilosofiaa). Forsiuksella tiedettiin olleen kuitenkin myös paracelsistisia ajatuksia, joiden lähdettä ei tunnettu. Paracelsus (1493–1541) ja paracelsistit hylkäsivät aristoteelisen luonnonfilosofian ja pyrkivät kehittämään kristillistä uusplatonista ja hermeettistä luonnonfilosofiaa, joka selittäisi kaikki luonnonilmiöt. Heitä on pidetty myös kemiallisen lääketieteen esitaistelijoina, koska heidän mukaansa Jumala, suuri Alkemisti oli luonut luonnon toimimaan nimenomaan kemiallisten kaavojen mukaisesti.

Sten Lindrothin vuonna 1943 julkaiseman väitöskirjan *Paracelsismen i Sverige till 1600-talets mitt* jäljiltä Forsiukselta ei ollut jäänyt mairittelevaa kuvaa. Tämän mukaan Forsius oli intohimoinen paracelsisti, joka oli suurin piirtein kääntänyt Magiruksen arvostetun kirjan ja sijoitellut sinne tänne perustekstin kanssa täysin yhteensopimattomia ajatuksia, jotka olivat peräisin hänen ihailemastaan paracelsistisesta liikkeestä ja joita hän oli halunnut salakuljettaa mukaan. Osaltaan tämä olisi ollut syynä siihen, että *Physicaa* ei painatettu aikanaan vaan se tahtui vasta 1950-luvulla. Yksi myönteinen erikoisuus Forsiuksen teok-

nessa olivat kuitenkin hienot ylistysvirret tai hymnit, joita hän oli sijoittanut tekstinsä lomaan ja joissa hän kertasi esitettyä ainesta.

Knuuttila piti tärkeänä tai ainakin kiinnostavana saada selville, millaisia paracelsistisia katsomuksia Forsiuksella tosiasiaassa oli ja mistä ne mahdollisesti olivat peräisin. Samalla saattaisi selvittää jotakin Ruotsissa käytettävissä olleesta paracelsistisesta kirjallisuudesta tai mahdollisesti Forsiuksen opintiestä, josta ei siitäkään tiedetty. Muistan elävästi, kuinka Knuuttila ehdotti: ”Voisit vähän katsoa niitä Magiruksesta poikkeavia kohtia. Ehkä niistä ei selviä mitään, mutta olisihan sekin tavallaan tulos. Voisit ehkä vähän katsoa, löytyisikö sieltä Forsiuksen paracelsistisistä lähteistä mitään.” Innostuin asiasta, mutta en lainkaan arvannut, kuinka suuri työ tuo ”vähän katsominen” tuli sitten olemaan.

Ryhdyin pedanttiseen tapaan vertaamaan Magiruksen ja Forsiuksen tekstejä sana sanalta, lause lauseelta ja virke virkkeeltä. Heti kävi ilmi, että koko *Physican* alkupuoli perustui johonkin aivan muuhun kuin Magiruksen teokseen. Kohta sen jälkeen selvisi, että hyvin suuri osa tekstistä oli tosiaan alun perin Magirukselta, mutta alkupuolen lisäksi muissakin teoksen osissa oli käytetty selvästi muita lähteitä kuin Magiruksen kirjaa. Paracelsististen kohtien tarkastelu selvitti, että Forsius ei tosiaankaan ollut mikään intohimoinen paracelsisti mutta että hän kyllä piti paracelsistisia ajatuksia huomionarvoisina. Hän ei myöskään ollut ujuttanut noita muka mieliajatuksiaan sopimattomasti aristoteelisten ajatusten joukkoon, vaan esitti tulkintoja, joilla paracelsistiset näkemykset voitaisiin nivoa vallitsevaan tietämykseen. Sanalla sanoen, jo melko varhaisessa vaiheessa huomasin, että Forsius ansaitsi paljon suurempaa huomiota ja enemmän arvostusta tiedemiehenä ja filosofina kuin mitä hän tähän mennessä oli nauttinut. Syy aliarvostukseen oli se, että kukaan 1900-luvulla kirjoittaneista aatehistorioitsijoista tai filosofianhistorioitsijoista ei ollut kunnolla lukenut hänen luonnonfilosofisia tekstejään. Forsius oli kyllä saanut huomattavaakin tunnustusta kaunokirjallisista ansioistaan, hänet mainittiin taitavana ruotsin kielen käyttäjänä ja kehittäjänä, hänen nimensä tunnettiin kansainvälisissä piireissä hänen omintakeisen värioppinsa ansiosta ja hänet muistettiin ensimmäisenä suomalaissyntyisenä tähtitieteilijänä, joka oli tehnyt paitsi almanakkoja ja ennustuksia myös kartografisia tutkimuksia. Hänen

luonnonfilosofisista ajatuksistaan sen sijaan oli annettu väärä, aliarvostava kuva.

Näin minussa heräsi voimakas tahto selvittää asia juurta jaksain. Vuosien mittaan sainkin selville melkein kaikki Forsiuksen *Physicassaan* käyttämät lähteet. Osasin *Physican* tekstin melkein ulkoa ja kun luin Forsiuksen indeksissään tai tekstissään mainitsemien kirjailijoiden teoksia, huomasin aina melko helposti, koska rupesi polttamaan, toisin sanoen, koska oltiin lähteiden äärellä. Kun ryhdyin systemaattisesti analysoimaan Forsiuksen ajatuksia suhteessa lähteisiin, näytti seinä nousevan pystyyn. Osoittautui, että ei ollut kieltä, jolla olisi voinut kuvata käsillä olevia asioita syyllistymättä anakronismeihin. Huomasin, että en voinut muutta mutkitta kuvata ja analysoida tekstejä itsessään tekemättä vääryyttä kohteelleni.

Tässä pulmassa sain apua vanhan professorini Jussi Tenkun opeista. Hänhän oli aina korostanut kontekstin merkitystä. Ymmärsin, että aikakausi, jona Forsius eli, on paljon kauempana meistä ja meidän käsityksistämme kuin useinkaan tulemme ajatelleeksi. Toisin kuin koulukirjoissa joskus annetaan ymmärtää, nykyaikainen maailmankuva ja mielikuvamaailma eivät syntyneet uuden ajan alussa. Tuo aika oli murroskautta, jona vanhat ajatustavat ja maailmankuva alkoivat särkyä ja monenlaisia uusia ajatuksia tuotiin esiin. Myös hyvin vanhoja käsityksiä ja mielipiteitä, jotka välillä oli unohdettu tai jätetty syrjään, alettiin uudelleen ottaa vakavasti. Renessanssin ja varhaisen valistuksen teemoja ja ihanteita kannattaneiden ihmisten tiedot maailmasta perustuivat vielä pitkään antiikin ja keskiajan tieteen saavutuksiin. Uuden ajan alun ihmiset eivät tietenkään voineet tietää, mitkä uusista ajatuksista tai hypoteeseista tulisivat osoittautumaan pitkäikäisiksi taikka sellaisiksi, joita myöhempi tiedeyhteisömme pitäisi tieteellisesti pätevinä tai järkevinä. Sen vuoksi tuon ajan oppineiden käsityksissä näyttää meidän mielestämme olevan melko paljon taikauskaisia aineksia esimerkiksi heidän pitäessään astrologiaa vakavasti otettavana oppialana.

Uuden ajan alkupuolen tieteellisen maailmankuvan mukaan luonnon tapahtumat kuitenkin aiheutuivat suurelta osaltaan taivaan ja taivaan kappaleiden vaikutuksesta ja liikkeistä. Itse tieteellinen maailmankuva oli siis jossakin mielessä astrologinen. Astrologiaa oppialana ei siten voitu pitää varsinaisesti epätieteellisenä – uskonnon vastaisena tai

liian vaikeana ja epävarmana kylläkin. Paitsi astrologia myös alkemia ja magia kuten fysionomia ja kiromantiakin (ihmisten luonteen ja mahdollisen tulevaisuuden tulkitseminen heidän ulkomuotonsa tai käsiensä viivojen perusteella) kuuluivat tuon ajan luonnonfilosofisen spekulati-
on kohteisiin.

Perustutkimuksen tekeminen uuden ajan alun aate-, oppi- ja tiedehistoriasta sekä filosofian historiasta on kuin tutkimusmatka jonkin hyvin eksoottisen kansan pariin: ei ole yhteistä kieltä eikä sanakirjaa. Teh-
tävänä on meille vieraan henkisen kulttuurin tutkiminen ja tulkitseminen sekä tulosten kääntäminen meidän kulttuurissamme ymmärrettävälle kielelle. Väite voi tuntua liioitellulta. Kirjoittivathan tuon ajan oppineet teoksensa latinaksi, Forsius vieläpä ruotsiksi. Ne mielikuvat ja käsitteet, joita sanoilla ilmaistaan, ovat kuitenkin muuttuneet merkitykseltään maailmankuvan muuttuessa. Pelkät sanat eivät kerro meille paljoakaan, koska yksikään sana ei itse osaa sanoa, mitä se tarkoittaa. On päästävä kiinni itse ajatuksiin, mielikuviin ja käsitteisiin, joita sanoilla pyritään välittämään. Se on mahdollista vain elämällä riittävän kauan siinä ajatus-, mielikuva- ja käsittemaailmassa, jota tutkimme. Näin voimme yrittää välttää anakronistiselta ajattelulta.

Edellä sanotusta johtuen päätin kuvata ja analysoida Forsiuksen ajattelua sekä hänen elämänsä ja koko tuotantonsa kontekstissa että myös yleisemmissä tiede- ja uskontohistoriallisissa ja poliittisissa konteksteissa. Mielestäni ratkaisu oli onnistunut (olen edelleen samaa mieltä) ja arvolausetoimikuntakin piti työstäni. Myöhempien lukijoiden joukossa on ollut sekä ihastelijoita että kummastelijoita. Tämän kirjoituksen lukijalla on mahdollisuus itse tutustua työhöni suomen kielellä, sillä aiheen kansallisen merkittävyyden vuoksi kirjoitin väitöskirjani suomeksi. Siitä on kyllä julkaistu myös englanninkielinen versio kansainväliselle lukijakunnalle.

Väitöskirjani *Sigfridus Aronus Forsius. Pohjoismaisen renessanssin astronomi ja luonnonfilosofi. Tutkielma Forsiuksen luonnonfilosofisista katsomuksista, lähteistä ja vaikutteista* esitettiin Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi Helsingin yliopiston päärakennuksen auditoriumissa XII perjantaina 12. syyskuuta 1997 klo 12 alkaen. Vastaväittäjänä toimi professori Anto Leikola ja kustoksena professori Ilkka Niiniluoto. Olin jännittynyt. Ku-

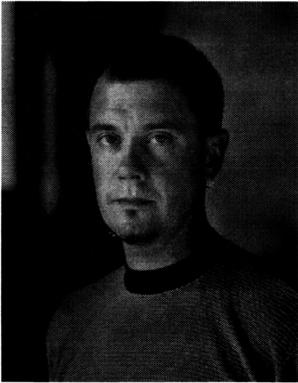
kapa ei olisi, kun monen vuoden työ on tulossa päätökseensä? *Lectio praecursorian* aikana tuin käsiäni kateederiin, jotta voisin salata mahdollisen vapinan. Tilanne helpottui vastaväittäjän esitettyä alkulausuntonsa. Kun varsinainen tarkastus alkoi, vastaväittäjä ei aloittanutkaan tavanomaiseen tapaan työn nimestä, vaan kohdisti moitteen työn tekijän nimeen, joka oli kannessa hänen mielestään liian pienillä kirjaimilla. Vasta sitten oli vuorossa työn nimi, josta vastaväittäjä aivan oikein huomautti, että sanan ”pohjoismaisen” tilalle olisi sopinut paremmin sana ”pohjoisen”.

Tilaisuus sujui sen jälkeen hyvin, enkä enää hermoillut. Myöhemmin kuulin, että olin pystynyt peittämään myös alkujännityksen: ”Meitä jännitti aivan kauheasti sinun puolestasi, mutta kun tulit sisään ja näytit niin rauhalliselta, emme mekään enää jännittäneet.” Välillä huomioni kiinnittyi työni ohjaajaan, professori Simo Knuuttilaan, joka istui yleisön joukossa ja katseli mietteissään ulos ikkunasta Senaatintorille. Karonkassa hän itse muisteli tilannetta: kuinka hän oli kuunnellut väitöstä, katsellut ikkunasta Senaatintorille ja kuinka tilaisuuden ilmapiiri oli tuntunut mukavalta, levolliselta ja hauskalta. Väitöksen loppupuolella professori Jussi Tenkku käytti lyhyen puheenvuoron, mutta muisti huomauttaa, että hän ei käyttänyt sitä ylimääräisen vastaväittäjän roolissa, ja niin sain hänetkin karonkkaani. Karonkka oli sitten hyvin hauska: syömisen, juomisen ja puheiden lisäksi saimme nauttia useiden kollegojen lauluista sekä karaokena että ilman säestystä, ja tanssilattiakin sai kyytiä.

Väitöskirjani antoi minulle aiheen julkaista myös toisen monografian (2004), jossa varsinaisesti julkaisin asiakirjan, jota olin väitöskirjassani käyttänyt hyväkseni. Väitöskirjani englanninkielinen painos (2007) on parannettu, laajennettu ja kansainväliselle yleisölle sovitettu versio. On vielä yksi asia, jonka haluan mainita, vaikka en ole siitä juuri ehtinyt kirjoittaa. Lukiessani tuhansia ja taas tuhansia sivuja uuden ajan alun luonnontieteellisten kirjailijoiden lähinnä latinan- ja saksankielisiä alkupe- räisteoksia opin suureksi hämmästyksekseni asian, jota ei oppikirjoissa mainita. Toisin kuin yhteiskuntatieteissä, luonnontieteissä tapahtunut mullistus ei suinkaan näytä tapahtuneen minkään maallistumisen ansiosta vaan jopa päinvastoin: suuri osa luonnontutkijoista harjoitti tointaan suuren uskonnollisen innostuksen vallassa ja näki tehtävänsä Juma-

lan antamana uskonnollisena velvollisuutena. Kun puhuin tästä tiedehistorian maailmankongressissa Pekingissä vuonna 2005, muut olivat samaa mieltä: tämä osa tiedehistoriaa meidän on kirjoitettava uudelleen.

Helsingin yliopisto

Panu Minkkinen

OTT, Professori

s. 26.5.1957, väitös 23.5.1998

Vastaväittäjä: professori Peter Goodrich

Kustos: professori Raimo Lahti

Kirjan otsikko: Correct Law:

A Philosophy of the Aporetic

Pätkätyöllistetyn lukupiiriläisen seikkailut tohtorikoulujen luvatussa maassa

Olen koulutukseltani juristi, ja virike syventyä oppiaineeni filosofisempaan puoleen syntyi eräänlaisena vastareaktionä koulutuksen ammattikeskeisyyteen. Tiesin jo hyvissä ajoin perustutkinto-opintojeni alussa, ettei minusta tule ammattilakimiestä. Ammatinvalintaani liittyvää päätöstä avitti huomio, että minulla oli luontaisia taipumuksia akateemiseen työhön: olin kielitaitoinen ja oikealla tavalla pedantti, osasin työskennellä suurten työprojektien ehdoilla, nautin kirjoitustyöstä, ja oikeuteen liittyvät syvätason ongelmat kiinnostivat minua aidosti.

Monen viivästyksen jälkeen aloitin tutkielmaan (graduun) johtavat syventävät opinnot vuonna 1983. Tutkielmani käsitteli poliittisesti motivoitua rikollisuutta. Työnohjaajani oli rikosoikeuden professori Raimo Lahti, joka tuki minua lukemattomin keinoin vaikka olen varma, että monet minua kiinnostaneet teoreettiset peruskysymykset olivat hänelle henkilökohtaisesti vieraita. Tuki antoi minulle mahdollisuuden työskennellä poikkeuksellisen aiheen parissa ja soi jopa taloudellista tukea seminaarimatkoihin. Mutta ennen kaikkea se rohkaisi nuorta tutkijanalkua jatkamaan vaikean ja oppiaineelle luontaisesti vieraan näkökulman kehittelyä. Lahden varaukseton tuki antoi sen perustavan itsetuottamuksen, jota tutkijanammattiin kasvaminen vaati. Olen omassa ohjaustyössäni niin Suomessa kuin nyt täällä Englannissakin pitänyt häntä esikuvanani ihanteellisesta opettajatutorista.

Viimeinen perustutkintotasoinen tenttini oli vero-oikeus. Syksyllä 1984 seurasin tenttiä varten finanss hallintoa käsitelleen luentosarjan, jonka piti minulle aikaisemmin tuntematon professori Kaarlo Tuori. Vaikka aiheen ei olisi pitänyt kiinnostaa minua, Tuorin luennot olivat parhaat tiedekunnassa kuulemani. Yhden luennon päätteeksi Tuori pyysi opiskelijoita pohtimaan yksityistämistä, josta keskustelimme seuraavan luennon alussa. Kun tuo seuraava luento koitti ja Tuori kysyi opiskelijoiden mielipidettä, seurasi keskisuuren luentosalin täyttänyt piinaava hiljaisuus. Hiljaisuus oli minusta suorastaan loukkaavaa luentojen erinomaiseen tasoon nähden, joten pienen odotuksen jälkeen ilmoit tauduin vapaaehtoiseksi: ”Huomioni on varmaankin toisarvoinen finanss hallinnon kannalta, mutta tutkielmaani varten lukemani saksalainen filosofi Jürgen Habermas kirjoittaa kirjassaan *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus* että ...” Tuorin oli mahdotonta peittää tyytyväisyyttään. Siitä hetkestä lähtien hän tervehti minua ystävällisesti aina kun kohtasimme tiedekunnan käytävillä.

Pian tämän jälkeen Tuori esitti kutsun liittyä hänen johtamaansa epämuodolliseen Max Weber-piiriin, joka nopeasti päivitettiin ja virallistettiin Suomen Akatemian rahoittamaksi ”Oikeuden rajat” –projek tiksi. Projekti oli ensimmäinen ”tohtorikouluni”, ja seuraavina vuosina kirjoitin oikeussemiotiikkaa ja strukturalismia sivunneen liseniaattitutkimukseni piiriläisten kuten Lars D. Erikssonin, Ari Hirvosen, Juha Pöyhösen (nyk. Karhun), Kevät Nousiaisen, Martin Scheininin ja Jyrki Uusitalon inspiroivassa seurassa.

Mutta väitöskirjan kannalta toinen ”tohtorikoulu” oli vielä keskeisemmässä asemassa, sekä temaattisesti että eräänlaisen filosofisen työ eetoksen löytymisessä. 1980-luvun puolestavälistä alkaen nykyfilosofien nimiä alkoi vilistä minua erityisesti kiinnostaneiden oikeusteoreettisten julkaisujen alaviitteissä. Myönteisten lukupiirikokemustemme innoit tamana Ari Hirvonen, Jari Kauppinen ja minä kysyimme suuresti kun nioittamaltamme Hannu Siveniukselta, olisiko hän kiinnostunut osal listumaan jonkinlaiseen piiritoimintaan. Sivenius ei ollut ainoastaan itse kiinnostunut vaan toi myös mukanaan ryhmään filosofeja, sosiologeja ja muita humanisteja (mm. Niko Aula, Merja Hintsa, Sami Santanen, Pia Sivenius), joita väljästi yhdisti kiinnostus erityisesti ranskalaiseen nyky filosofiaan. Ryhmä kiinteytyi vähitellen Helsingin Lacan-piiriksi, joka

on kohta 20 vuotta järjestelmällisesti tutkinut minua lähellä olevia aiheita.

Lisensiaattitutkimukseni valmistuttua minulle suotiin mahdollisuus viettää lukuvuosi 1989–1990 Pariisissa. Olin puolivirallisesti kirjoilla EHESS korkeakoulussa, ja seurasin Suomen Akatemialle laatimani väitöskirjasuunnitelman pohjalta Jacques Derridan luentoja boulevard Raspailin suuressa salissa. Yli 300 kuulijaa kerralla vetäneillä massatapahtumilla oli kuitenkin omat rajoituksensa. Löysin vanhasta aikakauskirjasta Derridan kotiosoitteen, ja asiaa enempi miettimättä kirjoitin hänelle kotiin kirjeen pyytääkseni lupaa osallistua Derridan ja Louis Marinin yhdessä vetämän pienen *groupe restreintin* ohjelmaan. Näin jälkikäteen ajatellen oli pieni ihme, että Derrida edes vastasi kirjeeseeni, saati että antoi luvan tulla mukaan ryhmän kokouksiin. Koska Derrida oli juuri alkanut viimeistellä aineistoa, joka päättyisi *Force de loi* -kirjaksi, ehkä juristin kiinnostus sattui hänelle otolliseen aikaan.

Vuosi Pariisissa oli hyvin merkittävä vaikka rahoittajani kannalta tulokset olivat negatiivisia: jouduin hylkäämään alkuperäisen väitöskirjasuunnitelmani teoreettisesti kestävämmänä ja aloittamaan alusta. Olin aikaisempien strukturalististen ja semioottisten harrastuksieni perusteella kuvitellut, että ranskalaisesta nykyfilosofiasta löytyisi eräänlainen metodologinen haaste oikeustieteen hermeneuttiselle tulkintaperinteelle. Vuosi ranskalaisten keskuudessa osoitti, kuinka alkeellinen oikeustieteen oma teoreettinen itseymmärrys oli ja kuinka tuo alkeellisuus vaivasi myös omaa ajattelua. Aloitin tutkimustyön uuden suunnitelman pohjalta, ja rahoitus jatkui koosteena lyhyistä sijaisuuksista, apurahoista ja tuntiopetuksesta. Pidemmät rahoitusajanjaksot olivat Helsingin yliopiston tutkimusmäärärahoista tuettu kolmevuotinen ”Oikeuden polysentria” -projekti, jota johti Lars D. Eriksson, sekä Emil Aaltosen säätiön apuraha aivan väitöskirjatyön loppuvaiheessa.

Varsinainen tutkimus- ja kirjoitustyö jatkui tilanteessa, jossa virallisena työnhajaajana oli yhä Raimo Lahti. Lahti rajoitti ohjaustyön varauksettomaan tukeensa. Hän luotti omaan arvostelukykyyni ja siihen, että saisin riittävissä määrin asiapitoista ohjausta lukupiireistä ja muista kollegiaalisista yhteisöistä. Oli kuitenkin selvää, ettei väitöskirjaa enää voitu pitää rikosoikeudellisena, joten toiseksi työnhajaajaksi nimitettiin kriittinen oikeusteoreetikko Lars D. Eriksson. Lahden tavoin Eriksson

tyytyi jäämään taustalle sillä edellytyksellä, että väitöskirja sai riittävästi asiallista ohjausta muualta. Vuodesta 1992 alkaen julkaisin väitöskirja-projektiin liittyviä artikkeleita lähinnä ulkomaisissa aikakauskirjoissa, ja näistä artikkeleista muodostui vähitellen väitöskirjani runko. Julkaisustrategia nakersi väitöskirjan alkuperäistä monografiarakennetta mutta oli myös ainoa tapa pitää katkonaisen rahoituksen myöntäjät tyytyväisinä.

Vuoteen 1997 mennessä olin julkaissut seitsemän kansainvälistä artikkelia, jotka päättyivät kaikki väitöskirjaan muodossa tai toisessa. Tästä eteenpäin työstin aineistoa kokonaisuudeksi sen väljän suunnitelman pohjalta, jonka olin Pariisista palattuani laatinut. Väitöskirjan keskeinen teema käänsi oikeusfilosofian perinteisen kysymyksen päällelleen: filosofinen näkökulma oikeuteen muuttui filosofian juridiseksi momentiksi, hetkeksi, jolloin tieteen pelkistynyt filosofia luopuu totuudesta ja tyytyy päättämään, mikä on ”oikein”.

Syksyllä 1997 sain käsikirjoituksen valmiiksi. Lokakuussa Kaarlo Tuori ja kansainvälisen oikeuden professori Martti Koskenniemi nimettiin väitöskirjan esitarkastajiksi. Kaarlo Tuori oli vuosien varrella sanottavansa jo sanonut, mutta Koskenniemi paneutui käsikirjoitukseen toden teolla ja vaati minua oikeuttamaan monet väitteeni aivan uudella tavalla. Tammikuussa 1998 väitöskirjalleni *Correct Law: A Philosophy of the Aporetic* myönnettiin painatuslupa, ja vastaväittäjäksi nimitettiin Yhdysvaltoihin kotiutunut brittiläinen oikeusteoreetikko Peter Goodrich. Toisin kuin monet juristikollegani, jotka julkaisevat väitöskirjansa erilaisissa tiede- tai ammattijärjestöjen sarjoissa, tein väitöskirjastani tarkoituksella omakustanteen koska halusin julkaista sen kansainvälisen kustantajan kautta vielä kertaalleen väitöksen jälkeen.

Toukokuisesta väitöstilaisuudesta Porthanian PIV-salissa en muista juuri mitään, mutta minulle on kerrottu, että se kesti juristeille tavanomaiset neljä tuntia, ja että puolessavälissä tarjosin hieman alle satapäiselle kuulijajoukolle kakkukahvit. Oma hermostuneisuuteni pysyi kurissa omalääkäriini määräämällä lievällä beetasalpaajalääkityksellä. Lektiossani pyrin selvittämään väitöskirjani vaikeasti avautuvaa perusteemaa analysoimalla Gustav Klimtin maalausta *Jurisprudenz*, ja yksi Klimtin piirtämä luonnos päättyi myös julkaistun kirjan kanneksi. Olen

jälkikäteen saanut erityisen hyvää palautetta juuri kuvataiteen ympärille rakennetusta lectiostani.

Arvosanalautakunta ehdotti väitöskirjalle perin harvinaista *laudatur* arvosanaa. Vasta tässä vaiheessa yleisen oikeustieteen professori Hannu-Tapani Klami, jonka oppiaineeseen oikeusfilosofia virallisesti kuului, havahtui. Hän ei ollut koskaan osoittanut mielenkiintoa työtäni kohtaan mutta halusi nyt yllättäen laatia tiedekunnalle kirjelmän. Klamin mukaan väitöskirjallani oli ansioita, paikoin se oli jopa kaunis – ”oikeusrunoutta” – mutta hän piti ylintä arvosanaa ylimitoitettuna. Klami oli myös selvästi loukkaantunut koska häntä ei konsultoitu oikeusfilosofisen väitöskirjan arvioinnissa enkä itse ollut häneen koskaan yhteydessä. Pienen viivästyksen jälkeen tiedekunta vahvisti arvosanalautakunnan ehdotuksen.

Pian väittelyn jälkeen muutin Lontooseen British Councilin myöntämän apurahan turvin. Tavoitteenani oli työstää väitöskirjasta käsikirjoitus, jonka englantilainen kustantamo sitten seuraavana vuonna julkaisikin nimellä *Thinking Without Desire* (Oxford: Hart, 1999). Kirjan vaikeudesta huolimatta juristit, filosofit ja muut humanistit ottivat sen hyvin vastaan. Suomessa Jarkko Tontti teki väitöskirjaversiosta kriittiset arviot *Lakimies-* ja *Niin & näin* -lehtiin ja täydensi arviotaan vielä haastattelulla jälkimmäisessä. Kansainväliset arviot olivat enimmäkseen suopeita, ja ehkä asiantuntevin oli edesmenneen tanskalaisen oikeusfilosofin Henrik Zahlen kirja-arvostelu lehdessä *Nordic Journal of International Law*. Olipa kirja aivan viime aikoina taas yhden *review essayn* aiheena. Se on vuosien varrella myös johtanut yllättäviin ystävällisiin yhteydenottoihin mm. turkkilaiselta islamistilta ja slovenialaiselta hegeliläiseltä.

En koskaan palannut väitöskirjaani aivan sellaisenaan, mutta yksi sen kantavista teemoista selvästi kummittelee yhä työssäni. Väitöskirja oli osittain tarkoitettu eräänlaiseksi fenomenologis-hermeneuttiseksi kriitikiksi oikeudellisen ajattelun uskantaista perusvirettä kohtaan, ja uskantilaisuuden perinteestä kumpuava oikeuden pakkomielle tietoa kohtaan on kiinnostanut minua myös myöhemmin. Ensin selvitin tiedon ja oikeuden välistä suhdetta pienessä kirjassani *Järjen lait: Kant ja oikeuden filosofia* (Helsinki: Tutkijaliitto, 2002), ja nyttemmin olen tuoreimmassa kirjassani *Sovereignty, Knowledge, Law* (Abingdon: Rout-

ledge, 2009) käsiteltyä suvereenisuutta oikeudellisen tiedon viimeisenä takaajana.

University of Leicester

Kuvassa vasemmalta väittelijä,
kustos ja vastaväittäjä

Markku Oksanen

VTT, dosentti, yliopistonlehtori
s. 6.2.1966, väitös 26.6.1998

Vastaväittäjä: professor John O'Neill
Kustos: professori Juhani Pietarinen
Kirjan otsikko: Nature as Property.
Environmental Ethics and the
Institution of Ownership

Tieni ympäristöfilosofiassa

En suunnitellut tulevani filosofian tohtoriksi, en edes filosofian opiskelijaksi. Lukion jälkeen halusin ensisijaisesti päästä opiskelemaan sosiologiaa tai maantiedettä, mutta paikka avautui toissijaiseen hakukohteeseen, filosofiaan. Otin sen ilolla vastaan. Samalla tiellä olen edelleen ja opetan filosofiaa Itä-Suomen yliopistossa Kuopiossa. (Sosiologiaa opiskelin sivuaineena ja maantiede jäi harrastukseksi, joskin eräs arvioitsija kerran totesi tarjoamaani käsikirjoitukseen: ”too much geography”.)

Filosofian opintoni alkoivat Turun yliopistossa syksyllä 1985. Tärkein opettajani oli Juhani Pietarinen, joka toimi myös kummankin jatkotutkielmani ohjaajana. Osallistuin myös Seppo Sajaman, Matti Kamppisen, Risto Hilpisen, tieteenfilosofi Simo Vihjasen ja loogikko Antti Kouran luennoille. Tärkeä osa akateemista koulutusta oli ainejärjestö Dialectican järjestämät keskustelutilaisuudet. Kun sain perustutkintoni valmiiksi tammikuussa 1990, en muista edes harkinneeni mitään muuta kuin jatko-opintoja filosofিয়া. Graduni käsitteli eläinten oikeuksia, aihetta johon olin törmännyt siellä täällä opintojen aikana. Lisensiaatin tutkielmani oli katsaus ympäristöeettiseen keskusteluun, ja se valmistui keväällä 1992. Näiden töiden välissä tein laudatur-

tutkielman yleiseen kirjallisuustieteeseen filosofisesta kirjailijasta Robert Musilista.

Jatko-opintojen aloittamiseksi sain pienehköjä apurahoja. Akateemiseen palkkatyöhön pääsin syksyllä 1991, parahiksi laman kynnyksellä. Juhani Pietarisen johtama hankehakemus oli menestyksenkäs ja sain kolmen vuoden projektitutkijan toimen Suomen Akatemian kestävän kehityksen tutkimusohjelmaan. Tämä rahoitus oli monessa mielessä varsinainen onnenpotku, sillä sen avulla lamakausi meni kohdaltani kiuttomasti. Akatemian hakemusta varten olin jo hahmotellut väitöskirjani aihetta omistusoikeuksien ja ympäristönsuojelun välisestä suhteesta.

1990-luvun alussa tärkeä ympäristöpoliittinen teema koski rantojen suojelua, ja asiasta oltiin säätämässä lakia. Joissakin maanomistajapiireissä lain puolustajia syytettiin sosialismista. Lisensiaatin tutkielmani keskeinen osio käsitteli luonnon kunnioittamista. Tämä yhteiskunnallinen ja älyllinen konteksti herätti kysymyksen luonnon kunnioittamisen etiikan poliittisesta luonteesta: Onko biosentrismi sosialismin uudenlainen versio? Vai sisältyykö omistamiseen jonkinlainen rajoittava normi, joka kieltää omistajaa pilaamasta omistuskohdettaan, jolloin biosentrismi olisi yhteensopiva (yksityisen) omistusoikeuden kanssa? Kysymys oli kiehtova, ja mitä enemmän siihen tutustuin, sitä kiinnostavammalta se vaikutti. Siihenastinen ympäristöfilosofinen keskustelu pyöri lähinnä kahden teeman ympärillä: millaista arvoa luonnolla on ja onko muilla kuin ihmisillä oikeuksia? Halusin viedä ympäristöfilosofiaa hieman uusille vesille.

Väitöskirjaa aloin hahmotella kesällä 1992. Olin saanut Akatemialta apurahan, jonka avulla pääsin opiskelemaan Isoon-Britanniaan. Olin ollut kirjeitse yhteydessä nykyisen Cardiffin yliopiston filosofian professoriin Robin Attfieldiin, joka suostui toimimaan toisena ohjaajana. Attfield on ympäristöfilosofisen tutkimuksen merkittävimpiä suunnannäyttäjiä, joten parempaa en oikein voinut toivoa. Saavuin vaimoni kanssa Cardiffiin yliopistoon syyskuun lopussa 1992, ja olimme lähteneet juuri ennen kuin markka päästettiin toistamiseen kellumaan. Onneksemme punta oli joutunut samanlaisen valuuttaspekulaation kohteeksi, joten budjetti oli edelleen realistinen. Lukukausimaksu oli kallis, ja pelkäsin hieman tulisinko ryöstetyksi: maksoin usean tuhannen punnan maksun käteisellä ilmoittautumistilanteessa!

Aika Cardiffissa oli osin vaikeaa, osin antoisaa ja pääosin työntäyteistä. Sade alkoi lokakuussa ja jatkui tammikuun loppuun. Vapaa-aikana tutustuimme Britanniaan, kävimme lähes joka ilta elokuvissa tai uimahallissa, jonka ylväänä nimenä oli *Empire Swimming Pool*. (Halli oli tuolloin jo varsin nuhjuinen ja sai kohta tehdä tilaa massiiviselle *Millennium*-stadionille.) Mieleen on erityisesti jäänyt naapurustossa asunut vanha rouva, joka oli paennut natsi-Saksasta pasifistisen uskontonsa vuoksi. Hän kertoi useaan otteeseen suullisesta loppukuulustelusta Freiburgin yliopistolla: kuulustelua johti yliopiston silloinen rehtori Martin Heidegger vieressään natsiupseeri. Cardiffin yliopiston kirjaston ja Attfieldin ohjauksen ansiosta väitöskirjan perusrakenne alkoi vähitellen muotoutua. Attfieldillä oli myös muita ympäristöfilosofian ohjattavia: ensi kerran olin yhteisössä, jonka jäsenet päätyökseen seurasivat samaa keskustelua kuin minäkin. Kohta Cardiffiin saavuttuani sain tilaisuuden vieraillla Oxfordissa Mansfield Collegen perustetun ympäristöntutkimuksen yksikön avajaisissa ja luoda siellä suhteita tutkijoihin, jotka edelleen jakavat kanssani kiinnostuksen ympäristöfilosofiaan. (Vierailin kyseisessä yksikössä muutamaan otteeseen myöhemminä vuosina, mutta sen toiminta haipui muutama vuosi sitten.) Sain Cardiffinvuodesta jälkikäteen ajatellen paljon: englannin kielen taito terävöityi, luin paljon ja yleinen filosofian tuntemus laajentui, ja kun työnohjaaja toivoi tekstiä kommentoivaksi säännöllisin väliajoin, niin väitöskirja eteni pakostakin. Erityisesti kiinnostuin yhteiskuntatieteissä ja antropologiassa tehdystä empiirisestä tutkimuksesta, joka käsitteli luonnonvarojen hoidon ja hallinnan järjestelmiä. Siten myös väitöskirjani toinen perustava kysymys muotoutui hiljalleen: ensimmäinen koski omistamisen sisältöä, toinen erilaisten omistusmuotojen ekologista järkevyyttä.

Palasimme Suomen Turkuun loppukesästä 1993. Tämän jälkeen jatkoin väitöskirjan työstämistä, osallistuin eräisiin pienempiin kirjoitushankkeisiin sekä moniin kotimaisiin ja kansainvälisiin tutkijatapaamisiin. Useimmat väitöskirjastani riippumattomat julkaisut syntyivät näihin tapaamisiin valmistelemieni papereiden pohjalta. Vaikka pätkätyöläisyys vaivasi, niin aika oli mitä parhaita ja antoisinta: tutkimus veti puoleensa ja samalla voi tutustua mielenkiintoisiin ihmisiin ja matkustella. Kansainvälisen ja kotimaisen verkoston luominen oli tärkeää.

Suoritin kolmentoista kuukauden siviilipalveluksen vuosina 1994–95, ja tämän jälkeen toimin tuntiopettajana, apurahatutkijana ja filosofian assistenttina ja osallistuin vastasyntyneen pojan hoitamiseen. Väitöskirjan työstäminen katkesi siviilipalveluksen ajaksi, jolloin huomioni vei ympäristöfilosofian käännöshanke ja mahdollisuus opettaa ympäristöetiikkaa Turun yliopistossa.

Vuosituhanneen viimeisinä vuosina olin aktiivisesti mukana Yhteiskuntatieteellisen ympäristöntutkimuksen seuran toiminnassa. Jostakin syystä minut valittiin seuran rahastonhoitajaksi – syytä en tiedä, sillä en ollut itse valintakokouksessa. Mutta luottamustoimi tarjosi mainion näköalan alan suomalaisiin tutkijapiireihin. Tutustuin muiden alojen ympäristötutkijoihin, ja näistä suhteista muodostui pienehkö tutkimusyhteisö, joka haki rahoitusta Akatemian suuresta biodiversiteetin tutkimusohjelmasta. Onnekseni Pietarisen johtama osahanke menestyi arvioinnissa ja sain taas kolmivuotisen pestin keväästä 1997. Se mahdollisti väitöskirjan viimeistelyn ja sen jälkeisen tutkimuksen aloittamisen. Osallistuminen tutkimusohjelmaan lavensi entisestään akateemista verkostoani, sillä ohjelma oli paitsi laaja myös monitieteinen.

Viimeistelin kuumaisesti väitöskirjani esitarkastukseen syksyllä 1997; professori Pietarinen kommentoi kirjoitustani ja kollegani Marjo Rauhala avusti kielen kanssa. Marjon kanssa pohdimme ytimekästä otsikkoa, ja lopputulos oli *Nature as Property. Environmental Ethics and the Institution of Ownership*. Työn eräät luvut olivat edenneet varsin hitaasti. Varsinkin erillisenä artikkelina julkaisu luku lockelaisista maanomistamisen ehdoista vei minut historiallisten kysymysten pariin: Millä tavalla Locken teoriaa pitäisi ymmärtää? Millaista kapitalismia Locke lopulta puolusti? Locke oli etenkin yhdysvaltaisen ympäristöpolitiikan tutkimuksen osalta koetinkivi ja hänestä tehdyt tulkinnat olivat ideologisia. Filosofian historia ei selvästikään ollut pelkkää historiaa vaan elävää poliittista keskustelua. Historiallista tutkimusta en kuitenkaan halunnut tehdä, mutta aineiston runsaus pakotti kuitenkin ottamaan selvää, mitä Lockesta voi kirjoittaa. Nämä ongelmat kuitenkin jäivät taakse, kun päätin että väitöskirja on saatava valmiiksi. Kirjan viimeisen luvun, jossa hahmottelin millainen omistustuotio – sisällöllisesti ja muodollisesti – on ekologisesti valistuneessa yhteiskunnassa, syntyi lopulta nopeasti. Se, mitä halusin sanoa, oli kiteytynyt mielessäni. En

muista, että väitöskirjan tekeminen, vaikka se vei lopulta useamman vuoden, olisi ollut missään vaihteessa vaikeaa – kenties olen ollut onnekas tässä suhteessa.

Työni esitarkastajina toimivat silloinen Jyväskylän filosofian professori Erik Lagerspetz ja Lancasterin yliopistossa silloin *readerinä* toiminut John O’Neill. Olin tavannut O’Neillin pariin otteeseen konferenssissa, ja hän ilokseni suostui tehtävään. Kummakin lausunto oli myötämielinen ja sain varsin nopeasti viimeisteltyä kirjani painokuntoon. Samanaikaisesti koetin paneutua biodiversiteettitutkimukseen, ja erityisesti minua kiinnostivat immateriaalioikeudet. Keskeinen osa Rio de Janeirossa vuonna 1992 solmittua biodiversiteettisopimusta koski geneettisen materiaalin ja sitä koskevan tiedon hallintaa. Jo ennen väitelyä pidin pari kansainvälistä esitelmää tästä aihepiiristä, joka oli jo väitöskirjani aihepiirin ulkopuolella. Osallistuin muun muassa *International Association for the Study of Common Property* (IASCP) -järjestön konferenssiin Vancouverissa kesäkuussa 1998. Olin varmaankin ainoa filosofi paikalla, mutta kuuntelin innoissani antropologien, politiikan tutkijoiden ja sosiologien empiirisiä ja teoreettisia esityksiä omistujajärjestelmistä. Sain vahvistusta käsitykselleni, että filosofiassa ja politiikan teoriassa omistusoikeuksien tutkimus tapaa olla yksipuolista. Suurin osa teoreetikoista on kiinnostunut puolustamaan jotakin tiettyä omistumuotoa (valtiollista, yksityistä tai yhteisöllistä), vaikka lopultakin jokaisessa yhteiskunnassa on väistämättä omistustutkimuksen kirjo. Luonnonvarojen on monenlaisia, ja kestävä käytön institutionaalisten edellytysten järjestäminen vaatii luonnonvaran ja luontokohteen erityispiirteiden huomioon ottamista. Puolustamaani normatiivista käsitystä kutsuin – Elinor Ostromia ja muita seuraten – institutionaaliseksi diversiteetiksi.

Olin toimittanut ennen Vancouveriin lähtöäni taittamani ja viimeistelemäni väitöskirjan painoon, ja kahden viikon matkan jälkeen se odotti työpaikalla. Väitöspäivä oli 26.6.1998, viikko juhannuksen jälkeen. Sateisen kesän lähes ainoa kaunis viikonloppu osui väitöshetkeen. Turkulaisen tavan mukaan toinen esitarkastajista (O’Neill) toimi vastaväittäjänä ja työnohjaaja (Pietarinen) kustoksena. Väitöstilaisuus oli Yliopistonmäellä uudessa Quantum-rakennuksen luentosalissa. Yritin parhaani mukaan huolehtia siitä, että vastaväittäjällä on mukanaan mus-

ta puku, ja itsekin pyöräilin väitöstilaisuuteen puku päällä. Itse väittelystä minulla ei ole monia mielikuvia, kaiketi se sujui mallikelpoisesti, vaikka erään kysymyksen muistankin olleen hankala – en ollut pohtinut asiaa lainkaan tutkimusvaiheessa. Väittelyn lomassa pidimme kahvitauon.

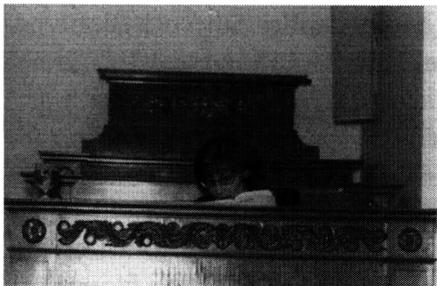
Karonkka järjestettiin legendaarisessa kasvisravintola Versossa, joka sijaitsi Aurajoen varrella lähellä kaupunginkirjastoa. Tilaisuuteen olin kutsunut nelisenkymmentä vierasta: filosofian kollegoita, ympäristötutkijoita, pitkäaikaisia ystäviäni sekä isäni ja veljeni. Puheeni oli spontaani ja vapaamuotoinen, ja sen sisällöstä muistan lähinnä sen osan, josta olen saanut kuulla jälkepäin: totesin vieraille, että teille on hyväksi syödä pelkkää kasvisruokaa. Karonkka jatkui paikallisessa diskossa nimeltään Puuteri. (Jatkopaikkaa ei oltu ennalta suunniteltu, enkä tiedä kuka tätä ehdotti, mutta juhlapukuinen väki sopi mainiosti teinidiskoon.) Seuraavana päivänä vastaväittäjä saunotettiin ja uitettiin kesämökillä.

Valmistuin valtiotieteen tohtoriksi elokuussa 1998. Jatkoin samaan hengenvetoon erikoistutkijan töitä biodiversiteettihankkeessa. Sain seuraavana vuonna kolmivuotisen tutkijatohtorin viran Akatemiasta, tarkoituksena oli tutkia yhteiskunnallisia instituutioita ja ympäristöarvoja. Osana tutkimussuunnitelmaa lähdin millenium-juhlien jälkeen perheeni kanssa uudestaan Britanniaan. Suuntana oli Lancasterin yliopisto, jossa vielä tuolloin harrastettiin ympäristöfilosofiaa. (Sittemmin henkilöstö on vaihtunut ja ympäristöfilosofian tutkimus lähes hävinnyt.) Suomeen paluun jälkeen jatkoin aiheen parissa tutkimuskauteni loppuun. Tosin koin samalla suurimman vastoinkäymisen filosofian parissa. Olin tehnyt kustannussopimuksen väitöskirjan julkaisemisesta yhdysvaltalaisen yliopistopainon kanssa, joka oli käytrännyt kirjani kahdella arvioijalla. Tein vuoden töitä kirjan parissa. Kustantaja päätti lähettää tuotoksen vielä kolmannelle arvioijalle, joka ei pitänyt aikaansaannoksestani lainkaan ja julkaisuprosessi keskeytyi. Pettymys oli suuri, mutta ratkaisu oli uskoakseni oikea: työ ei ollut riittävän kypsä – tai ehkä paremminkin siitä oli tullut ylikypsä. Olen tämän jälkeen keskittynyt pienempiin kirjoitushankkeisiin, jotka lähes kaikki ovat ympäristöfilosofisia luonteeltaan. Kenties vielä joskus palaan väitösteemani pariin.

Keväällä 2002 tulin ympäristöfilosofian dosentiksi Turun yliopistoon, mutta muutoin tulevaisuus näytti avoimelta. Yllätyksekseni minua pyydettiin hoitamaan filosofian professuuria Kuopion yliopistoon. Tä-

mä virka muutettiin myöhemmin lehtoraatiksi, ja avoimen viranhaun kautta minut lopulta nimitettiin toistaiseksi lehtorin (sittemmin yliopistonlehtorin) virkaan syksyllä 2003. Tämäkin on tapahtunut sattumalta, mutta sen välttämättömänä ehtona on ollut tohtoroituminen.

Turun yliopisto

Virpi Mäkinen

TT, akatemiaticija
s. 1962, väitös marraskuu 1998

Vastaväittäjä: professori Roberto
Lambertini

Kustos: professori Reijo Työrin-
oja

Kirjan otsikko: Property Rights in
Late Medieval Discussion on
Franciscan Poverty

Mäkinen prosessi

Yritän seuraavassa selvittää sekä itselleni että lukijoille, miten minusta tuli filosofisesti orientointunut teologian tohtori. Tämän vuoksi aloitan teologiasta, jota ilman tutkimukseni ei olisi koskaan suuntautunut filosofiseksi. Teologin identiteettini ei ole koskaan ollut vahva enkä osannut kuvitellakaan itseäni papiksi – tosin naispappeus hyväksyttiinkin vasta opintojeni aikana. Valmistuin kahden aineen opettajankoulutusohjelmasta. Kasvatustieteiden ja didaktiikan ohessa luin myös psykologiaa, psykiatria ja käytännöllistä filosofiaa. Myös teologian opintoihin kuului filosofian historian peruskursseja, logiikan alkeet sekä erilaisia uskonnonfilosofian ja etiikan luentokursseja. Nämä olivat ensimmäiset kosketukseni filosofiaan.

Valitsin pääaineekseni dogmatiikan, kristillisen opin tutkimuksen, jossa tutkielma oli mahdollista laatia myös filosofisesti kiinnostavasta aiheesta. Valintaani vaikuttivat myös silloiset dogmatiikan viranhaltijat (jo edesmennyt prof. Seppo A. Teinonen ja prof. Eero Huovinen, nykyinen Helsingin piispa), joiden opetustaidot olivat valovuosien päässä niistä onnettomista, jotka yrittivät innostaa peruskurssiopiskelijoita filosofiaan. Monet suosittelivatkin filosofian laitoksen peruskursseja ja erityisesti Esa Saarisen luentoja.

Graduni laadin dogmatiikan professori Seppo A. Teinosen ja assistentti Pauli Annalan ohjaamassa seminaarissa, jonka yleisaihepiirinä oli

fransiskaanisen spiritualiteetin teologia keskiajalla. Aiheeni – Bonaventuran käsitys köyhyydestä – osoittautui tulevan tutkijanurani ja filosofisesti orientoituneen tutkimustyöni kannalta keskeiseksi. Fransiskaani-teologi Bonaventura on Tuomas Akvinolaisen rinnalla merkittävimpiä sydänkeskiajan filosofisen teologian edustajia, jonka jalanjalkia kulkivat myöhemmin muun muassa Johannes Duns Scotus ja William Ockham. Teinonen jäi eläkkeelle kesken seminaarin, kääntyi katolilaiseksi ja muutti Espanjaan. Seminaarin vetäjänä jatkoi innostava ja filosofisesti orientoitunut Pauli Annala, jonka ohjauksessa graduni valmistui.

Aihepiiri vei minut monien skolastisen filosofian keskeisten kysymysten pariin. Huomasin myös pian, ettei saamaani aihepiiriä ollut juurikaan tutkittu. Erityisesti fransiskaanisen köyhyyksäsityksen juridisten perustelujen, omistamattomuuden, osalta tutkimuskirjallisuudessa ammotti aikamoinen aukko. Tuota aukkoa pyrin täyttämään sekä lisensiaatintutkielmassani että väitöskirjassani.

Tutkijan urani ei kuitenkaan ollut näin nopea ja itsestään selvä. Teologian maisteriksi valmistumiseni jälkeen opetin neljä vuotta uskontoa ja psykologiaa Tapiolan lukiossa Espoossa. Opetusaineisiini kuului myös filosofian ja liikunnan kursseja. Samanaikaisesti aloitin jatko-opinnot, joihin jo Seppo A. Teinonen oli minua kehottanut. Jatko-opintojen osalta vaihdoin pääaineeni uskonnonfilosofiaan ja teologiseen etiikkaan. Tällöin sain ohjaajakseni Pauli Annalan lisäksi myös oppiaineen silloisen professorin Simo Knuuttilan. Knuuttilan ohjaus vei tutkimustani vahvasti filosofiseen suuntaan. Kysymyksenasettelut osoittautuivat kiinnostaviksi myös monelta muulta kuin puhtaasti fransiskaanisen köyhyyden kannalta. Lisäksi Knuuttilan ohjaustapa – selkeät, tiukat tavoitteet päivämäärineen ja säännölliset keskustelut kirjoitetun materiaalin äärellä – muistuttivat tehokasta urheiluvallennusta, joka sopi entiselle telinevoimistelun olympiavallennettavalle. Samalla sain yhä vahvempaa tukea keskiajan filosofisen teologian tutkimuksesta, josta Helsingin yliopiston systemaattisen teologian laitos maailmalla tunnetaan.

Laitoksen keskiajan filosofian tutkijayhteisö oli hyvin miesvaltainen. Tutkimusaiheetkin olivat pääasiassa niin kutsuttua ”ukkotutkimusta”. Omatkin lähteeni olivat pelkästään miesten kirjoittamia: Bonaventuran lisäksi kahlasin läpi paavien laatimia bullia, Guillelmus Saint-

Amourilaisen ja Gerardus Abbevillalaisen traktaatteja, Henri Gentiläisen ja Godefroid de Fontainesin *quodlibet*-kvestioita sekä William Ockhamin yhteiskuntafilosofisia kirjoituksia. Tutustuminen filosofian laitoksen tutkijaan Lilli Alaseen olikin jo jatko-opintojen alkuvaiheessa minulle merkittävää. Vuosien varrella olen oppinut häneltä sekä filosofista ajattelua että monia akateemiseen kulttuuriin liittyviä asioita, joita aloitteleva naistutkija tarvitsee nimenomaan naiselta.

Jätin Tapiolan lukion lehtoraatin lopullisesti vasta kun lähdin vieraillevaksi tohtoriopiskelijaksi Toronton yliopistoon (Pontifical Institute of Mediaeval Studies) lukuvuodeksi 1994–1995. Rahoituksen takasi Luterilaisen Maailmanliiton stipendi. Vuosi Torontossa oli erittäin antoisa. Vahva tieteidenvälisyys oli rikastuttava kokemus, joka jätti jälkensä myös tutkimukseeni. Erityisesti keskustelut kanonisen oikeuden professori Giulio Silanon kanssa auttoivat ymmärtämään kanonistien merkityksen yksilöoikeuksien syntyprosessissa.

Itse asiassa oikeushistoriallinen ulottuvuus avautui jo ennen matkaa- ni kun kävin keskustelemassa väitöskirjani aihepiiristä silloisen yleisen oikeustieteen professori Hannu-Tapani Klamin kanssa. Lyhyt ohjauskeskustelu on taltioitunut muistiini episodinomaisesti. Koska en hakenut merkintää opintokirjaani, vaan olin tullut ohjauskeskusteluun, Klami sulki huoneensa oven ja kysyi, sallinko, että hän polttaa ja ryhtyi sikari savuten lukemaan laatimaani lyhyttä kirjoitelmaa *ius-* ja *dominium*-käsitteiden kehityksestä roomalaisessa oikeudessa ja myöhemmin Bonaventuran tuotannossa tehden merkintöjä sivun laitaan. Hän vaikutti erittäin kiinnostuneelta Richard Tuckin tutkimusta *Natural rights theories* (1979) kohtaan esittämästäni kritiikistä. Klami oli tulkinnasta kanssani samaa mieltä. Lähdin vastaanotolta intoa puhkuen. Olin tehnyt ensimmäisen tieteellisen löytöni: toisin kuin Tuck väitti, *ius-dominium*-ekvivalenssi ei ollut kovinkaan merkittävä yksilöoikeuksien kehityksen kannalta. Oli paneuduttava entistä tarkemmin voluntarismin merkitykseen yksilöoikeuskäsitteen varhaiskehityksessä.

Torontossa ollessani minulla oli myös erinomainen mahdollisuus vieraillla Buffalon lähellä sijaitsevassa Franciscan Institutessa (St. Bonaventure University), jossa vaikutti huomattavia keskiajan filosofian ja erityisesti fransiskaanisen tradition tutkijoita. Lisäksi kaikki käyttämäni lähdeoteokset olivat instituutin kirjastossa käden ulottuvilla. Tosin To-

rontonkaan kirjastoissa ei ollut moittimista. Asuin ensimmäisen vierailuni aikana Ockham-tutkija, professori Rega Woodin luona viehättävässä puutalossa. Instituutissa työskenteli myös muita Ockham-tutkijoita, jo edesmennyt fransiskaaniveli Gedeon Gál sekä sääntökuntalupauksestaan vähän myöhemmin luopunut ja avioon astunut Girard Ezkorn. Sain kyydin takaisin Torontoon instituutin silloiselta tutkijalta, nykyiseltä Emory Universityn keskiajan filosofian professori Jack Zupkolta. Autossa olivat mukana myös hänen vaimonsa ja poikansa. Yhdysvaltojen ja Kanadan rajalla rajaviranomaista nauratti kun kysytyään autossa olevien henkilöiden nimet ja kansallisuudet Jack ilmoitti: ”Minä olen kanadalainen, vaimoni on britti, poikamme on amerikkalainen ja vieraamme suomalainen.”

Toronton jälkeen jatko-opintoni etenivät sutjakkaasti. Sain tohtoriopiskelijapaikan kolmivuotisessa Suomen Akatemian rahoittamassa projektissa ”Eurooppalaisuuden juuret: Kerjäläisveljistöjen yhteiskunnallinen ja kulttuurinen merkitys 1200–1400-luvuilla”. Projektia johtivat dosentit Pauli Annala Helsingin yliopistosta ja Christian Krötzl Tampereen yliopistosta. Projektin myötä yhteistyöni myös suomalaisten keskiajan historian tutkijoiden kanssa alkoi. Projektin muut tohtoriopiskelijat, Maiju Lehmijoki (nyk. Lehmijoki-Gardner), Jussi Hanska sekä Antti Ruotsala, olivat historioitsijoita. Yhteistyön varsinainen hedelmä yksittäisten väitöskirjojen lisäksi oli Tuomas M. S. Lehtosen toimittama artikkelikokoelma *Keskiajan kevät: Kirjoituksia eurooppalaisen kulttuurin juurista* (WSOY 1997), josta kuittasimme valtion tiedonjulkistamispalkinnon.

Väittelin juuri ennen projektin päättymistä marraskuussa 1998 Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa. Väitöskirjani *Property Rights in Late Medieval Discussion on Franciscan Poverty* käsitteli pitkäaikaista fransiskaanista köyhyyttä käsittelevää oppikiistaa 1250–1340-luvuilla. Keskeinen teesini oli, että kyseisten kiistojen aikana muotoiltiin varhaisimpia käsitteellisiä subjektiivisten oikeuksien ideoita. Tällaisia olivat erityisesti jokaisella äärimmäiseen hätään joutuneella henkilöllä oleva oikeus elämään. Myös oikeus omaisuuteen ja itsensä omistamisen oikeus ovat varhaisimpia yksilönoikeuksia.

Väitöskirjani esitarkastajina olivat yleisen oikeustieteen professori Hannu Tolonen Turun yliopistosta sekä keskiajan filosofian professori

Roberto Lambertini Maceratan yliopistosta Italiasta. Hannu Toloseen olin tutustunut jo aiemmin pitäessäni ensimmäisen tieteellisen esitelmäni Mathias Calonius Seuran vuosikokouksessa vuonna 1995. Lambertini toimi myös vastaväittäjänäni.

Väitöspäivä valkeni pienessä pakkasessa. Asuin silloin Antskogissa Länsi-Uudellamaalla, josta on noin 90 km ajomatka Helsinkiin. Jännitti lähteekö Skoda-vanhus käyntiin. Auto oli uskollinen, mutta itse liukastuin ja pikkumusta väitöspukuni repesi takaa ainakin 20 cm. Repeämän käsin ompelemiseen meni ajomatkaan varatut lisäminuutit. Jo olemassa oleva hermostuneisuuteni kasvoi: kestäisikö hutiloitu ommel koko väitöksen ajan?

Väitöstilaisuus sujui mallikkaasti. Lambertinia oli evästetty edellisenä päivänä ohjeistuksella, että tilaisuus on ikään kuin opetustilanne. Suurin osa kysymyksistä olikin hyvin yleisluonteisia ja vastaukseni niihin valaisivat aihepiiriä kuulijoille. Joukkoon mahtui myös joitakin yksityiskohtaisempia ja vaativampia kysymyksiä, erityisesti latina–englantikäännöksiäni koskevat tarkennukset. Väitöstilaisuus on jäänyt mieleeni hauskana tilaisuutena, jossa oli leppoisa ilmapiiri. Lambertini osasi viihdyttää yleisöä, jota oli saapunut paikalle noin kolmisenkymmentä. Hän oli jopa opetellut suomea: sanastoon kuuluivat muun muassa kesämökki ja mustamakkara. Molemmat liittyivät sen selvittämiseen, miten pelkkä kulutusikäyttö ilman minkäänlaisia omistusoikeuksia tai hallintaa oli käytännössä mahdollista.

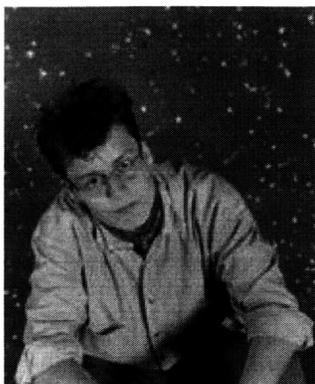
Väitöskaronkkaa vietettiin Kellarikrouvissa. Valitsin paikan alun perin sen vuoksi, että ravintolassa olisi ollut tarjolla keskiajan menu. Kun kuulin, että ruoka olisi pitänyt syödä käsin, luovuin ideasta. Paikka oli joka tapauksessa mainio: nelisenkymmentä vierasta mahtui holvikäärälliseen kabinettiin ja taustalla soi keskiaikainen musiikki. Mieleeni on syöpyntynyt kaksi yksityiskohtaa: Systemaattisen teologian laitoksen miestutkijoista koottu kuoro lauloi komeasti ”Sä kasvoit neito kaunoinen” ja Lambertini lopetti puheensa kuvaten, kuinka väitöskirjaprosessi on ”mäkinen”. Jatkoilla oli enää kourallinen ihmisiä; kaikkein läheisimmät ja ne, jotka eivät saa koskaan tarpeekseen jumalten juomaa. Aamuyöstä availin saamiani lahjoja, enimmäkseen kirjoja. Yhdestä paketista puuttui antajan nimi. Harmittelin asiaa, mutta ajattelin, että paketin avattuani lahja kenties paljastaisi antajansa. Näin olikin: CD-levyllinen mongolia-

laista kurkkulaulua ei voinut olla keneltäkään muulta kuin Antti Ruotsalalta!

Suhteestani vastaväittäjään, Roberto Lambertiniin, on vuosien varrella kehittynyt erityislaatuinen ystävyysuhde. Olemme vastavuoroisesti kutsuneet toisiamme esitelmöijiksi erilaisiin symposiumeihin sekä kirjoittajiksi artikkelikokoelmiin ja aikakauskirjoihin. Olen myös tutustunut hänen perheeseensä. Tavaksi ovat tulleet uuden vuoden, joulun ja pääsiäisen tekstiviestitervehdykset suomeksi ja italiaksi.

Fransiskaamisen köyhyyden työstäminen ei lopu vielääkään. Päinvastoin aihe on avautunut vähitellen moniin suuntiin ja avartanut tutkimustani tieteidenväliseksi keski- ja varhaisen uuden ajan filosofisen teologian, aate- ja oikeushistorian sekä poliittisen filosofian tutkimukseksi. Köyhät ja köyhyys kirvoittivat keskiajalla keskustelua yksilönoikeuksista. Nykyään puhumme myös vähemmistö- ja ihmisoikeuksista, joiden historiallisiin juuriin olen viime vuosien aikana akatemiaturkijana perehtynyt.

Helsingin yliopisto

Arto Tukiainen

VTT, tietojärjestelmäsuunnittelija
s. 21.7.1970, väitös 6.9.1999

Vastaväittäjä: dosentti Mikko Salmela
Kustos: professori Timo Airaksinen
Kirjan otsikko: Etiikka ja filosofia.
Eräiden Wittgensteinin näkemysten
kritiikkiä

Filosofinen elämäni 1989–2009

Filosofian opinnoistani saan pääasiallisesti kiittää Esa Saarisen ja Thomas Wallgrenin aikalaiskriittisiä luentoja Helsingin yliopistolla vuosina 1989–90. Uutena valtiotieteellisen tiedekunnan opiskelijana ihmettelin kovasti, kuinka yliopistolla voitiin pitää opetuksena myös jotakin sellaista, millä oli henkilökohtaista ja laajaa maailmankatsomuksellista merkitystä. Odotin luentoja ahnaasti ja havaitsin, että elämäni olisi avarampaa, mielenkiintoisempaa ja mahdollisesti myös onnellisempaa, jos olisin filosofi. Ennen kaksikymmenvuotispäivääni vaihdoin pääaineeni taloustieteestä käytännölliseen filosofiaan. Sivuaineiksi valikoituivat sosiologia, taloustiede ja tilastotiede. Muiden muassa Durkheim ja Habermas kiinnostivat. Opiskelin antaumuksellisesti, ja jälkikäteen en muista ajatelleeni tuolloista talouslammasta ollenkaan. Kiinnityin suurempiin kuvioihin, halusin ymmärtää kaiken.

Valmistuin maisteriksi vuonna 1993, aiheenani yksilöautonomian käsite. Ilmeisesti professori Airaksinen piti tyylistäni, koska tarjosi minulle jatko-opiskelumahdollisuutta. En epäröinyt hetkeäkään. Rahoitusta järjestettiin Suomen Akatemiasta, ja sitä riittikin kolmeksi vuodeksi.

Laitoksen liberaali ilmapiiri mahdollisti kaikenlaiset kokeilut, ja väitöskirjani aihe vaihtui seuraavien vuosien aikana moneen kertaan. Kirjoitin satoja sivuja, jotka sitten hylkäsin. Joitakin artikkeleita sentään ehdin julkaista, aiheina muiden muassa Thomas Hobbesin näkemys val-

tiosta persoonana (1994), moraalisten tosiseikkojen olemassaolo jälkifilosofisesta perspektiivistä (1995), tajunnan subjektiivisuuden harha (1995) ja Richard Rortyn käsitys liberalismista (1997). Vuodet 1994–1998 olivat intohimoista totuuksien etsinnän aikaa laajalla rintamalla mielenfilosofiasta etiikkaan ja politiikan filosofiaan. Vuonna 1995 kävin opiskelemaan Belgian Gentissä, missä elin vapaaherran elämää vailla velvoitteita.

Vuosien 1995 ja 1996 aikana suhteeni akateemiseen maailmaan muuttui yhä etäisemmäksi ja leikkimielisemmäksi. Samalla minua alkoi huimata läpikäymieni filosofisten näkökulmien moninaisuus, ja tunsin Rortyn näkemykset ironiasta itselleni läheisiksi. Ironistihan arvelee, että kaikki kuvaukset itsestämme ja maailmasta ovat muuttuvia ja sattumanvaraisia. Hänen arvonsa ja periaatteensa ovat häilyviä – liberaalidemokraattisella Rortylla eivät niinkään, mutta minulla kyllä. Tästä aiheesta kirjoitin noin kahdensadan sivun tutkielman, joka annettiin arvioitavaksi Wallgrenille vuoden 1996 lopulla. Sitten lähdin Panamaan lomalemaan.

Palattuani Wallgren tyrmäsi väitösaikeni, hän piti tutkielmaani roskana. Sama mies toisen kerran elämäni olennaisessa pisteessä. Tästä ojennuksesta olen hänelle vieläkin kiitollinen, sillä tieni oli harvinaisen steriili ja omahyväinen. Ilman hänen väliintuloaan olisin ehkä jäänyt jumiin peilitalooni, jossa todellisuudentaju on koetteilla.

Ironistisen vaiheeni tärkein perintö lienee usko uudenlaisten kuvausten voimaan kärsimysten lievittämisessä ja elämän ongelmien ratkaisussa. Epiktetoksen mukaan ihmisiä eivät kiduta niinkään itse asiat vaan heidän käsityksensä niistä. Useinhan käy niin, että kun ajattelemmme katastrofia eri tavalla, se alkaa näyttää siunaukselta tai vähintään mahdollisuudelta.

Aloitin väitöskirjani jälleen kerran uudelleen, ja moninaisten mietiskelyiden päätteeksi keskityin millimetrin levyiseen kaistaleeseen, josta kuitenkin avautui monia polkuja: Wittgensteinin esitelmä etiikasta vuodelta 1929. Vuosina 1998 ja 1999 olin siviilipalveluksessa, ja näinä aikoina valmistui myös väitöskirjani, jonka sävy oli vakava, mutta ei skolaarinen eikä tieteellinen. Ilmeisesti teos oli vain vaivoin peitelty skandaali muun muassa sen takia, että ilmoitin pitäväni sitä monologina. Ymmärtääkseni kukaan ei olisi halunnut joutua sen kanssa tekemisiin:

se oli tuolloisen ilmaisutapani mukaan kuin omaa omituista lajiaan oleva koira, jota ei haluta mihinkään näyttelyyn. Esitarkastajiksi pyydettiin Heikki Kannistoa ja André Maurya. Maury ehdotti lisääiä, Kannisto vetäytyi vastuusta. Joidenkin korjausten jälkeen Sami Pihlström ja Arto Siitonen suostuivat esitarkastajiksi. Heidän avustuksellaan prosessi saatiin päätökseen syyskuussa 1999.

Väitöstilaisuudesta tuli koettelemus. Vastaväittäjäni oli aggressiivinen, enkä saanut esittää näkökantojani kunnolla. Illan pienimuotoisessa karonkassa jouduin toteamaan hänelle, että käsityksemme hyvästä väitöskirjasta ovat aika kaukana toisistaan. Luettuani vastaväittäjän kirjallisen arvion valitin havaitsemistani virheistä ja vääristelyistä tiedekuntaneuvostoon ja sen jälkeen yliopiston oikeusturvalautakuntaan. En varsinaisesti odottanut mitään parannusta arvosteluun, mutta halusin tyytymättömyydelleni ja sen aiheille virallisen leiman. Olen edelleen ylpeä teoksestani, ja allekirjoitan sen keskeisen sisällön. Wittgensteinin etiikkakäsitykseen suhtaudun vieläkin lievästi hymähdellen: sillä ei ole käytännön merkitystä, koska arvolla ei ole minkäänlaista suhdetta toisasioihin. Mitä tahansa maailmaa eli elämää voi sanoa arvoltaan millaiseksi tahansa, kriteerejä ei ole.

Luontainen vetäytyväisyyteni ja uhmakas itsenäisyyteni olivat vaikeuttaneet väitöskirjaprosessiani. En halunnut asettaa itseäni alttiiksi läsonnettomuuksille hierarkkisessa ja kilpailuhenkisessä akateemisessa ympäristössä. Lisäksi huomasin, että rahoitusmahdollisuudet akateemiselle työlle olivat kovin epävarmat, etenkin kun intressini olivat kaikkea muuta kuin tieteellisiä. Vuonna 1999 päätin ansaita rahani muualla. Onneksi olin aina ollut hyvissä väleissä tietokoneiden kanssa, ja vuonna 2000 siirryin ohjelmistokehityksen pariin, aluksi yksityisellä sektorilla ja sittemmin julkishallinnon palveluksessa.

En ole suinkaan lopettanut filosofista ajattelua ja toimintaa lähdettyäni yliopistolta. Voisin kai sanoa, että mitä vähemmän filosofia on ollut minulle ammatti, sitä tärkeämmäksi olen sen kokenut. Rahoituskysymyksen ratkettua olen voinut kirjoittaa vapaasti itseäni kiinnostavista asioista aivan kuin Seneca, Aurelius, Montaigne, Spinoza tai Schopenhauer. (Eihän filosofia ollut ammatti kuin pienelle osalle antiikin suurista nimistä, ja modernillakin ajalla monet parhaimmiston kuuluvista ovat olleet ammatiltaan jotain muuta tai eläneet pääomiensa varassa.) Ei

enää tarvitse yrittää uskotella haluavansa kulkea ”tieteellisen tutkimuksen eturintamassa”, vaan voi keskittyä filosofian varsinaiseen ytimeen sellaisena kuin sen näkee.

Ajattelen, että filosofian on autettava meitä elämään oikein ja kestävästi elämän moninaisia sattumuksia. Se on osittain terapeutista tai sielunhoidollista pohdiskelua ja harjoittelua, joka puhdistaa mieleämme häiritsevästä ajatuksista ja tunteista. Myös abstraktin tuntuisilla ajatuksilla maailman luonteesta voi olla eettisiä ja terapeuttisia ulottuvuuksia. Näiden näkemysten kehittämisessä tärkein innoittajani on ehkä ollut Pierre Hadot, jonka hienot tutkimukset filosofiasta elämäntapana kuuluivat vakiolukemistöni jo 1990-luvun lopulla.

Arvioidessani elämäni vuosia 1989–2009 havaitsen, että päälinja on ollut viisauden keskiöityminen. Sitä hain jo opiskeluvuosiinani, mutta niiden jälkeen suuntaus on ollut ilmeinen. Suurpiirteisesti ilmaisten tarkoitan viisaudella ymmärrystä siitä, kuinka voidaan elää ihmisiksi, välttää elämän pahimmat onnettomuudet ja tavoittaa siedettävä olotila, josta jonkinlainen tyytyväisyys. Viisaus on olennaisesti joustavuuden, väistämättömien asiointilojen hyväksymisen, harkitsevuuden, kärsivällisyyden, armeliaisuuden, objektiivisuuden ja maailman intressittömän havainnoinnin kaltaisten hyveiden harjoittamista. En kuitenkaan väheksy viisauden fyysistä puolta, johon kuuluu terveyden ja nautintojen tavoittelu. Olen kirjoittanut aiheesta artikkeleita sekä suomalaisiin että kansainvälisiin julkaisuihin, alkaen *Ajatus*-aikakauskirjasta vuonna 2000. Vuodesta 1999 olen ollut mukana kansainvälisessä filosofisen praktiikan (philosophical practice, Philosophische Praxis) liikkeessä, jossa viisaudella on merkittävämpi asema kuin akateemisissa pyrinnoissa.

Filosofian kaukaiseen historiaan sisältyvät hengen perusorientaatiot ovat minulle nyt läheisempiä kuin opiskeluaikoinani. Uskoakseni hyvin suuri osa filosofisesti keskeisistä, soveltamiskelpoisista ideoista ja harjoituksista esitettiin jo ennen Boethiuksen kuolemaa 500-luvulla. Filosofian hyveperinne on olennainen. Erityisesti stoalaiset, epikurolaiset ja kyynikot ovat kiehtoneet minua jo kauan, platonismia ja aristoteelista perinnettä unohtamatta. Esimerkiksi Senecan kirjeisiin ja tutkielmiin palaan aina uudelleen.

En ole laiminlyönyt opiskeluajoiltani periytyviä poliittisia ja mielenfilosofisia kysymyksiä, joiden katson kuuluvan viisauden tavoittelun piiriin. Suomalaisista ajattelijoina Pentti Linkola, Eero Paloheimo ja Osmo Soininvaara ovat minulle esikuvia, joiden varaan olen yrittänyt rakentaa omaa teknovihreää maailmanpoliittista katsomustani. Mielenfilosofiassa taas olen siirtynyt jo 1990-luvulta alkaen kohti monistista, asubjektivistista, antirealistista lähestymistapaa, johon olen saanut vaikutteita muiden muassa Schopenhauerilta, Machilta ja Pauli Pytköltä. Materialismia, dualismia ja idealismia pidän karkeina ja naiiveina ajattelutapoina.

Oma elämäni ja oman sieluni hyvinvointi on minua kaikkein lähimpänä, siihen voin varmasti vaikuttaa. Jo väitöstilaisuudessa vuonna 1999 lectioni aiheena oli Wittgensteinin huomio, että filosofia on oman näkemyksen reflektointia ja työstämistä. Jos pystyn auttamaan muita eteenpäin, olen iloinen. Hyödyllisen vaikutuksen todennäköisyys on kai suurimmillaan yksityisissä keskusteluissa, joissa voin ottaa huomioon toisen ihmisen erityisen tilanteen ja ajattelutavan. 2000-luvun alussa pidin filosofista vastaanottoa, jonka yleistavoitteena oli asiakkaiden ajatusten selvittäminen ja uusien näkökulmien etsintä. Lopetin vastaanotoni pian, koska mielessäni ei ollut tarpeeksi selvää ja tarkkaa ideaa sen tavoitteista ja menettelytavoista. Uskon näkemykseni kypsyneen, ja olen jo jonkin aikaa suunnitellut vastaanoton uudelleenavausta.

Tuskin olisin näinkään rauhallinen ja tyytyväinen, ellen olisi alkanut opiskella filosofiaa. Myös päätökseni ryhtyä tekemään väitöskirjaa oli varmasti oikea. Prosessi oli toisinaan rasittava, mutta se antoi minulle kosolti valmiuksia autonomiseen filosofiseen elämään.

Leila Toiviainen

Ph. D., dosentti, lecturer, nurse
s. 29.5.1951, tutkinto 2000

Vastaväittäjät: professor Kathleen Higgins
& professor Graham Parkes
Väitöskirjan otsikko: *The Relation
Between Time and Value in Thus Spoke
Zarathustra*

Nietzsche's Nurse

Ajauduin filosofian alalle aivan vahingossa. Olin keskoshoidon opettajana Tasmaniassa 80-luvun alussa ja aloitin kasvatustieteiden opiskelun. Kasvatuspsykologia on varmasti tylsin aine mitä olen koskaan joutunut opiskelemaan, mutta kasvatuksen teoreettinen ja filosofinen puoli kiehtoivat minua niin suunnattomasti, että jätin sairaanhoitajan urani ja aloitin filosofian opiskelun Tasmanian yliopistolla vuonna 1987. Kurssi oli kolmivuotinen, mutta pidin vuoden tauon vanhempieni vieraillessa Tasmaniassa. Vuonna 1991 suoritin vuoden Honours-kurssin. Olin viimeisenä opiskeluvuoteni suorittanut Nietzschen filosofian kurssin jota opetti Edgar Sleinis, jonka vanhemmat olivat kotoisin Latviasta. Sekä kurssin sisältö että Edgarin selkeä opetustyyli vaikuttivat valintaani kirjoittaa Honours-työni Nietzschen ikuisen paluun opista. Oppi sisältää niin monia vastakohtia ja kuitenkin tuntuu sillä tavalla järkevältä elämän todellisuuden ilmaisulta metafysisellä tasolla, että halusin perehtyä sen totuuden selvittämiseen.

Honours-vuoteni aikana päätin, että Nietzsche on ilmiselvästi mystikko. Sleinin mielestä tämä tulkinta oli aivan mahdoton; hän ehdotti että etsisin todisteita mielipidettäni tukemaan. Tämä johti siihen, että taas vuoden tauon jälkeen – palasin lomalle Englantiin ja Suomeen vuonna 1992 – aloitin väitöskirjan teon. Valitsin aiheekseni Nietzschen *Also Sprach Zarathustran* ja käytin enimmäkseen englanniksi käännetty-

jä Nietzsche-tekstejä ja englanninkielisiä kommentaareja Nietzschen teoksista. Ostin kyllä Nietzschen kootut teokset saksankielisinä ja luin niitä sanakirjan avulla; onneksi olin lukenut pitkän saksan Kokemäen yhteiskoulussa 60-luvulla.

Olen rahoittanut itse kaikki opiskeluni sairaanhoitajan työlläni. Vuonna 1989 eli viimeisenä undergraduate-opiskelumvuoteni Australian työväenhallitus laati Higher Education Contribution Scheme -lain, jonka mukaan jokainen opiskelija maksaa lukukausimaksuja jokaisesta suorittamastaan kurssista. Maksut voi ottaa lainana ja maksaa valtiolle takaisin valmistuttuaan, mutta minä maksoin vuoden 1989 maksut sairaanhoitajan palkastani. Myös jatko-opiskelijat joutuvat maksamaan HECS fees:it, jotka ovat moninkertaistuneet viime vuosikymmenen aikana. Valtio kuitenkin antaa määrätyn summan rahaa niin että yleensä jatko-opiskelijat eivät näitä joudu maksamaan – minä en maksanut kertaakaan sen seitsemän vuoden aikana kun tein väitöskirjaani osapäiväopiskelijana ja osapäiväisenä sairaanhoitajana.

Sairaanhoitajan ja filosofisen koulutukseni perusteella onnistuin saamaan bioetiikan osapäiväisen opettajan kolmivuotisen viran vuoden 1994 alusta ja sopimus uudistettiin kolmeksi vuodeksi. Vuoden 2000 alusta olen ollut pysyvässä osapäiväisessä yliopistonlehtorin virassa. Olen koko tämän ajan myös tehnyt sairaanhoitajan tointa paikallisessa vanhainkodissa; monet ihmiset ovat ihmetelleet miten sovitan yhteen hoitoetiikan ja Nietzschen nihilistiset kommentit useimpien ihmisten arvottomuudesta ja vain voimakkaiden ja terveiden, harvinaisten yksilöiden oikeudesta elää. Vastaan heille, että Nietzschen kirjoitukset ja mies ihmisenä ovat kaksi eri asiaa, mikä käy ilmi varsinkin hänen kirjeistään ystävilleen. Niissä hän esiintyy herkkänä ihmisenä, joka kärsii herkkyydestään ja liiasta myötätunnostaan kanssaihmiä kohtaan. Siksi hän kirjoittaa vaatiakseen itseään ja lukijoitaan olemaan kovempi liikojen kärsimysten välttämiseksi. Tukea tälle tulkinalleni olen saanut niiltä filosofeilta ja kirjailijoilta, jotka tulkitsevat Nietzscheä herkkänä ja siksi ristiriitaisena ajattelijana, kuten Julian Young, Robert Solomon, Lesley Chamberlain ja Irvin Yalom.

Seitsemän vuotta kuulostaa pitkältä ajalta tehdä väitöskirjaa, mutta kun ottaa huomioon sen, että tein samaan aikaan kahta vaativaa työtä ja hoidin kotirouvan velvollisuuksia sovinnaisessa avioliitossa, pidän saa-

vutustani erittäin hyvänä. Yliopiston virallisissa kirjoissa tein väitöskirjani 2,9 vuodessa suhteutettuna kokopäiväisen opiskelijan ohjelmaan.

Pitkän väitöskirjaprosessin aikana etäännyin huomattavasti ohjaajastani Edgar Sleinisista. *Zarathustran* sisällön monet kohdat pakottivat minut ajattelemaan ihmiselämän vaiheita, ei vain filosofina mutta myös sairaanhoitotyöni kannalta. Ennen kaikkea pohdin kuoleman varjoa jokaisen elämän hetkessä. En voinut enää keskittyä ajan ja ikuisuuden teoreettisiin kuvioihin *Zarathustrassa*, vaan halusin löytää elämän tarkoituksen ja mysteerion, jonka Nietzsche oli mielestäni selvittänyt, sen tilapäisyydestä huolimatta. Tästä syystä kuvailin ensin ajan eri vaiheiden, menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden merkitystä Zarathustrassa väitöskirjani ensimmäisessä luvussa ja jatkoin sitten yrityksellä ratkaista ikuisen paluun eksistentiaalista merkitystä nykypäivän ihmiselle.

Vaikein vuosi väitöskirjani teossa oli 1998, kun ohjaajani Sleinis oli virkavapaalla ja tilapäinen ohjaajani, entinen pappi, ei jaksanut kiinnostua työstäni ollenkaan. Olin täysin tuuliajolla. Vuoden lopulla Tasmanian yliopiston filosofian laitokselle tuli suureksi onnekseni uusi filosofi, Marguerite la Caze, joka oli juuri tehnyt väitöskirjansa *The Analytic Imaginary* ja valmisteli siitä käsikirjoitusta Cornell University Pressille; hänellä on sittemmin ollut loistava kansainvälinen ura. Vaikka Marguerite on minua huomattavasti nuorempi, hän otti minut äidillisesti siipiensä suojaan ja auttoi minua saamaan ajatukseni ja työni parempaan järjestykseen. Hän on itse hyvin systemaattinen, looginen ajattelija ja antelias ihminen, joka vietti kanssani viikoittain pitkiä ohjaustunteja. Hän kommentoi avoimesti sekä työni sisältöä että tyyliä, mikään yksityiskohta ei jäänyt häneltä huomaamatta. Hän myös asetti monia kiinnostavia kysymyksiä pohdittavakseni; lopputuloksena oli paljon rikkaampi ja monisäikeisempi työ kuin olisi ollut mahdollista edellisen ohjaajani kanssa. Samaan aikaan kun Marguerite, josta prosessin aikana tuli läheinen ystäväni, ohjasi minua, hän ohjasi kahta muuta väitöskirjan tekijää, jotka ovat menestyneet hyvin urallaan hänen ansiostaan; en voi kiittää häntä tarpeeksi.

Toinen keskeinen tekijä väitöskirjani valmistumisessa oli vuoden 1999 alkupuoli Yalen University School of Nursingin vierailijana. Siellä minulla oli vähän velvollisuuksia opetuksen suhteen eivätkä kotirouvan velvollisuudet painaneet, koska vuokraemäntäni siivooja hoiti minun-

kin asuntoni ja pyykkini. Saatoin keskittyä kerrankin tutkimustyöhöni ja palatessani Tasmaniaan väitöskirjani lähetettiin tarkastajille, Kathleen Higginsille Teksasiin ja Graham Parkesille Havajille vuoden 1999 loka-kuussa. Sain Higginsiltä kriittisen, mutta rakentavan raportin, jossa hän ehdotti muutamia korjauksia mutta myös kehui taitoani lukea Nietzscheä tarkasti ja sympaattisesti. Parkesin raportti taas sai minut tuntemaan itseni tyhmäksi ja toivottomaksi – sana, joka on painunut ikuisesti mieleeni hänen arvioinnistaan on *egregious*. Siitä huolimatta vietin vuoden 1999 joululomani tekemässä Higginsin ehdottamia ja Parkesin vaatimia korjauksia, ja uuden väitöskirjan version perusteella minulle annettiin filosofian tohtorin arvo vuonna 2000. Henkilökohtaisesti tämä merkitsi minulle eniten sen vuoksi, että isäni kuoli vuoden 2001 maaliskuussa ja pidin tärkeänä sitä, että hän tiesi minun saavuttaneen päämääräni. Olen köyhästä perheestä ja olin kaikki yhteiskouluvuoteni Kokemäellä vapaaoppilaana. Rahanpuutteesta huolimatta vanhempani kuitenkin kannustivat minua aina yrittämään eteenpäin ja käyttämään hyväkseni elämässäni kaikki ne mahdollisuudet joista he eivät olisi edes voineet uneksia. Isäni sanoi usein täällä Tasmaniassa vieraillessaan, että sodassa ollessaan hän ei edes uskaltanut toivoa että eläisi näkemään huomista päivää, saati sitten omaa kotia ja perhettä joskus tulevaisuudessa. Varmasti nämä keskustelut ovat alitajuisesti vaikuttaneet siihen, että valitsin väitöskirjani aiheeksi ajan ja arvojen suhteen.

Isällä oli vanhempi sisar, Hilikka (1916–2003), hän oli perheen ainoa lapsi, joka kävi keskikoulun siitä huolimatta, että hänellä oli kuusi veljeä. Lukioon asti eivät perheen vähät varat riittäneet. Väitöskirjan tekeminen oli minulle myös tapa käyttää hyväkseni niitä mahdollisuuksia, joita Hilikka ja hänen veljensä eivät koskaan saaneet ilmeisistä älyllisistä lahjoistaan huolimatta.

Toisin kuin Suomessa, Tasmanian yliopistolla tai Australian yliopistoilla yleensä ei ole suullista väitöstilaisuutta. Tavallaan tuo ensimmäinen tarkastuskierros vastaa suomalaista väitöskirjan esitarkastusta, toinen tarkastus jotain välimuotoa esitarkastuksen ja väitöksen välillä. Toisen tarkastuksen suoritti vain Parkes, Higgins kun oli ollut tyytyväinen ensimmäisen version ansioihin muutamia pikku huomautuksia lukuunottamatta.

Tasmaniassa väitöskirjan kunnialla loppuun saaneet kandidaatit vihitään tohtoreiksi julkisessa *Graduation*-seremoniassa, jossa luetaan pieni tiivistelmä väitöskirjan aiheesta. Sen jälkeen pidetään pienet juhlat – minä menin paikalliseen publiin kahden kollegani kanssa, jotka valmistuivat samana päivänä, ei sen kummempaa. Enemmän minulle merkitsi kuitenkin se juhla, jonka Marguerite la Caze ja laitoksen uusi esimies Jeff Malpas, tunnettu Heidegger- ja Davidson-asiantuntija, järjestivät minulle kauniina kesäiltana Hobartin satamassa sijaitsevassa hienossa kalaravintolassa helmikuussa – se oli täydellinen.

Tohtorin arvon saaminen ei ole vaikuttanut suuresti työhöni Tasmanian yliopistossa, olen jatkanut sovelletun etiikan kurssien opettajana filosofian laitoksella ja alkanut vähitellen myös opettaa kursseja Nietzschestä ja estetiikasta. Eniten minulle on merkinnyt se, että minusta tuli vuonna 2000 Helsingin yliopiston Käytännöllisen filosofian laitoksen dosentti ja olen voinut vieraila siellä melko säännöllisesti. Vuoden 2001 lopulla opetin kurssin Nietzsche *Hyvän ja pahan tuolla puolen* -teoksesta, vuonna 2003 palasin opettamaan kurssia joka perustui Jeff Malpasin kirjaan *Place and Experience* ja toisen australialaisen filosofin Genevieve Lloydin kirjaan *Being in Time*. Olen kirjoitushetkellä, joulukuussa 2008, opettanut Helsingissä intensiivikurssin *Nietzsche and Emerson* ja toivon palaavani vuoden päästä opettamaan kurssia Nietzsche *Moraalin alkuperästä ja Zarathustrasta*.

Toisin kuin Suomessa, väitöskirjan tekijät lähettävät hyvin harvoin sen lukuja tieteellisiin lehtiin tutkimusta tehdessään; tavallisinta on että he ottavat yhteyttä kustannusyhtiöihin tohtoriksi valmistuttuaan ja jos he onnistuvat, julkaisevat väitöskirjansa kirjaksi muokattuna. Minäkin otin yhteyttä kahteen kustantajaan, mutta heidän aluksi osoittamansa kiinnostuksen jälkeen kirjaani ei ole koskaan julkaistu. Melkein kaikki julkaisuni käsittelevät vanhustenhoidon ja vanhempien naisten ongelmia joita Nietzsche ei koskaan kommentoinut. Tietysti hän sanoi paljon negatiivista naisista ja varsinkin kirjoittajan uraa harjoittavista naisista kuten George Sandista ja George Eliotista. Tuskin olen koskaan onnistunut ratkaisemaan Nietzsche mystikkona olemisen ongelmaa enkä edes koe sitä enää ratkaisua vaativana kysymyksenä. Olen tullut siihen tulokseen, että hänen mystiset lausuntonsa ovat yksinkertaisesti 1800-luvun ajan henkeä heijastavaa panteismia ja kansallisromantiikkaa. Se ei

ollut tyypillistä vain hänelle, vaan myös hänen suurelle esikuvalleen Emersonille, jonka roolista Nietzschen tuotannossa en tiennyt lainkaan väitöskirjaa tehdessäni.

Tärkeintä älyllisen kehitykseni kannalta on ollut ja on jatkuvasti se, että Nietzsche antaa minulle kaiken aikaa uusia virikkeitä. Hän tarjoaa niitä uusia ja alati vaihtelevia perspektiivejä joita tällainen maailmanmatkaaja kaipaa. Matkat Nietzschen seurassa ovat paljon kiinnostavampia kuin pitkät lentomatkat maapallon puolelta toiselle. Hänen seurassaan aikaerot eivät merkitse mitään vaan hänen kauttaan saa myös läheisen kosketuksen filosofian historian suurin hahmoihin kuten Herakleitos, Kant ja Schopenhauer. Nietzsche on varmasti oikeassa ikuisen paluun suhteen ainakin siinä mielessä, että filosofian suuret kysymykset palaavat pohdittavaksemme riippumatta siitä, missä olemme tai keitä olemme; on suuri rikkaus saada palata näille lähteille aina uudestaan. Tärkeämpää kuin filosofian tohtorina oleminen on filosofina oleminen, jatkuva viisauden ja ymmärryksen kehittäminen.

University of Tasmania

Jyrki Konkka

VTT, yliopettaja, dosentti
s. 4.2.1964, väitös 27.5.2000

Vastaväittäjä: professori Hannu
Nurmi

Kustos: professori Matti Sintonen
Kirjan otsikko: Funk Games –
Approaching Collective Rationality

Epämääräinen toimeksianto

Aamu valkeni, sikäli kuin se Suomessa keskitalvella ylipäätään valkenee, edellisen illan symposionin maku suussa. Toimeksiantaja, tämän kirjan editori, oli vastaanottanut raporttini ja valittanut, että se ei ole aivan sellaista proosaa, jota hän odotti. Muistaakseni olin todennut, että proosaa on monenlaista, ja omani edusti Oulipo-ryhmälle tyypillistä proosaa. Ajattelin silti toteuttaa toimittajan toiveen. Päätäni kivisti, ajattelin. Ajattelin! Hei! Siis olin olemassa! Olin olemassa päätä kivistävänä oliona. Seuraava vaihe osoittautui kuitenkin paljon vaikeammaksi kuin olin tullut ajatelleeksi. Käteni olivat kuin kaksi toukkaa, jotka eivät suostuneet kirjoittamaan näppäinten kautta ”screenille” sitä, mitä halusin.

Puoleen päivään mennessä en ollut saanut mitään aikaiseksi. No, ajattelin filosofisesti, että eipä juuri kukaan koskaan puolipäivään mennessä mitään konkreettista nykyään saakaan aikaiseksi. Hieman puolen päivän kohdalla, juuri kun asiat alkoivat selkiytyä, alkoi ovi käydä. Jos jonkinlaista naista alkoi lapata ovesta sisään ja ulos, ja työskentelyni sekaantui täysin. Minulla oli ”silmää” kauniille naisille, ja trafiikki alkoi käydä kohtuuttomaksi. Päätin lähteä hetkeksi ulos. Minulla oli tarve miettiä, mistä kaikki oikeastaan oli saanut alkunsa.

Ensimmäinen asia, joka kiinnitti huomioni, oli että asia oli ollut läsnä aina. Olin saanut sen verenperintönä äitini ja hänen sukunsa edustaman perinteen kautta. Muut läheiseni, kuten isäni tai ystäväni, eivät oikeastaan tuntuneet liittyvän mitenkään koko asiaan. Paitsi ehkä sen suhteen, että he eivät ymmärtäneet ja jopa pyysivät minua lopettamaan

koko asian kaivamisen. Mutta miten ihmeessä kaikki tämä vaikutti siihen, mitä nyt olin tekemässä?

Minun oli palattava niille lähteille, joista asia voisi tarkemmin selvitä. Valitettavasti suurin osa asiasta tuolloin kiinnostuneista tahoista lakkasi kiinnittämästä asiaan mitään huomiota jo kohta kolmekymmentä vuotta sitten. Yksi avainhenkilöistä, joka olisi voinut kertoa enemmän tapuksesta, oli ehtinyt jo kuolla, ja toinen siirtynyt tekemään muita asioita. Jotkut olivat jo eläkkeellä tai poistuneet maasta. Olin lopulta oman muistini varassa, ja niin kuin olen vuosien varrella oppinut, muisti on rajallinen ja epäluotettava tiedon lähde. Niinpä minun oli palautettava mieleeni ne menetelmät, joita asioiden selvittäminen vaati. Oli kuin olisin tullut pimeästä luolasta aurinkoon. Paitsi, että sen jälkeen en voinut ymmärtää itseäni enkä tekemisiäni muuna kuin kimppuna kokemuksen säikeitä suurella elämän näyttämöllä, jota kukaan ei edes ole katsomassa. Olin täysin hämmennyksissä. Yhdet näkivät asian upeana. Itse en pystynyt näkemään edes koko asiaa.

Koska mikään muukaan ei tuntunut sen kummemmalta, päätin jatkaa näyttämöllä heilumista siinä roolissa, jonka osasin. En tosin vieläkään tiedä, hoidinko roolin hyvin, tai hoidinko sen mitenkään. Päätin kuitenkin viedä roolin loppuun asti, samalla tietoisesti unohtaen, että kysymyksessä on vain kimppu kokemuksia.

Vähän puolen päivän jälkeen palasin toimistolle purkamaan vaelteluni aikana mieleeni tulleet ajatukset. Pari kaveria sanoikin minulle asiaa heille purettuani, että eiköhän tuo tuolla ole selvä. Itse olin hieman epäileväinen. Asiaa tarkastellut ulkopuolinen taho esitti omat epäilyksensä. Tosin hän ei mielestäni ollut aivan tilanteen tasalla. Mutta loppujen lopuksi hänenkin mielestä, asiassa ei ollut sen kummempaa miettimistä.

Itse en ollut tarkasteluni tuloksiin järin tyytyväinen, mutta enpä paljoa voi valittaakaan. Olinhan joutunut tekemään koko asian viime kädessä yksin ja omalla ajallani. Mutta olihan kysymyksessä lopulta silttenkin varsin opettavainen kokemus, vaikka sitä oppia ei ole kaikkialla voinut hyödyntääkään.

No niin, iltapäivän lähestyessä iltaa, en ole saanut aikaiseksi juuri mitään. Ehkä minun on parempi odottaa huomista. Toivottavasti symposion ei silloin kuivata suutani.

1. Heräte opiskelemaan: kiinnostuin filosofiasta joskus lukioiässä. Kotona kirjahyllyssä oli Platonia, Nietzscheä, Montesquieuta, Kantia, Wittgensteinia, Russellia, Rousseautta, jne. Löysin kirjat sieltä, ja äitini rohkaisi. Halusin opiskella yhteiskuntafilosofiaa, sillä myös politiikka ja yhteiskunta kiinnostivat silloin. Lopullisesti päätin alkaa opiskella filosofiaa, kun sain käsiini mahdollisia maailmoja koskevan logiikan teoksen.
2. Pääopettajiani olivat aluksi Ilkka Patoluoto ja Martti Kuokkanen. Kuokkanen innosti minut etiikan ja yhteiskuntafilosofian parista metodologian suuntaan. Matti Sintonen rohkaisi minua tieteenfilosofian suuntaan. Raimo Tuomela toimi sen jälkeen pomonani erilaisissa hankkeissa.
3. Katsaus opintovuosiin. Perustutkintoa opiskellessani keskityin lähinnä opiskelemaan ja oppimaan niin paljon kuin mahdollista. Olin innostunut opiskelija. Tein mitä piti tehdä ja sain kiitosta. Kävin kursseilla ja luin tentteihin. Seminaarit olivat innostavia. Kuokkanen, Sintonen ja S.A. Kivinen opastivat seminaareissa hienosti. Sitteen tuli Tuomela, joka pyrki keräämään ”rusinat pullasta” ja homma alkoi pikkuhiljaa ”kusta”. No, se tapahtui vasta, kun minusta oli tullut jatko-opiskelija.
4. Kuokkanen ja Sintonen houkuttelivat minut jatkamaan. Paljon ei tarvinnut tehdä, sillä asia kiinnosti. Lisäksi olin hivenen pettynyt siihen tietoon ja osaamiseen, jota perustutkinto antoi. Halusin lisää.
5. Väitöskirjan aihetta ei tarvinnut erikseen etsiä. Jatkoin metodologian ja yhteiskuntafilosofian osoittamalla polulla sekä yhteiskuntatieteiden filosofian uusien tulosten antamien toiveiden valossa sillä tiellä, jolle olin jo opintojeni alkuvaiheissa lähtenyt. Kysymyksessä oli kokoelma metodologiaa, epistemologiaa, ontologiaa, logiikkaa, todennäköisyyden teoriaa, jne. joka oli jotenkin kytköksissä yhteiskuntatieteisiin.
6. Työtäni ohjasivat, jos ohjasivat, Kuokkanen, Sintonen, Tuomela ja Sandu. Käytännössä tein työn yksin. Virikkeet hain silloin viimeaikaisista kansainvälisistä arvostetuista julkaisuista ja tuen kansainvälisistä konferensseista ja seminaareista. ”Virallinen” ohjaaminen oli surkeaa: lähinnä painostusta valmistumaan nopeasti. En kuulunut suosikkeihin, joita tuettiin rahoituksen tms. kautta.

7. Väitöskirjan tekemisen aloitin kaiketi heti maisterinpaperit (silloiset kandinpaperit) saatuaani. Suoritin nopeasti jatko-opinnot ja tein lisensiaatintyön. Sen jälkeen siirryin Tuomelan tutkimusavustajaksi. Hän tarjosi minulle tehtäviä, joita en osannut edes odottaa. Ryhdyin oikolukijaksi, vaikka odotukseni olivat väitöskirjan valmistelussa. Mitään ohjausta tai tukea en saanut sille asialle, että tehtäväni oli ihan asianmukainen. Toisin sanoen, ns. työnohjaus puuttui. Siinä hommassa tein kaikenlaisia tutkimusta avustavia tehtäviä, kuten seminaarien järjestämistä, kutsukirjeiden lähettämistä, sitä oikolu-kemista, vieraiden hakemista lentokentältä, vieraiden viemistä lentokentälle, vieraiden syöttämistä lounaalla ja päivällisellä, vieraiden viemistä nähtävyyksiä katsomaan jne. Lisäksi toimin vähän aikaa opetushommissa ja assistenttina. Koko ajan innokkaasti. Oikeastaan suurimmat vaikeudet aiheuttivat ihmissuhteiden tuomat pulmat. Lopulta vahva tahtoni [sic!] ja hällävälä-meininki sai minut Sintosen painostuksen ohella jättämään keskeneräisen käsikirjoitukseni tarkastettavaksi. Ihmetyksekseni Sandu ja Kuokkanen tykkäsivät työstäni.
8. Aluksi sain pari apurahaa, joilla pääsin alkuun. Sen jälkeen tein työni omarahoituksella ja työn ohessa miltei loppuun asti. Tosin siinä vaiheessa, kun Sintonen huomasi, että materiaalia alkaa olla ja että olen väittelemässä pianikin, hän tarjosi minulle 5 kuukauden rahoituksen omasta hankkeestaan, joka oli "kusemassa". (Ja taisi kustakin, koska hänen suosikkejaan ei sillä tohtoreiksi saatu. Minä kelpasin paikkaamaan.)
9. Väitöstilaisuus oli "boring". Minimiajassa, läpihuutona. Anekdootti: vastaväittäjä puhui paskaa. Ei ollut edes ymmärtänyt, mistä työssä on kysymys. Voin kertoa asian, jos on tarpeen. Siinä ei ole mitään ihmeellistä.
10. Väitökseni teema on ja ei ole jatkunut myöhemmissä töissäni. Aluksi luovuin siitä kokonaan. Myöhempi epistemologinen ja kriittistä ajattelua koskeva keskustelu on saanut minut palaamaan siihen. Nyt näyttää siltä, että aihe on edelleen ajankohtainen. Omat resurssini eivät vain näytä antavan tilaisuutta seurata täysillä ko. kehitystä.
11. Tohtoriksi tuleminen ei mitenkään ole vastannut omia odotuksiani. Kuvittelin, että tutkijankoulutuksen jälkeen voisin alkaa tutkia

ja keskittyä vain tutkimukseen, mutta päätyöni on nykyään opetus ja rahoituksen hankkiminen sellaisille, jotka haluavat itselleen tutkijan koulutusta.

12. Väitöksen jälkeen olen ollut työttömänä ja töissä. Työt ovat olleet tutkimusta ja opettamista yliopistossa ja ammattikorkeakoulussa sekä erilaisissa järjestöissä. Nyt olen vakinaisissa tehtävissä ammattikorkeakoulussa. Maailma on hivenen erilainen verrattuna väitöskirjan tekemiseen. Taistelu oman integriteetin säilyttämiseksi on monin verroin tiukempaa kuin väitöskirjaa tehdessä.
13. Kiitos ja anteeksi.

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Ari Hirvonen

OTT, dosentti

s. 13. 11. 1960, väitös 27. 5. 2000

Vastaväittäjä: professori Juha Pöyhönen
ja professori Juha Sihvola

Kustos: professori Raimo Lahti

Kirjan otsikko: Oikeuden käynti.

Antigonen laki ja oikea oikeus

Oikeuden ajattelun matkalla: abolitionismista Antigoneen

Väitöksen hetki

Kun vielä suurin osa paikalle saapuneesta kuulijajoukosta oli istuutuksessa aloilleen Porthanian III-salissa, olin jo aloittanut lektioni malttamattoman jännityksen riepottelemana. Ensimmäiset lauseet kilpailivat kääntötuolien konsertin kanssa. Sitten ajankäynti muuttuikin spiraalimaiseksi kysymysten seurattessa toisiaan. Erinomaiset vastaväittäjät professorit Juha Pöyhönen (nyk. Karhu) ja Juha Sihvola kuljettivat minut matkalle oman väitöskirjani tekstuaalisuuteen, josta nelituntisen taivaltamisen jälkeen hoipertelin ulos. Tunteiden ja ajatusten sekavuus sekä uupumus yhdistyivät euforiaan ja riemuisaan kevytmielisyyteen: yhtäältä tilaisuus oli hyväksyttävällä tavalla ohi, toisaalta vastaväittäjäni olivat haastaneet tietämyksellään sekä ajattelunsa tyylikkäällä kriittisyydellä minut kohtaamaan oman tekstini uudella tavalla ja hieman yllättäen väittelyn aikana jotain perin raikasta ja tuoretta löytyi siitä kirjoituksesta, jonka parissa olin vuosikaudet hääriinyt, tuskastumiseen ja turtumiseenkin asti, mikä kärjistyi väitöstä edeltäneiden kuukausien piinallisissa oikolukemisissa ja oikaisuoikolukemisissa sekä lähdeviitteiden tarkistuksissa ja tuplatarkistuksissa.

Väitöksen jälkeen frakin mustat liivit vaihtuivat valkoisiin muutamien kollegojen avustuksella kielenkantoja virvoittavien juomien merkeissä asunnollani, minkä perin rennosta ilmapiiristä tulikin kiire karonk-

kapaikkaan Ruoholahden Galleria Boxiin. Karonkassa monipuolisten ja värikkäiden puheiden ohella esitettiin nykyisen Teatterikorkeakoulun professori Esa Kirkkopellon ohjaamana Hölderlinin *Antigone* monikielisenä versiona. Osa joukosta jatkoi myöhemmin kesää enteilevässä yössä – näin ainakin ilman muistan – jatkoille Nuoren Voiman liiton tiloihin, jossa päädyimme pogoamaan Pelle Miljoonan ”Moottoritie on kuuma” kappaleen tahdittamana. Enpä aiemmin frakki päällä sitä ollutkaan kokenut. Itse asiassa, kyseinen kappale ei ollut hirvittävän kaukana Hölderlinistä, jonka aikoinaan oli lähdettävä vaeltamaan Saksasta eteläiseen Ranskan Bordeaux’hon ja lopulta takaisin: ”sydän liikaa lyö”. Jossain vaiheessa aamun tunteina kävin vaihtamassa frakin farkkuihin ja saatoimme jatkaa Punavuoren kuppiloissa ensimmäistä väitöksen jälkeistä päivää.

Väittelin Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa oikeustieteen tohtoriksi toukokuun 27. päivänä 2000 väitöskirjalla *Oikeuden käynti. Antigonen laki ja oikea oikeus*. Pääotsikon perusteella kirja saattaisi erehtyä luulemaan prosessioikeuden alaan kuuluvaksi, sillä siellähän käsitellään tuomiovaltaa ja laintulkintaa ja -soveltamista oikeudenkäynnissä, joskin silloin otsikossa olisi aikamoinen väärinkirjoitus. Oikeuden käynnillä kuitenkin tarkoitin väitöskirjan etenemistä ja sen kulkua, jossa käydään läpi sitä kuinka kysymys oikeudesta ja oikeudenmukaisuudesta ilmenee antiikin Kreikassa ja kuinka tuo oikeuskysymys käy läpi eurooppalaisen ajattelun historian. Oikeuden filosofisen kohtaamisen ja sen ajattelun lähtökohtana – ja kantavana teemana – oli Sofokleen tragedia *Antigone*, jota voidaan hyvällä syyllä nimittää peräti oikeustragediaksi. Väitöskirjan matka oikeuteen oli lain, oikeuden ja oikeudenmukaisuuden ajattelemisen matka, pyrkimys ajatella oikeutta ja oikeudenmukaisuutta filosofisesti.

Käynti väitökseen

Kuinka päädyin sitten *Antigone*-tragediaan? Miksi oikeuden filosofinen kohtaaminen tragediassa ja tragedian kautta oli väitöskirjani aiheena?

Ehkäpä opintojeni etenemisestä voisi löytyä vastaus, sillä näin jälkeinpäin se näyttää suunnitelmallisena syventymisenä oikeuden kysymykseen, joskaan tällaista ennalta asetettua suunnitelmaa tai päämää-

rää ei suinkaan koskaan ollut. Joka tapauksessa oikeustieteellisessä tiedekunnassa opiskellessani kiinnostuin yhä enemmän ja enemmän voimassaolevan säädännäisen oikeuden ohella, tai jopa sijasta, kysymyksen oikeuden olemuksesta, sen yhteiskunnallis-poliittisesta ulottuvuudesta, sen etiikasta sekä oikeutuksesta. Gradu- ja lisensiaattityövaiheessa olin rikosoikeuden, kriminologian, kriminaalipolitiikan ja moraalifilosofian aloilla liikkuneissa abolitionismia käsittelevissä opinnäytetöissäni tutkinut rikosoikeuden legitimaatiota, etenkin rangaistusjärjestelmän justifiikaatiota. Pääväittämiäni olivat, että rikoksen ontologia on dekonstruoitava, että rikosoikeuden legitimitetti on jatkuvasti asettava radikaalilla tavalla kyseenalaiseksi, että vankilat on poistettava. Kyse oli viime kädessä koko oikeusjärjestyksen perustavan legitimaation kysymisestä, sillä rikosoikeus kriminalisointineen ja rangaistuksineen on oikeuden kova perusta.

Lisensiaattityöni jälkeen tuli kuitenkin eräänlainen raja vastaan: tästä ei päässyt pidemmälle tai syvemmälle. Siksi oli pakko siirtyä yhä enemmän oikeusfilosofiaan ja ylipäättänsä filosofiaan. Oikeuden legitimaatio ja justifiikaatiokysymykset, jotka olivat askarruttaneet minua vuosia, tarjosivat erinomaisen pohjan oikeuden filosofiseen ajattelemiseen. Aiemmat opintoni yhtäältä pakottivat minua syventämään filosofista ajattelua ja syventymään siihen, toisaalta toivat mukanaan filosofiseen ajatteluuni vallan, voiman ja väkivallan elementit, joita mielestäni ei voi eikä pidä sivuuttaa filosofisessa ajattelussa. Niinpä päädyin ihmettelemään lakia, oikeutta ja oikeudenmukaisuutta.

Väitöskirjan aihetta en oikeastaan koskaan valinnut. Se tuli pikeminkin minua vastaan tai antoi itsensä minulle, koska ihastuin traagiseen sankarittareen, Antigoneen. Häneen, joka rikkoi suvereenin hallitsijan säätämää lakia. Häneen, joka siksi tuomittiin kuolemaan, joka toi kapinallisen naiseutensa kodin yksityisyydestä juridis-poliittisuuden julkiseen tilaan, joka asetti kyseenalaiseksi asioiden järjestyksen oikeudenmukaisuuden vaateen nimissä, johon niin monet, mm. Hölderlin, Hegel, Heidegger ja Lacan olivat myös ihastuneet. Kun päälle lisätään vielä se, että *Antigone* oli tragedia oikeudesta, oikeasta oikeudesta, maailmassa- ja oikeassaolemisesta, kohtalosta sekä mitan antamisesta, joka toi yhteen teatterin, oikeustieteen ja filosofian, niin asia oli harvinaisen selvä.

Ehkäpä aiheen taustalla oli sekin, että olin aikoinani pyrkinyt Teatterikorkeakoulun Jussi Parviaisen johtamalle dramaturgijalalle hänen näytelmiensä *Jumalan rakastaja* ja *Akka* innoittamana: teatterilla on sanottavaa tästä ajasta ja tilasta. Koska haku päättyi viimeiselle valintakierrokselle, oli teatteri kohdattava sitten toisaalla. Ehkäpä eräs vaikutin oli myös Esa Saarisen vetämä osallistuvan filosofian kurssi: nuorena jatko-opiskelijana olin vaikuttunut siitä, innostavan opettajan kotonaan järjestämissä sessioissa oli filosofian poltetta. Ehkäpä Hannu Siveniuksen ohjaus Jacques Derridan ajatteluun ja hänen filosofisen habituksensa kohtaaminen antoi suunnan omalle tielleni. Nämä ovat vain eräitä kiinnekohtia, joita ei voi irrottaa maailman ja olemisen hämmästelystä.

Itse väitöskirjan työn tekemisessä lienen edustanut vanhaa koulu-kuntaa: ensin piti hankkia tutkijan ammattitaito tekemällä kaikkea muuta tutkimusta, olematta missään tutkijankoulutuksessa, tekemällä itsenäisesti väitöskirjaa, kirjoittamalla pikemminkin kahviloissa kuin työhuoneissa, lukemalla alan kirjallisuutta puheensorinoiden läpi. Aika oli toisenlainen: omalakisempi, mutta samalla harhapoluille eksymisen vaarasta ei kukaan ollut huomauttamassa. Minulla oli kuitenkin onni saada työnohjaajakseni professori Raimo Lahti, joka oli erinomainen rahoituksen hankkija tutkimustyölleni, mutta samalla myös vankka tuki ja turva koko opiskelun aikaisella matkallani. Lahti oli nimittäin jo graduni ohjaaja ja jaksoi sitten kestää väitöskirjani toisena työnohjaajana minua tohtoriksi saakka – ja senkin jälkeen.

Kaikki ei kuitenkaan muutu: väitöskirjatyön tekeminen oli – ja on edelleen – ajattelun ja kirjoittamisen käsityötä. Koska tuo käsityö on sietämättömän yksinäistä puuhaa – ja vaikka sitä kuinka kävisi keskustelua tekstissään muiden ajattelijoiden kanssa – niin äärimmäisen merkittäviä minulle olivatkin ystävien ohella erilaiset luku- ja tutkijapiirit. Eri-tyisen tärkeitä minulle olivat professori Kaarlo Tuorin tutkimusprojektin Oikeuden rajat monitieteellinen tutkijapiiri, jossa pohdittiin yhtäältä oikeuden, vallan ja politiikan, toisaalta lainopin ja ihmistieteiden suhteita ja yhteenkietoutumia, sekä Lacan-piiri, jossa psykoanalytikko Jacques Lacanin seminaareja luettiin filosofisesti inspiroituneessa hengessä. Professori Lars D. Erikssonin, joka oli toinen väitöskirjani työnohjaaja, johtama tutkimusprojekti Polycentric Law oli myös yksi kotipesä, jonka piirissä oli mahdollisuus saada palautetta omasta työstä

ja sen etenemisestä mutta myös mahdollisuus rasavilliin ajatteluun. Projektissa oli mukana myös nykyinen Leicesterin yliopiston professori Panu Minkkinen, johon olin jo tutustunut opiskeluaikoina. En usko, että koko väitöskirjaprosessia olisi halunnut, saati sitten jaksanut, viedä läpi ilman tällaista yhteisöllisyyttä ja sen tarjoamaa ystävyyttä sekä kimpassa-ajattelua.

Kansainväliset konferenssit ja seminaarit olivat myös henkireikiä tutkimustyöskentelyn yksinäisyyteen. Itselleni oli erittäin tärkeä päästä maailmalle hetkeksi irti siitä arjesta, joka joskus tuntui puuduttavalta samuudelta ja jo koetun toistolta. Usein tuntui, että päivän aikana ulkomailla sai kymmeniä kertoja enemmän uusia ideoita väitöskirjan suhteen kuin muutoin olisi saanut. Näin syntyneet yhteydet kollegoihin, joista osasta on sittemmin tullut erittäin tärkeitä ystäviä, olivat yksi väitöskirjaan johtaneen tutkimustyön ihastuttavimpia ja niin tutkimusta kuin elämää rikastuttavimpia puolia. En kait olisi jaksanut väitöskirjaan saakka ilman tätä osaa tutkimustyöstä.

Rahoituksen järjestäminen olikin sitten karumpaa. Raha ratkaisee, ainakin tutkijan peruselintarpeiden suhteen. Kuten sanottu, tutkijakouluja ei ollut. Turvaverkot olivat vähissä eli trapetsilta, jossa joskus saattoi kuvitella olevansa, voisi tippua kovaa ja kivuliaasti. Pääsääntöisesti elämä oli jatkuvaa rahoituksen hakemista. Onneksi Suomessa oli suhteellisen hyvä apurahajärjestelmä, jolla pystyin rahoittamaan tutkimuksen teon ja hieman elämääkin. Sen ohella olleet sijaisuudet assistentin viroissa mahdollistivat yhtäjaksoisen rajoituksen minulle koko väitösprosessin ajaksi, jonka johdosta tunnen hieman olleeni etuoikeutettu. Pätkätyöläisyys oli näin yksi rasittava tekijä väitöskirjaprosessissa, mutta ehkä raskainta oli kuitenkin itse työn tekemiseen liittyvät ajattelun ja kirjoittamisen umpikujat; ne hetket, jolloin koko aihe ja omat aikaansaannokset tuntuivat turhanpäiväisiltä ja mitättömiltä; ne mustat hetket, joihin silloin tällöin työnteossa vajosi. Vastapainona oli tietenkin innostus, malttamaton kiihko, ajattelun purkaukset. Tämä mielentilojen vuoristorata, jota seuraisi pitkän loppusuoran hellittämätön stressi aivan liian pitkine työpäivineen, oli raskain ja negatiivisin puoli väitöskirjassa. Väitöskirjan kirjoittamisessa sorruin hybrikseen – onko se koskaan vältettävissä? – jonka seuraukset täytyi sitten kohdata väitöskirjanjälkeisessä ajassa ja

joista selviäminen sitten vaatikin jo ihan jotain muita kykyjä ja voimia kuin väitöskirjan tekeminen oli edellyttänyt.

Väitöksen jälkeen

Väitöskirjani tematiikka laajassa mielessä – oikeuden filosofinen ajattelu – on osittain jatkunut väitöskirjani jälkeen, mutta saanut uusia muotoja ja suuntia. Tutkimuksellisesti merkittävä projekti väitöskirjan jälkeen oli johtamani poikkitieteellinen tutkimushanke Laki ja paha, joka selvitti pahan ilmiötä eurooppalaisessa teodikean jälkeisessä ajattelussa. Kantista lähtevä pahan problematisointi onkin viime vuosina ollut yksi keskeinen teemani, kuten myös Suomen Akatemian huippuyksikön Foundations of European Law and Polity puitteissa aloittelemani tutkimus oikeuden, demokratian ja poliittisen olemuksista ja niiden kie-toutumisesta toisiinsa. Perustamisen ja kumoamisen problematiikka kiehtoo. Teatterin ja kirjallisuuden rinnalle yhä tärkeämmäksi on tullut kuvataide, sillä tieteen ja taiteen kosketuspinnat ja vuorovaikutus kiehtovat. Tässä vain joitain ajattelun/ihmettelyn aiheita. Siis aivan jotain uutta, mutta samalla jäljet johtavat myös väitöskirjan ajattelun aiheisiin.

Helsingin yliopisto

Juha Himanka

FT, dosentti, yliopistolehtori
s. 19.2.1967, väitös 6.6.2000

Vastaväittäjä: Dr. Hans Ruin
Kustos: professori Ilkka Niiniluoto

Kirjan otsikko: Phenomenology and Reduction

Reduktiota jäljittämässä

Aikoinaan, 1980-luvun lopulla yliopistossa sai vielä tupakoida tälle toiminnalle erikseen varatuissa tiloissa. Metsätalon kellarikerrokseen sijoitettuna ruokalan päätyyn oli erotettu pieni koppi, jonka ovi ja seinä oli ikkunoitu polven korkeudelta ylöspäin. Kutsuimme koppia akvaarioksi. Ruokala sulkeutui iltapäivällä – olisikohan ollut klo 17? – ja monille suunnilleen samaan aikaan aloittaneille filosofian opiskelijoille tuli tavaksi kokoontua akvaarioon ennen sulkeutumista. Osa meistä tupakoi aktiivisesti ja loput passiivisesti – kopissa oli myös ilmaa puhdistava laite, jota saattoi säätää eri voimakkuuksille, mutta säätö ja koko laite vaikuttivat lähinnä melutasoon.

Opettajakunnasta mukana oli Hannu Sivenius. En vielä tuolloin asiaa oivaltanut, mutta näin jälkikäteen ymmärrän Hannun sokratisoineen keskustelua. Me nuoret emme yrittäessämme filosofoida päässeet helpolla, eivätkä keskustelut juuri päättyneet ratkaisuihin. Sen sijaan keskustelijat oppivat taitoa löytää perustavampia kysymyksiä. Luennoilla ja kirjoista opittu alistettiin filosofiseen käsittelyyn.

Opintojen alkuvaiheessa perustimme opiskelijoiden kesken opintopiirejä – aivan aluksi ryhdyimme lukemaan Hegelin teosta *Wissenschaft der Logik*, Logiikan tiede. Teos on melkoinen suupala aloitteleville filosofian opiskelijoille. Muistaakseni juuri Hannu, joka ei itse osallistunut piiriin istuntoihin, suositteli tätä teosta, mutta toinenkaan ehdokas, *Phänomenologie des Geistes* ei kyllä olisi ollut sen helpompi. Tämän opimme vuosia myöhemmin, kun siirryimme samassa Hegel-piirissä

seuraavaan teokseen. Alkuvaiheesta opintopiirissä jäi lähinnä mieleen vaikeus, lukeminen oli todella työlästä, eikä projekti olisi yksin kovin pitkälle jatkunut. Piireissä luettiin myös Heideggeria, Lacania, Derridaa, Freudia jne. Lukupiireissä, joihin itse osallistuin, edettiin myöhemmin Kreikkaan, Aristoteleeseen ja Platoniin, eikä lukeminen vielääkään ole helppoa. Ehkä pikemminkin on käynyt niin, että vaikeudet ovat edelleen massiivisia, mutta lukijan valtaa harvemmin epätoivo, sillä taito käsitellä kysymyksiä, eli lukea filosofiaa on kehittynyt. 1990-luvulla filosofia lukupiirejä olikin ympäriinsä ja piirien kesken pyöri vilkas filosofinen yhteisö. Tapa työskennellä oli pitkälti sama: piirit kokoontuivat parin viikon välein ja kukin vuorollaan alusti osuuden, jonka pituus oli parikymmentä sivua. Kreikkaa lukevissa piireissä sivumäärät kyllä sitten putosivat murto-osaan – alle puoli sivuakin riitti usein pariksi tunniksi.

Akvaariossa lie suostuimme Hannun ehdotuksesta myös ottamaan tarkastettavaksi Edmund Husserlin teoksesta *Die Idee der Phänomenologie* tehdyn suomennoksen. Hannu kutsui ryhmään mukaan minut, joka kuvitteli jo tuntevan Husserlia ja Janita Hämäläisen, jonka toinen äidinkieli on saksa. Hannu tunsu saksalaisen filosofian taustat erinomaisesti ja Janita taisi tuolloin tehdä gradua Kantista. Kokoonnuimme viikoittain Kumpulan kartanoon Hannun työhuoneeseen aloittaen viiden maissa ja jatkaen viimeiseen Lauttasaaren bussiin asti, joka lähti yhden-toista jälkeen. Luovuimme pian käännöksen tarkastamisesta ja päädyimme tekemään omaa suomennosta. Jokainen virke keskusteltiin läpi työn eri vaiheissa useampaan kertaan ja prosessi taisi viedä vuoden päivät. Ei ehkä ole täysin liioiteltua sanoa, että työn kuluessa opimme saksan murteen, jota voisi kutsua husserliksi. Nykyään minusta jo tuntuukin, että kunkin suuren filosofin ajatteluun perehtyminen edellyttää myös tämän ajattelijan erityiseen kirjoitustavan ja kielen omaksumista. Husserlin tapaus on tältä kannalta erityisen selvä vaikkei heti ilmeinen – kuten opimme huomaamaan.

Työ oli mielekästä ja meistä oli hauskaa olla perusteellisia. Esimerkiksi Husserlin termi *nonsens* tuotti paljon mietittävää: saksaksi kirjoitettaisiin *Nonsens*, englanniksi *nonsense* ja ranskaksi *non-sens*, eikä Husserlin termi kuulemma ollut latinaakaan. Tyydyimme lopulta alaviitteeseen, että Husserl ei lie osannut ruotsia. Myöhemmin opin, että Husserl tosiaan kirjoitti kirjain kirjaimelta *nonsens* normaalin pikakir-

joituksen sijaan. Ehkä paras arvaus sanan kielestä on tsekki, jota Husserl nuorena – samoin kuin Freud – osasi.

Ehdittyämme viidenteen luentoon päädyimme erittäin omituiseen kohtaan. Suomensimme kohdan, jossa Husserl tuntui esittävän saavutaneensa tavoitellun päämäärän seuraavasti: ”Ainoastaan yleisiä olemusarvostelmia konstutioimalla saavutamme tieteen vaatiman järkkähtämättömän objektiivisuuden.” (89) Virke tuntui summaavan hyvin sen mihin luennot olivat pyrkineet. Seuraava virke vei sitten täysin yllättäen maton alta: ”Tästä ei kuitenkaan ole kysymys, vaan näytämme ajautuvan varsinaiseen kurimukseen.” Teoksen kontekstissa näiden virkkeiden sijoittaminen peräkkäin vaikutti järjettömältä. Emme kuitenkaan löytäneet keinoa lieventää tai kiertää tätä umpikujaa. Niinpä se jäi kaivelemaan mieltäni ja ongelma olikin läsnä koko väitöskirjani valmistelun. Väitös esitti jo vastauksen asetelmaan, mutta ratkaisun laajempien yhteyksien selkeä oivaltaminen vaati vielä muutaman vuoden lisää.

Väitöskirjaa valmistellessa vierailin useampaan otteeseen Husserl-arkistoissa – Leuvenissa, Kölnissä ja New Yorkissa. Pääpaikka Leuven oli hieman ylimielinen: yhden kerran, kun minulle tärkeää käsikirjoitusta ei löytynyt, päädyin lopulta vihjaamaan, että lähden Kölniin käsikirjoituksen kopiota lukemaan – teksti löytyi sitten yllättäen tunnissa, kun eihän se voinut käydä päinsä, että Kölnissä kuultaisiin käsikirjoitusten olevan kadoksissa. Tiedä olisiko sitten taustalla se, että Husserlin näkemystä Maan liikkumattomuudesta ei Leuvenissa oikein ymmärretä. Kölnissä sen sijaan oli aina erinomainen työskentelyilmapiiri. Toisaalta Leuven on mukava kaupunki ja majoittuminen paikalliseen suureen, linnamaiseen luostariin oli elämys. Aamiaisella ei tosiaan puhuttu ja täytyi keksiä muu keino ilmaista haluaako kahvia vai teetä. Väitöskirjan kannalta Husserl-kirjaston – koko kirjasto siis koostui Husserl-kirjallisuudesta – läpikäynti oli erittäin hyödyllistä.

Suomennosprosessin kuluessa oli mieleeni jo hiipinyt ajatus, että Husserlin tekstin järjettömyyden voisi pelastaa kohdan ymmärtäminen reduktion suoritukseksi. Reduktio on Husserlin keskeinen menetelmällinen lähtökohta, joka ei ole palautettavissa tavanomaiseen logikkaan – ja ongelmallinen tekstin pätkähän ei ollut looginen. *Husserlian* julkaisun perusteella näkemys jäi arveluksi. Kun sitten pääsin tutustumaan itse käsikirjoitukseen, kävi ilmi että tekstiä oli siistitty loogiseen suun-

taan – ja itse käsikirjoituksesta nähtynä asetelma näyttäytyi entistäkin selvemmin reduktiona. Tutkijanalulla meni jonkin aika tointua havainnosta.

Vaikutti tosiaan siltä, että Husserl viidennessä luennossa selvitti ongelmaa, johon oli itselleenkin yllätykseksi päätynyt. Tämä selvittäminen vastasi hämmästyttävän hyvin niitä kuvauksia, joita Husserl ja hänen luotettu assistenttinsa Eugen Fink olivat reduktiosta antaneet. 'Kurimuksen' jälkeen Husserl haki uutta aloitusta palaten sekä viidennen luennon että koko luentosarjan alkuun. Jostakin syystä luento ei päätynyt ratkaisuun vaan toistamaan lähtökohdan rajaamisen ongelmaa. Näyttää siis siltä, että Husserl kohtasi tässä ongelman itse tilanteessa, eikä esitä pohdintojen tuloksia jälkiviisaasti. Paljon myöhemmin luin, että Husserl oli 1929 kertonut Leon Shestoville, kuinka reduktio oli paljastunut hänelle kesken luennon, kun ajatus oli ajautunut karille. Näyttäisi kohdittuun ilmeiseltä, että viidettä luentoa kirjoitettaessa on käynyt juuri näin.

Husserl itse näki, että reduktio oli fenomenologian edellytys, mutta tutkijat eivät onnistuneet saamaan otetta itse toimenpiteestä. Husserl itse näkikin, että kommentaarikirjallisuus oli täysin vailla ymmärrystä hänen ajattelustaan. Ymmärtämättömyys paikantuu juuri reduktioon: Husserlin luotettu assistentti Eugen Fink esitti jopa, että Husserlin lukeminen reduktiotta on itsepetosta. Olihan ilmeistä – vaikkakin tutkimuksessa harvemmin tunnustettua – että enemmän tai vähemmän paikkansa pitävien väitteiden esittäminen reduktiosta ei vielä tartu itse ongelmaan. Huolellinen Husserlin lukeminen oli johtanut meidät aivan sattumalta johtolankaan, joka avaa mahdollisuuden viedä kysymystä reduktion toteuttamisesta eteenpäin – ja ehkä jopa nostaa esiin sen erityisen lukemisen tavan, joka on Husserlin tekstille asiallinen. Tällainen lukeminen ei pyri vastaamaan kysymykseen mitä reduktio on, vaan aloittaa paikantaen reduktion tekstistä.

Pelkän viidennen luennon ja käsikirjoituksesta löytyvien yhteensattumien perusteella väite reduktion suorittamisesta luennoista jää edelleen aika lailla ilmaan, vaikka vastaakin oikein hyvin Husserlin ja Finkin antamia kuvauksia reduktiosta. Olennaista lisätukea näkemykselle kuitenkin löytyy luentojen kulusta, jonka Husserl kirjoitti samana iltana – asia oli siis jäänyt kesken. Tarkkaan luettuna 'kurimus' paikantuu luen-

tojen ajatuskulkuun selkeästi ja kuvaa sen juuri odottamattomana ongelmana. Jälkikirjoitus myös löytää ratkaisun ongelmaan esittäen perimmäiseksi lähtökohdaksi ilmiön ja sen ilmenemisen kahtalaisuudesta kaikkein pelkistetyimmässäkin, eli redusoidussa lähtökohdassa. Näin tämä fenomenologisen tutkimuksen kaksipuoleinen lähtökohta on nostettu esiin fenomenologisella menetelmällä, reduktiolla. Tähän asti pääsin väitöskirjasta, vaikkei asia silloin vielä minulle täysin pelkistynyt.

Vähitellen sitten huomasin, että Husserlin muitakin käsikirjoituksia voi lukea yrityksinä reduktion suorittamiseen. Vaikkapa *Geometrian alkuperässä* Husserl pysähtyy ajatuksen etenemisen kirjoittamalla ”Harkitkaamme” (”Überlegen wir.”) ja pyrkii tämän jälkeen vaihtamaan asennetta luonnollisesta fenomenologiseen, eli tavoittelee reduktiota. Ero näkyy selvästi myös terminologiassa. Tästä seuraa, että reduktion yritystä edeltävien väitteiden lukeminen fenomenologisiksi näkemyksiksi johtaa lukijaa pahasti harhaan – mutta näin Husserlia kuitenkin yleensä on luettu. Uskoisin, että juuri tässä on se täydellinen ymmärryksen puute, josta Husserl kommentaattoreitaan syytti. Ei siis ihme, että *Husserlianasta* muodostuu sitä laajemmin lukiessa kovin sekava kuva, ennen kuin asiaa jäsentää paikallistamalla reduktioita. Omalta kannalta asia hahmottui selkeimmin File Maker Pro -kortiston kautta, johon olin kirjannut mielestäni olennaisia seikkoja *Husserlianasta* jo gradua tehdessäni. Aineiston kasvaessa ongelma alkoi olla se, että monin paikoin kortistosta saattoi löytää sekä väitteen A että ei-A. Tällainen asetelma kuitenkin ratkeaa sikäli kuin jompi kumpi näkökanta on esitetty luonnollisen asenteen kuvauksena ja toinen tavoitellen fenomenologista näkökulmaa.

Hyvä esimerkki reduktiosta lähtemättömän Husserlin lukemisen harhaanjohtavuudesta on Jacques Derrida esipuhe Husserlin *Geometrian alkuperään*. Derrida huomaa, että Husserl väittää sekä kaikelle olevan nimi sekä ettei jollekin asioille ole nimeä. Väite, että kaikille asioille olisi nimi esitetään kuitenkin tekstissä hieman ennen mainittua reduktion harkitkaamme-avausta. Ennen ja jälkeen reduktiota esitettyjen väitteiden keskinäinen ristiriitaisuus ei ole vajavuus – kuten Derrida lukee – Husserlin tekstissä vaan juuri se jännite, joka lukijan tulisi nähdä. Varsinkin jälkeensä jääneissä tutkimuskäsikirjoituksissa Husserl usein kasaa ensin yhteen luonnollisen asenteen kantoja ja koettaa sitten pelkistää

näkemyks näiden taakse, fenomenologiseen asenteeseen. Väitöskirjassa selvitin asiaa myös Husserlin käsitteen *maailma* kannalta, jonka merkitys olennaisesti riippuu sen paikasta suhteessa kulloiseenkin reduktioon.

Tein väitöskirjani artikkeleina. Perusidea Husserlin *Fenomenologian idean* lukemisesta reduktiona ilmestyi ensimmäisenä väitöskirjani artikkeleista. Näin jälkikäteen ajatellen väitöskirjasta olisi tullut parempi, jos olisin keskittynyt tämän ajatuksen laajempaan esittelyyn monografiana. Toisaalta teos olisi ollut tarkastajille vaativa: melkeinpä jokainen mahdollinen tarkastaja joutuisi väitöskäsikirjoituksen näkemyksen hyväksyessään tunnustamaan lukeneensa Husserlia merkittäviltä osin epäolennaisella tavalla. Väitöskirjan näkökulman vaihdos suhteessa edeltävään tutkimukseen on liian suuri. (Lopullinen versio Husserlin lukemisesta, jota itse pidän parhaana artikkelinani, onkin osoittautunut todella vaikeaksi julkaistavaksi.) En ole varma olisiko nuoren miehen luonto vielä antanut periksi esittämään ajatus riittävän hypoteettisena, kun ajatuksen ilmeisyys tuntuu niin vahvalta. Tuskinpa. *Husserlian*an lukemiseen reduktiona liittyy myös varauksia ja rajauksia, joita en tuolloin olisi ollut kypsä selvittämään, vaikka juuri tällaiset asiat ovat hyvälle väitöskirjalle olennaisia. Väitöskirjan ohjaajana toimi Leila Haaparanta. Tuolloin en vielä ymmärtänyt mitä itsenäinen tutkimus tarkoittaa ja kuvittelin sen vaativan, että vältän ohjausta. Haaparannan kanssa kävimme kyllä yhden artikkeliluonnoksen perusteellisesti läpi ja se auttoi tieteellisen kirjoittamisen oppimista. Muutoin ohjaus tuli ystäviltä.

Vastaväittäjän kannalta väitöksen artikkelimuoto osoittautui ongelmaksi. Hänen lausuntonsa arvioi työtä monografiana ja näki pääheikkoudeksi kirjan lukujen – itse asiassa siis artikkeleiden – yhteensopivuuden. Väittelijästä itsestään tuntui epäreilulta, että arvioinnissa sakotettiin seikoista, joita väittelijän ei ole sallittua korjata, esimerkiksi saman huomion toistamisesta useassa jo julkaistussa artikkelissa. Ehkä minun olisi pitänyt jo väitöstilaisuudessa vastustaa vastaväittelijää vahvasti näissä kohdin, mutta en yrityksistä huolimatta saanut etukäteen selville, onko tällainen väittelijältä tapojen mukaista. Mietin jopa hetken valitusta – kunnes sain sitten kansliasta kuulla, että pääsisin tällä historiaan olemalla ensimmäinen tässä tiedekunnassa. Alaviite valittajien historiassa ei kuitenkaan ollut se teos mihin olisin erityisesti kaivannut ja valittaminen olisi ainakin vaatinut vahvaa tukea ohjaajalta. Arvosanalla-

han ei sinällään ole merkitystä, mutta ehkä olisi ollut järjestelmän kannalta vastuullisempaa valittaa, jos vain rohkeus olisi riittänyt. Nyt kun olen nykyisessä tehtävässä lukenut satoja väitöskirjan tarkastuslausuntoja systemaattisesti huomaan omaan vastaväittäjän lausuntoon palatessa, että vastaväittäjä ei tuolloin tainnut olla ihan parhaimmillaan – tiedän hänen kuitenkin pystyvän ihan eri tavalla laadukkaaseen työhön.

Keskeistä väitöskirjan loppuun saattamisessa olivat sattuma, joka vei innostavan löydön pariin pitäen motivaation yllä, sekä pääosin epävirallinen ja innostunut filosofiyhteisö, jossa oli ilo ajatella. Aikoinaan opinnoissa ei tuntunut olevan mitään välitöntä hyötyä, mutta nyt niistä tosiaan muodostuu ammattitaidon ydin toimintaani pedagogisena yliopistonlehtorina. Eipä olisi uskonut.

Helsingin yliopisto

Jari Kauppinen

FT, tutkija

s. 21.4.1960, väitös 16.6.2000

Vastaväittäjä: professori Rodolphe Gasché

Kustos: professori Ilkka Niiniluoto

Kirjan otsikko: *Atopologies of Derrida.*

Philosophy, Law and Literature

Aivan kuin en olisikaan vielä kuollut

70-luvun pysähtyneisyyden aikana olimme käsityksessä, että mikä tahansa ulkomainen teoria riittäisi Dan Steinbockin mallin (Frankfurtin koulukunta) mukaiseen kentänvaltaukseen. Olin julkaissut Helsingin ensimmäistä pienlehteä *Joukkohautaa* v. 1978–1980 ja tämän alakulttuuritaustan mukaisesti pyrimme terroristiseen kirjoittamiseen. Pyrkiesämme yliopistoon 1981 mietimme yhdessä mahdollisia aineita, itse päädyin yleiseen kirjallisuustieteeseen, koska katsoin pääseväni sinne sisälle teoreettista filosofiaa helpommin: näin kävikin. Suunnitelman mukaan Jyrki Lehtola pyrki Tampereella lukemaan filosofiaa, ja koulutoverini Vuosaassa, Markku Eskelinen pyrki, jätettyään oikeustieteellisen, kotimaiseen kirjallisuuteen. Jo alussa Historiallis-kielitieteellisen tiedekunnan yleisopinnot muovasivat asennettani, jonka vasta myöhemmin huomasi edustavan jotain, mitä kutsutaan ”teoreettiseksi anti-humanismiksi”.

80-luvulla nimenomaan angloamerikkalainen kirjallisuusteoria oli se kanava, mitä kautta ns. ”ranskalainen teoria” kulkeutui myös Suomeen. Erityisesti dekonstruktio tuntui kirjallisuudentutkimuksessa aiheuttavan vastustusta. Kuulin dekonstruktioista ensimmäisen kerran Aatos Ojalan strukturalismi-kurssilla. Estetiikassa ja kirjallisuustieteessä oli kummalliset kaksoisvirat, joten niitä opiskeltiin sekaisin. Opettajani siellä oli Päivi Huuhtanen, jonka kirjallisuuden proseminaarissa olin ja jatkoin estetiikan kuuluisaan ”post-modernin” Suomessa esitelleeseen

seminaariin 1985. Tällöin oli mahdollista jo loppuentissä suorittaa Derridaa ja Lyotardia. Olin hankkinut Derridan käännöksiä interraililla Lontoosta vuonna 1983.

Niinpä graduni aihe oli ensinnä ”Amerikkalainen dekonstruktio”, kirjallisuustieteeseen, sitten ”Derrida ja dekonstruktio”. Varsinainen ohjaaja oli Huuhtanen, mutta ensimmäinen lukija oli Leena Kirstinä, jonka vaikutuksesta rajasin aiheeksi ”Dekonstruktio ja transsendentaalinen fenomenologia”; luovuin strukturalismin, Heideggerin ja psykoanalyysin tarkastelusta. Esitarkastusvaiheessa minulla oli kolme ainetta: kirjallisuustiede, estetiikka tai teoreettinen filosofia. Huuhtanen neuvoi kokeilemaan estetiikkaa ja filosofiaa.

Kentänvaltauksen sijaan – olin mukana *Sianhoito-oppaan* valmistelussa – ikävä kyllä sitten kiinnostuin ”oikeasti” filosofiasta. Tämä liittyy siihen, että 80-luvun alkupuolella ei kirjallisuudentutkimuksessa vielä sallittu kirjoittaa siitä mikä kiinnosti, oli vain yksi ja oikea sallittu tutkimusote. Filosofiasa oli hieman vapaampaa.

Filosofia valikoitui pääaineekseni varsin myöhään. Historiallis-kielitieteellisessä tiedekunnassa filosofiaa oli runsaasti osaston yleisopinnoissa, ja siitä oli helppo jatkaa. Päinvastoin kuin kuvitellaan, Saarinen ei ollut opettajani 80-luvulla vaan suhteeni häneen oli ehkä enemmän ”eksistentiaalinen” kuin filosofinen. Koska olin esiintynyt iskelmälaulaja Arokannon tanssityttöinä, niin Saarisen *Filosofiaa*-levyn tuottaja ehdotti, että olisin ryhtynyt myymään Saarisen keikkoja tunteimien hotellien yökerhoihin. Olin kuullut Saarisesta jo *Joukkohauta*-aikoina, koska hän viittasi lehteen kirjoituksessaan *Rondossa*.

Teoreettisen filosofian opetusta minulle antoivat André Maury ja Terhi Kiiskinen proseminaareissa, aiheinani Wittgenstein ja Hume. Tuolloin oli myös S. Albert Kivinen usein assistenttina, ja suoritin hänelle merkittävän osan opinnoistani, erityisesti brittiläisestä empirismistä sekä tieto-opista että ontologiasta. Vasta Niiniluodon seminaarissa pidin esitelmän Derridan filosofiasta.

Tämä innostuminen mannermaisesta filosofiasta aiheutti pysyvää vieraantumista reaali maailmasta: jo ensimmäinen nousukausi 1980-lopulla näytti kummalliselta henkilön mielestä, joka opiskeli ranskaa ymmärtääkseen filosofiaa ja kreikkaa ymmärtääkseen Heideggerin käsitystä esisokraatikoista. Luokkatoverini olivat yllätyksekseni muuttuneet

jupeiksi; helsinkiläinen taustani taas oli käpyläläisestä opettajasuvusta, joten humanistiopinnot olivat olleet luonnollisia, vaikka tämänkin taju-
sin vasta myöhemmin. Graduani kirjoitin Panu Minkkisen hankkimalla
PC:llä, joka oli ensimmäisiä kovalevyllä varustettuja tietokoneita.

Jättäessäni työtäni Niiniluodolle esitarkastukseen hän kehotti, että
jos *tulee vaikeuksia niin tuo työ tänne*. Niinpä graduni hylättiin esteti-
kassa kaksi kertaa; mutta se hyväksyttiin pääaineen lopputyönä teoreet-
tiseen filosofiaan (1988) ja myöhemmin sivuaineen työnä yleiseen kirjal-
lisuustieteeseen (1989). Lopullisen suuntautumiseeni mannermaiseen
filosofiaan vaikutti Hannu Siveniuksen suorittama ylipuhuminen. Tätä
ennen olin myös erikoistunut analyttiseen fenomenologiaan ja olin
ollut Hintikan tutkijaseminaarissa keväällä 1988, jonka puitteissa hän
kehotti minua vaihtamaan tutkimusaihetta Derrida ja Husserl johonkin
vielä mielenkiintoisempaan, kuten *Husserliin ja Russelliin*.

Tammikuussa 1989 sain E. Saariselta kirjeen, jossa hän kysyi tiedän-
kö mitä saamani arvosana merkitsee? Niinpä ryhdyin jatko-opiskelijaksi,
ja menin ns. lisensiaattiseminaariin, jota Tuomela piti. Saarinen oli oh-
jaajani, ja sainkin häneltä hyviä neuvoja. Epävirallista ohjausta sain myös
Leila Haaparannalta, joka oli ainoa laitoksen Husserl-tutkija, ja olin hä-
nen ja Lilli Alasen seminaarissa. Haaparanta ja Saarinen olivat lisensiaat-
tityön tarkastajia. Lukijoitani olivat myös Sivenius ja Sami Santanen,
joka jopa kirjoitti työstä osan uudelleen, saadakseen sen muistuttamaan
jotain aikaisemmin tunnettua versiota suomen kieliopista.

Samanaikaisesti olin ollut jo mukana opintopiiritoiminnassa: Hel-
singin Lacan-piiri alkoi 1988 Derridan ”grammatologian” lukemisella.
1990 perustettiin useita *Olemista ja aikaa* toukkaavia Heidegger-piirejä,
jotka yhdistettiin. Viimein liityin Hegel-piiriin ”differenssi-kirjoituk-
sen” aikana, jolloin piiri kokoontui vielä Susanna Lindbergin kotona
(systemaattisuuden vuoksi oli aloitettu *Logiikalla*). Myöhemmin jou-
duimme yliopistolle (Porthania), kun *Hengen fenomenologia* oli niin
suosittu. 1990-luvun alkupuoli oli suurta opintopiirien aikaa; niille jopa
maksettiin yliopistolta avustuksia. Meille oli selvää, että tältä alueelta ei
pystytä järjestämään opetusta, joten oli pakko lukea yhdessä. Esimerkik-
si Markku Lehtinen, Miika Luoto, Tuomas Nevanlinna, Juha Himanka
ja Merja Hintsu olivat useinkin piirin jäseniä, kirjat ja ajatukset kiersivät
ja piirit pienet pyörivät, etenkin Pam Pamin munuaispöydässä.

Olin jo ollut Pariisissa ihmettelemässä Derridan seminaaria ENS:ssä ja sitten vuoden 1990 suuri kollokvio ”Lacan ja (*avec*) filosofit” selvitti meille ranskalaisen filosofian suuren jaon ja epäpyhän koalition althusserilaisten ja derridalaisten välillä. Erottelu selvittää myös alkuperäistä Lacan-piirin rakennetta taistolaisten ja post-modernistien epäpyhänä allianssina.

Viimein 1992 syksyllä hyväksyttiin lisensiaatintyöni ”Dekonstruktioon alkuperistä. Derrida, Husserl ja Heidegger”; olin ympännyt fenomenologiaan selvityksen Heideggerin filosofiasta ja Derridan luennan Mallarmén ja Celanin runouden ontologiasta. Samana syksynä aloitin dekonstruktion opettamisen kirjallisuuden puolella, mikä osoittautui hyödylliseksi. Aiheeni oli ”Amerikkalainen dekonstruktio”, josta olin v. 1985 varannut gradun aiheen.

Tarkoitus varmaan oli, että olisin kääntänyt työni englanniksi ja väitellyt samasta materiaalista – minun olisi pitänyt selvittää dekonstruktioita analyttisen filosofian suuntaan. Siihen en koskaan ryhtynyt, mielestäni yritys tähän suuntaan oli tuomittu epäonnistumaan: huijariksi minua epäiltiin joka tapauksessa. Kuulin kyllä asemastani *persona non grata* filosofian laitoksella ja siitä, että minun uskottiin työskentelevän ilman kannustusta. Olen tullut toimeen Kelan maksamalla etuudella, jota saan näkövammani vuoksi. Onneksi vouti teki päätöksen olla ulosmittaamatta lama-ajan takauksiani ja opintolaina meni luonnollisesti valtion piikkiin. Sain toki pieniä apurahoja, jotka mahdollistivat ulkomailla käymisen. Saarinen oli sanonut, että Ranskaan saisin mennä.

Niinpä päädyin, ja kummaa kyllä, Antti Hautamäen ehdotuksesta, tekemään artikkeliväitöskirjan. En halunnut palata takaisin uudelleen vanhaan Derridaan vaan pysyä ajankohtaisissa aiheissa. Näistä koetin myös kirjoittaa Derridaa esittelevissä arvosteluissani ja artikkeleissani. 1993 olin kuukauden Kanslerin matka-apurahalla seuraamassa Derrida/Rorty seminaaria Pariisissa. Vasta vuonna 1995 kykenin seuraamaan Derridan seminaaria EHESsissä pidempään ja samalla tekemään tutkimusta Pariisissa. Tältä ajalta ovat peräisin väitöskirjaani sisältävät teemat ja muutama sen jälkeinen. Institutionaalisesti rikosoikeuden puolelta sain tukea sekä Minkkiseltä että ystävältäni Ari Hirvoselta; tätä kautta sain julkaistua ensimmäiset artikkelini ulkomailla. Derrida näet kirjoitti oikeusfilosofiasta, ja tietty koulukunta, CLS, seurasi näitä kir-

joituksia. Itse asiassa SOFYn vieraana ollut Gianni Vattimo pyysi minulta kirjoitusta Derridasta ja oikeudesta toimittamaansa uuteen eurooppalaiseen lehteen, mutta se ei koskaan ilmestynyt, joten lähetin sen *Law & Critiqueen*.

Lacan-piirin puitteissa pystyimme kutsumaan Helsinkiin ns. kontinentaalifilosofian edustajia vuodesta 1993. 1994 Helsingissä vieraili Rodolphe Gasché, josta tuli vastaväittäjäni. Graduni perustui hänen Derrida-tulkintaansa, ja lisensiaattityössäni vastustin Mark C. Tayloria, joka piti tätä tulkintaa liian filosofisena. Esa kyllä sopi minulle tapaamisen Taylorin kanssa, mutta se ei johtanut sen pidemmälle. Gasché-kontaktissa auttoi myös Derridan ainoa suomalainen oppilas, Outi Pasanen, ja osallistuin Gasché'n neuvosta ENS:n Derrida-seminaariin toukokuussa 1994. Ratkaisevaa oli myös osallistumiseni pohjoismaiseen kirjallisuudentutkimuksen doktorantti-kouluun Text och Kontext Helsingørissä kesäkuussa 1995, jossa tutustuin tuleviin esitarkastajiini Hans Ruiniin ja Simon Critchleyhin. Heinäkuussa oli puolestaan ”Suomalaisen delegaation” (Himanka, Minkkinen, Santanen, Sivenius) vuosi Collegium Phaenologicumissa Perugiassa, Italiassa. Pasanen oli järjestänyt Helsinkiin myös John Sallisin, Collegiumin johtajan samana keväänä. Sallis kommentoi erästä tekstiä, jolla myöhemmin aloitin väitöskirjan johdannon.

Filosofiassa doktorantti-koulutusta fenomenologiassa antoivat Haaparanta ja Ruin, mutta vasta Dan Zahavin Kööpenhaminan kurssilla 1997 pääsin jyvälle uudesta sukupolvesta ranskalaisessa fenomenologiassa ja siitä, että Husserliin voi palata takaisin. Samana kesänä osallistuin Gdanskissa Mme. Tymienieckan ”Fenomenologian maailmanjärjestön” kongressiin, jota kautta sain julkaistua tärkeän kirjoitukseni kuolemasta *Analecta Husserlianassa*. Opintopiiritoiminta hiipui 90-luvun loppupuolella, paitsi että luimme vielä Aristoteles-piirissä *Metafysiikkaa*. Lacan-piiri jatkuu vielä, nyt jo kolmatta vuosikymmentä. Arvioni mukaan juuri epävirallinen opintopiiritoiminta tuki monin tavoin sukupolvea, jonka kiinnostus suuntautui nimenomaan ranskalaiseen filosofiaan ja psykoanalyysiin. Virallisissa historioissa tämä myyräntyö ei näy, koska niissä edetään dokumentaation, kuten opinnäytteiden ja virkojen perusteella. Hassuinta opintopiiritoiminnassa oli se, että siinä toteutui tieteidenvälisyys, kansainvälisyys ja teoreettisuus konkreettisesti, eikä

vain juhlapuheiden tasolla. Esimerkiksi Himanka opetti minut loggamaan yliopiston tietojärjestelmään, ja hän neuvoi minua hankkimaan avaimen ”valtsigan klitsuun”, koska filosofit pääsevät myös sinne. Kävin siellä öisin, yhdestä kuuteen siellä sai olla siellä rauhassa, ja noin neljä vuotta tein töitä niin. Joskus heräsin noin klo 17 ja luin illalla filosofiaa, ja sitten kirjoitin läpi yön, kunnes menin aamuyhdeksältä nukkumaan...

Vuonna 1998 viimein sain sovittua Niiniluodon kanssa, että filosofian laitos julkaisee yhden artikkelin yhdessä väitöskirjan esittelyartikkelin kanssa; esitarkastus tapahtui vuonna 1999. Esitarkastajat antoivat neuvoja, joita olin pyytänyt. Tässä vaiheessa tekstejäni lukivat Sivenius ja Lindberg, jotka pystyivät syventämään aihetta. Ohjaajani Saarinen toimi lähinnä eräänlaisena konsulttina; hänen asemansa heikentyessä laitoksella jouduin viimein tukeutumaan Niiniluotoon, kustokseen ja dekaaniin. Niiniluoto-Saarisen aikaan laitoksella vallitsi eräänlainen suojasää: tukea tuli siinä muodossa, että väittelyä ei suoranaisesti vastustettu. Kati Mustalan ollessa amanuenssin sijaisena tämä kävi hyvin ilmi; ihanneta-pauksessa on mahdollista saada myös tukea, jopa käytännön asioissa. Himanka opetti käyttämään faxia. Auli Kaipainen taittoi työn. Viimein vuonna 2000 kielentarkastusongelmien yms. jälkeen anoin talvella väittelylupaa. Yllätykseni oli suuri, että vielä tässä vaiheessa jouduin pulittamaan pimeää kynnyksrahaa saadakseni hyväksynnän osastolta suunnitelluksi väittelypäiväksi; kyseessä oli muutama kielellinen tyyliseikka.

Samana keväänä oli Derridan Suomen vierailu ja pääsin antamaan hänelle väitöskirjani *Atopologies of Derrida. Philosophy, Law and Literature* tuoreen koevedoksen. Varmaan paperipino maatuu Ris-Orangisin omakotitalon pihan puuvajassa, jonne Derrida säilöi *Derrida, Toisin* -dokumentin mukaan kaikki opiskelijoiden antamat paperit. Myös Tiina Arppen, Hirvosen ja Himangan väitökset osuivat tähän *Mensis Mirabilisiin*.

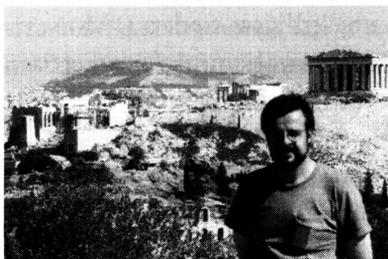
Väitöstilaisuus päärakennuksen salissa kuusi perjantaina 16.6.2000 klo 12 oli siinä mielessä helppo, että tiesin etukäteen saavani 12 kysymystä joista kaksi on kriittisiä. Arvioitiin, että noin neljän kohdalla käytiin jopa aitoa keskustelua. En osaa itse arvioida, en ole vieläkään uskaltanut kuunnella samaani nauhoitusta tilaisuudesta. *Lectio praecursorian* on sanottu epäonnistuneen (julkaistu *Ajatus* 59). Kustos laski kuuntelijoita ensimmäisessä filosofian Derrida-väitöksessä olleen 80 ja

tilaisuuden kesto oli noin kaksi tuntia, josta voi vähentää akateemisen vartin. Väitöskirjan kolmas arvostelija oli Sara Heinämaa tiedekunnan edustajana. Karonkka oli Savannassa, ja paikalle oli kutsuttu noin 90 vierasta. Tarjosin silakkapihvejä ja tapani mukaan onnistuin suututtamaan useita eri puheidenpitäjiä. Karonkan jälkeen tarkoitukseni oli jatkaa Tervasaaren rannassa, mutta sään kylmyyden vuoksi (olihan viikko juhannukseen) siirryimme silloiseen tukikohtamme, *Nuoren Voiman* tiloihin. Eräs lahjojen poisviennissä avustanut sai päähänsä asetella lahjat ja niiden kortit erilleen, joten minulla ei ole vielä kukaan kattavaa käsitystä siitä, ketkä antoivat lahjoja ja mitä. Karonkkaa sponsoroivat mm. Lehtola, Jorma Riihikoski ja Silja Hiidenheimo.

Saattaessani Gaschéa lentokentälle hän kertoi, että onneksi istuimme salissa niin, että hänen parempi korvansa oli minuun päin, sillä hänen niskansa oli saanut myöhästyneen lennon vuoksi vetoa – hän odotti vaihtokonetta 15 tuntia – eikä hän pystynyt kääntämään päätään. Myöhemmin olen kuullut, että hän muistaa väitöstilaisuudesta sen, että olen pystynyt naurattamaan kuulijoita.

Väitöksen jälkeen olen saanut kirjoittaa haluamistani aiheista yli 30 kirjoitusta, jotka ulottuivat Sex Pistolsista Blanchot'n, Heideggerin ja Lehtolan tuotantoon. Olin myös yliopistotutkijana Laki ja Paha -projektissa, ja sen puitteissa olen päässyt keskittymään aiheisiin pahuudesta ja kärsimyksestä, erityisesti Derridan, psykoanalyysin ja keskitysleirien historian kannalta. Myös surutyö on tullut sekä teoriassa että käytännössä tutuksi, ja omaa väitösprosessia vaikeammaksi asettuu erään samaa aihetta tutkineen äkillinen poismeno. Aikaisemmin uskoin, että köysi tai ase olisi väitöskirjantekijän paras kuvitteellinen ystävä: *köysi, kietoudu kaulaani, ase, ammu minua*. En ole asiasta enää niin varma, vaikka onhan pimeään komeroon piiloutuminen tunnettu vaihtoehto. Yleensä ahdistus (ns. academic Angst) vähenee kun väitöskirja on tehty. (Todistus tohtorin tutkinnosta 12.9.2000.) Mutta aina tämä ei onnistu, eivätkä vaikeudet lopu väitöskirjaan; vaikka aina ne eivät tunnu toistuvan. Mutta, yliopisto uudistuu jatkuvasti, jotta mikään ei muuttuisi.

Helsingin yliopisto

Petri Järveläinen

TT, dosentti
s. 17.10.1965, väitös 27.10.2000

Vastaväittäjä: professori Leila
Haaparanta
Kustos: professori Heikki
Kirjavainen
Väitöskirjan otsikko: A Study on
Religious Emotions

Perässähiittäjän muistelmat

Lukiolaisena luin Lutherin suomennetut teokset, Anders Nygrenin rakkauskäsitysten historian lyhennelmän, Esa Saarisen Sartre-kirjan ja loogisten positivistien näkemyksiä. Luterilaiseksi wieninpiiriläiseksi kouluttauduttuani hain teologiseen tiedekuntaan. Opiskelemaan päästyäni en käynyt juurikaan luennoilla, mutta lueskelin kaikenlaista, muun muassa Father Coplestonin Filosofian historiaa. Kun keväällä 1987 keskeytin varusmiespalveluksen lykkäyksen, huomasin, että armeijan jälkeistä opintotukihakemusta varten on punnerrettava opintoviikkoja. Tentin professori Simo Knuuttilalle 8 opintoviikkoa filosofiaa. Kirjojen joukossa oli Jussi Tenkun *Vanhan- ja keskiajan moraalifilosofian historia*. Jos pitäisi mainita kirja, joka muutti elämäni, tämä oli se. Se opasti filosofian hilpeyteen, tekstimassojen laajuuteen, käsitteelliseen monipuolisuuteen ja historiallisten kokonaisuuksien suomaan vapauteen ohimenevistä ilmiöistä.

Noihin aikoihin tutustuin Knuuttilaan. 1980-luvun lopulla hän esitelti Aristoteleen *Metafysiikan* käännöstä Suomen Filosofisen Yhdistyksen järjestämässä tilaisuudessa. Takellessen alkanut esitys löysi nopeasti intellektuaalisesti korkealatauksisen vaihteen, johon liittyi esitelmöitsijän beatlesmäinen hyväntuulisuus. Esityksen ja muutaman Knuuttilan työhuoneessa joviaalissa hengessä käydyin keskustelun innoittamana haakeuduin hänen pääaineseminaariinsa. Aiheena olivat tunteet. Uumoilin, että se tuskin on henkilökohtaisesti kovin kiinnostava aihe, ja kun tutkii

jotakin, josta ei ole kiinnostunut, syntyy objektiivista tiedettä. Moisesta uskomuksesta pääsin irti vasta suorittaessani myöhemmin teoreettisen filosofian aineopintoja ja vastattuani neljässä eri tentissä kysymyksen, mitä on tieteellinen realismi.

Graduni aiheeksi tuli Wittgensteinin käsitys tunteista *Huomautuksia psykologian filosofiasta 1–2* pohjalta. Ensimmäinen silmiin osunut huomautus oli tämä: ”Pitääkö minulla olla lehmä tietääkseni, että jollakin toisellakin on lehmä?” Olin pihalla. Wittgenstein tarkoittaa huomautuksellaan sitä, että introspektio ei ole kelpoinen mielen filosofian lähdekohta vaan psykologiset ilmiöt ovat kielipeleihin sisältyviä siirtoja, jotka kyllä perustuvat siihen, mitä hän kutsuu luonnonhistoriaksi, mutta jotka opitaan osallistumalla johonkin kulttuuriin. En saanut aiheesta mainittavampia irti, mutta tutustuin yksityisen kielen argumenttia koskevaan keskusteluun, kartesiolaisuuden ja Wittgensteinin ajattelun suhteeseen sekä sivumennen analyttisen filosofian synty- ja myöhäisvaiheisiin. Olin innostunut Jaakko Hintikan Wittgenstein-tulkinnasta ja koetin edetä sen pohjalta. Reijo Työrinoja oli tutkinut Wittgensteinia jonkin verran toisesta näkökulmasta. Työrinojan kanssa osallistuimme Itävallan Ludwig Wittgenstein-seuran kokoukseen aloitettuani väitöskirjan teon. Nimiepäselyyksistä johtuen meille oli varattu majoituspaikassa parivuode. Reijo ei voinut tamperelaisena kestää, kun selitin mansenmurteella, etten aio viettää yötä pipa päässä rotvalliin reunalla.

Suomalaisista filosofiasta olin mieltynyt myös von Wrightin ja Niiniluodon esseekokoelmiin. Von Wrightin edistyksen myyttiä koskeva idea oli mielestäni olennainen. Erityisesti hänen teoksensa *Logiikka, filosofia ja kieli* antoi paljon lukijalle, joka ei ollut matemaattiseen logiikkaan suuntautunut. Ihailin von Wrightin kirjallista tyyliä. Niiniluodon Popper-tulkinta tuntui tärkeältä, ja hänen tieteenfilosofiset oppikirjansa olivat hyväksi opiksi. Oiva Ketosen jyrkään hahmoon tutustuin käydessäni haastattelemassa häntä. Lars Hertzbergin kannustava ystävällisyys koitui osakseni käydessäni hänen tutkijaseminaarissaan esittelemässä hankkeitani. Tällaisessa ajatteluympäristössä opiskelleena aloin mieltää itseni analyttiseksi filosofiksi, jota kiinnostaa kieli ja itseäni erityisesti siihen liittyvät semanttiset kysymykset. Uskoin kuitenkin, kuten edelleenkin, että merkittävä osa alan kysymyksistä on sekä mahdollista että perusteltua esittää luonnollisella kielellä, kuten myös logiikan histo-

ria. Hintikan semantiikan ehtymättömyysteesin koin heti kiehtovaksi, mutta en jaksanut paneutua syvällisesti asiaan liittyvään formaaliseen välineistöön, kuten IF-logiikkaan. Alkeet olen koettanut kyllä opiskella.

Maisteriopintojen jälkeen olin jonkin aikaa Knuutilan tutkimus-apulaisena, professori Tuomo Mannermaan assistenttina, hetken perunakuorimotyöläisenä sekä lehtorina Nurmijärven yhteiskoulussa. Nurmijärvelle sain syksyllä 1994 Heikki Kirjavaiselta soiton, että nyt perustetaan teologinen valtakunnallinen tutkijakoulu. Sain paikan siinä ja jatkoin tunnetutkimusta. Ayer oli vuosisadan alussa väittänyt, että uskonnolliset lauseet eivät ole mielekkäitä. Ne ovat tunteiden ilmaisuja. Nyt väitettiin, että tunteet ovat kognitiivisia. Mitähän tästä voisi ajatella? Luin keväällä -95 kymmenkunta modernia kognitiivista tunneteoriaa, joista läheisimmäksi koin Patricia Greenspanin teorian. Hänen mukaansa emootiot ovat propositionaalisia tuntemuksia eli miellyttäviä tai epämiellyttäviä kokemuksia, jotka suuntautuvat tavallisesti mielen ulkoisessa maailmassa olevaa kohdetta koskevaan propositionaaliseen sisältöön. Referoin teokset ja kirjoitin niistä seuraavana syksynä liseniaattitutkimuksen. Se tarkastettiin keväällä ja valmistuin teologian liseniaatiksi filosofisella työllä syksyllä 1996. Ayeriä koskeva kysymys jäi varjoon. Hänenkin teoriasa tunteista oli kognitiivinen, kuten myös William Jamesin – modernin mielenfilosofian tarkoittamassa merkityksessä.

Liseniaattivaihe oli mäskiä, josta vaativampi väitöskirjatyö keittyi. Liseniaattityön tarkastamisen yhteydessä avautui myös mahdollisuus tutustua niihin akateemisen maailman kilpailuun liittyviin ilmiöihin, jotka eivät ole ainoastaan myönteisiä. Ne kohdatessaan saattoi täsmentää omien akateemisten ihanteidensa suhdetta todellisuuteen ja arvioida sitä, olisiko halukas edustamaan niitä siinä osassa tiedeyhteisöä, joka saa palkkansa yliopistosta.

Tohtoriopiskelussa on kyse myös yksilöllisestä henkisestä prosessista. Prosessiin liittyy itseensä tutustumista. Kun kovaa ajatetaan, niin roska tippuu rattailta. Näihin roskiin sisältyy myös tieteen faustisen ulottuvuuden kohtaaminen. Se palvelee tieteenteon moraalin sisäistämistä. Tieteensosiologisista tekijöistä keskeisin omiin puuhiini liittyvä tekijä oli 90-luvun puolivälissä aloitettu valtakunnallinen yliopistoparadigman muutos. Perinnäisesti humanistisemmin määriteltyä yliopistoa alettiin

muotoilla vieraannuttavaan suuntaan. Tutkijoille lähetettiin kyselyitä, paljonko he käyttävät työaikaansa tutkimukseen, ja heitä kuljetettiin naamiaisiin, joita kutsuttiin arvioinniksi. Huippu-retoriikka valtasi käytävät. Omaksuin näkemyksen tieteestä totuutta etsivänä henkisesti vapaana ja autonomisena elämänmuotona, joka on avoimempaa mielikuvitukselle kuin sen kolme vastusta. Näistä ensimmäinen on tieteen ja totuuden samaistaminen ja toinen intellektuaalisen terävyyden usein hieman ilkeisiin sutkauksiin sekoittava, omaa asemaansa pönkittävä älyllinen pikkunäppäryys. Kolmas on tieteen tuotantovoimaksi tulkitseva tiedepolitiikka.

Prosessiin liittyvät myös henkilökohtaiset olosuhteet. Yleensä tohtoriopiskelija elää taloudellisesti vaatimatonta elämää ja on riippuvainen paikkansa tiedeyhteisössä vakiinnuttaneista henkilöistä. Koska tohtoriopiskelijat ovat tavallisesti nuoria, opintojen yhteyteen liittyy usein perhe-elämään liittyviä kysymyksiä. Oma kotimme oli täynnä vaimon laittamia lappuja. Sisäovessa luki, että ota kengät pois ja suihkuhuoneessa, että käytä vain omaa pyyhettäsi. Lisensiaatintutkimukseni tarkastamisen ajankohtaan liittyi myös ensimmäisen lapsen menettäminen ennen syntymää. Kävellessäni Aleksanterinkadulle olin astua raitiovaunun eteen. Kadotin useaksi viikoksi kyvyn lukea tekstiä tietokoneen ruudulta: rivit hyppivät silmien edessä ja kirjoitetusta tekstistä ei muodostunut käsitettäviä lauseita mieleen. Koetin järjestää tilannetta urheilemalla, juoksin noin 40 kilometriä viikossa.

Väitöskirja tuli laatia englanniksi. Ajattelin opettelevani englannin menemällä rapakon taa. Vietin kevään -98 Washington DC:n teologisessa konsortiumissa. Majapaikkani sijaitsi Gettysburgissa, sisällissodan ratkaisutaistelun päämajana toimineessa teologisessa koulussa, jossa meno oli kuin Lapuan kirkolla. Mutta siellä oli hyvä kirjasto sekä Paul Ricouerin oppilaana 13 vuotta Chicagossa opiskellut Eric Crump. Luimme Crumpin kanssa Ricoueriä, Jonathan Edwardsia, Francis Hutchesonia ja jaarli Anthony Shaftesburyä. Tempaisin itseni välillä New Yorkiin ja Baltimoreen ja pällistelin John Hopkinsin meininkiä. Opin kummallisen pennsylvanialaisen murteen, josta Knuuttila totesi Suomeen palattuani, että tuo tankero pitää nyt vaihtaa Oxfordin englanniksi. Knuuttila piti minulle kielikylvyn, jossa hän luki sanakirjasta ääntämishojeita ennen kuin menin pitämään esitelmää hänen kavereil-

leen, amerikkalaisille filosofian professoreille. John Clayton nuokkui esitelmäni ajan unissaan ja koputti sen jälkeen vakuuttavasti pöytään. Eleonore Stump mielti luultavasti toisen persoonan näkökulmaa Jobin kirjassa ja Nicholas Wolterstorff kehui esitelmän aihetta kovalla äänellä.

Amerikan professoreihin olimme tutustuneet joitakin vuosia aikaisemmin Atlantassa järjestetyssä Amerikan Filosofisen Yhdistyksen kokouksessa Timo Koistisen ja Tommi Lehtosen kanssa. Tullessamme tulliin Atlantassa, virkailija kysyi matkamme tarkoitusta. Timo sanoi "business". Virkailijan kysyttyä, että mikä business, Timo vastasi, että "philosophy business". Sitten menimme taksiin, jonka kuski totesi valkoiset hampaat hohtaen, että täällä te pojat voitte tehdä lotta manii. Huomautus oli vihje tärkeämmästä kokemuksesta. Yhdysvalloissa filosofiaa lukevat ne, jotka ovat varakkaita ja älykkäitä, suomalaisen koulujärjestelmän takia ala on periaatteessa avoin kaikille.

Muodostimme Koistisen ja Lehtosen kanssa Knuuttilan tehokoulutusryhmän, "koulun", jossa istuimme keskiviikkoisin kuin Tupu, Hupu ja Lupu Aku-sedän puhuttelussa. Aina piti olla äkkiä kirjoitettuna "jotakin". Simon "pistettyä tämän kuntoon" hän alkoi kertoa muistojaan Etelä-Pohjanmaalta sekä kehittelä filosofisia ajatuskokeita, jotka olivat lähes kaikki kreisejä, mutta valottivat käsillä olevaa tai vielä useammin jotakin muuta kysymystä usein kiinnostavalla ja lähes aina hausalla tavalla. Joskus iltaisin menimme Timon ja Tommin kanssa pelaamaan Amerikassa oppimaani biljardia. Tutkijaryhmä oli oivallinen rääkistä selviämisen tuki. Pauli Annala antoi henkistä tukea kuten monet muutkin. Läheinen keskustelukaveri oli Mikko Yrjönsuuri, jonka kanssa ja oimme työhuoneen.

Tärkeitä koulutuksia olivat Richard Schneewindin Helsingissä järjestämä seminaari moraaliteorioiden autonomisoitumisesta sekä erityisesti Richard Sorabjin kurssi stoalaisesta emotioteoriasta. Kurssin aikana käytiin läpi materiaali, josta Sorabji sittemmin muokkasi teoksensa *Emotions and the Peace of Mind*. Knuuttilan kautta sain käyttööni arvokasta materiaalia: Martha Nussbaumin *Upheavals of Mind* -teoksen draftin ja esimerkiksi Lilli Alasen Descartes-artikkeleita.

Viimeinen vuosi oli melkoista hiostusta. Olin opiskellut viulunsoittoa ja parhaimmillaan Knuuttilan ohjaus oli melko samanlaista kuin soittotunneilla käyminen. Joskus taas mietin, että kuka tätä kirjaa oikein

kirjoittaa. Simo toi huoneeseeni ”ehdotuksia”, jotka olivat käsinkirjoitettuja mallilauseita ja muotoiluja, joiden pohjalta muutaman vuoden ajan uudelleen ja uudelleen kirjoitettuja lauseita tuli ”työstää”. Työ supistui laajasta ja vetelästä käsikirjoituksesta 140-sivuiseksi. Poltimme tupakkaa eli vedimme röökiä hirveästi. Tuli olo kuin hiihtäisi puusuksilla Thomas Wassbergin perässä räntäisessä säässä. Asiasta oli se hyöty, että tiesin olevani aiheen osalta sellaisessa kunnossa, että vastaväittäjänä saisi olla mikä tahansa järjen Frankenstein.

Vastaväittäjäkseni tuli professori Leila Haaparanta. Tapasimme edellisenä iltana ja rupattelimme noin tunnin väitöskirjaksi esittämästäni tutkimuksesta sekä mielen filosofian tietokonemallinnuksista. Olin juuri viettänyt viikon Ateenassa. Seuraavana aamuna ennen väitöstilaisuutta Knuutila valmensi: ”Ajattele, että on kysymyksiä ja vastauksia. Jos sinulta kysytään, vastaa.” Se oli luovan ajattelun perustekniikkaa. Itse tilaisuudessa, johon teologisessa tiedekunnassa miespuoliset väittelijät, jotka eivät ole pappeja, kuten minä, pukeutuvat frakkiin, luin jonkin aikaa lectio praecursoriaa, kunnes ajattelin, että johan tätä on luettu ja lopetin sen kesken. Professori Haaparanta esitteli tämän jälkeen työn ja sen asettumisen filosofian historiaan. Sitten istuttiin alas. Tilaisuus oli varsin miellyttävä. Tämä johtui vastaväittäjästä, joka pyysi täsmennyksiä, esitti huomioita pois jätetyistä aihealueista, jotka olisivat saattaneet olla hedelmällisiä työn kannalta, kiinnitti kriittistä huomiota joihinkin epäselviksi jääneisiin kohtiin ja esiintyi työtä arvostavan ”etsivän filosofian” hengessä. Yleisö naurahti muutaman kerran. Haaparanta kysyi, miksi en ollut käsitellyt Husserlin näkemystä. Vastasin, että se olisi varmasti tärkeä, mutta ajattelin, että tämä riittää. Hieman yllättäen, ehkä parin tunnin päästä aloituksesta, keskustelu päättyi Haaparannan lausussa, että hän esittää nyt loppulausuntonsa. Siinä sanottiin, että olen asiantuntija ja tehnyt teoriaehdotuksen. Se tuntui mukavalta, muun muassa siksi, että vastaväittäjä hyväksyi näkemykseni teoriaehdotukseksi.

Illalla oli karonkka ravintola Kellarikrouvissa. Paikalla olivat Haaparanta, Knuutila, Kirjavainen, Työrinoja ja Annala sekä tutkijatoverit Koistinen ja Lehtonen. Syötiin hyvin ja kerrottiin juttuja Lauri Haikolasta. Karonkan jälkeen menimme Timon ja Tommin kanssa Rautatieaseman nakkikioskille ja sieltä Kaisaniemessä olevaan karaokebaariin. Seuraavana päivänä heitin frakin auton takapenkille ja ajoin kotiin. Saa-

vuin perille yöllä. Väitöskirjan esitarkastukseen jättämistä edeltävänä aamuna syntynyt tyttäreni ja vaimo olivat nukkumassa. Pöydällä oli pullo punaviiniä ja lappu: Doctor Järveläinen, I presume.

Väitöksen jälkeen ajattelin, että tästä lähtien luen lähinnä esisokraattisia fragmentteja. Niin teinkin parin vuoden ajan. Koska filosofia-aiheisen väitöskirjan tekeminen vertautuu hyvin huippu-urheilun kanssa, treeni kuitenkin jää päälle. Vaikka päätoimeni onkin vuodesta 2000 ollut muualla, Portaanpään kristillisen opiston rehtorina, työskentelen filosofisten tekstien kanssa suurin piirtein päivittäin. Dosenttina voin keskustella niistä oppineessa seurassa, kirjoittaa niistä ja muodostaa filosofisia mielipiteitä. Filosofisten mielipiteiden muodostamisen kannalta on olennaista muodostaa perusteltu käsitys aiheesta. Käsittäminen on mukava kokemus, ja siltä osin kuin sitä tapahtuu, voi elämänsä luonnehtia filosofin elämäksi. Tohtorintutkinnon tekeminen on ollut tärkeää tällaisen elämänmuodon perusvälineiden saavuttamiseksi.

Jyväskylän yliopisto

Risto Vilkkö

FT, dosentti

s. 11.1.1969, väitös 2.12.2000

Vastaväittäjä:

professori Volker Peckhaus

Kustos: professori Ilkka Niiniluoto

Kirjan otsikko: A Hundred Years of

Logic and Philosophy: Reform Efforts of

Logic in 19th Century Germany

Tutkimuksia logiikan historiasta ja filosofiasta

Innostuin filosofiasta 1980-luvun puolivälissä luetuani lukiolaisena WSOY:n *Tiedon portaat* -kirjasarjasta Jussi Tenkun lyhyen johdatuksen filosofiaan. Lappeenrannan Kimpisen lukiossa ei ollut vielä siihen aikaan tarjolla lainkaan filosofian opetusta. Seuraavaksi tartuin suurella innolla Esa Saarisen mainioon kirjaan *Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokrateesta Marxiin*. Lukion jälkeen, Helsingin yliopiston teoreettisen filosofian pääsykokeisiin valmistautuessani luin itse asiassa ahkerammin Saarisen kirjaa kuin varsinaista pääsykoekirjaa, joka oli Oiva Ketosen *Eurooppalaisen ihmisen maailmankatsomus*. Sain opiskeluoikeuden toisella yrityksellä vuonna 1990. Pääsykokeen tarkastajana oli silloin dosentti S. Albert Kivinen.

Perusopintojeni jälkeen kiinnostuin yhä enemmän logiikasta ja analyyttisestä kielifilosofiasta. Ensimmäisessä proseminaarityössäni käsitteelin Russellin paradoksia, joka oli monta vuotta myöhemmin myös dosenttiluentoni aiheena. Ensimmäiseksi sivuaineekseni valitsin yleisen kielitieteen ja opiskelin jonkin verran myös kotimaista ja yleistä kirjallisuustiedettä, musiikkitiedettä sekä latinaa. Pro graduni aiheena olivat Gottlob Fregen ja Edmund Husserlin antipsykologistiset argumentit. Työni ohjaajana toimi Leila Haaparanta. Valmistuin filosofian maisteriksi vuonna 1995 ja aloitin tieteelliset jatko-opintoni saman tien. En edes harkinnut muita vaihtoehtoja.

Professori Leila Haaparannan innostavassa ja asiantuntevassa ohjauksessa väitöskirjatutkimukseni aiheeksi täsmentyi pienen etsimisen jälkeen 1800-luvun erilaiset sekä filosofisesti että matemaattisesti motivoituneet pyrkimykset logiikan uudistamiseksi saksalaisella kielialueella. Suoritin tutkimukseni pääasiassa Helsingin yliopistossa, mutta vierailin muutaman kuukauden ajan myös Erlangen-Nürnbergin yliopistossa ja Berliinin Humboldt-yliopistossa. Erlangenissa tutustuin monipuolisiin filosofian ja logiikan historian asiantuntijoihin Christian Thieliin ja Volker Peckhausiin, jotka auttoivat minua sekä täydentämään että täsmentämään tutkimuksiani. Berliinin loistavat kirjastot olivat työni viimeistelyn kannalta varsinaisia aarreaittoja. Tutkimukseni pääasiallinen rahoittaja oli Suomen Kulttuurirahasto. Saksan matkoja varten sain kaksi tervetullutta apurahaa saksalaiselta rahoittajaorganisaatiolta *Deutscher akademischer Austauschdienst* (DAAD).

Varsinainen opettajani oli siis Leila Haaparanta. 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa minulla oli myös ilo toimia silloin tällöin professori Jaakko Hintikan tutkimusapulaisena. Hintikka oli aina innostava ja kannustava esimerkki, vaikka ei varsinaisesti missään vaiheessa ollut opettajani. Myöhemmin olemme julkaisseet muutamia yhteisiä tutkimuksia.

Wittgensteinin teosten suomentajana ja toimittajana valtavan työn tehnyt Heikki Nyman jätti akateemiset ympyrät 1990-luvun puolivälissä, kun akateemikko Georg Henrik von Wright ei enää tarvinnut kokopäiväistä tutkimusapulaista. Erilaisia pienempiä askareita ja tilapäisen avustajan tarvetta ilmeni kuitenkin edelleen epäsäännöllisen säännöllisesti. Olin oikeassa paikassa oikeaan aikaan, ja niin minulle tarjoutui kunnia avustaa von Wrightiä muun muassa käännös-, kielentarkastus-, puhtaaksikirjoitus-, järjestely- ja kopiointitöissä kahdeksan vuoden ajan aina hänen kuolemaansa saakka vuonna 2003. Von Wright oli suuri ajattelija ja täydellinen herrasmies. Hän teki minuun lähtemättömän vaikutuksen. Luetteloin hänen kuolemansa jälkeen Kansalliskirjastolle hänen laajan kirjeenvaihtonsa ja tieteellisen kotikirjastonsa eli kokoelmat, joita säilytetään kirjaston erikoiskokoelmissa nimellä *Bibliotheca Wrightiana*.

Väitöskirjani *A Hundred Years of Logic and Philosophy: Reform Efforts of Logic in 19th Century Germany* valmistui pian vuosituhannen

vaihduttua. Monien filosofien ja logiikan historioitsijoiden mukaan logiikan kehitys oli pitkään pysähdyksissä tai ehti jopa taantua 1800-luvulla ennen kuin Fregen vuonna 1879 ilmestynyt teos *Begriffsschrift* aloitti kokonaan uuden vaiheen logiikan historiassa. Osoitin väitöskirjassani tämän tulkinnan 1800-luvun logiikasta virheelliseksi. 1800-luvun alkupuolen ja keskivaiheen ponnistelut logiikan uudistamiseksi ovat usein jääneet tutkijoilta huomiotta erilaisten näkökulmavirheiden vuoksi. On esimerkiksi virheellistä olettaa, että koska tuohon aikaan vain harva logiikan parissa askarteleva ajattelija tarkoitti sanalla ”logiikka” jotakuinkin samaa kuin useimmat nykyloogikot, niin tuona aikana ei tapahtunut logiikan alalla juuri mitään mielenkiintoista. Symbolisen logiikan huima kehitys Saksassa 1800-luvun lopulla voidaan ymmärtää kunnolla vain suhteuttamalla se aikaisempaan filosofisesti värittyneeseen keskusteluun logiikan roolista, tilauksesta ja tehtävästä yhtäältä filosofian erityisenä osa-alueena ja toisaalta kaiken tieteenharjoittamisen yleisenä perustana. 1800-luvulla ajateltiin yleisesti, että mahdollinen murros logiikan alalla edellyttäisi vastaavaa käänteentekevää uudistusta filosofiassa.

Väitöskirjani kattaa saksalaisen filosofisesti suuntautuneen logiikka-keskustelun Kantin *Puhtaan järjen kritiikistä* Fregen edellämainittuun läpimurtotoekseen *Begriffsschrift*. Kantin ja Fregen lisäksi tarkastelin työssäni muiden muassa J. F. Herbartin, M. W. Drobischin, G. W. F. Hegelin, F. A. Trendelenburgin, R. Grassmannin ja E. Schröderin ajatuksia logiikan asemasta, tehtävästä ja oikeutuksesta ei ainoastaan osana filosofiaa vaan myös tieteen ylipäänsä formaalisena peruskivenä.

Työni esitarkastajina toimivat Helsingin yliopiston dosentti Tuomo Aho ja professori Martin Kusch Cambridgesta. Väitöstilaisuuteni järjestettiin Helsingin yliopiston päärakennuksen pienessä juhlasalissa 2. joulukuuta 2000. Vastaväittäjäni oli professori Volker Peckhaus Erlangenin yliopistosta Saksasta. Kustoksena toimi professori Ilkka Niiniluoto. Tilaisuus kesti noin kolme tuntia ja siitä jäi mieleen hyviä muistoja. Peckhausin kysymykset ja kommentit liittyivät enemmän väitöskirjani aihepiirin laajoihin linjoihin kuin pieniin yksityiskohtiin. Tilaisuuden lopuksi dosentti Pertti Lindfors esitti vielä ylimääräisen kysymyksen, joka liittyi termin ”psykologismi” tulkintaan. Karonkkani järjestettiin saman päivän iltana Föreningen Bragen tiloissa Helsingin Kasarmi-

kadulla. Juhlia jatkettiin vuorokauden vaihduttua Uudella ylioppilastalolla oman entisen ainejärjestöni Dilemman bileissä.

Julkaisin tutkimukseni väitöstilaisuutta varten omakustanteena Hakapainossa. Sitten parantelin vielä käsikirjoitustani vastaväittäjäni rakentavista huomautuksista viisastuneena ja vuonna 2002 saksalainen Mentis Verlag julkaisi sen otsikolla *A Hundred Years of Logical Investigations: Reform Efforts of Logic in Germany, 1781–1879*. Kirjani sai myönteiset arviot alan johtavissa kansainvälisissä lehdissä *The Bulletin of Symbolic Logic* ja *History and Philosophy of Logic*.

Tohtoriksi valmistumisen jälkeen jatkoin tutkimustöitäni Helsingin yliopistossa ensin Suomen Akatemian projektitutkijana Leila Haaparannan johtamassa hankkeessa *Filosofisen tiedon luonne* ja sitten itsenäisenä tutkijatohtorina niin ikään Suomen Akatemian rahoituksella. Vuonna 2003 siirryin tiedehallinnon tehtäviin Helsingin yliopiston filosofian laitoksen amanuenssiksi ja kaksi vuotta myöhemmin nykyiseen virkaani tiedeasiantuntijaksi Suomen Akatemian hallintovirastoon. Samana vuonna sain nimityksen teoreettisen filosofian dosentiksi Helsingin yliopistoon.

Helsingin yliopisto

Kimmo Sarje

FT, dosentti

s. 10.12.1951, väitös 8.12.2000

Vastaväittäjä: professori Pauline von Bonsdorff

Vasemmalta Anu Uimonen, Hannu Riikonen, Kimmo Sarje, Pauline von Bonsdorff ja Arto Haapala

Kustos: professori Hannu Riikonen

Kirjan otsikko: Sigurd Frosteruksen modernin käsite. Maailmankatsomus ja arkkitehtuuri

Maailmankatsomus ja taide

Filosofina kiinnostukseni on suuntautunut paljon kulttuuri- ja aatehistorian makrokäsitteiden – valistus, romantiikka, moderni ja postmoderni – tutkimukseen. Olen halunnut ymmärtää kategoriat sekä filosofisesta että yksilöllisestä ja paikallisesta näkökulmasta, siksi keskeisiä tutkimuskohteitani ovat olleet valistuskirjailija ja pappi Anders Chydenius (1727–1803), estetiikan professori ja valtioneuvos Fredrik Cygnaeus (1808–1881) ja erityisesti arkkitehti ja filosofinen esseisti Sigurd Frosterus (1876–1956). Kysymys on ollut sekä länsimaisesta aateperinnöstä että aatehistoriallisesta lähiympäristöstä, yrityksestä selkiyttää älyllistä identiteettiämme. Suomessa elämme tahtomattakin näiden ruotsiksi kirjoittaneiden filosofien, kirjailijoiden ja taiteilijoiden muuamassa perinteessä. Kuka meistä ei olisi ihastellut Frosteruksen suunnitteleman tavaratalo Stockmannin monumentaalista tarkoituksenmukaisuutta? Kuka olisi välinpitämätön Chydeniuksen saavutuksille talonpoikien, työläisten ja kauppiaiden liberaalien oikeuksien ja painovapauden puolustajana tai Cygnaeuksen työlle kotimaisen kirjallisuuden ja taiteen tulkitsijana ja edistäjänä? Kannustavaa olikin, että akateemikko Georg Henrik von Wright piti ”epäortodoksisia tutkimusaiheita” työskentelyni mielenkiintoisena piirteenä.

Tohtoriksi väittelin melko myöhään lähes viisikymmentävuotiaana 2000 estetiikan oppiaineessa aiheenani *Sigurd Frosteruksen modernin käsite. Maailmankatsomus ja arkkitehtuuri*. Tutkimus oli poikkitieteellinen; se koski filosofian, estetiikan, kuvataiteen ja arkkitehtuurin kysymyksiä. Se sopi minulle, olinhan työskennellyt vaihtelevasti vapaana tutkijana, yliopistonopettajana, toimittajana, taidekriitikkona, taiteilijana ja näyttelykuraattorina. Frosteruksen elämäntyön tarkastelu kokonaisuutena oli minusta suuri haaste, joka teki oikeutta tutkimuskohteelle. Frosterushan oli 1900-luvun ensimmäisten vuosikymmenien Suomessa yksi johtavia moderneja intellektuelleja, joka painoi monipuolisesti jälkensä aikaansa.

Siitä kun aloitin opintoni Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa syksyllä 1972 pääaineenani käytännöllinen filosofia, tie Frosterus-projektiin oli kuitenkin pitkä. Filosofian laitoksella poliittiset aallot kuohuivat tuolloin korkealla kuten koko yliopistolla. Akateemisen sosialistiseurain filosofian osasto, johon kuuluivat useat (useimmat?) mielenkiintoiset opiskelijat ja nuoria assistenttejakin, hallitsi näyttämöä Dilemman ry:n jäädessä taka-alalle. Marxismia ja marxismi-leninismiiä opiskeltiin opintopiireissä, samalla kun vaadittiin yliopiston demokraattista uudistamista. Tehtävänä oli porvarillisen filosofian ja tieteen kriitikki, ja laitosneuvostot ja ”mies ja ääni” -periaate olivat agendassa. Tässä tilanteessa G. H. von Wrightin liian individualistiseksi leimattu 1971 ilmestynyt *Explanation and Understanding* jäi valitettavan vähälle huomiolle.

Vaativaan luottamustehtävään, Ass:n filosofian osaston vastaavaksi minut valittiin muistaakseni jo ensimmäisen syyslukukauden lopulla, ja pian olin mukana myös Dilemman hallituksessa. Kokouksia riitti uupumukseen asti, ja rentoutuminen tapahtui lähinnä tupakoiden ja olutta juoden eri ravintoloissa, usein Kaivopihassa. Yliopistolla myytiin Sosialistisen Opiskelijaliiton *Soihdunkantaja*-lehteä ja osallistuttiin joukkotapahtumiin. Kiihkeä joskin turhan dogmaattinen yhteiskunnallinen keskustelu leimasi opiskelijaelämän *Zeitgeistia* lähes koko 1970-luvun vaihtuvin teemoin. Haasteenani oli oppia ymmärtämään, kuinka kapitalismi toimi. Kaiken yhteiskunnallisen tohinnan rinnalla olin opiskelijana kuitenkin melko tunnollinen. Suoritin pääaineeni käytännöllisen filosofian laudaturin tueksi cum laudet sosiologiassa ja kansantaloustieteessä,

approbaturit matematiikassa ja tilastotieteessä. Avustin *Ylioppilaslehteä* kuvataidearvostelijana, ja kirja-arvioin ja kirjoituksin mm. Sosialistisen Opiskelijaliiton teoreettis-poliittista aikakauslehteä *Soihtua*. 1970-luvun jälkipuolella olin parin vuoden ajan lehden toimitussihteerikin. Lehden päätoimittaja Pertti Rovamo, Ass:n filosofian osaston ensimmäinen osastonvastaava, tunnettiin ankarasta punakynästään.

”Social management” -ammattikuva alkoi kuitenkin vähitellen mennää viehätystään silmissäni, samalla kun kiinnostukseni Suomen aatehistorialliseen perinteeseen kasvoi. Helsingin yliopiston filosofian laitoksella se tosin oli varsin marginaalinen topiikki, joskaan ei kokonaan unohdettu, kuten esimerkiksi Juha Mannisen erikoistuminen J. V. Snellmanin filosofian tutkimukseen osoitti. Raul Palmgrenin kirja *Suuri linja*, jossa hän pyrki seulomaan ”edistykselliset” elementit Suomen 1800-luvun porvarillisesta filosofiasta ja kirjallisuudesta, oli varmasti yksi impulssi. Chydeniuksen innovatiivisuus talouspolitiikkona ja hänen rohkeutensa työläisten ja maattomien talonpoikien oikeuksien puolustajana edustivat vakuuttavasti edistyksellisyyttä ja yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta 1700-luvun Ruotsissa. Myös marxismi oli valistusfilosofiaa – von Wrightin mukaan osa humanismin perintöä – ja se resonoi hyvin Chydeniuksen kirjoitusten kanssa. Pohjalaisen yhteiskuntakriitikon retoriikka, joka välittyi V. Malisen 1930-luvun suomennoksenakin, vetosi tunteeseen ja järkeen vastakohtana ohuen älylliselle analyttiselle filosofialle. Vähitellen otteeni 1700-luvun ruotsinkieleen vahvistui, ja tunsin viihtyvänä valistusajan rehevässä ruotsalaisessa kirjallisessa ilmapiirissä. Asiaan todennäköisesti vaikutti puolitiedottomasti sekin, että isoisäni oli ruotsinkielinen, ja kaksikielinen isäni kävi yhteiskoulunsa ja lukionsa ruotsiksi. Kotikielenämme suomi kuitenkin hallitsi. Mahdollisuus käyttää hyväkseni kansantaloustieteen opintojani lisäsi kiinnostustani Chydeniukseen. 1970-luvun marxismin vaikutus tutkimukseeni jäi kuitenkin melko välilliseksi, mutta teorianhistoriallinen näkökulma, sosiaalinen asenne ja huomion kiinnittäminen yhteiskuntaluokkiin olivat marxismin inspiroimaa. Vesa Oittisen, Ass:n filosofian osaston aktiivin, antikvaarinen innostus ja osaaminen olivat häikäisevä esimerkki. Hyy:n kirjaston kellarissa löysin käsiini jo 1970-luvulla Fros-teruksenkin esseekokoelmia.

Pro gradu -työni *Anders Chydeniuksen liberaali ajattelu ja sen lähteitä* hyväksyttiin 1979 arvosanalla magna cum laude approbatur professorien Jussi Tenkun ja Reijo Wileniuksen tarkastamana. Innostuksissani järjestin myös Chydeniuksen liittyvän kirjallisuuden näyttelyn valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastoon 1700-luvun näytteitä unohtamatta. Hämmästykseni työni valmistelu oli herättänyt laitoksella enemmän kiinnostusta kuin osasin odottaa, vaikka olinkin tottunut kuulemaan käytävillä epäileviä huomautuksia. Tenkku, joka oli sekä pappi että valistusajanaan erikoistunut filosofi, oli minulle suureksi avuksi laaja-alaisesti oppineena ja sydämellisenä professorina. Esimerkiksi hänen julkaisunsa Samuel Pufendorfin yhteiskuntafilosofiasta oli hyödyllinen. Tutkimukseni ansiosta assistentti Ilkka Patoluoto, joka oli perehtynyt 1600- ja 1700-lukujen englantilaiseen yhteiskuntafilosofiaan, kiinnostui Chydeniuksesta ja muistakin ajan kotimaisista filosofisista kirjailijoista. Yhdessä Patoluodon kanssa julkaisimme artikkelin ”Anders Chydeniuksen luonnonoikeudelliset opit” *Aate ja maailmankuva* -teoksessa 1979. Myös silloinen dosentti Simo Knuutila, joka toimi laitoksella tutkijana, oli aina avulias ja älyllisesti utelias. Hänen filosofisesti ja teologisesti sivistyneet kommenttinsa olivat työlleni eduksi.

Koulutodistuksessa minulla oli kymppit uskonnossa, kuvaamataidossa ja veistossa. Niinpä minua vaivasi ainainen suuntautumisen ambivalenssi, kunnes vuosien kuluessa oivalsin, että voin sanoa niille kaikille kyllä. Uskonto filosofian muodossa oli hallinnut opintojani ja miksei teoreettis-poliittista toimittajantyötänikin, ja taiteellista paloani olin voinut toteuttaa kuvataidekriittikkona. Valtiotieteiden kandidaatiksi valmistuttuani tiesin, että aioin jatkaa opintojani, mutta tutkimusaiheesta päättäminen ei ollut yksinkertaista. Järkevintä olisi ollut kehittää Chydenius-tutkimustani. Kirjoitin toki aiheesta tieteellisiä artikkeleita mm. *Tiede & edistys* -lehdessä, jonka toimitussihteeri olin 1981–1982, ja koko pro gradu -työnikin ilmestyi kirjailija Tuomas Anhavan ankaran editoinnin jälkeen 1985 Chydenius-Instituutin kustantamana.

Valistuksen aateperintöön eläytyminen ei enää 1970-luvun lopulla tuntunut minusta kuitenkaan riittävältä, mutta kotimaisen tradition tutkiminen vaikutti mielekkäältä. Lopulta Edvard Westermarckin moraalifilosofia ja Fredrik Cygnaeuksen romanttinen idealismi kilpailivat keskenään suosioistani. Molemmathan olivat suomalaisia kosmopoliit-

teja ja patriootteja. Tein matkan Marokkoon 1982 Westermarckin muistelmat ja hänen tutkimuksensa *Ritual and Belief in Morocco* laukusani ja liikuin hänen jalanjäljissään. Arvostin Westermarckin epäsovinnaisuutta ja radikaalisuutta kuten myös hänen upeaa kansainvälistä uraansa. Filosofin hiukan puiseva empirismi ja valistusfilosofia vähensivät kuitenkin hänen vetovoimaansa. Assistentti Märten Ringbomin etiikan opetuksen keskusteleva ote oli kuitenkin opiskeluaikanani lisännyt kiinnostustani moraalikysymyksiin.

Jo teinivuosinani Cygnaeuksen galleria Helsingin Kaivopuistossa oli tehnyt minuun lähtemättömän vaikutuksen. Galleria ja sen teokset olivat mysteeri, joka odotti avaamistaan. Lopulta kun en enää tiennyt kumman tutkimusaiheen – Westermarckin vai Cygnaeuksen – valitsisin, päätin kysyä neuvoa Knuutilalta. Hänen suosituksensa oli Cygnaeus, jonka sitten hyväksyinkin. Knuutilalla oli elävä ote romantiikan filosofiaan, ja sitä paitsi hänestä oli herrasmiesmäistä sisällyttää jatkokutkintoon oppiaineita ainakin parista tiedekunnasta.

Kun 1980–1981 toimin filosofian laitoksella työllisyysvaroilla palkattuna osapäiväisenä tutkimusapulaisena suomalaisen filosofian bibliografia -projektissa, aloin opiskella estetiikkaa ja seuraavana vuonna taidehistoriaa. Samalla luin jo Cygnaeuksen kirjoituksia ja hänestä kirjoitettua. Hänen romanttista maailmankatsomusta ilmaiseva retorinen kielensä tuntui pitkään lähes ylivoimaiselta. Vähitellen romantiikan filosofia alkoi aueta minulle Friedrich Schlegelistä Friedrich Nietzscheen, ja Cygnaeuksen toiminta ja työ asettuivat historialliseen yhteyteensä. Myös saksan kieli asetti haasteita. Oli henkisesti vapauttavaa oppia tarkastelemaan valistusperinnettä ulkopuolelta romantiikasta käsin ja päinvastoin. Ensimmäinen Cygnaeus-esseeni sai hyytävän vastaanoton estetiikan laitoksella – mahdollisesti puhuin jo estetiikan sivu-gradusta, ennen kuin olin suorittanut approbaturiakaan – sen sijaan professori Matti Klinge teki välittömästi sinunkaupat luettuaan tekstin. Myös taidehistorian laitoksella monet suhtautuivat Cygnaeus-tutkimukseen varauksellisesti.

Asenteeni taidekriittikkiin muuttui 1980-luvun alussa ammatilliseksi ja aikaisempaa kunnianhimoisemmaksi. Romantiikan tutkimus – kirjoitin useita Cygnaeusta koskevia artikkeleita ja esseitä – antoi minulle käyttökelpoisia käsitteellisiä välineitä eritellä teoksia ja tehdä aikalais-

diagnoosia, kun 1980-luvun individualismi ja subjektivismi syrjäyttivät edellisen vuosikymmenen paljossa valistuksen perinnöstä ammentaneet kapean rationalismin ja kollektivismien arvot. Elin tiiviisti kuvataiteellisen uudistumisen mukana yhtenä katalysaattorina. Vähitellen ilmeni, että murros ei ollut vain paikallinen vaan vähintään yleiseurooppalainen. Keskustelu postmodernista alkoi suuren hämmennyksen vallitessa. Tunteet ja argumentit olivat pinnalla, eikä yhteenottoja voitu eikä haluttu välttää.

Toimittamani Helsingin Taidehallin vuosikirja ilmestyi 1984 *Post-kulttuuri*-nimisenä teoreettisesti suuntautuneena kirjoituskokoelmana, joka herätti vilkkaan keskustelun. Samana vuonna valmistui myös lisen-siaattityöni *Valistus ja romantiikka – esimerkkeinä Anders Chydenius ja Fredrik Cygnaeus*. Se oli artikkelityö, jolle professorit Timo Airaksinen ja Reijo Wilenius antoivat arvosanan magna cum laude approbatur. Valikoima näitä esseitä ilmestyi 1986 Tutkijaliiton kustantamana kokoelmana *Usko, touhu, rakkaus – ajatusmuotojen arkeologiaa Suomessa*. Filosofisesti kriittisen taidenäyttelyni *Kuka pelkää punaista, keltaista ja sinistä* järjestäminen Vanhan Ylioppilastalon galleriassa 1984 oli myös uusi avaus. Kysymys oli leninismen dekonstruktioista montaasin keinoin, kun maalasin amerikkalaisen Barnett Newmanin vertikaaliset raidat virallisten Lenin-julisteiden päälle. Näyttely aloitti uuden haaran sekä filosofisessa että taiteellisessa toiminnassani: yrityksen tehdä filosofiaa kuvin. Kysymys oli filosofian taiteellistumisesta ja taiteen filosofisoinnista Friedrich Schlegelin esikuvan mukaan.

Valtiotieteiden lisen-siaatiksi valmistuin kuitenkin vasta 1992, sillä muutamat estetiikan tentit jäivät vuosiksi muiden kiireiden jalkoihin. 1980-luvulla toimin *Helsingin Sanomien* kuvataidearvostelijana, olin yksi pohjoismaisen *Siksi*-lehden toimittajista ja lisäksi avustin ahkerasti *Taide*-lehteä. Osallistuin New Yorkissa 1986–1987 Whitney Independent Study Program -koulutukseen, joka oli suunnattu kansainvälisesti taiteilijoille, kriitikoille ja kuraattoreille. Pidin omia näyttelyitäni ja organisoin kuraattorina muiden taiteilijoiden näyttelyitä. Koko tämä turbulenttinen toiminta tähtäsi postmoderni-käsitteen täsmentämiseen sanoin, kuvin ja teoin. Kirjani *Romantiikka ja postmoderni* ilmestyi 1989.

1990-luvun alkupuolella aloin tuntea tarvetta syventyä uudestaan tutkimustyöhön. Erityisen uuvuttavaa oli kolmivuotinen jakso Suomen Taiteilijaseuran näyttelytoimikunnan puheenjohtajana 1991–1993. Minulle myönnettiin professori Klingen suosituksesta Suomen Akatemian kaksi- ja puolivuotinen tutkimusapuraha Sigurd Frosterusta käsittelevää väitöskirjaani varten vuosiksi 1993–1995. Taas kerran huomasin ottaneeni vastaan äärimmäisen haasteen. Frosteruksen ruotsi oli aforisminomaisen tiivistä, komplisoitua ja parhaimmillaan eleganttia kieltä. Hänen sivistyksensä oli rannaton ja tuotantonsa valtaisa käsittäen erilaisia rakennuksia huviloista ja asuinkerrostaloista tavarataloon, siltoihin ja voimalaitoksiin, interiöörejä, kirjoja, esseitä, maalauksia ja taidetekoelman. Hänen *oeuvre*nsä oli modernin käsitteen eksplikoimista, ja se tarjosi lujan kiintopisteen sekä ymmärtää modernia perinnettä Suomessa että arvioida postmodernia diskurssia. Niin alkoi dialogimme, jonka tuloksena vuonna 2000 ilmestyi Valtion taidemuseon tieteellisessä sarjassa – kiitos ylijohtaja Marja-Liisa Rönkön – yli 300-sivuinen hienostuneesti disainattu ja runsaasti kuvitettu väitöskirjani – kiitos graafikko Tommy Lindgrenin.

Tein Frosterus-tutkimusta rinnan taiteellisen työni kanssa, ja rahoituskin perustui Suomen Akatemian kauden jälkeen ensisijassa taiteilijapurahoihin, erilaisin palkkioihin ja työttömyyskorvauksiin. Osallistuin aktiivisesti estetiikan tutkijaseminaariin, pidin Frosterusta koskevia luentokursseja yliopistossa, esitelmöin aiheesta tieteellisissä yhdistyksissä ja kongresseissa, kirjoitin artikkeleita ja esseitä tieteellisiin ja taiteellisiin aikausjulkaisuihin. Professorit Aarne Kinnunen ja Arto Haapala kannustivat työtäni ja esittivät arvokasta kritiikkiä. Keskustelut von Wrightin ja kirjailija Göran Schildtin kanssa olivat luonnollisesti suureksi avuksi, jakeivathan he monessa suhteessa Frosteruksen kanssa yhteisen perinteen. Frosteruksen tyttärien Johanna Weckmanin ja Clara Ekholmin ja tyttärentyttären Elisabeth Weckmanin ”hiljainen tieto” syvensi käsitystäni arkkitehtifilosofista. Professori Ville Lukkarisen arkkitehtuurihistoriallinen kritiikki oli erinomaista, ja Klingeltä sain monia hedelmällisiä kommentteja ja ideoita. Ylipäätään poikkitieteellisen tutkimukseni kehittäessä turvauduin laajaan asiantuntijapiiriin. Se oli tapani testata vaativan työni argumentteja ja faktoja. Työn valmistuttua saamanani spontaanit kiitokset ruotsinkielisiltä tutkijoilta, joita en tunte-

nut aiemmin henkilökohtaisesti kuten professori Christoffer Ericssonilta, lämmittivät.

Väittelin 8. joulukuuta 2000 Helsingin yliopiston päärakennuksen uuden puolen salissa 5, jonka ikkunoista näkyi Frosterus & Gripenberg-toimiston suunnitteleman 1932 valmistuneen Helsingin Säästöpankin entisen toimitalon pelkistetty julkisivu. Vastaväittäjänä oli professori Pauline von Bonsdorff ja kustoksena professori Hannu Riikonen. Parin tunnin intensiivistä tilaisuutta seurasi runsas ja arvovaltainen yleisö. Kustoksen mukaan ”paikalla oli arviolta 120 henkilöä ... estetiikan edustajien ohella filosofian, taidehistorian, historiatutkimuksen, kirjallisuudentutkimuksen, sosiologian ja arkkitehtuurin edustajia samoin kuin taiteilijoita ja kulttuurikriitikoita.” Väitökselle annettiin arvosanaksi magna cum laude approbatur. Karonkkaa juhliittiin yltäkylläisesti suurella joukolla ja lukuisin puhein Taidehallin Klubilla Sigurd Frosterus stiftelsen avokätisellä myötävaikutuksella.

Väitöskirjani sai suurta huomiota lehdistössä. Varhemmin samana vuonna myös toimittamani Frosteruksen kuvataidekriittisen kirjoitusten kokoelma *Väri ja valo* ilmestyi Rauno Ekholmin suomennoksena, ja *Gryning*-näyttelyssäni Galleria Artinassa Helsingissä tulkitsin Frosteruksen modernismia fotomontaasin keinoin. Valikoima montaasejani jatkoi Berliiniin, jossa ne olivat osa *Artistenmetaphysik – Friedrich Nietzsche in der Kunst der Nachmoderne* -näyttelyä Haus am Waldsee-galleriassa 2000–2001. Toimittamani Frosteruksen tekniikanfilosofisten kirjoitusten kokoelma *Modernin Janus-kasvot* julkaistiin 2006, ja tänä vuonna ilmestyy toimittamani Frosteruksen arkkitehtuurikriittisten kirjoitusten kokoelma.

Minulle myönnettiin vuoden 2002 alusta alkaen viisivuotinen taiteilija-apuraha kirjallisia ja taiteellisia projektejani varten, mutta hämmennyksekseni huomasin väiteltystäni joutuneeni lähes paitsioon muutamia tukijoitani lukuun ottamatta. Ennen minua kyseltiin taidelehtien päätoimittajaksi ja taidelaitosten johtajaksi. Enää en kelvannutkaan – edes narikkaan. Myös parissa professuurikilvassa ylitseni käveltiin vastoin ulkopuolisten asiantuntijoiden kantaa. Estetiikan dosentiksi minut nimitettiin 2003, mutta muuten laajahko kirjallinen ja taiteellinen tuotantoni tuntuu usein pikemminkin rasitteelta. Väiteltystäni olen prekaari,

joka saa kamppailla toimeentulostaan ja projekteistaan vailla eläkettä ja mainittavaa sosiaaliturvaa. Se on vapauden hinta.

Post scriptum

Odottamaton käänne säälliseen suuntaan tapahtui syksyllä 2009, kun professori Jan Kaila Kuvataideakatemiasta tiedusteli kiinnostustani ryhtyä tohtoriohjelman tutkimuskoordinaattoriksi. Aloitin tässä osapäivätoimisessa ja määräaikaisessa tehtävässä 1. helmikuuta 2010.

Helsingin yliopisto

Pauliina Remes

Ph.D., dosentti

s. 29.3.1971, väitös toukokuu 2001

Vastaväittäjät: professori Gerard O'Daly
ja professori John Dillon

Kirjan otsikko: Plotinus' Philosophy of
the Self: Unity, Reason and Awareness

Kuvassa Amber Carpenter (vas.)
ja väittelijä

Ylös ja alas Helsingissä ja Lontoossa

Sukurasitteena saatu ammatti voi toimia nuorelle joko itseäänselvänä tienä tai ehdottomasti kaihdettavana valintana. Halu tehdä jotakin omaa on kova, eikä kamppailu omassa tapauksessani jonkinlaisena nuorena nerona kuolleen isän varjon kanssa tuntunut kovinkaan mielekkäältä. Tulin siis yliopistoon vankkana aikomukseni lukea jotakin muuta humanistista alaa kuin isäni valintaa, filosofiaa – siis vaikkapa historiaa, joka oli kouluajoista lähtien vedonnut minuun: ei tarvinnut muistaa kaavoja, riitti kun ymmärsi relevantteja inhimillisiä, taloudellisia ja sosiaalisia syy-seuraussuhteita. Kävin myös arkeologian luennoilla, ja koulussa tehdyt latinanopinnot johtivatkin pian antiikin historian, kielten, arkeologisten jäänteiden ja kulttuurin opintoihin. Tässä vaiheessa olin tietysti jo huomaamattani joutunut hyvin lähelle vanhempieni aikoinaan tekemiä valintoja. Jälkiviisauden näkökulmasta joitakin tuolloisia valintoja leimasi myös laiskuus: en ollut kovin innostunut kokeilemaan jotakin täysin uutta, ja niinpä koulun sisällöltään varsin kevyet, mutta pitkäjänteiset latinanopinnot ohjasivat minua osittain tiedostamattomasti. En myöskään ollut halukas opettelemaan ulkoa mitään. Jälkimmäiseen tyssäsivät mm. egyptologian opinnot.

Yhdeksänkymmentäluvun alussa elettiin viimeistä vaihetta yliopiston historiassa, jossa opiskelija sai katsella ympärilleen, kokeilla erilaisia kursseja ja niiden sopivuutta itselleen, sekä istua Pam pamissa kaljalla satunnaisten humanistituttujen kanssa ja avartaa siellä näköalojaan. Näinä henkisen rikkauden ja materiaalisen köyhyyden onnellisina vuosina minulle kristallisoitui vähitellen mitä halusin tehdä: halusin joko käyttää sutia, hakkua ja lapiota (mitä olin päässyt harjoittelemaan mm. Italian Fregellaen kolonian kaivauksissa), tai vastaavasti syventyä toiseen, kaikkein teoreettisimpaan päähän, teoreettiseen filosofiaan. ”Päättös” oli jossakin määrin sattuman armoilla: Villa Lanten ihana pitkä kurssi, jossa ensimmäistä kertaa opin jotakin tieteellisen työskentelyn tinkimättömyydestä, päättyi silloisen professorini Margareta Steinbyn siirtymiseen roomalaisen arkeologian professoriksi Oxfordiin. Paljon odotettua puolen vuoden tutkimusryhmää ja asumista Roomassa ei siis tullutkaan. Samaan aikaan silloinen historian dosentti Juha Sihvola oli palannut Yhdysvalloista, ja toi Aristoteleen ja antiikin filosofian tutkimuksen vahvasti historian laitokselle. Mielestään terävimmät mielet lukivat *Nikomakhoksen etiikkaa* Sihvolan vetämässä iltalukupiirissä ja otelivat hengen miekoin jälkeinpäin Pam pamissa. Tapaamisilla oli minuun lähtemätön vaikutus: jollakin tavalla käsitellyt kysymykset tuntuivat maailman tärkeimmiltä, yhtä aikaa todella painavilta ja vaikeilta, mutta siinä mielessä helposti lähestyttäviltä, että koin ymmärtäväni, mitä kulloinkin ajettiin takaa, mitä ongelmia asiaan liittyi ja mitä mahdollisia ratkaisuvaihtoehtoja oli tarjolla. Aivan tyhjään maaperään Sihvolan Aristoteles ei osunut: olin jo pari vuotta opiskellut erityisesti Tiina Purolan ja Maarit Kaimion opastuksella kreikkaa, joka jollain ihmeellisellä tavalla puhutteli latinaa paljon voimakkaammin ja joka avasi tien myös kreikkalaiseen filosofiaan.

Kun oleskelu Roomassa tuli tiensä päähän eikä klassillista arkeologiaa edes voinut lukea pääaineena Helsingin yliopistossa, antiikin filosofia, tarkemmin sanoen Epikuros, valikoitui lopulta graduaiheekseni. Osallistuin samoihin aikoihin enenevässä määrin filosofian luennoille. Sattuma puuttui pro gradu -työn tekemisen jälkeen peliin kahdella merkityksellisellä tavalla. Ensinnäkin ensimmäinen hakemani väitöskirja-apuraha, jonka myös sain, oli Oskari Huttusen säätiön apuraha, joka edellytti opintojen suorittamista kotimaan ulkopuolella, mielellään Englannissa.

Toiseksi, Sihvolan ohjastamana olin hakenut niin Oxfordiin kuin Lontoon King's Collegeenkin sekä klassillisen filologian että filosofian laitoksille. Sihvolan lisäksi minua suositteli muistaakseni Simo Knuuttila. Oxfordissa olisin päässyt lukemaan vain klassillista filologiaa, Lontoossa minut hyväksyivät kumpikin laitos. Valinta oli siinä vaiheessa jo helppo ja täysin tietoinen: halusin vihdoinkin päätoimisesti opiskelemaan filosofiaa, ja valitsin väitöskirjatyön Richard Sorabjin ohjauksessa Lontoossa. Luovuin siis Oxfordin kivetyistä kaduista, joenvarsikävelyistä, kaulaliina hulmuten pyöräilevistä aristokraateista ja aristokraateiksi naamioituneista, oxbridgea vääntävistä ulkomaalaisista, ja valitsin Lontoon monivärisen, likaisen ja liikenteen osalta täysin mahdollottoman hyörinän.

Lontoo

Lontoossa jatko-opiskeleminen oli monilla tavoin äärimmäinen kokemus. Koulussa muita suuria eurooppalaisia kieliä lukeneena jouduin maahan, jossa en ollut koskaan käynyt ja jonka kieltä puhuin vaivalloisesti, lähinnä tv:stä oppimani ja muutaman tenttikirjan perusteella. Vaihdoin samassa rytäkässä pääainetta yleisestä historiasta filosofiaan, ja yritin väitöskirjan kirjoittamisen ohella täyttää aukkoja perusopinnoissa. Olin miljoonakaupungissa ensimmäisenä vuonna yksinäinen ja rahaton – elettiin aikaa ennen halpalentoyhteyksiä Helsingin ja Lontoon välillä, ennen edullisia puheluja, tekstiviestejä tai skypea. Kännykän sain vasta ensimmäisen opiskeluvuoden jälkeen. Ensimmäisenä vuonna asuin eristyksissä pienessä, hylätyn talon oloisessa yliopiston jatko-opiskelija-asuntolassa Herne Hillissä. Nautin askeettisesta, mutta suuresta ja valoisaasta huoneesta joka antoi hoitamattomalle, mutta vehreälle pihalle, jossa ketut kävivät öisin. Ja palelin mielettömästi talviöisin. Toinen kahdesta muusta autiotalon asukkaasta lämmitti huonettaan aamuisin keittoliedellä. Palohälytyksen sattuessa tiesin, että joku valokuva seinältä oli taas tipahtanut punaisena helottavalle liedelle. Toisena vuonna oli vuorossa isompi, joskin yhtä huonokuntoinen talo aivan London Bridgen tuntumassa, tietysti eteläpuolella jokea. Asuntolan huoneesta ei virtsan haju tuntunut lähtevän millään keinolla, viikonloppuöisin piti kuunnella itseäni huomattavasti nuorempien, vapaudestaan tiukan per-

hekurin jälkeen nauttivien pakistanilaisnuorukaisten iloja seksistä huumaisiin ja käytävän lattialle ulostamiseen asti. Kerran viikossa seisoin kolikkopuhelimen luona ala-aulassa, puhumassa aivan liian kalliita puheluja kotimaahan. Eli ei aivan down and out in Paris and London à la George Orwell, mutta melkoista matalalentoa kuitenkin.

Toisaalta elin elämäni parhaita vuosia. Kehityin tutkijana viikoittaisessa tutoriaaliohjauksessa, istuin yömyöhään angloamerikkalaisen maailman parhaissa kirjastoissa, kuuntelin analyttisen filosofian ja filosofian historian huippujen pitämiä luentoja, seminaareja ja esitelmää niin Lontoossa kuin Oxfordissakin. Maailmankolkka oli tuolloin erityisen kiinnostava antiikin filosofian ja mielenfilosofian kannalta. Kings' in torstaisseminaarissa luettiin M. M. McCaben ja Verity Harten johdolla lähilukuna Platonin ja Aristotelesta, ja tunnistan artikkeleista melko hyvin tuosta huoneesta maailmalle lähteneet Platonin lukutavat. Pääsin myös osallistumaan Oxfordin lähes legendaariseen *De anima* -lukupiiriin, jota tuolloin vetivät Michael Frede ja David Charles. Nämä nuorten kykyjen kansoittamat seminaarit ja niihin liittyvä kilpailullinen kukkoilu olivat omiaan kiinnittämään huomiotani tekstin sisällön lisäksi mm. argumentatiiviseen ja käsitteelliseen tarkkuuteen. Mielenfilosofiasta oli jatkuvasti esitelmää, seminaareja ja luentosarjoja, joita vetivät alan englantilaiset huiput, joita yritin seurata jos aikaa vähänkään liikeni.

Työ varsin kuuluisan ja kiireisen väitöskirjaohjaaja Richard Sorabjin kanssa sopi minulle erinomaisesti. Ensimmäisellä tapaamiskerralla lensi paperikoriin Suomessa tekemäni suunnitelma tutkimushankkeeksi, ja Richard käski minun katsoa muutamaa Plotinoksen kiinnostavaa tekstipätkää, joissa on minän filosofian historian kannalta keskeisiä ajatuksia. Siitä alkoi tutustuminen ajattelijaan, joka minun puolestani olisi tuona päivänä voinut olla vaikkapa joku myöhäinen peripateetikko. Richardilla oli hyvässä ja pahassa käsitys opiskelijoistaan itsenäisinä toimijoina. Tämä merkitsi sitä, ettei hän aiheen antamisen jälkeen kovinkaan paljon pyrkinyt vaikuttamaan työn suuntaan, eikä siten myöskään sitoutunut kädestä pitäen ohjaamaan jatko-opiskelijaa, sen enempiä kuin auttamaan tätä esimerkiksi rahoituksen tai työpaikan saamisessa valmistumisen jälkeen. Tällaiseen hyvin itsenäiseen opiskeluun minut oli valmentanut suomalainen systeemi, jossa opiskelijalta odotetaan pal-

jon, ja jossa vielä tuolloin sai ajan kanssa perehtyä asioihin sekä etsiä omaa tietä ja näkemystä.

Olin siis jatko-opiskelijaksi kypsä verrattuna nuorempiin ja epäitsemäisempiin englantilaisiin tai amerikkalaisiin, ja Richard selvästi piti siitä, että kirjoituksissani oli joku oma löytöni tai näkemykseni, vaikkakin haparoiden esitettynä. Hänen valikoitujen jatko-opiskelijoidensa piiri kokoontui viikoittain käsittelemään kerrallaan yhtä työtä, ja noissa yhteistapaamisissa Richardilta saadut, haastavat ja erittäin yksityiskohtaiset huomiot muodostivat työnohjauksen. Hän ei myöskään asettunut poikkiteloin, kun ilmoitin perhesyistä kahden vuoden jälkeen kirjoittavani työtä siitä lähtien osittain kotimaassa. Valinta ei ollut helppo – taakse jäivät mm. Richardin vetämät Sourcebook- ja Ancient Commentators -projektit, joihin luultavasti olisin pian päässyt osallistumaan.

Väitöskirjan eteneminen ei sujunut tavalla, johon erilaiset oppaat kehottavat. Ensin syntyi pari erillistä tutkimusta Plotinoksesta, jotka esittelin MPhil-työnä, ja siitä myöhemmin, vailla suunnitelmaa, väitöskirja, joka kirjoitettiin kokonaisuudeksi vasta viimeisen kuukauden aikana ennen tilaisuutta. Punainen lanka hahmottui eräällä junamatkalla Oxfordista Lontooseen Richardin kanssa: vartissa hän kertoi minulle miten kirjoittamani erilaiset esseet Plotinoksesta liittyivät toisiinsa, ja sen tehtyään pahoitteli sitä, että hänen olisi loppumatkan ajan oikoluettava jotain monista työn alla olevista teoksistaan. Minä jäin ihmettelemään, miten alitajuntaisesti sittenkin olin kirjoittanut koko ajan saman teeman, minän, havainnon ja tietoisuuden yhtenäisyyden ympäriltä, ja ryhdyin muitta mutkitta töihin.

Työn ulkopuolista elämää oli ajallisesti vähän, mutta inhimillisesti se oli hyvin merkityksellistä. Viikonloppujen yksinäisyyttä vastaan taistelin juomalla kannukaupalla erinomaista teetä ja lukemalla toinen toistaan parempia englantilaisia sanomalehtiä, maleksin ilmaisissa puistoissa, taidemuseoissa ja gallerioissa, ja opin tuntemaan Turnerini. Hemmottelin itseäni välillä ostamalla opiskelija-asuntolaan etnistä ruokaa Lontoon esikaupunkien ränsistyneen suloisista, pienistä perheravintoloista. Jäljelläolevat rahat pistin kirjakauppoihin, useimmiten divareihin. Äiti lähetti rahan lisäksi radion, suklaata ja muuta tärkeää kotimaasta. Olin hyvin liikuttunut valtavasta paketista. Poikaystävän vieraillessa löysimme englantilaisen maaseudun kävelyreitteineen ja erinomaisine pubeineen, ih-

mettelimme Salisburyn katedraalin mittakaavaa, söimme luotolla hummeria ja joimme ravintolan halvinta samppanjaa. Jotkut noista sunnuntaipäivistä olivat täydellisiä. Sain ylpeänä esitellä Lontoota myös rakkaalle pikkoveljelle ja parille hyvälle suomalaiselle ystävälle, ja siten hekin nivoutuivat osaksi noiden vuosien tarinaa.

Myös paikallisia, siis akateemisia, ystävyysseuroja syntyi, ja toisena vuonna huomasin olevani noin viisihenkisen teatterissa, elokuvissa, konserteissa ja taidenäyttelyissä käyvän filosofian jatko-opiskelijaseurueen jäsen. Vailla televisiota ja muita kotimukavuuksia kulutimme massiivisesti kulttuuria. Istun mielessäni joskus vieläkin tällä hetkellä ilmeisesti Bristolissa opettavan Finn Spicerin nahkasohvan uumenissa kuunnellen Bachin Goldberg-variaatioita tai Beethovenin Diabelli-variaatioita ja juoden Sainsburyn Earl Greytä kukkamaljakon kokoisesta vihreästä mukista, Finnin valottaessa minulle analyyttisen filosofian saloja (joista en tuolloin vielä juuri mitään käsittänyt). Tai nyttemmin Yorkissa opettavan Amber Carpenterin luona hänen huoneensa lattialla, suitsukkeiden vienossa tuoksussa, keskustellen mm. Platonista. Saksalainen Anja vei minut paikalliseen elokuva-arkistoon katsomaan äänettämiä ja mustavalkoisia venäläisen elokuvan klassikoita elävällä pianosäestyksellä. Olimme vähävaraisia yhdessä, ja halpojen runokuppiloiden sijainnit ynnä muu oleellinen informaatio levisi verkostossa nopeasti. Pystyin juomaan ystäväni pöydän alle, ja muutenkin ylpeilin joskus suomalaisella, eksoottisena pitämälläni barbaarisuudella koska se jollakin tavalla helpotti koti-ikäväni.

Ikävääni lievittivät myös säännölliset vierailut Oxfordiin. Ohjaajani Sorabji oli osan ajasta tutkijavapaalla, ja piti seminaarinsa ihastuttavassa puutarhaan antavassa kirjastohuoneessa kotonaan Oxfordissa, jossa, kuinkas muutenkaan, erinomainen tee, keksit tai mansikat siivittivät keskustelua Aristoteleesta ja myöhäisantiikista. Joskus vietin viikonlopun Rooman arkeologian professori Margareta Steinbyn ja esseisti, taidehistorioitsija Pekka Suhosen luona. Nämä Italian-tuntijat laittoivat minulle roomalaista ruokaa, keskustelivat kanssani kiinnostavista asioista, antiikista ja kulttuurista äidinkielelläni, kävelyttivät minua ympäri Oxfordia ja antoivat minun nukkua kauniissa ja hyväntuokuisissa vierashuoneessaan.

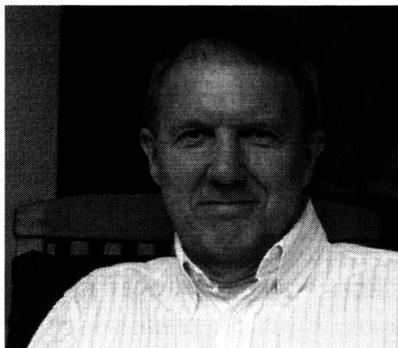
Väitös ja karonkka

Istun italialaisessa kahvilassa Senate Housen lähellä keskellä Lontoota. Kaveripiiristäni kolmella on parin viikon sisällä omat väitöstilaisuutensa, ja keräännymme kahvilaan tukemaan toisiamme ennen ja jälkeen istuntojen. Ei siis mitään kampaajaa, hienoja vaatteita, tai suurta iltajuhlaa. Olemme kuin tärkeään työpaikkahaastatteluun tai Kaikkien Suullisten Tenttien Tenttiin menossa. Vuorollani kävelen sisään professori Gerard O'Dalyn huoneeseen, jossa hänen lisäkseen istuu Trinity Collegesta lennätetty John Dillon. Miehet ovat periesimerkkejä englantilaisesta tai irlantilaisesta herrasmiehestä: hyväntuulisia ja kohteliaita, siinä määrin pulleanpunakoita, että epäilen heidän tulleen juuri hyvältä lounaalta. Välillä tuntuu, että he päästävät minut jopa liian helpolla läpi. Olen hermostunut, mutta tunnen siinä vaiheessa Plotinokseni jo niin hyvin, että rentoudun pian huomattessani osaavani vastata kysymyksiin. Onnellisin olen siitä, että vastaväittäjät lopulta suosittelevat, että muokkaisin teoksesta kirjan. Siinä vaiheessa en vielä näe niitä kuutta vuotta, jotka tulevat menemään, ennen kuin kirja on kädessäni hyvän kustantajan kustantamana. En niitä ovia, joita se minulle myöhemmin tulee aukaisemaan. En sitäkään, että Richard vielä joskus kutsuu minut Wolfsoniin, Oxfordiin, tutkijavieraaksi, ja pääsen kuin pääsenkin istumaan Bodleianiin ja heiluttelemaan omaa kaulaliinaani tuulessa. Illalla kutsun sikäläiset ystäväni täysin paikallista tavoista poiketen syömään. Ravintolassa kaadan suomalaiselle moukkamaisuudelle uskollisena suuren lasillisen punaviiniä syliini.

Suomessa haluan juhlia väitöstä tšekäläisen akateemisen yhteisöni ja perheeni kanssa. Puhun liian kauan Pasilan Rauhanasemalla järjestetyissä juhlissa, mutta olen onnellinen nähdessäni siellä niin rakkaita perheenjäseniä kuin suomalaisia opiskelijakavereita (esimerkiksi Miira Tuominen, Kalle Korhonen ja Taneli Kukkonen) sekä professoreita antiikin historian ja kielten opiskelun ajoilta (mm. Päivi Setälä, Maarit Kaimio, Heikki Solin sekä Jaakko Frösén). Tärkeitä ovat tässä vaiheessa filosofian, ja erityisesti filosofianhistorian yhteisön, joka on ottanut minut hyvin vastaan Suomeen palatessani, keskeiset jäsenet (mm. Lilli Alanen, Simo Knuuttila, Juha Sihvola ja Holger Thesleff). Knuuttila pitää pienessä piirissä jo legendan maineen saavuttaneen pesäpallo-

puheensa ja antaa minulle lahjaksi erään isäni vanhoista kirjoista. Ehkä joku ympyrä sulkeutuu. Minulla on päälläni katu-uskottava musta designhousupuku, joka on selästä täysin avoin, lukuunottamatta pientä nahkaremmiä, joka pitää luomusta ylläni, ja jota en itse ylety avaamaan enkä sulkemaan. Naistenhuoneessa käymisestä tulee sosiaalinen tapahtuma. Sen verran riemukkaat juhlista muodostuu, että unohdan laatikollisen lahjaksi saamiani kalliimpia viinipulloja Rauhanaseman aukion penkille, jossa viimeinen juhlaporukka aamuyöllä odottaa taksia jatkaakseen vielä keittiöömme väljähtyville jatkoille. Kumma kyllä, laatikko ei onnekseni seuraavana aamupäivänä vielä ole kelvannut satunnaisille ohikulkijoille. Jälkeenpäin saan vielä latinan ja kreikan kielellä kirjoitetun runon professori Heikki Solinilta. Se kompensoikoon sitä, etten ulkomailla väitelleenä voi osallistua tšekäläiseen tohtoripromootioon monenkertaisine hepenineen ja akateemisine traditioineen.

Uppsala universitet

Pekka Louhiala

LT, Ph. D., yliopistonlehtori
s. 12.1.1957, väitös 18.2.2002

Vastaväittäjät: professori Ruth
Chadwick ja Dr. Steven Edwards
Valvoja: Dr. Martyn Evans
Kirjan otsikko: Preventing intellectual
disability – ethical issues

Lääkietiedettä, filosofiaa ja lääketieteen filosofiaa

Walesin yliopiston Swanseaan kampus, Science Tower, 4. kerros. Kuljen levottomana käytävää edestakaisin. Väitöskirjani suullinen tarkastus on juuri päättynyt. Tarkastajat pohtivat sitä, hyväksytäänkö opinnäytteeni suoraan, hylätäänkö se suoraan vai pyydetäänkö minua tekemään muutoksia ennen uutta käsittelyä. Minuutit kuluvat ja mietin, onko se hyvä vai huono merkki. Vihdoin ovi avautuu, ja tilaisuuden valvoja kutsuu minut sisään. Toinen tarkastajista aloittaa: "Well, Pekka, congratulations!"

Syyskuu 1976

Selailen Tampereen yliopiston opetusohjelmaa. Olen elokuussa vihdoon päättänyt, että lopetan tietojenkäsittelyopin opinnot ja pyrin lääketieteelliseen tiedekuntaan. Pääsykokeet olisivat vasta vajaan vuoden päästä, ja käyttäisin kevätlukukauden niihin valmistautumiseen. Olen yliopistossa kirjoilla ja minulla on elämäni tilaisuus opiskella mitä huvittaa. Valitsen muutamia filosofian kursseja ja jään koukkuun.

Syyskuu 1977

Aloitan lääketieteen opinnot Tampereella. Olen edelleen kirjoilla myös taloudellis-hallinnollisessa tiedekunnassa, pääaineena tietojenkäsittely-

oppi. Filosofia kiinnostaa enemmän ja vaihdan sen pääaineeksi. Päätän yrittää jatkaa opintoja, ainakin harrastuksena. En vielä aavista, että lääketiede tulee tarjoamaan loputtomasti filosofisia kysymyksiä pohdittavaksi.

Syyskuu 1984

Toimin terveyskeskuslääkärinä pienessä kunnassa. Lääketieteen opintojen aikana olen suorittanut yhden tai kaksi filosofian kurssia tai tenttiä lukukaudessa. Opettajani Raili Kauppi, Juha Teräväinen (myöh. Varto) ja Veikko Rantala ovat suhtautuneet kannustavasti harrastukseeni ja olen saanut cum laude-vaiheesta alkaen keskittyä lääketieteen etiikan ja filosofian kysymyksiin. Muut opinnot on suoritettu ja nyt alkaa laudatur-seminaari.

Elokuu 1990

Valmistun vihdoin filosofian kandidaatiksi, kirjoilla yliopistossa ehdin olla tätä tutkintoa varten 15 vuotta. Lääkärin työt, erikoistuminen ja päivystäminen ovat vieneet ajan sekä voimat, ja valmistuminen oli jäädä haaveeksi. Vuotta aiemmin tullut kirje yliopistolta oli kuitenkin antanut tarvittavan piristysruiskeen. Siinä nimittäin kerrottiin, että oikeuteni suorittaa vanhanmuotoinen tutkinto päättyisi kesällä 1990. Täpärästi ehdin valmistua määräajassa.

Lokakuu 1994

Mutkikkaan matkan jälkeen olen vihdoin päässyt Gregynog Halliin, Walesin yliopiston omistamaan kartanoon Powysissa Keski-Walesissa. Paikka on pieni paratiisi, johon tulen palaamaan vielä monta kertaa.

Alkamassa on parinkymmenen opiskelijan ensimmäinen teaching conference. Opiskelijat ovat sekalaista joukkoa, mutta kaikilla on jokin tutkinto jo olemassa, useimmiten terveydenhuollon alalta. Opettajatkin ovat sekalaista joukkoa, parasta on monialaisuus ja raikas keskusteleva ilmapiiri.

1990-luvun alussa olin tutkinut mahdollisuuksia jatko-opintoihin lääketieteen etiikan alalla. Euroopan lääketieteen filosofian seuran lehdestä luin Swanseassa toimivasta Centre for Philosophy and Medicine -nimisestä laitoksesta, joka tarjosi osa-aikaisia opintoja lääketieteen etiikassa ja filosofiassa. Olin kirjoittanut laitoksen perustajalle Donald Evansille, joka oli saman tien toivottanut tervetulleeksi.

Kuvittelin suorittavani Master of Arts -tutkinnon, mutta Gregynog Hallissa tajusin sitten, että minut oli sijoitettu suoraan Doctor of Philosophy -ohjelmaan, koska takanani oli jo tutkinto filosofiassa.

Kahden ensimmäisen vuoden ajan PhD-opiskelijat ja MA-opiskelijat kokoontuivat yhteensä viiteen neljän päivän mittaiseen opetuskonferenssiin, joiden väliaikoina kirjoitettiin esseitä. Sen jälkeen opiskelijat alkoivat kirjoittaa gradujaan (MA thesis) tai väitöskirjojaan (PhD thesis). Ohjaajaksi pyysin puolalaisen professori Zbigniew Szawarskin.

Helmikuu 2002

Kahdeksan vuoden projekti lähenee päätöstään. Ohjaajani on hoitanut osuutensa loppuun saakka, vaikka ehtikin jo muuttaa takaisin kotimaahansa. Väitöskirjalle (joka siis ei ole itse asiassa kirja vaan thesis) on nimetty kaksi tarkastajaa, external examiner Ruth Chadwick ja internal examiner Steve Edwards. Paikalla on heidän lisäksi vain laitoksen määräämä valvoja Martyn Evans. Epämuodollinen tarkastus kestää puolituntia. Sitten minua pyydetään poistumaan huoneesta siksi aikaa, kun tarkastajat tekevät päätöksensä.

Joulukuu 2008

Pian thesikseni hyväksymisen jälkeen sain Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitokselta yliopistonlehtorin viran, johon oli määritelty erityistehtäväksi lääketieteen etiikan opetus. Thesiksestä tuli pari vuotta myöhemmin oikea kirja, kun Cambridge University Press otti sen julkaistavaksi.

Kahdeksan vuoden opintoprojekti oli ylivoimaisesti merkittävä, mitä älyllisessä elämässäni tapahtui 1990-luvulla. Sen myötä minulle vasta lopullisesti valkeni, miten rikas maailma filosofisia kysymyksiä

avautuu ihan arkisesta lääkärintyöstä. Yhteydet Britanniaan ovat myös säilyneet tiiviinä, ja monenlaisia hankkeita lääketieteen etiikan ja filosofian alueilta on edelleen meneillään.

Vanhaa sanontaa mukaillen voisin sanoa, että lääketiede on ollut laillisesti vihitty vaimoni ja filosofia rakastajattareni – tosin tällä kertaa sopuisasti yhdessä eläen.

Helsingin yliopisto

Kuvassa vasemmalta oikealle
Pöyhönen, Kotkavirta, väittelijä,
kustos

Jarkko Tontti

OTT, VTM. D.E.A., kirjailija
s. 9.12.1971, väitös 22.3.2002

Vastaväittäjät: professori Juha
Pöyhönen ja dosentti Jussi
Kotkavirta

Kustos:
professori Kevät Nousiainen
Kirjan otsikko: Right and
Prejudice. Prolegomena to a
Hermeneutical Philosophy of Law

Pitkät jäähyväiset eli salapuvussa filosofiksi ja kuinka yliopistosta pääsee pois

Filosofia tuli elämään 1980-luvun lopussa Tampereen klassillisessa luki-
ossa. Filosofian kurssia opetti Reijo Ylimys, joka liikkui suvereenisti hu-
manioran kaikilla aloilla. Opetus oli suurelta osin silkkaa sokratiikkaa,
ääneen pohdiskelua ja keskustelua. Teimme esitelmän työryhmän kera
Spinozasta, luulen muistavani. Jatkopohdinta opettajan kanssa jatkui
toisinaan Tampereen rautatieaseman pubissa. Reijo Ylimyksen opissa
samaan aikaan olivat myös Tuukka Tomperi ja Tommi Wallenius, jotka
molemmat päätyivät opiskelemaan filosofiaa yliopistossa.

Muutin Helsinkiin syksyllä 1991. Olin päässyt opiskelemaan sekä
oikeustieteelliseen että humanistiseen tiedekuntaan, jälkimmäiseen pää-
aineenani klassillinen filologia. Kreikan tai latinan opintoja en koskaan
aloittanut.

Luettuani vuoden juridiikkaa totesin, ettei se ihmiselle riitä. Vaih-
doin humanistisen tiedekunnan pääaineeni klassillisesta filologiasta teo-
reettiseen filosofiaan. Aloitin opinnot syksyllä 1992. Esa Saarinen toi-
votti meidät valovoimaisella tyyllillään tervetulleiksi ja Ilpo Halosen
logiikan peruskurssilla opin minkäläistä filosofiaa laitoksella harjoite-
taan. Ensimmäisen vuoden opiskelijoiden tutor-ryhmässämme oli mu-
kana muuan Pekka Himanen, joka taisi jo hahmotella väitöskirjaansa.

Mieleeni ovat jääneet Mikko Yrjönsuuren filosofian historian luennot ja S. Albert Kivisen kurssi ontologiasta. Jo lukioaikana olin törmännyt Kivisen kirjoittamaan kauhunovelliin 'Keskiyön mato Ikaalisissa', joka oli ilmestynyt scifi-lehti *Portissa* (3/1987). Novelli on Kivisen kestävin panos suomalaiseen hengeneloon.

Filosofiaa olin tosin opiskellut jo edellisenä vuonna oikeustieteellisessä tiedekunnassa, jossa oli vielä tuolloin filosofian lehtorin virka. Sitä hoiti Hannu Sivenius. Hänen kurssinsa Chaïm Perelmanin argumentaatioteoriasta oli ensimmäinen luento, jolle olen yliopistossa osallistunut. Suuri osa juristiopiskelijoista suhtautui pakollisiin filosofian opintoihin turhautuneesti tai halveksien. Minuun kurssi jätti jälkensä.

Lukuvuodeksi 1993–1994 pääsin vaihto-opiskelemaan Edinburghin yliopistoon Skotlantiin. 1990-luvun alussa kansainvälinen opiskelijavaihto oli vielä harvinaista ja muistan lävitseni humahtaneen riemun kun sain ilmoituksen hyväksymisestä. Vaihtoon lähtijöitä oli niin vähän, että Helsingin yliopisto kustansi kaikille viikon mittaisen kielikurssin ja täysihoidon Suitian kartanossa. Kurssilla tapasin puolisoni Maijastina Kahloksen, joka oli lähdössä klassillisen filologian jatko-opiskelijaksi Lontooseen. Melkoinen osa vuodesta kului Express-bussissa Edinburgh-Lontoo -välillä.

Kuten Helsingissä, myös Edinburghissa opiskelin juridiikkaa ja filosofiaa. Kontrasti Suomen harvapiirteiseen menoon oli melkoinen. Olin ehtinyt tottua massaluentoihin ja tenttimiseen ilman minkäänlaista henkilökohtaista suhdetta opettajaan. Edinburghissa filosofian kursseilla sen sijaan istuttiin luentojen lisäksi opettajan työhuoneessa viiden hengen porukalla keskustelemassa luentojen aiheista viikosta viikkoon. Lisäksi kirjoitettiin esseitä, lähiluettiin tekstejä ja lopulta tentittiinkin. Oikeustieteellisessä tiedekunnassa ero Helsingin yliopiston tasoon oli vielä suurempi. Nautin täysin siemauksin oikeusfilosofi Neil MacCormickin opetuksesta ja keskusteluista pienryhmissä laitoksen opettajien johdolla. 22-vuotiaaseen Kekkoslovakian kasvattiin vuosi vaikutti monella tavalla, ei pelkästään akateemisesti. Edinburghissa sain aimo annoksen analyttistä filosofiaa parhaimmillaan. Näin mihin se loistavimmillaan pystyy, mutta myös sen rajat, sen, mistä se vaikenee.

Analyttisen filosofian rajoituksiin havahtumiseen vaikutti myös toinen seikka. Joululomalla 1993 Tuukka Tomperi tuuppasi Tampereen

YO-talolla käteeni lapun, jossa mainostettiin perusteilla olevaa filosofista aikakauslehteä *niin & näin*'iä. Tilasin lehden ja luin sitä silmät ymyrkäisinä edinburghilaisessa opiskelijakopperossani. Aloin aavistella, että filosofia voi olla jotain ihan muuta.

Palattuani Helsinkiin huomasin, että Suomessakin on oppiaine nimeltään oikeusfilosofia. Sitä oli mahdollista lukea paitsi oikeustieteellisessä, myös valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Minä pääsykokeeseen. Olin muistaakseni ainoa henkilö, joka tuona vuonna pääsi sisään valtiotieteelliseen tiedekuntaan ensisijaisena pääaineena käytännöllinen filosofia. Muut olisivat halunneet lukemaan viestintää. Tämä pantiin tervetuliaistilaisuudessa kulmakarvoja nostellen merkille. Jossain vaiheessa työskentelin laitoksella tutkimusavustajana, mikä tarkoitti kopiokoneen käyttäjän tointa toimistosihiteeri Tuula Pietilän apulaisena. Olli Loukolan proseminaarissa, Matti Sintosen gradu-seminaarissa ja muissa rientoissa tutustuin muun muassa Teemu Toppiseen, Petri Ylikoskeen ja Antti Kauppiseen, joiden filosofiseen tarkkasilmäisyyteen tykästyin.

Oikeustieteen kandidaatiksi valmistuin helmikuussa 1996. Ilmoitauksin saman tien jatko-opiskelijaksi pääaineenani oikeusteoria. Jatkoin myös käytännöllisen filosofian, poliittisen historian ja kirjallisuustieteen opintoja. Jatkotutkimusaiheeksi kirjasin hermeneuttisen oikeusfilosofian. Työnohjaajaksi tuli yleisen oikeustieteen professori Hannu Tapani Klami.

Valmistumisen jälkeen olin jonkin aikaa töissä oikeusministeriössä, mutta syksyllä 1996 suuntasin taas ulkomaille, Brysseliin. Minut oli hyväksytty poikkitieteelliseen oikeusteorian jatkokoulutusohjelmaan, josta vastasivat yhdessä ranskankielinen Saint-Louisin yliopisto ja flaaminkielinen Katholieke Universiteit Brussels.

Jatko-opinnot Brysselissä olivat yhtä täriseyttävä kokemus kuin oli ollut vuosi Edinburghissa. Helsingin yliopisto vaikutti jälleen kovin ahtaalta ja provinsiaalislta. Brysselin jatkokoulutusohjelman ydin olivat eri puolilta maailmaa tulevat opettajat. Kukin piti seminaarin erikoisalastaan. Tunnelma oli sähköä ja mitä innovatiivisin. Epämääräinen hahmotelmani filosofisen hermeneutiikan ja oikeusteorian tulkintaproblematiikan yhdistämisestä sai muotonsa. Keskeinen opettaja ja lopputyöni ohjaaja oli Saint-Louisin professori François Ost, joka oli koulutukseltaan sekä filosofi että juristi ja opiskellut Paul Ricœurin johdolla.

Omat harrastukseni hermeneutiikassa, lähinnä Hans-Georg Gadamerin töiden parissa, saivat päivityksen ja pääsin sisälle hermeneuttisen filosofian ajankohtaisiin keskusteluihin.

Palattuani Suomeen ryhdyin kirjoittamaan väitöskirjaani. Apurahoitusta tuli silloin ja tällöin. Sukkuloin yhä oikeustieteellisen tiedekunnan ja käytännöllisen filosofian välillä. Tein pro gradun filosofisesta hermeneutiikasta Matti Sintoselle, työn toinen tarkastaja oli Kristian Klockars. Osallistuin Suomen oikeusfilosofisen yhdistyksen Sofy:n toimintaan. Yhdessä puheenjohtaja Heta Gyllingin kanssa toimitimme artikkelikokoelman *Filosofien oikeus I-II*, jossa käytiin läpi filosofien oikeutta koskevaa ajattelua Platonista Derridaan.

Muodollista työn ohjausta tärkeämpi filosofisen kouliintumisen tapa oli itseopiskelu. Esimerkiksi poikkitieteellinen Heidegger-piiri, jossa *Oleminen ja aika* käytiin pikkutarkasti läpi. Heidegger-piiriin osallistuvat ainakin Turo-Kimmo Lehtonen, Marke Europaeus, Petri Berndtson, Tarja Roinila, Merja Hintsa, Virpi Lehtinen ja Miika Luoto.

Välillä kävin myös niin sanotuissa oikeissa töissä eli suoritin tuomioistuinharjoittelun Espoon käräjäoikeudessa. Siellä havahduin kahteen asiaan. Ensiksikin siihen, että vastoin yleistä käsitystä Franz Kafka ei ole symbolistinen vaan realistinen kirjailija. Toiseksi siihen, että vastoin yleistä käsitystä professori Aulis Aarnio on merkittävä hahmo suomalaisen oikeudellisen elämän kannalta. Ilman hänen kirjoittamiaan perhe- ja perintöoikeuden käytännön käsikirjoja aherrus käräjäoikeudessa olisi ollut monin verroin työläämpää kuin se oli.

Teoreettisen ajattelun suhteen sen sijaan hakeuduin ulkomaille. Filosofista opintopiiriä oikeustieteen opiskelijoille vetäneen Panu Minkkisen kautta olin tutustunut Humboldt Universtitätin professoriin Felix Herzogiin. Hänen avullaan sain stipendin jatko-opintoihin Saksaan vuodeksi 2001. Berliinissä rusikoin väitöskirjani loppusuoralle ja perahdyin saksalaiseen oikeushermeneutiikkaan, muun muassa Arthur Kaufmannin ajatteluun.

Saksassa aloin aavistaa, että olen väärällä alalla. Kirjakaupasta muakaani oli tarttunut romaani *Der Vorleser*. Kirjoittaja oli hallinto-oikeuden ja oikeusfilosofian professori Bernhard Schlink. En tiennyt, että kirja oli kansainvälinen bestseller, josta on myöhemmin tehty myös Hollywood-filmatisointi. *Lukija* oli moninverroin oivaltavampi teksti

ihmisenä olemisen peruskysymyksistä kuin samaan aikaan lukemani teoreettiset kirjat kuten Paul Ricœurin *La Mémoire, l'histoire, l'oubli*, juridisemmista teoksista puhumattakaan. Samaan aikaan vuosia jatkunut kirjoittamisharrastukseni oli yllättäen johtanut tuloksiin; sain Berliiniin tiedon, että runojani oli hyväksytty julkaistavaksi kirjallisuuslehdessä. Päätin kokeilla onko minusta kirjailijaksi.

Uranvaihtoon ilmaantui käytännöllisiäkin kannustimia. Minulle ilmoitettiin Helsingistä, etten saanut hakemaani yleisen oikeustieteen assistenttuuria, vaikka olin ainoa hakijoista, joka teki viran alaan kuuluvaa tutkimusta. Virkaan oli nimetty toisen aineen jatko-opiskelija, oikeushistorioitsija Toomas Kotkas. Saatuani asiaa koskevat paperit minulle valkeni, että laitoksen esimies, oikeushistorian professori Jukka Kekkonen oli silmää räpäyttämättä esittänyt omaa oppilastaan toisen oppiaineen virkaan. Ja saanut tahtonsa läpi tiedekuntaneuvostossa. Tiedekunnan nuoret tutkijat jättivät päätökseen jyrkkäsävyisen eriävän mielenpiteen, jossa todettiin minulla olevan ylivoimainen pätevyys ja äimisteltiin miten virkaan voidaan esittää toisen alan tutkijaa.

Tuumin hetken tulevaisuuttani. Jos jäisin tutkijaksi oikeustieteelliseen tiedekuntaan, joutuisin viettämään loppuelämäni samassa työpajassa Jukka Kekkonen ja muiden hänen kaltaistensa ihmisten kanssa. Juristitutkijoiden, jotka puhuvat mielellään yleviä oikeudesta ja oikeudenmukaisuudesta, mutta joiden omat puuhut ovat mitä ovat. Seura tekee kaltaisekseen. Halusinko ottaa riskin, että kahdenkymmenen vuoden kuluttua aamulla partaa ajaessani peilistä näkyisi Jukka Kekkonen oloinen ihminen? Vastausta ei tarvinnut kauaa pohtia.

Suomeen palattuani kiirehdin väitöskirjan valmiiksi. Hannu Tapani Klami oli kuollut ja työni ohjaajaksi tuli professori Kevät Nousiainen. Kommentteja käsikirjoituksesta sain lisäksi Kaarlo Tuorilta, Ari Hirvoselta, Kimmo Nuotiolta ja Panu Minkkiseltä. Tutkimuksen poikkitieteellisen luonteen vuoksi tarvittiin kaksi vastaväittäjää. Juridisesta puolesta huolehti Juha Pöyhönen ja filosofisesta vastaväittämisestä Jussi Kotkavirta. Kevät Nousiainen toimi kustoksena. Väitöstilaisuus pidettiin 22.3.2002 Porthanian salissa IV. Se oli sellainen kuin väitöstilaisuudet ovat. Muutama aito kysymys, paljon teatteria.

Väitöksen jälkeen muokkasin väitöskirjasta monografian. Asuin jonkin aikaa Pariisissa, jossa kävin Jacques Derridan seminaarissa. Derrida

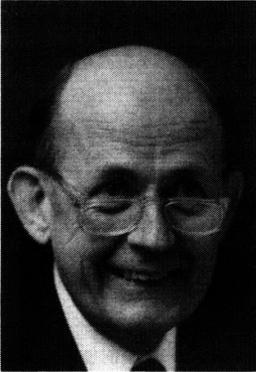
käsitteli sattumalta aihetta, joka sivusi teokseni yhtä juonnetta, ajallisuutta Heideggerin ajattelussa. Kirja ilmestyi vuonna 2004 brittiläisen Ashgaten kustantamana nimellä *Right and Prejudice – Prolegomena to a Hermeneutical Philosophy of Law*. Se sai hyvän kansainvälisen vastaanoton. Professori Adam Gearey kirjoitti arvostelussaan: "...bold and powerful... Tontti writes with clarity and passion... a challenging intervention in jurisprudence." Olen kirjaan edelleen kohtuullisen tyytyväinen. Yritin välttää erityistieteilijöiden väitöskirjojen perusongelman eli sen, että vain esitellään valittua filosofista lähtökohtaa ja sovelletaan sitä kuuliaisesti oman tieteenalan kysymyksiin. Pyristelin kohti rikkaampaa dialogia. Kysyin gadamerilais-ricœurilaisessa hengessä, mitä annettavaa juridisen tulkinnan käytännöillä ja teorialla on filosofiselle hermeneutiikalle.

Olin myös mukana *niin & näin* -lehden toimituksessa ja toimitin hermeneutiikkaa käsittelevän artikkelikokoelman *Tulkinnasta toiseen* Vastapainolle. Vanhojen koulukaverieni Tuukka Tomperin ja Tommi Walleniuksen kautta tutustuin lehden toimituksessa Kimmo Jylhämöön, Jarkko S. Tuusvuoreen, Ville Lähteeseen, Sami Syrjämakeen ja Reijo Kupiaiseen. Erityisesti vaikutuin Tere Vadénin ajattelun monipuolisuudesta.

Kun kirjaprojektit valmistuivat, jätin yliopiston taakseni. Lähdin töihin eduskuntaan, Vihreän eduskuntaryhmän lainsäädäntösihteeriksi. Poliitiikan ytimessä työstin kaunokirjallisia projektejani eteenpäin. Esi-koisrunokokoelmani *Vuosikirja* ilmestyi Otavan kustantamana keväällä 2006 ja sai kiittävän vastaanoton. Sen kannustamana jättäydyin pois virkatöistä. Seuraavan kirjani, romaanin *Luokkakokous* myötä vakuutuin, että päätös oli oikea.

Minua on kuluneina vuosina houkuteltu takaisin tutkijaksi oikeustieteelliseen tiedekuntaan, mutta olen pitänyt mielessäni Jukka Kekkosen. Ja monituiset muut syyt, joiden vuoksi yliopistojen laitokset ovat usein surullisia paikkoja.

Filosofia on minulle edelleen rakas harrastus, vaikka suhtaudun nykyään hivenen epäillen teoreettisen puheen mahdollisuuksiin. Tai kuten Arne Hirdman asian on laittanut: *Runoilijoilla on hallussaan helmet – filosofeilla nauhat.*

Märten Ringbom

FD, erikoistoimittaja
s. 14.6.1934, väitös 11.5.2002

Vastaväittäjä: professori Eyolfur Emilsson
Kustos: professori Jan von Plato
Kirjan otsikko: Man as a Moral Agent in
Aristotle

Pitkä taival

Svenska Normallyceum oli viime sotiemme jälkeen varsinainen kulttuurikehto. Tässä poikakoulussa toimi siihen aikaan hyvin kirjava joukko opettajia, joista suurella lämmöllä muistan latinan ja kreikan kielen opettajani Einar Pontánin. Änkytyksensä vuoksi hän oli saanut lempinimekseen ”Popo”. Kun hän sitten kerran kuulusteli minua rakastaa-verbini (*agapáō*) taivutusmuodoista, en muistanut niitä kaikkia, jolloin hän suutuksissaan tokaisi: ”Ddu-du bblir nog aldrig stu-du-dent du, som int ens kan älska på-på grekiska”. Tämä varmasti vaikutti siihen, että päätin ryhtyä opiskelemaan Kreikan kirjallisuutta yliopistossa. Mutta vielä syvemmän vaikutuksen tekivät meidän keskustelumme Sokrateesta ja Platonista – Platonin pieni dialogi *Kriton* kuului koulukurssiin. Mutta *Faidon* oli kurssin ulkopuolella, joten tutustuin siihen ruotsinkielellä, jotta saatoimme jatkaa filosofisia keskustelujamme ilman kielellisiä vaikeuksia.

Helsingin yliopistossa ilmoitin syksyllä 1952 aineyhdistelmäkseni svensk litteratur, filosofi ja grekisk litteratur, pääaineena ruotsinkielinen kirjallisuus. Tämä yhdistelmä tuntui ehkä hiukan kummalliselta, mutta minusta täysin räätälöidyltä henkilölle joka haaveili tulevaisuudesta kirjallisuuden alalla. Georg Henrik von Wright oli siihen aikaan palannut Cambridgesta ja valinnut filosofian ruotsinkielisen oppituolin professorina Englannissa jatkamisen sijasta. Ilmoittauduin hänen luennoilleen ja

myöhemmin hänen Aristoteleen etikkaa käsittelevään proseminaariinsa. Sain tehtäväksi pitää esitelmän järjen hyveistä *Nikomakhoksen etiikan* kuudennen kirjan pohjalta. Sen lisäksi tein käännöksen ”pseudo-aristotelisen” tutkielman *Magna Moralian* vastaavista kohdista. Saatua ni innostavaa kritiikkiä Georg Henrikiltä, joka approbatur-tentin jälkeen oli jättänyt tittelit ja ehdottanut sinuttelua, ilmoitin harkitsevani pääaineen vaihtoa filosofiaksi, mistä hän innostui ja ehdotti tulevaksi gradun aiheeksi *phronesis*-käsitettä Aristoteleen etiikassa. Niin myös tapahtui, ja vaivalloinen tie väitöskirjaa kohti alkoi.

Päähuolenani oli toimeentulo. Opintotukea kun ei siihen aikaan ollut. Jouduin ottamaan kallista opintolainaa, jonka takuumiehiksi tulivat isäni Nils-Eric ja hänen veljensä Anders. Laina oli kuitenkin täysin riittämätön, koska jouduin suureksi osaksi myös elättämään äitiäni Guria, jonka ompelutyöt olivat varsin vähäisiä. Onneksi sain paikan Hufvudstadsbladetissa, ensin oikolukijana, sitten toimittajana. Lukukausien aikana työ oli yötyötä, joten Henrik Zilliacuksen ja myöhemmin Holger Thesleffin aamuluennot kreikan kirjallisuudesta kävivät aika raskaiksi enkä koskaan saanut cum laude-arvosanaa valmiiksi. Opiskelutovereistani muistan erityisesti siististi pukeutuneen Pentti Saarikosken, jolla oli samoja runollisia taipumuksia kuin minulla. Suoritettuani kesken kaiken asevelvollisuuteni ja mentyäni naimisiin valmistuin kuitenkin keväällä 1958 filosofian kandidaatiksi, jonka jälkeen syksyllä pääsin lähtemään Oxfordiin British Councilin apurahan turvin. Oxfordin yliopistossa harjoitin sitten jatko-opintoja ja tutkimuksia lisensiaattitutkintoa varten. Paras tukijani siellä oli ystäväni John L. Ackrill, josta myöhemmin tuli filosofian täysimääräinen professori. Mielenkiintoisimmat luennot piti mielestäni Richard M. Hare arvojen ja normien preskriptiivisestä merkityksestä.

Helsingissä palasin syksyllä 1959 Hufvudstadsbladetiin, josta kuitenkin jouduin lähtemään pari vuotta myöhemmin saatuaani vuoden kestävänsä ns. Akademia-apurahan valmistellakseni lisensiaattitutkielmani. En siinä ajassa vielä saanut opinnäytettä valmiiksi, mutta todennäköisesti von Wrightin myötävaikutuksesta pystyin jatkamaan filosofian tutkimuksiani valtion silloisen humanistisen toimikunnan määräämisenä tutkimusassistenttina. Kesti vuoteen 1963 ennen kuin vihdoinkin saatoin päästää käsikirjoituksen *Practical Wisdom in Aristotle's Ethics*

käsistäni. Sen jälkeen jatkoin työtäni laatimalla ensimmäisen(!) kommentoidun ruotsinnoksen *Nikomakhoksen etiikasta*, joka julkaistiin 1967. Samana vuonna siirryin Helsingin yliopiston palvelukseen professori Jaakko Hintikan assistentiksi.

Yliopistourani kesti yhdeksän vuotta ja henkiset paineet olivat kovia, varsinkin 1970-luvun puolivälissä. Opetustyö sen sijaan oli hauskaa. Filosofian peruskurssille ilmoittautui syksyllä 1969 yli 400 opiskelijaa, mikä aiheutti suuria vaikeuksia sopivien opetustilojen löytämisessä. Tungos yliopistorakennuksen kolmannessa kerroksessa ennen ensimmäistä luentoani oli valtava ja päätin asettaa läsnäoleville kaksi vaihtoehtoa: joko pitäisimme seuraavan oppitunnin Senaatintorilla tai opiskelijat jakaantuisivat kahteen ryhmään: A–K ja L–Ö. Suuri enemmistö äänesti jakaantumisen puolesta. Itsekseni totesin silloin että mahdollisesta yliopistovallankumouksesta ei tulisi mitään.

Vaikka Hintikka oli minun esimieheni, suunnitellun väitöskirjani aihepiiri ei välittömästi liittynyt hänen omiin tutkimuksiinsa, ja uusi ruotsinkielinen filosofian professori Erik Stenius vierasti selvästi edeltäjänsä antamaa väitöskirjan aihetta. Joskin meillä oli antoisia keskusteluja muista filosofisista kysymyksistä, emme päässeet yhteisymmärryksen Aristoteleen etiikasta. Minä taas olin täysin epävarma siitä tavasta, jolla minun pitäisi lähestyä Aristoteleen päätöksenteko-teoriaa, ja jouduin haparoimaan omissa ajatuksissani. Kun vihdoin vuoden 1976 alussa näytin Steniukselle väitöskirja-luonnoksen, hän hylkäsi sen kahdesta syystä: ensinnäkin tästä aiheesta ei voinut kirjoittaa mitään järkevää, ja toiseksi hän ei ymmärtänyt tekstiäni, koska se ei edennyt askel askeleelta hänen edellyttämällään loogisella tavalla. Minä masennuin syvästi ja heitin käsikirjoituksen paperikoriin sanoilla: ”Ei koskaan enää Aristoteles-ta!”.

Masennuksesta toivuin vasta kesällä 1976, jolloin olin ottanut vastaan tarjouksen tulla Yleisradion palvelukseen. Siellä toimin ensin toimituspäällikkönä vuoteen 1981, ja sitten erikoistoimittajana vuoteen 1997, jolloin siirryin eläkkeelle ja kirjoitin kohukirjan *Niccolò och Nikolaj – Ofärdsårens Finland i Machiavellis perspektiv*, joka ilmestyi kaksi vuotta myöhemmin ruotsiksi ja vuonna 2006 venäjäksi.

Kirjan poleeminen luonne, joka kohdistui historian professoreiden Matti Klingen ja Osmo Jussilan näkemyksiin Suomesta 1900-luvun

alussa, peitti osittain esittämiäni ajatuksia historian tutkimuksen metodologiasta. Etiikan ja yhteiskuntafilosofian eräitä peruskysymyksiä olin käsitellyt jo aikaisemmin esseekokoelmassani *De goda och de onda*, joka julkaistiin 1974. Radiovuosilta on tässä yhteydessä syytä mainita kuunnelma *Xantippa*, joka lähetettiin 1984 sekä ruotsinkielisenä että suomenkielisenä versiona. Siinä käsittelin Sokrateen viimeisiä hetkiä vankilassa ja hänen vaimonsa turhia yrityksiä saada hänet pakenemaan mieluummin kuin tyhjentää myrkkymaljaa joka koitui hänen kohtalokseen. Nuoruuteni keskustelut Einar Pontánin kanssa saivat täten mielestäni arvoisan päätöksen, ja suureksi ilokseni myös Erik Stenius soitti jälkeensä ja kiitti.

Syksyllä 2000 sain yllättäen puhelinsoiton eräältä entiseltä käytännöllisen filosofian oppilaaltani Jan von Platolta, josta nyt oli tullut uusi filosofian ruotsinkielisen oppituolin haltija. Hän tiedusteli, oliko minulla mahdollisesti vanha väitöskirjan käsikirjoitukseni tallessa, jotta mahdollisesti voisimme korjata sen vääryyden, jonka kohteeksi olin joutunut melkein 25 vuotta aikaisemmin. Taisin vastata, että olin tuhonnut paperit eikä väitöksestä tulisi mitään. Ajatus väitöskirjasta jäi kuitenkin itämään ja ryhdyin hahmottelemaan uutta versiota tietokoneeni ääressä. Kaksi viikkoa myöhemmin otin häneen uudestaan yhteyttä ja ilmoitin todennäköisesti saavani uuden väitöskirjan käsikirjoituksen suhtukoht valmiiksi ensi vuoden tammikuun loppuun mennessä. Muistissani olivat kaikki tärkeimmät kohdat ja helmikuun puolivälissä uuden käsikirjoituksen ensimmäinen versio oli tulostettu lopullisella otsikolla *Man as a Moral Agent in Aristotle*. Marja-Liisa Kakkuri ja Simo Knuuttila saivat tekstin tarkastettavakseen ja tekivät vartenotettavia suosituksia uudemman Aristoteles-tutkimuksen valossa, johon en ollut siinä vaiheessa tutustunut.

Toukokuussa 2001 lopullinen käsikirjoitus oli luovutettu tiedekunnalle, ja syksyllä sain sen takaisin, koska kieliäsu ei täyttänyt englannin kielen tarkastajan asettamia vaatimuksia. Otin yhteyttä vanhaan ystävääni, eläkkeellä olevaan lehtori Tim Andrewsiiin, joka ehdotti että minä matkustaisin Cornwalliin hänen luokseen. Siellä voisimme yhdessä käydä tekstin läpi ja minä voisin tarkemmin selittää kohtia, joita hän ei ollut ymmärtänyt. Isäni perintörahojen turvin matkustin Englantiin ja viivysin kolme vuorokautta hänen luonaan. Svenska Kulturfondenilta ei

herunut apurahoja moiseen, joten jouduin ottamaan rahat omasta taskustani. Sen jälkeen minulla oli vain nipin napin rahoja karonkkaan.

Palattuani Helsinkiin jätin puhtaaksikirjoitetun ja korjatun käsikirjoituksen tarkastettavaksi siinä uskossa, että kaikki oli nyt kunnossa. Päättäväisesti hylkäsi sen hämmästykseni uudestaan ja lisäsi minun tekstiini pari omaa kielivirhettä. Tulistuneena vein asian tiedekunnan ratkaistavaksi, joka päätti korvata päättäväisen apuaputarkastajalla. Tämä oli aikaisemmin empien hyväksynyt päättäväisen tekemän päätöksen. Tehtyäni muutamia tyyllisiä parannuksia väitöskirjan ensimmäisiin lukuihin jätin uusitun käsikirjoituksen dekaanille, jonka jälkeen lopputuloksena oli kielentarkastajan suositus tekstin painamisesta sellaisenaan. Painatusluvan saatuaani vein käsikirjoituksen Filosofian laitokselle, josta se toimitettiin kirjapainoon. Jo aikaisemmin Suomen filosofinen yhdistys oli hyväksynyt väitöskirjani *Acta*-sarjaansa.

Väitöstilaisuus pidettiin 11.5.2002 Porthaniassa. Vastaväittäjänä oli professori Eyolfur Emilsson Oslon yliopistosta ja kustoksena toimi professori Jan von Plato. Toivotin professori Emilssonin tervetulleeksi islannin kielellä, minkä jälkeen siirryttiin englannin kieleen. Olin valmistautunut mielestäni aika hyvin ja yllätyin hiukan tilaisuuden lyhydestä (arvosanaksi tuli magna cum laude).

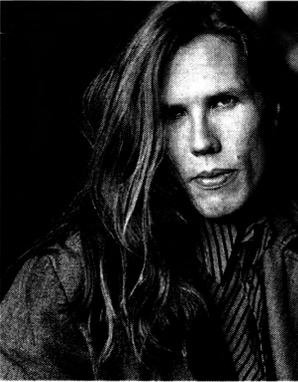
Seuraavan vuoden kevätlukukaudella pidin Helsingin yliopistossa luentosarjan 'Relativa värderingar och eviga värden', jonka perusteella olen jatkanut tutkimuksia naturalistisen etiikan mahdollisuuksista tarjota kiinnostavia ihmisen moraalisille. Toivottavasti tuloksena voi olla kirja, ellen ennen sen valmistumista tule täysin seniiliksi.

Miettiessäni syitä siihen, että kesti näin kauan ennen kuin tulini filosofian tohtoriksi, olen tullut siihen tulokseen, että minun uteliaisuuteni ja rakkauteni muihin ihmisiin on jatkuvasti estänyt minua keskittymästä määrättyjen ongelmien pohtimiseen. Toisen runokokoelmani nimi olikin *Den fler-dimensionella människan* ja moniulotteisuus on ollut minulle tunnusomaista opiskeluvuosista lähtien. Koska jouduin rahoittamaan opintojani ansiotyöllä elin 50-luvulla hyvin paljon yliopiston seinien ulkopuolella ja lehtimiesura ei ollut täysin poissuljettu. Minua vaivasi kuitenkin lehtimiehen työn pinnallisuus. Usein ei ollut aikaa perehtyä uutisten taustoihin. Oli vastapainoksi syvennyttävä filosofiaan. Työni Aristoteleen ajatusten parissa tuntui taas joskus homehtuneelta ja

suuntasin energiani muihin asioihin. Olin alle kolmekymppisenä mennyt naimisiin ja saanut kaksi poikaa, jotka veivät osan ajastani. Taiteilija ja kirjailijaystäväni olivat myös minulle tärkeitä, joten minusta tuli Finlands svenska författareföreningin sihteeri ja sittemmin varapuheenjohtaja. Syksyllä 1963 muutin perheeni kanssa Porvooseen. Siellä minusta tuli Porvoon taideyhdistyksen perustajajäsen ja ensimmäinen puheenjohtaja. Liberaalisen kansanpuolueen Porvoon osaston puheenjohtajana asetuin jopa kansanedustajaehdokkaaksi vuoden 1971 vaaleissa. Sinä vuonna hoidin myös kevätlukukauden aikana 90 % Jyväskylän filosofian professorin tehtävistä.

Siirryttyäni Yleisradion palvelukseen jätin filosofian kokonaan syrjään ja innostuin historiallisten ohjelmien laatimisesta ja äänitaustojen käyttämisestä. Pehdyin sekä Suomen lähihistoriaan että Euroopan kulttuurihistoriaan toimien puolitoista vuotta ruotsinkielisenä kulttuurikirjeenvaihtajana Brysselissä. Siellä sain käyttää laajaa kielitaitoani joka siinä vaiheessa molempien kotimaisten kielten lisäksi käsitti englannin, saksan, tanskan, ranskan ja italian kielet. Yksiulotteisuus oli kaukana. Toivon nyt vain, että myös jotkut muut tämän päivän filosofit täydentäisivät tutkimuksiaan hankkimalla elämänviisautta yliopistojen ulkopuolelta.

Yleisradio

Taneli Kukkonen

TT, professori
s. 15.3.1974, väitös 15.5.2002

Vastaväittäjä: professori Alfred Ivry
Kustos: professori Heikki Kirjavainen
Kirjan otsikko: Studies in Modality and
Cosmology

Arabiaa ja antiikin perintöä

Ken aloitti opinnot Herran vuonna 1993, sai lahjaksi avokätisesti akateemista vapautta. Kun töitä ei ollut näköpiirissä oikeastaan millään alalla, saattoi yhtä hyvin opiskella mitä mieli teki. Tulevaisuuden näköaloja ei ollut, mutta kun opinto-oikeuden sai tuolloin vielä useampaan tutkintoon (omassa tapauksessani FM, TM), ei minnekään ollut kovin kiirekään. Peukalokyyti kuljetti ympäri Suomea, omat jalat eri puolille Helsingin yliopiston laajaa keskustakampusta. 55 kuukautta opintotu-kea oli ja on Suomelta uskomaton lahja jokaiselle tiedonjanoiselle.

Ensimmäinen opintovuoteni ei käsittänyt ensimmäistäkään filosofian kurssia. Teologian fuksia työllisti tiukaksi laadittu kurssiohjelma, humanistia pääaineeksi siunaantunut arabian kieli, jossa on sittemmin-kin riittänyt sarkaa. Jälkikäteen ajateltuna etusijalle nousee kuitenkin Reijo Työrinojan fundamentaaliteologian kurssi, jonka tinkimätön filosofinen ote yhdisti väellä ja voimalla historiallista ja systemaattista näkökulmaa. On Reijon ansiota, että päädyin lukemaan filosofiaa toisena opiskeluvuoteni ja että löysin sieltä pian mieleisen uoman (filosofian historia laajasti ymmärrettyinä).

Kolmas vuosi toi tullessaan Esa Saarisen luotsaaman filosofian proseminaarin. Tunnelma oli innostava ja ilmapiiri iloinen: mieleen juolahi, että arabian alkeet voisi yhdistää filosofian historian harrastukseen ja koettaa luonnostella työnäytettä arabialaisesta filosofiasta (kai sellaista-kin on?). Teologisen tiedekunnan kirjastosta tarttui käteen Oliver Lea-

manin Averroes-kirja, jonka sivulla 31 mainittiin ohimennen Jaakko Hintikka ja runsauden periaate modaalikäsitteiden yhtenä tulkintakehikkona. Pikainen tutustuminen alkuperäislähteeseen osoitti, että Leaman oli osunut johonkin tärkeään – ja myös suomalaisen akateemisen filosofian kannalta olennaiseen, vaikka mistä minä sitä tuolloin olisin tiennyt – mutta että Leamanin tulkinnassa oli korjaamisen varaa. Löytöä voi pitää varsinaisena onnenkantamoisena. Proseminarityö poiki gradun aiheen, mistä lohkesi pari kansainvälistä artikkelia, missä oli taas jo lähtökohta väitöskirjatyölle.

Väliin sijoittuneet maisteriopinnot etenivät kahdella rintamalla. Professori Heikki Kirjavaisen syvälliset Kant-luennot johdattivat tutkielmaseminaariin, jonka aiheena oli kantilaisuus laajemmin ymmärrettynä (teologisen tiedekunnan monet temaattiset seminaarit ovat malliesimerkki erinomaisesti järjestetystä tutkimuslähtöisestä opetuksesta). Koska tarjokkaita ei ollut liiaksi asti, kelpuutettiin mukaan arabialaisesta filosofiasta kiinnostunut kloppikin. Kirjavaisen johdolla meitä teki vuorovedoin töitä kolme nuorta miestä niin, että aina yhdellä viikolla oli esitettävä seminaryö, toisena oponoitava ja kolmannen sai levätä. Työntäyteinen talvikausi tuotti tuloksena liki vankan rungon gradutyölle. Mikä tärkeämpää, Kirjavaisen seminaari opetti kädestä pitäen oikeastaan kaikki ne taidot, joita tarvittiin myöhemmin väitöskirjan valmistuksessa: kärsivällisen lukemisen ja analyysin, tasapainoisen kirjoittamistavan, huolellisen dokumentoinnin, rakentavan kritiikin tarjoamisen ja myös sen vastaanottamisen.

Professori Kirjavainen myös kannusti minua jatko-opintoihin, mikä tuntui luontevalta ajatukselta. Olihan ilmeistä, että arabialaisessa mahdollisuuksien teoriassa ja kosmologiassa yhä riitti pengottavaa, eikä muihinkaan töihin ollut vielä kiirettä. En millään muotoa kuvitellut väitöskirjan johtavan akateemiseen uraan.

Teoreettisen filosofian opinnäytetyö toteutettiin kevyemmällä kalustolla. Kävin Juha Sihvolan hellenistisen filosofian kurssin, minkä lopuksi Sihvola totesi rönsyilevästä Filoponos-esseestäni leikillään, että siitähän saisi gradun kuukauden työstämisellä. Otin tämän haasteena, tyhmä kun olin, ja istuin kiikkutuoliin ensimmäisenä adventtipyhänä 1997. Näppäimistö sylissä gradu valmistui loppiaiseksi 1998, aiheena Johannes Filoponoksen äärettömyysargumenttien vastaanotto myöhemmissä

aristoteelisessa perinteessä. Viime metreille saakka pohdin mahdollisuutta jättää työ Aasian ja Afrikan kielten ja kulttuurin laitokselle. Professori Heikki Palva kuitenkin viisaasti ja suurta sielua osoittaen totesi, että filosofian työstähän tässä on kysymys. Ele on tyylikäs esimerkki akateemisesta suoraselkäisyydestä aikana, jona laitoksia ajetaan itsekäästi pitämään lukua joka tutkinnosta.

Tutkielmani aiheisiin nähden lienee huomionarvoista, etten tavannut Simo Knuuttilaa ennen kuin vasta opintojeni aivan loppumetreillä. Gradut oli molemmat jo jätetty ja arvioitu eikä niille ollut enää mitään tehtävissä; silti tarjosin filosofian työtä akatemiaprofessorille luettavaksi. En kai oikein tajunnut, kuinka paljon ohjaus viranhaltijoita yleensä työllistää. (Knuuttila suhtautui työhön muistaakseni jonkinasteisella huvittuneisuudella. Kaipaa hän sitä silmäili, sillä päädyimme tulevana vuosina moneen otteeseen keskustelemaan siitä, miten Aristoteleen liikkumaton liikuttaja taivaanpalloja lopultakin liikuttaa.) Tapaukseni kuvastanee tilannetta systemaattisen teologian laitoksella 1990-luvun lopulle tultaessa. Kaikenlaista kiinnostavaa ja filosofisesta näkökulmasta innostavaa oli selvästikin tekeillä, mutta tutkijanhuoneiden oven taakse oli opiskelijan väliin vaikea kurkistaa.

Olen viipyillyt perustutkintoni vaiheissa siksi, että omalla kohdallani tie väitöskirjaan tuli viitoitetuksi harvinaisen selkeästi jo tuolloin. Aihe oli jo valittu, nippu tutkimuskysymyksiä selvillä ja metodologiakin kokolla hallussa ennen kuin työhön edes ryhdyttiin. Unohtaa ei sovi myöskään sitä, että tuolloinen elämäkumppanini ja rakastettuni oli kulkenut edellä ja omalla esimerkillään osoittanut kaikkien ovien olevan auki. Myöskin tekemiseni puitteet oli jo ikään kuin valmiiksi luotu, minkä ymmärsin jo tuolloin olevan suunnaton etuoikeus. Kun on ottanut selvittääkseen keskiajan arabialaisen filosofian kiemuroita ja kun työnäytteet ovat edes kohtuulliset, tilaa tehdä on itse asiassa melko runsaasti. Hain jatko-opinto-oikeutta ja sain; hain Hesarin juhlarahastolta ensimmäistä apurahaa ja sain; hain tutkijakoulupaikkaa ja senkin sain.

Viimemainittu päätös ratkaisi kysymyksen jatkotutkinnon suorituspaikasta jumaluusopin eduksi. Toki olin jo aiemmin saanut työlleni merkittävää tukea teologiselta tiedekunnalta, merkittävämpää kuin mitä humanistisen tiedekunnan laitokset laitostasolla olivat kyenneet tarjoamaan. (Yksittäisistä avuliaista ja innostavista filosofeista olen jo mai-

ninnut muutaman. Lisäksi Ilkka Niiniluodon mutkaton tapa rohkaista ja auttaa ansaitsee tässä erikoismaininnan.) Ratkaisu oli sikäläkin luonteva, että systemaattisen teologian laitokselle oli vuosien saatossa muodostunut varsinainen keskiajan filosofian ja teologian osaamiskeskittyvä, kuten nykyään sanottaisiin. Tuo työyhteisö oli erinomainen paikka tehdä tutkimusta, mutta myös – ja mikä tärkeämpää – ihan vain elää, ihmisten keskellä, ihmisiksi.

Suhteeni väitöskirjani ensisijaiseen ohjaajaan Simo Knuuttilaan löysi muotonsa tutkimusavustajana vietetyn kesän 1998 aikana. Simo antoi minulle tekstejään käännettäväksi englannista suomeksi (tekeillä oli artikkelikokoelma *Järjen ja tunteen kerrostumat*) tai laittoi asialle vanhojen juttujen skannauksessa. Muuten juttelimme niitä näitä, usein teologisen tiedekunnan tupakkapaikalla Aleksanterinkatu 7:n sisäpihalla. Knuuttilan tekstien tarkastelu ikään kuin toimittajan näkökulmasta epäilemättä auttoi oman akateemisen proosan hioutumisessa, ja Simolla oli myös hieno tapa vihjata hyvistä hankkeista tai lähestymistavoista. Muutoin olen saanut jälkikäteen kuulla, että Knuuttila olisi joskus ääneenkin epäillyt oppiensä perillemenoja minun suhteeni. Turhaan, sillä panin kyllä kaikki hänen sanomisensa tarkoin merkille. Arabiankielinen lähdeaineisto lienee silti tarjonnut suuremman autonomian asteen kuin muuten olisi tullut kyseeseen.

Lienee tässä yhteydessä syytä mainita väitöskirjan valmisteluun liittyneet ulkomaanjaksot. Mikko Yrjönsuuri, joka monin tavoin auttoi minua tutkijanuran alkuun, suositteli Torontoa sopivaksi paikaksi tutkimuksen tekemiselle. Suuntasin siksi sinne mielitietyni kanssa talveksi 1998–1999. Vierailevan tutkijan nimike takasi työlle moitteettomat puitteet. Väitöskirjaa täydennettiin sittemmin samaisen yliopiston hienoissa kirjastoissa syyskuussa 2000 ja elokuussa 2001. Lopun noista kahdesta syksystä työskentelin New York Universityn hebraistien keskuudessa, jälleen vierailevan tutkijan vakanssilla, minkä ohessa asuin Helvetin eteisessä Manhattanin keskikaupungilla. Väitöskirjahankkeen etenemistä jälkimmäiset vierailut tuskin olennaisesti edesauttoivat (jokaan tuskin myös häiritisivät – syksyt 2000 ja 2001 vain olivat Yhdysvaltain historiassa niin outoa aikaa, että maailma ympärillä vei pitkästi huomion), mutta toki ne toivat akateemiseen elämään hohtoa ja glamouria tavalla, jolla saattoi olla inhimillisesti katsoen suurikin merkitys.

Reijo Työrinoja ehdotti artikkeliväitöskirjaa eräänä kauniina toukokuun aamuna Torontossa, kun hän oli juuri saapunut kaupunkiin ja me taas Evan kanssa juuri lähdössä. Olin kertonut Reijolle kahvipöydässä, että olin jättänyt kaksi artikkelikäsitelmää arvioitavaksi *Journal of the History of Philosophy* -lehteen, mihin Reijo totesi, että siinähan olisi jo puoli väitöskirjaa valmiina. Ajatus yllätti minut, mutta kuulosti totta kai kiehtovalta. Kun molemmat jutut sitten hyväksyttiin julkaistavaksi, oli valinta lopulta helppo. Artikkelimittainen ja -muotoinen kirjoittaminen tuntui istuvan työtapoihini ja kun sopivia kirjoitushankkeita sai vielä kartoitettua riipeästi, vaikutti päämäärään pääseminen tätäkin tietä realistiselta. Minulle tuli yllätyksenä, ettei artikkeliväitöskirjoja tuolloin ollut tehty sen enempää. Nythän käytännöstä on tullut hyvinkin yleinen.

Kun jätin väitöskirjan esitarkastukseen joulukuussa 2001, olin jo aloittanut siviilipalveluksen Helsingin yliopiston filosofian laitoksella. Oli mukava antaa erilaisten prosessien mennä menojaan, kun sai samaan aikaan edistää pääasiassa muiden ihmisten hankkeita. Väitöstilaisuus toukokuun puolessavälissä 2002 oli sivistynyt ja miellyttävä tilaisuus. Vastaväittäjä, professori Alfred Ivry katsoi parhaaksi esittää lähinnä filosofisia kysymyksiä, joihin väitöskirjassa ei kajottu, kuten esimerkiksi sitä, ovatko mahdollisuudet Avicennan mielestä mitä ovat Jumalasta riippumatta. Lectio-osuudessa kääntelin edessäni olevia tyhjiä papereita ja koetin improvisoida lennosta jotain sopivan muodollista sanottavaa. Karonka järjestettiin Eläintarhan urheilukentän vanhassa kahvilassa. Uudet ja vanhat kollegat ja ystävät muistivat kauniisti, pöydilläkin tanssittiin. Aamulla varhain tie vei Tallinnaan ja siitä maanteitse kohti Slovakiaa: seuraavat kaksi viikkoa lomailin koulukavereiden kanssa Keski-Euroopassa ja arvuuttelin, mitä elämä seuraavaksi toisi tullessaan. Toi ensin filosofian tutkijaprofessorin Kanadasta, sitten historian professorin Jyväskylältä.

Filosofiasta voi siis väitellä teologian tohtoriksi ja päätyä historian laitokselle opettamaan. En osaa pitää kehityskulkua mitenkään luonnottomana, en henkilökohtaisen opintieni näkökulmasta enkä etenkin sisältökysymyksistä käsin. Filosofian historian tutkimukseen sisältyy ilmeisiä oppihistoriallisia aineksia, muttei se kuitenkaan tyhjenny siihen, ja tapa, jolla uskontoa sivuavia kysymyksiä filosofiassa ja filosofian histo-

riassa käsitellään, eroaa sekin jollain tapaa teologiien vastaavista pohdintoista. Näillä kriteereillä mitattuna omat tutkimukseni lienevät aina olleet filosofiaa, oli virkanimike mikä tahansa.

Jyväskylän yliopisto

Oskari Kuusela

Ph.D., Lecturer

s. 20.7.1968, väitös huhtikuu 2003

Vastaväittäjä: Professor Marie McGinn &

Dr. Stephen Mulhall

Kirjan otsikko: Wittgenstein's Conception of
Philosophy and Philosophical Method

Puolivahingossa Oxfordin tohtoriksi

Aloitin filosofian jatko-opinnot Helsingin yliopistossa tammikuussa 1997 valmistuttuani maisteriksi edellisenä keväänä. Edeltävän syysluku-kauden olin opettanut filosofiaa ja psykologiaa kirkkonummelaisessa lukiossa työstäen iltaisin väitöskirjan tutkimussuunnitelmaa. Vaikka rahoitushakemukset eivät vielä olleet tuottaneet tulosta, sai työelämä tämän määräaikaisen pestin päätyttyä riittää. Takaisin opintotuella!

Väitöskirjan oli tarkoitus käsitellä kognitiotieteen perusteita wittgensteinilaisesta näkökulmasta. Aloitin työn yrittämällä selvittää itselleni Wittgensteinin filosofiakäsitystä, erityisesti hänen suhdettaan kantilaiseen transsendentaalifilosofiaan. Tämä kysymys tuntui vaativan selvittämistä, koska Helsingissä Heikki Kannisto ja Sami Pihlström lukivat Wittgensteinia kantilaisena transsendentaalifilosofina Erik Steiniuksen jalanjäljissä. Minusta tulkinta kuitenkin vaikutti ongelmalliselta. Tehtävä ja erityisesti keskustelukumppanien vakuuttaminen osoittautui kuitenkin vaativaksi. Paitsi että se edellytti transsendentaalifilosofian luonteen käsittelemistä, vaati se myös sen selvittämistä, millainen Wittgensteinin lähestymistapa sitten on ellei transsendentaalifilosofinen. Pelkkä negatiivinen vastaushan ei olisi kenellekään kovin tyydyttävä. Tarkoitukseni oli kirjoittaa tästä asiasta lähinnä itselleni ja keskustelukumppaneille, mutta taustatyöksi tarkoitettu projekti paisui vähitellen itsenäiseksi tutkielmaksi. G. H. von Wrightin ehdotuksesta

päätin muokata tekstin liseniaattityöksi, vaikka tarkoitukseni ei alun perin ollutkaan suorittaa kyseistä tutkintoa. Muut tutkintoon vaadittavat opintosuoritukset haalin kasaan esseiden avulla, niiden joukossa myös pidempi teksti, joka perustui Avoimessa yliopistossa pitämiini Wittgensteinia ja kognitiotieteen perusteita käsitteleviin luentoihin. Vuoden 1998 alusta sain tutkimukseeni vihdoin rahoitusta Koneen säätiöltä, joka myönsi minulle kolmivuotisen apurahan. Syksyllä 1997 aloittamani hakemusputki oli näin tullut palkituksi yhden kokonaisen säätiökierroksen jälkeen.

André Mauryn neuvosta ja tuella hain Oxfordin yliopistoon, St. John's Collegen viettäakseni siellä vuoden vierailevana opiskelijana. Suunnitelmana oli tavanomaiseen tapaan hankkia kokemusta ulkomailta ja kohentaa kielitaitoa. Keskeisenä motivaationa oli myös mahdollisuus keskustella St. John'sissa työskentelevän Wittgenstein-tutkijakaksikon Gordon Bakerin ja Peter Hackerin kanssa. Rahoituksen lukukausimaksuihin sain järjestymään Suomen akatemialta ja syksyllä 1999 oli aika lähteä. Juuri ennen lähtöä jätin sisään liseniaattitutkielman. Tarkasteluni lopputuloksena oli, että vaikka Wittgensteinin varhainen filosofia kenties voitaisiinkin tietyin varauksin ymmärtää transsendentaalifilosofisesti, ei tällainen tulkinta sovi hänen myöhemmän filosofiaansa. Näkemyksen tueksi esitetyn argumentin osana hahmottelin ei-transsendentaalifilosofista tulkintaa Wittgensteinin myöhäisfilosofiasta, johon sisältyy jo eräitä myöhemmin väitöskirjassani esitetyn tulkinnan keskeisiä ideoita.

Oxfordissa aloitin varsinaisen väitöskirjan kirjoittamisen englanniksi. Tässä vaiheessa olin myös tullut tulokseen, että Wittgensteinin filosofiaesityksessä olisi kylliksi käsiteltävää yhtä väitöskirjaa varten ja kognitiotieteeseen liittyvät kysymykset oli pakko jättää myöhemmäksi. Ohjaajakseni St. John'sissa tuli Baker. Jostain syystä olin aina kuvitellut hänen olevan Baker-Hacker kaksikosta se osapuoli, joka omasi perinteisemmät filosofiaa ja logiikkaa koskevat näkemykset, enkä tässä vaiheessa vielä tuntenut hänen myöhempiä artikkeleitaan 1990-luvulta. Kuvitelmani Bakerista osoittautui kuitenkin vääräksi. Kun tähän asti olin keskusteluissa tyypillisesti joutunut keskittymään Wittgenstein-näkemykseni oikeuttamiseen ja puolustamiseen, oli tässä vihdoin joku, joka löysi samoja, uudenlaisia ajatuksia Wittgensteinin teksteistä. Ensimmäistä

kertaa pystyin keskustelemaan lisensiaattitutkielmassa hahmotelluista ajatuksista suopeassa ilmapiirissä. Poistuin ensitapaamisestamme riemuissani ja liihottelin kotiin noin metrin jalkakäytävän yläpuolella.

Yleisemminkin Oxford osoittautui filosofisesti antoisaksi. Filosofisten tapahtumien määrä oli jotakin muuta kuin Helsingissä. Nopeasti löysin myös keskustelukumppaneita. Vanhojen rakennusten kauneus vaikutti minuun vahvasti ja olin kiitollinen päästyäni kokemaan tämän kaiken. Ensimmäisenä lukukautena osallistuin Stephen Mulhallin pitämään Wittgenstein- seminaariin New Collegessa ja samaan paikkaan kuljin seuraavana lukukautena kuulemaan hänen Heidegger-luentojaan. Suurimman osan ajasta vietin kuitenkin väitöskirjaa kirjoittaen St. John'sin kirjastossa, joka oli Wittgensteinia koskevan kirjallisuuden osalta erinomaisesti varustettu. Bakerin kanssa vakiinnutin ohjaussuhteen, jonka puitteissa tapasimme noin joka toinen viikko käsitelläksemme jotakin kirjoittamaani lukua tai luvun osaa. Aloin pian tavata säännöllisesti myös Hackeria keskustellaksemme Wittgensteinista. (Von Wright oli tarjoutunut kirjoittamaan hänelle tulostani, mutta ilmeisesti Hacker ei koskaan saanut kirjetä.) Tässä vaiheessa minulle valkeni, että onni oli potkaisut minua. Bakerin ja Hackerin Wittgenstein-yhteistyö oli jonkin aikaa sitten päättynyt erimielisyyksiin Bakerin kyseenalaistettua tulkinnan, jonka he olivat esittäneet yhteisissä kommentaarikirjoissaan. Hacker jatkoi entisellä linjalla. Minulle mahdollisuus keskustella molempien kanssa oli paras kuviteltavissa oleva mahdollisuus. Yhtäältä sain Bakerin kanssa rakentavasti miettiä uudenlaiseen Wittgenstein-tulkintaan liittyviä kysymyksiä. Toisaalta sain Hackerilta tarkkaa kritiikkiä, jonka avulla pystyin parantamaan heikkouksia argumentaationsani. Tällä ei ollut mitään tekemistä Helsingissä saamani säästeliään ohjauksen kanssa.

Joidenkin unettomien öiden jälkeen helmikuussa tulin päätökseen yrittää jäädä Oxfordiin ja väitellä sieltä. Syynä oli ennen kaikkea ohjaus, mutta olin myös pettynyt, koska lisensiaatintyöni tarkastajat eivät mielestäni olleet ymmärtäneet sitä eikä arvosana vastannut odotuksiani. En halunnut väitöskirjan kokevan samaa kohtaloa. Sain kuitenkin tietää, että tässä vaiheessa hakuaika seuraavalle vuodelle oli jo umpeutunut. Samalla minulle kerrottiin, että vierailevana opiskelijana oli mahdollista olla vain vuoden verran. Pettymys iski hetkeksi. Yllätyksekseni Oxfordin

yliopiston rakenne tarjosi kuitenkin porsaanreiän. Tämä liittyi St. John's Collegen poikkeukselliseen tapaan kutsua myös vierailevat opiskelijat nk. matrikulaatio-seremoniaan, jossa kirjahattuihin ja kappuihin pukeutuneet opiskelijat otetaan collegen jäsenyyden lisäksi myös yliopiston jäseniksi. Tämän myötä minulla oli sittenkin mahdollisuus jäädä toiseksi vuodeksi – kunhan latoisin lukukausimaksun pöytään. Toinen onnekas sattuma liittyi tähän. Olin nimittäin erheen kautta hakenut ja saanut Suomen akatemialta enemmän rahaa kuin mitä tarvittiin yhden vuoden lukukausimaksuun. Minulle myönnettiin oikeus käyttää ylijääneet rahat seuraavan vuoden lukukausimaksuihin, minkä ne melkein kattoivat.

Kesän jälkeen palasin Oxfordiin, missä opiskelukuviot jatkuivat entiseen tyyliin: kirjoitustyötä aamusta iltaan, mielen virkistykseksi kevyt luento-ohjelma ja tiiviitä keskusteluja Bakerin ja Hackerin kanssa. (Tänä vuonna osallistuin mm. Bakerin Frege-luennoille.) Majoitukseksi tuli ankea college-huone, jossa wc ja suihku olivat kaksi kerrosta alempana. Yhteisjääkaappi söi sinne laitettut ruoat. Ilopillkuna oli huoneita siivoava vanha paikallinen nainen, joka tarinoi kahinoista kaupunkilaisten ja yliopistolaisten välillä. Ymmärsin kaupunkilaisten antipatioita ylimielistä yliopistoväkeä kohtaan.

Tällä kertaa varmistin, että jättäisin hakemuksen yliopistoon ajoissa. Rahoituksesta oli kuitenkin tullut jälleen ongelma, koska Koneen apuraha päättyi vuoden 2000 lopussa. Jotenkin sinnittelin silti kevääseen, jolloin Öflundin säätiö armahti minua pienellä rahalla. Tässä vaiheessa mielessä oli kuitenkin jo myös seuraavien vuosien rahoitus, sillä keväällä sain odotetun kirjeen hyväksymisestä tohtoriohjelmaan. Tässä yhteydessä kuulin, että filosofinen tiedekunta oli melkein myöntänyt minulle rahat lukukausimaksuihin, mutta olin tullut kilpailussa toiseksi. Lukuvuoden päättyessä jouduin näin toistamiseen lähtemään Suomeen tietämättä pystyisinkö palaamaan. Sitäkin suurempi oli ilo kesällä, kun kuulin että AHRB (nykyinen AHRC) oli myöntänyt minulle rahat lukukausimaksuihin. Elämiseen hain kiivaasti rahaa suomalaislähteistä.

Seuraavana lukuvuonna viralliseksi ohjaajakseni tuli minulle tuntemattomasta syystä Hacker. Jatkoin keskusteluja edelleen myös Bakerin kanssa, mutta vuoden mittaan ne muuttuivat harvemmiksi. Kävi ilmi, että Baker sairasti ihosyöpää ja lopulta kommunikaatiomme jäi kirjalli-

seksi. Hackerin kanssa keskustelumme sitä vastoin tiivistyivät. Tapasimme viikoittain, jopa lauantaisin. Tämä kehitys liittyi ennen kaikkea siihen, että Wittgenstein-tulkintojemme eriävyydet olivat käyneet selvemmiksi. 2002 keväällä Hacker yllättäen totesi, ettei hän katso pystyvänsä enää opettamaan minulle mitään. Olin tästä ihmeissäni, koska opin paljon koko ajan. Keskusteluja oli myös koko ajan käyty herrasmiesmäisessä hengessä ja siksikin Hackerin reaktio oli yllätys. Hän antoi minulle kolme vaihtoehtoa: a) joko vakuuttaisin hänet tulkintani oikeellisuudesta ja siis hänen tulkintansa virheellisyydestä, b) muuttaisin tulkintaani hänelle sopivaksi tai c) vaihtaisin ohjaajaa. Vaikka ymmärsin vaihtoehdon a) käytännössä toivottomaksi, yritin sitä mahdollisimman rakentavassa hengessä. Tätä kautta päädyimme vaihtoehtoon c), koska itse en ollut valmis aloittamaan työtä alusta ja kirjoittamaan jotakin, mitä en usko. Luonnollinen valinta olisi tietysti ollut palata Bakerin ohjaukseen, mutta tämä ei ollut enää mahdollista hänen sairautensa etenemisen johdosta. Baker kuoli kesällä 2002 vain 62-vuotiaana. Siunaustilaisuus pidettiin St. John'sin kappelissa.

Jos ei ajatella Bakerin surullista kohtaloa, minulle ohjaajan menettäminen aiheutti tietenkin suurta stressiä. Olin nyt ehtinyt työn loppusuoralle ja ohjaajavaihtoehdot olivat melko vähissä esim. Stephen Mulhallin suunnatessa Bostoniin tutkimusvapaalle. Pohdittuani asiaa yhdessä Director of Graduate Studiesin kanssa päädyimme pyytämään ohjaajakseni Bill Childia. Näillä eväin lähdin taas kesäksi Suomeen. Tavalliseen tapaan rahoituskin oli loppumassa. Olin saanut pienehkön apurahan jouluna 2001 Suomen Akatemialta, mutta seuraavan vuoden rahoittamiseen siitä ei enää riittänyt. Tässä vaiheessa rahoituskatkojen aikana nostamani opintotukikin päättyi lopullisesti ja samalla opintolainahanat sulkeutuivat. Niinpä lähdin syksyllä 2002 takaisin Oxfordiin pankista haetun kulutusluoton turvin. Tämä osoittautui autoa paremmaksi sijoitukseksi, mutta ei tuolloin varsinaisesti helpottanut paineisiin. Marraskuussa avuksi tuli onneksi vielä Wihuri pienellä mutta tärkeällä summalla.

Bill Childin kanssa asiat lähtivät sujumaan hyvin. Hän katsoi asioita enemmän ulkopuolisesta perspektiivistä, ei Wittgenstein-kiistan keskeistä, mikä oli minulle hyödyllistä tässä vaiheessa. Tulkintaani liittyvien asioiden selittäminen hänelle auttoi minua vielä selventämään sen esi-

tystä ja Child puolestaan selitti minulle englannin pilkutusta. Hänen suostumuksellaan hain lupaa jättää väitöskirja sisään tavanomaista aiemmin, koska tässä vaiheessa olin ollut varsinaisessa tohtoriohjelmassa vasta 1,5 vuotta. Lupa myönnettiin ja joulun alla rupesimme pohtimaan mahdollisia tarkastajia. Päädyimme Marie McGinniin ja Stephen Mulhalliin; ensimmäinen nk. ulkoiseksi ja toinen sisäiseksi tarkastajaksi. He suostuivat ja maaliskuussa 2003 jätin väitöskirjan sisään.

Väittelyyn Oxfordissa liittyy tiettyjä jännitystekijöitä, jotka puuttuvat pohjoismaisesta perinteestä. Väitöstilaisuus on yksityistilaisuus, jossa ovat läsnä vain tarkastajat ja kandidaatti. Muita todistajia tapahtumille ei ole. Oxfordissa tarkastajien lausunto voidaan myös julistaa salaiseksi, jolloin kandidaatti ei saa sitä nähtäväkseen. Näin on käsittäkseni mahdollista tulla hylätyksi saamatta koskaan tietää hylkäämisen syytä. Lisurin vastaanoton takia ja Hackerin potkaistua minut ohjauksestaan tulkintaerimielisyyksien vuoksi olin tullut hyvin tietoiseksi filosofisten arvostelmien valtautuvuuksista. Väitöspäivässä oli siis aitoa koitoksen tuntua. Tiikusade ei ollut ensimmäisenä mielessäni polkiessani kohden Mulhallin työhuonetta kaapu ja hippitukka lepattaen.

Viva voce sujui kuitenkin loistavasti. Heti aluksi tarkastajat kertoivat, että kumpikin piti väitöskirjaani erittäin hyvänä ja että ainoana ohjelmanumerona olisi keskustella siitä tunnin verran. Ei siis kandidaatin kidutusta ja/tai teurastusta; sain rentoutua ja nauttia keskustelusta. Hupaisaksi tilanne kävi, kun ulkoinen tarkastaja keskustelun tuiskeessa alkoi selittämään ja puolustamaan Wittgenstein-tulkintaani sisäiselle tarkastajalle, joka yritti esittää kriittisiä pointteja. Periaatteessa sisäisen tarkastajan pitäisi olla kandidaatin puolella ulkoisen tarkastajan mäiskinessä. Koska McGinn oli ymmärtänyt asian kuten olin sen tarkoittanutkin, ja teki hyvää työtä näkemysteni selittämisessä, ei minun eräässä vaiheessa tarvinnut muuta kuin hymyillä ja nojata taaksepäin sohvalle. Väitöskirja hyväksyttiin parhaalla arvosanalla; sellaisenaan ilman korjauksia. Oli vielä kevät palatessani Helsinkiin.

Elo ei väitöksen jälkeen muuttunut helpoksi. Riemuvoittoani seuraava koettelemusten kevät ja kesä olivat vielä pahempaa taloustaistelua kuin tohtoritaipale. Heinäkuussa aloitin puolipäiväisen pestin Thomas Wallgrenin tutkimusassistenttina, mutta tili ja lailliset tuet eivät vuokran ja lasten elatusmaksun jälkeen riittäneet edes puhelinlaskuun. Jo

ennen väittelyä olin alkanut tehdä töitä moraalifilosofiaan liittyvän tutkimussuunnitelman eteen, johon sain marraskuussa nk. puolikkaan tai 6 kk apurahan. (Tuolloin 7000 €! On epäselvää miten sillä omistaudutaan tutkimukselle puoleksi vuodeksi.) Tammikuussa 2004 vaelsin rahan perässä pariksi kuukaudeksi Bergeniin ja syksyllä kuudeksi kuukaudeksi Chicagoon Fulbrightilla. Sittemmin asiat ovat lähteneet sujumaan. Vielä yhden köyhyyden kesän jälkeen aloitin syksyllä 2005 Akatemian tutkijatohtorina. Nytemmin myös väitöskirjaan perustuva esikoisopukseni *The Struggle Against Dogmatism* on julkaistu (Harvard UP, 2008). Jo ennen ilmestymistään kirja auttoi minua saamaan viran University of East Angliassa, Norwichissa, jossa työskentelen nykyisin yliopistolehtorin virassa. Keskeinen syy Britanniaan takaisin päätymiselle on pätkätyöläisen karu osa Suomessa. Olen miettinyt mutten vielä ymmärtänyt tätä: vaikka valtio on valmis kouluttamaan ihmisiä, ei se tunnu lainkaan kiinnostuneelta hyötymään heidän työpanoksestaan tai veromarkoistaan. Mitään varsinaisia akateemisia uramahdollisuuksia ei Suomessa ole. Jos onnea on, tippuu yhden apurahan jälkeen toinen, mutta rahoitusmahdollisuudet on nopeasti koluttu läpi, eikä pysyvän viran saanti ole käytännössä mahdollista. On arvoitus, miten tällaisessa tilanteessa on tarkoitus elää ja luoda innovaatio-suomelle. Ilomielin olisin antanut jotain takaisin siitä, mitä olen kotimaalta saanut, sillä jos valtio ei olisi perustutkintoani maksanut, olisin tuskin voinut opiskella filosofiaa – tai väitellä Oxfordissa. Nyt päädyin kuitenkin monien lailla vuotamaan aivoni ulkomaille.

University of East Anglia

Arto Laitinen

YTT, dosentti

s. 30.4.1969, väitös 13.9.2003

Vastaväittäjä: professori Ruth Abbey

Kustos: professori Eerik Lagerspetz

Kirjan otsikko: Strong Evaluation
without Sources. On Charles Taylor's
Philosophical Anthropology and
Cultural Moral Realism

Arvostusten merkityksestä, Jyväskylässä

Mistä tuli heräte ryhtyä opiskelemaan filosofiaa? Vahva polte ryhtyä ajattelemaan asioita jollain tapaa perinpohjaisesti syntyi pari vuotta lukiosta pääsemisen jälkeen Pentti Linkolan kirjasta *Johdatus 1990-luvun ajatteluun*. Siinä esitettiin vaatimus ajatella asiat loogiseen loppuunsa asti, ja tuotiin värikkäästi ilmi vallitsevan teknis-taloudellisen elämänmuodon moninainen sietämättömyys. Kirjassa esiin tulleet faktat sinänsä eivät olleet minulle uusia, mutta nyt ne tuntuivat esittävän henkilökohtaisen vaatimuksen tehdä jotain.

Haluaisinko liittyä Linkolan parhaamien ”nappisilmäisten insinöörien” joukkoon tuhoamaan elonkehän pyhää monimuotoisuutta? En toki. Ekologian opiskelu voisi olla avuksi sen ajattelemisessa mitä luonnon suojeleminen oikeastaan vaatii, yhteiskuntatieteiden opiskelu voisi olla avuksi sen ajattelemisessa, mikä saa ihmiset tekemään sitä mitä tekevät, toimittajan toimessa saattaisi päästä kirjoittamaan tärkeistä asioista. Päädyin kuitenkin opiskelemaan filosofiaa, josta arvelin epämääräisesti olevan apua ajattelussa ylipäätään, ja esimerkiksi sen arvioimisessa, josko ihmisiä sentään sai tappaa luonnon monimuotoisuuden nimissä, kuten Linkola ehdotti. Erityisen polttava kysymys liittyi havaintoon, että järkevät ihmiset pyrkivät kaikenlaisiin päämääriin ottamatta huomioon

elonkehän monimuotoisuuden arvoa, jota Linkolan johdattamana pidin sentään pyhänä. Tämä havainto vaati pohtimaan: mistä ihmisten vakaumuksissa ja arvostuksissa on kyse? Ovatko ne vain subjektiivisia näkemyksiä vai voivatko jotkut niistä olla objektiivisia siten, että niitä koskien voi olla väärässä? Ainakin omasta näkökulmastani käsin vaikutti, että oma entinen näkemys oli ollut jotenkin huonompi ja pinnallisempi – tuntui olevan selvää, että jos on muuttanut mieltään, niin ainakin periaatteessa joko uusi tai vanha kanta voi olla parempi. Oliko tämä vaikutelma vain illuusio?

Hain opiskelemaan filosofiaa ajatuksella, että parin vuoden kuluttua voisin vaihtaa pääainetta. Filosofian opiskelun aloitti Jyväskylässä tuona vuonna 1990 vain viisi opiskelijaa, ja puolen vuoden kuluttua enää Heikki Ikäheimo, Timo Lilja ja minä jatkoimme; sivuaineopiskelijoita oli kymmenittäin. Samana vuonna aloitettiin Tampereella filosofian opiskelijoiden vuosittaiset tapaamiset, jossa kävin tuolloin ainoana jyväskyläläisenä ja pidin innostuneen esitelmän filosofian kaikinpuolisesta tärkeydestä.

Opettajakunta Jyväskylässä oli tuohon aikaan laaja ja monenkirjava eikä – rivio opiskelijalle syntyvän vaikutelman mukaan – nauttinut kaikin osin arvostusta muiden filosofian laitosten silmissä. Peruskurssien opettajia olivat professori Reijo Wilenius, Veli Verronen, Pellervo Oksala, Kari Turunen ja Seppo Sillman sekä tärkeimmäksi opettajaksi sittemmin tullut Jussi Kotkavirta. Erikoiskursseja pitivät Matti Kosonen, Unto Tähtinen, Antti Arvola, Rauno Huttunen, Jussi Vähämäki, Martin Kuseler, Markku Kekäläinen, Timo Laine ja Petri Kuhmonen, ja opinto-ohjauksesta vastasi filosofisia keskusteluja kaihtamaton Eeva Sillman.

Kolmantena opintovuonna aloin opiskella journalistiikkaa, mutta jatkoin myös filosofian kurssien suorittamista. Kotkavirran kurssilla Hegelin *Hengen fenomenologiasta* filosofian vetovoima näyttäytyi uudella tavalla. Kurssilla oli rinta rinnan eri laitosten tutkijoita ja perusopiskelijoita etunenässä Ossi Martikainen ja Heikki Ikäheimo, ja kurssin oheislukemisto olisi ollut loputon – se toimi hyvänä johdatuksena siihen, kuinka vaativaa filosofia voisi olla. Myös Veli Verrosen kurssi Kuhnin tieteenfilosofiasta sekä Timo Laineen kurssi fenomenologiasta olivat keskeisiä innostajia. Jussi Kotkavirran väitöstilaisuus 1993, ja kutsu Ludwig Siepin kunniaksi järjestettyyn karonkkaan olivat varmaankin

ensimmäisiä kiinnostuksen herättäjiä väitöskirjatyötä kohtaan, ja Jussista tulikin myöhemmin luontevasti sen ohjaaja.

Joululomalla kirjastosta lainaamani Charles Taylorin kirjoitukset upposivat hyvin möyhennettyyn maaperään: Taylor kommentoi laaja-alaisissa teksteissään jokaista niistä filosofeista tai ajatussuuntauksista, joista olin jotain kuullut ja joista olin jossain määrin innostunut, mutta olin ehtinyt sulattamaan kuulemani enintään puoliksi. Muutaman vuoden opiskelun jälkeen Hegel, Kant, Rawls ja kommunitaristit, ekofilosofia, Kuhn, Foucault, Habermas ja kriittinen teoria, Wittgenstein, Heidegger ja 1900-luvun fenomenologia olivat varsin jäsentymättöminä mielessäni. (Nk. analyttisen filosofian perusteita Jyväskylässä käymilläni kursseilla oli vain raapaistu; Fregen, Russellin ja Mooren tuotannosta oli sentään joitain mainintoja). Taylor onnistui sanomaan kaikista näistä jotain jollain tapaa vakuuttavaa tai auttavaa. Taylor päätyikin sittemmin väitöskirjani aiheeksi.

Filosofian jatko-opintojen aloittamisen kannalta ratkaisevaa oli kuitenkin vuosi vaihto-opiskelijana Kentissä Canterburyssa lukuvuonna 1994–1995. Viidennen vuoden opiskelijana pääsin *graduate school*-ohjelmaan, jollaiset sittemmin ovat yleistyneet Suomessakin. Puoli vuotta seminaareja ja puoli vuotta ”dissertaation” tekemistä johtivat *Master of Arts* -tutkintoon. Kohtelu jatko-opiskelijana sai vakuuttamaan väitöskirjan tekemisen kiinnostavuudesta, jos siihen vain olisi mahdollisuus. Simon Glendinningin lukupiiriä Wittgensteinin *Filosofista tutkimuksista*, moraalifilosofi Richard Normanin kurssia Alasdair MacIntyren *After Virtuesta*, marxisti Sean Sayerin luentoa yhteiskuntafilosofian historiasta, ja Marxin elämäkerturina tunnetun David McLellanin kotonaan pitämää *lentils*-seminaaria (jossa oli kutsuttuina puhujina lähinnä analyttisiä marxisteja ja jossa oli tarjolla punaviiniä ja linssikeittoa, mistä seminaarin nimi) sekä filosofiopiskelijoiden minibusmatkaa Prahaan opiskelijakonferenssiin voi muistella varsin lämpimästi. Pidin ensimmäisen esitelmäni 1995 Prahassa aiheesta ”Wittgenstein and Seeing-As”, ja toisen Leedsissä Seiriol Morganin järjestämässä jatko-opiskelijakonferenssissa Taylorin ja MacIntyren käsitksistä modernisaation luonteesta.

Filosofisen tutkimuksen ensikoetus oli MA-työn tekeminen. Sean Sayers luki kärsivällisesti viikoittain viiden sivun mini-esseitäni. Olin

epävarma saisinko englanninkielistä opinnäytettä vaaditussa ajassa tehtyä, joten olin ehdottanut tällaista järjestelyä tajuamatta kuinka poikkeuksellista se oli – monet saivat vain yhden palautekierroksen viikoittai-viikoittaisesta tapaamisesta puhumattakaan. Olin toki innostunut ja palautteelle altis ohjattava, joten Seankin taisi pitää tapaamisista. Sähköposti oli tuolloin uusi asia ja Heikki Ikäheimon kanssa kävimme päivittäistä keskustelua pääasiassa filosofiaan liittyvistä kysymyksistä – Heikki teki graduaan Suomessa ja minä Canterburyssa. MA-työssä *Evaluative Frameworks and Rationality* tarkastelin Taylorin ja MacIntyren näkemyksiä arvostusten rationaalisuudesta tai oikeutuksesta.

Palattuani Jyväskylään ajatukseni oli tehdä pro gradu ja valmistua filosofiasta. Sain kuitenkin kuulla, että Suomen liittyttyä EU:hun tutkinto Kentistä vastasi suomalaista tutkintoa, joten en voisi tehdä toista tutkintoa samasta pääaineesta – sen sijaan voisin tehdä suoraan jatko-opintoja. Pääsin 1996 ensin filosofian laitoksen harjoittelijaksi (ja jaoin huoneen opiskelujaan aloittavan projektityöntekijän Olli-Pekka Moision kanssa; myöhemmin olimme yliassistenttina ja assistenttina samalla laitoksella). Laitoksen professoriksi oli tullut Eerik Lagerspetz, jonka aikana Jyväskylä alkoi palata filosofian laitokseksi, jossa yritettiin tehdä kansainvälisesti noteerattavaa tutkimusta. Veli Verrosen lisäksi lehtoriksi nimitettiin Jussi Kotkavirta, yliassistentiksi Mikko Yrjönsuuri ja assistentiksi Heikki Ikäheimo. Vuoden 1997 SFY:n kollokvio ”Yhteisö” oli merkki integraatiosta muihin laitoksiin ja myöhemmät konferenssit ”On the Nature of Social and Institutional Reality” sekä ”Dimensions of Personhood” merkkejä kansainvälistymisestä.

1996 sain kolmeksi vuodeksi väitöskirjatutkijan paikan Risto Eräsäaren, Eerik Lagerspetzin ja Jussi Kotkavirran projektista ”Liberalismi, kommunitarismi ja demokratia”, mikä käytännössä varmistui, että ryhtyisin tekemään väitöskirjaa. (Samaan aikaan hain toimittajan paikkaa Jylkkäristä, mitä en saanut, joten en joutunut kummemmin valitsemaan). Sen päätyttyä 1999 olin puoli vuotta ilman rahoitusta ja sen jälkeen tein väitöskirjani loppuun Suomen Kulttuurirahaston ja Jyväskylän yliopiston rahoittamana.

Kotkavirran opastuksella rajasin väitöskirjani Charles Tayloriin. Etsin artikkeleita *Philosopher’s Indexin* cd-version ja kaukolainapalvelun avulla, sähköisiä artikkeleita ei ollut saatavilla vielä muutamaan vuo-

teen. Pidin ensimmäisenä vuonna mm. esitelmän yhteisöllisyydestä Taylorin moraaliteoriassa SFY:n ”Yhteisö”-kollokviossa, ja jännitin debyyttiesitelmää melkoisesti. Väitöskirjantekijänä pidin myös lukuisia kursseja, ensimmäisiä opetuksiani oli työseminaari Philip Pettitin kirjasta *Common Mind* ja luento Ossi Martikaisen kanssa normatiivisuuden luonteesta.

Jatko-opiskelijana osallistuin lukuisille kursseille eri yliopistoissa. Valtakunnallisen tutkijakoulun merkitys oli aivan keskeinen – sen ansiosta Jyväskylään saatiin kansainvälisiä vieraita pidemmille visiiteille, ja osallistuin itse kursseille Turussa (Gary Watson, John Carriero) ja Helsingissä (Philip Pettit, Lilli Alanen), sekä kahdesti Oslossa (Henry Allison). Merkittäväksi osoittautui myös Thomas Poggen vierailu Jyväskylässä. Hän ehdotti, että voisin vierailla Columbian yliopistossa, ja Akatemian projektirahoitus mahdollistikin vierailun.

Lukuvuoden 1998–1999 olin New Yorkissa, mikä oli varsin rikas kokemus, joskin sen aikana korostui enemmän asioiden opiskelu kuin oman tekstin tuottaminen. (Toivottavasti jatkossakin väitöskirjantekijöillä on mahdollisuus vastaavaan väitöskirjan kirjoittamispaaineiden alla.) Nimekkäiden filosofien ”brainspottingia” ei New Yorkissa voinut vastustaa. Esimerkiksi Isaiah Berlinin muistoksi järjestetyssä kollokviiossa puhuivat omien teemojeni kannalta keskeiset Charles Taylor, Ronald Dworkin, Bernard Williams, Michael Walzer ja Thomas Nagel. Vierailuluentoja New Yorkissa pitivät mm. Derek Parfit ja Michael Smith. Pääsy Jeremy Waldronin kutsumana Charles Taylorin kanssa päivälliselle kruunasi vuoden hienosti. Vierailu Northwestern Universityn Hegel-kokouksessa, jossa puhujina olivat mm. Jürgen Habermas, Richard Rorty, Charles Taylor, John McDowell ja Robert Brandom, oli myös varsin mieleenpainuva.

Kaikkein vaikuttavinta oli kuitenkin osallistuminen seminaareihin, joissa oppimateriaalina oli tekeillä oleva kirja. Niissä sai lähituntuman siihen, miten tutkimus ja opetus yhdistyvät parhaimmillaan. Kurssveja pitivät Philip Pettit (*A Theory of Freedom*), Carol Rovane (*The Bounds of Agency*), Joseph Raz (*Value, Respect and Attachment*), Brian Barry (*Culture and Equality*), Thomas Pogge (*World Poverty and Human Rights*) ja Jeremy Waldron (*God, Locke and Equality*).

Uusien virikkeiden myötä väitöskirjasuunnitelma paisui painajaismaisesti joka suuntaan, vitsailin sen työnimenä olevan ”Taylor and everything”, ja vuonna 2000 tein liseniaatintyöni. Tarkastajana toiminut Juha Sihvola antoi asianmukaisen tiukkaa palautetta: hyvän väitöskirjan ainekset ovat kasassa, mutta toistaiseksi kyseessä on vasta kasa artikkeleita. Münsteriläisten (Ludwig Siepin assistenttien) Michael Quanten ja Christoph Halbigin opetusvierailut Jyväskylässä innostivat meitä Heikki Ikäheimon kanssa vierailemaan Münsterissä yhden lukukauden ajan 2000–2001.

Väitöskirjan vaatimusten muuttuminen kolmen-neljän vuoden hankkeiksi ei kannaltani toiminut. Kaikki jatkokoulutuskursseilla ja Columbiassa ja Münsterissä kohtaamani vaati sulattelua, ja lisäksi kiinnostuin narratiivisesta identiteetistä ja Paul Ricoeurista (Pekka Kainismaan ansiosta), itseyden ja persoonuuden teemasta laajemminkin (Jussi Kotkavirran ja Michael Quanten avustuksella), vastavuoroisesta tunnustuksesta ja Axel Honnethista (Jussi Kotkavirran ja Heikki Ikäheimon ansiosta) ja moraalirealismista (Halbigin ansiosta). Kirjoitin näistä erinäisiä tekstejä, jotka toimivat väitöskirjani pohjana. Keskeisenä kysymyksenä säilyi arvostusten ja moraalisten näkemysten mielekkyys ja kritisoitavuus.

Charles Taylorin kirjoitusten hyödyllisyyttä näiden eri teemojen kannalta arvostin vaihtelevalla tavalla, mutta pidin kiinni ajatuksesta, että tutkin myös mitä Taylor on sanonut näistä asioista. Kirjoitin väitöskirjaksi monografian, jossa ensin esittelen Taylorin ”vahvan arvostamisen” käsitteen, sen jälkeen tarkastelen sen relevanssia itseyden, persoonuuden, inhimillisen toiminnan ja vastavuoroisen tunnustamisen kannalta. Kukin luku näistä tarkastelee itsessään kiinnostavaa teemaa, mutta monografian lukuja niistä tekee teeman tarkastelu nimenomaan vahvan arvostamisen näkökulmasta. Toinen osa sisältää useita lukuja ja tarkastelee moraalirealismia tai realismia arvostuksia koskien ja lukuisia muita arvoja koskevia kysymyksiä, etääntyen ajoittain Taylorin näkemyksistä enemmänkin. Tuloksena oli vanhanaikainen tai saksalaismallinen väitöskirja, joka sai sittemmin Suomalaisen Tiedeakatemian väitöskirjapalkinnon. Vastaväittäjä oli Taylorin oppilas ja Taylorista kirjan kirjoittanut Ruth Abbey; esitarkastajina niin ikään Taylorista

kirjan kirjoittanut Nicholas H. Smith sekä oman laitoksen professori Eerik Lagerspetz.

Väitöskirjan kirjoittaminen oli antoisaa verrattuna artikkelien kirjoittamiseen – mitään yksityiskohtaa ei tarvinnut tilasyistä jättää pois. (Kirjan rakennetta hahmotellessani muistan katselleeni kirjastossa mm. Jussi Kotkavirran, Veli Verrosen ja myös turkulaisen Jussi Haukiojan, jota en siihen aikaan ollut tavannut, väitöskirjoja, joiden hyvin erilaiset rakenteet antoivat ideoita omani jäsentämiseen.) Kirjan viimeistelyyn mennyt kevät kului melko ahdistuneesti kirjoittamisen parissa ja kirjan lähettäminen vastaväittäjän luettavaksi oli helpottavaa – sen jälkeen itse väittelemiseen suhtauduin jotenkin kevyemmin. Muistan ihmetelleeni, että vastaväittäjien tai esitarkastajien ohjeistamiseksi ei tuolloin ollut juurikaan kirjoitettuja ohjeita – ilmeisesti oletus oli että he ovat itse väitelleet, joten tietävät mistä on kyse, mutta ulkomaisten tarkastajien osaltahan tämä ei pidä paikkaansa.

Väitöstilaisuus 13.9.2003 seminaarimäen Villa Ranassa alkoi sukulaisen, ystävien ja kollegoiden edessä hermostuneesti ja hieman takellellen – en ollut riittävästi panostanut alun 20 minuutin lektion harjoitteluun. Vastaväittäjä ilmoitti, että kysyy vaikeimmat ja vakavimmat kysymykset heti alussa, jotta voisi parin tunnin kohdalla lopettaa ja antaa loput kommentit jälkikäteen. Niin hän myös teki ja keskustelu sujui rennosti ja päättyi parin tunnin jälkeen. (Periaatteessa tietysti väitöstilaisuudessa täytyisi tuoda esiin kaikki arvosteluun vaikuttavat näkökohdat, jotta väittelijä saisi mahdollisuuden puolustautua, mutta tässä tapauksessa rannalle jääneet kommentit olivat arvosteluun vaikuttamattomia pikkuseikkoja.) Karonkka Jyväskylän harjulla sijaitsevassa ravintola Vesilinnassa oli mitä hauskin ja jatkoille päädyttiin vielä läheiseen ravintolaan, jossa esiintyi sittemmin menehtynyt Aki Sirkesalo.

Väittelemisen jälkeen olen jatkanut tutkimusta väitöskirjan aiheista. Väittelyn jälkeen meni jokunen vuosi ennen kuin tarjosin väitöskirjaan perustuvaa kirjaa kaupallisille kustantajille ja se ilmestyi lopulta 2008 De Gruyterin kustantamana. Lyhyemmän suomenkielisen kirjan Tayloria koskien sain julkaistua Gaudeamuksen kustantamana 2009. Väitöskirjan aiheisiin liittyen olen julkaissut myös joitain artikkeleita, joista eräs (Nick Smithin kanssa yhdessä kirjoitettu artikkeli solidaarisuudesta) ilmestyi Taylorin kommenttien kera. Olen hoitanut kolme vuotta

yliassistentin virkaa Jyväskylän filosofian yksikössä, jossa olen myös dosentti, ja olen ollut vuoden vierailevana tutkijana Oxfordissa ja Readingissä, sekä kolme vuotta tutkijana Helsingin yliopiston tutkijakollegiumissa. Sen jälkeen siirryn Jyväskylään hoitamaan yliopistonlehtorin tointa.

Jyväskylän yliopisto

Tarja Kallio-Tamminen

FT, kouluttaja, tietokirjailija
s. 14.3.1955, väitös 11.6.2004

Vastaväittäjät: professori Kari
Enqvist ja dosentti Paavo Pylkkänen
Kustos: professori Gabriel Sandu
Kirjan otsikko: Quantum
Metaphysics, the Role of Human
Beings within the Paradigms of
Classical and Quantum Physics

Luonnonfilosofian haaste

Miten minusta tuli minä? Siihen kysymykseen tuskin kukaan voi tyhjentävästi vastata, mutta pyyntö kirjoittaa pienoiselämäkerta tähän antologiaan oli tervetullut. Viisikymppisenä ihmisen on aika tehdä jonkinlaista välitilinpäätöstä elämästään – vaikka vain hahmottamalla niitä moninaisia tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet niinkin yksinkertaiseen asiaan kuin tietyn oppitutkinnon suorittamiseen.

Elin lapsuuteni ja nuoruuteni Hyvinkäällä maalta kaupunkiin muutaneiden vanhempien kaksilapsisen perheen esikoistyttärenä. Elämä oli tasaista ja turvallista. Lapset saivat halutessaan mennä oppikouluun ja muutenkin vapaasti toteuttaa pyrkimyksiään ja kohtuullisia toiveitaan. Koulunkäynti jätti minulle mainiosti aikaa moniin harrastuksiin ja kirjastosta kannoin kotiin kassikaupalla mielenkiintoista luettavaa. Kaikki kelpasi – viihdestä maailmankirjallisuuteen ja parapsykologiasta vieraisiin uskontoihin. Ylioppilasvuonna keskityin sitten oppikirjoihin ja lopputulos yllätti monet opettajistakin. Ammatin tai opiskelupaikan valinta ei silti ollut helppoa. Olin kiinnostunut erityisesti reaaliaineista, ympäröivän todellisuuden toiminnasta ja luonteesta. Elämän syvimmat ihmeet tuntuivat kulminoituvan modernissa fysiikassa ja mielen syvyyksissä, joita halusin oppia paremmin ymmärtämään. Kun psykiatriksi tulo olisi vaatinut lääkärin perusopinnot, joihin kuului ruumiiden leikkaa-

minen, valitsin lopulta fysiikan. Siinä oli myös enemmän haastetta lyhyen matematiikan lukijalle kuin hieman pinnallisena pitämässäni psykologiassa. Nuoruuden innolla en halunnut tyytyä vain siihen, mikä olisi minulle helppoa, vaan halusin kehittää itseäni.

Aloitin fysiikan opiskelun Siltavuorenpenkereellä syksyllä 1975. Selvitin luentokurssit ja lukuisat kokeelliset harjoitustyöt suhteellisen vaittomasti, vaikka välillä tunsinkin tulevani vähän eri planeetalta kuin kurssitoverini. Matematiikan, tähtitieteen ja filosofian sivuaineopinnot laajensivat elämänpiiriä, kuten myös antropologiaan ja yhteiskuntatieteisiin suuntautuneen elämänkumppanin kohtaaminen Bottalla syystalvella 1977. Filosofian laitoksen luennoista jäivät 1970-luvun lopulta mieleen erityisesti Jussi Tenkun eläytyvät filosofian historian luennot ja Timo Tuomivaaran tieteenfilosofian kurssi. Hän oli todella paneutunut asiaansa ja kykeni ihailtavan selkeästi välittämään sinänsä kuivakkaan tiedon eteenpäin. André Mauryn kielifilosofian kurssi avasi uutta horisonttia ja välillä oli virkistävää seurata myös Esa Saarisen ylisanaista hehkutusta, vaikka luentojen sisältö ei olekaan piirtänyt mieleeni mitään erityistä jälkeä. Tärkeimmät filosofiset vaikutteeni koin kuitenkin saavani fysiikan laitoksella kevättalvella 1979, kun kuuntelin K.V. Laurikaisen luentosarjaa tieteen vallankumouksista. Hän osasi valottaa niitä perustavia ideoita, jotka olivat antiikista lähtien ohjanneet kulttuurin ja tieteen kehitystä. Jokin konkreettisesti vaikuttava filosofinen kehikko, tietyt oletukset todellisuuden luonteesta ovat aina läsnä ja vaikuttavat maailman muovautumiseen, tiedostetaanpa sitä tai ei. Historian prosessissa ikään kuin eletään todeksi vallitsevat perusoletukset maailmasta, kuten että se on lainalainen, tai perustaltaan henkinen tai aineellinen, ja lopulta tavoitetaan näiden hypoteesien rajat. Kun modernia fysiikkaa ja erityisesti kvanttimekaniikkaa ei voinut enää ymmärtää tai selittää klassisen fysiikan kehikossa, so. uuden ajan taitteessa muotoutuneen mekanistis-deterministisen, objektiivoin luontokäsityksen pohjalta, olimme taas keskellä historiallista murrosta. Luonnonfilosofiaa tarvittaisiin taas muovaamaan uudet uskottavat oletukset todellisuudesta.

Fysiikan opintojen laudatur-vaiheessa erikoistuin hiukkasfysiikkaan. Pääsin tutkimaan CERN:ssä otettuja kuplakammiokuvia Suurenergiafysiikan laitoksen kellariin, missä tein myös kokeellisen erikoistyöni. Pro gradu -työni aiheeksi sain EPR-paradoksin, kun kerroin olevani kiinnos-

tunut filosofisista kysymyksistä. Tämän tutkielman viimeistely tapahtuikin sitten jo Taavetissa, josta olimme vuonna 1981 löytäneet pienen puutarhatilan. Maisterit muuttivat maalle. Ajatus hiukkasfysiikan uraputkesta ei vetänyt vertoja luomuviljelijän vapaudelle, vaikka aihepiiri minua edelleen syvästi kiinnostikin. Tyytyväisenä opetin yläasteella ja lukiossa fysiikkaa ja matematiikkaa, ja laitoin alkuun paikallista vihreää liikettä ja luonnonsuojeluseuraa. Kun ympäristöongelmat tuntuivat kaatuvan päälle eikä toimivia ihmisiä vielä ollut riittävästi, minunkin oli kannettava korteni kekoon. Onneksi sentään jäin toiseksi, kun vihreät saivat Kymen läänistä läpi ensimmäisen kansanedustajansa. Enhän minä oikeasti halunnut kahlata läpi loputtomia selvityksiä ja komiteamietintöjä tai turhautua kokouksissa etsimässä kompromisseja erilaisten arvojen ja intressien ristiaallokossa – niin tärkeää ja välttämätöntä kuin käytännön toiminta ja lainsäädäntötyö onkin.

Halusin hahmottaa asioita syvemältä, ymmärtää paremmin ihmisen mahdollisuuksia ja rajoja. Ongelmat osoittivat, että olimme tehneet jonkin perustavan virheen. Mekanistisen materialismin oletus oli ajanut umpikujaan; todellisuus ja ihmisen luontosuhde oli ymmärrettävä paremmin. Juuri syrjässä olevan havaitsijan oletukseen kilpistyivät myös kvanttimekaniikan tulkittamisen ongelmat. Halusin selvittää tarkemmin, mitä kvanttimekaniikka voisi kertoa todellisuudesta. Muutimme vuonna 1988 talvikausiksi takaisin Helsinkiin ja jatkoin opintojani, siirtyen filosofian laitokselle. Tein sivugradun kvanttimekaniikan erilaisista tulkinnoista ja liseniaattityön Niels Bohrista fysikaalisen maailmankuvan uudistajana. Teema vain laajeni penkoessani asioita syvemältä, niin että väitöskirjavaiheessa otsikoksi tuli *Quantum Metaphysics, the Role of Human Beings within the Paradigms of Classical and Quantum Physics*. Aiheiden valinnassa seurasin vain omaa kiinnostustani. Jatko-opintoja aloittaessani sanoin muistaakseni professori Niiniluodollekin, etten tavoitellut akateemista uraa. Rahoituksen hankin pitämällä pääkaupunkiseudun työväenopistoissa modernin fysiikan ja filosofian kursseja.

Opintojen jatkaminen seitsemän vuoden tauon jälkeen oli innostavaa aikaa, vaikka fysiikan filosofiaan saattoikin perehtyä lähinnä vain kirjoista – ja näin jälkeinpäin tarkastellen tarjolla olleet kirjatkin olisivat voineet olla parempia. Kvanttimekaniikan tulkintaongelma oli viikoit-

tain esillä K. V. Laurikaisen perustaman Luonnonfilosofian seuran seminaareissa, vaikkakin keskustelu siellä muistutti usein asemasotavaiheeseen jumiutunutta taistelua. Laurikainen korosti Wolfgang Paulin ajatuksia, jotka herättivät vastustusta niin fyysikoiden kuin filosofienkin piirissä. Oli surullista seurata, kuinka mitättömistä syistä tieteen kehityksestä ja sen tasosta ikänsä huolta kantanut Laurikainen, joka kiistatta oli fysiikan opetuksen ja tutkimuksen keskeinen kehittäjä Suomessa, tuli leimatuksi epäloogiseksi, tieteenvastaiseksi luopioksi.¹ Myös filosofian laitoksella oli yksi kvanttimekaniikan tulkintaan liittyvä kurssi. Sen piti Paavo Pyllkkänen, joka oli Englannissa opiskellessaan saanut voimakkaita vaikutteita David Bohmilta. Vaikka en suuremmin innostunutkaan Bohmin ideoista, oli merkityksellistä kohdata toinen filosofi, joka oli kiinnostunut samasta aihepiiristä. Väiteltyään Paavo muutti Ruotsiin kehittämään Skövden korkeakoulun filosofian opetusta. Itse keskityin lisensiaattityön jälkeen muutamiksi vuosiksi lähes päätoimisesti Vihreän sivistysliiton toimintaan ja sen perustaman opinto-keskuksen käynnistämiseen, kunnes teorian kaipuu taas voitti käytännön toiminnan. Jätin puheenjohtajan tehtävät voidakseni keskittyä väitöskirjaan. Hyppy tuntemattomaan sai pehmeän laskun, kun professori Eeva Martikainen otti minuun yllättäen yhteyttä ja pääsin tutkijaksi hänen poikkitieteelliseen Suomen Akatemian rahoittamaan projektiinsa, joka kartoitti luonnontieteen ja teologian suhteita. Fysiikasta matkaan lähtenyt filosofi sai turvapaikan systemaattisen teologian laitokselta. Minulle maksettiin palkkaa siitä, että tein vain ja ainoastaan sitä, mikä minua eniten kiinnosti. Pääsin moniin kansainvälisiin konferensseihin ja jopa Cambridgeen kolmeksi kuukaudeksi.

Väitöskirjan ollessa lähes valmis vuonna 2003 Paavo Pyllkkänen tarjosi minulle tilaisuutta tulla Skövden, johon hän oli luonut tietoisuuden tutkimuksen opetusohjelman. Seurasi kahden vuoden intensiivinen jakso, jonka aikana valmistin kurssit filosofian historiasta, tieteenfilosofiasta, epistemologiasta ja metafysiikasta, logiikan alkeita unohtamatta. Filosofian perusteet tulivat hyvin kerratuiksi, kun luennoin kaiken kahteen kertaan, yhteensä noin 60 kiinnostuneelle ja innokkaasti osallistu-

¹ Ks. tarkemmin artikkelini ”K. V. Laurikainen ja kööpenhaminalainen tulkinta”, teoksessa Urho Ketvel ym. (toim.), *Avartuva ajatus*, Luonnonfilosofian seura, Helsinki, 1999.

valle nuorelle, jotka tulivat seitsemästä eri maasta. Puolet ajastani vietin Ruotsissa, toisen puolen Suomessa kursseja ja seminaareja valmistellen, tenttejä korjaten ja tutkielmia lukien. Kaiken kiireen keskellä keväällä 2004 tuli lopulta hoidettavaksi myös väitöstilaisuus. Työni ohjaaja, professori Niiniluoto oli valittu rehtoriksi, joten kustoksena toimi professori Gabriel Sandu. Vastaväittäjiksi tulivat työn esitarkastajat Kari Enqvist ja Paavo Pylkkänen. Olin toivonut saavani vastaväittäjäksi Cambridgesa tapaamani, fysiikkaan ja filosofiaan syvällisesti perehtyneen saksalaisen professori Rainer R. Zimmermanin, mutta laitoksen esimies Jan von Plato esitti tehtävään vain kotimaista kosmologian professori Kari Enqvistiä. Tunsin kieltämättä jääväni vähän lapsipuolen asemaan. Fysiikan ja filosofian välimaastossa olin sellainen vain juhlapuheissa kaivattu poikkieteilijä, jolle ei käytännössä tahdo löytyä resursseja mistään. Onneksi Enqvist sentään tunnisti myös filosofisen asiantuntemuksen tarpeen työni arvioinnissa ja seuraavassa kokouksessa tiedekunta nimitti toiseksi vastaväittäjäksi Paavo Pylkkäsen. Sekin prosessissa silloin vähän närästi, että työtäni ei otettu laitossarjaan vaan sain itse kustantaa tarvittavat paperikopiot sähköiseen väitöskirjaani. Tämä osoittautui kuitenkin onnekaaksi ratkaisuksi, kun saksalainen kustantaja VDM Verlag myöhemmin otti minuun yhteyttä ja julkaisi väitöskirjani nimellä *Reality Revisited. From a Clockwork to an Evolving Quantum World*. Suomenkielinen versio teoksesta julkaistiin vuonna 2006 nimellä *Kvanttilainen todellisuus, fysiikka ja filosofia maailmankuvan muovaajina*. Kustantajana olleen Yliopistopainon yhdistyttyä Gaudeamukseen tämä otti kirjasta vielä toisen painoksen vuonna 2008. Aihe selvästi kiinnosti ainakin ns. suurta yleisöä.

Väitöstilaisuudessa satapaikkainen sali oli täynnä, vaikka en masinoinutkaan kaukana asuvaa suurta sukuani paikalle. Karonkka pidettiin Topeliassa. Puheet olivat kauniita, erityisesti rehtori Niiniluodon puhe hiveli itsetuntoa niin, että tunsin melkein saaneeni jotakin aikaan. En ollut tavoitellut tohtorin oppiarvoa sinänsä, mutta silti tilaisuudessa tavallaan sai palkkansa sukupolvien uurastus. Olin ollut suvun ensimmäinen ylioppilas ja maisteri ja nyt minusta leivottiin tohtori. Äitini ei ollut toiveistaan huolimatta päässyt edes jatkokouluun. Hänen nuoruudessaan pohjalaisessa maatalossa ei tuettu tyttöjen opinkäyntiä – ei vaikka opettaja kävi kotoa asti pyytämässä.

Karonkassa oli paikalla myös edustava otos herroja Luonnonfilosofian seurasta, jossa edelleen muistettiin Laurikaisen traumaattiset suhteet niin fysiikkaan kuin filosofiaankin. He luonnehtivat tilaisuutta luonnonfilosofian juhlaiksi, vaikka kustos ei ollut mitään tällaisesta tieteellisestä seurasta aikaisemmin kuullutkaan. Olin joka tapauksessa tehnyt Niiniluodon ohjauksessa luonnonfilosofian piiriin kuuluvan työn, jonka myös tämän kiistakumppani Laurikainen olisi epäilemättä mielihyvin ottanut vastaan. *Hufvudstadsbladet* noteerasi tilanteen sivun jutulla.

Jätin työlään matkailun Skövdeen, kun pääsin vierailevaksi tutkijaksi professori Anton Zeilingerin johtamaan maailmankuuluun Kvantti-optiikan ja -informaation instituuttiin Wieniin. Akateeminen tutkijanura lähti lupaavasti käyntiin, mutta sitten äitini sairastui vakavasti. Puolentoista vuoden raastava hoito kymmenine sairaalakäynteineen vaati myös omaisia sopeutumaan elämän realiteetteihin. Onneksi nykymaailmassakin ainakin filosofi voi vielä itse päättää tekemisistään ja jättäytyä vapaaksi tutkijaksi ja tietokirjoittajaksi. Omaishoitajan tehtävä tarjosi mahdollisuuden syventyä paremmin minua jo pitkään kiinnostaneeseen intialaiseen ajatteluun. Vedanta-filosofian visiot ihmisestä ja hänen suhteestaan todellisuuteen saattavat antiikin luonnonfilosofian tavoin tarjota käyttökelpoisia ideoita maailman parempaan hahmottamiseen nyt, kun kuvitelma siitä, että kaikki voitaisiin selittää aika-avaruudessa liikkuvilla hiukkasilla, on osoittautunut liian yksinkertaiseksi. Ihmisen mieltä ja psykofyysistä rakennetta on tuskin koskaan luodattu yhtä systemaattisesti kuin tapahtui pari tuhatta vuotta sitten Intiassa Patanjalin kootessa joogafilosofian ja -psykologian yhtenäiseksi oppijärjestelmäksi. Sen valossa aivotutkimus tai Freudin syvyyspsykologia tavoittavat vasta pintakerroksen niistä syvyyksistä ja kehitysmahdollisuuksista, jotka ihmiseen sisältyvät.

Omalta kohdaltani voin allekirjoittaa lauseen, että mitä enemmän ihminen saa tietoa, sitä paremmin hän ymmärtää tietämättömyytensä. Teoria on hyvä kartta, mutta todellisuuden loputon rikkaus ei tyhjene parhaaseenkaan siitä luotuun malliin. Yliopisto-opinnot antoivat hyvän pohjan todellisuuden yleispätevien lainalaisuuksien hahmottamiseen, mutta elämän merkittävin sisältö kehkeytyy esiin usein ainutkertaisissa arkipäivän valinnoissa ja ihmissuhteiden kiemuroissa. Olemassaolon kiehtovimmat kysymykset kulminoituvat mielestäni edelleenkin mo-

derniin fysiikkaan ja mielen syvyyksiin, joiden suhde kaipaa selkiyttämistä. Kartesiolaisen dualismin tai mekanistisen materialismin kehikossa ei voida ymmärtää millä tavoin ihmisen tieto, toiminta, arvot ja päämäärät kietoutuvat todellisuuden kudokseen. Siitä voimme kuitenkin olla varmoja, että kannamme itse uskomustemme ja tekojemme seuraukset. Mikään ulkopuolinen jumala tai luonnonlaki ei tule ihmiskuntaa sen virheellisten valintojen seurauksilta pelastamaan. Aika näyttää miten ihminen onnistuu sovittamaan elämänsä rajallisten luonnonvarojen tuomiin haasteisiin; mihin paljon puhuttu viisautemme ja eettinen vastuuntuntomme oikeasti riittävät? Oma tietään ja totuuttaan etsiessään kukin voi vain yrittää parhaansa mukaan korjata aikansa eläneitä oletuksia ja lievittää niiden tuottamaa hätää ja kärsimystä.

Sopivat olosuhteet ja mahdollisuudet itsensä toteuttamiseen saattavat löytyä odottamattomista suunnista. Elämän rikkaus kumpuaa sen yllätyksistä, ei valmiista kaavoista. Kapea-alaisen urakehitysjattelun mukaan olisin fyysikkona pitänyt sopivaa etäisyyttä filosofiaan, kuten myös filosofina teologiaan. Fyysikko-filosofinkaan ei ehkä odottaisi liittoutuvan teollisuusfyysikoiden kanssa etsiessään syvempää ymmärrystä ihmisen suhteesta todellisuuteen, mutta minkäs teet, kun huomaat huipputeknologiaa kehitettäessä tehdyn urauurtavaa työtä myös todellisuuden ykseyden ja järjestyksen paremmaksi hahmottamiseksi. Vuonna 2009 rekisteröity Physics Foundations Society tarjoaa varsinaisen aitiopaikan todellisuuskäsityksen rakentumisen suurten linjojen havainnoimiseen; fysikaalisten teorioiden luomisesta niiden testaamiseen ja tulkintaan, mukaan lukien asiaan liittyvät ns. tieteen sosiologiset kiemurat. Tulevaisuutta on tunnetusti vaikea ennustaa, mutta luonnonfilosofia, jota nykyään voi luonnehtia vaikka kokeelliseksi metafysiikaksi, elää ainutlaatuisia aikoja. Lene Vertergaard-Hau pysäytti vastikään valon ja kopioi sen informaation ainealtoihiin. Muutenkin tietämys aineen ja valon käyttäytymisestä erilaisissa ääriolosuhteissa etenee huimaa vauhtia. Kvanttimekaniikan filosofinen viesti on selkiytymässä Niels Bohrin ennakoimalla tavalla: jokainen suuri ja syvä ongelma kantaa ratkaisuaan mukanaan – ratkaisun löytäminen vain pakottaa meidät muuttamaan ajatteluamme. Ihminen voi oppia paremmin suunnistamaan todellisuudessa, mutta valmiiksi luonnonfilosofian kartta ei tule koskaan.

Marika Enwald

FT, tutkija, tuntiopettaja
s. 22.10.1968, väitös 30.1.2004

Vastaväittäjä: professori Hugh J. Silverman
Kustos: professori Leila Haaparanta
Kirjan otsikko: Displacements of Deconstruction: The Deconstruction of Metaphysics of Presence, Meaning, Subject and Method

Elämän ymmärtämisen halua ja sattumaa

Paul Auster totesi eräässä tv-haastattelussa, että katsoessaan taaksepäin omaa elämäänsä ja ohjautumistaan kirjailijaksi, puolet on ollut päämäärätietoista pyrkimystä ja puolet sattumaa. Samoin koen omalla kohdallani. Olen päämäärätietoisesti pyrkinyt toteuttamaan arvoja ja ihanteita, jotka olen nähnyt tärkeiksi, mutta onnekkaita ja surullisetkin sattumat ovat muuttaneet tietäni. Kiinnostuin filosofiasta lukioaikana, kun luin Gunnar Aspelinin teosta *Ajatuksen tiet*. Erityisesti esisokraatikot, itämainen filosofia, taolaisuus ja buddhalaisuus sekä Spinozan filosofia inspiroivat. Haaveilin tuolloin kirjailijan ja kuvaamataidon opettajan työstä. Sattumalta kuulin eräältä ystävältäni, että hän aikoi pyrkiä lukemaan filosofiaa, koska siitä olisi hyötyä kirjailijan työssä. Toinen merkittävällä tavalla suuntautumistani ohjannut lause oli *Tieteiden näkemys kuolemasta* -kirjassa oleva maininta filosofian ja kuoleman yhteydestä – filosofia opettaa elämään kuolematietoisuudesta käsin. Minua kiinnostaa edelleenkin filosofiaan liittyvä mahdollisuus pohtia elämän merkitystä, tarkoitusta, arvoja ja kuoleman luonnetta sitoutumatta etukäteen mihinkään ideologiseen tai uskonnolliseen viitekehykseen. Yksi keskeisimmistä ihmetyksen aiheistani lukioaikana ja parina ensimmäisenä opiskeluvuoteni olikin se miksi kuolemme ja vastaavasti miksi saamme näin yltäkylläisen ja elämänhalua herättävän elämäkokemuksen, kun siitä joutuu luopumaan.

Kaikkein voimakkaimman tunteen oikeasta valinnasta löysin lukiesani filosofian pääsykokeissa Juha Teräväisen *Johdatus filosofiaan* -kirjaa. Tunsin tulevani kotiin – kerrankin sain lukea jotain sellaista mitä olin kaivannut kouluvuodet. Kotiin tulemisen tunne ei ollut vain sattumaa, vaan tuttuus johtui siitä, että olin aina voinut keskustella maailmankuvallisista ja filosofisista kysymyksistä äitini kanssa, joka oli tuolloin Tampereen yliopistossa Suomen kirjallisuuden vt. apulaisprofessorina ja oli aikoinaan opiskellut Turun yliopistossa filosofiaa. Innostukseni filosofiaan heräsi filosofisen kaunokirjallisuuden, Mika Waltarin, Fjodor Dostojevskin ja Herman Hessen romaanien kautta, mutta samalla koin, että filosofiassa elämän merkitystä sai tarkastella välittömästi ilman filosofisen pohdinnan kätkemistä fiktiivisten henkilöhahmojen taakse.

Pääsin heti lukion jälkeen vuonna 1987 sisään Tampereen yliopistoon opiskelemaan filosofiaa ja koin syvää täyttymystä jo ensimmäisinä vuosina tutustuessani fenomenologiaan ja Martin Heideggerin filosofiaan. Tunsin löytäneeni kokonaisvaltaisen tavan hahmottaa elämää ja elämän tarkoitusta. Juha Teräväisen (myöh. Varto) luennot fenomenologiasta ja eksistentialismista olivat syvästi koskettavia ja ajattelua inspiroivia taide-elämyksiä, joista syntyi syvä intohimo filosofiaa kohtaan, ja hänen luentojensa muisto innostaa edelleenkin ja toimii ideaalina siitä, mitä filosofia voi parhaimmillaan olla. Opiskeluajasta teki erittäin mukavan ja innostavan myös muut opiskelukaverit, joiden kanssa keskusteltiin kaikesta taivaan ja maan väliltä joskus aamuyöhön saakka. Aioin alun perin tehdä pro gradun Martin Heideggerin etiikasta, koska koin Heideggerin *Sein und Zeit* -teoksen äärellä syvän katharsiksen kuoleman ja elämän kysymysten pohdinnan kannalta. Heideggerin ajatuksista löysin omaa mieltäni rauhoittavan vastauksen. Myös sukujuuret siivittivät kiinnostustani; äitini oli tehnyt väitöskirjan Eeva-Liisa Mannerin runoudesta ja erityisesti tämän kuoleman ja elämän symboliikasta ja Manner puolestaan henkilökohtaisesti rohkaisi minua Heideggerin lukemiseen.

Nyt sattuma astui elämäni ja ohjasi tietäni toiseen suuntaan. Yhtäkkiä sainkin huomata, että Juha Varton vaikutuksesta useampikin filosofian opiskelija innostui Heideggerista, ja sain vaikutelman, että moni oli tekemässä aiheesta gradua. Samaan aikaan Juha Varton ympärillä alkoi opiskelijaliikehdintä, jonka koin itselleni hyvin vieraaksi. En halunnut

mennä pariin vuoteen filosofian laitokselle, vaan keskityin sivuaineiden opiskeluun. Opiskelin kirjallisuustiedettä, taidehistoriaa, psykologiaa ja draamaa ja sivuaineiden kautta löysinkin gradun aiheeni. Vt. professori Matti Savolaisen ja vt. professori Nicholas Roylen kirjallisuusseminaarit dekonstruktioista innostivat minut tutustumaan Jacques Derridan ajatteluun.

Jälkikäteen olen usein miettinyt mikä sai minut tutkimaan niin vaikeasti lähestyttävää filosofia, jonka tekstien ymmärtäminen vie lähes kohtuuttomasti aikaa eikä senkään jälkeen voi olla varma onko ymmärtänyt yhtään oikean suuntaisesti. Valinnassani olen nähnytkin toisaalta paljon puhdasta sattumaa ja toisaalta kodistani oppimieni arvojen toteutumista. Derrida kiehtoi, koska hän oli sekä filosofi että kirjailija ja ratkeamattomasti molempia. Minua kiinnosti mikä Derridan ajattelussa saattoi filosofien mielestä olla niin pelottavaa, että hän oli saanut niin paljon kritiikkiä osakseen. Nicholas Roylen seminaarissa sain oivalluksen, että Derrida on toiseen potenssiin Heideggeria. Hyvin samankaltaista, mutta levinasilaisen käänteiden jälkeistä Heideggeria, jossa keskeistä on elämän mysteeri, toisuus ja ratkeamattomuus. Myös Nicholas Roylen esseestäni antama palaute, jossa hän totesi että olisin niitä harvoja, jotka kykenevät ymmärtämään Derridan ajattelua, rohkaisi jatkaa Derridan kirjoitusten lukemista ja tutkimista. Haaveenani oli kirjoittaa Matti Juntusen *Fenomenologian idea* -kirjan kaltainen suomenkielinen esittely Derridan filosofiasta ja erityisesti Derridan kielikäsityksestä.

Vuonna 1994 tein Derridan filosofiasta pro gradun *Läsnaölon metafysiikan dekonstruktio* ja sivulaudaturin *Jacques Derridan esittämän dekonstruktion soveltaminen kirjallisuuden tutkimukseen* yleiseen kirjallisuustieteeseen. Ajattelin opintojen jälkeen keskittyväni kaunokirjallisuuteen ja hakevani filosofian opettajan paikkoja lukiossa, mutta hain myös jatko-opiskelijaksi. Ilokseni professori Veikko Rantala pyysi minua professori Arto Haapalan kanssa vetämään yhteispohjoismaiseen projektiin: *Interpretation, Literature and Cognition*, jossa sain mahdollisuuden tutustua pohjoismaisiin filosofian tutkijoihin. Rantala toimi lisensiaatintyö/väitöskirjani ohjaajana. Tunnen erittäin suurta kiitollisuutta Rantalaa kohtaan hänen inhimillisyydestään ja ystävällisyydestään, jonka vaikutuksesta laitoksella oli erittäin hyvä henki ja oli erittäin mukava

työskennellä, koska ei ollut kireätä kilpailuilmapiiriä vaan kukin sai tehdä työtään rauhassa. Tällainen sopi erittäin hyvin itselleni, koska halusin tehdä työtäni itsenäisesti ja viedä valmiin työn tarkastettavaksi.

Rantala jäi eläkkeelle 1998 ja professori Leila Haaparanta jatkoi työni ohjaajana. Lisensiaatintyöni *Dekonstruktiivinen maailmanhahmotustapa ja metodit Jacques Derridan kirjoituksissa* tarkastettiin vuonna 2000. Pyysin, että saisin vaihtaa väitöskirjani aiheen etiikkaan ja elämän tarkoitusta pohtivaan tutkielmaan, mikä oli alkuperäinen intohimoni. Ajattelin, että koska Derrida oli aina jäänyt syvällä tasolla itselleni vieraaksi, en myöskään kykenisi tavoittamaan hänen ajattelunsa ydintä. Oma kiinnostukseni filosofiaan on aina liittynyt sen suoraan ilmaisutapaan ja Derrida rakastaa kietoutumista mysteereihin ja ratkeamattomuuksiin. Minun toivottiin kuitenkin jatkavan Derridan parissa, mikä ratkaisuna oli varmasti hyvä. Niinpä päädyinkin laajentamaan ja syventämään lisensiaatintyötäni ja käänätin koko korpuksen englanniksi. Kääntämisprosessi oli mielenkiintoinen, koska onnekseni työn käänsivät Gareth Griffiths ja Kristiina Kølhi. Griffiths oli filosofisesti erittäin tarkka kielestä ja esitti vaikeita kysymyksiä, joiden avulla työstin tekstiäni eteenpäin. En olisi kyennyt englanninkielen nyansseja pohtimaan niin hyvin ja syvällisesti kuin hänen kanssaan. Kääntäminen kesti yli vuoden ja oli yhteistyöprosessina hyvinkin työntäyteinen. Sain käsikirjoitukseeni myös Hannu Siveniukselta tärkeitä kommentteja, joista olen hänelle erittäin kiitollinen. Samoin puolisoni Svenin tuki on aina ollut korvaamatonta.

Tulin raskaaksi puolivälissä käänösprosessia ja jatkoin väitöskirjani työstämistä poikani syyskuisen syntymän jälkeen ja jätin väitöskirjani esitarkastukseen lokakuussa 2003. Väitöstilaisuus oli sovittu jo puoli vuotta aiemmin tammikuuhun 2004. Väitöstilaisuuden aattoon liittyi paljon tuskaa, äitini oli sairastunut syöpään, ja häneltä leikattiin aivokasvain viikkoa ennen väitöstilaisuutta ja itse olin vielä hyvin heikossa kunnossa synnytyksestä. Sukuhistoria toisti oudosti, Heideggerin termin kammottavasti (*Unheimlich*) itseään; isäni väitteli lääketieteen tohtoriksi tammikuussa noin 30 vuotta aikaisemmin, minä olin reilun kolmen kuukauden ikäinen ja isäni sisar oli vuotta aiemmin tammikuussa kuollut aivokasvaimeen. Pelkäsin etukäteen miten selviäisin fyysisesti ja henkisesti väitöstilaisuudesta ja ajattelinkin vastaavani kysymyksiin

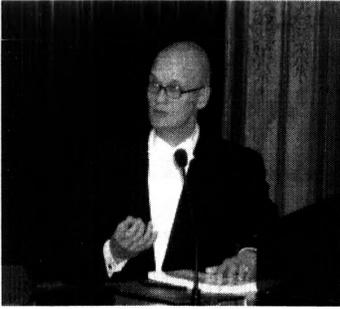
vain ”yes” tai ”no”. Ihmeekseni sain väitöstilaisuuteen hämmästyttäviä voimia, vastailin kysymyksiin erittäin vuolaasti, ja tilaisuus onnistui yli omien odotusteni. Vastaväittäjä Hugh J. Silverman tarkasteli laajoja asiakysymyksiä ja koko väitöskirjani kokonaisuutta. Tunsin, että väitöstilaisuudessa sain mahdollisuuden pohdiskella ja kuvata hyvin monipuolisesti Derridan ajattelua. Erittäin suureksi iloksi ja huojennukseksi Silverman arvosti työtäni, näki sen erityisarvot ja työmäärän. Olen erittäin kiitollinen hänelle vieläkin. Sain häneltä parhaan mahdollisen lahjan väitöstilaisuuden ja lausunnon muodossa, minkä jokainen väitöskirjaansa tosissaan tekevä ansaitsee. Tunsin, että lensin ilmassa pari kuukautta ja se toi voimia kestää äitini sairauden pahenemisen. Työurani puolella suuri taakka oli pudonnut harteiltani ja pääsin vihdoinkin tekemään tutkimusta, jota halusin. En ole koskaan mieltänyt itseäni Derrida-skolaariksi tai dekonstruktion puolestapuhujaksi, olen tuntenut epäautenttiseksi kohtaloksi sen, että päädyin niin moneksi vuodeksi lukemaan ja kirjoittamaan dekonstruktioita. Olen joutunut usein motivoimaan itseäni sillä, että Derridan kirjoitukset toimivat kiinnostavina zenkoaneina; hänen kirjoitustensa kautta opin ajattelemaan itsenäisesti ja kriittisesti. Hänen ajattelutapansa on yleistävällä tasolla yhteydessä zenbuddhalaisuuteen, joka on minua aina kiehtonut. Kaiken kaikkiaan mielsin koko väitöskirjan kirjoittamisen elämäntaidon harjoitusprosessina.

Väitöskirjan jälkeen sain jatkaa tutkimusta kahdessa professori Leila Haaparannan vetämässä projektissa ”The Nature of Philosophical Knowledge” ja yhteispohjoismaisessa projektissa ”Rearticulations of Reason: Recent Currents”, joista olen erittäin kiitollinen hänelle. Pääsin vihdoin kirjoittamaan esitelmiä ja artikkeleita, joita ohjasivat itse asettamani kysymyksenasettelut, ja pyrin filosofiaa apuna käyttäen löytämään luovia ratkaisuja. Olen nauttinut uudesta luovasta vaiheesta, jossa olen ryhtynyt kirjoittamaan siten kuin sisäisesti olen nähnyt oikeaksi ja kiinnostavaksi itselleni ja myös toivon mukaan lukijoille.

Väitöskirja-projektiini ja elämäni liittyi vielä väitöskirjan jälkeen synkroninen sattuma, joka on luonut varjonsa viime vuosiin: Derrida ja äitini, tutkimuskohde ja ”hän, jonka lihasta, rakkaudesta, unelmista ja arvoista olen syntynyt” kuolivat viikon sisällä vuonna 2004. Lapsen syntymän ja äidin kuoleman myötä yliopistomaailman paineet ja arvot ovat

tuntuneet yhä vieraammilta ja epäinhimillisemmiltä. Olen kokenut *post-doc*-vaiheeseen liittyvän epävarmuuden. Olen ollut nyt kaksi vuotta työtön tutkija, mutta toiminut koko ajan tuntiopettajana ja hakenut apurahoja sekä virkoja yliopistolta ja yliopiston ulkopuolelta. Olen ollut kolmessa tutkimusprojekti-hankkeessa, jotka tosin eivät ainakaan vielä ole saaneet rahoitusta. Parhaillaan olen dosentti Matti Savolaisen vetämässä: *Ethics of Intersectionality* -tutkimusprojektissa sekä dosentti Arja Kuulan ja dosentti Pirjo Nikanderin johtamassa *Tutkimusetiikka*-hankkeessa. Pidän opetuksesta, joten filosofian opettajana toimiminen yliopiston ulkopuolellakin kiinnostaa, mutta olen suunnitellut myös jatkokouluttautumista psykoterapeutiksi. Aika näyttää – uskon, että voin toteuttaa filosofin työtä jossain muodossa. Parhaat asiat, kuten perheeni ja kotini, ovat aina tulleet yllättäviä teitä. Niinpä odottelen rauhassa ja harjoitan Heideggerin termein avoimena pysymistä ja silleen jättämistä – ja jonain päivänä taas sattuma ja unelmat kohtaavat myös työn saralla.

Tampereen yliopisto

Heikki J. Koskinen

FT, tutkija

s. 11.3.1966, väitös 12.6.2004

Vastaväittäjä: professori Richard Creath

Kustos: professori Jan von Plato

Kirjan otsikko: *From a Metaphilosophical Point of View: A Study of W. V.*

Quine's Naturalism

Naturalismia, metafilosofiaa ja metafysiikkaa

Varhaiset mielenkiinnon kohteeni liittyivät kiinteästi Kaukoidän ja erityisesti Japanin kulttuuriin. Myös alkuperäisissä yliopisto-opintoja koskeneissa suunnitelmissani oppiaineena oli Itä-Aasian tutkimus. Itämaisten harrastusteni parissa olin törmännyt esimerkiksi Platoniin ja Nietzscheen, mutta varsinainen initiaationi länsimaisen filosofian perinteeseen tapahtui vasta kuunnellessani ensimmäisen filosofian opettajani Juha Savolaisen luentoja. Hänen inspiroituneen opetuksensa seurauksena minulle syntyi hyvin kirkas ja selkeä käsitys siitä, että haluan ryhtyä opiskelemaan vakavissani juuri teoreettista filosofiaa. Hakeutuessani opiskelijaksi Helsingin yliopistoon vuonna 1993 paneuduin motivoituneena tuolloin pääsykoekirjana olleeseen Oiva Ketosen *Eurooppalaisen ihmisen maailmankatsomukseen*. Luin kirjan kokonaisuudessaan nauhalle voidakseni kuunnella sitä silloinkin, kun lukeminen oli syystä tai toisesta mahdotonta. Jotta mikään ei jäisi sattuman varaan, täydensin valmistautumistani myös muilla filosofian historian esityksillä. Pääsykoekkeesta vastasi kyseisenä kesänä legendaarinen dosentti S. Albert Kivinen. Hän osoittautui haastavaksi Akatemian portinvartijaksi, jonka tarkkavaisen katseen ohitse ei valmistautuneenakaan helposti livahdettu. Unelmani kuitenkin toteutui saadessani syyslukukauden alkaessa Helsingin yliopiston päärakennuksen suuressa juhlasalissa käteeni opintokirjan, jollaisia tuolloin vielä käytettiin.

Selvittyäni pääsykokeen pullonkaulasta havaitsin, että filosofian laitoksen henkilökunta muodosti hyvin vaikuttavan, rikkaan ja monimuotoisen kokonaisuuden. Kivisen ohella käytävillä ja tutkijaseminaareissa saattoi törmätä G. H. von Wrightin kunnioitusta herättävään hahmoon, joka tuntui edustavan yhteyttä kokonaan toisenlaiseen aikakautteen ja maailmaan. Muita oman kokemusmaailmani kannalta keskeisiä opiskeluvuosien persoonallisuuksia olivat Ilkka Niiniluoto, Markus Lammenranta ja Sami Pihlström. Tärkeimpänä perustutkintovaiheen opettajanani oli lukuisten kirjoitustensa, luentojensa ja seminaariensa kautta Niiniluoto. Hänen edustamansa tieteellinen realismi ja maailmankatsomus tuntuivat sopivan erinomaisesti yhteen aiemmin Savolaiselta omaksumieni naturalististen vaikutteiden kanssa. Niiniluodon kanssa tulin myös toimittaneeksi kaksi kotimaista teosta, joista ensimmäinen liittyi juuri filosofiseen naturalismiin ja toinen tieteellisen maailmankatsomuksen kannalta keskeiseen Wienin piiriin. Lammenrannan luentojen, proseminaarien ja tietoteoriaa käsittelevän kirjan kautta naturalismiin liittyvien teemojen käsittely jatkui kiinnostavalla tavalla. Hänen kanssaan kävin monia aihepiiriin liittyviä keskusteluita saatuaani ”Ketosen keittiöstä” Metsätalolta ensimmäisen pienen työhuoneeni kun ryhdyin toimimaan Niiniluodon johtaman Rohkene ajatella -hankkeen projektisihteerinä. Niiniluodon lisäksi kyseisessä hankkeessa mukana olivat Esa Saarinen, Ilpo Halonen ja Kirsti Lonka psykologian laitokselta. Ensimmäisenä syyslukukautenani suoritin Pihlströmin tieteenfilosofian johdantokurssin. Hänen lähestymistapansa, jossa niiniluotolaiset elementit yhdistyivät kannistolaiseen, kantilaiseen ja putnamilaiseen vaikutukseen synnytti välillemme innostunutta dialogia, jossa koin edustavani paatunutta realismia. Välillemme tuolloin virinnyt ajatus-tenvaihto on ilokseni jatkunut moninaisissa yhteyksissä aina tähän päivään asti.

Kolmannen vuoden alkaessa olin vetämässä uusille pääaineopiskelijoille filosofian historian praktikumia. Opiskeluaikanani olin aktiivisesti mukana myös Filosofian laitoksen johtoryhmän kokouksissa Tapio Janasikin (toisen Savolaisen oppilaan) varajäsenen ominaisuudessa. Johtoryhmä kokoontui Ingmar Pörnin huoneessa ja sain kuvani laitoksen seinällä olevaan ”kauhugalleriaan”. Muistan aikoinaan suuresti ilah-
tuneeni Miira Tuomisen esittämästä kommentista, jonka mukaan näy-

tin kuvassa aivan loogiselta positivistilta. Myöhemmin hoidin jonkin aikaa myös laitoksen julkaisusarjan levitystä ja myyntiä. Filosofiaa opiskellessani minua kiinnosti alusta lähtien erityisesti naturalistinen mielenfilosofia. Perehdyin tematiikkaan antaumuksella kirjoittaen proseminaari- ja seminaarityöni, kandidaatintutkielmani sekä lopulta myös pro graduni aihepiiristä. Tämä kiinnostus sai erinomaista tukea sivuaineeksi valitsemastani kognitiotieteestä, jossa päädyin suorittamaan syventävät opinnot. Opinnäytteissänikin käsittelin eri vaiheissa mm. Britannian Yhdysvaltoihin emigroituneen Colin McGinnin ajattelua, ja Esa Saarinen järjesti minulle hänen kanssaan kahteen eri otteeseen unohtumattomia kahdenkeskisiä tapaamisia Café Ekbergillä Bulevardilla.

Vaikka olin alun perin hyvin innostunut naturalistisesta tavasta tehdä empiirisesti informoitua filosofiaa, mieltäni alkoi ennen pitkää vaivata kysymys filosofian ja erityistieteiden suhteesta sekä teoreettisella että henkilökohtaisella tasolla. Jälkimmäinen näkökohta liittyi lähinnä omine tutkimuksellisten intressieni jäsentämiseen ja kysymykseen siitä, mitä minun pitäisi filosofina oikeastaan olla tekemässä. Empiirisen vyörytyksen keskellä alkoi vahvasti tuntua siltä, että perinteinen filosofia jäi yhä kauemmas taakse ja toisaalta filosofin koulutus ei johtaisi naturalististen auktoireiden palvomaksi aivotutkijaksi, hermoverkko-ohjelmoijaksi tai fyysikoksi. Naturalismi synnytti siten voimakkaan kokemuksen eräänlaisesta kahden tuolin väliin putoamisesta, eikä kognitiotieteellisestä tutkimuksesta raportoivana tiedejournalistina toimiminen tuntunut erityisen houkuttelevalta käsitykseltä filosofin roolista ja tehtävästä. Tällaisia kysymyksiä pohtien törmäsin aivan perustutkinto-opintojeni loppusuoralla syyslukukaudella 1998 Leila Haaparannan filosofisen tiedon luonnetta käsittelevän kurssin ilmoitukseen. Osallistuin kiinnostavalle kurssille ja suoritin sen kirjoittamalla esseen, josta sain runsaasti hyödyllistä palautetta. Kurssi ja essee poikivat myös esitelmöntikutsun Tampereen yliopistolla keväällä 1999 järjestettyyn kaksipäiväiseen kokoukseen. Tästä alkoi yhä jatkuva yhteyteni Tampereen laitokseen.

Ajatus opintojen jatkamisesta tohtoriksi tuntui itsestään selvältä, eikä kysymystä tarvinnut juuri erikseen pohtia. Päästyäni yliopistolle intoa ja mielenkiintoa riitti, enkä osannut enää edes kuvitella tekeväni mitään muuta. Naturalistiseen mielenfilosofiaan liittyvän graduni tarkastajina toimineet Niiniluoto ja Pihlström arvioivat työtäni kannusta-

vasti. Lisäksi Haaparannan metafilosofisesti orientoituneet hankkeet tuntuivat sopivan täydellisesti omien tutkimuksellisten intressieni yhteistyötahoksi. Väitöskirjani aihe kasvoi luontevasti graduni naturalismia käsitelleen osion sekä filosofisen tiedon luonnetta koskeneiden kysymysten pohjalta. Koska Quine tuntui selkeästi olevan 1900-luvun jälkipuoliskolla voimistuneen naturalistisen suuntauksen kannalta keskeinen hahmo, pidin perusteltuna ottaa juuri hänen filosofiakäsitteensä lähemmän tarkastelun kohteeksi. Taustamotivaationa oli myös naturalismia kohtaan esitetty kritiikki, jonka mukaan suuntaus johtaa varsinaisen filosofian rappeutumiseen tai suoranaiseen tuhoutumiseen siirtämällä kaikki ylipäätään mielekkäiksi katsotut, esimerkiksi tietoa ja mieltä koskevat ongelmat asianmukaisten erityistieteiden ratkaistaviksi.

Alustavana työhypoteesinani oli, että quinelainen naturalismi muodostaisi esitetystä kritiikistä huolimatta johdonmukaisen filosofiakäsitteiden, jolla ei olisi aivan niin radikaaleja seurauksia oppiaineen itsensä kannalta. Vaikka jo mielenfilosofian ongelmat olivat edustaneet erityistä metafysiikkaa, vasta väitöskirjatutkimukseni edetessä tulin selkeästi tietoiseksi metafysiikan perinteestä, mihin vaikuttivat erityisesti Michael J. Louxin kirjoitukset. Tämä tuntui melko yllättävältä, koska Quinen tärkeimpänä opettajana toiminut Rudolf Carnap oli tunnettu militantina metafysiikan vastustajana ja naturalismikin vaikutti lähtökohtaisesti siinä määrin erityistiede- ja empiria-orientoituneelta suuntaukselta, että metafysiikan asema näytti sen yhteydessä vähintäänkin ongelmalliselta. Väitöskirjaa kirjoittaessani pyrin kuitenkin tulkitsemaan Quinea filosofina, jonka ajattelussa ontologia eli yleinen metafysiikka on keskeisellä sijalla. Löysin tekstuaalista evidenssiä sen puolesta, että Quinea voidaan perustellusti pitää metafysiikkona, joka myös vaikutti olennaisella tavalla tämän keskeisen filosofian osa-alueen elpymiseen loogisen empirismin hallitseman metafysiikanvastaisen kauden jälkeen. Vaikka näkemykseen ovat yhtyneet myös muut metafysiikan paluuta 1900-luvun jälkipuoliskolla kommentoineet kirjoittajat, olen sittemmin jonkin verran revisioinut omaa näkemystäni Quinen ja metafysiikan suhteesta. Quinen historiallinen vaikutus lienee kiistaton, mutta hänen kielellinen painotuksensa johtaa lauseperustaisen semantiikan ja tietoteorian korostumisen myötä mm. ontologiseen relativismiin, mitä voidaan pitää metafysiikan kannalta problemaattisena. Myös Quinen logii-

kan filosofia sekä hänen taustansa matematiikan perusteiden tutkimuksessa yhdessä tähän liittyvän joukko-opin keskeisyyden kanssa synnyttävät perinteisen metafysiikan näkökulmasta omat ongelmansa.

Väitöskirjatyöni ohjaajana toimi Sami Pihlström, jolta sain käsikirjoitusta koskevaa palautetta luku luvulta. Hänen kanssaan jatkoin tiivistä yhteistyötä myös Leila Haaparannan Tampereella johtaman Suomen Akatemian tutkimushankkeen *The Nature of Philosophical Knowledge* puitteissa. Väitöskirjatutkimukseni pääasiallisena rahoittajana toimi Suomen Kulttuurirahasto, jolta sain apurahan vuosina 1999–2002. Vuoden 2002 jälkipuoliskolla sain pienemmän stipendin myös Helsingin yliopiston rehtorilta. Apurahakauden jälkeen toimin vuosina 2003–2005 tutkijana Pihlströmin johtamassa Akatemian projektissa *The Limits of Naturalism*. Hakemusta suunniteltaessa muistan vielä jossain määrin kapinoineeni otsikkoa vastaan, mutta projektin päätyttyä pidin puhetta naturalismin rajoista jo hyvinkin aiheellisena. Projektitutkijana olin sikäli onnellisessa asemassa, että saatoin viimeistellä väitöskirjani, väitellä ja vielä jatkaa tämän jälkeenkin palkallista tutkimusta saman hankkeen piirissä. Arvokkaana lisänä tutkimusympäristööni tuli myös Haaparannan johtama pohjoismainen NOS-H projekti *Rearticulations of Reason*, jonka suunnitteluvaihe oli vuonna 2003, varsinaisen toiminnan ajoittuessa vuosiin 2004–2006. Pihlströmin projektin päätyttyä sain nimityksen Suomen Akatemian tutkijatohtoriksi vuosiksi 2006–2007.

Väitöskirjani *From a Metaphilosophical Point of View: A Study of W. V. Quine's Naturalism* valmistuttua ja jätettyäni sen tiedekuntaan työn esitarkastajina toimivat Jaroslav Peregrin Tshkestistä ja Panu Raatikainen Helsingistä. Vastaväittäjäksi saapui mm. Carnapia ja Quinea tutkinut Richard Creath Yhdysvalloista. Väitöstilaisuus pidettiin lauantaina 12.6.2004 Helsingin yliopiston Arppeanumin tyylikkäässä auditoriossa Jan von Platon toimiessa kustoksena. Minusta tuntui erinomaisen loistokkaalta saattaa muodolliset opintoni juhlaan päätökseen perheeni, sukulaisteni, ystävieni ja läheisimpien akateemisten kollegojeni edessä. Iloitsin suuresti siitä, että paikalla olivat mm. Niiniluoto, Haaparanta, Pihlström ja Kivinen, jotka kaikki olivat näyttelleet keskeistä osaa siinä tarinassa, jossa minusta tuli filosofian tohtori. Illalla kokoonnuimme Senaatintorin toiselle laidalle Tuomiokirkkoa vastapäätä viet-

tämään karonkkaa. Olin väitöskirjani vastaanottoon siinä suhteessa erittäin tyytyväinen, että se julkaistiin Suomen Filosofisen Yhdistyksen perinteikkään *Acta Philosophica Fennica* 74. niteenä ja sain myös kutsuman yhdistyksen kuukausikokouksen puhujaksi. Lisäksi väitöskirjani keskeisiä ideoita esitellyt artikkeli johti kutsutun puhujan statuksen myöntämiseen Itävallan Kirchbergissä loppukesällä 2004 järjestetyssä 27. International Wittgenstein Symposiumissa. Eräänlaisena yhteenvetona omista ja ohjaajani intresseistä kirjoitimme Pihlströmin kanssa yhteisartikkelin ”Quine and Pragmatism”, joka ilmestyi vuonna 2006 *Transactions of the Charles S. Peirce Society*ssa (Vol. 42, No. 3).

Väitöskirjan jälkeinen tutkimus- ja opetustoimintani on liittynyt kiinteästi työn yhteydessä esiin nousseisiin analyyttisen metafysiikan teemoihin. Helsingin ja Tampereen yliopistoissa pitämäni kurssit ovat käsitelleet sekä metafysiikan perusteita että universaalien ja partikuläärien ontologiaa. Tärkeimpänä väitöskirjan jälkeisenä kirjallisena projektinani on ollut yhdessä Leila Haaparannan kanssa toimitettava laaja kansainvälinen artikkelikokoelma *Categories of Being: Essays on Metaphysics and Logic*. Tässä hankkeessa ovat keskeisistä nykymetafyysikoista mukana mm. väitöskirjatyölleni vaikutteita antanut Michael J. Loux, Peter Simons ja Keith Campbell. Kirjoittajina ovat myös mm. 1900-luvun filosofiaa tutkineet Claire Ortiz Hill, Hans-Johann Glock, Michael Beaney ja Sanford Shieh. Nykyisenä tutkimusympäristönäni toimii Haaparannan Tampereella johtama Suomen Akatemian tutkimushanke *The Possibility of Metaphysics in Twentieth Century and Contemporary Philosophy*, jossa mainittujen kirjoittajien edustamat aihepiirit luontevasti yhdistyvät. Omien filosofisten näkemysteni kehitykseen ovat erityisen perustavalla ja tärkeällä tavalla vaikuttaneet lukuisat Haaparannan kanssa käymäni antoisat keskustelut. Yhdessä kirjoittamiemme artikkeleiden myötä olen myös laajentanut tutkimustoimintaani uskonnonfilosofian suuntaan.

Viime aikoina olen ollut kiinnostunut brittiläisen E. J. Lowen neljän kategorian ontologiaan, substanssiteoriaan ja persoonuuden metafysiikkaan liittyvistä ideoista. Olen parhaillaan kirjoittamassa tutkimusartikkeleita tästä tematiikasta, joka muodostaa tietynlaisen synteessin monista aiemmista mielenkiinnon kohteistani. Toukokuussa 2009 Lowe vieraili toista kertaa Tampereella ja olen itse ollut hänen luonaan tutkimusvie-

railulla Durhamissa loppuvuodesta 2007. Toinen Durhamin vierailuni tapahtui marraskuussa 2009. Henkilökohtaisella tasolla tohtoroituminen on merkinnyt tiedeyhteisön täysivaltaista jäsenyyttä ja sen myötä erittäin mielenkiintoisen ja älyllisesti palkitsevan työn jatkumista. Tähänastisen lyhyen tieteellisen urani kuluessa olen saanut kohdata ainutkertaisia persoonallisuuksia, seurata intellektuaalisia intohimojani sekä esitelmöidä Oviedon, Oxfordin ja Rooman kaltaisissa kaupungeissa. Tästä kaikesta olen toistuvasti ihmeissäni sekä syvästi kiitollinen. Tutkimuksen tekeminen teoreettisen filosofian kaltaisella alalla vaatii kuitenkin myös aitoa kutsumustyöntekijän mielenlaatua sekä kykyä sietää taloudellista epävarmuutta. Tutkimustyö asettaa omia henkisiä ja aineellisia vaatimuksiaan myös tutkijan perhepiirille. Läheisimpien akateemisten ystävieni ja tukijoitteni lisäksi saankin kiittää vaimoani Pirjoa sekä tytärtämme Kazukoa kaikesta siitä avusta, ymmärryksestä ja kannustuksesta, jota he ovat vuosien varrella moninaisissa tilanteissa minulle tarjonneet.

Tampereen yliopisto

Arto Mutanen

FT, dosentti

s. 17.7.1961, väitös 24.6.2004

Vastaväittäjä: professori Lauri Hella

Kustos: professori Gabriel Sandu

Kirjan otsikko: From Computation to Truth via Learning

Logiikkaa ja filosofiaa

Tieto ja ymmärrys tulevat aina tietyssä mielessä jälkikäteen; tapahtuman ymmärtävä selittäminen on mahdollista vain jälkikäteen. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, että on tiettyjä prosesseja, joiden lopputulokset on mahdollista tietää jo etukäteen. Jokaiseen tapahtumaan ja tekoon liittyy seurauksia, joita ei tiedetä tai joiden merkityksellisyyttä ei etukäteen kyetä näkemään ja ymmärtämään. Eikö siten kaikkeen tietoon ja viisauteen liity tietty ajallinen viive? Jälkiviisaudella on kuitenkin vahva negatiivinen merkitys.

Tulevaisuutta ajatellaan helposti – sekä arkiajattelussa että tutkimuksessa – lopputuloksesta käsin. Tällainen ajallinen kääntymä liittyy luontevalla tavalla myös asioiden historialliseen ja henkilöhistorialliseen tarkasteluun. Historiatutkimuksen piirissä tällaisen ajattelutavan rajoitteet on kuitenkin havaittu: historia ei ole vain nykyisyyden toteutumista. Henkilöhistoriakaan ei muodosta vain jonoa nykyisyyteen tähtääviä ja nykyisyyttä ennakoivia tapahtumia. Kunkin yksilön kohdalla aktuaalisesti toteutunut nykyisyys muodostuu mitä erilaisimmista asioista – aiottuja ja ei-aiottuja, tiedostettuja ja ei-tiedostettuja. Nykyisyys ei ole kuitenkaan koskaan puhdasta tämänhetkisyyttä. Nykyisyys on kerroksinen asia ja polut nykyisyyteen ovat moninaisia, eivät koskaan yksikäsitteisiä.

Perusopinnoissani pääaineenani oli matematiikka ja sivuaineinani teoreettinen ja käytännöllinen filosofia. Tämä on perinteinen akateemi-

nen koulutus, mikä osoittautui myös itselleni hyväksi. Tämä valinta saattaa näyttää jälkikäteen hyvin suunnitellulta ja täsmällisesti tiettyyn päämäärään suuntautuneelta, mutta sitä se ei mitenkään itsestään selvästi ollut. Matematiikan ja filosofian laitosten merkitys opintojen ohjautumisessa oli suuri: molemmat laitokset tukivat tällaista valintaa.

Jatko-opintovaiheessa opintojeni pääaine muuntui filosofiaksi. Professori Ilkka Niiniluodon johtama filosofian laitos oli erittäin innostava paikka opiskella ja työskennellä. Filosofian laitoksella sivistysyliopiston ajatus oli voimakkaasti läsnä. Tässä vaiheessa Georg Henrik von Wright toimi edelleen laitoksella, millä oli erinomaisen suuri merkitys.

Tieteenfilosofialla oli teoreettisen filosofian opiskelussa vahva rooli. Tieteenfilosofia liittyi kuitenkin luontevalla tavalla sekä muuhun filosofiaan että laajempaankin keskusteluun. Filosofia näyttäytyi opiskelijalle eheänä ja joustavana, kuitenkin systemaattisena oppina, jolla oli lukuisia sovellutuksia sekä filosofiassa että yleisemminkin. Ero ”tieteellisen” ja muun filosofian välillä ei näyttäytynyt mitenkään olennaiselta. Pikemminkin tämän eron painottaminen julkisessa keskustelussa tuntui jonkinlaiselta väärinymmärrykseltä.

Jatko-opintoja suorittaessani työskentelin professori Jaakko Hintikan tutkimusryhmässä. Hintikka on äärimmäisen innostava opettaja ja tutkimusryhmän johtaja. Työskentelylläni Hintikan ryhmässä on ollut keskeinen merkitys käsitykselleni tieteestä ja tutkimuksen tekemisestä ja se lähensi samalla suhdettani laitokseen ja sen henkilöstöön. Erityisesti professorit Gabriel Sandu ja Matti Sintonen olivat kohdallani erittäin tärkeitä henkilöitä.

Jatko-opintoja suorittaessani logiikan rooli alkoi painottua omassa työskentelyssäni uudella tavalla. Lisensiaatintyössäni tutkimuskohteena oli määriteltävyys ja identifioitavuus tieteenfilosofiassa. Työni sisälsi sekä puhtaasti loogista työtä että filosofista analyysia. Näin logiikka tuli sekä keskeiseksi metodiseksi välineeksi että itsenäiseksi tutkimuskohteeksi. Tämä oli monella tavoin merkittävä ja ratkaiseva vaihe suhteessani sekä filosofiaan että tutkimukseen yleisemminkin.

Logiikan vahva rooli filosofiassa palautuu aina antiikkiin saakka. Helsingissä on erittäin vahva perinne (filosofisessa) logiikassa. Ajateltakoon vaikkapa seuraavia laitoksen piirissä työskennelleitä henkilöitä: Eino Kaila, Georg Henrik von Wright, Jaakko Hintikka, Oiva Ketonen,

Erik Stenius, Ingmar Pörn, Risto Hilpinen, Simo Knuuttila, Veikko Rantala, Seppo Kivinen, Ilkka Niiniluoto, Raimo Tuomela sekä Gabriel Sandu. Filosofinen logiikka on luontevalla tavalla yhteydessä ns. matemaattiseen logiikkaan. Tämä näkyi Filosofian laitoksella kiinteänä yhteistyönä Matematiikan laitoksen loogikkoryhmän kanssa. Filosofian laitoksen loogikkoryhmä muotoutui itselleni läheisimmäksi.

Lisensiaatin opintojen loppuvaiheessa alkoi myös hahmottua väitöstyöni aihe: laskettavuuden teoria ja sen soveltaminen filosofiaan. Siten tutkimuskohteeni muuntui melko paljon aikaisemmasta. Logiikan rooli pysyi kuitenkin vahvana. Työskentelyni jatkui Hintikan ryhmässä. Työni ohjaajiksi tulivat Gabriel Sandu filosofian laitokselta ja Juliette Kennedy matematiikan laitokselta. Tämä järjestely vahvensi logiikan asemaa työssäni. Samalla yhteyteni matematiikan laitoksen loogikkoryhmään syveni, erityisesti yhteistyö Jouko Väänänen kanssa.

Jo ennen väitöskirjan valmistumista siirryin pois filosofian laitokselta. Tämä hidasti luonnollisesti väitöskirjan viimeistelyä. Itse asiassa koko väitöskirjahankkeeni keskeytyi pitkäksi aikaa, reiluksi pari vuodeksi. Työskentelin ammattikorkeakoulussa opettajana ja tutkijana. Tässä minulle tarjoutui mahdollisuus filosofian soveltamiseen aivan uudella alueella. Tosin problematiikka liittyi pikemminkin yleiseen (tieteen-) filosofiaan kuin aikaisempaan tutkimustyöhöni filosofian parissa. Kuitenkin tieteenfilosofia ja logiikka muodostivat kohdallani orientaatioperustan.

Lopulta, päätoimeni ohessa, viimeistelin väitöstyöni. Tällöin minulle ei ollut mahdollista jatkaa tutkimustyötä väitöstyöhöni liittyen. Kuitenkin minulle alkoi tulla selväksi, että (loogisesti) täsmällisen filosofian keinoin on mahdollista lähestyä monia käytännöllisiä teemoja. Erityisen läheiseksi itselleni tuli tässä vaiheessa metodologiaan liittyvä problematiikka, mutta myös teon ja toiminnan filosofia. Asiat tulisi sanoa sekä selkeästi että täsmällisesti. Tässä suhteessa logiikka ei ole itseisarvoista, vaan helpottaa asioiden eksplikointia ja kritikointia. Tässä suhteessa yhteistyöni Maanpuolustuskorkeakoulun kanssa osoittautui tärkeäksi. Tällöin toimin tutkijana Merisotakoulussa ja myöhemmin Lappeenrannan teknillisessä yliopistossa. Looginen analyysi on osoittautunut varsin joustavaksi ja hedelmälliseksi orientaatioksi mitä erilaisimmissa

sovellutuksissa. Tämä on mahdollistanut yhteistyön sekä filosofien että muiden tieteenalojen edustajien parissa.

Opintojen aikana opiskelija oppii tiettyjen oppisisältöjen ohella myös tiettyjä arvostuksia, asioiden painoarvojen ja kiinnostavuuden puntarointia. Yksittäiset opitut asiat on helppoa päivittää aina tarpeen ja kiinnostuksen mukaan, mutta taustalla olevien arvojen ja arvostusten laita on toisenlainen. Nämä arvot ja arvostukset tai tieteellinen vakaumus, kuten sitä Snellman kutsui, muodostavat tietynlaisen aina jossain määrin implisiittisen taustan, jossa kaikki muu tapahtuu. Siten sen uudistaminen ja eksplikointi on yksittäisten tietojen uudistamista vaikeampaa. Yliopiston suurin merkitys liittyykin juuri tieteellisen vakaumuksen kasvattamiseen. Tässä yhteisön – opettajien ja kollegoiden – rooli akateemisuuden edustajina on olennaisen suuri. Tämän merkitys tulee sitä tärkeämmäksi, mitä kauemmas opiskeluaika jää. Ollakseen hedelmällinen tämä tieteellinen vakaumus ei saa olla staattinen, vaan sen tulee sisältää muuntumista tukevia aineksia. Tässä suhteessa filosofia on osoittautunut erinomaiseksi perustaksi. Parhaimmillaan koulutuksesta muodostuu persoonallinen kokonaisuus, jossa henkilökohtainen ja yleinen limittyvät toisiinsa muodostaen eheän tieteellisen näkemyksen. Tällainen on snellmanilainen käsitys akateemisesta oppimisesta, akateemisesta sivistyksestä.

Tohtorius on ollut monin tavoin positiivinen asia, se on avannut lukuisia uusia näkymiä ja mahdollisuuksia. Tämä on mahdollistanut oman osaamisen monipuolisen kehittämisen ja työskentelyn erilaisissa yhteyksissä. Tässä merkityksessä näkemykseni filosofian koulutuksen peruspainotuksista on luottavainen.

Maanpuolustuskorkeakoulu

Mirja Hartimo

FT, dosentti, tutkijatohtori
s. 1970, tutkinto lokakuu 2004

Vastaväittäjät: professori Jaakko Hintikka, professori Daniel Dahlstrom, professori Richard Cobb-Stevens, professori Judson C. Webb, professori Juliet Floyd (puheenjohtaja)
Kirjan otsikko: Edmund Husserl's Phenomenology and the Development of Mathematics in the Late Nineteenth Century

Puluja ja betonia Bostonissa

Lukioaikoina olin äärimmäisen huolissani ympäristön tilasta ja pidin kansalaisvelvollisuutenani tehdä jotain asian hyväksi. Niinpä hain yliopistoon pääaineenani maankäytön ekonomia, joka sittemmin vaihtoi nimensä ympäristöekonomiaksi. Päämääräni oli selvä: Ensin olisi hankittava riittävä ymmärrys ympäristö- ja kehitysongelmien luonteesta, minkä jälkeen toimisin jotenkin hankkimani ymmärryksen valossa. Opiskelin kaikenlaista, enimmäkseen suunnittelu- ja kehitysteorioita, ympäristönsuojelua, ekologiaa, matematiikkaa ja filosofiaa. Samanaikaisesti toimin aktivistina Luonto-Liitossa ja jonkin aikaa mm. *Nuorten luonnon* päätoimittajana.

Vähitellen päädyin käsitykseen, että ympäristö- ja kehitysongelmissa on kyse laajemmasta ilmiöstä kuin savukaasujen puhdistusmenetelmistä, biodiversiteetin vaalimisesta ja kertakäyttöastioiden välttämisestä: kyse on jostain kokonaisvaltaisesta, joka ulottuu kaikille yhteiskunnan osaluueille. Ongelmana pidin vallitsevaa rationaalisuuskäsitystä, joka näkyi ihmisten jonkinlaisessa fatalismissa monitieteellisten ja -kansallisten ongelmien edessä. Rationaalisuuskäsityksen ihmetteleminen vei minut filosofiaan ja erityisesti logiikan opintojen pariin.

Lopulta minulla oli koossa kaksi kertaa niin paljon opintoviikkoja kuin mitä maisterin tutkintoon olisi tarvinnut. Valmistuin ympäristöekonomiasta maisteriksi, mutta en ollut mitenkään selvittänyt ympäristö- ja kehitysongelmiin liittyviä filosofisia kysymyksiä ja koin olevani ajattelussani vasta ihan alussa. Ajatus siitä, että seuraavaksi minun pitäisi kiltisti keskittyä liikenneratkaisujen suunnitteluun tai jonkin firman jätteen kierrätyksen järjestämiseen, tuntui elämän lopulta. Sitä paitsi sellainen ratkaisu olisi jossain määrin ristiriidassa rationaalisuuskäsitystä koskevien pohdintojeni kanssa: tavallaan kyseessä olisi vääranlaisen rationaalisuuden toteuttamisesta, päämäärien ja keinojen erottamisesta ja alistumisesta toimimaan ulkopuolelta määritellyillä ehdoilla. Sitä paitsi koin, että elämästäni häviää sisältö jos en jatkaisi filosofian opintojen parissa.

Tilanne oli ongelmallinen: Miten kummassa vastavalmistunut ympäristöekonomian maisteri rahoittaisi filosofian opinnot? Harva tuntui ymmärtävän, miksi minun ylipäätään piti jatkaa filosofiassa, kun minulla oli tutkinto niinkin hyödyllisestä pääaineesta kuin ympäristöekonomia.

Päädyn hakemaan *Fulbright*-stipendiä, jonka myös sain ja jonka turvin lähdin Amerikkaan, Boston Universityyn opiskelemaan. Ensimmäisen vuoden jälkeen sain BU:sta rahoituksen opetusassistenttina myös seuraavaksi neljäksi vuodeksi. BU:ssa filosofian opiskelu oli verrattavissa janon sammuttamiseen paloletkulla: Opin, luin ja ajattelin käsittelemättömät määrät. Opetusohjelma pakotti varsin laajan historiallisen yleissivistyksen hankkimiseen, mistä jälkeenpäin olen ollut äärimmäisen kiitollinen. Opinnot olivat myös niin tiiviit, että en oikein ehtinyt ajattelemaan muuta kuin opintojani. En edes tiennyt, mistä puhua ei-filosofien kanssa.

Lopulta tuli aika aloittaa väitöskirjatyön tekeminen. Olin kiinnostunut monesta asiasta: rationaalisuusongelman lisäksi minua kiinnosti antiikin filosofia, Kant ja Wittgenstein ja näiden käsitykset matematiikasta ja vaikka mistä muusta. Tutkimuskohde (Husserl ja matematiikka) valikoitui, koska siinä pystyin yhdistämään kaikkea mielestäni kiinnostavaa: erityisesti matematiikan ja logiikan historiaa ja filosofiaa sekä transsendentaalifilosofiaa. Aihe ei vaatinut kreikan opettelua ja erityisesti Wittgensteiniin verrattuna tutkimuskohde oli verrattain tuore. Lisäk-

si BU:n (sekä naapuriyliopiston Boston Collegen) professorikunnasta löytyi uskomattoman monipuolinen ja asiantunteva asiantuntemus aiheesta (mm. Judd Webb, Daniel Dahlstrom ja Richard Cobb-Stevens). Itselleni hieman yllättävästi Jaakko Hintikasta tuli loppujen lopuksi minun pääohjaajani.

Olin toki tavannut Jaakon aiemminkin opintojeni aikana. Heti ensimmäisen opiskeluvuoden syksynä hän kutsui minut japanilaiseen ravintolaan syömään. Tilanne oli haastava: ravintolassa haarukoita ja veitsiä ei katettu lainkaan, eikä minulla juuri Suomesta tullessa ensimmäisen vuoden opiskelijana ollut aavistustakaan, miten tarjoilua annosta kuului syödä. Suomessa ei silloin vielä ollut sushi-paikkoja. Yritin parhaani mukaan olla pudottelematta suupaloja puikoista samalla kun kuuluisa Professori Hintikka luennoi minulle joukko-opin ongelmista.

Seuraavat vuodet olin naimisissa väitöskirja-aiheeni, Husserlin ja 1800-luvun matematiikan kehityksen kanssa. Istuin 1970-luvulla rakennetussa *Mugar*-kirjastossa kanaverkolla eristetyssä kopissa. Ikkunasta aukeni näkymä betonikatolle, johon sateen jälkeen ilmestyi lätköitä. Lätäköissä kylpi puluja ja joskus aurinko peilasi kirjaston kopin seinään veden kimaltelua ihan kuin kotona mökillä. Kirjastoon ei saanut tuoda mitään syötävää tai juotavaa ja käytävillä partioi vartijoita, jotka olivat ikuisessa taistelussa filosofian jatko-opiskelijoiden kanssa. Jatko-opiskelijat kehittivät menetelmiä salakuljettaa kahvia koppeihin. Luin tekstejä, joista en ymmärtänyt juuri mitään. Join käsittämättömät määrät kahvia ja varoin vartijoita. BU:n filosofian jatko-opiskelijoiden joukko oli sangen kansainvälistä ja jokainen kaukana poissa kotoa. Ehkä juuri tämän takia BU:ssa opiskelijoiden kesken vallitsi hyvä henki. Lisäksi BU:ssa opettajien määrä suhteessa opiskelijoiden määrään on aivan toista luokkaa kuin Suomessa, mikä mahdollisti hyvän ohjauksen. Hintikkakin halusi aluksi, että tuon hänelle tekstiä joka viikko. Näin teinkin, vaikka viikossa en välttämättä saanut mitään järkevää uutta sanottavaa. Vein Jaakolle tekstiä perjantaisin ja hän kommentoi kirjoituksiani heti viikonlopun jälkeen. Kirjoitukseni olivat niin alustavia, ettei Jaakko niistä voinut paljoa sanoa, mutta ainakin käytäntö opetti minut kirjoittamaan jatkuvasti lukemisen rinnalla. Kaipa se myös kehitti opettaja-oppilassuhdetta: en totisesti olisi valmis näyttämään mokomia kyhäel-

miä kenellekään muulle kuin Jaakolle, jolle niitä oli pakko viedä. Vähi-
tellen onneksi luovuimme tästä viikoittaisesta kirjoittamisvelvollisuu-
desta.

BU:ssa väitöskirjaprosessin ensimmäinen askel on tutkimussuunni-
telman puolustaminen raadin edessä. Tutkimussuunnitelmassa kuului
selvittää väitöskirjan luvut siten, että myöhemmin itse kirjoitusprosessi
etenee suunnitelman mukaisesti luku kerrallaan. Tutkimussuunnitel-
man muodostaminen oli siis ratkaiseva osa väitöskirjan tekoa. Tutki-
mussuunnitelmaa vääntäessä opettaja-oppilassuhdetta ainakin meidän
tapauksessamme koeteltiin. Minä olin aika itsepäinen ja halusin väitös-
kirjan olevan oman ajattelun tulosta. Toisaalta Jaakolla oli myös vank-
koja käsityksiä asioista ja usein tajusin Jaakon huomautusten viisauden
vasta kuukausien kuluttua. Jonkinlaista molemminpuolista kompromis-
sintekoa väitöskirjankirjoittamisprosessi oli. Opin Jaakolta suunnatto-
masti, mutta ei se aina ihan helppoa ollut.

Kuudennen jatko-opiskeluvuoden opiskelin Boston Center for Phi-
losophy and History of Sciencen rahoituksella ja tämän jälkeen rahoitin
opintojani opettamalla lähiyliopistoissa (Tufts ja Suffolk University)
samalla kun BU myönsi avustuksia lukukausimaksujen kattamiseksi.
Lopulta BU:n avustukset uhkasivat loppua, joten minun oli lopullisesti
käärittävä väikkäri pakettiin ja valmistuttava. Siinä vaiheessa olin ollut
Bostonissa yli seitsemän vuotta.

Itse väitöstilaisuus oli kohtuullisen rento tilaisuus, vaikka minua
jännitti aivan hirveästi. Paikalla oli koko ”komitea”: Jaakko Hintikka,
Daniel Dahlstrom, Richard Cobb-Stevens, Judson C. Webb ja Juliet
Floyd. Lisäksi paikalla oli joitakin aihepiiristä kiinnostuneita opettajia-
ni, mm. John Stachel. Yleisö koostui parhaista ystäivistäni Bostonissa.
Väitöstilaisuudessa komitean jäsenet kysyivät väitöskirjaan liittyviä ky-
symyksiä vuorotellen. Enimmäkseen niihin oli ilo vastata: kerrankin
joku on kiinnostunut asioista, joiden parissa olin tehnyt suunnattomasti
töitä. Lisäksi sain monelta opettajaltani työtä koskevia kirjallisia kom-
mentteja ja kysymyksiä, joiden pohjalta myöhemmin kirjoitin artikkelei-
ta ja joita vieläkin aina välillä lueskelen.

Väitöstilaisuuden jälkeen elämäni täytti hetkeksi kuohuviini ja kuk-
kaset, joita oli Suomestakin lähetetty. Jaakko Hintikka kutsui pienen
porukan illastamaan Harvard Clubiin, jonka jäseneksi pääsevät käsit-

tääkseni ainoastaan Harvard Society of Fellowsin jäsenet, jollainen Hintikkakin on. Seuraavana lauantaina vielä pidin opiskelukavereille juhlat. Amerikkalaiset eivät tiedä mitään suomalaisesta karonkka-perinteestä, joten kyseessä oli ihan tavalliset kotibileet.

Fulbrightin takia minun oli opintojen takia palattava Suomeen kahdeksi vuodeksi ennen kuin voisin saada työviisumia Yhdysvaltoihin. Tätä kirjoittaessa teen tutkimusta Suomessa Akatemian tutkijatohtorina. Tutkimukseni ei liity mitenkään ympäristö- ja kehityskriisiin ja toisinaan mietin, pitäisikö minun potea siitä huonoa omaatuntoa. Toisaalta mielestäni toteutan elämässäni sellaista rationaalisuus-käsitystä, joka mielestäni on kestävä. Ainakin periaatteessa toteutan työssäni itseäni, ja elämäni on tyydyttävämpää ja kokonaisempaa kuin mitä se olisi, jos tekisin jotain muuta (niin no, ainakin jos rahoitus jotenkin järjestyy). Mahdollinen poliittinen toimintakin on kestävämmällä pohjalla, jos se on osa elämää, eikä päinvastoin.

*Helsingin yliopisto &
Tampereen yliopisto*

Ville Päivänsalo

TT, dosentti, yliopistonlehtori (ma.)
s. 1972, väitös 9.4.2005

Vastaväittäjä: professori Rex Martin
Kustos: professori Jaana Hallamaa
Kirjan otsikko: Balances of Reasonable
Justice: Rawls and beyond

Filosofinen teorianmuodostus kiehtoi

Suuntautuminen kirkastui vähitellen

Sekä teologiset että filosofiset kysymykset ovat kiinnostaneet minua nuoruudestani asti. Lukiolaisena, varusmiespappina, aloittelevana teologian ylioppilaana ja erään englantilaisen raamattukoulun talvikurssilaisena uskonnollinen innoitukseni oli paljolti herätyskristillistä laatua. Kautta nuoren aikuisuuteni olin kuitenkin alati kiinnostunut myös filosofiasta ja jokseenkin kaikista maallisista tieteenaloista. Kun sitten suuntauduin maisteriopintojeni loppupuolella sosiaalietiikkaan, katsoimuksellinen kuohuntani oli jonkin verran laantunut. Minua oli kylläkin alkanut kiehtoa ajatus itsenäisen filosofialähtöisen käsityksen rakentamisesta ikään kuin puhtaalta pöydältä. Tätä ajatusta ryhdyinkin vähitellen toteuttamaan.

Valmistin pro gradu -tutkielmani silloisen sosiaalietiikan apulaisprofessorin Jaana Hallamaan johtamassa Lisääntymisen etiikan seminaarissa Helsingin yliopiston systemaattisen teologian laitoksella. Aikomukseni oli kommentoida ensin muutamaa kirjaa rationaalisen valinnan teoriasta ja sitten soveltaa tästä käsin avautuvaa lähestymistapaa johonkin lisääntymisen etiikan erityiskysymykseen. Tutkielmani rationaalista valintaa koskeva osa paisui kuitenkin jo gradun mittaiseksi ja yritys lähestymistavan soveltamisesta varsinaiseen lisääntymisen etiikkaan jäi haaveeksi. Ehkä oli hyvä näin.

Hallamaa kutsui minut mukaan oppimateriaalituotantoon suoraan tutkielmaseminaaristaan: sain kunnian toimittaa suurelta osin opiskelijavoimin kirjoitetun artikkelikokoelman *Prosessia ja rautalankaa: Gradun tekijän opas*. Sen ensimmäinen painos valmistui samana vuonna kuin graduni eli 1997. Teologian maisteriksi valmistuin seuraavana vuonna. Lopulta myös kiinnostukseni lisääntymisen etiikkaan johti tuotokseen – mediamaailmassa. Olin nimittäin polkemassa käyntiin Mediatuotanto Amigos Oy:n tuottamaa tv-dokumenttia Sallittu syntymä, josta tuli TV2:n Dokumenttiprojektin katsotuin dokumentti vuonna 2000.

Päätös ryhtyä jatko-opiskelijaksi oli kuitenkin verrattain helppo, koska graduni oli onnistunut erinomaisesti ja sosiaalietiikka kiinnosti. Etsin sopivaa aihetta jatkotutkimukselleni laajalla haravalla aina 1800-luvun saksalaisista teologeista uusimpaan geenitutkimuksen etiikkaan. Yhtenä päivänä minulle tarjottiin osallistumismahdollisuutta 1990-luvun lamaa koskevaan tutkimushankkeeseen. Minun olisi kuitenkin pitänyt valmistaa tutkimussuunnitelma niin pikaisesti, etten kyennyt tarjoukseen reagoimaan – enkä kaiketi pohjimmiltani halunnutkaan. Mielessäni oli jo sukeutumassa tutkimussuunnitelma, joka tuki pitkän tähtäimen ajatustani itsenäisen teorian muodostamisesta.

John Rawlsin (1921–2002) läpimurtoteos *A Theory of Justice* (1971), johon tutustuin ensin Terho Pursiaisen suomennoksena (*Oikeudenmukaisuusteoria* 1988), ihastutti minua taitavasti kirjoitettuna laaja-alaisena teoriana. Samoihin aikoihin tutustuin Pursiaiseen. Sain hänen oivaltavasta ja rohkeasta ajattelustaan vahvistusta aikomukselleni ryhtyä Rawls-tutkijaksi. Toki Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteoria* näytti jo tuolloin jonkin verran vanhentuneelta, mutta katsoin Rawlsin kuitenkin koonneen tyylikkäästi yhteen parhaita aineksia monista aiemmista suuntauksista. Rawls-jättiläisen harteilta onnistuisin kenties näkemään kauas – ja jos malttaisin keskittyä vain yhteen ajattelijaan, tuskin edes juuttuisin väitöskirjatyöhön vuosikausiksi.

Laitostehtävien lomassa lisensiaatiksi

Aloitin päätoimisena määräaikaistyöläisenä systemaattisen teologian laitoksella vuoden 1999 alussa ja valmistuin teologian lisensiaatiksi al-

kuvuonna 2004. Tutkimukseni rahoituslähteinä olivat Valtakunnallinen teologian tutkijakoulu, Helsingin yliopiston 350-vuotissäätiön apuraha, Emil Aaltosen säätiön apuraha ja niin sanottu Katsomushanke (ks. alla). Tutkijakausten väleihin mahtui pätkeä tutkimusavustajana (2kk), suunnittelijana (yhteensä 13 kk) sekä teologisen etiikan ja sosiaalietiikan lehtorina (4 kk). Suunnittelijantöitä, jotka liittyivät enimmäkseen teologisen tiedekunnan silloiseen tutkinnonuudistukseen, oli käytännössä tehtävä aina tarpeen mukaan useamman vuoden aikana. Lisäksi osallistuin laitoksen opetukseen joka vuosi – kuten olen osallistunut myös sittemmin. Tutkimuksen tekeminen laitostehtävien lomassa tuntui sopivan minulle hyvin jonkin aikaa, mutta tutkimuksen valmistumispaineiden koventuessa huomasin tarvitsevani entistä kipeämmin keskeytyskettömiä tutkimusjaksoja. Onneksi niitä järjestyikin ja sain yli 300-sivuisen englanniksi kirjoittamani liseniaatintyön valmiiksi mielestäni siedettävässä aikataulussa.

Työn eri vaiheissa sain arvokasta palautetta ennen kaikkea ohjaajiltani Jaana Hallamaalta ja Heikki Kirjavaiselta. Tarpeellista vertaispalautetta antoivat erityisesti Hallamaan ja Kirjavaisen ohjaaman Helsingin yliopiston rahoittaman Katsomushankkeen (Katsomuksellisten ainesten rooli sosiaalieteellisessä argumentaatiossa ja teorianmuodostuksessa) jäsenet. Tässä hankkeessa keskityin lähinnä kirjoittamaan yhden artikkelin, joka julkaistiin sittemmin *Studia Theologica* -aikakauslehdessä otsikolla 'Taking Viewpoints of Fairness and Care'. Halusin tuolloin selvittää erityisesti feministisen Rawls-kritiikin perusteita.

Kiinteimmäksi kansainväliseksi yhteistyöverkostokseni muodostui vuosittain kokoontuva Teologisen etiikan pohjoismainen tutkijakoulu, jonka kokoontumisissa esittelin tutkimustani viitenä vuotena. Lisäksi sain tärkeää kansainvälistä palautetta esimerkiksi reilun kuukauden vierailullani Bostoniin vuonna 2001. Tuolloin tapasin muiden muassa Jaakko Hintikan ja David Lyonsin Bostonin yliopistosta sekä Christine Korsgaardin Harvardista. Jo tohtoriopiskelijana pääsin myös osallistumaan useisiin eurooppalaisiin konferensseihin.

Tutkimusaiheeni johti minua varsin poikkitieteellisiin selvityksiin. Oli luettava esimerkiksi oikeusfilosofiaa, politiikan filosofiaa, talousetiikkaa, feminististä etiikkaa, historiaa ja toki myös teologista etiikkaa. Ohjaajani eivät tosin erityisesti rohkaisseet minua sisällyttämään työhö-

ni varsinaista teologista etiikkaa. Laitoksen sosiaalietiikan oppiaineesta valmistuneiden useiden muiden töiden tapaan odotusarvona oli, että laatisin lähinnä filosofisen tutkimuksen. Lopulta sisällytin työhöni kuitenkin myös selväpiirteistä teologiaa. Käyttäen hyväkseni Bostonista tuomiani materiaaleja kommentoin esimerkiksi lähetystyöntekijä Jeremiah Evartsin yritystä puolustaa Cherokee-intiaanien oikeutta perintömaihinsa 1800-luvun Yhdysvalloissa.

Lisensiaatintyössäni *Justice with Understanding: Rawlsian Procedures and Responsible Persons* koin lopulta onnistuneeni muodostamaan itsenäisen teoreettisen kokonaisuuden hyödyntäen sekä Rawlsin ideoita että muuta aineistoa monipuolisesti ja tarkoituksenmukaisesti. Lisensiaatinväitöksessä minua oponoi Juha Sihvola, jonka kanssa olen saanut myös sittemmin vaihtaa ajatuksia silloin tällöin.

Kohti karonkkaa tekstiä terävöittäen

Emil Aaltosen säätiö myönsi minulle vielä kolmannen apurahavuoden. Kun minulla oli lisäksi käyttämättä hieman Katsomushankeen rahoitusosuuttani, selvisin rahoitettuna jatko-opiskelijana tohtoriksi asti – eli loppukevääseen 2005. Onnistuin muutenkin saattamaan työni loppuun ilman suurempia kimmelluksia. Koin silti paineen sekä tutkimuksen kunniallisesta valmistumisesta että työllistymisestä tuoreena tohtorina melko kovana. Puolisoni Tiina-Maria odotti tuolloin jo toista lastamme, eivätkä apurahani ja suunnilleen samantasoiset suunnittelijanpalkkani olleet vielä ehtineet tuoda perheemme talouteen tavanomaisia maistereintuloja.

Väitöskirjani esitarkastajiksi määrättiin dosentti (sittemmin professori) Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila Helsingin kauppakorkeakoulusta ja filosofian professori Rex Martin Kansasin yliopistosta. Martin, joka oli käynyt Helsingissä usein aiemminkin, kutsuttiin myös vastaväittäjäkseni.

Väitöskirjan viimeistely koostui paljolti lisensiaatintyön tiivistämisestä, tarpeellisten uusien katkelmien kirjoittamisesta, argumentoinnin terävöittämisestä ja kirjoitustyylin hiomisesta. Jälkimmäisessä tehtävässä oli suurena apuna kokenut kielentarkistaja Henry Fullenwider. Aluksi hän käyttikin punakynää reippaasti. Monin paikoin abstrakti, pitkän-

puoleinen (noin 250-sivuinen) ja silti yhtenäiseksi teoreettiseksi kokonaisuudeksi tarkoitettu väitöskirjani ei ollut hänelle ihan helppo pala. Kun yhteinen sävel kuitenkin alkoi löytyä, työmme sujui hyvin – ja systemaattisen teologian laitos maksoi lystin.

Väitöskirjan painattamiseen sekä väitöstilaisuuden ja karonkan järjestämiseen liittyi paljon puuhasteltavaa. Itse väitöstilaisuus Helsingin yliopiston päärakennuksen Auditoriossa XII ei kuitenkaan päässyt muodostumaan kovin tukalaksi. Martin johdatteli kuulijoita tutkimuksen aihepiiriin, esitti asiallisia kysymyksiä ja jätti minulle riittävästi aikaa vastata.

Karonkka vietettiin Hotelli Arthurin ravintolassa. Olin kutsunut mukaan verrattain paljon sekä akateemisia tuttaviani että sukuani, koska koin olevani huomattavassa kiitollisuudenvelassa heille kaikille. Syytä kiitollisuuteen olikin mitä moninaisimmista seikoista alkaen hyvästä kotikasvatuksesta akateemisiin kahvipöytäkeskusteluihin. Vanhan kotikaupunkini Jyväskylän ystävistä upean, klassisen panoksensa tilaisuuteen toi ammattilaulaja Terhi Mattila. Erityisen huojentunut olin kuitenkin siitä, ettei vaimoni synnytys sentään tapahtunut etuajassa. Siten hän sai olla mukana juhlimassa ja samalla jututtamassa erinomaisella kielitaidollaan Rex Martinia ja hänen tyylikästä puolisoaan Donnaa.

Työ jatkuu, elämä jatkuu

Väitöskirjani hyväksyttiin lopulta parhain arvosanoin. Sittemmin sain sen johdosta myös Suomalaisen Tiedeakatemian väitöskirjapalkinnon, ja kansainvälinen akateeminen Ashgate-kustantamo julkaisi kirjasta edelleen tiivistetyn, täydennetyn ja parannellun version (*Balancing Reasonable Justice: John Rawls and Crucial Steps Beyond*). Lopulta väitöskirjaprojektini ei siis olisi voinut juuri paremmin onnistua. Voinette kuitenkin kuvitella, että vähitellen aloin hieman kyllästyä pääajatuksiltaan saman tekstikokonaisuuden työstämiseen. Kaikkein haastavimmat filosofiset ratkaisut koin nimittäin saaneeni loksahdamaan paikoilleen jo liseniaatintyössäni.

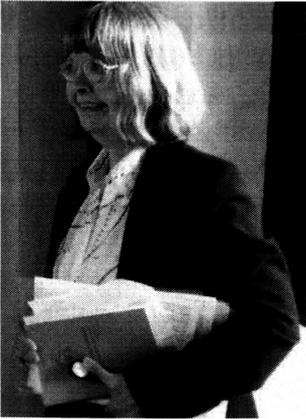
Uusia virikkeitä ajattelulleni oli kuitenkin luvassa runsaasti. Seuraavat puolitoista vuotta toimin osittain Mielen historian tutkimusyksikön (Suomen Akatemian kansallinen huippuyksikkö) tieteellisenä sihteerinä

ja osittain Legitimitet och Moral -hankeen tutkijana. Edellisen johtajana toimi akatemiaprofessori Simo Knuuttila, jolta olin saanut tarpeellisia vinkkejä jo väitöskirjaa tehdessäni. Hänen alaisenaan en voinut juuri välttää oppimasta yhtä ja toista sekä entisaikojen filosofiasta ja teologias- ta että tutkimusyksikön hallinnoinnista. Åbo Akademin systemaattisen teologian professorin Tage Kurténin johtama poikkitieteellinen Legiti- mitet och moral -hanke tarjosi puolestaan oivalliset edellytykset jatkaa nykyetiikkaan suuntautuvaa sosiaalieettistä tutkimustani.

Uutta rahoitusta oli kuitenkin ryhdyttävä hakemaan pian. Ilokseni minut valittiinkin Helsingin yliopiston tohtoritutkijan kolmivuotiseen virkasuhteeseen 1.1.2007 alkaen. Tällöin ryhdyin sisällyttämään tutki- mukseeni luterilaisen etiikan teemoja. Kokonaisuudessaan tutkimuksel- liset virikkeeni ovat tosin olleet väitöskirjan valmistumisen jälkeen sen verran moninaisia, ettei uuden fokusoidun tutkimusprofiilin löytämi- nen ole ollut helppoa. Haastetta ei ole helpottanut se, että tutkijatohto- rikauteni jäi vain puolentoista vuoden mittaiseksi. Syy kauden ennenai- kaiseen päättymiseen oli kuitenkin periaatteessa mieluinen: minut valittiin hoitamaan systemaattisen teologian, erityisesti teologisen eti- kan ja sosiaalietiikan yliopistonlehtorin nelivuotista viransijaisuutta.

Perheeseemme syntyi syksyllä 2007 jo kolmas lapsi. Virikkeitä on siis riittänyt sekä töissä että kotona. Tutkimuksen etenemisen kannalta tarpeellisia uusia ideoita onkin tuntunut olevan tietokoneella, päässä ja tutkimusympäristössä jopa liikaa. Tulostakin on silti tullut: huhtikuussa 2010 minut nimitettiin teologisen etiikan ja sosiaalietiikan dosentiksi Helsingin yliopistoon. Väitöskirjaprosessini loppuvaiheelle ominainen keskeneräisten ajatusten kiteytystyö näyttää siten jatkuvan.

Helsingin yliopisto

Iris Wikström

FD, TD, docent

f. 29.6.1941, disputation 22.4.2005

Opponent: professor Anders Piltz

Kustos: professor Lars Hertzberg

Avhandlingens rubrik: Att tala om det osägbara: den cirkulära filosofin i Nicolaus Cusanus' verk *De coniecturis*

På jakt efter vishet

Egentligen är temat för den föreslagna essän tvetydigt. Frågan: "Hur blev vi doktorer?" kunde lika väl läsas ut: "Hur i all världen blev vi doktorer?" Antagligen är båda aspekterna aktuella för de flesta som disputerat. Många har en lång och besvärlig period bakom sig då de äntligen har fått rätt att försvara sin avhandling. Glädjejämnena, d.v.s. det som bär arbetet vidare, finns nog främst i materialet: i kunskapens möjligheter att fångla och inspirera.

De viktiga valen i livet görs tidigt. Färska undersökningar pekar på att familjen spelar en stor roll vid en persons yrkesval. För min del gällde detta val närmast två olika möjligheter: naturvetenskap och humaniora. Efter moget övervägande höll jag mig till det senare alternativet. Detta kan verka överraskande genom att både min far och min farfar var biologer: Farfar Don Arthur Wikström var född i Pidisjärvi (nuvarande Nivala). Hans mor Paulina Kristina Frosterus tillhörde en finländsk prästsläkt, medan hans far, som var hemma i Ekenäs, fick sin utbildning i Viborg och tjänstgjorde som lantmätare vid godsens utanför Moskva under ett antal år. – Självs hade farfar studerat för den första ekologen i världen, professor Ernst Haeckel i Jena, och var i femton års tid assistent vid Zootomen vid Helsingfors universitet innan han blev äldre lektor i biologi vid Turun lyseo. Sitt brinnande intresse för vetenskapligt arbete bevarade han hela livet, vilket för hans del innebar manetforskning. Han

var initiativtagare till Biologiska muséet i Åbo, som tillkom år 1907 och där han var intendent under trettio år. – Min far fick alltså i arv ett starkt och mångsidigt intresse för naturvetenskap, särskilt ornitologi. Tidvis undervisade han i jaktlära vid Helsingfors universitet. Hans talrika ämbetsuppgifter som chef för Lantbruksstyrelsens fiskeriavdelning tog dock mer och mer överhanden över de aktiva kontakterna med vetenskapen. Men trots inriktningen på naturvetenskapliga frågor fanns det i vårt hem ett stort intresse för kultur.

Att jag valde att först studera teologi var alltså långt ifrån självklart. Jag anser idag att jag hade erfarenheten av att befinna mig på gränsen mellan olika kunskapsområden. Den traditionella klyftan mellan exakta och andliga vetenskaper gjorde sig fortfarande gällande år 1960, då jag skrevs in vid Helsingfors universitet. Mot min bakgrund var teologin inte bara ett helt utforskat kunskapsområde utan verkade också vara mera levande och anspråksfull än naturvetenskapen. Olika förskjutningar i synen på kultur, vetenskap och livsåskådning har givetvis skett under de femtio år som gått sedan detta val gjordes. Min kommentar är bara att jag anser att jag valde rätt. Sju år av ytterst intressanta studier följde, vilket så småningom ledde till en teologie doktorsgrad i dogmatik vid Åbo Akademi och docentur i systematisk teologi, d.v.s. dogmatik (främst ekumenik) och teologisk etik, från år 1985.

Men var kommer filosofin in i bilden? – Ämnesläraren i systematisk teologi vid Åbo Akademi, professor Gotthard Nygren, krävde att hans elever hade avlagt vitsordet cum laude approbatur i filosofi. För min del inleddes dessa studier vid Helsingfors universitet på 1970-talet, men avslutades vid Åbo Akademi. För många teologer, d.v.s. de som okritiskt har övertagit lutherdomens inställning till skolastiken, är filosofin närmast ett nödvändigt ont. För min del har det varit nyttigt och givande att grundligt göra upp med resterna av denna syn. Här är jag skyldig ett tack särskilt till Platon: Ett första möte med hans klartänkta och levande skrivstil kan förflytta berg, åtminstone i tanken. Här mötte jag helt enkelt de mest givande texter jag någonsin läst. Insikten har senare kommit tillbaka i olika sammanhang, kanske särskilt vid läsningen av Wittgensteins filosofi, som länge varit ett tyngdpunktsområde inom ämnet filosofi vid Åbo Akademi. – Den gedigna undervisning som professor

Lars Hertzberg ansvarat för har aktivt bidragit till att skapa en fin forskarmiljö.

Men tanken fanns hela tiden där att mina kunskaper i filosofi var bristfälliga, särskilt som jag länge undervisade teologer i filosofi på grundkursnivå. Det massiva undervisningskravet som hörde till denna lektorstjänst gav inte några möjligheter vare sig till att göra rättvisa åt ämnet filosofi eller till att fördjupa de egna insikterna på detta område: dessa två problem hör åtminstone delvis ihop.

Till detta kommer ytterligare en personlig motivering, d.v.s. att jag nära nog parallellt med dessa tankar hade funnit ett nytt forskningstema i den tyska 1400-tals filosofen Nicolaus Cusanus' litterära produktion. Särskilt den som läst Mika Waltaris bok *Nuori Johannes* känner till Cusanus' anseende på juridikens, men i synnerhet på ekumenikens och religionsfilosofins område: här är hans tankar fortfarande radikala. Vad detta innebar ville jag länge veta mera om. Men en sådan ganska omfattande arbetsuppgift kunde inte tacklas utan fördjupade kunskaper i filosofi. Följaktligen önskade jag och lyckades så småningom avlägga filosofie kandidat- respektive licentiatexamen. Men enligt det dåvarande examenssystemet utgjorde den senare närmast en förberedelse för doktorexamen, vilket innebär att det föll sig naturligt att följa denna plan.

Så småningom hade också det – i början besvärliga – arbetet med Cusanus' texter börjat bli både belysande och berikande: kanske närmast i långvarig kontakt med den internationella forskning som bedrivs med centrum vid Cusanus-institutet i Trier, Tyskland. Jag hade också förmånen att i många års tid samarbeta med den svenska Cusanus-forskaren TD Birgit Helander (uppvuxen i Nürnberg), som disputerat vid Uppsala universitet år 1988 och som följande år bosatte sig i Trier, där hon bedrev forskning till år 2005. Antagligen hade hon gjort erfarenheten att man räknas som forskare inom ett visst område först då man kan hänvisa till sin doktorsavhandling.

Det finns många krokar i forskningens längdans, vilket varje forskare förstås får erfara. Man får kämpa både med materialets motstånd och sina tröga tankar. Svårigheterna har många ansikten, beroende på olika yttre och inre omständigheter. Det gäller ju förståelsen av vissa bestämda texter: Cusanus-forskaren märker i något skede att detta tänkande öppnar sig bäst från de sista verken. Detta faktum har observerats av

flera lärda. Tysken Kurt Flasch rekommenderar att man börjar läsningen med något av de sista mindre verken av Cusanus, t.ex. *De beryllo*. En annan tysk forskare, Yale-filosofen Wilhelm Dupré, som (tillsammans med Dietlind Dupré) har översatt alla Cusanus' filosofiska verk, börjar med ett av de allra sista verken, *De venatione sapientiae*. Detta är motiverat: Cusanus får därmed tolka sig själv. – Jag nämner allt detta för att förklara att det tog mig över tio år att få min doktorsavhandling färdig: den godkändes av Humanistiska fakulteten vid Åbo Akademi i maj år 2005.

Men hur finner man sitt tema? Nästan märkligt nog har jag i mitt arbete haft stor hjälp av Wittgensteins tänkande och det pågående arbetet med hans filosofi. Osägarhetsbegreppet är centralt i denna filosofi, men likaså hos Cusanus. Detta gäller också frågan om språkets gränser, en diskussion som egentligen inleddes av den kappadokiska kyrkofadern Gregorius av Nyssa redan på 300-talet. – Ett huvudproblem för forskaren är att Cusanus delvis verkar gå både emot och förbi såväl Platon som Aristoteles. Han anknyter i stället till tidig medeltida relationsfilosofi ("kristen filosofi") och flera kristna mystiker, särskilt Mäster Eckhart. – Men i mitt arbete med att försöka lösa olika tolkningsproblem har det ofta visat sig givande att till först kolla vad Wittgenstein säger om ett visst begrepp. Endast undantagsvis får man konstatera att han inte behandlar det begrepp man avser att undersöka. I många fall är framställningen klarläggande och uppslagsrik.

Med hänsyn till detta beslöt jag mig för att inrikta mig på Cusanus' andra filosofiska huvudverk, *De coniecturis*, som kunde betraktas som ett språkfilosofiskt arbete. Det cirkulära tänkandet som kännetecknar Cusanus är mycket tydligt just i detta verk. Här beaktas också språkets grammatik på medvetandets olika plan, eller enheter, med hänsyn till att tänkandets absoluta grund är osägbar. Avhandlingen heter: "Att tala om det osägbara: den cirkulära filosofin i Nicolaus Cusanus' verk *De coniecturis*" och är utgiven i preliminär upplaga på eget förlag. Som opponert vid disputationen fungerade professor Anders Piltz från universitetet i Lund, som skickligt använde sig särskilt av sin sakkunskap i latin och visade på arbetets brister. – "Det bitti görs, det bitti hjälper", heter det enligt ett svenskt ordspråk, vilket antagligen stämmer också i detta fall. Sådär i efterhand kan man dock vara glad åt att projektet slutfördes.

Forskningen börjar ju egentligen först då denna nödvändiga prestation är gjord. Idag betraktar jag mig inte längre som söndagsforskare. Cusanus' mångsidiga tänkande har börjat öppna sig för mig och jag finner allt mera läsvärt i hans skrifter.

Den främsta förtjänsten har för min del varit att kontakten med Cusanus-forskarna i hela världen har ökat. Detta gäller särskilt det ovannämnda forskningsinstitutet i Trier (Institut für Cusanus-Forschung), som grundades år 1960 av professor Rudolf Haubst i Mainz, vars ivriga handledning jag hann uppleva i Trier läsåret 1989-90. Stort utbyte har jag också haft av kontakten med hans båda efterträdare, professor i filosofi vid teologiska fakulteten i Trier, Klaus Kremer (d. 2007) och professor em. i dogmatik Klaus Reinhardt, specialiserad på spansk mystik. Detta aktiva institut leds f.n. av professor i fundamentalteologi vid universitetet i Trier, Walter Andreas Euler. – Forskarglädjen yttrade sig konkret, då de två sistnämnda tillsammans med ett tiotal tyska forskare i augusti 2008 besökte ämnet Filosofi vid Åbo Akademi. I denna konferens, som är den första Cusanus-konferensen i Norden, deltog ytterligare några forskare från Sverige, Norge, Polen, Japan, Argentina och USA. Besöket var givetvis hedrande för Åbo Akademi. Men det var också glädjande att våra gäster trivdes så väl i den finländska miljön och vid vårt universitet.

Sedan år 1992 har jag haft förmånen att delta i olika internationella Cusanus-konferenser. Särskilt stimulerande har det varit att delta i världskonferenserna i medeltidsfilosofi, som vart femte år ordnas av Société Internationale pour l'Étude de la Philosophie Médiévale (S.I.E.P.M), som är det största internationella sällskapet i medeltidsfilosofi. Även om Cusanus anses stå på gränsen mellan medeltiden och nya tiden, beaktas också hans tänkande vid dessa konferenser. Tema vid senaste konferens i Palermo (2007) var: "Förståndets universalitet – filosofiernas mångfald under medeltiden". Sju Cusanus-forskare höll föredrag inom en specialektion som leddes av professor Reinhardt (föredragen har publicerats av denne och Harald Schwaetzer år 2008).

Det gäller att inse att Cusanus-forskningens värld inte är ett mikrokosmos, isolerat från all annan forskning. I själva verket är Cusanus' tänkande alldeles ovanligt mångsidigt och värdefullt, kanske närmast encyklopediskt: Hans världsbild är öppen. Hans originella tankar om

det absoluta värdet kunde ge impulser särskilt åt moralfilosofin. Dessutom innebär all internationell forskning ett möte mellan olika tankevärldar och kulturer, där var och en bär sitt strå till stacken. Också detta är givetvis berikande för alla parter.

Cusanus' pilgrimsfilosofi är fortfarande aktuell i flera avseenden: kanske främst för att han motarbetar ytlighet och tankelättja i sin strävan att belysa det absoluta värdet. Det är inte kloket han vill vinna utan vishet. I sokratisk anda kan han fastställa att visast är den som vet att han ingenting vet (om det absoluta). Men denna insikt betyder inte att kunskapsjakten är avslutad. Det är tvärtom här som öppenheten för ny kunskap börjar. Eller för att citera fader Martti Voutilainen OP: "Det vi *inte* vet är alltid mycket mer än det vi vet." En bättre motivering till fortsatt forskningsarbete kan man väl knappast finna.

Åbo Akademi

Valtteri Arstila

FT, tutkijatohtori

s. 13.12.1974, väitös 14.5.2005

Vastaväittäjä: professori Larry Hardin

Kustos: professori Olli Koistinen

Kirjan otsikko: The Paradox of Colors

Vasemmalta oikealle: vastaväittäjä,
kustos, väittelijä

Sattumalta tohtoriksi?

Aloitin yliopisto-opintoni matematiikan opiskelijana huolimatta siitä, että filosofia oli kiinnostanut minua jo lukiossa. Matematiikan opintojen ohella suoritin kuitenkin myös filosofian opintoja ja saadakseni alasta paremman käsityksen päädyin myös hakemaan siviilipalveluspaikkaa Turun yliopiston filosofian laitokselta. Onnekseni Erik Lagerspetz, laitoksen sen hetkinen johtaja, oli valmis ottamaan minut laitoksen siviilipalvelusmieheksi, vaikkei laitokselle sillä hetkellä siviilipalvelusmiestä etsittykään.

Siviilipalvelus vahvisti kiinnostustani filosofiaa kohtaan. Osasy tähän oli se, että kirjaston ja juoksevien asioiden hoitamisen lisäksi sain Olli Koistiselta silloin tällöin pohdittavaksi perinteisiä filosofisia kysymyksiä. Vaikkei minulla ollutkaan valmiuksia niihin varsinaisesti vastata, koin näiden kysymysten pohdiskelun sangen mielekkäänä. Toinen myöhemmin merkittäväksi osoittautuva seikka tältä ajalta oli se, että tutustuin paremmin Antti Revonsuohon, joka toimi tuolloin filosofian laitoksella tutkijana. Olin tavannut hänet jo aiemmin, sillä hän oli vuosia aiemmin ollut kesätöissä samassa paikassa kuin minä edellisinä vuosina ja oma esimieheni oli tutustuttanut meidät sattumalta toisiimme. Revonsuon kautta tutustuin kiehtovaan mielenfilosofiaan, jota ei kuitenkaan valitettavasti tuohon aikaan laitoksella opetettu.

Siviilipalveluksen loputtua opiskelin vuorotellen matematiikkaa ja filosofiaa. Matematiikka oli helppoa ja mukavaa. Koin myös palkitsevaksi sen, että esitettyihin tilanteisiin ja kysymyksiin oli olemassa oikea ratkaisu – toisin kuin usein filosofiassa. Filosofia taas tuntui yleisesti mielenkiintoisemmalta kuin suurin osa matematiikan kursseista. Seuraavan vuoden jälkeen huomasin keskittyväni matematiikassa ensisijaisesti lukuteoriaan, algebraan ja logiikkaan. Näistä jälkimmäisen kautta löytyi myös yhteys filosofiaan ja suuri osa filosofian opinnoistani koskikin tuolloin logiikkaa. Filosofian laitoksella opiskeltu logiikka poikkesi kuitenkin matematiikassa opetetusta ollen helpompaa mutta myös mielenkiintoisempaa. Muistan erityisesti pitäneeni deonttisesta ja epistemisestä logiikasta.

Kiinnostukseni matematiikan ja filosofian välillä vaihteli kuitenkin vielä tämänkin jälkeen, enkä osannut päättää kumpaa ensisijaisesti opiskelisin. Vaikka molemmat olivatkin mielestäni kiinnostavia tuntui etten ollut löytänyt vielä kaikkein ominta aluettani – lähimpänä sitä oli ehkä lukuteoria. Tähän kohtaan sattui se, että Revonsuo piti luentosarjan mielenfilosofiasta. Muistissani oli vielä aiempi kiinnostukseni kyseistä aihetta kohtaan ja menin kuuntelemaan luentoja pitkälti aiempien keskusteluidemme synnyttämien hyvien muistojen vuoksi. Tämän kurssin voisi sanoa olleen ratkaiseva tekijä filosofian puolesta, sillä sen seurauksena matematiikan opinnot väistyivät. Olin viimein löytänyt teeman, jonka parissa kuvittelin voivani työskennellä pitkään.

Tämän jälkeen aiempien vuosien jossain määrin päämäärätön opiskelu väistyi ja opiskeluni etenivät nopeasti. Vaihdoin pääainetta matematiikasta filosofiaan, jossa tein loput seminaarityöni sekä kurssini mielenfilosofiasta. Psykologian sivuaineopinnoissa aloin suorittaa aivotutkimusta koskevia kursseja esimerkiksi työ- tai persoonapsykologian sijaan. Revonsuo suostui myös toimimaan epävirallisena gradun ohjaajani ja hänen kanssaan käytyjen keskustelujen myötä gradun aiheeksi valikoituivat kvaliat, kokemuksen laadulliset piirteet. Näin jälkikäteen ajateltuna aihe oli ehkä liian laaja graduprojektiksi, sillä työn tekeminen vei enemmän aikaa kuin olin alun perin kuvitellut – alussa en ymmärtänyt kuinka keskeisestä asiasta oli kyse ja myöhemmin en osannut jättää tutkimusta puolitiehen. Samalla se melkein lopetti urani filosofina ennen kuin se varsinaisesti alkoikaan, sillä työn valmiiksi saamisen jälkeen

olin väsynyt filosofiaan ja pohdin vakavasti uraa yliopiston ulkopuolella. Toisaalta gradun laajuus teki myös filosofian jatkamisen myöhemmin helpommaksi, sillä se kävi aikanaan suhteellisen pienin muutoksin ja laajennuksin myös lisensiaatintyöstä. Tarkastajina toimivat tällöin Panu Raatikainen ja Helsingissä tuolloin vierailevana tutkijana vuottaan viettävä Dan Lloyd, joista jälkimmäisen kanssa yhteistyö on jatkunut tuosta lähtien.

Uusi innostus filosofiaa kohtaan löytyi Larry Hardinin kirjasta *Color for Philosophers, Unweaving the Rainbow*. Tämä väri filosofien parissa jo ikoniseen asemaan noussut kirja teki lähtemättömän vaikutuksen myös minuun yhdistämällä menestyksekkäästi nykytietomme värinäön toiminnasta perinteiseen filosofiseen kysymykseen siitä, mitä värit ovat. Koska värit malliesimerkkeinä kvalioista tarjosivat sopivan jatkumon aiempiin kiinnostuksen kohteisiini, mahdollistaen samalla filosofisen analyysin täydentämisen kognitiivisen neurotieteen tutkimustuloksilla, päädyin loppujen lopuksi tekemään väitöskirjan tästä teemasta.

Väitöskirjan aiheen löytymisen ohella toinen keskeinen tekijä filosofian uuteen mielekkyyteen oli minulle myönnetty Fulbright-stipendi, joka myönnetään noin vuotta ennen rahoituskauden alkua. Itselleni tämä merkitsi käytännössä sitä, että huolimatta jonkinasteisesta rahoituksen puutteen aiheuttamasta motivaatio-ongelmista sinnittelin muita töitä tehden tuon ajan, sillä tiesin saavani rahoituksen ainakin hetkeksi. Välivuoden aikana sain vielä Suomen Akatemialta jonkin verran lisärahoitusta vierailuani varten.

Fulbright-stipendin ja Suomen Akatemian myöntämän rahoituksen avulla vietin vuoden vierailevana tutkijana New York Universityn (NYU) filosofian laitoksella Ned Blockin toimiessa vierailuni isäntänä. Vierailua edeltävänä kesänä olin tutustunut konferenssissa David Rosenthaliin, joka opetti City University of New Yorkissa (CUNY). Tällöin oli käynyt ilmi, että Rosenthal koordinoi niin sanottua CogSci-seminaaria, jossa hänen opiskelijansa kokoontuivat kuuntelemaan mielenfilosofian ja tajunnantutkimuksen alaan kuuluvia vierailuesitelmää. Saatuaani kutsun osallistua tähän seminaariin päätin niihin myös osallistua, vaikka en CUNYssä opiskellutkaan. Loppujen lopuksi suurin osa ajastani kului näissä tapaamisissa sekä muita CUNYssä annettuja luentosarjoja kuunnellen.

Ensimmäisestä kerrasta lähtien kokemuksen näistä seminaareista oli erittäin positiivinen. Ryhmä oli lämmin, ystävällinen ja seurallinen. Osaksi tätä tuki myös tapaamisten rakenne: Ennen esitelmää vieraille tarjottiin lounas. Esitelmän ja sitä seuraavan keskustelun jälkeen taas ryhmä siirtyi esitelmäsihteerin kanssa läheiseen ravintolaan muutamalle juotavalle. Yhdessä nämä loivat miellyttävät ja epäviralliset puitteet sekä tutustua paremmin esitelmäsihteerin kanssa ollen toistuvassa kanssakäymisessä muiden kollegoiden kanssa ilman asia edellyttäisi mitään erityisiä järjestelyjä. Nämä tapahtumat olivatkin ammatillisesti merkittävien yksittäisten asiain tuon vierailuni aikana, sillä ne mahdollistivat tutustumisen useisiin keskeisiin mielenfilosofeihin sekä nuorempiin tutkijoihin, joista lähes kaikki ovat nyt jo ehtineet väitellä. Tänä aikana käymäni keskustelut muun muassa värinäön funktiosta, havaintojen spatiaalisuudesta ja tieteen merkityksestä mielenfilosofiassa vaikuttivat myöhemmin olenaisesti väitöskirjani sisältöön.

New Yorkista palattuani suurin osa ajastani kului rahoituksen puutteen vuoksi väliaikaisesti töihin. Kaikki filosofiaan käyttämäni aika kului hakemusten kirjoittamiseen sekä Koistisen ystävällisesti minulle tarjoamien kurssien pitämiseen. Taloudellisesta epävarmuudesta huolimatta päätin jatkaa filosofiaa, toisin kuin muutamat ystäväni niin Suomessa kuin Yhdysvalloissa. Päätöstä helpotti Suomen Akatemialta saamani kolmen kuukauden rahoitus, jonka turvin pääsin palaamaan CUNYyn. Tuona aikana en kirjoittanut juuri mitään, mutta sain viimein aikaa pohdiskella hakemuksiani varten lukemiani asioita. Palatessani kesän alussa Suomeen olin saanut selkiytettyä itselleni useita ideoita, joihin en ollut aiemmin kyennyt kunnolla tarttumaan ajan ja resurssien puutteen vuoksi.

Filosofiaan liittymättömien töiden ohella kehittelin värinäön funktioon liittyviä ideoitani eteenpäin, ja pidin näistä esitelmän Pamplonassa elokuussa 2004. Olennaista tässä oli se, että olin esitelmään valmistautuessani saanut viimein käytyä läpi yhden väitöskirjani keskeisimmistä teemoista. Koska myös muut teemat olivat kevään vierailuni johdosta vielä suhteellisen tuoreena mielessäni, esitti matkakumppanini Kalle Pihlainen kysymyksen miksi en yksinkertaisesti kirjoittaisi väitöskirjaani saman tien? Sen sijaan, että olisin sivuuttanut asian, kuten ehkä olisin ennen matkaa tehnyt, päätin matkan jälkeen aloittaa kirjoittamisen

mahdollisimman pian. Tämä oli myös käytännössä helppoa, sillä kotiin palattuani minulla oli töitä tiedossa vain seuraavaksi kahdeksi viikoksi.

Töiden loputtua aloitin kirjoittamisen. Taloudellisen tilanteen vuoksi tiesin, että työ tulisi kirjoittaa nopeasti ja tämän pakon sanelemana ensimmäinen versio valmistuikin neljän viikon kuluttua aloittamisesta. Työn hyvästä etenemisestä innostuneena olin informoinut asiasta etukäteen ohjaajiani Koistista ja Revonsuota, ja ilmaissut toiveeni että heillä olisi aikaa kommentoida käsikirjoitustani mahdollisimman nopeasti. Jo muutamaa viikkoa myöhemmin olinkin saanut molemmilta joukon kriittisiä kommentteja ja ehdotuksia työn parantamiseksi. Tämä väliaika tuntui itselleni levolta sillä käytin sen joitain uusia lähteitä lueskellen ja varmistellen että olin ymmärtänyt tähän mennessä käyttämäni lähteet oikein ja käsitellyt niitä oikeudenmukaisesti.

Saatuani kommentit jatkoin työstämistä kiivaasti. Seuraavan parin viikon aikana kirjoitin vielä uusia alakappaleita ja tein joitain olennaisia muutoksia. Saamani neuvot olivat siis olleet tarpeen ja osuivat kohdalleen. Jälleen kerran lähetin työni ohjaajilleni, jotka tälläkin kertaa ryhtyivät välittömästi käymään sitä läpi. Molemmilla lukukerroilla heidän paneutumisensa työhöni ylittää kaiken odotettavissa olevan velvollisuuden – kaikkien kiireidensä keskellä molemmat olivat valmiita auttamaan minua juuri silloin kun pyysin. Asiat menivät siis toisin päin kuin tavallisesti, jolloin ohjattava odottaa milloin ohjaajalla on aikaa. Oppiessani paremmin ymmärtämään heidän kiireitään, en voi kuin kiitollisuudella ihmetellä sitä kuinka valmiita he olivat lukemaan työni niin nopeasti. Asiaa korostaa vielä se, että kuten aiemmin kuvasin, koko projekti alkoi hyvin yllättäen ja siten heillä ei ollut varsinaisesti aikaa varautua tulevaan.

Jälkimmäinen kommentointikierron kesti myös muutaman viikon, mutta onnekseni ei tuottanut enää muutoksia, jotka olisivat vieneet paljon aikaa. Viimein, vajaa kolme kuukautta sen jälkeen kun olin aloittanut kirjoittamisen lähes tyhjästä, oli työni kielentarkistusta vaille valmis. Myös tämän olin sopinut etukäteen, eikä siinäkään kestänyt paria viikkoa pidempään.

Tämän jälkeen väitöskirjani lähti esitarkastajille, joina toimivat Peter Ross ja Larry Hardin. Näistä ensimmäinen on Rosenthalin entinen opiskelija, jonka teoriaa väreistä olin kritisoinut sekä väitöskirjassani

että hänen pitäessään esitelmää CogSci-seminaarissa. Hardinin suostuminen esitarkastajaksi taas oli erityisen ilahduttavaa siksi, että hänen kirjansa alun perin innoitti minua tekemään väitöskirjan väreistä. Suureksi ilokseni Hardin suostui myös vastaväittäjäkseni. Asialleen omistautuneena herrasmiehenä hän onnistui pitämään tapahtuman mukavana vaikka hänen esittämänsä kysymykset olivatkin hankalia. Erityisesti muistan hänen kertovan ”ettei sillä ole niin paljon väliä mitä vastaan, kunhan vastaan oikein” kun pohdiskelin ääneen mitä vastata hänen kysymyksiinsä.

Kuten yllä oleva kuvaus ensimmäisistä opintovuosista kertoo, minun kohdallani ei ollut mitenkään alusta alkaen selvää, että tulisin väitelleeksi filosofiasta. Ilman edellä kuvattuja sattumia, jotka ovat vain osa monista tielle osuneista sattumista, en olisi välttämättä edes valmistunut filosofiasta ylipäätään. Maisteriksi tulon jälkeen suurin este tohtoriksi tulolle ei enää liittynyt tutkimuksen tekoon tai siihen etten kokisi sitä mielekkääksi (lukuun ottamatta vuotta gradun jättämisen jälkeen). Näiden sijaan ylivoimaisesti suurimmaksi esteeksi nousi rahoituksen puute. Maisteriksi valmistumisesta tohtorin tutkinnon saantiin kesti yhteensä viisi vuotta ja kokonaisuudessaan elin apurahalla alle puolet tästä ajasta. Mikä on mahdollisesti vielä mielenkiintoisempaa, viiden vuoden ajasta sain alle neljännesosalta rahoituksen Suomessa tehtävää tutkimusta varten ja lopun rahoituksen sain kahteen vierailuuni Yhdysvalloissa. Vähän yli puolet ajasta oli tutkimuksenteko siis alisteista erilaisille ei-akateemisille palkkatöilleni. Tässä valossa pidän filosofian tohtoriksi tuloani, varsinkin kyseisessä aikataulussa, pienenä ihmeenä. Motivaation lisäksi tarvittiin myös luottamusta omiin kykyihin, tulevaisuuden mahdollisuuksiin ja paljon tukea muilta. Keskeisimpänä näissä kaikissa olivat vaimoni lisäksi Olli Koistinen ja David Rosenthal.

Väitöskirjan teema on jatkunut mutta myös laajentunut myöhemmissä tutkimuksissani. Sen sijaan, että tutkimukseni keskittyisi enää pelkästään väreihin, käsittelee tutkimukseni nykyään yleisemmin näköhavaintoja sekä havaintoteorioita. Aivan viime vuosina suurin mielenkiintoni on kohdistunut erityisesti näköhavainnossa ilmenevien temporaalisten illuusioiden selittämiseen, joka osaltaan liittyy yhteistyöhöni Lloydin kanssa.

Turun yliopisto

Tarja Knuuttila

FT, VTM, KTM, dosentti
s. 9.7.1960, väitös 19.11.2005

Vastaväittäjä: professori Ronald N. Giere
Kustos: professori Matti Sintonen
Kirjan otsikko: Models as Epistemic
Artefacts: Toward a Non-Representationalist
Account of Scientific Representation

Monta tietä, sama polku: matkani taloustieteestä semiotiikan kautta tieteenfilosofiksi

Ymmärrys ja sen puute

Tieteenfilosofian alalla liikkuu paljon tutkijoita, joiden akateeminen tausta on erityistieteissä. Olen yksi heistä: kiinnostukseni filosofiaan syntyi kansantaloustieteen opintojen seurauksena. Tavatessani erityistieteellisen taustan omaavia kollegoja kysyn usein heiltä kuinka he päätyivät filosofian pariin. Eräs insinöörityeistä tullut kollega sanoi sen johdanneen siitä, ettei hän mielestään ymmärtänyt, mistä tieteessä oli kysymys. Jäin pohtimaan hänen vastaustaan, se tuntui tutulta. Minunkin tarinani filosofian parissa alkoi samalla tavalla.

Ongelma

Aloitin parikymppisenä Helsingin kauppakorkeakoulussa opinnot, jotka sujuivat aluksi tavalliseen tapaan. Vaihdoin tosin pääaineeni talousmaantieteestä kansantaloustieteeseen, koska taloustiede tuntui minusta tieteellisemmältä kuin talousmaantiede – saati sitten liiketaloustieteet. Opintojeni edetessä juuri kyseinen taloustieteen tieteellisyys alkoi kuitenkin näyttäytyä yhä ongelmallisempänä. Kysymys, joka vaivasi minua, koski taloustieteellisten teorioiden ja mallien suhdetta todellisuuteen. Taloustieteelliset teoriat ja mallit tyypillisesti tekevät oletuksia, jotka

maallikotkin tietävät vääriksi. Kyseisiä oletuksia ovat muun muassa yrittysten voiton maksimointi, taloudellisten toimijoiden täydellinen ennakkotietämys ja hyödyn maksimointi. Pohdin, minkälainen selitysarvo tai edes ennustusarvo voi kyseisiin oletuksiin perustuvilla teorioilla ja malleilla olla.

En osannut identifioida kyseistä ongelmaa filosofiseksi, ja kun suoritin Helsingin kauppakorkeakoulun pakollista filosofian kurssia hämmästykseni oli melkoinen havaitessani monien muidenkin pohtineen samankaltaisia asioita – ja myös muiden tieteiden kuin kansantaloustieteen yhteydessä. Ongelmani alkoi hahmottua uudella tavalla ja se sai myös nimen. Ymmärsin olevani tekemisissä *idealisaation* kanssa. Näin jälkikäteen katsoen oli lähinnä onnellista sattumaa, että suoritin kyseisen filosofian kurssin vasta opintojen loppuvaiheessa. Opintojeni alkuvaiheessa saamani tieteenfilosofinen opetus olisi tuskin langennut yhtä otolliseen maahan. Tätä taustaani vasten en suostu allekirjoittamaan väitteitä filosofian hyödyttömyydestä – jota toisinaan filosofit itsekin viljelevät – mutta toisaalta myös ajattelen, että filosofian tärkeyden ymmärtää usein vasta, kun tekee jotain muuta kuin filosofiaa.

Tässä yhteydessä täytyy mainita myös eräs aivan esimerkillinen kirja: Alan F. Chalmersin *What is This Thing Called Science*. Se tarjosi minulle ensimmäisen kosketuksen tieteenfilosofiaan. Kirjassa omintakeisinta on sen didaktinen lähestymistapa: se esittelee noviisille yhden vahvan suuntauksen kerrallaan, ja suostuttelee hänet ajattelemaan sen mukaisesti. Vasta tämän jälkeen siirtyään näkemyksen ongelmiin ja niiden ratkaisuyrityksiin, ratkaisuyritysten ongelmiin ja niin edelleen. Näin lukijalle käy ymmärrettäväksi, miten järkevät ihmiset ovat koskaan voineet kannattaa näkemyksiä, jotka historian saatossa ovat osoittautuneet erittäin ongelmallisiksi. Minulle kirja tarjosi ihmeellisen filosofisen matkan, jonka kuluessa täytyi useat asiat ajatella alati uudestaan.

Tieteenfilosofiasta humanistien pariin

Filosofian löytäminen merkitsi siis minulle – tosiaan – valaistumisen kaltaista kokemusta. Yhtäältä se auttoi ilmaisemaan ja muotoilemaan niitä ongelmia, joita olin jo pitkään yrittänyt ajatella, ja toisaalta se myös antoi itsevarmuutta jatkaa samalla tiellä. Heittäydyin innokkaana luke-

maan lisää tieteenfilosofiaa ensin Helsingin kauppakorkeakoulussa ja sitten käytännöllisen filosofian opiskelijana Helsingin yliopistossa. Yksi tärkeä opettaja näiden vuosien ajalta oli akatemiaprofessori Uskali Mäki. Filosofista innostustani seurasi kuitenkin vuosien saatossa uskonpuute, varsinkin kun Uskali Mäen muutettua ulkomaille taloustieteen metodologiaa harrastanut ryhmittymä tutkijoita, KEKLU, hajaantui. Aloin epäillä, ratkeavatko taloustiedettä koskevat ongelmani sittenkään tieteenfilosofian avulla. Tilanne oli tämä: mitä enemmän luin, sitä paremmin pystyin hahmottamaan ja analysoimaan taloustieteellisten mallien ja maailman suhteen problematiikkaa – ja samaan aikaan tavoite jonkun varsinaisen ratkaisun löytymisestä kyseiseen ongelmaan tuntui lipuvan entistä kauemmaksi. Jälleen kerran kyse oli filosofisten työkalujen puutteesta, mutta oivalsi tämän paljon myöhemmin.

Sen sijaan tieni johti muualle: humanististen tieteiden pariin. Aloin opiskella kirjallisuustiedettä ja semiotiikkaa jonkinlaisen vapaudentunteen vallassa. Oli helpottavaa lopettaa todellisuudesta ja totuudesta huolehtiminen ja siirtyä kuviteltujen maailmojen pariin. Ja fiktiivisten maailmojen ihmiset ja heidän ympäristönsä tuntuivat joka tapauksessa todellisemmilta kuin taloustieteiden rationaaliset toimijat.

Ryhdyin opiskelemaan myös semiotiikkaa, minuun teki vaikutuksen musiikkitieteen professori Eero Tarastin akateeminen charmi, joka tuntui olevan perua ajoilta ennen massayliopistoa ja yliopiston kolmatta tehtävää. Semiotiikkaa myös harrasti 1990-luvun lopussa kansainvälinen joukko monitieteisiä, aktiivisia ja rennon intellektuelleja ihmisiä. Löysin heidän joukostaan muutaman hyvän ystävän.

Tohtorikoulutettavaksi

Jos hieman yli kymmenen vuotta sitten joku olisi ennustanut minulle, että tulen kirjoittamaan filosofisen väitöskirjan, ja jopa jatkan akateemista uraa tutkijana, olisin ollut huvittunut. Filosofian, kirjallisuustieteen ja semiotiikan opintoni olivat aluksi henkilökohtainen sivistyksellinen projekti, joka lähes huomaamatta muuntui vakavammaksi haluksi tehdä tutkimusta. Vähitellen kuitenkin palkkatyön, perheen (minulla oli tässä vaiheessa kaksi kohta kouluikäistä lasta) ja opiskelun yhdistelmä alkoi käydä yhä raskaammaksi.

Eräs professorin vastaanotto myöhään syksyllä 1998 muutti kaiken. En muista enää päivämäärää, mutta viikonpäivän kylläkin: oli keskiviikko. Valittelin professori Matti Sintoselle sitä, että en jaksakaan enää työn, perheen ja opiskelun yhdistelmää, ja että olisin valmis ryhtymään kokopäiväiseksi tutkijaksi jos vain saisin rahoitusta. Matti ehdotti, että hakisin tohtoriopiskelijaksi Toiminnan teorian ja kehittävän työntutkimuksen yksikön tohtorikouluun. Hän lupasi suositella minua professori Reijo Miettiselle, haku aika vain meni umpeen jo seuraavana maanantaina. Koska minulla ei ollut aikaa kirjoittaa mitään tutkimussuunnitelmaa, joka olisi ollut lähelläkään sitä, mitä kyseisessä tutkimusyksikössä tutkittiin, lähetin sinne pari kirjoittamaani semiotiikkaa käsittelevää seminaaripaperia. Jo se, että minut tällaisten kirjoitusten perusteella kutsuttiin haastatteluun, kertoi mielestäni kyseisen yksikön tuolloisesta hengestä. Haastattelu meni hyvin, vaikka onnistuinkin kaatamaan kahvini pöydälle.

Tohtorikouluajanani Toiminnan teorian ja kehittävän työntutkimuksen yksikkö nimitettiin Suomen akatemian huippuyksiköksi. Ajattelin yksikköä tuona huippuyksikköstatuksen ja -rahoituksen aikana tieteellisen tutkimuksen loistolaivana. Ulkomaisia nimekkäitä tutkijoita vieraili siellä jatkuvasti ja heti opintojen alusta kannustettiin matkustamaan ulkomaille konferensseihin. Sijoituin yksikössä professori Reijo Miettisen johtamaan innovaatioihin ja tieteen- ja teknologian tutkimukseen keskittyneeseen ryhmään. Ryhmä oli monitieteinen, mutta taustojen heterogeenisuudesta huolimatta ryhmä oli hyvin yhteenhitautunut ja sillä oli vahva työvälaineiden tärkeyttä korostava ohjelma. Väitöskirjani keskeinen väite, jonka mukaan tieteellisiä malleja tulisi lähestyä tiedollisina artefakteina, periytyy siten Reijon ryhmän ohjelmaan. Olen edelleen vakuuttunut tämän näkökulman tärkeydestä.

Takaisin samalle polulle

Ryhdyin heti tohtorikouluun päästyäni kirjoittamaan artikkeleja, jotka koskettelivat semiotiikan, toiminnan teorian ja tieteen tutkimuksen kosketuspintoja. Ne olivat tapani työstää siirtymistäni semiotiikasta ja humanistisista aineista tieteen tutkimukseen. Yhteinen kattava tema artikkeleille koski merkkien ja todellisuuden välistä suhdetta. Tieteen-

tutkimus ja toiminnan teoria antoivat tälle ongelmalle mielestäni pätevän vastauksen. Merkkien ja todellisuuden välistä suhdetta ei voida ratkaista vain merkitysjärjestelmiä tai abstrakteja viittaussuhteita tutkivalta, vaan pikemmin kiinnittämällä huomiota niihin käytäntöihin, joissa merkkejä luodaan, käytetään ja uudelleentulkitaan.

Kyseinen problematiikka laajeni väitöstyön edetessä koskemaan myös tieteellisiä malleja, kun otin empiiriseksi tutkimuskohteekseni kieliteknologian. Tutkin Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen kieliteknologista mallintamista haastattelemalla laitoksen tutkijoita professoreista lähtien. Tämä antoi minulle käytännönläheisen näkökulman hyvin toisenlaiseen mallintamiseen kuin mihin olin tottunut kansantaloustieteen opintojen yhteydessä. Minulla menikin varsin pitkään pohtiessa, mikä, jos mikään, yhdistää korpuslähtöistä kieliteknologista mallintamista, jonka tavoitteena ovat toimivat applikaatiot, ja teoreettista taloustieteellistä mallintamista.

Ratkaisu löytyi representaation käsitteen kautta, jonka ymmärsin vähitellen yhdistäneen kaikkia eri kiinnostuksen aiheitani, tieteenalasta riippumatta. Tieteenfilosofiassa malleja on tyypillisesti pidetty todellisten kohdesysteemien representaatioina, mutta näkemys on ongelmallinen sekä kieliteknologian että taloustieteen näkökulmasta. Siinä missä kieliteknologisessa mallintamisessa ei edes pyritä ratkaisemaan syntaktista jäsennystä yrittämällä imitoida mahdollisimman tarkasti ihmisten tapaa ymmärtää kieltä, taloustieteen mallit taas usein pikemminkin spesifioivat hypoteettisia systeemejä kuin kuvaavat joitain todellisia kohdesysteemejä. Näin ollen tavoitteekseni tuli muotoilla sellainen näkemys malleista, joka ei sido mallien tiedollista arvoa liian tiukasti niiden representationaalisuuteen. Lähestyin siten malleja tiedollisina artefakteina, joiden tiedollinen arvo perustuu niihin sisäänrakennettuihin riippuvuussuhteisiin ja niiden manipulointavuuteen. Sivutuotteenaan tämä näkemys ratkaisi myös minut aikoinaan filosofian pariin sysänneen idealisaation ongelman: Mallien idealisoitu luonne näyttäytyy ongelmallisenä vain representationaalisesta realismin näkökulmasta, jonka kriteeri mallien hyvyydelle on todellisuuden joidenkin aspektien totuudenmukainen kuvaaminen. Jos tällaisesta näkökulmasta luovutaan, idealisaatiot voidaan nähdä rajoitteina, jotka on rakennettu sisään malliin – kauttaal-

taan keinotekoiseen luomukseen, joka on rakennettu tiettyjä tieteellisiä kysymyksiä ja muita päämääriä silmälläpitäen.

Väittelin 19.11.2005. Väitöskirjani *Models as Epistemic Artefacts: Toward a Non-Representationalist Account of Scientific Representation* koostui sarjasta tieteenfilosofian, tieteentutkimuksen ja semiotiikan alan kansainvälisissä lehdissä julkaistuja artikkeleita, joita sitoi yhteen tieteellistä representaatiota koskeva johdantoluku. Vastaväittäjäni oli professori Ronald N. Giere Minnesotan yliopistosta. Hän kertoi minulle etukäteen, että hänellä oli vain yksi kysymys jokaista kuutta väitöskirjani artikkelia kohden. Ihmettelin tätä kovasti. Kysymykset olivat kipeitä, keskustelimme kustakin niistä pitkään ja hyvässä hengessä. Se oli mielestäni aitoa filosofiaa. Loppuraporttiinsa Giere muun muassa kirjoitti koskien erästä kysymystä ”we agreed to disagree”. Hän ilmoitti myös loppupuheessaan, että hänelle itselleen on sanottu monesti, että hän menee liian pitkälle, mutta että nyt hänen on sanottava samoin minulle. Otin sen kohteliaisuutena.

Tohtorina

Kirjoitan tätä syksyllä 2009. Olen tutkimusvierailulla California Institute of Technologyssa, Pasadenassa, jossa viivyn kesään 2010 asti. Tutkin täällä arkipäivisin synteettistä biologiaa yhdessä tieteenhistorioitsija Andrea Loettgersin kanssa. Viikonloppuisin olen keskittynyt rantailuun – mikä on tullut todella tarpeeseen.

Sain väiteltyäni Suomen akatemialta tutkijatohtoriprojektin ja samanaikaisesti myös Tekesiltä rahaa toiseen malleihin ja simulaatioihin keskittyneeseen projektiin, jonka johtajana toimin (projekti oli osa isompaa konsortiota). Muitakin työtehtäviä kasaantui nopeasti: opetus, ohjausta, *Science Studies* -lehden päätoimittajuus, luottamustehtäviä, referointia, konferenssien järjestämistä, luennointikutsuja jne. Mitään sellaista rauhaa tehdä tutkimusta kuin ennen väittelyä ei sittemmin ole ollut, ja rahoituksen sekä oman uran jatkuvuus on pyörinyt jatkuvasti mielessä. Tätä tilannetta on osaltaan kärjistänyt korkeakoulujen nykyinen jatkuva uudistus- ja arviointikierre. Vaikka pidänkin tutkimuksen arviointia tarpeellisena, en usko, että jatkuva kilpailutus ja epävarmuus palvelevat vähänkään pitemmällä tähtäimellä tieteellisiä päämääriä. Mie-

lestäni yliopistoyhteisössä kannattaisi myös vakavasti pohtia tämän tilanteen demoralisoivia ulottuvuuksia.

Juuri nyt olen sopivan kaukana näistä murheista. Täällä Kalifornian lämmössä minulla on mahdollisuus taas keskittyä omaan tutkimukseeni ja päästä takaisin siihen innostuneeseen mielentilaan, joka väritti väitöstudiumustani. On hyvä kokea olevansa tekemässä jälleen jotain aidosti uutta – ja samalla olen kiitollinen akateemiselle maailmalle siitä, että se tarjoaa myös tällaisia mahdollisuuksia.

Helsingin yliopisto

Kuvassa väittelijä oikealla ja vasemmalla kustos, professori Matti Sintonen

Harri Stenberg

FT, psykoanalyttikko
s. 1.10.1953, väitös 10.12.2005

Vastaväittäjä: dosentti Olli Lager-
spetz

Kustos: professori Matti Sintonen
Kirjan otsikko: Oleminen ihmis-
mielen toimintana Sartren mielen-
filosofiassa. Tutkimus mielen
muotoutumisesta

Filosofiassa mielekkäisyys

Aloitin yliopisto-opiskelut varusmiespalvelun jälkeen 1975 pääaineenaani fysiikka. Tarkoitukseni oli täydentää koulutietojani luonnontieteissä lukuvuoden ajan ja pyrkiä tämän jälkeen opiskelemaan lääketiedettä. Elämäni ja ajankäyttöni pyörivät kuitenkin edelleen, kuten koko kouluajan, harrastustoiminnassa ihmisten keskellä, eikä motivaatiota tällaiseen välineelliseen opiskeluun löytynyt; ajatus lääketieteen opinnoista hiipui. Varsinainen ”työni” oli partiotoiminta. Toimin erilaisissa nuorille aikuisille tarkoitetuissa luottamustehtävissä Suomen partiolaisissa lähes kokoaikaisesti. Sisällöllisen motivaation etsiminen opiskelulle kesti varsin kauan. Yliopisto oli toki luultavasti paras mahdollinen paikka etsiä itseään. Löysin monenlaisia polkuja etsintäni tueksi. Puheopinnot olivat etsijän lepopaikka. Esiintymistaito, retoriikka ja lausunnan opiskelu auttoivat motivaation hakijaa eteenpäin. Osakunnan opiskelijariennot pitivät myös välillä hieman kuvitteellista opiskelijan rooliani yllä. Perheemme kesäpaikan ja sukutaustani perusteella valitsin aluksi opiskelujen ensisijaiseksi sosiaalseksi ympäristöksi Varsinaissuomalaisen osakunnan.

Mielekkään tavoitteen ja opiskeluisällön etsimiseen liittyvä muodikas vaihtoehtoinen elämäntapa ja *Näköpiiri*-aikakauslehdessä esitetty yhteiskuntakritiikki saivat minut harkitsemaan ja jopa kokeilemaan elämäntapamuutosta. Viiden hengen ryhmän kanssa haimme työtä maatilalla voidaksemme kokeilla yhteisöelämää ja opetella luonnonmukaista viljelyä. Huomattavan kokoinen vihannespalsta-kokeilumme kyllä onnistui erinomaisesti. Kokemuksen perusteella tiedän minkälaista maata erilaiset kasvikset tarvitsevat ja miten esimerkiksi kaalikasvien tarvitsemaa typpeä ja fosforia voi maahan luonnonmukaisesti lisätä.

Etsintäni alkoi saada hahmon, kun eräässä Pääkaupunkiseudun partiolaisten koulutusryhmän kokouksessa yksi ryhmän jäsenistä esitteli siskonsa tietojen perusteella Kriittisen korkeakoulun järjestämää Ihmillisen kasvun seminaaria. Seminaariin sisältyi professori Reijo Wileniuksen pitämä luentosarja. Innostuin hänen filosofisesti pohtivaan tapaansa opettaa, ja muistan seminaarissa kysyneeni häneltä onko ihmisen ja ihmismieli filosofian tutkimusaluetta.

Akateemiseen maailmaan liittyviin koukeroista pääsin perille pari vuotta myöhemmin. Professori Jaakko Hintikan luennoilla kävi ilmi, että Wilenius oli professori Hintikan suosituksesta Hegel-tutkijana kutsuttu filosofian professorin virkaan Jyväskylään. Hintikka ei ollut tällöin tiennyt Wileniuksen sitoutumisesta antroposofiseen filosofiaan, mikä olisi hänen omien sanojensa mukaan vaikuttanut valintaan.

Seminaaria seuraavana syksynä, vuonna 1982 aloin kuunnella Wileniuksen luentosarjaa Nykyajan filosofia Metsätalolla, Helsingin yliopiston filosofian laitoksella. Ohimennen käytävällä kuulemastani teoreettisen filosofian professorin Ilkka Niiniluodon ja Wileniuksen välillä käydystä keskustelusta päätelin, että *Alma mater* ei automaattisesti ollut huolimassa häntä vapautumassa olevaan käytännöllisen filosofian virkaan.

Lopullisesti minut sai filosofiasta innostumaan nuoren julkkistohtori Esa Saarisen pitämät Sartre-luentosarjat. Hänen väitöskirjansa käsitteli muodollista logiikkaa, mutta hän oli siviilipalvelusaikana, palveluspai-kalla työskennelleen taidehistorioitsijan ehdotuksesta innostunut paneutumaan Sartren tuotantoon. Luentojen kuluessa pääsin mukaan ”Esan hoviin”. Tässä innostuneiden ihmisten joukossa keskustelimme luentojen väliajoilla, lounastauoilla ja kahvikupin ääressä tai savuisessa

tupakkahuoneessa elämän ja Sartren filosofian peruskysymyksistä. Teemoina saattoivat olla erilaiset eksistenssifilosofian käsitteet: mm. oleminen, oleminen-itselleen, oleminen-itsessään, autenttisuus, vapaus, vastuu, huono usko tai esineellisyys. Keskustelimme myös intensiivisesti elämän, seksin, pinnallisuuden tai rakkauden teemoista.

Valintaani hakea teoreettinen filosofia pääaineeksi vaikutti Wileniuksen ja Saarisen luentojen lisäksi merkittävästi filosofian laitoksen ilmapiiri. Erityisesti Ilkka Niiniluoto loi laitokselle rennon ja kannustavan tunnelman. Vaikka analyttinen filosofia oli tietenkin vallitseva suuntaus, monenlaiset filosofiset suuntaukset eivät olleet pelkästään sallittuja, vaan myös toivottuja. Laitoksen kannustava pedagoginen asenne näkyi myös Niiniluodon edeltäjän Oiva Ketosen luomassa laudatur-seminaarien käytännössä. Niiniluodon johtamassa laudatur-seminaarissa opiskelijalle ei määrätty toista opiskelijaa opponentiksi, vaan seminaarissa kaikki lukivat huolella alustajan seminaaripaperin ja seminaarin kävijät osallistuivat vapaasti keskusteluun. Tarkoituksena oli välttää epäoleellinen kritiikki ja eksyminen paperien muotoseikkoihin ja kannustaa keskustelua seminaaripaperien oleellisiin filosofisiin sisältöihin.

Opinnäytetutkielmani käsitteli samaa aihealuetta kuin väitöskirja. ”Olemisesta ja elämästä – eksistentialismin perustelua Sartren varhaisfilosofiassa” oli tutkielman otsikko. Tutkielma ennakoி ja hahmotteli väitöskirjani perustaa. Tutkielman perusväitteenä esitin, että eksistentialismi oikeastaan on fenomenologian laajennus. Sartren ns. kahden ensimmäistä fenomenologisen ja eksistentialistisen kauden voidaan ajatella muodostavan yksi johdonmukainen olemisen filosofiaa käsittelevä kokonaisuus.

Väitöskirjan tekeminen tuntui pro gradu -tutkielman jälkeen luontealta. Halusin syventää tutkielman keskenjäänyttä kysymyksenasettelua. Syventäminen kohdistui Sartren psykologiseen filosofiaan. Väitöskirjassa käsitteelin mielen toimintaa ja tämän toiminnan kautta syntyvää ihmismielen rakennetta. Otsikoksi muotoutui: ”Oleminen ihmismielen toimintana Sartren mielenfilosofiassa. Tutkimus mielen muotoutumisesta.”

Mielenfilosofian kiinnostukseeni liittyen aloitin filosofian opiskelujen rinnalla psykologian opiskelut. Psykologian laitoksella tärkeimpiä

opettajiani olivat dosentti Juhani Ihanus ja professori Risto Vuorinen. Ihanus on laajasti perehtynyt psykologian historian ja psykologian suuntausten teoreettisiin kysymyksiin. Vuorinen herätti aktiivista keskustelua minuutta ja kehityspsykologiaa käsittelevillä teoksillaan ja luennoillaan. Vuorisen ajattelun ydin oli siirtynyt hänen väitöskirjansa empiirisen tutkimuksen otteesta psykoanalyysin teoriaan. Pro gradu -töiden ohjauksessa hän seurasi fenomenologiaan erikoistuneen psykologian professorin ja filosofin Lauri Rauhalan perinnettä teoreettisten tutkielmien ohjaajana. Olin luultavasti niiden muutaman viimeisen opiskelijan joukossa, jotka tekivät psykologian laitokselle teoreettisen laudatur-tutkielman. Työni käsitteli intentionalisuutta minuutta muokkaavana tekijänä Freudin ja Sartren ajattelussa.

Perehtyminen Freudin teoriaan oli väitöskirjan teeman syventämisessä avuksi. Työni ohjaajaksi luontevin henkilö oli tietenkin dosentti Saarinen. Dosentti Kristian Klockars, joka oli väitellyt Sartren myöhäisfilosofiasta, oli toinen laitoksella oleva Sartre-asiantuntija. Hän oli käytännössä merkittävä ohjaaja väitöskirjan edetessä.

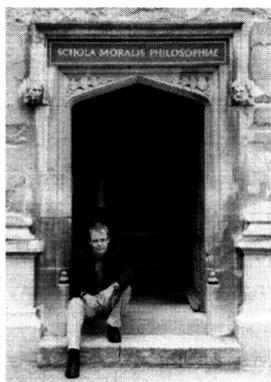
Väitöskirjan laatiminen ansiotyön, perhe-elämän ja psykoanalyttikkokoulutuksen rinnalla asetti erityisen haasteen. Aluksi käytin jokaisen liikenevän yhden tai kahden päivän, työn lomaan sopivan, välin tutkimuksen tekemiseen. Huomasin, että työn etenemiseen ja elämään kokonaisuudessa liittyvän paineen pitämiseksi kohtuullisena oli kuitenkin välttämätöntä järjestää riittävän pitkiä muusta toimesta tyhjiä kausia tutkimuksen tekemiseen. Väitöskirjan viimeistelyyn sain Helsingin yliopiston väitöskirjan loppuunsaattamisapurahan. Väitöskirjahankkeessa antoisinta ja innostavina aikaa olivat kaksi viimeistä puserrusta. Väitöskirjaa edeltävänä kahtena kesänä käytin noin kaksi kuukautta väitöskirjan lopulliseen viimeistelyyn. Näinä kesinä ollessani samalla perheen kanssa kesäpaikassamme kirjoitin ja muokkasin tekstiä, melkein joka aamupäivä noin neljä tuntia. Kesäisten toimien äärellä mietin yleensä illalla ulkona, joskus nuotion ääressä, väitöskirjan senhetkisiä teoreettisia ongelmia. Aamulla ajatus oli yleensä kypsynyt johonkin uuteen oivalukseen.

Väitöskirjani loppumetreillä sain erittäin merkittävää paneutuvaa ja kriittistä palautetta ja tukea teoreettisen filosofian vt. professorilta André Maurylta. Hänen paneutumisensa ansiosta kehitin väitöskirjan

teemoja ja tein laajoja korjauksia sekä hyödyllistä sisällöllistä ajattelutyötä. Kirjasta tuli kokonaisempi ja parempi.

Osakuntaelämässä olin tottunut juhlallisesti vietettäviin vuosijuhliin ja näiden kokemusten kautta minulle oli luontevaa toteuttaa väitöstilaisuus ja karonkka ”frakki päällä”, eli akateemisia juhlallisuuksia noudattaen. Väitöstilaisuus kesti taukoineen yli neljä tuntia. Vastaväittäjä, dosentti Olli Lagerspetz oli paneutunut aiheeseen ja esitti omia, paljolti väitöskirjan pääpainotukset sivuuttavia kriittisiä näkemyksiään. Tiedekunnan edustaja professori Arto Haapala halusi myös esittää kommenttinsa, joita oli kaksi: toisaalta hän väitti, että olin työssäni itse asiassa sivuuttanut Edmund Husserlin ajattelun. Erityisesti en ollut huomionnut Husserlin reduktio-metodia. Toisaalta hän esitti, että olin myös kokonaan sivuuttanut lähteenä vastikään ilmestyneen Sartren minuutta käsittelevän suomenkielisen käännöksen. Tiedekunnan edustajan kommentit osoittivat, ettei hän ollut huomannut väitöskirjani oleellista rajausta: tarkoitukseni ei ollut verrata Sartren ajattelua Husserlin teoriaan, vaan pitäytyä Sartren tulkintaan fenomenologiasta. Lisäksi työni sijoittuu teoreettisen filosofian systemaattisen filosofian alaan, jolloin historialliset vaikutukset eivät ole keskiössä. Keskustelua Husserlin näkemyksistä käyn alaviitteissä ja Husserlin reduktiota käsitteelin lyhyesti toteamalla, ettei Sartre, toisin kuin Husserl, halua sulkeistaa maailmaa, vaan nimenomaan Sartren metodille luonteenomaista ja perustavaa on pitää yksittäistapaus, maailma tutkimuksen keskiössä. Tuoreeseen Sartre-käännökseen olin paneutunut huolella ja viittaamaan siihen alaviitteessä, mutta lähdeluettelosta se oli epähuomiossa jäänyt pois. Kustoksena väitöstilaisuudessa toimi professori Matti Sintonen. Karonkka vietettiin Adams-salissa ja vieraita oli noin 100. Tunnelma oli akateemisen arvokas, mutta kuitenkin leppoisa: puheita piisasi ja tanssi oli hauskaa.

Tutkimustyöni suuntautuu edelleen mielen mielenfilosofiaan ja mielen rakentumisen teemaan. Psykoanalyysi ja Sartren filosofia ovat tutkimukseni pääkohteet.

Juhana Lemetti

VTT, tutkijatohtori
s. 19.4.1971, väitös 20.7.2006

Vastaväittäjä: professor Jeffrey Barnouw
Kustos: professori Heta Alexandra Gylling
Väitöskirjan otsikko: Imagination and
Diversity in the Philosophy of Hobbes

Järjen yleinen muoto?

Useimpia ihmisiä kiinnostavat kysymykset ”Mitä on oleminen?” ”Mitä on ajattelu?” Jos ei ole Saul Kripke, tämä kiinnostus herää jossain viidentoista ja kahdenkymmenen ikävuoden välillä, näin myös minulla. Myöhemmin oivalsin, että vastausten sijaan minun tulisi ymmärtää paremmin kysymykset. Tämä selittää miksi minusta tuli filosofian tohtori, ei tietotekniikkatekniikkaa tai kirurgia; ammatteja, joita jossain vaiheessa harkitsin.

Maisteriksi

Lukioissa ei ollut 1980-luvun lopulla vielä pakollista filosofian kurssia ja meitä kiinnostuneita oli alle kahdeksan, joten tutustuin filosofiaan kirjaston kautta, ja huvitin luokkatovereitani pienellä mustakantisella vihollalla, johon raapustin maksiimeja. Yksi kuului jotenkin näin: ”Elämä ja kuolema sekä kaikki niiden välinen on vain atomien liikettä”. Olisi houkuttelevaa nähdä tässä yhteys myöhempään tutkimukseeni, englantilaisen materialistin Thomas Hobbesin (1588–1679) filosofiaan, mutta kyseessä on filosofiselle puberteetille tyypillinen tekosyvällisyys.

Lukioaikana keskitin energiani lähinnä saksalaisen hevimusiikin kuunteluun ja tietokonepelien pelaamiseen, joten oli luontevaa, että seurasin aluksi toista vihkooni raapustamaa periaatetta (”Todellisuus on ykkösiä ja nollia”) ja rupesin opiskelemaan tietotekniikkaa. Ensimmäiset

puoli vuotta kuluivat työharjoittelussa (virittelin mm. taajuusmittareita intialaiseen ydinvoimalaan), toiset todetessa, että tämä ei ole alani. Syksyllä 1991 siirryin Helsingin yliopistoon opiskelemaan matematiikkaa. Aloitin myös filosofian opinnot, tarkoituksena tehdä sivuainekokonaisuus teoreettisesta filosofiasta.

Sivupolku osoittautui kiehtovaksi ja vuoden kuluttua opiskelin täyspäiväisesti filosofiaa. Jostain olin kuullut, että valtiotieteellisen papereilla on työmarkkinoilla parempi noste, ja aloin painottaa opinnoissa käytännöllistä filosofiaa. Pidin opiskelusta, jopa niin paljon, etten pitänyt kiirettä valmistumisen kanssa. Satsasin määrään (iso osa tohtorintutkintooni tarvittavista opinnoista koostui perustutkintoajan erikoiskursseista), eksyin kaikenlaisille johdantokursseille ja kävin sivutoimisesti töissä. Maisterin paperit sain käteeni muutamaa kuukautta ennen vuosituhanen vaihdetta, oltuani kirjoilla kahdeksan vuotta.

Mieleenpainuvia opettajia oli useita, mm. Heikki Kannisto, jonka kyky tehdä filosofia ymmärrettäväksi ja tapa käyttää kirjallisuutta ovat mykistäviä. Lähtemättömän vaikutuksen teki myös Hannu Sivenius. Osallistuin vain yhdelle hänen luentosarjoistaan (Yhteiskuntatieteiden filosofian kehitys), mutta muistan monia käsiteltyjä asioita edelleen elävästi. Luennoilla oli hyvin vähän, jos lainkaan, tekemistä yhteiskuntatieteiden kehityksen kanssa, kevät kului puretuessa Kantin teoreettiseen filosofiaan. Kipinän filosofian historiaan sain Mikko Yrjönsuuren luennoilta. Filosofisen kehitykseni kannalta keskeinen on ollut professori Timo Airaksinen, joka toimi sekä graduni että väitöskirjani ohjaajana.

Olin kaavaillut gradua pahuuden käsitteestä, mutta aihe vaikutti laajalta ja puisevaltakin. Hakeuduin, taas kerran, Gaudeamuksen alennusmyyntiin ja ostin sieltä Airaksisen teoksen *Markiisi de Saden filosofia*, josta pidän edelleen. Teos auttoi myös konkreettisesti, ja rupesin tekemään gradua masokismin perversiosta sellaisena kuin se esiintyy ilmiölle nimen antaneen Leopold von Sacher-Masochin teoksissa. Aihe oli kiehtova, mutta osoittautui hankalaksi. Sacher-Masochin tekstejä ei ollut helposti saatavilla ja ne osoittautuivat toinen toistaan huonomiksi. Pääteos *Venus im Plez* on säälinen, mutta parisataasivuinen *Жестокія женщины* on huonoin kirja, jonka olen lukenut. Asian-tuntevaa tutkimuskirjallisuutta aiheesta oli nimeksi. Sain kuitenkin

kokoon opinnäytetyön, ja myöhemmin kirjoitin Sacher-Masochista artikkelin kansainväliseen seksuaalisuuden filosofian ensyklopediaan. Tein viimeisen seminaarityöni graduuni liittyvästä aiheesta, tarkemmin dekadenssin käsitteestä. Opettaja Arno Kotro muisteli myöhemmin lämmöllä minun ja Airaksisen melko kiihkeää keskustelua siitä, mikä voisi toimia esimerkkinä dekadenssista (kalapuikkojen hypistely).

Tohtoriksi I: Suomessa

Valmistuttuani jatkoin silloisessa työssäni Amnesty Internationalin Suomen osaston tietokonetsupparina, mutta puolen vuoden sisällä kypsyi päätös jatkaa opintoja. Keväällä 2000 jätin puolipäivätyön ja keskityin jatko-opintoihin. En voi sanoa täysin ymmärtäneeni päätökseni seurauksia, mutta ainakin minulla oli päämäärä.

Väitöskirjani aihe ei niinkään löytynyt, vaan valikoitui. Mielessäni oli vielä elävinä kauniit kevään ja alkukesän päivät, jotka vietin *Slavican* kokoelmista löytyneiden 1800-luvun lopun Sacher-Masochin venäjänösten läpikäymiseen. Vaikka aihepiiri kiehtoi minua, päätin, että palaan siihen mahdollisesti myöhemmin ja teen väitöskirjan jostain muusta. Edellä mainittu Hobbes kuuluu filosofian kaanoniin. Muita myötävaikuttavia seikkoja aiheenvalintaan olivat hedelmällisen ohjaussuhteen jatkuvuus ja asiantunteva tutkimuskirjallisuus. Oleellista oli myös se, että tutustuttuani Tuomo Ahon valloittavaan suomennokseen Hobbesin päätteeksestä *Leviathan* totesin, että kirjoittaja ei ole keskinkertainen ja tylsä.

Työn ensimmäisessä vaiheessa, joka kesti noin puolitoista vuotta, luin aika paljon. Laiminlöin kirjoittamista ja erityisesti apurahahakemusten laatimisen taidon opettelua. Toimeentulon sain opintotuen rippeillä ja satunnaisilla töillä tutkimusavustajana ja tuntiopettajana. Terästäydyin ja sain jatkorahoituksen loppuvuodesta 2001, jolloin filosofian valtakunnallinen tutkijakoulu päätti tukea väitöskirjahankettani Hobbesin poliittisesta ajattelusta. Rahoitus oli taattu neljäksi vuodeksi. Katsoin, että neljä vuotta on riittävä aika työn tekemiselle.

Tutkimukseni historiallinen hypoteesi, jota olin kehitellyt Quentin Skinnerin klassisen tutkielman *Foundations of political thought* ja Noel Malcolmin väitöskirjan *Hobbes and theological voluntarism* pohjalta,

väitti, että Hobbesin valtioteorian ja myöhäiskeskiajan poliittisen ajattelun välillä on läheisempi yhteys kuin mitä aiemmin on esitetty. Kun tutustuin myöhäiskeskiajan ajatteluun tarkemmin, osoittautui, että tällaista yhteyttä ei ole.

Lopullinen aihe löytyi puolivahingossa. Kommentoin esitelmää David Humesta. Hänen nuoruutensa suurtyötä *A treatise of human nature* lukiessani kiinnitin huomiota kuvittelukyvyyn tarkasteluun, jonka Hume esittää. Konferenssin jälkeen otin käteeni, jälleen kerran, *Leviathanin*. Nopeasti vakuutuin, että aihe on kiehtova ja verraten vähän tutkittu.

Tohtoriksi II: Englannissa

Esikoisemme syntyi kesällä 2003 ja oli kolmekuinen, kun muutimme Englantiin. Olin hakeutunut vierailevaksi jatko-opiskelijaksi Oxfordiin lähinnä siksi, että tahdoin keskittyä vuoden ainoastaan tutkimukseen. Suomessa erilaiset sivuhommat (opetin aika paljon jatko-opiskelu-aikanani) ja elämä yleensä vei aikaa tutkimukselta.

Koticollegeni oli Harris Manchester College, joka tarjosi institutionaaliset puitteet ja muuta pientä kuten soutujoukkueen sekä kirja- ja matkarahaa. Ohjaajani Englannissa oli Noel Malcolm, jonka väitöskirjaan olin tutustunut aiemmin. Tapasin muutaman viikon välein tätä kohteliaista ja rentoa brittiä, joka tietää Hobbesista luultavasti eniten maailmassa. Tapaaminen alkoi puoli viisi, ja keskustelimme tutkimukseen liittyvistä kysymyksistä tai teksteistäni. Kello kuusi Malcolm nousi ylös ja tiedusteli, haluaisinko lasin sherryä, johon vastasin myöntävästi. Lopettelimme, kun All Soulsin kello alkoi soittaa päivälliselle viisi vaille seitsemän.

Suomessa tehdyn perustyön ja väitöskirjan aiheen tarkentumisen jälkeen pystyin keskittymään Hobbesin teksteihin ja kirjoitin väitöskirjani keskeiset osat kevään 2004 aikana Oxfordissa. Kävin jonkin verran seminaareissa ja luennoilla sekä tutustuin ihmisiin. Mieleen ovat jääneet Derek Parfitin seminaari Kantista sekä Joseph Razin luennot ja seminaari oikeusfilosofiasta. Filosofian laitos oli kohteliaan sisäänpäin kääntynyt, mutta John Broomen viikoittaiset moraalifilosofian seminaarit kuuluivat ohjelmaani. Suurimman osan ajastani vietin kuitenkin kirjas-

toissa, vanhassa Bodleianissa, All Soulsin Codringtonissa sekä tietenkin Harris Manchesterin Tate libraryssa, josta saattoi tarpeen vaatiessa pistäytyä common roomiin lukemaan lehtiä ja litkimään teetä.

Kaupunki on tutkijoiden ja näiden perheiden paratiisi. New Comers' Clubin rouvat pitivät huolen, teen ja keksien säännöllisen vuon lisäksi, tulokkaiden sosiaalistamisesta ja heidän kellarikirpputoriltaan sai kaikkea klemmareista kirjahyllyihin. Näiden tehopakkausten, Malcolmin ja Yhdysvaltain ilmavoimien entisen mekaanikon, nykyisen Bromptonin kirkkoherran Dan Smithin perheen lisäksi en juuri englantilaisiin tutustunut, vaan työhön liittyvä ja muu tuttavapiiri koostui amerikkalaisista, ranskalaisista, sveitsiläisistä ja saksalaisista sekä vanhemmasta japanilaisesta pariskunnasta, jonka rouva oli ihastunut esikoi-seemme.

Väitös, elämää pienempi

Kesällä 2004 palasimme Suomeen ja syksyllä aloin käydä aktiivisesti tiistai-seminaarissa (SA:n History of Mind -huippuyksikön History of Philosophy Research Seminar). Seminaari kokosi (ja kokoaa edelleen) yhteen nuoremman polven filosofian historian tutkijoita Helsingistä ja muualta Suomesta. Seminaarilaisten palaute ja tuki helpotti huomattavasti kirjan kokoonlaittoa ja sain lopullisen käsikirjoituksen valmiiksi jouluna 2005, kaksi viikkoa ennen kuin rahoituskausi tutkijakoulussa loppui.

Vaikka loppurutistus otti voimille, väitöskirjan tekeminen oli minulle pääsääntöisesti nautinto, jonka aikana tutustuin joukkoon älykkäitä ja hauskoja ihmisiä. Suurinta osaa ei tässä ole mahdollista luetella, mutta heistä muodostuu *sine qua non*, jota ilman yksikään väitöskirja ei valmistu.

Työni alkuvaiheessa Olli Loukolan kannustus oli ratkaisevaa. Molemmat ohjaajani ovat kyselemättä täyttäneet pienimmätkin pyyntöni ja neuvoneet myös väitöskirjan jälkeen. Niko Noposen kanssa opetin ja opin paljon yhteisten vuosien aikana käytännöllisen filosofian laitoksella. Varsinaisen väitöskirjatyön kannalta keskeinen toimija oli myös jo mainittu tiistai-seminari, kantavana voimana Markku Roinila ja vakio-kalustona Vili Lähteenmäki, Miira Tuominen, Tuomo Aho, Pauliina

Remes, Timo Kaitaro ja Mika Perälä. Jani Hakkarainen Tampereelta ja Valtteri Viljanen Turusta ovat paitsi omaa ikäpolveani, myös aiheiltaan lähellä omaa tutkimustani ja yhteistyö heidän kanssaan on jatkunut. Vaimoni Kristiinan roolista saisi novellikokoelman.

Väittelin heinäkuussa 2006. Asia hermostutti hieman, mutta pääasiallisesti halusin saada homman pois päiväjärjestyksestä. Itse väitöstilaisuus, karonkka ja muu hulina oli ihan hauskaa, mutta totesin saman kuin aiemmin teatteria tehdessäni: tärkeämpää on itse prosessi, ei lopputulos. Suhtautumiseeni vaikutti epäilemättä se, että olin jäänyt keväällä työttömäksi, molemmat vanhempani kuolivat samana vuonna ja toinen poikamme syntyi muutama kuukausi väitöksen jälkeen. Minulla oli muuta mietittävää kuin tutkimukseni, joka on sittemmin kyllä löytänyt uomansa. Aiemmat teemat ovat jatkuneet myöhemmässä tutkimuksessa, joka käsittelee kuvittelun, käsitettävyyden ja tiedon yhteyksiä Da Vincista Kantiin sekä erilaisia käsityksiä kuvittelusta ja vastavuoroisuudesta varhaismodernissa filosofisessa moraalipsykologiassa. Tutkijanuraani ohjaa edelleen kiinnostus järjen ylevimpään muotoon, kuten Wordsworthin luonnehdinta kuvittelusta kuuluu.

Helsingin yliopisto

Jari Kaukua

YTT, tutkijatohtori
s. 18.8.1975, väitös 10.2.2007

Vastaväittäjä: professori Peter
Adamson
Väitöskirjan otsikko: Avicenna
on Subjectivity: A Philosophical
Study

Tieni tohtoriksi: rationaalinen rekonstruktio

Muutin synnyinkaupunkiini Jyväskylään vuonna 1995 opiskellakseni kotimaista kirjallisuutta. Filosofista minulla oli tuolloin kokemusta yhden tai kahden lukiokurssin verran, erityistä vetoa sen pariin en tuntenut. Yliopisto-opinnoissa filosofia tuli mukaan ensimmäisenä tai toisena opiskeluvuotena kirjallisuuden opiskelijalle enemmän tai vähemmän pakollisena sivuainevalintana. Olin kai muutaman vuoden kuluessa kypsynyt vastaanottavaisemmaksi, sillä muistelen erityisesti klassikkojen imaisseen mukaansa, ja jopa monien opiskelutovereideni päivittelemät logiikan luennot tuntuivat mielekkäiltä.

Opiskelin kirjallisuutta ja filosofiaa pitkälti yhtäläisellä innolla parin vuoden ajan yrittäen parhaani mukaan saada pyrintöni näissä kahdessa oppiaineessa lankeamaan yhteen. Jälkeenpäin ajatellen en tässä kovin hyvin onnistunut; ironisesti kärjistäen kirjallisuudentutkimus merkitsi minulle tuossa vaiheessa lähinnä suomalaisten modernistilyyrikoiden, eritoten Eeva-Liisa Mannerin ja Mirkka Rekolan, tuotannon filosofisten juonteiden eksplikoimista filosofisiksi argumenteiksi, mikä alkoi jatkuvasti enenevässä määrin tuntua vitsien selittämisen kaltaiselta projektilta. Aloin vähitellen ymmärtää, että runoilijoilla on syynsä esittää asiat omalla tavallaan ja että oikeampi foorumi filosofisten argumenttien tutkimiselle ja kehittämiselle on filosofinen. Lopullisesti opintojeni painopiste siirtyi filosofian puolelle Münchenissä Ludwig-Maximilians-Universitätissä Erasmus-vaihto-opiskelijana viettämäni kesälukukauden 1999

aikana. Uppoutuminen saksalaiseen idealismiin, Herakleitokseen ja Aristoteleeseen sekä volyymitään että intensiteetiltään ennenkokemattomassa ympäristössä asetti asiat tärkeysjärjestykseen tavalla, jota en ole myöhemmin kokenut tarpeelliseksi tarkistaa.

Kotiin palattuani ryhdyin melko verkkaisesti edistyneeseen työhön gradu-tutkielman parissa. Erinäisten mutkien kautta aiheeksi valikoitui Nietzschen teoria tahdosta valtaan, jonka eri aspekteja koetin Jussi Kotkavirran ohjauksessa selvittää. Työtä hidasti vuosina 2000–2001 Oriveden Opistossa suorittamani siviilipalvelus, jossa oli tuohon aikaan mahdollista suorittaa Jyväskylän Avoimen yliopiston filosofian opintoja. Tehtävänäni oli vastata suuresta osasta filosofian approbatur-tason opetuksesta, mikä oli tuolloisille tiedoilleni ja argumentaatioaidoilleni vähintäänkin kelpo haaste. Opetustyön ohessa luonnostelemani varsin keskinkertainen gradu-tutkielma taisi lopulta valmistua loppuvuodesta 2001, jolloin edessä oli suuri kysymys opintojen jälkeisestä elämästä. Monen filosofianopiskelijan tavoin suunnittelin vielä tuolloin ryhtyväni lukio-opettajaksi ja olin aikeissa ryhtyä suorittamaan pätevyitymiseen vaadittavia kasvatustieteen opintoja, vailla suurempia intohimoja.

Olin luultavasti leikitellyt myös ajatuksella filosofian opintojen jatkamisesta, mutta aidoksi mahdollisuudeksi jatko-tutkinnon suorittaminen muuttui oikeastaan 1990-luvun lopulla Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitokselle filosofian yliassistentiksi muuttaneen keskiajan filosofian tutkijan Mikko Yrjönsuuren ansiosta. Muistelen kyllä ehtineeni pistäytyä Mikon Descartes-luennoilla jo ennen Müncheniin lähtöäni keväällä 1999, mutta lähemmän kosketuksen hänen edustamaansa filosofianhistorialliseen tutkimukseen sain vasta myöhemmin eräiden varsin epäortodoksisten ja epämuodollisten lukupiirien myötä. Muiden hankkeiden muassa muistan meidän alistaneen Guillaume du Vairin 1500-luvulla kirjoittaman stoalaisuutta käsittelevän tutkielman intensiiviselle lähiluvulle, jota tekstin sisältö ei välttämättä olisi sellaisenaan ansainnut. Luimme myös Tuomo Ahon tuoretta suomennoskäsikirjoitusta Descartesin *Mietiskelyistä* jesuiittojen aamumietiskelyperinnettä jäljittelevään tapaan ryhmässä ääneen. Mikon hienovaraisessa opetuksessa Münchenissä kokemani intensiteetti yhdistyi leikkimieliseen, filologisesti tarkkaan mutta samalla kuvia kumartamat-

tomaan lähestymistapaan suhteessa paitsi klassikoihin, myös filosofian historian kuriositeetteihin.

Mikon vaikutus oli kuitenkin vielä tärkeämpi eräässä hyvin käytännöllisessä mielessä. Rohkaistessaan minua ryhtymään jatko-opiskelijaksi hän näet kertoi, että hanketta varten on mahdollista, jopa ennen pitkää todennäköistä saada täysipäiväisen työskentelyn mahdollistavaa rahoitusta. Ryhdyinkin kokeeksi valmistelemaan tutkimussuunnitelmaa keskiajan arabian- ja latinankielisestä aristoteelisestä psykologiasta. Alun perin tarkoituksena oli kartoittaa, miten ajatus järkevän ja eläimellisen sielunosan välisestä suhteesta kehittyi arabiankielisestä aristotelismista varhaiseen latinankieliseen Aristoteles-reseptioon tultaessa. En enää tarkkaan muista, mistä näin jälkiviisaasti arvioiden kenties turhan kunnianhimoisen suunnitelma oikeastaan sai alkunsa. Selväksi oli kuitenkin käynyt, että keskiajan filosofia oli hedelmällinen tutkimuskohde paitsi argumentatiivisen terävyytensä ja sisällöllisen syvyytensä vuoksi, ennen kaikkea siksi, että olemassa olevaa tutkimusta oli monien ajattelijoiden historialliseen vaikutukseen verrattuna varsin vähän, eritoten arabiankielisen perinteen osalta. Hanke tietysti edellytti arabian kielen opiskelua (kohtuullisen latinan taidon olin jo saavuttanut lehtori Anne Helttulan erinomaisessa ohjauksessa), mutta arvelin selviäväni tästä kohtuullisella vaivalla.

Mikon ja tutkimukseni toiseksi ohjaajaksi lupautuneen professori Juha Sihvolan ystävällisesti kirjoittamien suositusten epäilemättä suuresti myötävaikuttaessa kävi niin, että ensimmäinen kirjoittamani rahoitushakemus täppäsi keväällä 2002 ja sain Suomen Kulttuurirahastolta tutkimusapurahan vuodeksi, kahden lisävuoden optiolla. Niinpä ryhdyimme vaimoni kanssa kiireellä puuhaamaan muuttoa Helsinkiin, jossa vuoden 2002 syksyllä ryhdyin opiskelemaan arabian kieltä Helsingin yliopiston Arabian ja islamin tutkimuksen laitoksella. Samoihin aikoihin tutustuin myös hiljattain väitelleeseen Taneli Kukkoseen, josta tuli sittemmin eräs läheisimmistä kollegoistani, ja työni loppuvaiheessa myös toinen sen sisällöllisistä ohjaajista. Pääsin myös mukaan professori Simo Knuuttilan johtamaan History of Mind -tutkimusyksikköön, jonka jäsenenä tulin osaksi kansainvälisestikin ottaen poikkeuksellisen vahvaa ja laaja-alaista filosofian historian tutkijoiden yhteisöä ja sain erinomaisen johdatuksen tutkijantyön käytäntöön.

Sisällöllisesti aloitin tutkimukseni suunnitelman arabiankielisestä osasta pureutumalla Ibn Rushdin ja Ibn Sinan psykologisiin pääteoksiin. Alussa askartelin pääasiassa Ibn Rushdin tunnetun teesin parissa, jonka mukaan ihmisten järkiperäinen ymmärrys asioista on meille kaikille yhteistä, eikä ainoastaan sisältönsä puolesta, vaan siinä vahvemmassa mielessä, että ymmärryksen mahdollistava psykologinen kyky on jokaisella yksi ja sama. Kirjoitin aiheesta suomenkielisen artikkelinkin, mutta jossain vaiheessa tajusin, etten löydä lähdeteksteistä tämän kysymyksen osalta mitään merkittävää uutta sanottavaa. Ibn Rushdin mittavaa korpusta läpikäydessäni tajusin kuitenkin, että edes suurin piirtein hahmotellussa aikataulussa ja muutenkin järkevissä mittasuhteissa pysyäkseni olisi minun jätettävä alkuperäisessä tutkimussuunnitelmassani mukana ollut latinankielisen perinteen osuus kokonaan pois. En enää muista, käytiinkö tästä varsinaista keskustelua ohjaajieni kanssa, mutta myöhempää tutkimustyötäni ajatellen tämä oli kenties eräs merkittävimmistä yksittäisistä päätöksistä, sillä sittemmin olen latinankielisiä tekstejä tarkemmin lukenut lähinnä vain kollegojen töistä keskusteltaessa.

Apurahavuoden jälkeen sain pestin Mikko Yrjönsuuren ihmisen ja eläimen psykologian raja-alueita kartoittaneesta historiallisesta projektista, mikä oli joltinenkin taloudellinen helpotus, sillä varsinkin esikoisemme synnyttyä joulukuussa 2002 oli pelkän apurahan varassa pyöritetty kotitalous jatkuvasti velkasaneerauksen partaalla. Satunnaiset opetusjaksot sekä Descartes- ja Seneca-suomennoksista saamani apurahapalkkiot tosin paikkasivat pahimpia aukkoja.

Taloudellisesta helpotuksesta huolimatta muistelen toisen ja kolmannen jatko-opintovuoden olleen psyykkisesti haastavimpia. Alkuperäinen tutkimusteema rupesi rajauksenkin jälkeen tuntumaan liian suurelta ja huonosti argumenteiksi jäsenyvältä. Mahdollisia suuntia, joihin tutkimusta saattoi ohjata, oli toki useita, mutta langat olivat tuossa vaiheessa pahemman kerran hajallaan ja niiden yhteen saattamiseksi välttämättä läpikäytäviä tekstejä oli vielä jäljellä olevaa aikaa ajatellen aivan liikaa. Ahdistus alkoi siis vallata alaa, koko prosessin keskeyttäminenkin kävi moneen kertaan mielessä. Verrattoman tärkeää vertaistukea tarjosivat jatko-opiskelijatoverit, joilla oli samankaltaisia tuntemuksia; erityisen kiitollinen olen hyvälle ystävälleni Vili Lähteenmäelle kaunistelemattomista keskusteluista, joita hänen kanssaan olen saanut käydä.

Ahdistuksen laukaisi lopulta jo jonkin aikaa mielessä muhineen teeman yhtäkkinen valkeneminen jokseenkin selkeiksi teeseiksi. Olin toki kahlannut Ibn Sinan psykologisen pääteoksen läpi jo varsin varhaisessa vaiheessa, mutta tarttuessani siihen toistamiseen kiinnittyi huomioni erityisesti siellä täällä esiintyviin varsin terävänäköisiin inhimillistä itse-tietoisuutta koskeviin huomioihin. Tekstit oli toki pantu merkille jo aiemmin muiden tutkijoiden töissä, mutta tyydyttävää tulkintaa niiden merkityksestä Ibn Sinan psykologialle ei tuntunut kenelläkään olevan. Kun sitten löysin eräästä tutkimusartikkelista Ibn Sinan eräissä varsin vähän tutkituissa myöhäisteoksissaan aiheesta esittämiä huomioita, hahmottuivat mielessäni pääpiirteet tulkinnalle, joka tuntui riittävän painavalta yksinään toimimaan väitöskirjan ytimenä.

Samoihin aikoihin vuoden 2005 lopulla muutimme syyslukukaudeksi Tyynenmeren rannalle eteläiseen British Columbiaan, idylliseen Victorian kaupunkiin, jossa ohjaajani ja ystäväni Taneli Kukkonen hoiti aristoteelisen perinteen tutkimusprofessuuria. Tarkoituksena oli syksyn aikana työstää väitöskäsikirjoitus Tanelin lähiohjauksessa sekä kirjoittaa suunnitelmassa ollut yhteisartikkeli arabialaisista havaintoteorioista. Artikkeliksi syntyi syksyn kuluessa, väitöskäsikirjoitus ei, mutta sitä koskevat ajatukset hahmottuivat niin pitkälle, että kotiin palattuamme kirjoitin väitöskirjan likipitään lopulliseen muotoonsa parin kuukauden aikana alkuvuodesta 2006. Viimeistely tapahtui Kulttuurirahaston toisen vuoden apurahan turvin lähes täydellisessä ammatillisessa eristyksessä Jyväskylän yliopiston kirjaston tutkijanhuoneessa. Vaikka apuraha merkitsi myös paluuta henkilökohtaisen vararikon uhan alle, muistelen noita inspiroituneita talvikuukausia suurella lämmöllä.

Väitöskirjan esitarkastajiksi suostuivat Simo Knuutila sekä Jon McGinnis (University of Missouri – St. Louis), ja molempien annettua myöntävät lausuntonsa varmistui väitöspäiväksi erinäisten hallinnollisten kiemuroiden selvittyä viimein helmikuun 10. vuonna 2007. Vastaväittäjäksi kutsuttiin arabiankielisen uusplatonismin asiantuntija Peter Adamson King's Collegesta Lontoosta. Väitöstilaisuus oli Peterin välitömästä olemuksesta johtuen suurin piirtein niin leppoisa kuin vain inhimillisesti ottaen on mahdollista, jos kohta itse olinkin niin kipsissä, etten muista varsinaisesta keskustelusta enää juuri mitään. Selvisin kai jotenkuten paikoin kiperistäkin kommenteista, tosin keskustelu olisi

varmasti voinut olla lennokkaampaakin. Hallussani on appeni ystävällisesti valmistava videotallenne koko tilaisuudesta, mutta tähän päivään mennessä en ole sitä vielä rohjennut katsoa.

Olen ollut sikäli onnellisessa asemassa, että olen saanut jatkaa tutkijantyötä keskeytyksettä myös väitöksen jälkeen, ensiksi History of Mind -projektin, sitten sen jatkajan, Philosophical Psychology, Morality and Politics -tutkimusyksikön tutkijana, ja vuoden 2009 alusta omassa Suomen Akatemian tutkijatohtorin projektissa. Tohtoriksi tuleminen on siis vastannut toiveita ainakin siinä suhteessa, että ainutlaatuisen kiinnostavaa työtä on saanut jatkaa oikean kuukausipalkan turvin. Nykyinen tutkimukseni seurailee sisällöllisesti väitöskirjan teemaa, mutta historiallisesti laajemmalla skaalalla; lähivuosina on tarkoitus saada valmiiksi monografia Ibn Sinan tematisoiman itsetietoisuuskäsityksen myöhemmistä vaiheista arabiankielisessä filosofiassa. Samalla olen alkanut tuntea jonkinlaista kutsumusta myöhemmän arabian- ja persiankielisen filosofian tuntemuksen lisäämiseksi, ja pikku hiljaa tarkentuvissa suunnitelmissa on kokonaisvaltainen esitys Ibn Sinan jälkeisen perinteen kenties tärkeimmän hahmon, 1100-luvun lopulla vaikuttaneen Shihab al-Din Suhrawardin ja hänen seuraajiensa aristoteelista perinnettä metodologisesti vahvalla kädellä uudistaneesta systemaattisesta filosofiasta. Vaikka 1100-luvun jälkeisen arabian- ja persiankielisen filosofian suorat kosketukset latinankieliseen filosofiaan ovat vaikeasti todennettavissa, se perustuu samaan antiikin platonistis-aristoteeliseen perinteeseen kuin myöhempi eurooppalainen filosofia. Niinpä sen integroiminen filosofianhistoriallisen tutkimuksen valtavirran osaksi tuntuu vähintäänkin tarkoituksenmukaiselta, ja mikä ehkä kiehtovinta, tämä on projekti, jossa aidolle pioneeritutkimukselle on vielä sekä tilaa että tilausta.

Jyväskylän yliopisto

Markku Roinila

FT, tutkijatohtori
s. 20.8.1963, väitös 9.5.2007

Vastaväittäjä: professori Olli Koistinen
Kustos: professori Matti Sintonen
Kirjan otsikko: Leibniz on Rational
Decision-Making

Kuvassa vasemmalla vastaväittäjä

Universaalineron pauloissa

Muistan pienenä suunnitelleeni elämänuraa, joka sisältäisi mahdollisimman paljon puuhailua kirjojen kanssa. Olin armoton lukutoukka, ja imuroin läpi Jerry Cottonit, Korkeajännitykset, siskojen hevostoukat, dekkarit ja myöhemmin Olarin kaupunginkirjaston kaunokirjallisuushyllyn varsin tehokkaasti. Ensikosketus filosofiaan löytyi kuitenkin Haukilahden lukion suosikkiopettajani, Reino Riikosen kirjoittamasta historian oppikirjasta: reaalikokeeseen lukiessani osuin niihin kulttuurin historian harmaisiin alueisiin, joita ei tunnilla ehditty käsitellä ja siten lyhyeen kuvaukseen Spinozan filosofiasta.

Päästessäni lukemaan yleistä historiaa Helsingin yliopistoon vuonna 1985 otin sitten samantien sivuaineiksi Teoreettisen filosofian ja Yleisen kirjallisuustieteen. Opiskelin avosylin kaikkea kiinnostavaa enkä pitänyt suuremmin lukua siitä, mitä tarvittiin ja mitä ei. Yleisessä historiassa mieluisin opettaja oli professori Matti Viikari, jonka lennokkaat ja veitsenterävät aatehistorialliset luentosarjat, kuvia kumartelemattomat seminaarit ja Pam Pam -jatkot olivat parasta koulutusta kriittiseen ajatteluun ja laajojen kehityskulkujen ymmärtämiseen.

Historian faktatietouden ja kirjallisuustieteen kuivahkon uuskritiikin vastapainona kävin Filosofian laitoksen luennoilla. Logiikasta en ymmärtänyt paljon mitään, vaikka kovalla työllä selvitinkin peruskurs-

sin kunnialla. Kielifilosofiaan en syttynyt eivätkä analyttisen filosofian ajankohtaiset kysymykset mahdollisesti innostaneet, ehkä tieteenfilosofiaa ja tietoteoriaa lukuunottamatta. Toki nautin kovasti S. Albert Kivisen originelleista kursseista, André Mauryn jännittävistä Wittgenstein-luennoista ja Heikki Kanniston selkeydestä ja syvyydestä. Siihen aikaan ns. mannermaisesta filosofiasta tunnettiin ainakin opetuksen kautta lähinnä vain Jean-Paul Sartre, vaikka muistan käyneeni myös Leila Haaparannan Husserl-kurssin ja Hannu Siveniuksen Dekonstruktio-kurssin. Joka tapauksessa, mahdollisesti historia-taustastani johtuen, mielenkiintoni suuntautui lähinnä filosofian historiaan. Selitin sukulaisille, että olen kiinnostunut paitsi siitä, mitä ihmiset tekivät tietynä aikana, myös siitä mitä he kirjoittivat ja mitä he ajattelivat.

Egon Friedellin kulttuurihistorian lukemisen myötä olin lumoutunut modernin maailman ensimmäisestä kukoistuksesta eli ”suuresta vuosisadasta”, Ludvig XIV:n aikakaudesta, joten Esa Saarisen Systemaattinen johdatus filosofiaan -kurssilla kuultu lyhyt esittely Gottfried Wilhelm Leibnizin monadologiasta iski hedelmälliseen maaperään. Historiassa minua olivat aina kiinnostaneet kuriositeetit, kuten esimerkiksi Pariisin kommuuni (josta tein proseminarityön) ja jesuiittojen missio Paraguayssa (josta suunnittelin gradua). Tämä suuruudenhullu Leibniz oli mitä ilmeisimmin juuri sopivan tärhtänyttä filosofiaa meikäläiselle, vaikka pian huomasin että omassa kontekstissään se onkin hämmästyttävän johdonmukaista teoretisointia.

Tutkittuani jonkin aikaa Leibnizin kirjoituksia huomasin filosofin harrastaneen kaikenlaista muutakin. Tämä havainto johti yleisen historian graduun Leibnizin käytännöllisistä projekteista, joihin kuuluivat universaalikieli, uskontunnustusten yhdistäminen, tiedeakatemioiden perustaminen ja Venäjän sivistäminen. Viikari suhtautui puuhasteluuni myötämieleisesti, mutta sairauden ja rajunpuoleisen muun elämän uuvuttaman professorin ohjaus jäi lähinnä lauselman ”Kyllä siitä gradu tulee” ja muutaman huomautuksen varaan. Samasta oppinäytteestä tuli myös sivugradu Filosofian laitokselle.

Gradun jälkeen tunsin olevani vasta alussa ja tiedon maailma houkutti vahvasti. Mitä enemmän luin Leibnizia, sitä syvemmälle tämän hämmästyttävän ahkeran ja monipuolisen miehen pauloihin jouduin. Graduun oli sisältynyt lyhyt esittely hänen filosofiastaan, mutta vasta

jatko-opintovaiheessa aloin tutustua siihen kunnolla. Leibnizin tuotanto on valtava ja hänestä kirjoitettu kommentaarikirjallisuus lähes yhtämittava. Mitä tutkia? Kun en sen kummempaa keksinyt, jatkoin gradun pohjalta sitä laajentaen ja parannellen ja yrittäen löytää yhteyksiä Leibnizin metafyyssisen vision ja käytännöllisten projektien välillä. Opintojen ohessa työskentelin tieteellisissä kirjastoissa, ensin Metsäkirjastossa, sittemmin Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastossa ja lopulta Historiallis-kielitieteellisessä kirjastossa (nyk. Helsingin yliopiston kirjasto), jossa olin Filosofian laitoksen kirjaston eli Philosophican vahtimestari ja muutaman vuoden myös siitä vastaava osastonhoitaja eli vs. kirjastosih-teeri. Lisensiaatintyö syntyi vähitellen kirjastotöiden ohessa ja usein myös aikana – Philosophicassa oli iltavuorossa suhteellisen rauhallista.

Jatko-opintojen alkuvaiheessa Viikari kuoli aivan liian varhain ja jouduin tuuliajolle. Olin jo jonkun aikaa sijainnut sekä henkisesti että fyysisesti filosofian puolella eikä Historian laitokselta tuntunut löytyvän sopivia ohjaajakandidaatteja, joten vaelsin ainoan tietämäni varhaismodernin filosofiaan erikoistuneen tutkijan luokse. Onnekseni dosentti (sittemmin Uppsalan yliopiston professori) Lilli Alanen suostui ohjaajakseni, vaikkei mielestään juuri mitään Leibnizista tiennytkään. Sain vihdoin kunnollista filosofin ohjausta, jota olin jo pitkään kaivannut ja Alanen järjesti minut myös muutamaksi kuukaudeksi istumaan työhuoneelleen Suomen Akatemian projektiin, jossa sain viimeisteltyä lisarin kokopäiväisenä tutkijana.

Lisensiaattiseminaariin Historian laitokselle professori Hannes Saarinen oli kutsunut opponentiksi akatemiaprofessori Simo Knuuttilan. Tämä kontakti oli äärimmäisen tärkeä muun muuassa siksi, että sain Knuuttilalta pienen tehtävän. Leibnizin pyrkimyksiin uskontunnustusten yhdistämisestä voitaisiin soveltaa hänen ja Jaakko Hintikan kehittelmää päätöksentekomallia, jota Knuuttila kutsui vektorimalliksi. Hän antoi myös joukon tekstejä, jotka saattaisivat liittyä asiaan. Aikani pähkältyäni onnistuinkin tehtävässä kohtuullisesti ja siten vuonna 1998 hyväksytyssä lisensiaatintyössäni oli pieni ”tieteellinen tulos.”

Tässä vaiheessa edelleen jokseenkin hämärältä tuntuva vektorimalli jäi mietityttämään, mutta tuntui kiinnostavalta ja vaikutti sopivan monenkin Leibnizin käytännön projektiin. Kun mallia ei oltu juurikaan tutkittu, päätin jatkaa sen parissa, tällä kertaa Filosofian laitoksella. Kä-

vin professori Ilkka Niiniluodon pakeilla sopiakseni vaadittavista jatko-opinnoista. Hän katsoi opintokirjaani ja virkkoi: ”Etköhän sinä ole opiskellut jo aivan tarpeeksi.” Vuonna 2000 sain vihdoin Suomen kulttuurirahaston apurahan, jolla tutkimustyö saattoi lähteä käyntiin kokopäiväisesti.

Kävin käsiksi loputtomaan määrään Leibniz-tekstejä ja yritin löytää kommentaareista jotakin tällaisesta mystisestä päätösmallista. Työ osoittautui melkoiseksi neulan etsimiseksi heinäsuovasta, sillä Leibnizin viitaukset päätöksenteossa sovellettaviin malleihin ovat harvassa ja tulkinanvaraisia. Uppouduin oikeustapauksiin, poliittisiin kiistakirjoituksiin, teologian kysymyksiin, mielenfilosofiaan, dynamiikkaan, käytännöllisiin muistioihin, universaalitieteeseen, todennäköisyysajattelun syntyyn, metafysiikkaan.

Pian huomasin, että suurin osa lupaavista asiaa koskevista artikkeleista on kirjoitettu ranskalaisissa tai saksalaisissa lehdissä ja useimmiten kaukolainattava. Olin kuullut jo lisarivaiheessa *Monadologia*-käännöksen yhteydessä tapaamaltani renessanssimies, taiteilija Jyrki Siukoselta, että Hannoverissa sijaitsee Leibniz-Archiv, jonka johtaja, professori Herbert Breger on hyvin avulias. Hain Suomen Akatemialta liikkuvuusrahaa ja pääsinkin tähän maailman laajimpaan Leibniz-varastoon, josta löytyvät filosofin käsikirjoitukset, valtaisa määrä kommentaarikirjallisuutta ja artikkeleita ja jopa pieni Leibniz-museo. Breger oli hyvin ystävällinen ja avulias (järjestäen mm. asunnon), mutta myös hyvin kiireinen. Vietin kolme kuukautta käyden läpi loputtoman määrän Leibniz-kommentaareja ja artikkeleita sekä koottuja teoksia. Lähetin Helsinkiin postissa noin kolmen metrin korkuisen pinon valokopioita, joista on hyötyä ties vielä kuinka pitkään. Lisäksi kävin Berliinissä järjestetyssä VII. Internationaler Leibniz-Kongressissa, jossa pidin ensimmäisen kansainvälisen esitelmäni 11.9.2001. Ikimuistoinen tilaisuus, muttei pelkästään tieteellisistä syistä – vähän esitelmän jälkeen hotellini viereisessä huoneessa asuva, Leibnizista samana vuonna väitellyt Arto Repo koputti ja kehotti vilkaisemaan CNN:ää. Avasin television ja näin suihkukoneen syöksyvän suoraan WTC:n torniin.

Matkan jälkeen alkoi tekstin tuottaminen. Varsinainen ohjaajani oli Lilli Alanen, jolle lähetin erilaisia versioita aika ajoin ja sain ne takaisin varustettuina tiukoilla ja välttämättömillä kysymyksillä. Aloin vähitellen

oppia jotakin filosofisen argumentaation tarkkuudesta. Alasen tietokoneen näytönsäästäjänä oli Metsätalolla Robert Brandomin kirjan mukaan teksti ”Make it explicit!” ja tämä kuvaa hyvin hänen ohjaus-tyyliään, joka oli minulle olennainen apu kasvamisessa historioitsijasta filosofiksi.

Epävirallisena ohjaajana toimi Simo Knuuttila, jonka työhuoneessa vietin monia unohtumattomia tunteja tekstini parissa. Knuuttila pystyi johdattelemaan olennaisen pariin lähes huomaamatta ja löytämään aina uusia näkökulmia, joita en osannut ajatella. Ohjaus oli olennaisen tärkeä myös sen vuoksi, että matematiikasta melko vapaalle kovalle kallolleni kesti melko pitkään ymmärtää, mikä hänen Leibnizin ajattelusta löytämänsä vektorimalli tarkkaan ottaen oli. Tosin en ole aivan varma siitä, onko asiasta vieläkään aivan lopullista sanaa sanottu.

Suuri merkitys oli toki myös Helsingin aktiivisella filosofianhistoriallisella yhteisöllä, joka keskittyi väitöskirjan myöhemmissä vaiheissa History of Mind -huippuyksikön (jonka tutkijana olin muutamaan otteeseen) ja sen tapahtumien ja seminaarien eli kuukausiseminaarin ja epävirallisemman, nuorten tutkijoiden History of Philosophy Research Seminarin (”tiistaiseminaari”) ympärille. Erityisesti jälkimmäinen oli vertaistukena korvaamaton muiden ryhmittymien, kuten opintopiirien, historianitutkijoista koostuvan identiteettiipiirin ja filosofeista koostuneen lounaspiirin ohella.

Työssäni kysymyksenasettelu oli siis Knuuttilan ja siten väitöskirjani oli tavallaan tilaustyö. Silti irrottauduin kysymyksenasettelusta jo melko varhaisessa vaiheessa ja otin rinnalle vaakamallin, josta Leibniz puhuu monissa eri kirjoituksissaan. Väitöskirjani varsinaiseksi sisällöksi tuli siten pelkän vektorimallin eksplikoimisen lisäksi väite siitä, että Leibniz sovelsi erilaisissa tilanteissa näitä kahta erilaista päätöksentekomallia, mikä on mielestäni edelleen kurantti havainto. Vaakamallista oli kirjoittanut erityisesti israelilainen professori Marcelo Dascal, johon otinkin yhteyttä vuoden 2001 Berliinin kongressin jälkeen. Seurauksena oli myös kutsu esitelmöimään Leibniz: What Kind of Rationalist? -kongressiin Tel Avivissa ja Jerusalemissa vuonna 2004, artikkeli samannimisessä artikkelikokoelmassa vuonna 2008 sekä jäsenyys kansainvälisessä, Dascalin johtamassa Leibniz-Locke-projektissa, johon sisältyi

tutkimusvierailu Tel Aviviin syksyllä 2009 sekä toinen esitelmäkutsu syksyksi 2010.

Mutta ei mennä asioiden edelle. Keskeinen ongelmani väitöskirjassa oli aiheen rajaaminen. Leibnizin filosofiassa kaikki liittyy kaikkeen ja varsinkin päätöksenteko sisältää yhteyksiä kaikkeen siihen, mitä voidaan sanoa praktiseksi rationaalisuudeksi, siis esimerkiksi etiikka, todennäköisyysajattelu ja mielenfilosofia. Kunnianhimoisena pyrkimyksenäni oli selittää miten koko päätöksenteko Leibnizilla tapahtuu, aihe, josta ei ihme kyllä ollut aiempaa monografiaa. Pulmaksi muodostui kuitenkin se, että nimenomaan Leibnizilla päätöksenteko ei koske vain ihmistä, vaan myös Jumalaa – Jumala valitsee parhaan mahdollisen maailman ja päättää luoda sen. On siis käsiteltävä myös Jumalan päätöksentekoa, joka on eräänlainen malli ihmiselle tämän vähäpätöisissä pyrkimyksissä. Esitarkastukseen jätetyssä versiossa kävin läpi tämän laajan problematiikan lyhyesti ja taustanomaisesti. Toinen esitarkastaja, professori Donald Rutherford ei voinut hyväksyä ratkaisuani, vaan halusi laajemman selityksen Jumalan päätöksenteon praktiikasta Leibnizin näkökulmasta. Toive on jälkikäteen ajateltuna ymmärrettävä, ei vain siksi, että ohitin hänen omat näkemyksensä varsin lyhyesti, vaan myös siksi, että kirjan kokonaisrakenteen toimi paremmin kun jumalallisen ja inhimillisen päätöksenteon välinen yhteys tuodaan selkeästi esiin.

Viiden vuoden puurtamisen jälkeen tuomio oli kuitenkin järkytys. Vähin erin keräsin itseni kasaan ja tavasin lausunnon moneen kertaan, yrittäen vastata esitettyyn kritiikkiin. Kirjan ensimmäinen osa paisui melkoisesti ja laiskanlähky toimi erinomaisena oppituntina siitä, miten argumenttia puolustetaan. Jumalan päätöksenteon kriteeristä on kommentaarikirjallisuudessa kaksi eri tulkintalinjaa, joista puolustin esitarkastajan kritisoimaa Rescherin optimiajatukseen (Jumala valitsee optimaalisen maailman, jossa ilmiöiden rikkaus on tasapainossa keinojen yksinkertaisuuden kanssa) perustavaa kantaa. Nyt tehtäväksi tuli esittää miksi tämä kanta on mielestäni parempi kuin esitarkastajan ja David Blumenfeldin kannattama maksimiajatus (Jumala valitsee maailman, jossa on maksimaalisesti ilmiöitä ja jatkuvuutta), ja voin edelleen olla tyytyväinen perusteluihini. Sen sijaan voimia ei riittänyt enää kirjan kokonaisuuden miettimiseen, ja siten kirjan kognitiota ja todennäköi-

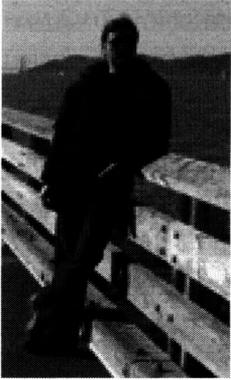
syyttä käsittelevä toinen osa jäi hiukan taustanomaiseksi esitykseksi kahden vahvemman osan keskelle.

Lähes vuoden kestänyt tiivis miettiminen ja kirjoittaminen tuotti uuden version, joka kelpasi Rutherfordillekin joka väitöksen jälkeen ilmoitti olevansa lopputulokseen lopulta varsin tyytyväinen. Myös toisen esitarkastajan (Mikko Yrjönsuuri) hyväksytyä tuloksen väittelylupa heltisi ja väitös tapahtui kauniina toukokuun päivänä vuonna 2007.

Vastaväittäjänä toimi ensimmäisen kierroksen toinen esitarkastaja, professori Olli Koistinen, joka oli ystävällinen, mutta tarkka opposentti. Pystyin rentoutumaan ja suomenkielinen keskustelumme oli hyvin antoisa. Jouduin lujille erään vektorimallin fyysisen tapaustutkimuksen tulkinnasta, josta olin ollut jo alun perin epävarma ja joka olisi pitänyt jättää kirjasta kokonaan pois. Liitutaululla asti esittelimme eroavia näkemyksiämme. Siten myös kustos, professori Matti Sintonen saattoi olla tyytyväinen – lämpiössä hän nimittäin muistutti kunnollisen väittelyn tärkeydestä.

Väitöksen jälkeen, odottaessani arvosanatoimikunnan päätöstä Yliopiston päärakennuksen vanhan puolen aulassa ennen yhteistä, parsapitoista lounasta, tunsin itseni onnelliseksi. Aurinko paistoi, kevät oli kukkeimmillaan ja elämäni tähän asti suurin päämäärä oli saavutettu. Sama autuaallinen mielentila kesti koko erinomaisesti sujuneen karonkan, joka pidettiin Pasilan rauhanasemalla. Vaimoni Susanna Pellisen ja anoppini Raijan valmistamat herkut maistuivat kollegoista ja ystäväistä koostuvalle juhlaväelle ja kaikilla tuntui olevan hauskaa. Ainoa vastoinkäyminen oli se, että kumpikaan ohjaajistani ei päässyt matkojen vuoksi paikalle. Loppuillasta juhlaväkeä viihdytti iskelmätahti Martti Servo urkurinsa Moody Muukkulan säestämänä. Shown loppupuolella Servo alkoi jo puhua viimeisestä biisistä, johon duon vieressä istunut osastosihteeri Auli Kaipainen tokaisi: ”Onhan täällä listassa vielä vaikka kuinka monta biisiä!”

Helsingin yliopisto

Antti Saaristo

Ph. D., tutkimuksen kehittämisspäällikkö
s. 18.9.1975, tutkinto 31.5.2007

Väitöskirjan tarkastajat: professori John Dupré
ja professori Martin Kusch

Väitöskirjan otsikko: Social Ontology and
Agency: Methodological Holism Naturalised

Yksilön ja yhteisön hankala suhde – teoreettista ja käytännöllistä selvittelyä

Filosofiaa opiskelemaan

Kiinnostukseni filosofian opintoja kohtaan heräsi samoihin aikoihin kun lopettelin peruskoulua ja aloittelin lukio-opintoja. Se kohdistui nimenomaan filosofian *opiskeluun*, ei niinkään filosofiaan itseensä, josta en mitään tiennyt. Taustalla oli ensiksikin sekalainen kokoelma epävarmalle teini-ikäiselle tyypillistä halua erottautua asettumalla jonkinlaisen toisinajattelijan rooliin varsin sivistys- ja humanismivastaisen, taloustiedepainotteisen lukion instrumentaalista rationaalisuutta korostavassa ilmapiirissä, toiseksi huumaantumista ensimmäisistä omista edes hieman abstraktimmista, aikuiseen sielunelämään kuuluvista ajatuksista sekä kolmanneksi etäisesti aavistelemaani mahdollisuutta löytää filosofia minua kiinnostaneiden aiheiden ja lähestymistapojen synteesi.

Kouluaineissa minua oli kiehtonut toisaalta matemaattisen päättelyn selkeys ja kurinalaisuus, ja toisaalta esimerkiksi historian, yhteiskuntaopin ja kirjallisuuden avaamat näköalat sosiaaliseen todellisuuteen. Olin kuulevinani filosofiassa lupauksen näiden kiinnostuksen kohteideni yhdistämisen mahdollisuudesta. Tämä perussuuntaus näkyy edelleen filosofisessa työssäni, jossa keskityn sosiaalisen todellisuuden sekä toiminnan teorian sosiaalisten aspektien tutkimukseen ponnistaen analyttisen filosofian perinteestä. Myös maisterintutkintoni sivuaineet,

matematiikka ja sosiologia, taitavat saada perustelunsa osin näistä varhaisista kiinnostuksen kohteista.

Myös väitöstutkimukseni keskeiset sisällölliset kysymykset palautuvat ainakin osittain jo filosofisen mielenkiintoni heräämiseen kouluaikana 1990-luvun alkuvuosina. Keskeinen innoittajani tuolloin oli Ilkka Niiniluodon hiljattain ilmestynyt esseekokoelma *Maailma, minä ja kulttuuri*, sekä erityisesti Niiniluodon puolustaman emergentin materialismin perusteleva popperilainen kolmen maailman teoria fyysikaalisesta, mentaalista ja sosiaalisesta todellisuudesta. Erityisesti kiinnostuin Niiniluodon näkemyksestä minuudesta ja persoonasta osin fyysikaalisena ja osin sosiaalisena konstruktiona, jolla kuitenkin on myös individualistinen, mentaalinen olemassaolon tapansa. Työskennellessäni myöhemmin opiskeluaikoinani kesäapulaisena Hesperian sairaalan psykiatrisilla osastoilla Niiniluodon selkeästi erittelemä problematiikka yksilöllisen persoonan keikkumisesta toisaalta fyysikaalisen kausaliteetin ja toisaalta sosiaalisen normatiivisuuden ristiaallokossa muodostui minulle siksi filosofiseksi kysymykseksi, johon halusin löytää, jos ei sentään vastausta, niin ainakin itseäni tyydyttävän näkökulman. Väitöskirjani sisältää 1990-luvulla alkaneen projektini lopputulokset esittäen argumenttini sen puolesta, miksi meidän ei tule hyväksyä emergentin materialismin viitekehystä ja minkälaisella ajattelulla meidän tulee Popperin kolmen maailman ontologia korvata.

Myös kolmas intellektuaalista temperamenttiani määrittävä tekijä palautuu tavallaan filosofisen kiinnostukseni heräämisen aikoihin. En ole koskaan ollut halukas tai edes kykenevä itseohjautuvaan, määrätietoiseen opiskeluun ja tutkimukseen tutkijankammiossani erillään (akateemisesta) yhteisöstä. Olen aina kokenut, että toimin parhaiten ja hedeimällisimmin osana yhteisöä, jossa pystyn osallistumaan pitkäjänteisesti toiminnan suunnitteluun myös ei-sisällöllisten asioiden suhteen. Ehkä olen vain liian laiska tai intohimoton kyetäkseen saamaan tyydytystä pelkästä omaehtoisesta tutkimuksesta irrallaan muusta työyhteisöstä. Kouluaikana tämä taipumus näkyi siinä, että kiinnostukseni heräämisestä huolimatta luin itsekseni hämmästyttävän vähän filosofiaa, mutta toisaalta pääsin aloittamaan filosofian opinnot minulle sopivamalla tavalla saamalla kouluni lupaamaan, että lukiossamme järjestettäisiin vuosien tauon jälkeen filosofian opetusta, jos vain saisin riittävän

määrän halukkaita valitsemaan tuolloin vapaaehtoisen filosofian valinnaiseksi oppiaineekseen. Opiskeluaikana tämä piirre näkyi siten, että vaikka menestyin opintosuorituksissani arvosanoissa mitattuna erinomaisesti, en edelleenkään ollut kovin intohimoinen itseopiskelija. Suoritin opintoja varsin tehokkaasti ja menestyksellisesti, mutta en uppoutunut filosofiaan ohi kurssivaatimusten. Jatko-opiskelijana taas hakeuduinkin paitsi alani kannalta kiinnostaviin yhteisöihin ympäri maailman, myös aktiivisesti mukaan laitoshallintoon sekä perusopiskelijoiden opetustoimintaan. Nyt tämä piirre näkyy ennen muuta tohtorintutkintoni suorittamisen jälkeisissä uravalinnoissani, joista lisää tuonnempaan.

Perusopintovaiheessa 1990-luvun lopulla läheisin opettajani oli Esa Saarinen, jonka innostavassa paneutumisessa me pääaineopiskelijat saimme kokea myös aavistuksen menneiden aikojen yliopistokulttuurista: Saarisella oli tapana pitää proseminaari-istunnot ja monet muut tapaamiset asuntonsa yhteydessä olevalla työhuoneellaan Bulevardilla, mikä loi opiskeluun lisää erityisyyden tunnetta. Ns. omaan aiheeseeni, sosiaalisen todellisuuden ja sosiaalisen toiminnan teoriaan, pääsin syventymään lähinnä Petri Ylikosken yhteiskuntatieteen filosofian kurssien kautta. Näin, vaikka opiskelin teoreettista filosofiaa, aloin sisällöllisesti kääntyä yhä enemmän käytännöllisen filosofian suuntaan.

Opiskeluni olivat kuitenkin päämäärätöntä yksittäisten muutaman opintoviikon kurssien tai kirjatenttien suorittelua vailla kummempaa ohjausta tai suunnitelmallisuutta. Ja kun itsekurini ei systemaattisempaan itseopiskeluun riittänyt, minusta tuntui, että opintoni uhkasivat etäännyttyä akateemisesta filosofiantutkimuksesta epäjohtonmukaisen puuhastelun suuntaan. Kääntääkseni kurssia tyydyttävämmäksi hakeuduin vuoden 1999 alussa puoleksi vuodeksi Erasmus-vaihtoon Rotterdamin Erasmus-yliopistoon, jonne minua houkutti ennen muuta Uskali Mäen Rotterdamissa opettama sosiaalisen ontologian kurssi. Opiskelu Rotterdamissa oli paitsi sisällöllisesti juuri sitä, mikä minua akateemisessä filosofiassa eniten kiinnosti, myös metodisesti juuri sellaista opiskelua, joka sopi temperamentilleni täysin. Epämääräinen akateemisen vapauden nimissä haahuilu oli korvattu systemaattisella lähestymisellä tiettyyn ongelmakenttään, josta sitten ohjatusti luettiin relevanttia materiaalia, keskusteltiin pienryhmässä ja kirjoitettiin esseitä. Ensimmäistä

kertaa koin, että opinnoillani oli selkeä yhteys ajankohtaiseen kansainväliseen tutkimukseen. Tätä olin Suomessa kaivannut.

Jatko-opiskelijaksi Lontooseen

Suomeen palattuani tartuin jäljellä oleviin opintoihin uudella innolla ja suoritin maisterintutkintoni loppuun vauhdikkaasti. Virallisesti ohjaajanani toimi Ilkka Niiniluoto, mutta sisällöllisesti työtäni siirtyi ohjaamaan Petri Ylikoski. Pro gradu -tutkielmani käsitteli sosiaalisen todellisuuden luonnetta ja oli epäilemättä naiivi, sekava ja keskeneräinen, mutta ilmeisesti tarkastajina toimineet Niiniluoto ja Matti Sintonen näkivät siinä minussa syttyneen innon akateemiseen tutkimukseen, koska antoivat arvosanaksi *eximian* ja tukivat päätöstäni hakea jatko-opiskelijaksi. Olin kuitenkin oppinut itsestäni ja minulle sopivista opiskelutavoista tietämään, että jos halusin päästä jatko-opinnoissani sisään kansainväliseen ja ammattimaiseen filosofian tutkimukseen minun kannatti hakeutua pois Suomesta anglo-amerikkalaisen akateemisen kulttuurin pariin. En ollut lainkaan varma, mistä aiheesta tarkkaan ottaen halusin väitöskirjani tehdä, mutta tiesin kiinnostukseni keskittyvän yhteiskuntatieteiden ja sosiaalisen toiminnan filosofiaan. Euroopassa ja miksei koko maailmassakin tämän alan johtavia keskuksia on London School of Economics (LSE), ja päätinkin hakea LSE:n filosofian jatkokoulutusohjelmaan. Onnekseni suomalainen analyyttinen filosofia on maailmalla suhteellisen tunnettua: LSE:n jatkokoulutusohjelmaan on vaikea päästä ja uskoisin, että Niiniluodon sekä Gabriel Sandun, jolle olin suorittanut teoreettisen filosofian syventävän seminaarin, suopeat suosituskirjeet auttoivat suuresti paikan saamisessa. Myös aika Uskali Mäen oppilaana Rotterdammassa epäilemättä auttoi. Niinpä sain vuoden 2000 syyskuussa muuttaa Lontooseen. Työskentelin Lontoossa lujasti ja erinomaisen akateemisen menestykseni pohjalta LSE vapautti minut ilokseni lukukausimaksuista koko opiskeluaikakseni. Muu rahoitukseni tuli enemmän tai vähemmän pienissä erissä Helsingin Sanomain 100-vuotissäätiöltä, Jenny ja Antti Wihurin rahastolta, Emil Aaltosen säätiöltä sekä Suomen Akatemialta.

Jatko-opiskeluaikani LSE:ssä avasi minulle kokonaan uuden suhteen filosofian opiskeluun. Tuntui, että jokainen seminaari ja luentosarja oli

kiinni kansainvälisen tutkimuksen ajankohtaisimmissa debateissa. LSE on yksi Lontoon yliopiston collegeista, ja myös muiden collegejen jatko-opintoseminaarit ovat avoinna LSE:n jatko-opiskelijoille. Lisäksi LSE:n maine houkuttaa merkittäviä tutkijoita ympäri maailman vierailuille ja pidempiaikaisiin vierailuprofessuureihin. Tämä kaikki tekee jatko-opiskelijan näkökulmasta Lontoosta maailman mittakaavassakin harvinaisen aktiivisen filosofisen keskuksen. Minulle myös sopi hyvin, että LSE:n filosofian jatkokoulutusohjelma on leimallisesti ”amerikkalainen”, jolloin kaksi ensimmäistä vuotta koostuvat pääasiassa jatko-opiskelijaseminaareissa ja -kursseilla tehtävästä työstä, joka anglo-amerikkalaiseen tapaan edellyttää ohjattua, mittavaa luku-urakkaa sekä jatkuvaa esseiden kirjoittamista tiukkoine palautteineen. Noina vuosina ohjaajinani toimivat Eleonora Montuschi ja Ned McClennen, mutta pääasiassa työskentelin seminaarien ja kurssien vetäjien kanssa: opiskelin tieteenfilosofiaa Nancy Cartwrightin ja John Worrallin jatko-opiskelijaseminaareissa, metafysiikkaa Jennifer Hornsbyn ja David Papineauun luennoilla, biologian filosofiaa Elliott Soberin ohjauksessa, mielenfilosofiaa Daniel Dennettin luennoilla ja seminaarissa sekä sosiaalista teoriaa Steven Lukesin johdolla. Heiltä ja muilta Lontoossa tuona aikana opettaneilta ja luennoinneilta henkilöiltä opin valtavasti akateemisesta filosofian tutkimuksesta. Myös LSE:n silloisen johtajan, Anthony Giddensin luennot olivat minulle tärkeitä. Vuosien mittaan myös kansainvälisten Collective Intentionality -konferenssien ympärille syntynyt monikansallinen ja -ääninen löyhähkö tutkijaverkosto on tarjonnut minulle virtuaalisen intellektuaalisen kodin. Erityisesti Hans Bernhard Schmid on ollut tärkeä tuttavuus.

Kenties merkittävin opettajasuhteeni syntyi samoihin aikoihin, kun olin siirtymässä seminaarityöskentelystä itsenäisen väitöstutkimuksen pariin. Väitöskirjani aiheeksi oli varmistunut yritys puolustaa metodologista holismia (karkeasti siinä merkityksessä, että tietynlaisten sosiaalisten käytäntöjen olemassaolo on intentionaalisen toimijuuden ennakoehto, jolloin intentionaalista toimijuutta ei voi ongelmattomasti pitää käsitteellisesti sosiaalisia käytäntöjä edeltävänä) sosiaalisessa ontologiassa ja toiminnan teoriassa sekä kollektiivisen intentionaalisuuden teoria yleisemminkin. Ohjaajinani toimivat Jason Alexander ja Nancy Cartwright. Filosofisen tulevaisuuteni kannalta keskeisimmäksi kontaktik-

seni nousi kuitenkin Raimo Tuomela, joka aloitti tuolloin toimintansa LSE:n Centre for Philosophy of Natural and Social Sciences Research Associatena vierailen Lontoossa säännöllisesti. Kertoo kenties jotain tiedeyhteisön kansainvälisyydestä, että tapasin Tuomelan juuri Lontoossa. Ollessani perusopiskelijana Helsingissä Tuomela oli nimitettyä akatemiaprofessuuriin, enkä toisen laitoksen perusopiskelijana häntä koskaan tavannut. Lontoossa kävi kuitenkin pian ilmi, että Tuomelan urauurtavan tutkimustyön ansiosta kotikaupunkini Helsinki oli yksi erityisalani maineikkaimmista keskuksista. Väitöskirjani ollessa viimeistelyvaiheessa palasinkin takaisin Helsinkiin, nyt Helsingin yliopiston käytännöllisen filosofian laitokselle, työskentelemään kokopäivätoimisesti Tuomelan tutkimusryhmässä Suomen Akatemian rahoituksella. Myös yhteys toiseen Lontoossa tapaamaani ensiluokkaiseen ja kansainväliseen suomalaisfilosofin, Jussi Haukiojaan, edesauttoi kotimaahan paluutani.

Väitösprosessi on LSE:ssä varsin erilainen kuin Suomessa. Jatko-opintojen enimmäiskesto ja väitöskirjan enimmäispituus ovat tarkkaan määriteltäviä. Julkista väitöstilaisuutta ei järjestetä lainkaan, vaan väitöskirjakäsikirjoituksen valmistuessa sille nimetään tarkastajat, jotka perehtyvät käsikirjoitukseen, pitävät suullisen tarkastuksen ja ilmoittavat tuomionsa. Joissain harvoissa tapauksissa väitöskirja hyväksytään sellaisenaan, mutta yleensä tarkastajat vaativat erinäisiä korjauksia tai muutoksia, joiden tekemisen jälkeen väitöskirja joko hylätään tai hyväksytään. Tarvittaessa voidaan pitää toinenkin suullinen tarkastustilaisuus.

Käsikirjoitukseni ensimmäisen version valmistuttua kesällä 2005 tarkastajani John Dupré ja Martin Kusch vaativat käsikirjoitukseen suhteellisen mittavia muutoksia. Kuten varmasti suurin osa väittelijöistä, myös minä koin saamani kritiikin ja muutosvaatimukset epäreiluiksi ja suorastaan kohtuuttomiksi. Tarkastajat eivät juuri esittäneet korjausvaatimuksia. Pikemminkin he halusivat, että käsittelen väitöskirjassani myös sellaisia asioita, jotka olin siitä ohjaajieni neuvosta nimenomaan päättänyt rajata pois. Koin, että minua pakotettiin ottamaan harteilleni jonkun toisen kysymyksenasettelu ja tätä kautta jonkun toisen tutkimusprojekti. Tätä tuntemustani tuki se, että toinen tarkastajistani kirjoitti samaan aikaan väitöskirjani teemoja sivuavaa, mutta hyvin toisenlaisista lähtökohdista lähtevää kirjaa ollen tiukasti kiinni omista tutki-

muskysymyksissään. Loppujen lopuksi vetkuttelin vaadittujen muutosten tekemisessä puolitoista vuotta, ja väitöskirjan lopullinen versio valmistui alkuvuodesta 2007. Toista suullista tarkastusta ei vaadittu, ja virallisesti tohtorintutkintoni myönnettiin minulle 31.5.2007. Vaikeuteni tarttua asiassa toimeen kieli melkein pä lievästä masennuksesta – tuttu tunne varmasti useimmille, jotka ovat väitöskirjaprosessinsa puitteissa kokeneet sen identiteettiä kalvavan epävarmuuden, jonka koko intellektuaalisen olemisensa toisten tuomiovallan armoille jättäminen aiheuttaa. Olipa loukkaantunut ja lähes masentunut reaktioni vaadittujen muutosten edessä oikeutettu tai ei, on kuitenkin myönnettävä, että prosessin lopputuloksena syntyi sentään alkuperäistä käsikirjoitusta kiistatta parempi väitöskirja.

Pitkittynyt väitöskirjan viimeistelyprosessi mahdollisti myös sen, että pääsin osana prosessia tutustumaan vielä yhteen ihastuttavaan kaupunkiin, jonka intellektuaalisen ilmapiirin raikkaus innoittaa minua yhä. Kevätlukukauden 2007 vietin Suomen Akatemian rahoituksella vieraillevana tutkijana John Searlen sosiaalisen ontologian tutkimusryhmässä UC Berkeleyssä. Searlen sosiaalisen todellisuuden filosofia on väitöskirjassani suuressa osassa, ja mahdollisuus osallistua hänen tutkimusryhmänsä työhön puolen vuoden ajan oli oikein antoisa. Myös edesmenneen Berkeley-filosofin Donald Davidsonin toiminnan teoria on argumentaatiossani keskeisessä roolissa, ja Davidsonin oppilaiden ja kollegojen kanssa työskentely vain lisäsi Berkeleyyn sopivuutta minulle ja tutkimusintresseilleni. Aika Berkeleyssä, vaikka lyhyt, tekikin minuun suuren vaikutuksen. Filosofisesti, ja muutenkin, palaan kuitenkin kerta toisensa jälkeen Helsinkiin. Minulla on ollut ilo ja etuoikeus olla oppilaana monien tämän hetken merkittävimpien filosofien seminaareissa maailmalla. Mutta filosofinen kysymyksenasetteluni lähti Helsingistä, ja kiertelyni Lontoon ja Berkeleyyn kautta johti minut Helsinkiin ja – itsellenikin yllättävästi – edesmenneen Georg Henrik von Wrightin analyttiseen hermeneutiikkaan, jota väitöskirjassani päädyn puolustamaan.

Väitöskirjan jälkeen

Berkeleyn-aikani loputtua palasin heinäkuussa 2007 Raimo Tuomelan tutkimusryhmään Helsinkiin. Monivuotisen väitöskirjaprojektin oltua

vihdoin ohi minun piti päättää, mitä halusin ryhtyä tekemään. Ulkoakateemisista syistä halusin asettua ainakin toistaiseksi takaisin Suomeen. Filosofian tutkimus ammattina kiinnosti minua edelleen, mutta ymmärsin, että minun intellektuaalisella temperamentillani se ei ollut mahdollista Suomen akateemisessa järjestelmässä.

En vielä kukaan ollut kehittänyt kykyä työskennellä tyydyttävästi tutkijankammiossani muusta akateemisesta yhteisöstä välittämättä. Lontoossa ja Berkeleyssä olin ymmärtänyt, että kohdallani mielekäs akateeminen tutkimustyö edellyttää välttämättä sitä, että saan osallistua laitokseni hallintoon ja käytäntöjen kehittämiseen täysipainoisesti ja pitkäjänteisesti. Tarvitsen myös mahdollisuutta suunnitella ja kehittää opetustani jonkinlaisen jatkuvuuden turvin. Oli kuitenkin ilmeistä, että vaikka olin opiskellut maailman johtavissa yliopistoissa maailman tunnetuimpien filosofien johdolla sekä onnistunut julkaisemaan muutaman ihan mukavasti kansainvälistä huomiota saaneen tieteellisen artikkelin, suomalaisessa akateemisessa todellisuudessa minulla olisi ollut edessäni pahimmillaan vuosikymmenien pätkätyökurjuus sekalaisissa projekteissa tai toinen toistaan pienemmillä apurahoilla vailla mitään takuita pysyvämmästä työsuhteesta. Pitkäjänteisestä osallistumisesta yliopistoyhteisön – tai edes oman opetuksen, opettaja-oppilas-suhteista puhumatta – kehittämiseen ei ole toivoa tällaisessa systeemissä, jossa tutkijoiden ja yliopisto-opettajien urakehitys on täydellisen hallitsematonta ja kaoottista. Valinta oli selvä: Jos halusin tehdä mielekästä työtä akateemisen filosofian alalla, minun oli lähdettävä jälleen ulkomaille etsimään töitä yliopistoista, joissa tutkijoille on edes jonkinlainen tenure track -ohjelma tarjolla. Jos taas halusin pysyä Suomessa, oli löydettävä muita töitä. Ja Suomessa halusin toistaiseksi asua.

Muihin töihin hakeutumistani helpotti sekin seikka, että työskennellessäni maailman ehdottomissa huippuyliopistoissa minulla oli kehittynyt sekä vahva näkemys että aito halu osallistua akateemiseen hallintoon ja kehitystyöhön. Suurten ikäluokkien lähestyessä eläkeikää olin varma, että yliopisto- tai valtionhallinnossa riittää kiinnostavia töitä keltaiselle henkilölle, jolla on tohtorintutkinto ja vuosien opetus- ja hallintokokemus yhdestä maailman arvostetuimmasta yliopistosta, täydentävä kokemus akateemisista töistä Suomessa ja Pohjois-Amerikassa, muutama kansainvälinen julkaisu takataskussa ja ennen kaikkea halua ja nä-

kemystä kehittää suomalaista yliopistomaailmaa kohti kansainvälistäärkeä. Läheteltyäni hetken työhakemuksia naiivi itseluottamukseni mureni nopeasti: kotimaahan sijoittuvissa työpaikoissa en päässyt edes haastatteluun, vaikka vilpittömästi uskoin olevani lähes ihanteellinen henkilö avoinna olevaan tehtävään. Olin jo luopumassa toivosta, kun Helsingin kauppakorkeakoulu (HSE) tarjosi mahdollisuutta liittyä HSE:n tutkimushallintoon. Muista suomalaisista päättäjistä poiketen HSE:n tutkimusasioista vastaava vararehtori Timo Saarinen näki kansainvälisessä kokemuksessani sekä tieteenfilosofisessa koulutuksessani mahdollisuuden olla hyödyksi uuden Aalto-yliopiston kehitystyölle. Aloitin HSE:ssä tutkimuspalvelujen suunnittelijana joulukuussa 2007 ja muutamassa kuukaudessa nousin nykyiseen asemaani pysyvässä työsuhteessa olevaksi HSE:n tutkimuksen kehittämispäälliköksi. Ehkä tässä työssäni pääsen vaikuttamaan siihen, että jatkossa tutkijanura voi olla Suomessakin mielekäs vaihtoehto entistä useammalle, ainakin Aalto-yliopistossa.

Vaikka siis tällä hetkellä en työskentelekään filosofian tutkijana, en koe jättäneeni filosofiaa kokonaan. Itse näen nykyisen työni tavallaan tieteenfilosofian sovelluksena; jonakin, johon juuri tieteenfilosofinen koulutus pätevöittää. Kenties oma väitöstutkimukseni kaikkine maantieteellisine ja muine mutkineen sittenkin jopa pätevöittää tähän työhön paremmin kuin tutkijaksi: Ehkä oma väitösprojektini oli, monille filosofian opiskelijoille tyypillisesti, kuitenkin varsin henkilökohtainen projekti siinä mielessä, että kysymyksenasettelun määräsivät omat kiinnostuksen kohteeni ja haluni saada minua tyydyttävä näkökulma tiettyihin kysymyksiin eikä niinkään tiedeyhteisön keskustelusta nouseva problematiikka. Väitöskirjassani on kiistatta henkilökohtaisten, maailmankatsomuksellisten ”isojen” kysymysten värittävä sävy. Ehkä väitöstutkimukseni tärkeimmät ansiot eivät sittenkään ole tieteellisiä ja akateemisia, vaan pikemminkin henkilökohtaisia, oman elämäni ja identiteettini rakentamiseen liittyviä saavutuksia.

Aalto-yliopisto

Minna Koivuniemi

FD, Docteur en philosophie, tutkijatohtori
s. 31.12.1972, väitös 24.5.2008

Vastaväittäjä Ruotsin tutkinnossa: professori
André Gombay

Ranskan jury: professori Pierre-François
Moreau, professori Lilli Alanen, professori
André Gombay ja professori Chantal Jaquet
(pj.)

Kustos: professori Lilli Alanen (Ruotsi)

Väitöskirjan otsikko: Towards Hilaritas – A
Study of the Mind-Body Union, the Passions
and the Mastery of the Passions in Descartes
and Spinoza

Courage

”*Courage*” sanoi ohjaajani Lilli Alanen, kun olin ilmoittanut, etten aloitakaan jatko-opintoja hänen johtamassaan filosofian historian projektissa Uppsalan yliopistossa. Mutta tuo yksi sana ranskaa, joka jäi ilmaan hänen hävitessään Helsingin filosofian laitoskirjastoon, sai aikaan sellaisen ruumiinliikkeen, että tiesin sittenkin aloittavani filosofian tohtorin opinnot. Oli tammikuu 2001. Lähdin Ruotsiin.

Kirjoitin Descartesin ja Spinozan tunneteorioista. Spinoza on kuitenkin aina ollut eniten mieleen. Tein filosofian maisterin tutkinnon Turun yliopistoon. Jo filosofian peruskurssilla Spinozan käsitykset mielen ja ruumiin identtisyudesta vetivät puoleensa. Eräällä toisella kurssilla opiskelijoita pyydettiin viittaamaan, jos he eivät uskoneet vapaaseen tahtoon. Olin ainoa joka viittasi. Toisaalta oli selvää, että Descartes oli vaikuttanut Spinozaan paljon. Työ alkoikin miettimällä Descartesin ja Spinozan käsityksiä mielen ja ruumin unionista sekä tunteiden hallinnasta. Genevieve Lloydin kirja *Part of Nature*, jossa hän vertaili Descartesia ja Spinozaa, vahvisti tätä valintaa. Lloyd piti myös yhden ensimmä-

mäisistä jatko-opintokursseista, joihin osallistuin Helsingissä. Kurssi, hänen kanssaan käydyt keskustelut ja esseen kirjoittaminen innostivat tutkimaan edelleen Descartesin ja Spinozan moraalipsykologiaa. Jos olin kuitenkin alkujaan ajatellut, että tulen osoittamaan jotakin yhteistä Descartesin ja Spinozan tunneteorioissa, näin ei kuitenkaan käynyt. Loppujen lopuksi työn merkittävimmäksi asiaksi muodostui Ovidiuksen Medean sanojen ”näen paremman ja hyväksyn sen, seuraan pahempaa” merkitys Spinozan filosofiassa. Tulkitsin Medean ja Jasonin rakkauskertomusta kahden erilaisen ilon käsitteen avulla: Ajattelin Medean tuntevan voimakasta nautintoa, *titillaatiota*, kun hän tapaa Jasonin ja sen seurauksena jättää kaiken rakastamansa Kolkhiissa. Hän ei koe *hilaritasta*, iloa ruumiin tasapainosta, jonka vallitessa mieli ajattelee järkevästi ja ihminen toimii olemuksensa mukaan. Spinozan määritelmä *hilaritaksesta* sai miettimään ulkoisten syiden ja yhteisöllisyyden tärkeyttä Spinozan projektissa järjenmukaisesta elämästä. Työn nimeksi tuli *Towards Hilaritas – A Study of the Mind-Body Union, the Passions and the Mastery of the Passions in Descartes and Spinoza*. Väittelin sillä Uppsalassa 24. toukokuuta 2008, useiden matkojen jälkeen.

Tärkeä vaihe opinnoissani sijoittuu vuosiin 2003–2004. Kulttuurirahasto antoi luvan muuttaa aikoinani saamani apurahan kieliopintoja varten, jotka olivat oleellisia väitöskirjalle. Matkustin kesäksi 2003 Pariisiin ja kävin Sorbonnen yhteydessä järjestettävän *Cours de Civilisation Française* -kurssin. Asuin Saint Germainissa, rue Jacobin eräässä kattohuoneistossa kahviloiden Café de Floresin ja Les Deux Magots’n takana. Aikaa vietin Le Pont des Artes -sillalla, joka yhdistää L’Institute de Francen ja Louvren tai Île de la Citén niemenkärjessä Le Pont Neuf-sillan alla, katselemassa ihmisiä, jonglööreitä tai Seinellä risteileviä pieniä Les vedettes de Paris -nimisiä laivoja. Kurssiin kuuluvan pienen esitelmän Descartesista kirjoitin Centre Pompidoun kirjastossa. Kesän lopulla saatoin soittaa Ranskan ehkä parhaimmalle Spinoza-asiantuntijalle, Pierre-François Moreaulle. Hän on professorina École Normale Supérieure des Lettres et Sciences Humainesissä Lyonissa. Halusin ottaa yhteyttä häneen, koska hän tunsu erittäin hyvin Spinozan poliittisteologisia tutkielmia. Hänellä oli kiinnostavia ajatuksia imaginaatiosta, imitaatiosta, yhteisöllisyydestä ja järjen heikkoudesta tunteisiin nähden Spinozan filosofiassa. Tapasimme ensimmäisen kerran Pariisin Pas-

teurin metroasemalla ja menimme lounaalle viereiseen kahvilaan. Hän oli ystävällinen alusta alkaen. Tapaamisen lopulla hän piirsi pöydän paperiliinaan kartan Lyonin metrosta, jolla pääsisin Lyonin Part Dieu -nimiseltä rautatieasemalta ENS-LSH:ta lähinnä olevalle metroasemalle nimeltä Debourg. Vuosien mittaan tuo metromatka tuli tutuksi.

Olin Lyonissa alkuun pari kuukautta syksyllä 2003 heti kielikurssin päätyttyä CIMO:n kautta hakemallani Ranskan suurlähetystön apurahalla. Opiskelu oli siellä kiehtovaa. Kuulin toisilta ulkomaalaisilta opiskelijalta, kuinka he olivat tehneet *thèse en cotutelle* -nimisen kaksoistutkintosopimuksen oman yliopistonsa ja ENS-LSH:n välillä. Tämä alkoi kiinnostaa itseänikin. Spinozaan liittyvä ohjaus jäi Uppsalassa vähäiseksi. Erityisesti oli tärkeää oppia Spinozan ajattelun sosiaalisuutta, jota pohjoismaalaiset ja amerikkalaiset tunsivat vain vähän ja miettiä uusiksi järjen ja tunteiden suhdetta. Aloin puhua sopimuksesta Moreaulle ja Alaselle. Sopimuksen tekeminen oli hyvin vaivalloista. Yksi ongelmista koski sitä, että Ruotsin väitöskäytäntö poikkeaa täysin Ranskasta. Näytti pitkään siltä, ettei sopimusta saada lainkaan aikaan. Ratkaisuksi löytyi kuitenkin se, että väittelisin kaksi kertaa samana päivänä, ensiksi Ruotsin sääntöjen mukaan ja toiseksi Ranskan komitealle. Sovittiin myös, että väitökset tapahtuisivat Uppsalassa. Saisin kirjoittaa englanniksi mutta Ranskan väitöksen olisi kuitenkin tapahduttava ranskaksi. Lopulta minulle myönnettäisiin tutkintotodistus molemmista instituutioista. Sopimus oli ensimmäinen Uppsalan yliopiston ja ENS-LSH:n välillä. Jotta sellainen voitiin minun osaltani sopia, täytyi tehdä myös yleinen sopimus näiden kahden instituutin välillä. Kun sekin oli viimein saatu sovittua helmikuussa 2004, minulla oli oikeus palata ENS-LSH:hon kolme kertaa puoleksi vuodeksi. Sopimuksen ansiosta sain Ranskasta pienen apurahan nimeltä MIRA, *Bourse mobilité Internationale Rhône-Alpes*, jolla siellä elelin.

Lyonin ENS-LSH keskittyy humanististen ja yhteiskuntatieteellisten aineiden opettajien ja tutkijoiden kouluttamiseen. Se toimi pitkään Pariisissa nimellä ENS Fonteney/Saint Cloud. Vuonna 2000 se siirtyi matemaattis-luonnontieteisiin aineisiin keskittyvän ENS:n perässä Lyoniin. Koulu sai uudet tilat ja modernin ilmeen. Se rakennettiin Stade de Gerland -nimisen jalkapallostadiumin taakse, jonne mahtuu yli 40 000 jalkapalloilun kannattajaa. Lyonin jalkapallojoukkueen, Olym-

pique Lyonnais'n, kannattajien suunnaton meteli raikui koulussakin onnistuneiden otteluiden jälkeen, ja niitä oli usein, onhan OL voittanut Ranskan mestaruuden seitsemänä vuotena peräjälkeen. Asuin koulun varsinaisten oppilaiden tapaan koulun asuntolassa, jossa minulla oli oma huone ja jaoin keittiön. Nimikkeeni oli pensionnaire scientifique étranger, joka antoi oikeuden tehdä väitöskirjaa tiettyyn projektiin liittyneenä sekä osallistua koulun kursseille ja seminaareihin. Kuuluin Moreaun johtamaan projektiin nimeltä Cerphi, *Centre d'Etudes en Rhétorique, Philosophie et Histoire des Idées*, jossa tehdään tutkimusta humanismista valistuksen ajan alkuun. Erityisesti alkuvuosina kyseinen projekti huolehti useammastakin Spinozasta kiinnostuneesta ulkomaalaisesta opiskelijasta. Meitä oli parhaimmillaan joku melkein jokaisesta maanosasta: löytyi afrikkalainen opiskelija, useampi eri Euroopan maista, amerikkalainen, kanadalainen, brasilialainen, muutama korealainen. Osallistuimme Moreaun vetämiin seminaareihin, joissa luettiin alkuun Spinozan *Teologis-poliittista tutkielmaa*. Kyseiset seminaarit muuttivat tutkimukseni suunnan täysin. Aloin vähitellen ymmärtää, että järki ei hallitsekaan passioita Spinozan ajattelussa aivan niin suoraviivaisesti kuin olin luullut. Passiot nousevat mielikuvituksen ja imitaation kautta syntyvästä yhteisöllisyydestä eivätkä ne ole erotettavissa järjenumukaisesta elämästä. Muistan yhden seminaarin päätteeksi kysyneeni Moreaulta, että miksei tämä käy ilmi Spinozan *Etiikasta*. Moreau totesi tähän, että kyllä se *Etiikastakin* löytyy, ja niin kävi.

Keräännymme usein koulun ruokalaan lounaalle ja sen jälkeen juomaan kahvia tai kuten minä *thé à la menthe* -yrittiteetä, koulun kauniiseen ja vähän villiin puutarhaan, jossa oli erikoisia kukkia, pieniä polkuja tiheiden pensaiden välissä ja jossa saattoi nähdä siilejä ja lampaita. Puutarhassa saattoi istua lokakuulle ja maaliskuussa alkoi taas kevät, jolloin lämpö, aurinko ja kukkaloiste hyväilivät pohjoisen ihmistä. Keskustelimme Spinozasta tai muista uuden ajan alun ja sitä edeltävän perinteen ajattelijoiden, heidän pyrkimyksistään kirjoittaa todellisuuden luonteesta ja etiikasta kirkon vaikutuksesta huolimatta, kirjallisuuden ja tarinoiden merkityksestä filosofisten ajatusten välittäjinä. Iltaisin saatoimme myös kokoontua koulun kirjastoon, kuka nyt lukemaan, kirjoittamaan tai katsomaan videoita. Koulun televisiosaliin kokoonnuimme katsomaan jalkapalloa, Zidanen kohtalo vuoden 2006 maailmanmestaruuskisoissa

järkyttää vieläkin. Koululla oli myös tenniskenttä, jossa pelasin usein. Pomputtelin tennispalloa mukanani muutenkin, että jos tulin vastaan ilman sitä, minulta kysyttiin että minne olin pallon jättänyt. Harrastin myös ranskalaista nyrkkeilyä, savatea, jonka lukemattomien erilaisten potkujen tarkat liikeradat ja nimikkeet antoivat aavistuksen siitä mistä ranskalaisuudessa on kyse. Periaatteessa koulu tarjosi kaiken mitä tarvitsi.

Joskus oli kuitenkin päästävä ulos. Lyonissa sijaitsee L'institute Lumière, joka toimii niin museona Lumièren veljeksistä kuin elokuvateatterina, jossa saattoi unohtaa muun maailman, kuten minä tein muun muassa Humphrey Bogartin Casablancan seurassa. Tutustuin Paul Bocusin brasserioihin, söin pienissä, perinteisissä bouchon-nimisissä lyonalaisissa ravintoloissa. Aloin ottaa, aina silloin tällöin, coup de champagnen tai Kir Royalin. Kahviloista mieluisin oli Lyonin oopperan vieressä sijaitseva Les Arcades -kahvila, jonne riensin aina kun ehdin ja jossa luin ja tein muistiinpanoja, katselin oopperan valoja ja ihmisiä.

Opiskelutovereistani ehkä läheisin oli Nicole Gengoux, joka opetti filosofiaa Pariisin laitakaupungin lukiossa ja teki samalla väitöskirjan *Theophrastus redivivus* -nimisestä anonymisestä ateismia koskevasta käsikirjoituksesta vuodelta 1659. Hän asui Pariisissa Pantheonin takana rue Mouffetardilla, jonne hän kutsui minutkin aina silloin tällöin. Kirjoitimme Bibliothèque Nationalin kaikkein alimpana sijaitsevassa tutkijoiden tilassa, jonka hiljaisuutta rikkovat tietokoneiden tiheä naputus ja aina silloin tällöin kilahtelevat korkokantakengät. Rue Mouffetardilta pääsin myös helposti Sorbonnen tilaisuuksiin, joista osallistuin erityisesti Spinozan psykologiaa hyvin tuntevan tutkijan, Chantal Jaquetin järjestämiin seminaareihin. Sorbonnessa seurasin myös kokousta nimeltä *Spinoza et les sciences sociales*, jossa puhuivat muiden muassa Antonio Negri ja Étienne Balibar. Tämä kokous vahvisti ajatustani sosiaalisuuden tärkeydestä Spinozan filosofiassa. Nicolen kautta pääsin myös sisälle ranskalaiseen kulttuuriin. Opin viimein leikkaamaan oikein juustoja. Sancerresta tuli mieliviinini ja macaron-leivoksista lumoavin viettelys. Varhain sunnuntaisin opin myös hakemaan flûten aamupalaksi pienestä, vastapäisestä leipomosta ja nautimme sitä Normandiassa itse valmistetun karhunvatukkahillon kera. Ilahdutin itseäni juoksemalla Jardin des Plantesin ruusukujalla tai Jardin de Luxembourgissa. Maleksin Place

de la Sorbonne -aukiolla, joko Vrinin kirjakaupassa tai lueskelin vasta-päisissä kahviloissa. Iltaisin kiirehdin vanhaan, rue Cujasilla sijaitsevaan Accatonne-nimiseen elokuvateatteriin, jossa näin melkein kaikki Pasolinin ja Antonioni hiljensi kauneudellaan. Kavereiden kanssa mietimme, menisimmekö katsomaan näyttelyä Louvreen, Musée d'Orsayhin tai jonnekin muualle. Parhaat muistot minulla on Matisseen näyttelystä Musée de Luxembourgissa. Lähdin Ranskasta elokuun alussa 2007. Jotain ihmisessä silloin kuoli.

Uppsalassa kuuluin Alasen johtamaan projektiin nimeltä *Teorier om kognition, intentionalitet och intentionellt handlande från medeltida till modern filosofi*, jota Riksbankenin Jubileumsfond rahoitti ja maksoi näin myös minun opintoni Ruotsissa. Sain Ruotsista myös toisen apurahan nimeltä *Stint*, joka tuki jatko-opiskelijoiden ulkomaanvierailuja. Tällä rahalla matkustin syksyllä 2005 Australiaan, University of Queenslandiin, Brisbaneen. Tämä matka vei minut maapallon akselin ympäri. Se opetti ja muutti minua. Oleskelu Australiassa ei onnistunut hyvin. Asumisjärjestelyt eivät sujuneet ja filosofian laitoksella oli hallinnollisia vaikeuksia. Miellyttävin muistoni on matka Sydneyhin. Vierailin siellä Suomen itsenäisyyspäivän aikaan. Ilma oli niin kirkas, satama ja oopperatalo kimalisivat pilvettömän taivaan alla. Ilokseni sain jälleen tavata Genevieve Lloydin. Vietimme tuon aurinkoisen päivän kävellen Sydneyn kaduilla, koko ajan keskustellen. Pysähdyimme Harbour Bridgen alla, lounastimme satamassa. Erosimme sataman lähetyvillä olevan kirjaston edessä. Huomasin vastikään, että hänen kirjansa *Providence Lost*, josta hän puhui tuolloin Sydneyssä, oli julkaistu vuoden 2008 lopussa.

Australiasta jatkoin matkaa kohti Pohjois-Amerikkaa. Tein kuitenkin pienen pysähdyksen Fidžisaarille, jossa ajattelin lomailia ja hengähtää Australian oppien jälkeen. Ihminen ei voi kuitenkaan vapaasti määrittää sitä, miten asiat menevät, vaikka yrittäisikin. Opetukset jatkuivatkin Fidžisaarilla. Ne pistivät yksin matkustavan, pienen, vaalean naisen pyrkimyksen lujille. Pääsin kuitenkin ehjänä Los Angelesin koneeseen, kuulin muiden naisten huonoista kokemuksista Fidžillä ja jäin miettimään. Vaelsin vielä jonkin aikaa Pohjois-Amerikassa. Amerikkalaisten ja kanadalaisten suhtautuminen oli erilaista kuin Oseaniassa. Lensin Los Angelesista New York Cityyn, jossa ihmisten kanssakäymi-

nen oli välitöntä, ystävällistäkin ja vapauttavaa. Montrealissa tapasin tutun Lyonin ajoilta, joka nyt opetti Spinozaa ja Marxia McGillissä. Menin vielä junalla hyisen Ontariojärven rantaan osallistuakseni Kingstonissa yhteen filosofian historian kokoukseen. Kingstonista tulin bussilla takaisin New Yorkiin, josta lensin Eurooppaan.

Rahoitukseni oli katkolla väitöskirjani viimeisenä vuotena. Viimeisen syksyn 2007 kirjoitin kotiseudullani Pohjois-Suomessa, Keminmaassa ja Kittilässä, Levillä, jossa olin saanut käytännön asiat järjestymään. Luonto ei ole missään sellaista kuin pohjoisessa. Jo Meri-Lapista lähtien on silmiin kantamattomiin metsää ja jänkää. Kemijoen ylähaarat, erityisesti Ounasjoki, joka on vesivoimalle valjastamaton, lisäävät maiseman kauneutta juostessaan tuntureiden sivustoilla. Kun tätä näkymää katselee Kätkätunturin laelta, kirkkaassa syysässä, maaruskan punertaessa, pienen kuuran jo peittäessä puolukoita, tietää paljon. Tuo maisema mieleeni painautuneena lähdin vielä vuoden 2007 lopussa uudelle matkalle. Pääsin tuolloin filosofian historian huippuyksikköön Helsinkiin, josta minulle annettiin lupa matkustaa University of Michiganiin viimeistelemään väitöskirja Edwin Curleyn kanssa. Olimme tutustuneet Lyonissa eräässä kokouksessa, jossa ajatus yhteistyöstä heräsi. Hänet hyväksyttiin Uppsalan osalta myös kakkosohjaajakseni. Tulin Ann Arboriin uuden vuoden aattona 2007. Yöllä oli ollut lumimyrsky ja aamulla kun heräsin ja katselin ulos, puut olivat lumessa ja kinoksia joka puolella kuin Lapis. Väitöskirja alkoi edetä vauhdilla. Asuin viehättävässä asunnossa West Huron Streetillä, sinisessä puutalossa, jossa istuin mielelläni kirjoittamassa. Kahdessa kuukaudessa olimme saaneet kappaleet sen verran ojennukseen, että työ meni maaliskuussa esitarkastuksesta läpi.

Ruotsin väitöksessä André Gombay Torontosta oli vastaväittelijä. Iltapäivän väitös ranskalaisittain oli kuitenkin raskaampi. Komiteaan kuuluivat Moreau, Alanen, Gombay ja Chantal Jaquet komitean puheenjohtajana Paris I -yliopistosta. Jo asetelma vaihtui, sillä Ranskassa on tapana, että komitea istuu edessä rivissä ja väittelijä sitä vastapäätä. Myös kieli vaihtui ranskaksi. Pidin alkuun pienen esitelmän työstä ja sen jälkeen kukin komitean jäsenistä esitti kysymyksiä. Erityisesti Moreaun ja Jaquetin kysymykset olivat haastavia, koska he tietävät Spinozasta paljon. Kun Ranskan väitös oli viimein ohi, yleisö ja minut käskettiin pois salista. Saimme palata saliin vähän ajan päästä ja minulle sanottiin,

että olin läpäissyt tavalla, joka miellytti komiteaa. Sain puristaa komitean puheenjohtajan, Chantal Jaquetin, kättä. Hänen tilaisuudessa kantamansa läpikuultava, sinisen silkkinen sifonki toi kauniisti esiin hänen hienoja piirteitään. En unohda tuon älykkään naisen lämmintä kädenpuristusta, joka on opintojeni paras hetki.

Helsingin yliopisto

Marke Ahonen

FT, tutkijatohtori

s. 1977, väitös 13.6.2008

Vastaväittäjä: professori Richard Bett

Kustos: professori Mika Kajava

Väitöskirjan otsikko: Ancient

Philosophers on Mental Illness

(Akateemisen) lapsuuden loppu

Väittelin Helsingin yliopistossa 13. kesäkuuta 2008 otsikolla *Ancient Philosophers on Mental Illness*. Se oli perjantai, ja väitöksiä oli useita, nähtävästi erityislaatuinen päiväys veti puoleensa meitä tiedon valtakunnan kansalaisia, jotka ehtymättömän ristiriitaisin tuntein tarkkailemme maailmallisia (irrationaalisia) tapoja ja uskomuksia luostarin muurien takaa. Päivä oli aurinkoinen, ei kovin lämmin, kuten vastaväittäjäni pani helpottuneena merkille. Hänen edellinen kokemuksensa Helsingistä oli joidenkin vuosien takaa, ja vasta jälkeenpäin tajusin jakaneeni hänen kokemuksensa: tukahduttava, ilmastoimaton luentosali kesän kuumimpana päivänä seminaarissa, jonka sisällöstä en muista mitään, vaikka muistan yhä hellemekon, joka minulla sinä päivänä oli. Mahdollisesti olin jopa kuullut hänen esitelmänsä silloin, mutta minikäänlaista mielikuvaa asiasta ei ollut tallentunut aivoihini, jotka tarkastelevat ympäristöään vuosi vuodelta yhä varautuneemmin, yhä vastahakoisemmin, kuin hitaasti sulkeutuva simpukka. Caveat lector.

Väitökseni pääaine oli Kreikan kieli ja kirjallisuus, sama aine jota olin tullut opiskelemaan vuonna 1996, heti päästyäni lukiosta. Antiikin filosofian pariin päädyin jotakuinkin sattumalta. Professorini Maarit Kaimio oli nähtävästi antanut nimeni Juha Sihvolalle, joka kevättalvella 1999 etsi suomentajaa Aristoteleen *Topiikalle*. Sittemmin opiskelin kreikan ja latinan ohella kyllä teoreettista filosofiaakin, lähinnä välttyäkseni valmistumasta ennenaikaisesti. Jälkikäteen ajatellen ennenaikaisen valmistumisen, abortoitumisen, pelko on kuitenkin perustavasti turha,

sillä tutkija on pussieläin ja syntymää seuraa vain lyhyt hilautuminen kohdusta pussiin – kenguru pystyy samaan jo nallekarkin kokoisena. Klassillinen filologia ja teoreettinen filosofia ovat samankaltaisia oppiaineita, ne herättävät ulkopuolisissa samaa hämmennystä ja epätoivoa. Kummassakaan ei ole kelvollista metodia. Filosofian opiskelijat olivat nuoremman ja toiveikkaamman oloisia, he olivat useimmissa tapauksissa välttyneet siltä lamaavalta vaikutukselta, jonka kuolleiden kielten ja partikulaarisen todellisuuden opiskelu tekee, ja rakastivat edelleen es-toitta omia ajatuksiaan. Koko opintojeni ajan tunsin vahvasti palanneeni oikeasta maailmasta (lukio) lastentarhaan. En kuitenkaan osannut enää leikkiä. Tieteenfilosofian kurssilla samastuin voimakkaasti *Gorgiaan* Kallikleeseen. Mutta jos se ei ole lapsekasta, niin mikä sitten?

Väitöskirjan teko alkoi toukokuussa 2001, heti kun olin valmistunut maisteriksi. Simo Knuutila, johon olin tutustunut Aristoteleen kautta (tämä tapahtui syntymäpäivänäni huimaavan epätodennäköisenä vuonna 2000, yksityiskohta, jollaisista olen taikauskosen tarkka), ehdotti aihetta, ja minä hyväksyin sen välittömästi. Miksi ei? Se kuulosti melkein kiinnostavalta. Ainakin kiinnostavammalta kuin Aristoteleen virhepäätelmäteoria, josta olin tehnyt graduni. Ja ennen kaikkea vähemmän vaaralliselta kuin ne oikeat työt, joita oikeat ihmiset tekivät oikeassa maailmassa, josta en tiennyt enkä tiedä mitään. Hulluus antiikin filosofiassa, kuten hän sen muotoili. Minä aloin myöhemmin puhua mielen sairauksista ja sitten mielisairauksista ja sitten puhuin enää pelkkää englantia. Sitä paitsi halusin Simon ohjaajakseni. Hän oli samalla kertaa määrätietoinen ja kärsivällinen, ja pidin häntä isällisenä (tulkinta, joka kertoo huomattavasti enemmän minusta kuin hänestä). Ajattelin, että se oli hänen tutkimuksensa, ei minun. Pidän persoonapronomineista, ne ovat rehellisiä, mutta välttelin niitä hänen mielikseen. Oliko se toimiva asenne? Vaikea sanoa, mutta minulla ei juuri ollut vaihtoehtoja. Siinä usein ilmenevässä oletuksessa, että humanistinen tutkija suhtautuu tutkimusaiheeseensa henkilökohtaisella intohimolla, oli ja on jotain syvästi minua loukkaavaa. Sokrateen asketistisen, ehdottoman itsensä-toteuttamisen perintö elää vahvana nykymaailman akatemioissa, mutta minussa tämä Ateenan katuja raahustava itseriittoinen törkymöykky ei ole koskaan herättänyt lämpimiä tunteita, kaiketikin siksi, etten pysty jakamaan hänen (ja koko muinaisen maailman) kaitselmususkooan.

Kuitenkin tiesin koko ajan, että jollen minä tekisi tutkimustani, sitä ei tekisi kukaan. Sellainen oli sen merkitysrakenne, jota en edelleenkään pysty sulattamaan.

Tehtävänannossa pyydettiin kuvaamaan työn vaikeuksia. Minun työssäni ei ollut muuta kuin vaikeuksia. Siinä on edelleen vaikeuksia. Tätä kirjoittaessani olen toipumassa vesirokosta. Kuinka sopivaa minulle, yli-ikäiselle lastentarhalaiselle, sairastaa se kaksikymmentä vuotta myöhässä. (*"Tähänkö lapsuus nyt loppui?"* kysyy taikauskoinen minäni, mutta minulle on lohdullisesti huomautettu, etten ole vielääkään sairastanut *kaikkia* lastentauteja.) Kuumeisena näin painajaisia väitöskirjastani. Melankoliasta, aivokuumeesta, käsitesolmuista, joita raastan auki uudestaan ja uudestaan, kunnes itsepintaiset kärhet kietoutuvat jälleen toisiinsa jossain toisaalla. Herään ja mietin millä sivulla olen. Sivulla! Olisin mieluummin siellä missä ovat antiikin hullut, ne jotka uskoivat olevansa viiniruukkuja, ne jotka pelkäsivät Atlaan väsyvän ja pudottavan maailman harteiltaan, ne jotka ulvoivat hautausmailla helmikuisina öinä, mutta se kaikki on pelkkää paperia nyt, niin kaukana, ettei siitä voi nähdä edes unta.

Pidin ja pidän itseäni puhtaasti filologina. Se on vapauttavan sisällön käsite. Filosofisissa kysymyksissä heittäydyin tahdottomaksi. (Antiikin filosofiaa en pidä varsinaisesti filosofiana.) Luin niin vähän tutkimuskirjallisuutta, ettei se tuottanut identiteettiongelmia. Omalla laitoksellani pidin eniten Antti Arjavasta, joka siirtyi pian Suomen Kulttuurirahastoon (siirto, joka osoitti hänen lopultakin jakavan nurjamielisen käsitykseni filologisen tutkimuksen mielekkyydestä, kuten hän leikkisästi huomautti). Maarit Kaimio, jolle olin suorittanut suurimman osan kreikan opinnoistani, jäi eläkkeelle. Laitos muutti kaksi kertaa, laitostirjasto kerran; vielääkään en ole tottunut sen uuteen olomuotoon. Minä muutin Kirkkonummelle. Asuin keskustassa, mutta se oli maalaiskylän keskusta. Paikka oli vanhaa merenpohjaa, kahden hautausmaan välissä ja täynnä hepokatteja. Elämä muuttui flegmaattiseksi. 2007 oli ennätysvuosi: en käynyt Helsingissä kertaakaan, vaikka olin siellä töissä.

Aloitin väitöskirjani verkkaisesti tutkimusavustajana (pahoittelut työmoraalistani asianosaisille). Kaksi vuotta nostin Kordelinin säätiön apurahaa. Sitten sain tutkijakoulutettavan paikan työn loppuajaksi.

Apurahatutkijoiden kurjuudesta puhutaan paljon, mutta minun tapauksessani apurahassa oli nöyryyttävää vain idea. En katso kokeneeni minkäänlaista taloudellista niukkuutta. Lyhensin asuntolainaa myös kääntämällä kioskikirjallisuutta, mikä oli hyvin tyydyttävää. Työtä, jota joku oikeasti tarvitsi. Työtä, joka valmistui tekemällä. Suomensin myös joitakin antiikin filosofian klassikoita, mutta tämän työn mielekkyydestä en ole tähän päivään mennessä pystynyt muodostamaan ehjää kuvaa.

Seitsemän vuotta! Se on järjettömän pitkä aika tehdä yhtä ja samaa tutkimusta, ja siihen mahtui paljon joutilaisuutta, paljon hukattuja mahdollisuuksia. Filosofian tutkiminen ei ole tehnyt minusta filosofia. Näen jatkuvasti, miten hauraila, miten naurettavilla perustuksilla lepäävät filosofisen etiikan hyvin palsamoidut hedelmät, joita me kaupustelemme uudelleen ja uudelleen: ”Katsokaa miten tuoreita!” Mutta työhönkin kiintyy, kun se vähitellen käy läpi vaivalloisen muodonmuutoksen arjen tunkkaisesta vastenmielisyydestä osaksi henkilökohtaista historiaa, johon suhtaudun äärimmäisellä, periaatteellisella hellämielisyydellä, oli se mitä tahansa. *Oli se mitä tahansa*. Mutta kuten kaikki elintoiminnot, tämäkin metabolinen prosessi näyttää hidastuvan vuosien myötä.

Valmistuin liseniaatiksi syksyllä 2005. Työ oli suomenkielinen. Sitten se piti kirjoittaa uudelleen englanniksi. Kuvittelin, etten osaa englantia, mutta tajusin pian, etteivät muutkaan osaa. Jälleen yksi seuraleikki, jolta olin naiivisti ajatellut välttyväni yliopiston vastamaailmassa. Kääntäminen oli miellyttävän mekaanista, mutta kielen vaihtaminen hidasti väitöskirjan valmistumista merkittävästi. Keväällä 2008 pidin työtä melko valmiina, harkitsin jopa sen julkaisemista sellaisenaan, mutta väitöksen jälkeen olen korjannut siitä satoja virheitä. Kuinka paljon niitä vielä on jäljellä? Humanistinen tiedekunta hyväksyi niin sanotun painamattoman väitöskirjan, vapaamuotoisen monistenipun, mikä oli miellyttävä vaihtoehto epävarmalle väittelijälle: kappalemäärä jäi muutamaa kymmeneen. Toisaalta formaatti johti kummalliseen tilanteeseen keväällä 2009, kun työ palkittiin yliopiston väitöskirjapalkinnolla: tunsin, että minut oli palkittu työstä jota ei varsinaisesti ollut edes olemassa. Mutta palkinto myös antoi työlle sellaisen sosiaalisen ulottuvuuden, jota en koko seitsemän vuoden aikana ollut kokenut.

Väitöstilaisuuteen asennoiduin kuin julkiseen häpeärangaistukseen. En ollut koskaan nähnyt sellaista, ja pelkästään sen hahmottaminen, miten naisväittelijöiden on tarkoitus pukeutua, vei huomattavan määrän energiaa. (Kirkkonummen barbariassa garderobini muodostui pääasiassa yöpaidoista, pyjamoista ja turkiksista.) Kirjallisista lähteistä sain käsityksen, että alkuperäisenä ajatuksena oli pitkä ja peittävä musta puku, frakin feminiininen vastine, mutta tästä oli selvästikin luovuttu: naiset eivät halua pukeutua variksenpelättimeksi. Tämä on ymmärrettävää: olen nähnyt videon tohtoripromootiosta, jossa nämä pikkutarkasti univormutetut noitakokelaat marssivat jonossa lunastamaan palkkiota uhrauksistaan hansikoidulta taikurilta. Mutta henkilökohtaisesti pidän kaapua vähemmän nöyryyttävänä kuin säärrien julkista esittelyä, joten valmistin kompromissiratkaisun vanhalla singerilläni: lattiamittaisen, laajahelmaisen dupionsilkkinen iltatakin, jonka alle tuli pitkät housut. Hyvin käytännöllinen vaate, jossa oli kunnon taskutkin (nenäliinoille, kurkkupastilleille, purukumille ja rauhoittaville lääkkeille). Vastaväittäjäni pukeutui Helsingin yliopiston tarjoamaan viittaaan, jonka leikkaus ei muistaakseni ollut kovin kiinnostava. Mutta hänen tohtorinhattunsa oli viehkeä, baskerityyppinen. Meikäläinen muumimalli ei ole varsinainen kannustin.

Kuten ohjaajani myöhemmin huomautti, vastaväittäjäni kysymyksistä yksikään ei liittynyt itse työn aiheeseen. Sitä voi ehkä pitää hyvänä merkinä, vaikka se onkin turhauttavaa ja saa tohtorikokelaan tuntemaan, ettei hänelle ole annettu mahdollisuutta vakuuttaa. Itse tilaisuus oli vastaväittäjän monologia, ja hapuilevat välirepliikkini tulkittiin poikkeuksetta suopeasti. Olin vilpittömän kiitollinen. Arvioin suorituksen omalta osaltani heikoksi, mutta kuten todettu, minulla ei ollut (eikä ole) vertailukohtaa, ja jälkikäteen saamistani kommentteista päätellen useimmat doktorandit eivät suoranaisesti säteile kyseisessä tilanteessa. Tuomio julistettiin noin tuntia myöhemmin: laudatur. Oliko se yllätys? Mahdoton sanoa näin jälkepäin. Mutta ohjaajani oli luultavasti oikeassa: en olisi antanut huonompaa arvosanaa itselleni anteeksi.

Jatkan yhä väitöskirjani muokkaamista julkaisukuntoon samassa tutkimusyksikössä, jossa tein sen loppuun. Kymmenen vuotta olen nähnyt painajaisia, joissa palaan kouluun yhä uudelleen ja uudelleen suorittamaan salaperäisiä lisäkursseja ja -kokeita, niitä, jotka suoritetaan yli-

oppilastutkinnon jälkeen, sitten myöhemmin, kun enää oikeasti tutkintonsa ansainneet muistavat, miten integroidaan ja derivoidaan yhtälöitä, maitotölkkejä, erilaisia vihanneksia. (Älkää väittäkö, ettette ole kuulleet näistä kursseista, *kaikki* tietävät niistä, vaikka unissani minä etsin ja etsin luokanvalvojan puhelinnumeroa kysyäkseeni, mitä tämä tarkoittaa; *eikö mikään riitä?*) Ehkä seuraavat kymmenen vuotta näen painajaisia, joissa kirjoitan uudelleen ja uudelleen väitöskirjaani, joka ilmestyy uniini yhä uusissa painoasuissa, eikä mikään muoto ole lopullinen, mikään ei kelpaa. Mutta ehkä tuo penseä, yhä sulkeutuva simpukka – minun aivoni – armahtaa minut jo uusilta teemoilta, tyytyen leikkimään variaatioilla, ja saan jäädä loppuiäksi ratkomaan lukiomatematiikan tehtäviä alati vaihtuviin luokahuoneisiin, yhä uusien koulurakennusten uumeniin, joissa portaat ja käytävät yhä enenevällä röyhkeydellä uhmaavat logiikan ja geometrian lakeja. Tai sitten se siirtää minut vielä kauemmas, toiseen alkukesään kahdenkymmenenviiden vuoden taakse, päiväkodin pihalle, missä me istumme rivissä keskipäivän auringossa hiomassa peilinkehys­siä ja anelemme, että saisimme jo lopettaa. Mutta ne eivät ikinä kelpaa, kehys ei koskaan ole tarpeeksi sileä. (Se peili on yhä olemassa, kehys kelpasi lopulta, vaikka se aivan ilmeisesti *olisi* kaivannut lisää hiomista.) Uskon ja toivon, että lapsuus on se helmi, jonka ympärille simpukka on sulkeutumassa.

Helsingin yliopisto

Camilla Kronqvist

FD, forskare

f. 26.5.1976, disputation 26.9.2008

Opponent: professor Alice Crary

Kustos: professor emeritus Lars Hertzberg

Avhandlingens rubrik: What We Talk
about when We Talk about Love

På vägen att hitta min väg

När jag börjar skriva den här texten har det gått en knapp vecka sedan jag bad fakultetskansliet att skriva ut mitt doktorsbetyg. Knappa fyra månader har gått sedan disputationen men efterarbetet med utlåtanden och vitsordssättning har dragit ut på tiden. Jag är alltså ännu inte doktor rent officiellt, men jag tror inte att jag bättre kunde överblicka vad det innebär att vara doktor om jag redan nu satt med betygen i handen. Det här är antagligen också varför jag inte till att börja med ens slogs av tanken att jag kunde bidra till den här antologin. Den berörde ju inte mig.

Hur blev jag doktor? Just nu vill jag påstå att det inte finns någon berättelse att berätta på det här temat. Det finns förstås mängder av saker att tala om, men de är inte organiserade i en enhetlig, allra minst översiktlig, helhet om vad som ledde mig från A till B och till A till att börja med. Till stor del beror det här på det korta avstånd i tid till det som skett. Det finns inget egentligt liv efter att ha blivit doktor, något som skulle markera doktorandtiden som ett stadium i mitt liv, och inte, såsom det till stora delar ännu känns som, en del av mitt liv. När andra doktorander talar om sitt avhandlingsarbete vill jag gärna bidra med egna historier, tills jag inser att mina historier inte längre har samma karaktär som deras.

Jag kommer därför att berätta min berättelse något fragmentariskt. Jag ber också om överseende med att jag lika mycket berättar det här för

mig själv för att i slutändan ha något som i högre grad liknar en berättelse.

Det är karakteristiskt för många av de stora mål vi eftersträvar i livet hur olika målet framstår när vi väl befinner oss där än då vi strävar efter det. På så sätt framstod tanken på att lägga fram en bok, på flera hundra sidor, eller hundra sidor över huvud taget, av en viss kvalitet, för offentlig granskning som otroligt svår att begripa under mina första år som doktorand. Tänk att det var det här som förväntades av mig! Hur i all världen skulle jag komma dit? Då den dagen slutligen var kommen fanns det däremot inget obegripligt i den – mest av allt en önskan att få den överstökad. En mängd små steg hade omisskännligt lett fram dit, även om inget steg på vägen kändes som det mest avgörande. Ska jag ge ett svar på frågan hur jag blev doktor är jag också benägen att hänvisa till alla dessa små steg; alla textstycken jag skrivit och skrivit om, och alla de stycken som jag i olika skeden inte klarade av att skriva, de böcker och artiklar jag läst, det dagliga arbetet mot ett mer eller mindre klart mål, de otaliga samtal jag fört med filosofer och övriga intresserade. För det är där som jag sist och slutligen skulle säga att det kvalitativa värdet i min doktorsexamen ligger; i det tankearbete som på många sätt omvälvtt mitt förhållande till filosofin, till det filosofiska arbetet och de filosofiska frågor jag sysselsatt mig med, så att jag en dag stod inför det faktum att det inte fanns mer som jag ville säga. Efter att jag lämnat in avhandlingsmanuskriptet till förhandsgranskning kvarstod känslan av att ha sagt allt länge, åtminstone under det följande året fram till disputationen då jag mesta delen av tiden var moderskapsledig.

Varför började jag läsa filosofi? Frågan borde snarare lyda varför jag *fortsatte* att läsa filosofi. Mina första steg till filosofin präglades nämligen långt av tillfälligheter. Mitt intresse för frågor som hade med det mänskliga själslivet att göra, med vad det innebär att leva som människa, och hur vi ska förstå vårt varande och vår värld, övertygade mig till att börja med bara om värdet i att läsa psykologi. Filosofin kom in på en första reservplats för att jag skulle ha alternativ att falla tillbaka på, även om jag när jag sökte in till psykologin inte i egentlig mening hade tänkt tanken att det kunde finnas alternativ. När jag inte kom in på psykologiutbildningen inledde jag också mina studier i filosofi med avsikten att läsa filosofi som biämne – ett sådant allmänbildande ämne kunde ju åtmin-

stone inte vara till skada – för att följande år igen söka till psykologiutbildningen. Mitt följande alternativ om jag än en gång inte skulle antas till psykologin var återigen inte filosofi utan det naturvetenskapliga basåret vid Umeå Universitet med en vikt plats i medicinutbildningen för att som läkare kunna specialisera mig i psykiatri.

Mitt första år av filosofistudier förändrade ändå min uppfattning om hållbara alternativ. Det lämnade mig med ytterst få svar men med en mängd frågor som jag ville få klarhet i. Sist och slutligen var det också denna längtan efter klarhet och fascination för filosofins frågor som avgjorde mitt val att fortsätta studera filosofi. Det skulle dock dröja till mitt tredje studieår innan jag erkände för mig själv att jag faktiskt träffat detta val och bestämde mig för att åtminstone få en magisterexamen i filosofi. Valet att inte växla utbildning och börja studera medicin gjorde jag mest med fötterna – den dag utbildningen inleddes var jag helt enkelt inte där och jag kan ännu känna ett styng av dåligt samvete för att jag inte förmådde avsäga mig den platsen. (Att jag inte blev antagen till psykologi det andra året heller upplevde jag i det skedet inte längre som en förlust.)

Att filosofin kom att utöva en sådan lockelse på mig är till stor del professor emeritus, dåvarande professor och senare min handledare, Lars Hertzbergs förtjänst. Om det inte var för den atmosfär av filosofiskt tänkande och engagemang som han till stora delar var ansvarig för att skapa vid den dåvarande filosofiska institutionen vid Åbo Akademi hade min filosofiska bana antagligen blivit så kort som jag först tänkte. Hans och de andra lärarnas sätt att angripa filosofiska problem, här tänker jag bl.a. på Göran Torrkulla, Olli Lagerspetz, Hannes Nykänen, Joel Backström och Nikolai Enckell, inspirerat av Ludwig Wittgensteins senare filosofi, öppnade upp ett nytt och fruktbart sätt att arbeta med frågeställningar som grundläggande förändrade mitt sätt att se saker. Det är svårt att kortfattat beskriva vad denna radikala skiftning bestod i, dels för att det inte bara är en sak som förändrats utan just en mängd olika sätt att förhålla sig till frågor. Men jag minns att jag en gång under avhandlingsarbetete slogs av hur frågor såsom ”Hur vet jag att du ser det du kallar grönt på samma sätt som jag?” slutat utöva en lockelse på mig att söka en vetenskaplig eller metafysisk förklaring. Min uppmärksamhet riktar sig snarare på frågor såsom ”I vilka situationer förekommer

det oenigheter om något är grönt och hur löser vi sådana oenigheter?”, ”Vad kan det i olika situationer innebära att säga att något är samma sak?” eller ”Varför är vi så dragna till tanken att ingen annan förstår vad vi menar?”.

Det slår mig när jag skriver det här att många av de avgörande besluten under min forskartid fattats utan desto större överväganden. Mitt val av pro gradu-tema utkristalliserade sig i mitt minne i ett samtal med Lars i slutet av mitt tredje studieår där han föreslog att jag kunde skriva om kärlek och där jag, med en viss ungdomlig entusiasm, tog mig an temat utan att fundera så mycket mera på vad det kunde innebära. (Han hade också föreslagit att jag skulle skriva om Steven Pinkers bok *How the Mind Works* men av någon anledningen föll inte valet på den). Merparten av arbetet på min gradu utformades sedan under mitt påföljande år som utbytesstuderande vid University of Wales, Lampeter, i Wales. Året där var givande dels för de kurser ledda av David Cockburn som jag deltog i – hans kurs om den senare Wittgensteins filosofi åstadkom en värdefull reda i det wittgensteinska tänkande som jag i Åbo snarast omedvetet anammat – men också för de kurser ledda av Brynmor Browne om moral, nära och sexuella relationer som p.g.a. Brownes anorlunda inställning till många av dessa frågor utmanade mig att själv tänka igenom det jag såg som viktigt i olika frågeställningar.

Vad som bar min forskning framåt efter det var i hög grad ett liknande engagemang i frågor som till att börja med hade lockat mig till filosofin. Efter att jag hade avslutat min pro gradu-avhandling föll det sig naturligt att fortsätta med samma frågor eftersom jag knappt kommit någonstans med dem och också såg en mängd andra frågor som jag ville undersöka vidare. I efterhand kan jag säga att en stor del av min tid som doktorand gått åt till att bearbeta och omformulera diskussioner i min gradu som jag i olika omgångar känt mig missnöjd med. Ett av de minnesvärda ögonblicken i forskningsprocessen var då jag våren 2006 slutligen tyckte att jag fått ett tillfredställande grepp om det problematiska i att betrakta kärleken som en känsla, ett tema som återfinns i såväl min pro gradu-avhandling som i min licentiatavhandling. Jag har också haft förmågan att inarbeta frågeställningar som uppkommit i samband med de diskussioner som förts på och efter de filosofiska forskarseminarierna i Åbo och de olika forskarkurser som arrangerats vid ämnet filosofi un-

der min doktorandtid. Det här gäller t.ex. den kurs om Platons *Lysis* som Marina Barabas höll 2001, kursen om Platons *Faidon* som Chryssi Sidiropoulou höll 2004 och 'The Moral Dimension of Wittgenstein's Writing' med Kevin Cahill 2001, David Cockburns kurs om språk och mening 2003 och kursen om känslor med Phil Hutchinson 2006. Likaså var den kurs om kärlek som jag själv höll 2005 värdefull som ett sätt att sammanställa och presentera mina tankar. Bland övrig personal och studerande vid Åbo Akademi som på olika sätt påverkat mitt tänkande kan nämnas Olli Lagerspetz, Ylva Gustafsson, Yrsa Neuman, Martin Nybom, Salla Peltonen, Sara Nyman, Kim-Erik Berts, Joakim Stolpe, Barbro Nordling och Marcus Prest.

Jag inledde mina filosofistudier hösten 1995 och avlade magisterexamen våren 2000. Sedan dess var jag också inskriven som forskarstuderande även om jag inledde det egentliga arbetet på min licentiat- och doktorsavhandling först ett år senare. Jag lade fram min licentiatavhandling 2004 och i juni 2006 avslutade jag den första råversion av doktorsavhandlingen. Avhandlingen lämnades in till förhandsgranskning i slutet av juni 2007, efter ganska stora bearbetningar, och i slutet av juli fick jag förhandsgranskarnas utlåtanden. I mitten av augusti föddes vår son och jag var moderskapsledig t.o.m. med maj 2008. Under tiden språkgranskades avhandlingen och efter att den gått igenom språkgranskningen beviljades jag disputationstillstånd. I maj fastslogs disputationsdatumet till 26 september. Under sommaren bearbetade jag mitt manus en ytterligare gång innan det slutligen gick i tryck i slutet av augusti.

Jag har alltså tillbringat mer tid som doktorand än som studerande, ett faktum som bara delvis överensstämmer med min känsla för den tid som gått. Studietiden var en personligen omvälvande tid i mitt liv och en viktig del av min mognadsprocess som vuxen människa. Den omvälvning som doktorandtiden medförde kretsade snarast kring mitt mognande som filosof, som självständig tänkare, där forskningsprocessen (nödvändigtvis vill jag säga) förutsatte ett mer rutinartat vardagsliv (och ibland nästan utgjorde hela detta liv). Den här tiden framstår nu närmast som en jämn massa. Vissa händelser sticker ut i minnet och markerar milstolpar i arbetet, såsom insikten om hur jag kunde strukturera avhandlingen vilket länge var en fråga som sysselsatte mig och det känslouppror jag erfor då jag fick förhandsgranskarnas utlåtanden. Fast-

än utlåtandena var övervägande positiva var jag skakig hela dagen. Likaså minns jag tillfällena då enskilda textavsnitt och tankegångar kom till, promenader mörka vinterkvällar och varma sommarkvällar, butiksbesök och otaliga simturer i Åbo simhall, glädjen då det gick att skriva. Bland de mindre behagliga minnena finns oron över att inte ha finansiering, och stressen med att söka stipendier. Trots det var jag så lyckligt lottad att jag hade forskningsfinansiering under hela doktorandtiden. Till att börja med och på slutet via olika stipendier, och under åren 2003–maj 2005 som forskningsassistent i det av Finlands Akademi finansierade projektet *Emotions and Understanding*. Våren 2007 var jag också anställd som doktorand i filosofi vid Åbo Akademi. En mindre angenäm följeslagare under speciellt slutet av forskningsprocessen, då jag visste vad jag ville skriva och bara måste få det nedskrivet, var den utmattning och utbrändhet som ofta låg skrämmande nära. Den tyngd som avhandlingsarbetet under den sista tiden utgjorde kändes främst i den lätthet jag upplevde när jag under sensommaren 2006 var ledig från avhandlingsarbete i sex veckor efter att ha avslutat min första version av texten. Efter att ha känt vad ett liv utan ständig avhandlingspress kunde vara var det svårt att gå tillbaka till de slutliga redigeringarna. De sista månaderna jag jobbade under 2006 och 2007 var en kraftansträngning där jag främst har min vilja att tacka för att jag blev klar.

Kvällen innan min disputation träffade jag, Lars och Olli Lagerspetz, som tills vidare är professor i tjänsteförhållande i filosofi, min opponent Alice Crary från New School of Social Research i New York på middag. Det var första gången jag mötte opponenten och det var förstås ett spänningsmoment i sig att få en bättre bild av vem jag skulle möta följande dag. Att jag hade haft annat att tänka på under de senaste veckorna märktes inte minst då diskussionen till att börja med cirklade kring den då uppkomna bankkrisen i USA och jag knappt var medveten om att det pågick en kris och vad det de andra talade om. I något sammanhang nämnde sedan min opponent att hon ansåg att det var viktigt att disputationen inte löpte alltför lätt, utan att det var viktigt för respondenten att ha en känsla som om hon (eller jag) genomgått en verklig prövning. Under resten av kvällen och den påföljande morgonen återkom jag flera gånger i tankarna till vad hon menade med den kommentaren.

Vad prövningen kom att bestå i blev klart när opponenter framförde sina frågor följande dag. Jag som, med erfarenhet av de tidigare filosofiska disputationer jag bevistat, förväntat mig en kritisk detaljdiskussion av olika frågeställningar i avhandlingen, blev istället ombedd att redogöra för vad man kunde kalla den bärande tematiken i avhandlingen, hur avhandlingens olika delar och diskussioner kan ses forma en helhet. Jag, som vid disputationen inte hade läst igenom avhandlingen på ett par månader och dessutom inte hade dess diskussioner i speciellt gott minne (i princip hade jag ju avslutat mitt tankearbete med den redan ett drygt år tidigare) och i övrigt redan noterat en svårighet att teckna de allmänna dragen då jag försökte sammanfatta ett svenskt sammandrag till den, kände mig minst sagt satt på prov då jag under de första frågorna insåg vart det var på väg. Under de följande veckorna fortsatte jag sedan formulera bättre svar på de frågor som ställdes. Men jag håller med opponenter om värdet i att sättas på prov och räknar också den prövning hon iscensatte som en av de bästa i raden av disputationer som jag deltagit i (oberoende av vad respondenten sedan svarade).

Om jag fick välja slut på min väg att bli doktor skulle jag sluta här. Eller sen vid sjutiden följande morgon då jag gick hem efter att ha städat upp en del av festspåren tillsammans med de sista festdeltagarna. Jag skulle inte nämna det humanistiska fakultetsrådets i många avseenden godtyckliga resonemang vid vitsordssättningen, och vägandet mellan laudatur och eximia, vitsordet blev till sist eximia, och min känsla av besvikelse vid att se nästan tio års arbete behandlas så. Därför slutar jag också här. I tanken på hur jag kunde framställa vissa genomgående drag i avhandlingen bättre och i glädjen att få avsluta en lång forskningsprocess tillsammans med de mer eller mindre filosofiska vänner som gjorde min doktorandtid till något annat än en enbart grå massa.

Olli-Pekka Moisio

YTT, yliopistonopettaja
s. 20.10.1972, väitös 30.1.2009

Vastaväittäjä: professori Michael A.
Peters

Kustos: professori Sami Pihlström
Kirjan otsikko: Essays on Radical
Educational Philosophy

Löysin itseni filosofian parista

En tiedä miksi aloin opiskella filosofiaa. Sen kuitenkin muistan, että luin paljon filosofista kirjallisuutta lukiossa. Pidin kirjojen käsittelemiä aiheita kiinnostavina, mutta en lähestynyt kirjoja jonkin erityisen tieteenalan teoksina. Ennemmin pidin kirjoista hyvänä kirjallisuutena siinä missä muu harrastamani kirjallisuus. En tiedä voiko kiinnostustani pitää vain harrastuksena vai oliko se syvempää asialle antautumista.

Jyväskylässä oli vielä tuolloin Kilpisen lukio -niminen koulu, ja siellä tulin tunnetuksi oppilaana, joka kulutti aikaansa lukemalle luokkahuoneen perällä Karl Marxin *Pääomaa*. Kyllä, olin peräpenkin poikia enkä siis mallioppilas. Kulutin aikaani lukemalla muita kirjoja kuin lukiokirjoja ja soitin rokkia. Lukioaika oli kaikin puolin vaikeaa, enkä voi hyvällä sydämellänikään sanoa, että olisin paljon miettinyt mitä tulevaisuudessa tekisin saatikka käyttänyt tämän tulevaisuuden valmisteluun aikaa. Kuin ihmeen kaupalla kuitenkin läpäisin lukion, ja onnenkantamoiseeni varmasti vaikutti eniten silloinen tyttöystäväni, joka on nykyinen vaimoni. Hänen opiskelijamoraalinsa oli tuolloin ja sen jälkeenkin esimerkillinen, myös minun onnekseni. Mutta palatakseni alkuperäiseen ongelmaani, en löydä lukioajoistani vastausta siihen miksi ryhdyin vakavasti harjoittamaan filosofiaa kaiken muun mahdollisen sijasta.

Mutta onneksi ihmisen elämä on moniulotteinen ja monien mutkien kautta voi päästä pisteeseen johon olisi voinut päästä lyhyempää reittiä, vaikka olennaisesti eri ihmisenä. Näin jälkenkäin ajateltuna olen

kuitenkin onnellinen siitä, että valitsin (jos sitä nyt ylipäänsä voi pitää valintana) pidemmän reitin. Matkani varrella mukaani on tarttunut monenlaista asiaa. Kuten Theodor W. Adorno muotoilee fragmenteissaan Beethovenista, kertoo vasta viimeisen nuotin ilmoille pääsy ensimmäisen nuotin merkityksen ja mielen. Lukion jälkeen seurasi armeija ja sitten työttömyysjakso, jonka jälkeen erinäisiä lyhyempiä ja pidempiä työssäoloja, joiden kuluessa ryhdyin opiskelemaan filosofiaa avoimessa yliopistossa. Nyt tajusin, että filosofiaa pystyi todellakin opiskelemaan yliopistossa! Mutta edelleenkaan en löydä vastausta siihen, miksi minä aloin opiskella juuri filosofiaa. Olinhan voinut opiskella vaikka kirjallisuutta, koska pidin kirjoista ja rustailin runoja; toisaalta olisin voinut päätyä lukemaan valtio-oppia koska, kuten niin moni muukin tuon ikäinen, olin poliittisesti herännyt ja virittynyt uudenlaiseen poliittiseen elämään.

Jussi Kotkavirta oli ensimmäinen oikea elävä filosofi, jonka olin tuossa vaiheessa elämäni kohdannut. Hän opetti Jyväskylän yliopiston avoimessa yliopistossa ja häntä lienee syyttäminen, että tälle alalle lopulta päädyin. Jussi innosti minua ja hän tuki harrastuneisuuttani Erich Frommin, Herbert Marcusen, Karl Marxin, Arthur Schopenhauerin parissa. Tämä yhteys Jussin kanssa jatkui kun aloitin työskentelyn Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksen toimistossa ja se on jatkunut näihin päiviin asti, aluksi opettajan ja sittemmin kollegan roolissa. Toimistossa työskennellessäni tutustuin laitoksen silloiseen henkilökuntaan ja yliopistoelämään laajemminkin.

Toimistotyöni ohessa pääsin lopulta opiskelemaan yliopistoon filosofiaa vuonna 1995. Opettajinani maisteriopintojeni ajan toimivat professori Eerik Lagerspetz, lehtori Veli Verronen, yliopiston opettaja Peltervo Oksala, joka ehti siirtymään eläkkeelle ennen valmistumistani. Yliassistenttina noina vuosina toimi muun muassa Kari E. Turunen ja Kotkavirta, joka valittiin jossain vaiheessa lehtoriksi. Yliassistentiksi valittiin opintojeni loppuvaiheessa yksikön nykyinen professori Mikko Yrjönsuuri ja assistenttina toimi muun muassa Heikki Ikäheimo. Virkeä tutkijayhteisö (mm. Rauno Huttunen ja Arto Laitinen) vastasi myös opetuksesta ja seminaareista, joihin osallistuin.

Lukuisten opettajieni lisäksi tuolloin väitöskirjaa tehneen Rauno Huttusen opetus teki minuun syvän vaikutuksen. Osallistuin aktiivisesti

hänen kursseilleen joiden kuluessa pääsin syvemmälle Frankfurtin koulun kriittiseen teoriaan, joka kiinnosti minua paljon. Opiskeluaikojeni alussa syvennyin Raunon avustuksella erityisesti Jürgen Habermasiin, mutta tämän kiinnostuksen rinnalle alkoi nousta erityinen into niin sanotun ensimmäisen sukupolven kriittisen teorian edustajiin Max Horkheimeriin ja Theodor W. Adornoon. Järjestin lukupiirejä, joissa opiskelijatovereiden kanssa luimme Horkheimerin ja Adornon tekstejä.

Modernin filosofian edustajien lisäksi istuin aktiivisesti Kotkavirran pitämässä niin sanotuissa klassikkoseminaareissa, joiden aikana luimme muun muassa Immanuel Kantia, G. W. F. Hegeliä ja Edmund Husserlia. Nämä seminaarit syvensivät osaamistani saksalaisen filosofian parissa ja auttoivat ratkaisevasti Frankfurtin koulun kriittisen teorian entistä tarkemmassa ymmärtämisessä. Olipa minullakin kausi opintojeni aikana, jolloin syvennyin Husserlin fenomenologiaan, erityisesti intersubjektii-visuuden teemaan täydellä tarmollani.

Pro gradu -työni kirjoitin Frankfurtin koulun kriittisestä teoriasta keskittyen erityisesti Max Horkheimerin käsityksiin toivosta ja kritiikistä. Ennen pro gradutyöni valmistumista olin toimittanut opiskelijana Frankfurtin koulusta kirjan *Kritiikin lupaus* (1999). Professori Lagerpetz hyväksyi graduni pienin muutoksin liseniaatin työkseni ja se olikin keskeinen syy sille, että aloin vakavissani suunnitella väitöskirjan kirjoittamista filosofian alalta.

Alkuperäinen suunnitelmani koski laajassa mielessä kriittisen teorian itseymmärrystä. Se oli systemaattinen ja historiallinen tutkimus juutalaisen ajattelun ja kriittisen teorian välisistä suhteista. Mutta, kuten niin monelle assistentille on käynyt ennen minua, muuttui suunniteltu väitöskirjani toisenlaiseksi matkan varrella. Alkuperäinen monografia kriittisen teorian käsitteellisestä ruumiista muuttui artikkeliväitöskirjaksi radikaalista kasvatustilfilosofiasta.

Aloitin valmistumiseni jälkeen vuonna 2001 työskentelyn Jyväskylän yliopistossa julkaisusihteerinä SoPhi kirjasarjassa, jonka toimitustyön perin YTM Juha Virkiltä. Tästä positiosta siirryin tohtoriopiskelijan viran kautta assistentin virkaan. Assistentin virkaan kuuluneiden opetustehtävien ja hallinnollisten velvoitteiden määrä asetti alusta alkaen haasteita systemaattiselle työlle, mutta onnistuin kuitenkin julkaisemaan aktiivisesti kansainvälisiä artikkeleita kasvatustilfilosofian alalta.

Kokoelma näistä artikkeleista muodostikin lopulta väitöskirjani. Alkuperäinen suunnitelmani kriittisen teorian ja juutalaisen ajattelun välisistä suhteista siirtyi näin väitöskirjan jälkeiseen elämään.

Työni ohjaajina toimivat professori Juha Suoranta ja dosentti Rauno Huttunen. Suoranta ja Huttunen sekä kustoksena toiminut professori Sami Pihlström ohjasivat siinä, miltä artikkeliväitöskirjan tulisi ylipäänsä näyttää. Suoranta ohjasi työtä läheltä, koska kirjoitimme osan väitöskirjassakin julkaistuja artikkeleista yhdessä. Mutta syy siihen, että päädyin alkujaankin julkaisemaan artikkeliväitöskirjan, on professori Petri Ylikoski, joka innosti minua tekemään ratkaisun, joka hänestä oli kaiken kaikkiaanärkevin ja ilmeisin.

Tutkimustyöni keskeisinä innoittajina toimivat kansainväliset tutkijat joiden kanssa teen yhteistyötä edelleen. Haifan yliopiston kasvatustilosophian professori Ilan Gur-Ze'ev keräsi ympärilleen kriittisestä kasvatustilosophiasta kiinnostuneiden tutkijoiden ryhmän (mm. Douglas Kellner, Nikolas Burbules, Henry Giroux, Klas Roth), jonka jäsenenä olen saanut olla alusta saakka. Suurin osa artikkeleista, jotka julkaistiin väitöskirjassakin, perustuivat esitelmiin, joita pidin tämän ryhmän kokouksissa ympäri Eurooppaa. Tämän lisäksi loin jo opiskelijana yhteyden professori Martin Jayn kanssa kun toimitin kirjaa Frankfurtin koulusta. Tämä hedelmällinen kanssakäyminen on jatkunut 1990-luvun puolesta välistä näihin päiviin saakka.

Väitöstilaisuus oli tunnelmaltaan rento ja vapautunut keskustelu vastaväittäjäni professori Michael A. Petersin kanssa. Professori Petersin esittämät kysymykset olivat ennemminkin laajoja keskustelupuheenvuoroja kuin erityisiin asioihin keskittyviä kysymyksiä tai problematisointeja, ja tämä oli tietenkin aluksi haastavaa, koska olin olettanut tilaisuuden alkuun asti, että minulle esitettäisiin kysymyksiä sanan varsinaisessa mielessä. Kun pääsin niin sanoakseni selville keskustelun ja tilaisuuden yleisestä luonteesta, tilanne muuttui oikein mukavaksi ja mielenkiintoiseksi. Yleisöä oli ilmaantunut paikalle n. 100, joka yllätti sekä tilan riittävyden että tilattujen kahvien ja kakkujen riittävyden vuoksi. Kaikkine yllätyksineenkin tilaisuuden miellyttävyyttä omasta näkökulmastani katsottuna lisäsi se, että väitöstilaisuus järjestettiin luentosalissa, jossa olen tottunut pitämään miltei kaikki luentoni. Olin siis tutulla ja turvallisella maaperällä vaikkakin kaltevilla.

Väitöskirjani teema kriittinen kasvatustilosophia muodostaa jatkossakin erään keskeisen tutkimusalueeni. Se onko väittely vastannut odotuksiini, on näin lyhyellä aikavälillä epäselvää. Ja toisaalta, ei minulla niitä odotuksiakaan juuri ollut.

Jyväskylän yliopisto

Teppo Eskelinen

YTT, vapaa tutkija ja toimittaja
s. 22.5.1977, väitös 13.6.2009

Vastaväittäjä: professori Juha Räikkä
Kustos: professori Mikko Yrjönsuuri
Kirjan otsikko: Putting Global Poverty in
Context. A philosophical essay on power,
justice and economy

Akateeminen kehitykseni kohti epätodennäköistä huippuhetkeä

En tiedä ryhtyykö monikin opiskelemaan filosofiaa niin, että hänellä olisi hyvä käsitys oppiaineen sisällöistä. Omalta osaltani voin ainakin rehellisesti tunnustaa, että alan valinnassa oli kyse pikemmin mielikuvista kuin erityisestä kiinnostuksesta jo tuntemiani alan substantiaalisia kysymyksiä kohtaan. Filosofian opiskelu oli sopivan eksentrisen valinta, ja se alleviivasi yleistä intellektualismia pikemmin kuin uraorientoitunutta ajatusmaailmaa. Kenties se oli vaistonvarainen protesti sitä yliopistokäsitystä kohtaan, joka 1990-luvun puolivälissä oli pikku hiljaa kehkeytymässä. Kenties se oli halu lykätä tulevaisuuden ongelmiksi sellaisten ikävien kysymyslauseiden ajattelua, joissa esiintyy sana ”ammatti”. Toki olin, ensimmäisten joukossa, opiskellut filosofiaa lukiossa, mutta tämä opiskelu ansaitsisi rehellisyyden nimissä lainausmerkit ympärilleen. Punk-sanoituksia noiden opetustapahtumien aikana syntyi paljon, unohtamatta sitä tosiasiaa että olen harjoitellut vähäiset rumpalintaitoni naputtelemalla takarivissä komppeja viisauden rakastamisen esiopetuksen tahdissa, mikä saisi minut vieläkin nolostumaan jos sattuisin törmäämään vanhaan opettajaani.

Ryhdyin kuitenkin Tampereen yliopistossa opiskelut aloitettuani tahkoamaan opintoviikkoja aikamoisella innolla. Jälkikäteen ajateltuna suuressa osassa tuolloin läpikäymistäni filosofian kirjoista ja luennoista oli kyse hyvin erilaisesta filosofiasta kuin siinä, minkä pariin lopulta

päädyin. Tieteenfilosofiaa luin paljon, ympäristöfilosofiasta olin kovasti kiinnostunut, ja flirttailin itämaisen filosofian kanssa, mikä vei minut myös vaihto-opiskelijaksi Souliin vuosituhannen vaihteessa. Ymmärsin jo varsin varhaisessa vaiheessa että logiikasta en tulisi koskaan ymmärtämään mitään, ja voin tunnustaa että suuntautumiseni yhteiskuntafilosofiaan johtui osittain myös halusta välttää logiikan jatkokurssi, jonka käytännöllisen filosofian linjalla saattoi korvata leppoisilla retoriikan kirjoilla. Kaiken kaikkiaan opiskeluiden anti oli korostetusti filosofian itseymmärryksen mukaista: se tarjosi analyttisiä välineitä kaikenlaisille pohdinnoille jatkossa, pikemmin kuin suuria mieleen jääneitä sisältöjä.

Opiskeluaikana kurssit jäsenyivät selvästi pakollisiin ja vapaaehtoi-
siin. Edelliset piti tenttiä koska opinto-oppaan diktaatit niin määräisivät, jälkimmäiset olivat usein hyvinkin kiinnostavia. Erityisen mieleenjääviä olivat Lauri Mehtosen tekstiseminaarit, joissa kurssin aiheeksi valittua klassikkoa perattiin tunnista toiseen otteella, jossa kättä paikasivat sak-salaisen tradition pedanttisuus ja keskiverron baarikeskustelun kepeys. Useita innostavia kursseja pitivät myös senaikaiset laitoksen tutkijat, joilla epäilemättä olikin henkilökohtaista kiinnostusta juuri opetettavaan aiheeseen.

En lopulta asunut Tampereella kuin kolme vuotta. Siirryin gradu-vaiheessa Helsinkiin, ja tein graduni varsin omatoimisesti. Jälkikäteen ajatellen ohjaus olisi ollut varsin hyödyllistä, mutta valitsin toisin. Yhteyteni laitokseen oli siinä, että eräänä kauniina päivänä kävelin Pinnin kolmanteen kerrokseen gradu tulostettuna ja sanoin että tässä olisi. Epäilen, tiesikö vastaanottava professori edes sitä, mistä aiheesta olin opinnäytettäni tekemässä. Tuo aihe oli muuten kansalaistottelemattomuuden oikeutus. Kiinnostukseni sekä etiikkaan että yhteiskuntafilosofiaan oli johtanut kiinnostukseen näiden alojen rajapinnoista, ja kansalaistottelemattomuuden ongelmassa nuo tuntuivat törmäävän. Objektiiivisen moraalien mahdollisuus, yksilön pelitila, liberaalin yhteiskunnan joustavuus versus yhteisten pelisääntöjen rautainen tulkinta – näitä teemoja pääsin pyörittelemään erityisesti Thoreaun, Singerin, Gandhin ja Rawlsin teoksia lukemalla. Gradusta tuli lopulta ihan hyvä, mikä on harmittavaa koska siitä olisi voinut tulla hyvinkin hyvä. Puolet tekstistä syntyi vuoden aikana kirjoituspöydän ääressä, toinen puoli vajaan viikon mittaisella mökkiretriitillä.

Pinnin kolmannesta kerroksesta käveli alas mies, joka ei aikonut enää sekaantua filosofiaksi kutsuttuun maailmaan. Olin tuolloin kiinnostuneempi yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, käynyt vastustamassa ydinaseita keski-Euroopassa, elin kommuunissa harrastaen vaihtoehtoisia elämäntapoja ja olin viimeksi käynyt läpi tuon ajan suuret globalisaatiokriittiset mielenosoitukset. Odotusten vastaisesti onnistuin myös työllistämään itseni yhteiskunnallisilla puuhillani muutaman vuoden, kun ryhdyin toimittajana käyttämään hyväksi kehitysmaiden tilanteesta kertyneitä tietojani. Sain freelancerina jopa lähemmäs keskipalkkaisen suomalaisen tulot, kun kirjoittelin ahkerasti kehitysmaa-aiheisia juttujani sekä alan lehtiin että valtamediaan.

Tätä kesti aikansa. Mutta filosofinen asenne ei katoa kun sen kerran on omaksunut. Kirjoitin päivästä toiseen lehtijuttuja, joissa puhuttiin ”kehityksestä”. Sitä oli selvästi kehitysmaissa liian vähän, koska sitä piti niin kovasti saada lisää. Mutta mitä enemmän kehityksestä kirjoitin, sitä epäselvemmältä koko käsitteen merkitys alkoi vaikuttaa. Kehitykseen sisältyvät hyvinvointikäsitteet, ristiriidat, ekologiset kompromissit, kulttuuri-imperialismi – kaikki tuntuivat työntyvän pinnan alta haastamaan sitä, että koko puhe kehityksestä olisi puhetta yhdestä järkevästi hahmotettavasta ja ongelmattomasti edistämisen arvoisesta asiasta.

Toinen vaivaava tunne liittyi siihen, että oikeudenmukaisuudesta ylipäänsä puhuttiin liian vähän. Kehityksen ammatillaiset olivat kääntäneet katseensa kehitysmaiden sisäisiin ongelmiin, mutta samaan aikaan idea globaalista oikeudenmukaisuudesta oli hautautunut historian jalkoihin. Globalisaatioajalle ominainen puhetapa osasi käsitellä vain kapeita talousutilitaristisia ”hyötymisiä” eri prosesseista, eikä niinkään järjestelmän pohjimaista oikeudenmukaisuutta. Siinä missä kansallisella tasolla oikeudenmukaisuuden käsite jollain tavoin resonoi julkisen ja akateemisen keskustelun elävien elementtien kanssa, maapallon tasolla koko käsite tuntui hautautuneen historian tomuun 1970-luvun uusi talousjärjestys -puheen vanavedessä.

Päädyttyäni elämän viemänä Jyväskylään oli eräänä keväisenä päivänä vuonna 2004 aika kypsä marssia yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitokselle (retrospektiivisesti järkyttävän sekava) tutkimussuunnitelma mukanani. En oikeastaan tiennyt tutkimusintresseistäni juuri mitään muuta kuin otsikon ”kehityksen käsite ja globaali oikeudenmukaisuus”.

Koputin muutamaan oveen, ja lopulta huomasin istuvani filosofian laitoskirjastossa yhdessä Arto Laitisen kanssa, käyden kiinnostavaa keskustelua noin parin tunnin ajan. Muistaakseni puhuimme lähinnä Rawlsista, jota kohtaan Arto oli (ja on valitettavasti edelleen) huomattavasti minua myönteisempi. Mutta tuon keskustelun tuloksena Artosta tuli ohjaajani; jos siinä vaiheessa papereihin kirjoitettiin muita nimiä, ne olivat lähinnä paperin täytettä. Saman keskustelun aikana Arto kehotti minua lukemaan Thomas Poggen kirjan ”World poverty and human rights”. Arto oli itse ollut Poggen opissa jatko-opiskelijana New Yorkissa, ja tiesi tuon kirjan filosofisen merkityksen. Lopulta siitä tuli työni keskeinen referenssipiste – kirjan painoarvon takia, ei siksi että olisin aina Poggen kanssa samaa mieltä.

Rawls kummitteli kuitenkin jollain tavalla työni taustalla jatkossakin jo siksi että Rawls on kummitellut Poggen taustalla. Intellektuaalisen position hakeminen väitöskirjatyössäni oli jatkuvaa balanssin hakemista rawlsilaisen ja marxilaisen näkökannan välillä, mikä on luonnollista jo siksi, etten ole tyytyväinen kumpaankaan linjaan kehityksen ja oikeudenmukaisuuden ongelmien selvittäjänä. Liberaali oikeudenmukaisuusteoria ei tunnu tavoittavan asioiden taustalla olevia olennaisia valtasuhteita, siinä missä marxilainen teoria tekee normatiivisen oikeudenmukaisuudesta puhumisen jokseenkin vaikeaksi, enkä ole halukas luopumaan oikeudenmukaisuudesta käsitteenä ja ideaalina. Rawlsilaisen ja marxilaisen teorian lisäksi luin paljon kriittistä kehitysteoriaa, joka tarjosi vihjeitä siitä, minkälaiset asiat saattavat olla pielessä molemmissa teorioissa.

Väitöskirjavuosieni mitaan Arto lopulta käytti erilaisten papereiden lukemiseen ja vapaamuotoiseen keskusteluun kanssani niin paljon aikaa, että epäilen hänen vahvasti paitsi olleen hyvin kiinnostunut aiheesta, jopa oppineen prosessin aikana jotain. Ohjaussuhteessa oli parhaimmillaan hyvää dialektiikkaa, ja toisinaan ”hyvää dialektiikkaa” eli ankaraa väittelyä. Opin, että hyvä ohjaaja toimii paholaisen asianajajana kannustavassa mielessä: on tärkeää osoittaa seinät, johon argumentti on vaarassa törmätä, niin että seinät eivät kuitenkaan näyttäydy umpikujina. Argumenttieni potentiaalisen heikkouden osoittaminen oli erityisen tärkeää huomioiden filosofisesti huonon seuran, missä liikuin: imin itseäni jatkuvasti tietoa kansalaisaktiivisuuden ja kriittisen yhteiskunnalli-

sen kirjallisuuden kentiltä, missä keskeisenä huolena on kamppailu pikemmin kuin viileä analyttisyys. Tämän sanottuanikin haluan kuitenkin todeta, että paras kouluni on kuitenkin aina ollut kansalais-toiminnan parissa tapahtuva sivistyminen.

Yhden syksyn tutkimusprosessin aikana vietin Oslossa, sikäläisellä filosofian laitoksella. Nautin kovasti norjalaisen yliopistojärjestelmän kiireettömästä ilmapiiristä. Ehdin käydä paljon polvelevia ja opettavaisia keskusteluja, joissa keskeisenä viiteryhmänä oli sikäläinen poliittisen filosofian jatko-opiskelijoiden seminaari. Myös professori Andreas Føllesdalilla oli aikaa aina tarpeen tullen, ja hänellä oli hämmentävä kyky saada minut tiivistämään ja kirkastamaan ajatteluni niin, että sitä saattoi jopa pitää järkevänä. Oikeastaan suuren osan väitöskirjatekstistäni kirjoitin Oslossa. Jokainen väitöskirjan tehnythän toki tietää, ettei neljästä-viidestä vuodesta ole mitään tarvetta käyttää varsinaisen väitöskirjatekstin kirjoittamiseen vuotta enempää.

Väitöskirjaprocessini rahoitus oli sen verran pätkittäinen, etten oikeastaan kokenut missään vaiheessa luopuvani ennen akateemista ”uraani” omaksumastani freelancer-identiteetistä. Parissa välissä kirjoittelin hie-man lehtijuttuja, tosin aika lailla vapaaehtoisesti. Lyhyiden apurahojen etuna on se, että jos pätkien välissä haluaa tehdä jotain muuta, se on täysin mahdollista. Rahoitusta kuitenkin riitti ja missään vaiheessa en kokenut olevani rahapulassa. Olisin kuitenkin keksinyt muutakin käyttöä apurahahakemusten kirjoittamiseen käyttämälleni ajalle.

Ottaen huomioon väitöskirjatyöni aikataulun, väitöstilaisuuteni oli suorastaan absurdin myöhään. Kirjoitin käsikirjoituksen joitakin viilauksia, editointeja ja viitteiden etsimisiä lukuunottamatta valmiiksi syyskuussa 2007 pariviikkoisella kirjoitusretriitillä Jyväskylän yliopiston ylläpitämällä Konneveden tutkimusasemalla. (Loistava paikka työskennellä muuten: ruoka tulee valmiina eteen, kirjoittamisen ohella mitään tekemistä ei ole, ja ainoat ihmiset joiden kanssa voisi periaatteessa keskustella ovat aamusta iltaan tutkimassa myyriä.) Tuon syyskuun 2007 jälkeen kului lähes kaksi vuotta ennen kuin väitöspäiväni koitti. Siinä välissä tein muutaman palkallisen pikkuhomman, kun olivat pahalaiset turhan kiinnostavia, tulin isäksi ja vietin siihen liittyvät lomat ja puolityökyvyttömät väsymysjaksot, ja innostuin liian maanisesti viilailemaan turhankin pieniä detaljeja tekstissä. Päästin tekstin käsistäni esitarkas-

tukseen lokakuussa 2008, minkä jälkeen Tourujoessa ehti virrata vettä vielä lähes kahdeksan kuukauden ajan, ennen kuin pääsin julkisesti puolustamaan tekstiäni. Prosessi vei aikaa.

Lopulta, erinäisten vastaväittäjän etsintähankkeiden jälkeen, käsikirjoitukseni toinen esitarkastaja Juha Räikkä ilmoittautui halukkaaksi vastaväittäjäksi. Tämä oli epäilemättä väitöstilaisuuden näkökulmasta onni, ainakin jos on uskominen yleisössä istuneita kollegoita – oma käsitys tilaisuudesta on niin ylisubjektiivinen ja sekavien tunteiden värittävä, että siihen ei ole luottamista. Suurin osa piti tilaisuutta mukavana seurattavana – sivistyneenä ja rakentavana akateemisena keskusteluna. Itse koin päässeeni suhteellisen helpolla, kun olin ehkä turhaankin odottanut argumenttien raivokasta alasampumista, mikä on varsin yleistä väitöstilaisuuksissa, vaikkei se olekaan niiden perimmäinen tarkoitus. Uskon että parituntinen keskustelu onnistui selvittämään läheisilleni sitä, mitä olen edelliset puoli vuosikymmentä tehnyt, ja mikäli tämä uskomus pitää lainkaan paikkansa, voi tilaisuutta pitää menestyksenä. Tilaisuuden alussa olin niin hermostunut että olisi ollut epäilemättä dramaattista nähdä sykemittarin senhetkinen lukema, mutta hyvin nopeasti rauhoitin ja ajauduin kiinnostavan keskustelun vietäväksi.

Karonkan olin päättänyt pitää pienimuotoisena, se oli intiimi ja mukava. Paikalla oli kolmisenkymmentä ihmistä – kollegoja, perhettä ja ystäviä. Osaltaan haluuni olla järjestämättä elämää suurempia bakkanaaleja vaikutti oma epämukavuuteni suurten juhlien keskiössä, käytännössä kuitenkin enemmän se, että asuin jo tuolloin Helsingissä ja olin ollut isyyslomalla asiaan kuuluvalla tulotasolla. Minulla ei siis ollut ihmeemmin rahaa eikä aikaa järjestää mitään valtavaa. Anoppini oli lasta hoitamassa väitöstä edeltävän viikon, kun itse pakenin jäähdyttelemään päätäni Wieniin erään luottamustoimeni etuihin kuuluvalla matkalla.

Siinä missä jotkut sanovat, että väitöksen jälkeen takki on tyhjä, minulle kävi päinvastoin. Olin ollut lähinnä kotona kevään, ja olisin ollut väitöksen jälkeen täynnä intoa kirjoittaa. Lomailu oli alkumetreillä suorastaan tuskallista. Syksymmällä lapseni aloitettua puolipäivähoidon jatkoin minulle tuttua freelancer-elämää: tartuin erääseen pienempään tutkimusprojektiin, kirjoittelin lehtijuttuja, luennoin satunnaisesti. Saan näistä hommista ihan riittävän toimeentulon, mutta päällä on silti halu jatkaa tutkimushommia. Ehkä tilaisuus vielä tulee. Kiinnostuksen

kohteet elävät ja liukuvat, voi olla että seuraava suuri ajatus mihin tartun, on kovastikin toisenlainen kuin väitöskirjani teema. Jollain tasolla oikeudenmukaisuuden teemat pyörivät kuitenkin päässäni; tästä teoriakentästä en tunnu pääsevän eroon, enkä oikeastaan haluakaan.

Palkinto väitöskirjastani oli ennen kaikkea tunne tehdystä työstä ja käsissä oleva kirja; itse YTT-nimike vaikuttaa elämääni vähemmän. Uutta tutkimusta suunnitellessa on tietysti etu jos sitä voi suunnitella tohtorina. Muuten tittelin huomaa lähinnä titteliuskovaisten ihmisten reaktioissa, mihin sopii suhtrautua lähinnä huvittuneesti.

Jyväskylän yliopisto

Topi Heikkerö

TT, tutor

s. 22.6.1970, väitös 14.8.2009

Vastaväittäjä: professori Langdon Winner

Kustos: professori Jaana Hallamaa

Kirjan otsikko: Ethics in a Technological World: Framing the Questions and Three Approaches

Akateeminen taipaleeni

Lähdin opiskelemaan filosofiaa, koska minulla on aina ollut vaikeuksia saada selkoa elämästä. Aluksi, kun aloitin filosofian opinnot, etsin vastauksia henkilökohtaisiin kysymyksiini; aikaa myöten olen alkanut nähdä akateemisen filosofian toimintana, jonka piirissä pyrin artikuloimaan kantoja, joihin olen päätenyt. En ole millään erityisellä tavalla lahjakas, mutta ehkä kuitenkin on niin, että luontumukseni parhaiten sopivat filosofiaan. Selvittelen seuraavassa väljän kronologisesti suhdettani filosofiaan kohti väitöstäni.

Yläaste- ja lukioaikoina huomasin, että useampi kuin yksi opettaja katsoi päteväksi eleeksi lopettaa keskustelun tärkeästä kysymyksestä sanoin: ”niin, se on filosofinen kysymys, siihen ei taida olla mitään selvää vastausta”. Näin tapahtui fysiikan tunnilla, kun ajan suhteellisuuden pohtimisesta siirryttiin laskemaan hiili-isotooppien puoliintumisaikoja, uskontotunnilla, kun teodikean ongelma todettiin ratkaisemattomaksi, ja historian tunnilla, kun yksilön ja kokonaisuuden suhteen ihmettelystä palattiin hiomaan tosiasioita. Tämä antoi yhden ensimmäisistä käsityksistäni filosofiasta: se on perimmäisten pakenevien kysymysten tarkastelua, johon monet koulutetutkin ihmiset suhtautuvat torjuvasti.

Omasta ja perheeni aloitteesta ajattelin lähteä opiskelemaan insinööriksi, teknillinen fysiikka kiinnosti erityisesti. Opiskelupaikan valinnan lähestyessä tiedollisten kysymysten yhteys elämäkysymyksiin (onko

minun syytä mennä armeijaan? mitä Jumalasta olisi ajateltava? miten elää toisten ihmisten kanssa?) kuitenkin alkoi hämärästi hahmottua minulle. Luin myös lähikirjastosta löytyneitä filosofisia teoksia: esimerkiksi Platonia, Nietzscheä ja Esa Saarisen filosofianhistoria oli saatavilla. Lisäksi matemaattis-luonnontieteellisen maailmankuvan kuiva eksaktius alkoi häiritä minua siinä määrin, että se haittasi matematiikan ja fysiikan opintoja.

Kaikki tämä johti vähitellen siihen, että päätin hakea opiskelemaan käytännöllistä filosofiaa. Aloitin opinnot syksyllä 1989. Alun innostuksen jälkeen ne tuottivat suuren pettymyksen. Osa pettymyksestä oli varmasti seurausta pelkästä akateemisen filosofian erikoistuneesta ja epäsuorasta luonteesta. Useimmat meistä fukseista olivat silti artikuloituneen tietoisia siitä, että filosofian laitoksella ei juuri hyväksytty mannermaista filosofiaa eikä myöskään filosofian klassikoita paljoa harrastettu.

Omalla kohdallani pettymys johti siihen, että menin ensin suorittamaan asevelvollisuuteni Kymen Jääkäripataljoonaan Vekarajärvelle. 1990-luvun alkupuolen vietin ruumiillisia töitä tehden. Ottaessani etäisyyttä akateemisiin opintoihin löysin venäläisistä klassikoista itselleni läheisen tuntuista elämän kuvausta ja pohdintaa. Koin myös löytäväni vastauksia henkilökohtaisiin kysymyksiini itämaisestä ajattelusta, erityisesti zen-buddhalaisuudesta. 90-luvun puolivälissä vietin vuoden pienesä Obaman kaupungissa Japanin länsirannikolla harjoittamassa zenia paikallisessa temppelissä.

Vuonna 1996 palasin yliopistolle tekemään opintoni loppuun. Pääasiallisesti opiskelin teologisessa tiedekunnassa, jonne minut veti tarve selvittää suhdettani kristinuskoon. Samanaikaisesti jatkoin myös filosofian opintojani. Vuonna 2000 valmistuin teologian maisteriksi pääaineenani teologinen etiikka ynnä uskonnonfilosofia. Graduni tarkasteli Sokrateen suhdetta uskontoon. FM-tutkintoni sain valmiiksi väitöskirjanteon yhteydessä vuonna 2005.

Perustutkinnon loppuunsaattamisen jälkeen tein filosofian opettajan opinnot silloisessa OKL:ssä ja olin vuoden lehtorin sijaisena Sibeliuslukiossa. 1990-luvun lopussa ja 2000-luvun alussa tein myös free lance-rina juttuja Radio Ylen Ykkösen tiede- ja opetusohjelmille.

Gradua tehdessäni olin ajatellut jatkaa kohti väitöskirjaa Sokrates-tutkimuksen piirissä. Syynä jatko-opintohaluihin oli ennen muuta se, että perustutkinto ei vielä tuntunut tuoneen minulle riittävää ymmärrystä filosofisesta perinteestämme. Tahdoin myös jatkaa etiikan ja sen perusteiden tutkimista, koska edelleen koin ”miten elää?” kysymyksen olevan minulle tärkein filosofinen kysymys. Minulle ei myöskään ollut selvää, mikä olisi relevantein tapa ajatella etiikkaa tänä päivänä.

Jatko-opintojen suunnan kannalta ratkaiseva oli kesä 1999. Olin silloin VTT:llä Teknologian tutkimuksen ryhmässä tutkimusharjoittelijana. Kirjoitimme Mikko Raskin, Riikka Eelan ja Aleksi Neuvosen kanssa raporttia *Teknologian arviointi, kansalaiset ja osallistuminen*. Sitä kirjoittaessa vastaamme tuli suuria, vaikeasti ratkaistavia käytännöllispoliittisia kysymyksiä, joiden selvittely tuntui kuitenkin myös filosofiselta haasteelta. Miten sovittaa yhteen demokraattiset ideaalit kaikkien kansalaisten mukana pitämisestä päätöksenteossa ja teknologiapolitiikkaan liittyvä intensiivisen asiantuntijatiedon tarve? Tämä oli raporttimme ongelmakysymys.

Vähitellen tekniikan, etiikan ja politiikan väliset suhteet asettuivat jatko-opintosuunnitelmieni keskiöön. Vuonna 2002 Heikki Kirjavaisen ja Jaana Hallamaan johtama ”Katsomuksellisten aineiden rooli sosiaali-eettisessä argumentaatiossa ja teorianmuodostuksessa” -hanke sai rahoitusta Helsingin yliopistolta. Koska lukionopettajan töiden jatkuvuus oli epävarmaa, päätös lähteä tekemään väitöskirjaa syntyi helposti. Aluksi tarkoitukseni oli tutkia Suomessa tehtyä tekniikan filosofiaa. Vähitellen väitöskirjan aihe muuttui muotoon *Etiikka teknistyneessä maailmassa (Ethics in a Technological World)*. Työ käsittelee amerikkalaista tekniikan filosofista keskustelua ja erityisesti Hans Jonasin, Albert Borgmannin ja Larry Hickmanin työtä.

Väitöskirjanteon ensimmäinen vuosi oli erittäin vaikea. Työstä oli vaikeaa saada otetta ja vähitellen menetin uskoni omiin kykyihini tehdä tutkimustyötä. Olin jo päättänyt luopua koko hankkeesta ja hakeutua takaisin opetustyöhön, kun sain Suomen Akatemialta rahoituksen vuoden tutkimustyöhön Coloradossa. Päätin antaa hankkeelle ja itselleni vielä yhden mahdollisuuden. Väitöskirjatyölle löytyikin selkeä suunta ja tarkastelutapa, kun vietin kolme lukukautta 2003–2004 Colorado School of Minesissa, missä työskentelin ennen kaikkea yhteistyössä Carl

Mitchamin ja Juan Lucenan kanssa. Itse asiassa alun vaikeudet ja omaa osaamista koskeneiden käsitysten karsiutuminen osoittautuivat myöhemmin hedelmällisiksi: niiden seurauksena työ alkoi sujua spontaanisti ja ilman turhaa itsetietoisuutta.

Väitöskirjanteon aikana osallistuin varsin aktiivisesti konferensseihin. Taktiikkani oli kirjoittaa osia väitöskirjasta konferenssipapereina. Siten sain rytmitettyä työskentelyäni ja foorumeja esitellä työtäni. Kokemukseni konferensseista oli, että usein virallinen ohjelma on kiireistä ja ulkokohtaista paahtamista, mutta sen ulkopuolella muodostui monia tärkeitä ystävyysuhteita kollegoiden kanssa. Erityisen antoisina muistan *Society for Philosophy and Technology*, *Society for Social Studies of Science (4S)* ja *Societas Ethica* -seurojen kokoukset.

Väitöskirjatyön rahoitus tuli monista lähteistä. Helsingin yliopisto, Suomen Akatemia, Kulttuurirahasto, teologian tutkijakoulu ja Wihurin säätiö olivat tärkeimmät rahoittajat. Sikäli olin hyvässä asemassa, että rahoitusta riitti koko työskentelyn ajaksi. Silti usein leipäni tuntui olevan pieninä palasina maailmalla; rahoitukseni koostuu monista lyhyistä pätkistä. Apurahan hakeminen ja varsinkin epäsuotuisien päätösten sulattelu kuluttivat aikaa ja sielua. Väitöskirjanteon jälkeen huomaan olevani melko haluton osallistumaan hakuihin tai muihin ”kisoihin”.

Väitöskirjatyötäni ohjasivat Heikki Kirjavainen, Jaana Hallamaa ja Timo Koistinen. Koska oma työni ei kuulunut ohjaajieni erikoisalojen piiriin, ohjaus kohdistui enemmän työn prosessiin ja muotoon kuin sisältöön. Siltä puolelta heistä kaikki osasivat auttaa hyvin. Erityisesti Jaanalla on erinomainen kyky auttaa tekstin rakenteen hiomisesta aina sanojen ja lauseiden tasolta disposition muotoon. Heikki taas ohjasi Sokrates-aiheista graduani niin taitavasti, että gradu syntyi varsin helposti ja todella nautin sen tekemisestä. Väitöskirjan tekeminen sen sijaan oli pahimmillaan helvettä mutta myös parhaat hetket – kun ajatukset kirkastuivat ja teksti tuntui tulevan kuin itsestään – olivat kokonaisuutena katsottuna kaiken kärsimyksen arvoisia.

Koko filosofisen taipaleeni kannalta on vaikea sanoa, ketkä olisivat olleet opettajiani sanan varsinaisessa merkityksessä. Osittain syy on varmasti suomalaisessa itsenäisyyttä suosivassa akateemisessa kulttuurissa: meillä opettaja-oppilassuhteet eivät ole niin yleisiä kuin monissa muissa maissa. Ehkä olen myös itsepäinen ja minua on vaikea opettaa.

Opettajia tärkeämpiä minulle ovat olleet ystävät. Väitöskirjaprosessin aikana ystävien kanssa annoimme toistemme teksteistä palautetta, usein tuli puhuttua asioista pitkään ja hartaasti lounaslautasen ääressä, ja opintopiirit olivat akateemisempia ystävien kohtaamisen foorumeita. Joidenkin kaukana asuvien ystävien kanssa olin säännöllisesti puheissa Skypen välityksellä. Nyt huomaan, että erilaisten ystävien kanssa puhuin, ja puhun, eri tyyppisistä asioista: joidenkin kanssa pääpaino on tekeillä olevien paperien kommentoimisessa ja hiomisessa, toisten hyvin läheisten ystävien kanssa en juuri puhu hankkeista vaan keskustelu koskee enemmän isoja filosofisia kysymyksiä ja itse kunkin filosofisia positiota.

Filosofian klassikoista minulle ehdottomasti tärkein on edelleen Sokrates. Vaikka lähdin tekemään tekniikan filosofista väitöskirjaa sokraattisen eetoksen ajamana, minun on edelleen yllättävän vaikea täysin selkeästi artikuloida, millä tavalla tekniikan filosofia tänä päivänä on sokraattinen hanke. Lyhyesti osaan toki sanoa, että jos emme kykene ymmärtämään tekniikkaa ja inhimillistä toimintaa tekniikan puitteissa emme ymmärrä itseämme ja elämänmuotoamme. Tässä mielessä sokraattisen itsetuntemuksen tavoittelu minusta tänä päivänä edellyttää tekniikan ajattelemista.

Etiikan suhteen minua tällä hetkellä kiinnostaa pyrkiä ajattelemaan etiikkaa Heideggerin avaamassa tilassa. Oman käsitykseni mukaan Heidegger ei itse ollut kovin vahvoilla etiikan suhteen, mutta hänen kykynsä nähdä modernin maailmankuvan luonne ja ongelmat oli ratkaiseva. Olen siksi kiinnostunut hänen, lähinnä juutalaisten, oppilaidensa ajaattelusta; tutkisin esimerkiksi Hannah Arendtia, Hans Jonasia, Emmanuel Levinasia ja Karl Löwithiä, jos minulla olisi tilaisuus nyt tehdä tutkimusta.

Väitöspäivä yllätti minut: se oli yksi elämäni parhaista päivistä. Jännitin kyllä väitöstilaisuutta. Ystäväni Kai Alhanen oli kuitenkin ”valmentanut” minut väitöstä varten: hän esimerkiksi teroitti, että työtä on todella puolustettava eikä keskustelua ole syytä päästää hampaattomaan myöntelyyn tai toisaalta-toisaalta-asetelmiin. Tunsin siten olevani valmis tilaisuuteen ja tietäväni, mistä on kyse. Vastaväittäjä myös suhtautui minuun ja työhöni kunnioittavasti, mikä oli omiaan poistamaan ahdistusta. Väitöstilaisuus muodostuikin varsin miellyttäväksi, joskin myös

uuvuttavaksi, akateemiseksi keskusteluksi. Päärakennuksen pienehkö auditorio XIV oli täynnä yleisöä, mikä toi tilaisuudelle tietynlaista intensiteettiä ja mielekkyyttä. Tunsin, että opposentti antoi minulle hyviä tilaisuuksia esitellä ajatuksiani ja työtäni. Silti välillä epäilykset piinasivat: ehkä työni on täyttä roskaa ja teen tässä itsestäni vain julkisen pelin. Vastaväittäjän pitkähköt johdannot antoivat minulle aikaa miettiä sanomisiani ja keskustelun tilaa. Sovelsin Kain ohjeita ja aina tilaisuuden tullen esitin pointtini terävästi enkä myöntänyt, että vastaväitteissä oli pätevyyttä, vaikka niissä sitä rehellisesti sanottuna olisi sitä hieman ollutkin.

Karonkan järjesteleminen, ennen väitöspäivää ja sen aikana juuri ennen juhlia, oli stressaava. Väitöskirjanteon aikana en ollut ollut innostunut karonkan pitämisen ajatuksesta ja suunnittelin pitäväni vain hyvin pienen juhlan. Karonkan mielekkyys kuitenkin alkoi selvitä minulle väitöksen lähestyessä, ja päädyin järjestämään karonkan noin 50 hengelle. Järjestelykaoksesta selviytymisen jälkeen karonkka osoittautui tärkeäksi ja nautittavaksi tapahtumaksi. Paikalla oli monia suoraan ja välillisesti väitöskirjahankkeeseen vaikuttaneita henkilöitä. Prosessin päättäminen yhdessä sekä kiitosten ja tunnustusten jakaminen oli kaiken vaivan ja kustannusten arvoista. Yksi elämänvaihe loppui konkreettisesti siihen.

Väitöskirjan jälkeinen elämä kohdallani liittyy suoraan väitöskirjan teemaan, mutta tavalla, jota en osannut odottaa. Olin nimittäin valmistautunut jatkamaan tutkimustyössä ja hakemaan aina vain hankalamminkin saatavia postdoc-rahoituksia. Minulle kuitenkin tarjoutui mahdollisuus tehdä väitöskirjani teemoihin kytkeytyvää opetustyötä. Tartuin tilaisuuteen ja aloitin työt St. John's Collegessa, Santa Fessa, syksyllä 2008. St. John's on liberal arts college, jossa seurataan kunnianhimoista Great Books -ohjelmaa. Opiskelijat lukevat neljän vuoden aikana matematiikan, filosofian, musiikin, kirjallisuuden ja luonnontieteiden klassikoita. Lisäksi ohjelmassa on kreikkaa ja ranskaa. Oppikirjoja ei käytetä juuri lainkaan vaan oppimateriaalina toimivat alkuperäisteokset. Opetus on keskustelevaa ja opiskelijavetoista; opettajien monologit eivät kuulu tyyliin. Myöskään titteleitä ei ole käytössä vaan sekä opettajia että opiskelijoita puhutellaan Mr./Ms. -pohjalta. Opettajien on opetettava kaikkea, mitä pakollinen ohjelma sisältää. Myöskään opiskelijat eivät saa

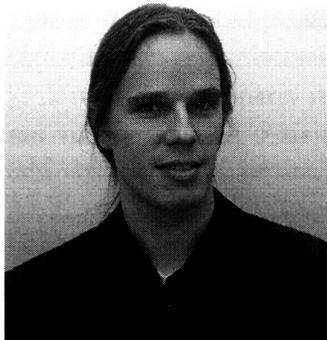
valita kurssiaan tai opettajiaan vaan käyvät läpi kaikki 16 pakollista kurssia. Ohjelman sisältöön vaikutti 1930-luvun lopulta lähtien voimakkaasti Husserlin oppilas Jacob Klein, joka toimi collegessa tutorina ja dekaanina. Tarkoituksena on seurata, minkäläisten kerrostumisten myötä moderni maailmankuva on kehittynyt.

Paradoksaalisesti tohtoriksi valmistuttuani olen joutunut todenteolla koulun penkille. Opetustyö on niin intensiivistä, että siltä hädintuskin jää aikaa perhe-elämälle. Tutkia tai kirjoittaa ei ehdi muutoin kuin ehkä vähän lomilla, joita tietysti on vuodessa melko reilusti. En ole lukion jälkeen opiskellut matematiikkaa, mutta nyt olen päätenyt opettamaan, tai paremminkin opiskelemaan yhdessä opiskelijoiden kanssa, Eukleideen *Alkeita* ja Ptolemaioksen *Almagest*-teosta. Sikäli kuin jatkan collegella, edessä on vielä vuosia Descartesin, Newtonin, Dedekindin ja Einsteinin parissa – filosofian klassikoiden ohella.

Vaikka toisinaan kaipaankin aikaa ja rauhaa omalle ajattelulle ja kirjoittamiselle, minusta St. John'sin tarjoama teoreettinen elämäntapa näyttää olevan itselleni paras tapa harjoittaa filosofiaa. Lievän resignaation kera totean, että filosofia ei minulle ole uusien ajatusten luomista tai tekstien kirjoittamista vaan yhdeltä puolen perinteen elävöittämistä ja toiselta itsetuntemuksen projektin viemistä yhä syvemmälle.

St. John's College

Juhana Toivanen

YTT, tutkijatohtori
s. 19.8.1976, väitös 3.10.2009

Vastaväittäjä: professori Henrik Lagerlund

Kirjan otsikko: Animal Consciousness.
Peter Olivi on Cognitive Functions of
the Sensitive Soul

Grendelin äiti

En edes lukenut filosofiaa lukiossa. Pitkän fysiikan kurssit olivat filosofian kurssien kanssa päällekkäin, ja koska olin aina ollut matemaattisesti lahjakas, oli luontevaa valita vanha ja tuttu, jatkaa kuin ennenkin. Eikä valintani perustunut työmarkkinoiden realiteetteihin tai mihinkään muuhun niin kutsuttuun järkisyyhyn. Jotain kuitenkin tapahtui lukion kolmannen luokan aikana. Tajusin, että fysiikka ja matematiikka saavat riittää: niin kiinnostavia aineita kuin ne olivatkin, ne olivat liian kylmiä ja liian teknisiä. Liian kaukana ihmisestä.

Kiinnostuin filosofisista kysymyksistä samoihin aikoihin kun päätin, etten lukion jälkeen jatka matemaattis-luonnontieteellisellä puolella. Tai kyse ei oikeastaan ollut filosofisista kysymyksistä kiinnostumisesta vaan sen tajuamisesta, että filosofia käsittelee kysymyksiä, jotka olivat minusta kiinnostavia ja jotka olivat monella tavalla lähellä niitä teemoja, joista lapsuuden perheessäni keskusteltiin paljon. Ensitapaaminen filosofian kanssa tapahtui siis jo lukioaikana, mutta vielä siinä vaiheessa en ajatellut, että filosofiasta voisi tulla minulle ammatti. Että minusta voisi tulla filosofi.

Filosofiaa lukemaan pyrkiminen oli itse asiassa enemmän tai vähemmän sattumaa. Minulle oli selvää, että haluan yliopistoon, mutta opiskelupaikan valinnan suurimpana esteenä oli liian laaja-alainen kiinnostukseni. Kuinka valita vain yksi tieteenala, kun maailma on niin täynnä kiinnostavia asioita, kiinnostavia näkökulmia? Lopulta päädyin filoso-

fiaan siksi, että ajattelin ettei sen lukeminen ole mistään pois: mitä tahansa päätyisinkään lopulta lukemaan, filosofian opinnoista olisi hyötyä. Filosofia oli minulle valinta, joka mahdollisti varsinaisen valinnan lykäämisen.

Sillä tiellä olen yhäkin.

Mutta se esihistoriasta. Opiskeluaika oli ... noh, opiskeluaikaa. Hakemista, kokeilua, villiä ja vapaata – tosin vain ja ainoastaan akateemisessa mielessä. Luin erilaisia sivuaineita, katselin filosofian sisällä vaikuttavia traditioita, kokeilin ajatella erilaisia filosofisia ajatuksia, etsin näkökulmaa ja aihetta. Kaikesta kiinnostunut luonne ajoi minut lueskelemaan kaikenlaista, ja eräänlainen päämäärättömyys teki opinnoista enemmän tai vähemmän hajanaiset. Filosofista yleissivistystä tällainen opiskelu tietenkin antoi, mikä näin jälkeenpäin ajatellen on arvokas asia.

Ehkä tärkein tapahtuma, joka ohjasi minut tohtoriuden tielle oli Jyväskylän yliopiston filosofian yksikön henkilökunnassa joskus vuosituhanteen taitteen paikkeilla tapahtunut muutos. En muista (tuskin olen koskaan tiennytkään) kenen tilalle Mikko Yrjönsuuri tuli, mutta hän tuli ja toi tullessaan tuulahduksen menneisyydestä. Raikkaan tuulahduksen, joka ravisteli minun käsitystäni filosofian historian luonteesta. Mikko toi tullessaan vakavasti otettavan filosofian historian harrastamisen ja tutkimisen. Hän sai monet filosofian opiskelijat tajuamaan, että filosofian historian tutkiminen ei ole pelkkää aatehistoriaa tai antikvaarista kiinnostusta kuolleiden äijien ajatuksia kohtaan vaan jollain (ehkä hieman epämääräisellä) tavalla kyse on elävästä filosofiasta. Ymmärsin, että mitä erikoisimmatkin filosofianhistorialliset lähteet voivat toimia kimmokkeena kiinnostaville filosofisille keskusteluille ja ajatuskuluille. Kun koko opiskeluajan antoisin lukupiiri kokoontuu lukemaan 1600-luvun alkupuolella tehtyä englanninkielistä käännöstä 1500-luvulla kirjoitetusta ranskankielisestä uusstoalaisesta teoksesta ja käymään syvällistä filosofista keskustelua siitä, kuinka joku voi vakavissaan väittää, että meren syvimmissä kohdassa liikkumattomana makaava kivenjätkäle on onnellisen ihmiselämän vertauskuva, ei ole enää epäselvää etteikö filosofian historiaa voi tutkia aidon filosofisen kiinnostuksen vuoksi.

Pro gradu -työn aiheen valinta oli näin jälkikäteen katsottuna selvästi askel kohti tulevaa tohtorintutkintoa. Mikon kanssa keskustellessa linja-

sin omat vaatimukseni: haluan tutkia keskiaikaista moraalifilosofiaa ja poliittista filosofiaa. Mikko vihjaisi, että William Ockham voisi olla tutustumisen arvoinen ajattelija, osin siitä syystä että hänen teoksiaan oli jonkin verran käännetty moderneille kielille. Siitä alkoi minun kahdeksan vuotta kestänyt o-kirjaimella alkavien fransiskaani tutkimukseni: ensin gradu Ockhamista, sitten väitöskirja Olivista. Jossain vaiheessa (melko varmasti jälkikäteen) nimesin graduni Grendeliksi – kuten kaikki akateemiset kirjoitustyöt, se näyttäytyi hirviönä, joka meinaa viedä voiton minusta mutta jonka ääreen minun on palattava taistelemaan uudestaan ja uudestaan, palattava kunnes voitän sen ja saan sen valmiiksi. Ankaran taistelun lopputulos nähtävästi vakuutti tietyt ihmisen minun kyyvistäni akateemisena Beowulfina, sillä minulle ehdotettiin väitöskirjan tekemistä Simo Knuutilan johtaman Mielen historian huippututkimusyksikön rahoituksella. Luulen että peitin innostukseni hyvin, mutta se johtuu vain siitä että olen suhteellisen hyvä peittämään; vaikka opiskeluaikana minulla ei ollut selkeää päämäärää, jonkinlainen toive siitä, että joskus pääsisin työskentelemään yliopistoon, oli kytentynyt jo jonkin aikaa. Ehkä nuoruudesta saakka. Ajatukseen liittyi vielä siinä vaiheessa jonkinlaista glorioa – glorioa joka sittemmin on suurelta osin karissut, mutta joka on korvautunut toisenlaisella arvostuksella.

Oli kesä 2003 ja minut oli pyydetty tekemään väitöskirjaa. Jäljellä oli enää aiheen valinta.

Aiheen valinnassa en onneksi ollut yksin. Järjestimme lounastapaamisen yksikön johtajien kanssa (paikalla olivat muistaakseni Mikko, Simo Knuutila ja Juha Sihvola). Se oli ensimmäinen kerta kun tapasin Simon. Kohtaamista on vaikea kuvailla. Luulen, että kaikki, jotka ovat joskus kohdanneet Simon tietävät, että tilanne saattaa muodostua ikimuistoiseksi. Sinänsä mitään ihmeellistä ei tapahtunut, mutta Simon persoonallisuus ja kyky puhua loputtomiin polveilevasti ja silti punaista lankaa kadottamatta, sekä uskomaton tietomäärä tekivät välittömän vaikutuksen.

Aihetta ei tuossa tapaamisessa keksitty, mutta tutkimuskohteesta ja -tematiikasta sovittiin. Minun väitöskirjani tulisi käsittelemään Petrus Olivin, 1200-luvun jälkimmäisellä puoliskolla eläneen ajattelijan, filosofista psykologiaa. Täsmällisen aiheen ja näkökulman valinta jäivät omalle vastuulleni, mutta tapaamisen jälkeen minulla oli jonkinlainen käsitys

siitä minkä kanssa viettäisin tulevat vuoteni. Siinä minulla oli Grendelin äiti; uusi hirviö oli syntynyt ja asettanut minut ennen kokemattoman haasteen eteen.

Tutkimustyö alkoi kuten tutkimustyöt alkavat: lukemalla. (Sivumennen sanoen, niin se myös jatkui hamaan loppuun asti...) Alkuun kykyäni lukea keskiaikaista latinaa ja ymmärtää keskiaikaista filosofiaa ei ollut kehuttava, ja urakka tuntui toivottomalta. Ensimmäisten viikkojen aikana sain luettua sivun päivässä, mikä oli todella vähän kun ottaa huomioon, että työni keskeisin lähde on noin kaksi tuhatta sivua pitkä järkäle. Pikku hiljaa kuitenkin opin kielen kunnolla ja aloin päästä sisälle keskiaikaiseen filosofiaan – Grendelin voittaminen oli ollut vain pieni johdanto kaikkeen siihen, mitä sen äidin parissa opin.

Lukuprosessin aikana tutkimusaihekin alkoi vähitellen muotoutua. Tosin aiheen lopullinen muotoilu ja rajaaminen tapahtuivat tarpeettoman myöhään, vasta monen vuoden uurastuksen jälkeen. Olisi ollut parempi, jos olisin valinnut aiheen ja tehnyt rajauksen aikaisemmin, mutta toisaalta siinä vaiheessa se ei olisi minulta vielä onnistunut. Jälkikäteen on niin paljon helpompi nähdä kuinka asiat olisi tullut hoitaa. Jälkikäteen myös näkee helposti mistä vaikutteet on imetty. Väitöskirjan aiheen valintaan vaikutti huomattavan paljon eräs Mikon pitämä luentosarja, joka muutti ajatteluni paljon ja johti lopulta siihen että väitöskirjani tematiikka muotoutui sellaiseksi, mitä se nyt on. Mikko luennoi otsikolla ”Olenko eläin?” Kun menin ensimmäiselle luennolle, ajattelin: ”Totta kai olen, mutta se ei ole minussa tärkeintä.” Kun luentosarja oli ohi, ajattelin: ”Totta kai olen, ja juuri se on tärkeää.” Muinaisten ajattelijoiden käsitykset ihmisen eläimyydestä (tai epäeläimyydestä) saivat minut ajattelemaan toisin kuin aikaisemmin, ja lopulta tämä ajattelutavan muutos suodattui myös väitöskirjani aiheeseen.

Työstin pitkään artikkeliväitöskirjaa. Vasta joskus keväällä 2007 Mikko ehdotti ohjauskeskustelun yhteydessä, että minun kannattaisi harkita monografian kirjoittamista. Hän esitti monta argumenttia, joista minulle tärkein oli se, että todennäköisesti saisin tohtorin paperit kouraan nopeammin tekemällä kirjan kuin odottelemalla epävarmoja tuomioita artikkeleista, joista osa oli kaiken lisäksi vielä siinä vaiheessa keskeneräisiä käsikirjoituksia. Tapani mukaan ensin vastustin ajatusta ja tapani mukaan innostuin siitä jonkin ajan kuluttua. Päädyin kirjoitta-

maan monografiaa. Itse kirjoittamisprosessi oli aika hektinen ja tuottelias. Kirjoitin ensimmäisen luonnoksen, reilut kolmesataaviisikymmenä liuskaa, noin kymmenen kuukauden aikana. Sen jälkeen jäljellä oli tekstin muokkaaminen, jota jatkuikin sitten tarpeettoman kauan juuri tekstin pituuden takia.

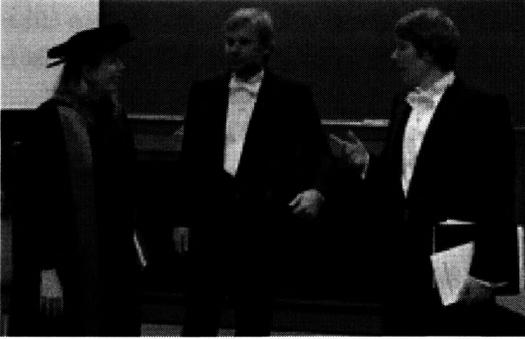
On vaikea arvioida kuinka suuri vaikutus väitöskirjaprosessissani Mielen historian ja Filosofisen psykologian, moraalien ja politiikan huippututkimusyksiköillä on ollut, koska en ole missään vaiheessa nähnyt millaista olisi keskiaikaisen filosofisen psykologian parissa työskentely ilman yksiköiden antamaa tukea. En tarkoita taloudellista panostusta – vaikka toki sekin oli ratkaisevan tärkeää – vaan yksiköitä työyhteisöinä tai työympäristöinä. Yksiköiden säännölliset tapaamiset esitelmien ja keskusteluiden avulla ovat opettaneet minulle filosofian historian tutkimisesta ja tekemisestä enemmän kuin mikään muu, ja on ollut ilo huomata että Suomessakin on suuri joukko ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita samantyyppisistä kysymyksistä kuin minä.

Tässä mielessä myös yksiköiden mahdollistama ulkomaanmatkailu on ollut lähes elinehto; tai ainakin se on antanut väitöskirjalle merkityksen. Väitöskirjan kanssa vietetty arki oli nimittäin usein aika ahdistavaa. Suurimman osan ajasta pidin itse työtäni mielekkäänä ja kiinnostavana, mutta huolimatta huippututkimusyksiköiden tarjoamasta yhteisöstä, väitöskirjan tekijä on arjessaan usein kovin yksin. Ja silloin mieleen hiipii helposti epäily oman työn merkityksestä. Mitä hyötyä tästä on? Kuka tästä on kiinnostunut? Huomasin jossain vaiheessa, että erityisesti silloin kun tällaiset epäilykset alkoivat vaivata pahasti, vierailu ulkomaisessa konferenssissa tai vastaavassa tapahtumassa antoi paljon. Tietenkin kontaktien luominen, omien tutkimustulosten esitleminen, palautteen saaminen, ja muu vastaava akateeminen toiminta olivat arvokasta antia nuorelle tutkijanalulle. Silti nostan yhteisöllisyyden tärkeimmäksi asiaksi, jonka kansainvälisistä kokouksista sain. Kun pääsee tapaamaan ympäri maailmaa tulevia ihmisiä, jotka ovat aidosti kiinnostuneita ja innostuneita keskiaikaisen filosofian yksityiskohdista, tajuaa ettei omaa tutkimusta sittenkään tee vain itselleen. Jossain on yhteisö – kuinka löyhä hyvänsä – jonka kanssa ja jolle tutkimusta tehdään. Tiedeyhteisö. Ilman sitä väitöskirjani olisi merkityksetön ja tyhjä.

Keväällä 2009 työ oli vihdoin siinä vaiheessa, että olin valmis päästämään sen irti. Näyttämään muille olenko ollut taistelussani voitokas tai ainakin riittävän hyvä. Esitarkastajiksi pyydettiin Simoa ja Sylvain Pironia, joka on eräs johtavia Olivi-tutkijoita maailmalla. Esitarkastuslausunnot olivat hyödyllisiä ja niiden avulla sain parannettua kirjaa huomattavasti. Lausuntojen saamisen jälkeen asiat alkoivatkin sitten rullata nopeasti – tai siltä ainakin tuntui. Toki työn viimeistelyssä ja käytännön asioiden järjestelyssä meni puoli vuotta, mutta krooninen kiire sai ajan kulumaan nopeasti.

Puolustin väitöskirjaani lokakuussa 2009. Olin kuvitellut, että väitöstilaisuus olisi epämiellyttävä, mutta itse asiassa nautin koko tilanteesta. En ehtinyt jännittää etukäteen, ja tilaisuuden alla olin jostain syystä hyvin rauhallinen. Päälimmäinen tunne koko väitöskeskustelun ajan oli ilo siitä, kun kerrankin saa keskustella omasta tutkimuksesta sellaisen asiantuntijan kanssa, jonka on ollut pakko lukea työ kunnolla. Väitös venähti, koska keskusteltavaa oli niin paljon, mutta venymisestä kärsi ainoastaan yleisö. Ja yleisöstäkin suurin osa pääsi illalla nauttimaan Grendelin äidin peijaisista, karonkasta, joka oli tapahtumana ikimuistoinen, mutta jonka tapahtumat olivat osittain hämärän peitossa jo seuraavana aamuna.

Jyväskylän yliopisto

Vili Lähteenmäki

YTT, tutkijatohtori
s. 1975, väitös 24.10.2009

Vastaväittäjä: Dr. Deborah Brown
Kustos: professori Mikko Yrjönsuuri
Kirjan otsikko: Essays on Early Modern
Conceptions of Consciousness: Descartes,
Cudworth, and Locke

The Tourujoki River

En tarkalleen ottaen osaa sanoa, mistä kiinnostus filosofiaa kohtaan sai syntynsä. Muistan lainailleeni Nietzscheä ja sen sellaista ylevää Seinäjoen kaupunginkirjastosta, mutta useimmiten en päässyt teoksissa pitkällekään kun jo totesin etten ymmärrä mistä on kysymys. Muistan myös olleeni motivoitunut hakemaan opiskelupaikkaa – siitä huolimatta, että minulla oli vain hyvin ohut käsitys, jos sitäkään, akateemisen filosofian luonteesta. Sumuisista lähtökohdista huolimatta suhtauduin saavutettuun opinto-oikeuteen ikään kuin peruuttamattomana, vaikka epäietoisuus siitä mitä olin tekemässä ei ensimmäisinä vuosina hellittänyt ja oppiaineen vaihtaminen olisi varmasti ollut helposti järjestettävissä.

Lopulta innostuin mielenfilosofiasta ja päädyin kirjoittamaan opinäytettä Searlen mieli–ruumis -ongelman ratkaisuksi tarkoittamasta biologisesta naturalismista. Syyskuun yhdentenätoista 2001 jätin graduni tarkastettavaksi. Pian sen jälkeen muutin Jyväskylästä Helsinkiin silloisen tyttöystäväni, nykyisen vaimoni luokse. Vaikka omissa pohdinnoissani olin pyöritellyt väitöstutkimukseen ryhtymistä mielekkäänä vaihtoehtona, jos vain rahoitus jostain järjestyisi, tuossa vaiheessa päällimmäinen suunnitelmani oli kokeilla opettamista.

Ajattelin vaivatta saavani erilaisia pestejä pääkaupunkiseudun lukiosta, sillä olin suorittanut pedagogiset opinnot ja olin siksi muodollisesti pätevä filosofian, psykologian ja elämäntutkimustiedon opettaja. Systemaattista filosofian opettajien koulutusta ei ollut vielä tuolloin ollut kovin kauan tarjolla, ja kuvittelin olevani erityisen haluttu vähintään sijaisopettajana. Lähetin postia kaikille Helsingin suomenkielisten lukioiden rehtoreille ja ilmoitin itsestäni filosofian ja elämäntutkimustiedon opettajien yhdistyksen sähköpostilistalla. Kävi niin, että vuoden 2002 kesään mennessä olin opettanut muutamia hassuja tunteja psykologiaa Alppilan lukiossa, filosofiaa Etu-Töölössä sekä filosofiaa ja psykologiaa Linnankosken lukiossa Porvoossa. Tulkintani siitä, ettei lukio-maailmassa filosofiaa oppiaineena juuri arvostettu, oli omiaan kannustamaan tutkimussuunnitelman laatimiseen ja väitöskirjarahoitukseen hankkimiseen, mihin laitoksen silloinen yliassistentti Mikko Yrjönsuuri oli myös rohkaissut.

Graduni jäljiltä olin yhä kiinnostunut tietoisuuteen liittyvistä kysymyksistä, mutta en onnistunut näkemään sopivaa tilaa omalle tutkimukselle sikäli kuin mielenfilosofisen keskustelun tilanteen tuolloin ymmärsin. Yleistilanne vaikutti minusta epähedelmälliseltä: vaikka kaikki vähänkään merkittävät keskustelijat olivat kutakuinkin yksimielisesti jonkin laadun fysikalisteja, kovin usein argumentit ottivat kohteekseen (substanssi)dualismin, jota joidenkin tahojen (kenties ihmisten ylipäätään) katsottiin edustavan. Toisaalta monet olivat jo osoittaneet, että fysikalistis-monistinen viitekehys perii koko joukon dualismin ongelmia. Lisäksi tutkimus oli yhä enemmän eriytynyt varsin erikoistuneisiin keskusteluihin kuten dispositionalistisiin higher-order-teorioihin ja sen sellaisiin, joita en pitänyt kovin lupaavina tutkimussuuntauksina.

1990-luvulla kirjoitettua mielenfilosofiaa lukiessani minua olivat askarruttaneet paljon parjatun Descartesin mieli-ruumis-dualismin yksityiskohdat, joita lukemissani teksteissä ei koskaan esitelty. Samoin minua askarrutti missä määrin Descartes ja muut varhaismodernit filosofit ajattelivat tietoisuudesta samalla tavalla kuin nykyfilosofit. Näistä lähtökohdista päädyin laatimaan tutkimussuunnitelman, jossa pontevasti esitin muun muassa seuraavaa: ”Keskeisten mielenfilosofisten käsitteiden kriittinen ja systemaattinen analyysi on olennaista nykykeskustelun teoreettis-käsitteellisen taustan ymmärtämiseksi. Tärkeää on selvittää

millä tavalla tietoisuuden käsitettä on käytetty modernia keskustelua edeltävässä filosofisessa perinteessä ja mitä merkityksiä sen on katsottu kattavan.”

Mielenfilosofian historiaan suuntautumista tietenkin helpotti, että työni ohjaajaksi tarjoutunut Mikko Yrjönsuuri oli itse siihen perehtynyt ja hän oli myös mukana vuonna 2002 aloittaneessa Simo Knuuttilan johtamassa Mielen historia-huippuyksikössä. Oli siis olemassa konteksti, joka voisi monin tavoin olla avuksi pyrinnoissani.

Olin käymässä Jyväskylässä marraskuun lopussa 2002. Vierailuni syy oli muistaakseni se, että olin tutkimussuunnitelmani tiimoilta lupautunut pitämään esitelmän tutkijaseminaarissa. Myöhemmin samana iltana olin matkalla erääseen Tourujoen maisemissa sijaitsevaan kommuuniin mennäkseni saunomaan tai katsomaan jotain Englannin liigan ottelua, luultavasti molempia. Kävelin pitkin Kauppakatua kun Antti Kauppi-nen soitti onnitellakseen paikasta filosofian tutkijakoulussa. En tiennyt, että saajat oli julkistettu ja olin uutisesta yllättynyt, sillä en ollut uskonut mahdollisuuksiini tuossa kilvassa. Tieto merkitsi yhtä kaikki neljän vuoden tutkimusrahoitusta. Väitöskirjan tekeminen oli todella aloitettava. Kun puhelu loppui, olin juuri Kauppakadun päässä Kolmikulman ruokakauppojen kohdalla. Olin joka tapauksessa aikeissa hankkia olutta, mutta muutaman pullon sijasta ostin riemuissani elämäni kaksi ensimmäistä mäyräkoiraa Tourulaan viemisiksi.

Alkutilanne tutkimuksen tekemiselle oli hankala. Tutkimussuunnitelmani oli perustunut sille oletukselle, että varhaismodernien tietoisuuskeskusteluiden ymmärtäminen parantaisi nykyisen mielenfilosofian itseymmärryksen mahdollisuuksia. Suunnitelmaa laatiessani olin alustavasti tarkastellut Descartesin tekstejä, lueskellut Lockeaa sekä huomannut, että Ralph Cudworth nimettiin ensimmäiseksi englanniksi kirjoittaneeksi filosofiksi, joka käsitteli tietoisuutta hyödyntäen sitä melko omalaatuisessa metafysiikassaan. En tuntenut varsinaista tutkimuskohdettani paljon tämän yksityiskohtaisemmin.

Paljastettakoon, että en esimerkiksi ollut varma onnistuisinko tarkastelemaan heidän tekstejään omaksumani mielenfilosofisen käsitteis-

tön avulla. Nopeasti ymmärsin, että siitä ei juuri ollut apua 1600-luvun tekstien ymmärtämisessä, ja siksi minun oli järkevintä luopua siitä ajatuksesta, että kovin suoraviivaisia yhteyksiä nykykeskusteluihin olisi vedettävissä. Itse asiassa aluksi suurin hankaluus oli ymmärtää varhaismodernia ajattelua ylimalkaan, koska laajemman aatehistoriallisen kontekstin tuntemukseni ei ollut riittävän hyvä. Kun vihdoinkin aloin tajuta mitä Cudworth, Descartes ja Locke olivat tekemässä, saatoinkin kunnolla tunnistaa tietoisuuden problematiikan kannalta olennaiset aihepiirit ja lopulta ryhtyä muodostamaan ja vertailemaan erilaisia tulkintamalleja.

Alun perin olin ajatellut kirjoittavani monografian, mutta nopeasti ymmärsin että en voisi käsitellä likimainkaan kaikkia aiheen kannalta tärkeitä filosofeja eikä minulla olisi riittäviä perusteita tarkastelemieni kolmen filosofin niputtamiselle yhteen monografian edellyttämällä tiiviydellä. Lisäksi tarkastelemieni ajattelijoiden parissa oli mielekästä työskennellä erikseen muun muassa siksi, että heidän tietoisuuden luonnehdintansa ja tietoisuudelle asettamansa selitykselliset päämäärät olivat keskenään erilaisia. Artikkelimuoto oli siksikin luonteva.

Yrjönsuuri luki ja kommentoi tekstejäni aika ajoin, ja pidin esitelmiä kustakin osasta konferensseissa, workshoppeissa ja seminaareissa. Hyödyllisiksi muodostuivat myös muun muassa Jari Kaukuan kanssa käydyt yleispohdiskelut subjektiivisuuden erityisluonteesta filosofian historian tutkimuskohteena ja pari kertaa kuukaudessa kokoontuneen History of Philosophy Research Seminarin ympärillä käydyt keskustelut. Vaikka muilta saadusta avusta on korvaamatonta hyötyä, on selvää että filosofisen tutkimuksen tekeminen, myös väitöskirjan kirjoittaminen, on lopulta korostetun itsenäistä puuhaa. Sen sijaan erityisen yksinäistä sen ei tarvitse olla.

Luottamukseni työn valmistumiseen sai vahvistuksen kun Descartesia ja Cudworthia käsittelevät artikkelit hyväksyttiin julkaistaviksi. Kun sain työn vuoden 2008 loppupuolella viimein johdantoa myöten valmiiksi, jätin sen esitarkastukseen. Tarkastajiksi määrättiin Lilli Alanen ja Olli Koistinen. Tiesin, että heiltä voi odottaa rehellistä arviota, mistä olin sekä mielissäni että peloissani. Molempien tarkastuslausuntojen saavuttua tein johdantoon useita selvennyksiä ja olin valmis jättämään työn lopullisesti käsistäni.

Väitöstä edeltävän kuukauden aikana läpikävin monenlaista väitöstilaisuuteen liittyvää mielikuvastoa. Erityisesti öisin unesta havahtuessani ryhdyin viipymättä pyörittelemään erilaisia skenaarioita: vastaväittäjän mahdollisia kysymyksiä ja vastauksiani niihin sekä ennen kaikkea luke-mattomia tapoja nolata itseni yleisön ja vastaväittäjän edessä. Kun viikon verran ennen väitöstä kerroin tuntemuksistani muutamille vertaisryhmän jäsenille istuessamme erään seminaarin jälkeen Kaislassa, Mikko Tolonen nopeasti totesi, että tuossa nyt ei ole mitään erityistä pelättävää: täydellisen nolautumisen mahdollisuus on läsnä ihan koko ajan. Vaikka tuo onkin aikamoinen latteus, sillä oli ihme kyllä rauhoittava vaikutus.

Väitöstä edeltäväksi päiväksi Miira Tuominen oli ystävällisesti järjestänyt workshopin, jossa muiden muassa vastaväittäjäni Deborah Brown piti esitelmän. Tilaisuuden jälkeen menimme illalliselle. Monenlaisesta keskusteltiin, mutta kiintoisin ohjelmanumero oli Simo Knuuttilan pitkäkö esitelmä erilaisista sattumuksista ja tavoista, joilla väitöstilaisuudet voivat mennä pieleen. Viimeistään tässä vaiheessa ikävien skenaarioiden kelailu saavutti saturaationsa, ja saatoin mennä nukkumaan hyvissä ajoin ja levollisin mielin.

Olin varannut Seminaarinmäeltä niin sanotun Puutarhurin majan pu-keutumistilaksi. Ennen väitöksen alkua kertasimme vastaväittäjän ja kustoksen kanssa tilaisuuden kulkuun liittyvät muodollisuudet. Kustok-sena toimiva Yrjönsuuri oli keksinyt jemmata tohtorinhattulaatikkoon-sa konjakkipullon, mitä vastaväittäjän kanssa pidimme loistojuttuna. Itse tilaisuus oli miellyttävä. Olen tyytyväinen myös siitä, että vastaväit-täjä ei päästänyt minua ihan helpoimmalla. Väitöksen kuluessa en asiaa tietenkään miettinyt, mutta jälkikäteen on mukava ajatella, että tilaisuus ei ollut pelkkä yliopistollinen näytelmä. Muutamaa Descartesin eläinkä-sitykseen liittyvää seikkaa lukuun ottamatta koen onnistuneeni anta-maan kelvollisia vastauksia. Aika kului nopeasti, ja olisin mielelläni kes-kustellut enemmänkin erityisesti Lockesta, jonka käsittely jäi huomattavasti lyhyemmäksi kuin työn muiden osien. Vaikka tiedän että ihmisillä on tapana sanoa monenlaista silkasta kohteliaisuudesta, olen

päättänyt uskoa niitä, jotka sanoivat kysymysten olleen vaikeita ja vastusteni hyviä.

Karonkkaa varten olin varannut Seminaarinmäeltä Blomstedtin salin, joka on samassa Villa Rana -rakennuksessa kuin väitössalina toiminut Paulaharju. Likimain kaikki kutsutut suostuivat paikalle, mikä oli erityisen ilahduttavaa jo siitä syystä että suurin osa vieraista joutui matkustamaan Jyväskylään muualta ja vaivautumaan järjestämään yöpymisensä siellä. Jostain syystä muistan vastapuheet paremmin kuin oman kiitospuheeni. Ymmärtääkseni onnistuin asianmukaisesti kiittämään työn kannalta tärkeitä läsnäolijoita. Karonkka oli kaikkiaan hyvä juhla.

Tätä kirjoittaessani väitöstilaisuudesta on kulunut vasta puoli vuotta, joten on liian aikaista arvioida onko tohtoriksi tuleminen vastannut odotuksia. Sitä paitsi ensin pitäisi miettiä olenko asialle vuosien mittaan sen kummempia odotuksia ladannutkaan. Olen uskoakseni verrattain onnekas pystyessäni jatkamaan tutkimustyötä katkoksetta heti väittelemisen jälkeen. Tällä hetkellä vaikuttaa siltä, että ainakin lähitulevaisuudessa on syytä pysytellä melko lähellä väitöstyön teemaa, sillä aiheesta on vielä kosolti sanomatta.

Jyväskylän yliopisto

Jussi Backman

FT, tutkijatohtori

s. 5.8.1977, väitös 14.11.2009

Vastaväittäjä: professori Walter Brogan

Kustos: professori Matti Sintonen

Kirjan otsikko: *Complicated Presence:*

The Unity of Being in Parmenides and

Heidegger

Tieni fenomenologiaan

Keväällä 1996 olin 18-vuotias tuore helsinkiläislyoppilas. Vasta päättyneen suuren laman perintönä työttömyys oli edelleen korkea mutta uusi teknologia jylläsi. Matkapuhelimet ja internet viitoittivat tietä uuden vuosituhannen yhteiskuntaan ja sinne tänne nousevat uusmediafirmit repivät ikätoveritani koulun penkiltä töihin. Tässä tilanteessa katsoin parhaaksi hakea Helsingin yliopistoon opiskelemaan teoreettista filosofiaa.

Lukioiässä olin harvinaisen puhdasverinen humanisti, ja kahdeksan vuotta humanististen arvojen viljelijänä tunnetussa Suomalaisessa Yhteiskoulussa vahvistivat taipumuksiani. Jo yläasteella sanoin opinto-ohjaajaa ärsyttääkseni aikovani valistusfilosofiksi. Filosofiaa oli vielä tuolloin lukiossa tarjolla vain yksi valinnainen kurssi, mutta yhdessä koulun tarjoaman erinomaisen äidinkielen, historian, uskonnon ja elämäntutkimustiedon opetuksen kanssa syntyi innostava ja keskusteleva sivistyspaketti, joka sai levottomat teinitkin ajoittain innostumaan koulunkäynnistä. Tuomas Akvinolaisen pänttäämisestä sain palkkion reaalikokeessa, jossa uskonnon jokerikysymys koski Jumalan olemassaolotodistuksia. Kun tuli aika ilmoittautua yliopiston pääsykokeisiin, oli vaikein valinta yleisen kirjallisuustieteen ja filosofian välillä; valitsin lopulta jälkimmäisen, koska se edellytti tuolloin huomattavasti vähemmän lukemista.

Filosofian julkinen näkyvyys oli juuri tuolloin Suomessa huipussaan. Akateemikko von Wright, johon edelleen aika ajoin törmäsi Metsätalon käytävillä, oli suomalaisen sivistyksen henkilöitymä ja puhutteli kulttuurikritiikillään laajempaakin yleisöä; punktohtori Esa Saarinen oli 1980-luvun nuoren suomalaisen kulttuurin ikoni; ja Pekka Himasen ennätysvarhaisen väitöksen ja hänen julkiset esiintymisensä olivat lukio-opettajat asettaneet meille esikuvaksi. Ehkä myös 1980-luvun materialismia laman myötä seurannut työelämän kiristyminen ja epävakautuminen ja ideologisen poliittisuuden heikkeneminen ohjasi ihmisten mielenkiintoa aiempaa henkempiin suuntiin. Tämä heijastui hakijamääriin: filosofian valintakokeessa tunnelma oli kireä, kun reilut parisataa läsnäolijaa tiesivät muutaman prosentin tulevan valituiksi. En ollutkaan vielä aivan toipunut hämmästyksestä löytäessäni itseni muutamaa kuukautta myöhemmin Metsätalon toisen kerroksen kokoushuoneesta Filosofian laitoksen tervetuloilaisuudesta.

Fuksivuonna seurasin suurella mielenkiinnolla mm. Pentti Määttäsen tieteenfilosofialuentoja, Markus Lammenrannan johdatusta tietoppiin ja ontologiaan, Ilpo Halosen logiikkakurssia ja tietysti Saarisen filosofian johdatusluentoja, joiden monisatapäisen yleisön joukosta saattoi bongata kulttuurielämän eturivin vaikuttajia. Erityisesti mieleeni on jäänyt vapaamuotoinen tsemppiseminaari, jota Saarinen piti meille filosofian fukseille. Jälkeenpäin ajatellen tällä alkukannustuksella on varmasti ollut merkitystä, sillä vuoden 1996 tusinasta aloittajasta noin kolmannes on joko väitellyt filosofiasta tai väittelee pian. Viehätyksensä oli myös särmikkäällä ainejärjestö Dilemmalla, joka pyrki tinkimättömän haalarittomuuden lisäksi profiloitumaan muusta opiskelijaelämästä virkistävästi erottuvalla ”tylyydellä” ja ”ankaruudella”. Nämä määreet tosin luonnehtivat usein myös filosofian opiskelijoiden keskinäistä vuorovaikutusta.

Ensimmäisen opiskeluvuoden jälkeen oloni oli kuitenkin irrallinen. En ollut vielä aivan löytänyt akateemista polkuani. Palatessani syksyllä 1998 maanpuolustustehtävissä ja erinäisissä hanttihommissa vietetyn välivuoden jälkeen opintojen pariin olin vakaasti päättänyt pyörtää alkuperäisen valintani. Ehdin jo käydä siirtämässä pääaineeni yleiseen kirjallisuustieteeseen ennen kuin satuin Juha Himangan filosofian proseminaariin. Sieltä alkoi tieni fenomenologiaan.

Himanka oli tuolloin nuori, itse väitökseen valmistautuva tutkija. Hän edusti Husserlin fenomenologiaa, tutkimussuuntausta, jota Suomessa olivat aiemmin edustaneet Erik Ahlmanin, Yrjö Reenpään, Sven Krohnin, Lauri Rauhalan ja Sara Heinämaan kaltaiset uranuurtajat. Itselläni oli fenomenologiasta hyvin hatara käsitys, mutta oppikirjasivistyksen pohjalta tiesin sen olleen taustavoimana minua tuolloin kiehto-neelle Sartren eksistentialismille. Proseminaarinsa avauksena Himanka antoi esimerkin fenomenologisesta tutkimustuloksesta: esineestä havaitaan välttämättä aina yksi puoli kerrallaan, ei koskaan kaikkia yhtä aikaa. Tämä verraten yllätyksetön ”tulos” oli kiinnostavimpia asioita, mitä siihen mennessä olin filosofiassa oppinut. Tässä ainakin aloitettiin alusta, ja juuri tämä osoittautuikin Husserlin (ja Himangan) fenomenologian johtoteemaksi: palauttaa filosofialle sen 1800- ja 1900-luvuilla menettämä perustavuus suhteessa moderniin luonnontieteeseen hyödyntäen juuri filosofian kykyä aloittaa todellisuuden tarkasteleminen alusta, koetun ilmeisyyden tasolta, jolla ilmenevä todellisuus alkaa ylipäätään rakentua mielekkääksi.

Filosofisen alusta aloittamisen käänköpuolena tietysti on, että se on vaikeaa (ja kuten minulle myöhemmin kävi yhä selvemmäksi, *täydelleen* alusta aloittaminen on mahdotonta). Tämän vaikeuden Himanka havainnollisti unohtumattomasti vuosina 1999–2000 pitämillään luennoilla, jotka muodostuivat minulle ja monelle opiskelutoverilleni kään-teentekeviksi. Pelkkä näennäisen yksinkertaisten kysymysten – Miksi peili kääntää oikean ja vasemman mutta ei ylä- ja alapuolta? Liikkuuko maa? Oliko aurinkoa ennen ihmistä? – *kysyminen* yliopiston viitekehyyksessä tuntui provokaatiolta ja kirvoitti opiskelijoissa kuumeista pohdintaa ja kiihkeitä kuppilaväittelyitä. Minulta vaati paljon aikaa ja vaivaa käsittää, missä mielessä esikouluiästä päähäni uuden ajan tieteen läpimurtona taottu maan liike voitiin kyseenalaistaa. Millä oikeutuksella ja missä viitekehyyksessä tapa, jolla maa ihmiskunnan yhteisessä kokemuk-sessa lähtökohtaisesti ilmenee, voitaisiin asettaa eri havaintojen keski-näistä matemaattista yhdenmukaisuutta perustavammaksi ”totuudeksi”? Mutta kun lopulta tavoitin tällaisen näkökulman oman suhteellisen mielekkyyden, maa kirjaimellisesti pysähtyi minulle.

Proseminareissa mielenkiintoni kohteeksi nousi aika ja ajallisuus. Bergsonin ja Husserlin aikakäsitystä käsittelevien ensimmäisten töiden

jälkeen tämä teema johdatti minut tarttumaan aiheeseen, joka nousi esille myös Himangan luennoissa: Martin Heideggerin fenomenologiseen tulkintaan länsimaisen aikakäsityksen historiasta. Heideggerin luennot toivat fenomenologian systemaattiseen tarkasteluun mukaan historiallisen ulottuvuuden, jota käsitin aiemmissa filosofian opinnoissa kipeästi kaivanneeni: ilmenevän todellisuuden kokeminenkin osoitettiin historiallisesti rakentuneeksi. Heidegger tosin osoittautui Husserliakin ristiriitaisemmaksi hahmoksi: hänessä henkilöityi lähes kaikki se, mitä Wienin piirin loogiset positivistit olivat vastustaneet niin filosofisesti kuin poliittisestikin, ja analyttisen filosofiperinteen suhtautuminen Heideggeriin oli sen vuoksi edelleen voimakkaan varauksellinen. Myös Heideggerin yhteydet natsismiin aiheuttavat tänäkin päivänä kohua. Onnistuin silti löytämään vahvaa Heidegger-tuntemusta erityisesti estetiikan puolelta, Arto Haapalan, Markku Lehtisen, Miika Luodon ja Sami Santasen kurseista. Välienselvittelyllä antiikin filosofian kanssa oli Heideggerin ajattelussa keskeinen sija, ja kreikan ja latinan taito alkoi osoittautua yhä tarpeellisemmaksi. Erkki Sirosen ja Ulla Hälvä-Nybergin johdolla suoritetut antiikin kielten opinnot nousivat viimeisten opiskeluvuosieni myöhään löydetyksi intohimoksi. Keväällä 2002 valmistui Himangan ohjauksessa laaja pro graduni *Omaisuus ja elämä*, joka muutamaa vuotta myöhemmin julkaistiin kirjana. Maisterin paperit saatuani kirjoittauduin heti jatko-opiskelijaksi, mikä tuohon aikaan oli varsin vaivatonta. Väitöskirjani kannustavana ohjaajana toimi Himanka.

Jatko-opintojen alussa olin kovassa työnosteessa. Heideggerin korpus ja antiikin filosofia veivät mennessään ja tunsin löytäväni molemmista ennenkuulumattomia ulottuvuuksia. Rahoitusonnikin oli myötä: tärkeimmäksi taloudelliseksi mesenaatikseni muodostuneen Emil Aaltosen säätiön tuella pääsin lukuvuodeksi 2002–2003 Etelä-Ranskaan Nizzan yliopistoon, jossa nautin Françoise Dasturin ja Jean-François Mattéin kaltaisten Heidegger-tutkimuksen suurten nimien ohjausta ja suoritin ranskalaisen lisensiaattitason DEA-tutkinnon. Helsinkiin palattuani saatoin sitten oitis aloittaa työt Filosofian laitoksella Himangan johtamassa mannermaisena filosofian tutkimusprojektissa, joka oli niin ikään Aaltosen säätiön rahoittama. Löysin tieni moniin kansainvälisiin kokouksiin ja julkaisujakin alkoi syntyä. Työvimman varjopuolena oli tosin

voimien pirstoutuminen eri suuntiin: huippuvuonna 2004 olin yhtenä toista kuukautta työmatkoilla, pidin 12 akateemista esitelmää ja järjestin kolme kollokviota. Varsinainen väitöskirjatyö venyi.

Tyttäreni synnyttyä tammikuussa 2006 minun täytyi yrittää hellittää työtahtia ja keskittyä väitösprojektin loppuunsaattamiseen. Seurasi parin vuoden intensiivinen tutkimus- ja kirjoitusrupeama, jonka lopputuloksena saatoin joulun 2008 alla kiikuttaa selkää vääränä neljä kappaletta yli 500-sivuista käsikirjoitusta humanistisen tiedekunnan kansliaan esitarkastusta varten. *Complicated Presence: The Unity of Being in Parmenides and Heidegger* pyrkii yhdistämään systemaattisen ja historiallisen lähestymistavan tai pikemminkin ajattelemaan historiallis-systemaattisesti. Systemaattisena polttopisteenä on olemisen ykseyden teema, jota lähestytään kahdessa historiallisessa filosofisessa yhteydessä: n. 500 eaa. toimineen elealaisen Parmenideen oppirunossa, joka kuuluu vanhimpiin osittain säilyneisiin filosofisiin teksteihin, ja Heideggerin korpuksessa, erityisesti hänen myöhäisteksteissään, joissa maalailtaan ajattelun ”toista alkua”. Nämä rinnastamalla työ avaa uudenlaisen näkökulman varhaisen ja nykyhetkisen länsimaisen ykseysfilosofian väliseen suhteeseen.

Työ oli olennaisilta osiltaan valmis, mutta virallinen väitösprosessi jatkui vielä pitkään. Minulla oli ilo ja kunnia saada esitarkastajiksi kaksi työni aihepiirien näkyvää asiantuntijaa, professorit Walter Brogan Villanova Universitystä Philadelphiasta ja Vigdis Songe-Møller Bergenin yliopistosta Norjasta. Heidän oivaltavat ja kannustavat lausuntonsa luettuani saatoin jo huokaista helpotuksesta. Brogan suostui vielä jaloimielisesti vastaväittäjäksikin. Seurasi kuitenkin vielä kuumeinen viimeistely-, korjaus- ja (osittainen) kielentarkastusprosessi. Väittelylupa myönnettiin 1.9.2009, minkä jälkeen minun oli yhtä kuumeiseen tahtiin sovittava väitöspäivä asianosaisten kanssa – kustokseksi tuli prof. Matti Sintonen, tiedekunnan edustajaksi prof. Mika Kajava – ja hoidettava työni painokuntoon ja painoon. Väitöstilaisuus ja karonkka 14.11.2009 muodostivat lopulta pitkän kaaren arvokkaan päätepiteen. Kolmen ja puolen tunnin polveilevan ja syväluotaavan väitöskeskustelun jälkeen olin tyystin uupunut ja kiitospuheeni salilliselle työtovereita, ystäviä ja sukulaisia oli kovin haparoiva, mutta tuli suoraan sydäimestä. Kun vielä väitöstilaisuuden jälkeinen paperisota oli käyty, sain tutkinto-

todistuksen käteeni publiikissa 26.1.2010 – siis 13 kuukautta työn esitarkastukseen jättämisen jälkeen.

Väitöskirjatyö oli pitkä ja monella tapaa raskas prosessi, joka sisälsi lukuisia umpikujia, pettymyksiä, uudelleen aloittamisia, itsensä kyseenalaistamisia, hetkellistä epätoivoakin. Filosofinen tutkimus on toki pääsääntöisesti yksilöllistä ja yksinäistäkin toimintaa – mikä monella tapaa sopikin luonteelleni – mutta en varmasti olisi saanut vietyä omaa työtäni loppuun ilman monella tapaa poikkeuksellisen vahvaa taustayhteisön tukea. Monet toki ihmettelivät työni aihetta, mutta minulla oli koko ajan apunani solidaarinen ja lahjakas vertaistukiverkosto opintopiirien ja samoista kysymyksistä kiinnostuneiden kollegojen ja työhuonetoverien muodossa. Työn loppuvaiheessa minulla oli myös kunnia tavata suomalaisen fenomenologian ”grand old manina” tunnettu emeritusprofessori Lauri Rauhala, jonka rohkaisulla oli minulle tavaton merkitys. Olin ohjaajani ainoa väitöskirjaohjattava, minkä ansiosta hän kykeni tarjoamaan minulle selvästi enemmän aikaa ja resursseja kuin useimmat ohjaajat. Rahoitukseni jatkui katkotta: ensimmäisen projektimme päätyttyä onnistuin saamaan kaksi vuoden apurahaa Suomen Kulttuurirahastolta, ja näidenkin ehdyttyä professori Sara Heinämaa pelasti väitöstyöni loppumetrit ottamalla minut mukaan uuteen projektiinsa, jonka rahoittajana toimi jälleen kerran Emil Aaltonen. Tämän saman hankkeen puitteissa – joka nyt nauttii myös Suomen Akatemian rahoitusta – aloittelen nyt jatkotutkimusta tutkijatohtorin ominaisuudessa, aikomukseni hahmottaa ja kriittisesti arvioida Heideggerin avaaman ”postmodernin” nykyfilosofisen diskurssin keskeisiä piirteitä.

Väitöstutkimukseni oli epäilemättä monessa suhteessa liiankin kunnianhimoinen suhteessa siihen, mitä väitöskirjan nykyään odotetaan ja toivotaan olevan; esimerkiksi tiedekunnan suosittama 250 sivun enimmäismäärä ylittyi reippaasti. Toisaalta uskon vahvasti, että tohtoriopiskelijana vietetyt vuodet täyttivät pitkän tähtäimen tehtävänsä erinomaisesti. Sain vankan sivistyksellisen pohjan ja kattavan yleisnäkemyksen länsimaisen filosofian historian pääkehityslinjoista antiikista kaikkein viimeaikaisimpaan ajatteluun. Vaikka nykyfilosofian osalta keskityinkin ns. mannermaiseen eli fenomenologis-hermeneuttiseen perinteeseen, ei analyttinenkään suuntaus jäänyt minulle pohjakoulutukseni ja tutkimusympäristöni perinteiden ansiosta aivan vieraaksi. Perinteiden väli-

maastossa toimimiseen liittyi myös hedelmällinen jännite: tarve yrittää selvittää ja perustella työtäni myös sen oman välittömän viitekehyksen ulkopuolella sai minut välttämään jargonia ja lisäsi uskoakseni työn selkeyttä ja jäsentyneisyyttä. Väitöskirjan pitkä valmistelu kartutti niin tutkimus- kuin opetuskokemustanikin, ja osallistumiset kansainvälisiin ja kotimaisiin konferensseihin sekä kokemus projektien hallinnollisista töistä perhehtivät minut hyvin akateemisen maailman yleisiin käytäntöihin, toimintaperiaatteisiin ja rakenteisiin.

Massiivisen väitöskirjatyön ehkä tärkein saldo oli kuitenkin korvaamaton – ja mahdollisesti myöhemmin toistumaton – tilaisuus syventyä rajattuun aiheeseen erittäin perinpohjaisesti, hankkia siitä kattava asiantuntemus ja, erityisesti ja ennen muuta, ajatella kyseisiä asioita oma-kohtaisesti ja itsenäisesti, lähestyä niitä monilta eri suunnilta ja havainnollistaa ne itselleni fenomenologisesti. Moni seikka toki puhuu väitöskirjatöiden keventämisen ja nopeuttamisen puolesta, mutta yllämainituista syistä en silti pidä tätä trendiä yksiselitteisen ongelmattomana tai riskittömänä. Liiallinen tehostaminen voi myös johtaa monien tärkeiden kokemusten karsiutumiseen. Varsinkin fenomenologiaan johtava tie on väistämättä pitkä ja kivinen, ja Heideggerin seurassa kuljettuna se tekee vielä monta mutkaa filosofian historian kautta. Eräiden Nietzschen ajattelua käsittelevien luentojensa alussa Heidegger toteaa opiskelijoilleen, että heidän olisi viisainta aloittaa perehtymällä 10–15 vuoden ajan Aristoteleen filosofiaan, ja vaikka en itse ole onnistunut täysin noudattamaan tätä neuvoa, en tänäkään päivänä osaa pitää sitä huonona.

Helsingin yliopisto

Vasemmalta oikealle vastaväittäjä, kustos, väittelijä

Mikko Tolonen

FT, tutkijatohtori
s. 5.8.1976, väitös 5.1.2010

Vastaväittäjä: Dr. John Robertson
Kustos: professori Markku Peltonen
Kirjan otsikko: Self-love and Self-liking in the Moral
and Political Philosophy of Bernard Mandeville and David Hume

Hoo yip hoo yip hoo

Tie filosofian tohtoriksi on muutakin kuin elämäntapa tai kutsumuksellinen valinta. On tarpeen puhua myös urasta ja ammatista. Oma taustani on espoolainen, sellainen mistä joskus on noussut akateemista osaamista ja useimmiten ei. Varhaismodernin ajan filosofian tutkijaseminaarin klopit oletetusti joskus kiusoittelevat tästä. Samalla säilyy tasapaino, kun toiset kaverit jaksavat ihmetellä miksi en koskaan päässyt filosofias-tarti. Näitä lapsuudenystäviä on hakeutunut pankkialalle, sahatteollisuuteen, lääketieteeseen sekä kansainvälisten yritysten leipiin. Veljeni Otto tosin soittaa ammatikseen klassista kitaraa, mikä ei ehkä ole tyypillisin espoolainen valinta. Mitään varsinaista selittävää tekijää, joka vää-

jäämättä ohjaisi kulttuurin piiriin, ei kuitenkaan perhetaustastani löydy, paitsi ehkä äidin opettajavetoinen suku tai isältä peritty savolainen taipumus tehdä asioita toisin kuin muut.

Peruskoulu ja lukio eivät tarjonneet oppimisympäristönä kovinkaan paljoa. Omaksumani ajatus, että koulussa tulee pärjätä läksyjä lukematta, kertoo erityisesti 1980- ja 1990-lukujen perusopetuksen kyvyttömyydestä valmistaa nuoria humanistiselle alalle. Pitkää matematiikkaa ja fysiikkaa arvostettiin Pohjois-Tapiolassa. Voisi melkein väittää, että lukiossamme valmistauduttiin insinööriopintoihin ja muu oli tätä tukevaa tai ylimääräistä aktiviteettia. Jälkiviisaana on helppo todeta, että toisenlaisen ympäristön valitseminen olisi tuohon aikaan antanut paremmat valmiudet tielle filosofian tohtoriksi. Lukioaika oli huoletonta ja hauskaa, mutta turhamaisuuteni takia myös eksistentiaaliseksi viisaudeksi puettua harhaa.

Luin Helsingin yliopistossa pääaineena yleistä historiaa vuodesta 1997 lähtien. Suhteeni yliopistoon oli alkujaan etäinen. Pääsykokeiden kautta hyväksytyksi tuleminen tuntui vapauttavalta, mutta tunne katosi pian. Historian laitos näyttäytyi keinotekoisena ja tekopyhänä muinaisjäänteenä. Opiskelijariennot soveltuivat integroimaan maalta kaupunkiin muuttaneita nuoria. Kaikki puheet kultaisista ravintola Pam Pamin ajoista aiheuttivat lähinnä närkästystä. Mikä historian oppiaineessa oli hyvää, ja on vieläkin, on tutkimuskeskeisyys. Tämä näkyi mm. siinä, että jo proseminaarityöt otettiin tosissaan. Innostuin tarkkailemaan suomalaisia kaukomaille suuntautuneita 1900-luvun alun utopiahankkeita. Sisäistin nopeasti, että nimenomaan tutkimus ja sen tekeminen on se minun juttuni. Oma mielenkiinto filosofiaa kohtaan kasvoi vuosi vuodelta. Vastahakoisesti luennoille saapuvalla opiskelijalle sivuaineopintojen Gabriel Sandun logiikan jatkokurssi jäi poikkeuksellisen innostavana mieleen – siellä oli mielekästä istua. Hieman aikaisemmin myös tuleva vaimoni Laura oli muuttanut pitkän kaukosuhteen jälkeen Argentiinasta Suomeen ja saanut opiskelupaikan yliopistolta. Osallistuin Markku Peltosen seminaariin ja koin, että pystyisin lähestymään kiinnostuksen kohteitani, yksilöä ja yhteiskuntaa, aatehistorian kautta.

Pitkitetyn nuoruuden eläminen loppui viimeistään, kun anopin lentokone laskeutui ja oli aika päättää mikä nimi esikoiselle annetaan. Se luovuuden määrä, mikä minulle oli sattunut kasaantumaan, alkoi samal-

la kulkeutua kohti tiettyä uomaa. David Humen ajattelusta ja sosiaalisuuden teoreettisesta ongelmasta muodostui intohimoni. Tein graduni Humen kohteliaisuuskäsitteistä Peltosen kaksintaistelututkimuksen vanavedessä vuonna 2002. Opettajan vaikutus argumentin painotuksessa oli ilmeinen. Tunsin silti vahvasti, että minulla on tekemiseen myös itsenäinen ote. Törmäsin pian elämän realiteetteihin. Senttiäkään rahoitusta jatkotutkimuksia varten ei järjestynyt ensimmäisenä talvena valmistuttuani maisteriksi. Valinta ei näin jälkikäteen tunnu rationaaliselta, mutta työelämään hakeutumisen sijaan ryhdyin silti väitöskirjan valmisteluun. Luottamusta riitti omiin kykyihin ja siihen, että perheen köyhyys olisi vain hetkittäistä. Poikamme Maximon kasvaessa myös edellytykset elää normaalia elämää ovat kehittyneet asteittain. Tässä auttoi aluksi suuresti, että saimme asua ystäväni Riku Mattilan äidin muuten tyhjänä olevassa asunnossa pelkkää yhtiövastiketta maksaen. Perheen talous on sittemmin parantuneen rahoitustilanteen ja Lauran ahkeruuden takia kohentunut, mutta muistona tulee säilymään, että ilman rahoitusta tutkijapolulle lähteminen ei ollut filosofinen kokemus. Toisaalta, tutkijan on syytä kyetä suhtautumaan maailman menoon myös stoalaisittain.

Gradun jälkeen ensimmäinen jatko-opintoihin suuntaava tutkimussuunnitelmani piti sisällään kohteliaisuuskeskustelun kartoittamisen 1700-luvun Euroopassa. Kyseinen suunnitelma oli hyvin cambridgelaisessa mielessä aatehistoriallinen, toisesta näkökulmasta katsottuna jossain määrin peräti ei-filosofinen. Kari Saastamoinen kysyikin opponoidessaan tuolloin minua: mitä muuta ajattelit tehdä kuin käydä 1700-luvun kirjallisuutta läpi sapluunan kanssa? Ensi alkuun Saastamoisen kommentti tuntui tyylyltä kaikkea sitä kohtaan mitä ajattelin edustavani. En ymmärtänyt silloin, mutta näen melko selvästi nyt, että Kari, ymmärtäen myös kontekstilähtöisen aatehistorian arvon, kykeni arvioimaan väitöskirjaa älyllisenä prosessina ottaen huomioon siihen kuuluvat muutokset.

Hieman sattumalta sain syksyllä 2003 ensimmäisen tutkimusapurahani vuoden pätkänä Helsingin yliopiston tutkijakouluverkostosta ”Merkitys, kieli ja kulttuurien muutos”. Edeltävänä kesänä olin jo päässyt rahoituksen makuun toimiessani Saastamoisen tutkimusapulaisena lähinnä omaan työhöni Karin ystävällisestä kehotuksesta keskittyen.

Näiden reittien kautta tutustuin paremmin myös muihin Helsingin yliopiston tutkijoihin ja ryhdyin käymään seminaareissa, joissa paperit käsittelevät laaja-alaisesti filosofian historiaa. Erityisesti Adam Smith – lukupiiri, tasa-arvoisista lähtökohdista varttuneempien tutkijoiden kanssa, oli tietynlainen sykäys itselleni kohti vielä filosofisempaa otetta.

Näiden kahden omalla tavallaan arvokkaan mutta kuitenkin erilaisen lähestymistavan risteymä muodostui omaksi varsinaiseksi työskentelymetodikseni liittyen väitöskirjaan. Tiukka asenne, historiallinen ote, työ ja sen tekeminen nousivat minulla Peltosen esimerkin kautta vahvasti jo graduvaiheessa pintaan. Kun Markku joskus muistutti, että aamuisin voi herätä hyvinkin aikaisin lukemaan, otin neuvosta vaarin. Väitöskirjatyön alkuaikoina vietin runsaasti aikaa käyden myös mekaanisesti läpi erilaista lähdemateriaalia. Kaikesta läpikäydyistä vain murto-osa päätyi lopulta väitöskirjaani. Tähän vaikuttivat monenlaiset seikat: erityisesti erilaisten lähdeaineistoihin liittyvien elektronisten datapankkien uudet mahdollisuudet ja tästä seuraavat mahdolliset muutokset tutkimuskentässä saivat minut epäilemään perinteisen kontekstilähtöisen lapiotyön arvoa tulevaisuudessa. Protestanttisen työnteon nautintoa tämä ei silti minulta vienyt. Keksittyäni kirjahistorian avaran maailman 2005–2006 Cambridgessa viettämäni lukuvuoden aikana, tämä lähteistä kumpuava hekuma saavutti jonkinlaisen huipentumansa. Cambridgen yliopiston kirjaston aulan seinällä on maalaus, jossa mies kantaa sylissään kirjoja. Illalla kirjastosta viimeisten joukossa poistuessa itsensä peilaaminen tuon maalauksen kautta tuotti ajoittain melkein pä mystisiä kokemuksia. Habituaatioon kasvatusmenetelmänä luottaen en toki näitä kuvitelmia itseltäni kieltänyt.

Tutkimussuunnitelmani painotus muuttui vuoden 2003 jälkeen. Kohteliaisuustematiikan sijaan fokus oli yhä selvemmin David Humeen käsityksissä yhteiskunnasta osana hänen filosofista järjestelmäänsä. Huomasin myös pian, että aikaisempi tutkimus koskien Bernard Mandevillea oli hyvin pinnallista ja että erityisesti Hume-tutkimuksessa Mandevillen vaikutusta nuoren Humeen ajatteluun oli melkein pä järjenvastaisesti vähätelty. Koko kuvion uudelleentulkitseminen Mandevillen myöhäisempien teosten valossa tuntui tuoreelta ja merkittävältä – ja ennen kaikkea omalta.

Yksi keskeinen käytännön asioihin liittyvä Peltoselta periytyvä ratkaisu oli työn kirjoittaminen alusta asti englannin kielellä. Sain myös melko varhaisessa vaiheessa väitöskirjatyötä hyväksytyä paperin kansainväliseen Hume-kokoukseen, ja se myös julkaistiin myöhemmin *Hume Studies* -lehdessä. Tämä laajassa mittakaavassa mitätön suoritus oli nuorelle tutkijanidentiteettiä rakentavalle kaverille kuitenkin keskeinen itseluottamusta lisäävä kokemus. Lisäksi lukuvuosi Cambridgen yliopistossa opetti, että rajoja on pakko ylittää tullakseen toimeen. Toinen tärkeä väitöskirjaan liittyvä pragmaattinen päätös oli, etten uskaltautuisi sille sivuprojektien polulle mitä monet jatko-opiskelijat tarpoivat, enkä opettaisi jatko-opintojen aikana elannon ansaitsemisen vuoksi varsinaisen tutkimustyön kustannuksella. Tarkoitus oli tehdä väitöskirja kohtuullisessa ajassa, jonka tiesin itseltäni vaativan päätoimista työskentelyä. Lisäksi parina iltana viikossa täytyi ehtiä valmentamaan nappulajalkapalloilijoita ja kotonakin sopi viihtyä. Vakavammin otettavaa opetustyötä ehtisi tekemään myöhemmin, jos siihen avautuu mahdollisuus ja oma perspektiivi on riittävän laaja.

Tutkimusympäristöni rakentumisessa Simo Knuutilan kädenjälki näkyi Cambridgesta palattuani. Nykyinen Filosofisen psykologian, moraalien ja politiikan tutkimuksen huippuyksikkö, jonka puitteissa väitöskirjani viimeistelin, on valottanut ratkaisevasti omaa tietäni. Samassa yksikössä olen voinut jatkaa tutkijatohtorina myös väitöksen jälkeen. Oletukseni on, että uusien laitostuvioiden kautta myös historian ja filosofian yhteiset intressit hiljalleen syventyvät Helsingin yliopistossa myös rakenteellisella tasolla. Konkreettisesti omalla kohdallani tämä uusi suuntautuminen näkyy siinä, että väitöskirjani ehkä vahvin osa liittyy nimenomaan moraalipsykologiaan.

Väitöskirja ja väittelemineen ovat prosessi, johon kuten kaikkeen elämässä kuuluu alku, keskiosa ja loppu. Kokemukseni mukaan näistä alku ja loppu ovat ne kriittisimmät sen kannalta, että kandidaatista tulee filosofian tohtori. Varsinainen tutkimusprosessi, tie tohtoriksi, kulki omalla kohdallani yhä filosofisempaan suuntaan kiven lähdettyä vierimään. Kun väitöskirjan yleinen argumentti kirkastui, ryhdyin tekstin kirjoittamiseen hyvin kokonaisvaltaisella otteella, joka ei välttämättä ole aina läheisille kovin mieluista. Lisäksi työskentelyyni liittyi myös mielialojen heilahtelu laidasta laitaan. Nyt kun perheeseen on syntynyt myös

pieni Emily, seuraavan laajemman työn kirjoittamista varten on sisäistettävä hieman seesteisempi metodi. Väitöskirjan kohdalla, kun suunta oli selvä, tutkimuksen syventäminen eteni hyvää vauhtia. Innostuksissa tuli tehtyä myös mutkia ja kirjoitettua tekstiä, jonka käyttöarvo suhteessa väitöskirjaan ei ollut niin hedelmällinen kuin ensin kuvittelin. Luku- ja uudelleenkirjoittaminen ja lopulta kynän kädestä päästäminen olivat hankala prosessi, joka vei pitempään kuin mitä oletin. Mutta lopullisen rakenteen selvittyä myös tekstimassan kriittinen arviointi, työn hajottaminen osiin ja jälleenrakentaminen etenivät kohtuullisesti. Pyrkimykseni oli väitöskirjavaiheessa sisällyttää työhön ne asiat, jotka halusin sanoa, ja jättää tulevaisuuteen päätökset siitä mitä on karsittava pois kun tekstistä hiotaan kustantajalle tarjottavaa suppeampaa käsikirjoitusta.

Väittelin filosofian tohtoriksi 5. tammikuuta 2010. Vastaväittäjäni oli John Robertson Oxfordin yliopistosta. Itse tilaisuudesta päällimmäiseksi on jäänyt mieleen, että väittelypäivän jännitys täytti minut täsmälleen klo 11.45 istuessani Helsingin yliopiston lehtisälissä yhdessä vastaväittäjän ja kustoksena toimineen Peltosen kanssa. Tästä hetkestä puoli tuntia aikaisemmin olin läikyttänyt kahvia frakkipaidalleni. Oletukseni oli, etten tulisi selviämään varsinaisesta tilaisuudesta hengissä. Väitös sujui kuitenkin hyvin. Liiallisen jännityksen kadottua suorastaan innostuin nimenomaan väittelemään. Hieman minua tosin läpi tilaisuuden hermostutti, olinko sittenkin tehnyt virheen paljastaessani parantumattoman naiiviuteni kietoessani lektion Werner Herzogin elokuvaan *Grizzly Man*. Riski osoittautui kuitenkin ottamisen arvoiseksi, koska saimme päättää karonkan kuuntelemalla kyseisen elokuvan ääniraidalta Don Edwardsin tulkintaa siitä miltä kuulostaa kun kojootit laulavat. Tuo kojoottien kutsuhuuto on luonteva fanfaari tämän päivän filosofian tohtorille.

Helsingin yliopisto

Mika Perälä

FT, tutkijatohtori
s. 12.2.1976, väitös 22.1.2010

Vastaväittäjä: professori
Christof Rapp
Kustos: professori Matti Sintonen

Kirjan otsikko: Aristotle on the
Perception of Perception: Seeing,
Remembering, and Sleeping

Näkyjä, muistoja ja unia opinnoista Helsingissä ja Oxfordissa

Puolustin väitöskirjaani Helsingin yliopistossa aivan hiljattain. Väitteilyyn ja väitöskirjan kirjoittamiseen liittyvät asiat ovatkin varsin tuoreessa muistissa eikä monien vanhempienkaan asioiden mieleen palauttaminen vaadi erityisiä ponnistuksia. Aristoteleen teoriaa soveltaakseni minulla on useita lähtökohtia, joista voin edetä päätellen eri suuntiin (*De Memoria* 1, 452a). Aloitan tässä niistä asioista, joihin päätin karonkkapuheeni, eli siitä, kuinka ylipäänsä päädyin opiskelemaan filosofiaa.

Edesmennyt ystäväni Lauri Vaarama oli tullut lainanneeksi joskus keväällä 1994 Haapamäen lukiomme kirjastosta Gunnar Aspelinin *Ajatuksen tiet* ja suositteli sitä minulle. Vaikka muistiini ei ole jäänyt mitään yksittäistä ajatusta tuosta kirjasta, uskon sen olleen yksi niistä tekijöistä, jotka saivat minut harkitsemaan filosofian opintoja yliopistossa.

Ylioppilaskirjoitusten jälkeen keväällä 1995 vietin useamman viikon lukien pääsykoekirjoja: Helsinkiin Esa Saarisen *Länsimaisen filosofian historiaa* ja G. H. von Wrightin *Tiedettä ja ihmisjärkeä*, Tampereelle Leila Haaparannan ja Ilkka Niiniluodon kirjasta *Johdatus tieteelliseen ajatteluun* sekä Jussi Kotkavirran ja Seppo Nyysösen oppikirjaa *Ajatus: johdatus filosofiaan*. En ollut opiskellut lukiossa lainkaan filosofiaa ja koin luku-urakan paitsi hyvin inspiroivaksi, myös vaikeaksi. Jouduin odottamaan tuloksia pääsykokeista heinäkuulle saakka, jolloin olin jo

aloittanut varusmiespalveluksen Haminan ilmatorjuntarykmentissä. Muistan, että soitin määräpäivänä pääsykoetuloksia patterin yleisöpuhelimesta. Niissä oloissa oli erityisen mieltä ylentävää saada kuulla sisään-pääsystä ja vieläpä molempiin yliopistoihin. En epäröinyt valita Helsingin Filosofian laitosta, sillä mielessäni siihen liittyi jotain erityislaatuista ja kiehtovaa. G. H. von Wright työskenteli yhä säännöllisesti laitoksella. Myös Ilkka Niiniluoto ja Esa Saarinen pitivät huolta siitä, että laitoksella oli hyvä maine suuren yleisön silmissä.

Suoritin suuren osan teoreettisen filosofian perusopinnoista kirjatenteillä Haminasta käsin. Otin tiedekuntatenttipäiviksi henkilökohtaista lomaa ja matkustin bussilla kaupunkiin. Näin osallistuin jo alkusyksystä uusille opiskelijoille tarkoitettuun tiedotustilaisuuteen, jossa Ilkka Niiniluoto, S. Albert Kivinen ja Terhi Kiiskinen esittelivät oppiainetta. Erityisesti Terhi Kiiskisen puhe kielten opiskelun merkityksestä on painunut mieleeni. Hänen innoituksestaan aloitin latinan kielen opiskelut heti armeijasta päästyäni Kesäyliopiston kursseilla ja jatkoin syksyllä opintojani Klassillisen filologian laitoksella. Minulla ei ollut aavistustakaan siitä, kuinka tärkeä tämä ratkaisu oli myöhemmän työni kannalta.

Teoreettisen filosofian ohella opiskelin ensimmäisenä varsinaisena opintovuoteni hyvin arvosanoin myös matematiikkaa, mutta totesin pian, etteivät matemaattiset ongelmat ja todistukset herättäneet minua oikeasti ajattelemaan. Kaipasin jotakin muuta. Jopa filosofian suhteen olin ajoittain epävarma. Kun sairastuin toisen opintovuoteni joululoman jälkeen myyräkuumeeseen ja vietin vajaan viikon ajan Kirurgisen sairaalan vuodeosastolla katsellen ikkunasta Tähtitorninmäen laboratoriota ja kuunnellen kiertävien lääkäreiden neuvotteluja, sain ajatuksen ryhtyä lääkäriksi. Luovuin kuitenkin ajatuksesta ja antauduin yhä syvemmin klassillisen filologian opintoihin.

En käynyt aktiivisesti opiskelijahipoissa, mutta ainakin jotkut juhlat ovat jääneet mieleeni. Muistan kuulleen eräissä Dilemman pikkujouluissa Simo Knuuttilan esitelmän reliikeistä keskiajalla. Osallistuin myös Vanhalla järjestettyihin Dilemman 30-vuotisjuhliin 1998, jolloin kuulin ensi kertaa M. A. Nummisen klassikon *Wovon man nicht sprechen kann* liveinä. Opintopiireissä olin sitä vastoin aktiivisempi. Kävin Tuomas M. S. Lehtosen järjestämissä opintopiireissä Erich Auerbachin *Mimesiksestä*, Amos Funkensteinin teoksesta *Theology and the Scientific Im-*

gination sekä *Raamatusta*. Muistan myös itse kutsuneeni kokoon itseä koskevaa tietoa käsittelevän opintopiirin, johon osallistuivat säännöllisesti ainakin Anna-Mari Rusanen ja Pekka Yläne. Luimme eritoten Quassim Cassamin toimittamaa kokoelmaa *Self-Knowledge*, ja Pekka kirjoitti aihepiiristä sittemmin gradunsakin.

Kirjoitin proseminaarityöni Donald Davidsonin merkitysteoriasta. Se oli Markus Lammenrannan mukaan liian pitkä, mutta luin tästä aiheesta todella paljon Davidsonin tuotantoa, ja sain hyvän yleiskäsityksen hänen filosofiastaan. Kandidaatintyöni laadin jo stoalaisesta oikeiosis-käsitteestä, josta tuli sittemmin myös graduni aihe. Ilkka Niiniluoto totesi, että kandidaatintyö osoittaa tutkijanotetta, mikäli oli tietysti mieluisaa kuulla. Tässä vaiheessa minun oli kuitenkin vaikea saada laitoksella ohjausta opinnäytteisiini, jotka olivat alkaneet kääntyä antiikin filosofiaan. Muistan käyneeni Juha Sihvolan vastaanotolla Renvall-instituutissa. Hän piti kandidaatintyötäni hyvänä, mutta ei kiireidensä takia ehtinyt auttaa sen pidemmälle. Kun toisaalta tapasin siihen aikaan Porthaniassa sijaitsevassa Antiquitas-kirjastossa lähes päivittäin Petri Mäkeläistä, joka teki omaa väitöskirjaansa Senecasta Klassillisen filologian laitokselle, päädyin eräänlaisena protestina vaihtamaan laitosta. Tuolloin päätin myös Mika Kajavan suosituksesta aloittaa kreikan opinnot, joita ehdin suorittaa maisterintutkintoon tarvittavien perusopintojen verran. Viimeisenä opiskeluvuonna suoritin vielä opettajan pedagogiset opinnot (auskultoin filosofiasta ja latinasta) ja viimeistelin graduni, josta Anneli Luhtala ja Terhi Kiiskinen laativat myönteisen lausunnon. Valmistuin maisteriksi pääaineenani latinan kieli ja Rooman kirjallisuus publiikissa 3.6.2002.

Olin mielessäni päättänyt suuntautua tutkijanuralle jo hyvän tovin ennen valmistumistani. Suunnitelmieni esteenä oli kuitenkin vielä itse tutkimusaihe ja rahoitus.

Sain useilta tahoilta neuvon, että minun olisi syytä hakeutua Simo Knuutilan vastaanotolle. Minun ei ollut vaikea noudattaa tätä neuvoa, sillä olin kuunnellut Mariankadulla Knuutilan luentosarjan tunteista ja ihailin vilpittömästi hänen ainutlaatuisista asiantuntemustaan ja kuivakkaa huumoriaan. Onnistuin sopimaan hänen kanssaan tapaamisen vain muutamaa päivää ennen publiikkiani. Aleksanterinkatu 7:n kuudennen kerroksen työhuoneessaan Knuutila arveli, ettei graduaiheestani kannan-

ta tehdä väitöskirjaa. Hän perusteli, että rahoituksen kannalta työn olisi hyvä liittyä johonkin olemassa olevaan projektiin. Lopuksi hän kysyi, kiinnostaisiko minua tehdä väitöskirjaa kipukäsityksistä antiikin filosofiaassa, aihe kun liittyisi hänen johtamansa *Mielen historian* tutkimusyksikön intresseihin. Olin hiukan hämmentynyt tästä ehdotuksesta, mutta vastasin myöntävästi. Niinpä tehtäväkseni jäi laatia tutkimussuunnitelma ja hakea apurahaa säätiöistä.

Sain Helsingin yliopiston tiedesäätiöstä nuoren tutkijan apurahan keväällä 2004. Tällä välillä olin opettanut päätoimisena tuntiopettajana filosofiaa, latinaa ja uskontoa Kemin lyseon lukiossa ja Kemin aikuislukiossa. Koko tuon ajan oli kuitenkin selvää, että palaisimme pian takaisin Helsinkiin, sillä vaimoni oli saanut paikan Kirjallisuudentutkimuksen valtakunnallisessa tutkijakoulussa vuoden 2003 alusta lukien. Palasimme Helsinkiin kesällä 2004. Sain työpisteen Filosofian laitokselta Siltavuorenpenkereeltä. Oli suureksi eduksi, että sain työhuonetoverikseni Tuomo Ahon.

Olin ensimmäisinä jatko-opintovuosinani epävarma aiheajauksestani. Olin saanut apurahan kipukäsityksiä koskevaan väitöskirjaan, mutta tulin pian huomaamaan, että kipua on vaikea käsitellä erillään ruumiillisista tuntemuksista ylipäänsä. Sitten minua alkoivat kiinnostaa myös itseä koskevat havainnot, mielikuvat ja unet. Tutkimuspäiväkirjoistani vuosilta 2005–2007 käy ilmi, että luin aika laajalti aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja tein muistiinpanoja. En lukenut pelkästään Platonia ja Aristotelesta, vaan myös heidän kommentaattoreitaan, hellenististä filosofiaa, Plotinosta ja Augustinusta. Tämä kiinnostus poiki myös erilaisia yhteistyösuhteita. Pauliina Remeksellä oli tuolloin työpiste F-siivessä Tuomon ja minun huonettani vastapäätä. Pauliina pyysi minua järjestämään yhdessä hänen kanssaan *The International Society for Neoplatonic Studies* -yhdistyksen vuosikokouksen Helsingissä juhannusta edeltävällä viikolla 2007.

Osallistuin koko ajan *Mielen historian* tutkimusyksikön kuukausittaisiin seminaareihin ja muihin yhteishankkeisiin, kuten mielen historiaa käsittelevän lähdekokoelman työryhmätyöskentelyyn ja kirjoitustyöhön. Tutkimusyksikkö isännöi usein ulkomaisia vieraita, joista eräs osoittautui väitöskirjatyöni lopullisen rajauksen kannalta ratkaisevaksi. Tutkimusyksikön kansainvälisiin neuvonantajiiin kuului professori Da-

vid Charles Oxfordista. Hänen vieraillessaan keväällä 2006 Helsingissä Simo Knuuttilla esitteli minut hänelle, ja tiedustelin häneltä mahdollisuutta käydä vierailulla lukuvuonna 2007–2008 Oxfordissa. Hän suostui, ja niin ryhdyin hakemaan rahoitusta vierailua varten.

Olin pettynyt, kun en saanut lokakuun 2006 haussa Suomen Akatemian vierailuapurahaa. Tiedustellessani syytä tiedeasiantuntija totesi, etteivät hakemuksessani esittämät perusteet ole riittäviä. Työn kun voisi tehdä kotimaassakin. Aivan niin. Onnekseni Emil Aaltosen säätiö, Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö ja Oskar Öflund stiftelse arvioivat tilanteen toisin (mihin arvelen Simo Knuuttilan suosituskirjeiden vaikuttaneen ratkaisevasti). Niinpä matkustin perheeni kanssa Oxfordiin lokakuun alussa 2007. Poikani Eero oli silloin kaksivuotias, ja häntä hoitamaan olimme pestanneet kotiimme suomenkielisen au pairin.

Nautin olostani Oxfordissa. Kaupunki on Helsinkiin verrattuna pieni, matalasti rakennettu ja puistomainen. Vanhat colleget ovat niin upeita kuin olin näkemistäni kuvista todennut. Pyöräilin aamuisin vaimoni kanssa Marstonista halki hevoslaidunten ja tulvaniittyjen Bodleian Libraryyn, jossa työskentelimme kumpikin väitöskirjaamme kirjoittaen. Ympäristö oli ihanteellinen intensiiviseen tutkimustyöhön. Viereisissä pulpeteissa työskenteli esseitä kirjoittavia perustutkinto-opiskelijoita ja siellä täällä opettajia, jotka lukivat tai kirjoittivat korjauksia ja kommentteja käsikirjoituksiin.

Tapasin noin kerran viikossa henkilökohtaisesti David Charlesia Oriellissa ja osallistuin hänen luentokurssilleen *Nikomakhoksen etiikasta*, jonka hän pitää vuosittain syksyllä Michaelmas-periodin aikana. Charles oli vaativa ohjaaja. Ajattelin etukäteen, että ehtisin käydä hänen kanssaan puolessa vuodessa läpi koko käsikirjoitukseni pääpiirteissään, mutta toisin kävi. Ehdimme käydä osittain kolme varsin lyhyttä lukua, joista tuli lopulta väitökseni kolme ensimmäistä päälukua. Työni rajautui näin Aristoteleeseen. Tämä johtui suurelta osin Charlesin työtavasta, jota hän edellytti myös minulta. Hän on tarkka tekstinlukija ja tiukan analyttinen filosofi. Mikään yksityiskohta ei saanut jäädä epäselväksi. Niinpä palasimme toistuvasti tulkitsemiini alkuteksteihin kreikaksi ja mietimme vaihtoehtoisia tulkintoja.

Oxfordissa tapahtui tietysti koko ajan kaikenlaista muutakin. Osallistuin Michaelmas-periodin aikana Paolo Crivellin *Theaitetos*

-luentoon New Collegessa. Hilary-periodilla kuuntelin puolestaan Christof Rappin (Humboldt-Universität zu Berlin) pitämät Nellie Wallace -kutsuluennot Aristoteleen retoriikasta. Näistä henkilöistä tuli sittemmin työni esitarkastajat ja Rappista vastaväittäjä. Maininnan ansaitsee myös David Charlesin ja Terry Irwinin johtama Workshop in Ancient Philosophy, joka tarjosi tilaisuuden tavata aktiivisimmat alan tutkijat ja jatko-opiskelijat. Loin erityisen suhteen Michail Peramatziisiin, Thomas Johanseniin ja Richard Sorabjiin, jotka lukivat ja kommentoivat kriittisesti osia työstäni. Sorabji oli jopa niin ystävällinen, että kutsui minut kotiinsa. Teekupin ja skonssi-pullan ääressä pitkäperjantaina 2008 hän tarkasteli tulkintaani Aristoteleen muistista ja totesi, ettei pidä sitä oikein edes mahdollisena. Tämä oli jossain määrin odotettavaa, sillä hän oli laatinut oman väitöskirjansa juuri Aristoteleen *De memoria* -teoksesta, josta tuli Duckworthin 1972 julkaisemana alansa perusteos.

Palattuamme takaisin Helsinkiin tentin loput kreikan kielen syventävät opinnot Mika Kajavalle ja kirjoitin syksyn aikana väitöskirjani viimeisen pääluvun unista. Keväällä 2009 minua pyydettiin luennoimaan filosofian aineopintoihin kuuluva kurssi antiikin ja keskiajan filosofiasta. Sen ohella kirjoitin työni johdantoluvun ja johtopäätökset. Jätin työni esitarkastukseen toukokuussa 2009. Olin tyytyväinen, että laitoksemme johtaja päätyi esittämään Crivelliä ja Rappia esitarkastajiksi. Olin vakuuttunut, että voisin tuskin saada tarkempia ja taitavampia asiantuntijoita työtäni arvioimaan.

Kun lausunnot vihdoin saapuivat lokakuun alussa, olin helpottunut. Kumpikin lausunnonantaja piti työtäni erittäin hyvänä. Olin ollut itse paljon kriittisempi, vieläpä niin, että olin vielä kertaalleen kirjoittanut Platonin *Kharmides*-dialogia koskevan ensimmäisen pääluvun uudelleen. Sovin vastaväittäjäni kanssa väitöksen tammikuun 22. päiväksi 2010.

Vastaväittäjäni professori Christof Rapp oli esitarkastuksen aikana siirtynyt Berliinistä Müncheniin (Ludwig-Maximilians-Universität). Tapasin hänet puoli tuntia ennen väitöksen alkua päärakennuksen vanhan puolen aulassa, josta siirryimme Opettajien lehtisaliin neuvonpitoon kustoksena toimivan professori Matti Sintosen kanssa. Rapp kertoi, että lento oli sujunut hyvin, mutta hänen matkatavaransa olivat

ikävä kyllä päätyneet Berliiniin. Siksi hän joutuisi esiintymään väitöstilaisuudessa tummansinisissä farkuissa – onneksemme yliopistomme viitta sattui ulottumaan hänen mustiin kävelykenkiinsä asti. Lausunto oli onneksi tullut hänen mukansa Helsinkiin.

Oli hieno tunne astua frakissa sisään auditorioon ja nähdä läheisteni, kollegoideni ja opettajieni odottavan tilaisuuden alkua. Keskityin lektiossani oman työni ja Aristoteleen filosofiseen metodiin, joita arvelin käsitelleeni aavistuksen verran liian niukasti itse työssäni. Väitin, että Aristoteleen harjoittama filosofia on dialektista tutkimusta, jossa yhdistyvät historiallinen ja systemaattinen tutkimusote. Totesin pyrkineeni itse työssäni monessa suhteessa tähän samaan.

Rapp esitteli lausunnossaan lyhyesti työn keskeisen sisällön ja lausui sitten sen olennaisimmat ansiot. Hän kiitteli sekä työn eksegeettisiä että filosofisia ansioita. Erityisen ilahtunut olin kuullessani, että hän edelleen piti pääargumenttejani hyvin perusteltuina. Väitin nimittäin, ettei Aristoteleen pohdintoja näkemisen havaitsemisesta tule ymmärtää myöhempien sisäisiä aisteja koskevien teorioiden valossa. Väitin myös, ettei Aristoteleen teoria muistista ole edustuksellista realismia, vaan naiivia realismia. Rapp tunnusti, että työni oli saanut hänet arvioimaan uudelleen omaa edustuksellista kantaansa näissä kysymyksissä.

Lausunnon esitettyään Rapp aloitti varsin tiukan kuulustelun, jossa kysymyksiä pohjustivat laajahkot alustukset kritisoimistani positioista käsin. Koin olevani aivan oikeassa kuulustelussa. Vastaväittäjä pyysi minua esimerkiksi vastaamaan väitteeseen että toisin kuin oma tulkintani, perinteinen tulkinta onnistuu tyydyttävästi selittämään sen, että voimme nähdä jotakin huomaamatta, että näemme sen. Vastasin, etten yritäkään selittää tätä ilmiötä, koska Aristoteles ei mielestäni tunnusta sitä lainkaan.

Kustos päätti kuulustelun klo 14.53. Ihmiset onnittelivat ja kertoivat todistaneensa aitoa filosofista väittelyä. Karonkkani juhliittiin Föreningen Bragen juhlatiloissa Kasarminkatu 28:ssa klo 18 alkaen. Tunnelma oli erityinen. Viihdyin Rappin seurassa. Hän kertoi muun muassa kiintoisia seikkoja siitä, mikä sai hänet luopumaan Berliinin-professoristaan ja siirtymään Müncheniin.

Helsingin yliopisto

Ilkka Niiniluoto

Filosofit tohtoriksi väittelemässä

”Miten meistä tuli filosofian tohtoreita?” on kysymys, jolla on aivan erityinen merkitys filosofian oppiaineessa väitelleille. Filosofian poikkeuksellista roolia akateemisessa maailmassa osoittaa se, että oppiarvo ”filosofian tohtori” myönnetään myös menestyneet jatko-opinnot suorittaneille historioitsijoille, kielitieteilijöille, matemaatikoille, fyysikoille ja biologeille. Filosoifeille väitöskirjan laatiminen ja puolustaminen on omakohtainen haaste ja kunniatehtävä myös siksi, että väittelytaidon

tutkiminen ja jalostaminen on historiallisesti katsoen kuulunut juuri filosofian akateemiseen toimialaan.

Filosofian tohtorin tutkinto

Filosofian tohtori (FT) – latinan *doctor philosophiae*, ruotsin filosofie doktor (FD), saksan Doktor der Philosophie (Dr.Phil.), englannin Doctor of Philosophy (Ph.D.) – on yleisnimi korkeimmalle akateemiselle tutkinnolle, joka voidaan suorittaa perinteisten yliopistojen humanistisissa ja luonnontieteellisissä tiedekunnissa. Suomessa voidaan nykyisen asetuksen mukaisesti suorittaa tutkintoja filosofian tohtorin nimikkeellä myös muissa tiedekunnissa (teologian, oikeustieteen, lääketieteen ja valtiotieteiden tohtorien ohella) ja korkeakouluissa (tekniikan ja kauppatieteiden tohtorien ohella).

Suurin osa filosofian tohtoreista ei siis ole opiskellut filosofiaa omassa aineyhdistelmässään. Niinpä esimerkiksi Helsingin yliopiston filosofisen promootiotiedekunnan (humanistinen, matemaattis-luonnontieteellinen, käyttäytymistieteellinen, biotieteellinen ja farmasian tiedekunta) järjestämässä juhlallisessa promootiossa vihittävien filosofian tohtoreiden joukossa varsinaiset filosofit ovat poikkeustapauksia. Toisaalta käytännöllisen filosofian pääaineopiskelijoista voi tulla valtiotieteiden tohtoreita ja uskonnonfilosofian opiskelijoista teologian tohtoreita.

Suomen termit ”tohtori” ja ”dosentti” on johdettu latinan opettamista tarkoittavasta verbistä *docere*. Maisteri ja tohtori olivat yleisnimiä keskiajan yliopistojen opettajille, joita varten alettiin uuden ajan alussa perustaa professorin virkoja. Yliopisto-opetuksen keskeisenä osana oli väittelytaidon hiominen. Tätä varten professori laati ja kirjoitti disser-taatioita, joiden perusteesejä ylioppilaat joutuivat disputaatioissa eli väittelyharjoituksissa puolustamaan tai vastustamaan. Väitöksen muotona oli respondentin (puolustajan) ja opponentin (vastaväittäjän) välinen dialogi, joka eteni muodollisesti kysymysten ja vastausten, myöntämisen ja kieltämisen kautta.

Keskiaikaisen mallin mukaisesti organisoitiin myös 1640 perustettu kuninkaallinen Turun Akademia. Varsinaisia tohtorin arvoja voitiin myöntää kolmessa ammatillisessa tiedekunnassa – teologisessa, oikeus-

tieteellisessä ja lääketieteellisessä, mutta näin tapahtui vain harvoin. Filosofinen tiedekunta, jonka opettajiin kuuluivat (kielten ja luonnontieteen ohella) myös teoreettisen ja käytännöllisen filosofian professorit, tarjosi kandidaatin tutkinnossa valmistavia perustaitoja kolmeen korkeampaan tiedekuntaan siirtyville. Erityisesti teoreettisen filosofian professorin tehtävänä oli ajattelun ja väittelyn taidon – aluksi myös runojen sepittämisen taidon - opettaminen kaikille opiskelijoille. Ohjeiden mukaan jokaisen professorin tuli esittää ja julkaista väitöskirja vähintään kerran vuodessa. Maisteriksi vihkiminen edellytti kahta latinankielistä väitöstä: *pro exercitio* ja *pro gradu*. Vuosina 1640–1828 Turussa julkaistiin yli 4000 väitöskirjaa, jossa on mukana professorien järjestämät väitökset ja maisterin väitökset.

Vasta yliopiston siirtyessä Helsinkiin 1828 statuutit muutettiin humboldtilaisen sivistysyliopiston ihanteen mukaisiksi niin, että tohtorin tutkinto voitiin suorittaa myös filosofisessa tiedekunnassa. Tohtorin väitöskirjasta tuli tässä vaiheessa tieteellinen työ, jossa tekijä itse esittää ja puolustaa omia näkemyksiään. Vuonna 1852 filosofinen tiedekunta jaettiin historiallis-kielitieteelliseen ja matemaattis-luonnontieteelliseen osaan, joihin molempiin vakiintui vahva tutkimuksen ja tutkimusperustaisen opetuksen perinne. Maisterin tutkinnossa ei enää vaadittu tiedekunnan kaikkien yhdentoista oppiaineen suorituksia, vaan opiskelija erikoistui omaan pääaineeseensa. Tohtorin väitöskirjan kieleksi sallittiin latinan ohella ruotsi, kuusi vuotta myöhemmin myös suomi. Ensimmäinen englanninkielinen väitöskirja Helsingissä oli Edvard Westermarckin *The Origin of Human Marriage* (1889).

Ensimmäiset kolme filosofian tohtoria osallistuivat juhlalliseen promootioon Helsingissä 1840. Vielä sata vuotta myöhemmin väitöskirjaa menestyksellä puolustaneesta tuli ensivaiheessa vain filosofian liseniaatti. Tohtorin arvo saatiin vasta läsnä- tai poissaolevana promootiossa, joita järjestettiin tavallisesti viiden vuoden välein.

Tohtoriksi tuleminen

Jatko-opiskelijat hyväksytään nykyisin tiedekunnissa anomuksen ja suunnitelman pohjalta. Aiemmin riitti, että professori puolsi hakijaa vähintään cum laude approbatur -arvosanan saaneen pro gradu

-tutkielman perusteella. Vapaan akateemisen liikkuvuuden kannalta on ollut tärkeää, että filosofian jatko-opintoihin on voinut hakeutua myös toisen oppiaineen tai tiedekunnan maisteri, joka on suorittanut sivulaudaturin tai syventävät opinnot filosofian alalla.

Jatko-opiskelijalle määrätään työn ohjaaja, tavallisesti aineen professori tai dosentti, jonka tehtävänä on valvoa tutkimuksen sisällöllistä edistymistä sekä neuvoa ja kannustaa työn rahoitukseen ja väitöskirjan julkaisemiseen liittyvissä kysymyksissä.

Tohtorin tutkinnossa tulee syvällisesti perehtyä omaan erikoisalaan, suorittaa siihen liittyvät opinnot ja muut yleiset opinnot sekä puolustaa väitöskirjaa. Väitöskirja on akateeminen oppinnäyte, jonka tulee osoittaa tekijän hallitsevan tieteellisiä tutkimusmenetelmiä ja kykenevän saavuttamaan uutta tieteellistä tietoa. Se voi koostua yhtenäisestä monografiasta tai toisiinsa liittyvistä artikkeleista yhteenvedolla täydennettynä.

Väitöskirjan käsikirjoituksen valmistuttua työ jätetään tiedekuntaan esitarkastukseen, jonka suorittaa kaksi riippumatonta asiantuntijaa. Heidän lausuntonsa perusteella tiedekunta myöntää väittelyluvan (aiemmin painatusluvan), ellei työssä ilmene puutteita, joiden perusteella tarkastus keskeytetään.

Väitöstilaisuutta varten tiedekunta nimeää kustoksen (valvojan) ja vastaväittäjän, joka nykyisin useissa tapauksissa on toisesta yliopistosta tai ulkomailta. Väitös noudattaa perinteistä kaavaa, jossa kandidaatti esittää aluksi luennon (*lectio praecursoria*) ja sitten käydään aiheesta oppinut tieteellinen väittely. Miehet pukeutuvat frakkiin tai tummaan pukuun, naiset tummaan akateemiseen asuun. Väitöksen jälkeen illalla pidetään karonkka.

Arvolause-toimikunnan ja vastaväittäjän lausuntojen perusteella tiedekunta hyväksyy väitöskirjan tohtorin tutkintoa varten ja antaa sille arvosanan käyttäen seitsenportaista latinankielistä asteikkoa. Tutkinnon vahvistamisen jälkeen filosofian tohtori voi osallistua juhlalliseen promootioon, jossa hän saa arvonsa tunnuksina akateemista vapautta ilmentävän mustan hatun ja älyn terävyyttä ilmentävän miekan.

Ohjeen mukaan tohtorin tutkinto voidaan päätoimisesti suorittaa neljässä vuodessa. Tähän on pyritty 1995 aloittaneissa tutkijakouluissa, joihin opetusministeriö on myöntänyt erillistä rahoitusta. Myös filosofian alalla on alusta alkaen ollut toiminnassa valtakunnallinen tutkija-

koulu. Käytännössä neljän vuoden tavoite toteutuu kuitenkin vain harvoin. Tämä näkyy siinä, että humanistisilla ja yhteiskunnallisilla aloilla tohtoriksi valmistuneiden mediaani-ikä on noin 40 vuotta. Monet tohtorit ovatkin kirjoittaneet väitöskirjansa muiden töiden ohella.

Suomessa väitöskirjojen määrä on viime vuosikymmeninä lisääntynyt voimakkaasti. Vuonna 2008 tohtoreita valmistui 1500, joista puolet naisia. Kymmenen vuoden aikana kasvua on tapahtunut yli 50%. Osaltaan tämä on ollut seurausta yliopistojen tulostavoitteista, joissa maisterin ja tohtorin tutkinnoilla on keskeinen sija. Toisaalta myös muut rahoitusmahdollisuudet ovat lisääntyneet. Tämä on näkynyt myös filofiassa, jossa vuosittain valmistuu useita tohtoreita. Suhteessa vakinaiseen perusrahoitukseen filosofit ovatkin olleet humanisteista menestyksellisimpiä ulkopuolisen tutkimusrahoituksen hankkimisessa Suomen Akatemiasta ja yksityisiltä säätiöiltä.

Filosofialla on Suomessa vahva perinne kahtena itsenäisenä akateemisena oppiaineena jo vuodesta 1640 lähtien. Johan Vilhelm Snellman filosofian (tieteiden järjestelmän ja siveysopin) professorina 1856–63 kohotti alan asemaa sivistysyliopiston ja kansallisen herätyksen keskiössä. Hänen seuraajansa Thiodolf Rein perusti 1873 Filosofisen yhdistyksen, joka toimi aluksi oppiaineen seminaarina Helsingin yliopistossa. Filosofista tuli ruotsinkielisen Åbo Akademin oppiaine 1918 (ensimmäisenä professorina Westermarck) ja suomenkielisen Turun yliopiston oppiaine 1921 (ensimmäisenä professorina Eino Kaila). Helsingissä Kailan tunnetuin tohtorioppilas oli Georg Henrik von Wright, jonka oppilaisiin kuuluu Jaakko Hintikka. Filosofian opinnot tulivat pian mahdollisiksi myös Jyväskylän yliopistossa (ensimmäisenä professorina Erik Ahlman) ja Tampereen yliopistossa (ensimmäisenä professorina Raili Kauppi). Filosofian edustusta professuurien tai väitöskirjojen tasolla on myös Kuopion yliopistossa, Joensuun yliopistossa, Oulun yliopistossa, Teknillisessä korkeakoulussa ja Helsingin kauppakorkeakoulussa.

Kaikesta huolimatta filosofia kuuluu pieniin oppiaineisiin, jos mittana ovat vakinaiset virat yliopistoissa. Näitä professorin ja yliopistolehtorin virkoja on parikymmentä, kun taas elossa olevia filosofian alalla väitelleitä on parisataa. Tutkimusrahoituksen myötä alan laitoksilla onkin työskennellyt vakinaisiin opettajiin verrattuna moninkertainen määrä

filosofian jatko-opiskelijoita ja tohtoreita. Monet heistä ovat työllistyneet määräaikaisissa opettajantehtävissä yliopistoissa, ammattikorkeakouluissa, avoimessa yliopistossa, vapaan sivistystyön laitoksissa ja lukioidissa. Filosofisen kulttuurin edistäminen julkaisujen, käännösten, aikakauslehtien ja kirjastojen myötä on myös tarjonnut työtä filosofeille. Osa alan tohtoreista on sijoittunut akateemisen maailman ulkopuolisiin tehtäviin julkisen ja yksityisen sektorin piirissä.

Väittelytaito filosofian perinteessä

Koska filosofia ei ole perinteinen professio (kuten pappi, tuomari, lääkäri ja insinööri), hakeutuminen alan opiskelijaksi perustuu tavallisesti kiinnostukseen ja kutsumukseen. Filosofian opiskelijat ovat tyypillisesti jo lähtökohtaisesti tutkimusorientoituneita. Tähän teokseen kootut esseet ja pienoiselämäkerrat osoittavat, miten moninaisia sisällöllisiä motiiveja ja intohimoja on ollut tohtoriksi asti opiskelleilla filosofeilla. Ne tuovat havainnollisesti esiin myös monia urakehitykseen liittyviä haasteita, ongelmia, onnekkaita sattumia ja sinnikkäitä ratkaisuja.

Korkeimman filosofisen koulutuksen tärkein anti ei ole niissä opeissa, joita väitöskirjoissa esitellään ja arvioidaan, vaan filosofisen ajattelun oppimisessa. Jo syntyvaiheestaan lähtien filosofia ”viisauden ystävien” projektina on ollut rohkeata ja kriittistä ajattelun uudistamista, jossa ytimenä on yllättävien kysymysten herättäminen, käsitteiden analysoiminen sekä argumentointi vaihtoehtoisten näkemysten puolesta tai niitä vastaan. Kreikkalaiset luonnonfilosofit kysyivät todellisuuden olemusta riippumatta vanhoista myyteistä ja uskonnoista. Platonin dialogien Sokrates haastoi aikalaisia pohtimaan hyvää elämää Ateenan toreilla ja pidoissa. Platon erotti aidon viisauden, joka etsii totuutta, ja sofistien väittelytaktiikan, jossa vain pyritään vastustajan voittamiseen. Aristoteles kirjoitti logiikan (dialektiikan) ja etiikan oppikirjojen ohella klassiset perusteokset väittelytaidosta (topiikka) ja puhetaidosta (retoriikka).

Antiikin aikana kehitetyt ajattelun ja argumentaation taidot tulivat keskeiseen asemaan 1100-luvun eurooppalaisessa yliopistolaitoksessa, jossa toiminta eteni ”opettaen ja väitellen” (*docendo et disputando*). Vaikka filosofian tehtävänä olikin palvella yliopistoissa muita aloja, oli tärkeätä, että kaikki yliopiston opiskelijat oppivat tieteellisen menetel-

män ja päättelyn periaatteet filosofian kautta. Suomessa säilynyt väitte-lytraditio jatkaa tätä kunniakasta perinnettä.

Logiikan, tieteenfilosofian ja etiikan kautta filosofialla on edelleen tärkeä metodinen merkitys koko akateemiselle yhteisölle. Samalla filosofia on itse kehittynyt itsenäiseksi oppialaksi ja erityistieteeksi, jonka piirissä tehtävät väitöskirjat vievät eteenpäin filosofian kysymyksiä ja niiden ratkaisuyrityksiä. Siksi on tärkeätä, että myös filosofit itse aktiivisesti väittelevät filosofian tohtoreiksi.

Kirjallisuutta

- Aristoteles, *Retoriikka & Runousoppi*, Gaudeamus, Helsinki, 1997.
- Aristoteles, *Topiikka & Sofistiset kumoamiset*, Gaudeamus, Helsinki, 2002.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.), *Argumentti ja kritiikki*, Gaudeamus, Helsinki, 1998.
- Klinge, Matti, Rainer Knapas, Anto Leikola ja John Strömberg, *Helsingin yliopisto I–III*, Otava, Helsinki, 1987–1990.
- Niiniluoto, Ilkka, ”Filosofia”, teoksessa Päiviö Tommila (toim.), *Suomen tieteen historia 2*, WSOY, Porvoo, 2000, s. 176–223.
- Peura, Anni, *Tohtoriksi tulemisen tarina*, Yliopistopaino, Helsinki, 2008.
- Rein, Thiodolf, *Filosofins studium vid Åbo universitet*, Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors, 1908.
- Tommila, Päiviö (toim.), *Miten meistä tuli historian tohtoreita*, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki, 1998.

Kuvalähteet

Suurin osa teoksen kuvituksesta on peräisin kirjoittajien kotiarkistoista.

s. 27 Matti Kivekäs

s. 65 Åbo Akademis bildsamlingar

s. 233 Alison Harris

s. 307 Santeri Tuori

s. 333 Irene Sawford

s. 607 Jan von Plato

Kannen valokuva: Aleksi Kinnunen

Kirjoittajaluettelo

Aho, Tuomo
Ahonen, Marke
Arstila, Valtteri

Backman, Jussi

Enwald, Marika
Eskelinen, Teppo

Gefwert, Christoffer

Haapala, Arto
Haaparanta, Leila
Hallamaa, Jaana
Hartimo, Mirja
Hautamäki, Antti
Hautamäki, Irmeli
Heikkerö, Topi
Hellsten, Sirkku
Hertzberg, Lars
Himanka, Juha
Hintikka, Jaakko
Hirvonen, Ari
Holopainen, Toivo J.
Huhtinen, Aki-Mauri

Juti, Riku
Järveläinen, Petri

Kaitaro, Timo
Kallio-Tamminen, Tarja
Kantola, Ilkka
Kaukua, Jari
Kauppinen, Jari
Kiema, Ilkka
Kiiskinen, Terhi

Kilpi, Jukka
Kirjavainen, Heikki
Klockars, Kristian
Knuuttila, Simo
Knuuttila, Tarja
Koivuniemi, Minna
Konkka, Jyrki
Koskinen, Heikki J.
Kotkavirta, Jussi
Kronqvist, Camilla
Kukkonen, Taneli
Kusch, Martin
Kuusela, Oskari
Kvist, Hans-Olof

Lagerspetz, Olli
Laitinen, Arto
Lammenranta, Markus
Lemetti, Juhana
Louhiala, Pekka
Lång, Fredrik
Lähteenmäki, Vili

Minkkinen, Panu
Moisio, Olli-Pekka
Mutanen, Arto
Mäkinen, Virpi

Niiniluoto, Ilkka

Oksanen, Markku

Palomäki, Jari
Pasanen, Kimmo
Perälä, Mika
Pietarinen, Juhani

Pihlström, Sami
von Plato, Jan
Pylkkänen, Paavo
Päivänsalo, Ville

Ranta, Aarne
Rantala, Veikko
Rauhala, Lauri
Remes, Pauliina
Ringbom, Mårten
Roinila, Markku

Saarinen, Risto
Saaristo, Antti
Sajama, Seppo
Sarje, Kimmo
Sintonen, Matti
Stenberg, Harri

Toivanen, Juhana
Toiviainen, Leila
Tolonen, Mikko
Tontti, Jarkko
Tukiainen, Arto

Vilkkö, Risto
Volanen, Risto
Vuoria, Pekka
Värri, Risto-Matti
Väänänen, Jouko

Wahlström, Bertel
Wikström, Iris

Henkilöhakemisto

Henkilöhakemistoon on otettu viittaukset pienoiselämäkertojen sivuille. Pois on jätetty harkinnan mukaan perheenjäsenet, kouluopettajat ja muita kirjan aihepiirin kannalta ulkopuolisia henkilöitä. Sen sijaan mukana ovat kirjojen tekijänimet, jotka valaisevat suomalaisten filosofien vaikutteita ja kiinnostuksen kohteita eri aikoina.

- Aaltola, Juhani 132
Aarnio, Aulis 404
Abbeville, Gerardus 323
Abbey, Ruth 427, 432
Abelard 47
Achinstein, Peter 30
Ackrill, John L. 408
Adamson, Peter 505, 509
Adorno, Theodor W. 552–553
Agassi, Joseph 55
Ahlman, Erik 16, 262, 587, 611
Ahmavaara, Yrjö 28, 32
Aho, Tuomo 9, 199, 377, 501, 503, 506, 602
Ahonen, Marke 537
Airaksinen, Timo 271, 277, 327, 384, 500–501
Alanen, Lilli 22, 106, 110, 169, 228, 230, 241, 323, 361, 371, 395, 431, 513–515, 529, 531, 534–535, 582
Alanen, Yrjö J. E. 66
Albertus Magnus 47
Alexander, Jason 523
Alhanen, Kai 569–570
Allardt, Erik 28, 52
Allison, Graham T. 55
Allison, Henry 431
Allwood, Jens 151, 155
Almond, Brenda 193, 197
Anagnastapoulos, George 97
Anhava, Tuomas 382
Annala, Pauli 321–322, 324, 371–372
Anscombe, Elizabeth 24, 53, 97, 147, 186
Anselm Canterburylainen 47, 223–224, 226
Appelqvist, Hanne (o.s. Ahonen) 247
Arendt, Hannah 569
Aristoteles 29, 45–46, 54–55, 57, 166, 196, 234, 352, 363, 367, 390, 392, 407–411, 415, 476, 506, 507, 537–538, 591, 599, 602–605, 612–613
Arjava, Antti 539
Arppe, Tiina 364
Arstila, Valtteri 479
Arvola, Antti 428
Aspect, Alain 186
Aspelin, Gunnar 103, 443, 599
Asztalos, Monica 133
Attfield, Robin 314–315
Auerbach, Erich 600
Augustinus, Aurelius 47, 165, 168–169, 602
Aula, Niko 308
Aurelius, Marcus 329
Austin, John L. 46

- Averroes (Ibn Rushd) 47, 508
 Avicenna (Ibn Sina) 417, 505,
 508–510
 Ayer, Alfred J. 21, 369
 Ayers, Michael 98
 Azcel, Peter 61–63
- Backman, Jussi 585
 Backström, Joel 545
 Bakan, David 152
 Baker, Gordon P. 98, 420–423
 Baldwin, Thomas 146–148, 150
 Balibar, Étienne 533
 Barabas, Marina 547
 Barnouw, Jeffrey 499
 Barry, Brian 431
 Barwise, Jon 60
 Batkin, Norton 24
 Baudelaire, Charles 242
 Beaney, Michael 454
 Beardsmore, Richard W. 256–257
 De Beauvoir, Simone 59
 Bell, John L. 59–60, 63
 Bell, John Stewart 186–187
 Berengar Toursilainen 224
 Bergson, Henri 587
 Bergström, Matti 153
 Berlin, Isaiah 431
 Berndtson, Petri 404
 Berts, Kim-Erik 547
 Bett, Richard 537
 Biezais, Harald 120
 Binswanger, Ludwig 264
 Bittner, Rüdiger 70
 Black, Max 22, 30
 Blanchot, Maurice 365
 Bloch, Olivier 227–230
 Block, Ned 481
 Blomstedt, Juhana 234
 Blomstedt, Yrjö 87
 Blumenberg, Hans 166
 Blumenfeld, David 516
 Boden, Margaret 98, 152
 Boethius, 47, 132, 224, 330
 Bohm, David 151–156, 438
 Bohr, Niels 187, 437, 441
 Boltzmann, Ludwig 83–84
 Bonaventura 322–323
 von Bonsdorff, Pauline 379, 386
 Borel, Emile 85
 Borgmann, Albert 567
 Boss, Medard 264
 Bouvere, Karel de 41, 43
 Bradley, Francis Herbert 100
 Brandom, Robert 431, 515
 Breger, Herbert 514
 Brentano, Franz 91, 200
 Brogan, Walter 585, 589
 Broome, John 502
 Brouwer, L. E. J. 187, 190
 Brown, Deborah 579, 583
 Brown, Harvey 154
 Browne, Brynmor 546
 Bruner, John 190
 Bruun, Kettil 118
 Buber, Martin 289, 291
 Budd, Malcolm 125, 129
 Bultman, Rudolf 264
 Burbules, Nikolas 554
 Buridan, Jean 165, 168–169
 Burman, Christian 254
- Cahill, Kevin 547
 Camus, Albert 239, 287
 Campbell, Keith 454
 Capra, Fritjof 181
 Carlson, Lauri 95, 104

- Carnap, Rudolf 30, 32, 84, 104,
 452–453
 Carpenter, Amber 394
 Carriero, John 431
 Cartwright, Nancy 523
 Cassam, Quassim 601
 Cassirer, Ernst 51
 Castrén, Olavi 45
 Cauqelin, Anne 233
 Caze, Marguerite 335, 337
 Chadwick, Ruth 397, 399
 Chalmers, Alan F. 486
 Chamberlain, Lesley 334
 Charles, David 392, 602–604
 Child, Bill 423–424
 Chisholm, Roderick 97, 105
 Chomsky, Noam 99, 248
 Chrishley, Ron 154
 Churchland, Paul M. 145
 Chydenius, Anders 379, 381–382,
 384
 Cicero, Marcus Tullius 300
 Clauser, John F. 186
 Clayton, John 371
 Cobb-Stevens, Richard 461, 463–
 464
 Cockburn, David 253, 257, 546–
 547
 Cohen, Jonathan 98
 Cohen, Paul 60
 Cohen, Robert 54
 Copleston, Frederick C. 367
 Craig, Edward 148
 Crary, Alice 543, 548
 Creath, Richard 449, 453
 Crick, Francis 147
 Critchley, Simon 363
 Crivell, Paolo 603–604
 Crump, Eric 370
 Cudworth, Ralph 579, 581–582
 Cullberg, John 72
 Curley, Edwin 535
 Cusanus, Nicolaus 473, 475–477
 Cygnaeus, Fredrik 379, 382–384
 Dahlstrom, Daniel 461, 463–464
 Darwin, Charles 147
 Dascal, Marcelo 515
 Dastur, Françoise 588
 Davidson, Donald 91, 100, 247,
 525, 601
 Dedekind, Richard 571
 Deman, T. 174
 Dennett, Daniel 98, 523
 Derrida, Jacques 112, 309, 348,
 352, 355, 359–365, 404–405,
 445–447
 Descartes, René 91, 179, 506, 508,
 529–530, 571, 579–583
 Deutsch, David 154
 Devlin, Keith 61
 Diderot, Denis 227–229, 231
 Dillon, John 389, 395
 Donnelan, Keith 21–22, 25
 Donner, Karl-Johan 186
 Dray, William 52–53
 Dretske, Fred 152
 Drobisch, Moritz Wilhelm 377
 Duchamp, Marcel 239–242
 Dummett, Michael 97–98, 100,
 154, 185–187, 189
 Dumont, Stephen 133
 Dupré, Dietlind 476
 Dupré, John 529, 524
 Dupré, Wilhelm 476, 519
 Durkheim, Émile 327
 Dworkin, Ronald 431

- Eckhart von Hochheim (Mestari Eckhart) 476
 Eco, Umberto 240
 Sir Eddington, Arthur 179, 183
 Edwards, Jonathan 370
 Edwards, Steven 397, 399
 Eela, Riikka 567
 Einstein, Albert 83, 571
 Elfving, Gustav 36, 82
 Emerson, Ralph Waldo 337–338
 Emilsson, Eyolfur 407, 411
 Enckell, Nikolai 254, 545
 Enqvist, Kari 435, 439
 Enwald, Marika 443
 Epiktetos 328
 Epikuros 390
 Ericsson, Christoffer 386
 Eriksson, Lars D. 308–309, 348
 Eräsaari, Risto 430
 Eskelinen, Markku 359
 Eskelinen, Teppo 557
 Eskola, Katariina 118
 Eukleides 571
 Euler, Walter Andreas 477
 Europaeus, Marke 404
 Evans, Donald 399
 Evans, Elizabeth 256
 Evans, Gareth 100
 Evans, Martyn 397, 399
 Eysenck, Hans Jürgen 16
 Ezkorn, Girard 324
- Feferman, Solomon 188
 Fenstad, Jens 61
 Feyerabend, Paul 205
 Feynman, Richard P. 140
 von Fieandt, Kai 28
 Filoponos 414
 Fine, Arthur 22, 145
- De Finetti, Bruno 82–83, 86
 Fink, Eugen 354
 Flasch, Kurt 476
 Floyd, Juliet 461, 464
 Flynn, Thomas 293, 297
 De Fontaines, Godefroid, 323
 De Fontenay, Elisabeth 227–228
 Foot, Philippa 97
 Forell, Urban 71
 Forsius, Sigfridus Aronus 299, 301–304
 Foucault, Michel 134, 293, 429
 van Fraassen, Bas 145
 Frede, Michael 392
 Frege, Gottlob 90, 103–104, 106–108, 137, 186, 375, 377, 422, 429
 Freud, Sigmund 263, 352–353, 440, 496
 Friedell, Egon 512
 Fromm, Erich 552
 Frosterus, Sigurd 379–381, 385–386
 Frösén, Jaakko 395
 Funkenstein, Amos 600
 Føllesdal, Andreas 561
 Føllesdal, Dagfinn 77
- Gadamer, Hans-Georg 46, 67, 131, 166, 168, 404
 Gál, Gedeon 324
 Gallén, Jarl 185
 Galois, Évariste 44
 Gandhi, Mahatma 558
 Gasché, Rodolphe 359, 363, 365
 Gauthier, David 145
 Geach, Peter 97, 147
 Gearey, Adam 406
 Gefwert, Christoffer 185
 Gengoux, Nicole 533

- Gettier, Edmund 145
 Ghentiläinen, Henri 323
 Giddens, Anthony 523
 Giedymin, Jerzy 151–153
 Giere, Ronald N. 485, 490
 Giess, Ludwig 67
 Gillies, Donald 153
 Ginet, Carl 89, 91
 Giroux, Henry 554
 Glendinning, Simon 429
 Glock, Hans-Johann 454
 Goldberg, Bruce 21–23, 25
 Goldman, Alvin 211, 213–214
 Gombay, André 529, 535
 González, Thyrsus 174
 Goodman, Nelson 30, 212–213
 Goodrich, Peter 307, 310
 Gould, Laurence I. 151, 155
 Grassmann, Robert 377
 Grayling, Anthony 154
 Greenspan, Patricia 369
 Grice, Paul 98
 Gur-Ze'ev, Ilan 554
 Gustafsson, Ylva 547
 Gyllenberg, Rafael 72
 Gylling, Heta Alexandra (ent. Häyry) 271, 273, 280–282, 404, 499
 Gärdenfors, Peter 93, 101, 112
 Gödel, Kurt 62, 190

 Haack, Susan 245, 249–250
 Haapala, Arto 125, 385, 445, 497, 588
 Haaparanta, Leila 104, 110, 290, 356, 361, 363, 367, 372, 375–376, 378, 443, 446–447, 451–454, 512, 599
 Haaparanta, Pertti 107
 Haavio, Matti 29, 36

 Habermas, Jürgen 96, 161, 308, 327, 429, 431, 553
 Hacker, Peter M. S. 98, 189, 420–422, 424
 Hacking, Ian 30
 Hadot, Pierre 330
 Haeckel, Ernst 473
 Haikola, Lauri 45, 48, 67–68, 77, 372
 Haila, Yrjö 270
 Hakamies, Ahti 75, 77
 Hakkarainen, Jani 504
 Hakosalo, Heini 134
 Halbig, Christoph 432
 Halila, Heikki 7
 Hallamaa, Jaana 193, 467–469, 565, 567–568
 Hallamaa, Olli 196
 Halldane, John 143, 149
 Haller, Rudolf 97
 Halonen, Ilpo 170, 401, 450, 586
 Hamlyn, David 128
 Hanska, Jussi 324
 Hardin, Larry 479, 481, 483–484
 Hare, Richard M. 98, 408
 Harré, Rom 98
 Harrington, Ross 143, 149
 Harris, Roy 99
 Harte, Verity 392
 Hartimo, Mirja 461
 Harva, Urpo 90
 Hasker, William 94
 Haubst, Rudolf 477
 Haukioja, Jussi 433, 524
 Hautamäki, Antti 94, 109, 153, 155, 240, 362
 Hautamäki, Irmeli 110, 239
 Hawking, Stephen 147, 181, 186

- Hegel, Georg W. F. 51, 54, 132,
159–162, 234, 281, 347, 351, 361,
377, 428–429, 431, 494
- Heidegger, Martin 19, 46, 59, 94,
126–128, 131–132, 212, 261,
263–267, 288, 315, 347, 352,
360–362, 365, 404, 406, 421, 429,
444–446, 448, 553, 569, 585,
588–589, 591
- Heikkerö, Topi 565
- Heimsoeth, Heinz 70
- Heinämaa, Sara 365, 587, 590
- Heisenberg, Werner 96
- Helander, Birgit 475
- Hella, Lauri 457
- Hellsten, Sirkku 277
- Helttula, Anne 507
- Hempel, Carl G. 25, 30, 37–38, 52
- Henrich, Dieter 67, 69–70
- Herakleitos 338, 506
- Herbart, Johann Friedrich 377
- von Herrmann, Friedrich-Wilhelm,
127
- Hertzberg, Lars 21, 76, 96, 110,
116, 120–123, 185–186, 188–
189, 212, 253–256, 368, 473, 475,
543, 545–546
- Herzog, Felix 404
- Hickman, Larry 567
- Hicks, Malcolm 219
- Higgins, Kathleen 333, 336
- Hilbert, David 83, 137, 190
- Hiley, Basil 155
- Hill, Claire Ortiz 454
- Hilpinen, Risto 31, 46–48, 63, 77,
89–91, 110, 313, 458
- Himanen, Pekka 401, 586
- Himanka, Juha 351, 361, 363–364,
586–588
- Hintikka, Jaakko 11, 27–32, 35–
40, 42–46, 48, 52–55, 59–60, 75–
77, 79, 86, 94–95, 104, 106, 110,
131, 133–135, 137, 139, 154, 167,
188, 208, 233, 235–236, 248, 361,
368–369, 376, 409, 414, 458–
459, 461, 463–465, 469, 494, 513,
611
- Hintikka, Merrill B. 133
- Hintsala, Merja 308, 361, 404
- Hirvonen, Ari 308, 345, 362, 364,
405
- Hirvonen, Vesa 170
- Hobbes, Thomas 327, 499, 501–
502
- Hoffmann, Tobias 170
- Hollo, Juho 15
- Holmström, Ghita 76–77, 110
- Holopainen, Taina 196
- Holopainen, Toivo J. 221
- Hooker, Clifford Alan 145
- Honneth, Axel 432
- Horkheimer, Max 553
- Hornsby, Jennifer 523
- Horwith, Paul 25
- Hoskins, Michael 186
- Huhta, Veikko 31
- Huhtinen, Aki-Mauri 261
- Hume, David 54, 70, 143, 148,
150, 360, 502, 593, 595–597
- Humphreys, Christmas 89
- Huovinen, Eero 175, 321
- Husserl, Edmund 19, 92, 104, 107,
126–127, 131, 188, 265, 288,
352–356, 361–363, 372, 375,
461–463, 497, 512, 553, 571,
587–588
- Hutcheson, Francis 370
- Hutchinson, Phil 547

- Huttunen, Rauno 428, 552–554
 Huuhtanen, Päivi 359–360
 Hägerström, Axel 68
 Hälvä-Nyberg, Ulla 588
 Hämäläinen, Janita 352
 Häyry, Matti 271, 273, 282
- Ihanus, Juhani 241, 266, 496
 Ikaheimo, Heikki 428, 430, 432, 552
 Imanishi, Kinji 191
 Ingarden, Roman 263
 Irwin, Terence 604
 Itani, Jun'ichiro 191
 Ivry, Alfred 413, 417
- Jaakkola, Toivo 185
 James, William 246, 248, 369
 Janasik, Tapio 450
 Janaway, Christopher 128–129
 Janoska, Georg 70
 Jaquet, Chantal 529, 533, 535–536
 Jaspers, Karl 59, 263
 Jay, Martin 554
 Jeffrey, Richard 29–30, 86–87
 Jensen, Ronald 60
 Jerusalem, Wilhelm 75
 Johansen, Thomas 604
 Jonas, Hans 567, 569
 Jung, Carl G. 17, 211
 Jünger, Ernst 266–267
 Juntunen, Matti 92, 445
 Jussila, Osmo 409
 Juti, Riku 143
 Juva, Mikko 77
 Jylhä, Kimmo 406
 Jyränki, Antero 31
 Järnefelt, Gustaf 11
 Järveläinen, Petri 367
- Kahlos, Maijastina 402
 Kaila, Eino 11, 15–16, 21, 35, 59, 93, 109, 156, 179–180, 183, 262, 288, 458, 611
 Kaila, Erkki 66
 Kaimio, Maarit 390, 395, 537, 539
 Kaipainen, Auli 9, 249, 364, 517
 Kaitaro, Timo 227, 504
 Kajava, Mika 537, 589, 601, 604
 Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa 110, 134, 410, 470, 613
 Kallio-Tamminen, Tarja 435
 Kamppinen, Matti 92, 313
 Kangassalo, Hannu 181
 Kannisto, Heikki 95, 104, 110, 125–126, 144, 185, 200, 206, 212–213, 227, 246, 249, 329, 419, 500, 512
 Kant, Immanuel 52, 65–72, 131–132, 183, 221, 270–271, 281, 290, 311, 338, 341, 350, 352, 377, 414, 429, 462, 500, 504, 553
 Kantola, Ilkka 171
 Kaufmann, Arthur 404
 Kaukua, Jari 505, 582
 Kaunismaa, Pekka 432
 Kauranne, Jouko 7
 Kauppi, Raili 18, 181, 183, 288, 398, 611
 Kauppinen, Antti 403, 581
 Kauppinen, Jari 308, 359
 Kekkonen, Jukka 405–406
 Kekäläinen, Markku 428
 Kellner, Douglas 554
 Kennedy, Juliette 459
 Kenny, Anthony 97–98
 Kent, Bonnie 165, 169
 Ketonen, Oiva 30, 35–37, 39–43, 46, 60, 75–76, 82, 94–95, 104–

- 105, 107, 110, 144, 185, 212, 271,
368, 375, 449–450, 458, 495
- Kervel, Urho 438
- Keynes, John Maynard 147
- Kiema (ent. Kiesepä), Ilkka 205
- Kiiskinen, Terhi 299, 360, 600–
601
- Kilpi, Jukka 267
- Kinnunen, Aarne 126, 240, 385
- Kirjavainen, Heikki 72, 75, 173–
175, 194, 197, 221–222, 367, 369,
372, 413–414, 469, 567–568
- Kirkkopelto, Esa 346
- Kirstinä, Leena 360
- Kittler, Friedrich 267
- Kivinen, S. Albert 31, 36, 45, 51,
76, 81, 94, 104, 110, 125, 127,
144, 165, 185, 200, 206, 212, 341,
360, 375, 402, 449–450, 453, 459,
512, 600
- Klami, Hannu Tapani 311, 323,
403, 405
- Kleene, S. C. 110
- Klein, Jacob 571
- Klemola, Timo 290
- Klinge, Matti 186, 230, 383, 385,
409, 613
- Klockars, Kristian 293, 404, 496
- Knapas, Rainer 613
- Knuuttila, Seppo 95
- Knuuttila, Simo 29, 31, 45, 75, 77,
106, 118, 126, 132, 165–171,
173–176, 193, 195–197, 200,
222–223, 249, 301–302, 305,
322, 367, 369–372, 382–383,
391, 395, 410, 415–416, 458, 471,
507, 509, 513, 515, 538, 575, 578,
581, 583, 597, 600–601, 603
- Knuuttila, Tarja 485
- Koistinen, Olli 479, 483–484, 511,
517, 582
- Koistinen, Timo 371–372, 568
- Koivuniemi, Minna 529
- Konkka, Jyrki 339
- Konttinen, Seppo 31
- Kopperi, Marjaana 280
- Korhola, Eija-Riitta 167
- Korhonen, Kalle 395
- Korsgaard, Christine 469
- Koskenniemi, Martti 310
- Koskinen, Heikki J. 449
- Kosonen, Matti 161, 428
- Kotkas, Toomas 405
- Kotkavirta, Jussi 159, 401, 405,
428–430, 432–433, 506, 552–
553, 599
- Kotro, Arno 501
- Koura, Antti 313
- Kreisel, 188
- Kremer, Klaus 477
- Kripke, Saul 98, 133, 499
- Krishnamurti, 151–152
- Krohn, Sven 16–18, 22, 67, 151,
258, 262, 266, 587
- Kronqvist, Camilla 543
- Krüger, Lorenz 87
- Krötzl, Christian 324
- Kuhmonen, Petri 428
- Kuhn, Thomas 205, 429
- Kuikka, Martti T. 7
- Kuipers, Theo 205
- Kukkonen, Taneli 395, 413, 507,
509
- Kuokkanen, Martti 341–342
- Kupiainen, Reijo 406
- Kurtén, Tage 472
- Kusch, Martin 131, 377, 519, 524
- Kuseler, Martin 428

- Kuula, Arja 448
 Kuusela, Oskari 419
 Kvist, Hans-Olof 65

 Labrot, Gérard 233
 Lacan, Jacques 241, 308, 347–348,
 352, 361–363
 Lafranc Canterburylainen 224
 Lagerlund, Henrik 573
 Lagerspetz, Eerik 317, 427, 430,
 433, 479, 493, 552–553
 Lagerspetz, Lars 548
 Lagerspetz, Olli 253, 497, 545,
 547–548
 Lahti, Raimo 307, 309, 345, 348
 Lahtinen, Mikko 263
 Laine, Timo 428
 Laitinen, Arto 427, 552, 560
 Lakatos, Imre 205
 Lambertini, Roberto 321, 324–326
 Lammenranta, Markus 154, 211,
 450, 586, 601
 Langer, Susanna K. 105
 Laplace, Pierre-Simon 84
 Lauener, Henri 70
 Lauha, Aili 77
 Laurikainen, Kalervo . V. 153, 181,
 186, 271, 436, 438, 440
 Leaman, Oliver 413–414
 Lehmijoki-Gardner, Maiju (ent.
 Lehmijoki), 324
 Lehrer, Keith 37, 213
 Lehtinen, Anja-Inkeri 48
 Lehtinen, Markku 361, 588
 Lehtinen, Virpi 404
 Lehto, Olli 59
 Lehtola, Jyrki 359, 365
 Lehtonen, Tommi 371–372
 Lehtonen, Tuomas M. S. 324, 600

 Lehtonen, Turo-Kimmo 404
 Lehtovaara, Arvo 28
 Leibniz, Gottfried Wilhelm 29, 47,
 137, 140–141, 181, 511–516
 Leikola, Anto 230, 299, 304, 613
 Lemetti, Juhana 499
 Lenin, Vladimir I. 270
 Lenzen, Wolfgang 199
 Levi, Isaac 87
 Levinas, Emmanuel 268, 569
 Lewis, David 133, 147
 Lewy, Casimir 146
 Liedman, Sven-Eric 115, 117
 Lilius, Henrik 240
 Lilja, Kari 111
 Lilja, Timo 428
 Lindberg, Susanna 361, 364
 Lindfors, Pertti 76, 377
 Lindroth, Sten 301
 Lindström, Per 60
 Linkola, Pentti 331, 427–428
 Linkomies, Edwin 27
 Lipponen, Paavo 32
 Lloyd, Dan 481, 484
 Lloyd, Genevieve 337, 529, 534
 Locke, John 98–99, 316, 579, 581–
 583
 Lockwood, Michael 154
 Loettgers, Andrea 490
 Lonka, Kirsti 450
 Louhiala, Pekka 397
 Loukola, Olli 280, 403, 503
 Loux, Michael J. 452, 454
 Lovejoy, Arthur O. 29
 Lowe, E. J. 454
 Lucena, Juan 568
 Lucretius, 36
 Luhtala, Anneli 601
 Lukács, György 104

- Lukes, Steven 523
 Lukkarinen, Ville 385
 Luoma, Matti 264
 Luoto, Miika 361, 404, 588
 Lurie, Yuval 24
 Luther, Martti 367
 Lyons, David 22, 469
 Lyotard, Jean-François 360
 Lyytinen, Eino 146
 Lång, Fredrik 115
 Lähde, Ville 406
 Lähteenmäki, Vili 503, 508, 579
 Löppönen, Paavo 233
 Löwith, Karl 569
- McCabe, M. M. 392
 McClennen, Ned 523
 MacCormick, Neil 402
 MacDowell, John 100, 431
 McGinn, Colin 451
 McGinn, Marie 419, 424
 McGinnis, Jon 509
 McGuinness, Brian 98
 Mach, Ernst 331
 MacIntyre, Alasdair 54, 429–430
 Mackie, John 99
 MacLane, Saunders 183
 McLellan, David 429
 McTaggart, John Ellis 125, 147
 Magidor, Menachem 62
 Magirus, Johannes 301–302
 Makowsky, Janos 60
 Malcolm, Noel 501–503
 Malcolm, Norman 21–26, 121, 185
 Malpas, Jeff 337
 Malter, Rudolf 166
 Mandeville, Bernard 593, 596
 Mannermaa, Tuomo 168–169, 369
- Manninen, Juha 31, 131–133,
 233–234, 381
 Marcuse, Herbert 552
 Marc-Wogau, Konrad 65, 71–72
 Marenbon, John 221
 Margenau, Henry 94
 Marin, Louis 309
 Markov, Andrei 110
 Martikainen, Eeva 438
 Martikainen, Ossi 428, 431
 Martin, Hans 71
 Martin, Rex 467, 470–471
 Martin-Löf, Per 83, 138–141, 187–
 89
 Marx, Karl 111, 270–271, 429,
 535, 551–552
 Mattéi, Jean-François 588
 Matthews, Robert J. 24
 Maula, Erkkä 51, 151
 Maury, André 22, 105, 144, 146,
 185, 329, 360, 420, 436, 496, 512
 Maxwell, James Clark 152
 Mehtonen, Lauri 132, 263, 290,
 558
 Meinong, Alexius 91–92, 127
 Melden, A. I. 91
 Mellor, Hugh 145–146, 148, 150
 Menke, Christoph 161
 Merimaa, Erkki 7
 Merleau-Ponty, Maurice 227–228,
 265, 288
 Miettinen, Reijo 488
 Miettinen, Seppo K. 59–60, 94,
 110
 Minkkinen, Panu 307, 349, 361–
 363, 404–405
 Mitcham, Carl 568
 Moisio, Olli-Pekka 430, 551
 Monk, Robert 24

- Montaigne, Michel 329
 De Montesquieu, Charles-Louis de 341
 Montuschi, Eleanora 523
 Moore, G. E. 144–145, 148, 429
 Moreu, Pierre-François 529–532
 Morgan, Seiriol 429
 Mostowski, Andrzej 61
 Mounce, Howard 256
 Mulhall, Stephen 419, 421, 423–424
 Mustala, Kati 364
 Mutanen, Arto 457
 Mäenpää, Petri 141, 188
 Mäkelä, Klaus 29
 Mäkeläinen, Petri 601
 Mäki, Uskali 487, 521–522
 Mäkinen, Virpi 321
 Määttänen, Pentti 206, 586
- Nagel, Ernest 30, 194
 Nagel, Thomas 431
 Negri, Antonio 533
 Neuman, Yrsa 547
 Neuvonen, Aleksii 567
 Nevanlinna, Rolf 35, 81
 Nevanlinna, Tuomas 361
 Newman, John Henry 75–76
 Newton, Isaac 137, 140, 147, 150, 186, 207, 571
 Nieminen, Toivo 200
 Nietzsche, Friedrich 36, 93, 112, 151, 333–338, 341, 383, 449, 506, 566, 579, 591
 Niiniluoto, Ilkka 8–9, 31, 35, 61, 81, 93, 101, 103, 105, 107, 109–112, 125, 135, 144–146, 153, 155, 165, 167, 169, 185, 194, 199–201, 205–206, 208, 211, 214, 217–219, 222, 227–229, 233, 239, 245–247, 249–250, 270, 299, 304, 351, 359–361, 364, 368, 375, 377, 416, 437, 439–440, 450–451, 453, 458–459, 494–495, 514, 520, 522, 599–601, 607, 613
 Nikander, Pirjo 448
 Nikiforow, Rita 230
 Noponen, Martti 51
 Noponen, Niko 503
 Nordling, Barbro 547
 Norman, Richard 429
 Normore, Calvin 132–134
 Norton, Melissa 256
 Nousiainen, Kevät 308, 400, 405
 Noyes, Pierre 187
 Nozick, Robert 248
 Numminen, M. A. 22, 600
 Nuotio, Kimmo 405
 Nurmi, Hannu 51, 56, 339
 Nussbaum, Martha 280, 371
 Nybom, Martin 547
 Nygren, Anders 66, 72, 73, 367
 Nygren Gotthard 68, 474
 Nykänen, Hannes 254, 545
 Nyman, Heikki 376
 Nyman, Sara 547
 Nyssa, Gregorius 476
 Nyssönen, Seppo 599
- Ockham, William 132–133, 322–323, 575
 Oikkonen, Juha 60
 Oittinen, Vesa 381
 Ojala, Aatos 359
 Oksala, Pellervo 428, 552
 Oksanen, Markku 313
 O'Daly, Gerard 389, 395
 Olivi, Petrus 573, 575, 578

- O'Neill, John 313, 317
 Osborne, Catherine 256
 Ost, François 403
 Ostrom, Elinor 317
- Palmgren, Raul 381
 Paloheimo, Eero 331
 Palomäki, Jari 179
 Palva, Heikki 415
 Pap, Arthur 51
 Papineau, David 523
 Pappas, George 145
 Pappus 54–55
 Paracelsus 301–302
 Parfit, Derek 98, 431, 502
 Parkes, Graham 333, 336
 Parmenides 585, 589
 Parry, Christopher 132
 Pasanen, Kimmo 233
 Pasanen, Outi 363
 Patanjali 440
 Patoluoto, Ilkka 31, 104, 106, 144, 160, 270, 341, 382
 Paton, H. J. 70
 Pauli, Wolfgang 438
 Peacocke, Christopher 98
 Pears, David 98
 Peckhaus, Volker 375–377
 Peirce, Charles S. 107, 454
 Peltonen, Markku 593, 594–598
 Peltonen, Salla 547
 Peramatz, Michail 604
 Peregrin, Jaroslav 453
 Perelman, Chaim 402
 Perttunen, Juhani 31
 Perälä, Mika 504, 599
 Peters, Michael A. 551, 554
 Petrus Damianus 224
 Pettit, Philip 431
- Peura, Anni 613
 Phillips, Dewi. Z. 79, 256
 Piaget, Jean 154
 Pietarinen, Juhani 27, 51, 56, 76, 90, 313–314, 316–317
 Pietilä, Antti J. 66
 Pietilä, Tuula 403
 Pihlainen, Kalle 482
 Pihlström, Sami 245, 329, 419, 450–451, 453–454, 551, 554
 Piltz, Anders 473, 476
 Pinker, Steven 546
 Pippin, Robert 162
 Pipping, Knut 253–254
 Pirinen, Kauko 77
 Piron, Sylvain 578
 von Plato, Jan 40, 76, 81, 104, 138–139, 141, 186–187, 407, 410, 439, 449
 Platon 44, 166, 182, 221, 287, 341, 352, 392, 394, 404, 407, 411, 449, 453, 474, 476, 547, 566, 602, 604, 612
 Plotinus 389, 392–393, 395, 602
 Pogge, Thomas 96–97, 431, 560
 Pollock, John 213
 Popper, Karl 84, 143, 147, 152, 207, 368, 520
 Prawitz, Dag 83, 186
 Prest, Marcus 547
 Pritchard, Harold 91
 Ptolemaios 83, 571
 Pufendorf, Samuel 382
 Puhakainen, Jyri 263, 290
 Puroola, Tiina 390
 Pursiainen, Terho 36, 109–110, 233, 468
 Putkonen, Anna-Riitta 227

- Putnam, Hilary 100, 246, 248–249, 280
- Pyökkänen, Paavo 112, 151, 435, 438–439
- Pyökkö, Pauli 112, 153–154, 331
- Päivänsalo, Ville 467
- Pörn, Ingmar 81, 111, 115–118, 151, 185, 217–218, 293–296, 450, 458
- Pöyhönen, Juha (nyk. Karhu) 308, 345, 401, 405
- Quante, Michael 432
- Quine, Williard van Orman 25, 81, 91, 133, 183, 248, 448, 452–454
- Raatikainen, Panu 453, 481
- Radford, Andrew 99
- Radhakrishna, Sarvepalli 89
- Railo, Jaakko 18
- Rane, Irja 217
- Ranta, Arne 135, 188–189, 242
- Rantala, Jukka 7
- Rantala, Veikko 40–41, 111, 144, 179, 261, 265, 285, 288–289, 291, 398, 445–446, 458–459
- Rapaport, Elisabeth 55
- Rapp, Christof 599, 604–605
- Rask, Mikko 567
- Rauhala, Lauri 15, 230, 263, 266, 496, 587, 590
- Rauhala, Marjo 316
- Rawls, John 55, 270–271, 281, 429, 467–471, 558, 560
- Raz, Joseph 431, 502
- Reenpää, Yrjö 70, 587
- Reid, Thomas 143, 147–148, 150
- Rein, Thiodolf 611, 613
- Reinhardt, Klaus 477
- Remes, Pauliina 389, 503–504, 602
- Remes, Unto 31, 48, 54
- Repo, Arto 514
- Repo, Eino S. 32
- Rescher, Nicholas 168, 516
- Revault d'Allones, Olivier 233
- Revonsuo, Antti 479–480, 483
- Rey, Roselyne 229
- Ricoeur, Paul 370, 403, 405, 432
- Riesenfeld, Harald 45
- Riikonen, Hannu 379, 386
- Ringbom, Mårten 51, 110, 383, 407
- Robertson, John 593, 598
- Roinila, Markku 503, 511
- Roinila, Tarja 404
- Rorty, Richard 100, 247, 328, 362, 431
- Rosenberg, Thomas 254
- Rosenthal, David 481, 483–484
- Rosing, Hans 119, 253
- Ross, Peter 483
- Ross, William D. 54
- Roth, Klas 554
- Rousseau, Jean-Jaques 341
- Routila, Lauri Olavi 266
- Rovamo, Pertti 381
- Rovane, Carol 431
- Royle, Nicholas 445
- Von der Ruhr, Mario 256
- Ruin, Hans 351, 363
- Runeberg, Robert 254
- Ruotsala, Antti 324, 326
- Rusanen, Anna-Mari 601
- Russell, Bertrand 21, 51, 106, 109, 127–128, 137, 145, 151, 179–181, 183, 205, 212, 341, 361, 375, 429
- Rutherford, Donald 516–517

- Rutherford, Ernest 147
 Rääkkä, Juha 557, 562
 Räsänen, Keijo 111
- Saarikoski, Pentti 408
 Saarinen, Esa 77, 95, 103–104, 107, 110, 137, 144, 165, 167, 212, 218–219, 239, 242, 246, 262, 288, 294, 296–297, 321, 327, 348, 360–364, 367, 375, 401, 413, 436, 450–451, 494, 496, 512, 521, 566, 586, 599–600
 Saarinen, Hannes 513
 Saarinen, Risto 165
 Saarinen, Timo 527
 Saaristo, Antti 519
 Saarnio, Uuno 15, 180, 182
 Saastamoinen, Kari 196, 595
 von Sacher-Masoch, Leopold 500–501
 Sachs, David 22, 25
 Sachs, Gerald 60
 Saint-Amour, Guillelmus 322–323
 Sajama, Seppo 89, 285, 313
 Sallis, John 363
 Salmela, Mikko 262, 327
 Salmela, Pia 254
 Salomaa, Arto 181
 Salomaa, J. E. 66–67
 Salonen, Seppo-Heikki 31
 Sandbacka, Carola 256
 Sandholm, Åke 65, 71
 Sandqvist, Tom 240–241
 Sandu, Gabriel 79, 248, 341–342, 435, 439, 457–459, 522, 594
 Santanen, Sami 308, 361, 363, 588
 Sarje, Kimmo 379
- Sartre, Jean-Paul 59, 143, 211–212, 239, 287, 293–294, 297, 493–496, 512, 587
 Savage, Leonard J. 36
 Savile, Anthony 129
 Savolainen, Matti 445, 448
 Sayer, Sean 429–430
 Scheinin, Martin 308
 Schlegel, Friedrich 383–384
 Schleiermacher, Friedrich 66
 Schlick, Moritz 54
 Schlink, Bernhard 404
 Schmid, Hans Bernhard 523
 Schneewind, Jerome 371
 Schopenhauer, Arthur 93, 128, 329, 331, 338, 552
 Schröder, Ernst 377
 Schulz, Werner 45
 Schwaetzer, Harald 477
 Scotus, John Duns 47–48, 132–133, 223, 225, 322
 Scruton, Roger 127–129
 Searle, John 525, 579
 Seedhouse, David 217–218
 Seel, Martin 161
 Segerberg, Krister 72, 119
 Segerstråle, Ullica 253
 Sellars, Wilfrid 37, 100, 105–106, 212
 Sen, Amartya 280
 Seneca 329–330, 508, 601
 Serene, Eileen 48
 Setälä, Päivi 395
 Shaftesbury, Anthony 370
 Shanker, Stuart 189–190
 Sharpe, Robert 125, 129
 Shelah, Saharon, 61
 Shestov, Leon 354
 Shieh, Sanford 454

- Shimony, Abner 84, 87
 Shuchman, Philip 267, 274
 Sibelius, Patrick 179, 182
 Sidiropoulou, Chryssi 547
 Siep, Ludwig 159, 162–163, 428, 432
 Sihvola, Juha 196, 345, 390–391, 395, 414, 432, 470, 507, 537, 575, 601
 Siirala, Aarne 222, 263
 Siirala, Martti 263–264, 266
 Siitonen, Arto 329
 Silano, Giulio 323
 Sillman, Eeva 132, 161, 428
 Sillman, Seppo 161, 428
 Siltala, Juha 242
 Siltala, Pirkko 266
 Silverman, Hugh J. 443, 447
 Simons, Peter 454
 Sinai, Jacob 84
 Singer, Peter 272, 558
 Sintonen, Matti 93, 110, 144, 241, 247, 249–250, 339, 341–342, 403–404, 458, 485, 488, 493, 497, 511, 517, 522, 585, 589, 599, 604
 Sironen, Erkki 588
 Siukonen, Jyrki 514
 Sivenius, Hannu 110, 160, 200, 308, 348, 351–352, 361, 363–364, 402, 446, 500, 512
 Sivenius, Pia 241, 308
 Skinner, Quentin 132, 501
 Skirbekk, Gunnar 97
 Sleinis, Edgar 335
 Slomson, A. B. 60
 Sluga, Hans 106
 Smith, Adam 596
 Smith, Michael 272, 431, 433
 Smith, Nick 433
 Smith, Quentin 156
 Snellman, Johan Vilhelm 53, 381, 611
 Sober, Elliott 523
 Sohn-Rethel, 116
 Soininvaara, Osmo 331
 Sokrates 93, 407, 410, 538, 566–569, 612
 Solin, Heikki 395–396
 Solomon, Robert 334
 Songe-Møller, Vigdis 589
 Sorabji, Richard 371, 391–395, 604
 Spicer, Finn 394
 Spinoza, Baruch 91, 329, 401, 443, 511, 529–533, 535
 Stachel, John 464
 Stavi, Jonathan 62
 Stegmüller, Wolfgang 38
 Stein, Edith 264–265
 Steinbock, Dan 144, 359
 Steinbuner, John D. 55
 Steinby, Magnus 180
 Steinby, Margareta 390, 394
 Steiner, Hiller 277, 282
 Stenberg, Harri 493
 Stenholm, Stig 153, 186
 Stenlund, Sören 185, 189–190
 Stenius, Erik 22, 30–31, 68, 76–77, 86–87, 101, 105, 137, 212, 409–410, 419, 458
 Stolpe, Joakim 547
 Storå, Nils 119, 122
 Strawson, Peter 94, 98, 127
 Strömberg, John 613
 Stump, Eleanore 371
 Suhonen, Pekka 394
 Suhraward, Shihab al-Din 510
 Suoranta, Juha 554
 Supek, Ivan 96

- Suppes, Patrick 30, 188
 Sutherland, Stewart R. 119, 121–123
 Swain, Marshall 145
 Sylla, Edith 171, 176
 Syrjämäki, Sami 406
 Szawarski, Zbigniew 399
- Tainio, Risto 111
 Talja, 109, 112, 180
 Tarasti, Eero 487
 Tarvainen, Kalevi 132
 Taylor, Charles 24, 98, 427, 429–433
 Taylor, Mark C. 363
 Teinonen, Seppo A. 77–78, 321–322
 Ten, Chin Liew 272–273
 Tenkku, Jussi 31, 47–48, 69, 160, 234, 270–271, 300, 303, 305, 367, 375, 382, 436
 Tessin, Tim 256
 Thales 116
 Thesleff, Holger 46, 395, 408
 Theunissen, Michael 131
 Thiel, Christian 376
 Thomason, Richmond 61
 Thoreu, Henry 558
 Tillich, Paul 264
 Timonen, Pekka 7
 Tipton, Diana 256
 Tipton, Ian 256
 Toivanen, Juhana 573
 Toiviainen, Leila 333
 Tolonen, Hannu 324–325
 Tolonen, Mikko 583, 593
 Tommila, Päiviö 7, 613
 Tomperi, Tuukka 401–402, 406
 Tontti, Jaakko 311, 401, 406
- Toppinen, Teemu 403
 Torrkulla, Göran 254, 545
 Tranø, Knut-Erik 96–97
 Trendelenburg, Friedrich Adolf 377
 Tuck, Richard 323
 Tugendhat, Ernst 70, 131
 Tukiainen, Arto 327
 Tuomas Akvinolainen 47, 196, 322, 585
 Tuomela, Raimo 28–29, 31, 37–38, 42, 95, 100, 105–106, 110, 145, 167, 247, 300, 341–342, 361, 459, 524–525
 Tuominen, Miira 395, 450, 503, 583
 Tuomivaara, Timo 110, 195, 436
 Tuori, Kaarlo 308, 310, 348, 405
 Turakainen, Paavo 60
 Turtola, Martti 97
 Turunen, Kari 159, 161–162, 428, 552
 Tuusvuori, Jarkko S. 406
 Tymieniecka, Anna-Teresa 363
 Työrinoja, Reijo 197, 222, 321, 368, 372, 413, 417
 Tähtinen, Unto 428
- Uusitalo, Hanno 111
 Uusitalo, Jyrki 110, 160, 308
- Vadén, Tere 406
 Du Vair, Guillaume 506
 Valpola, Veli 36, 51, 75
 Vanhanen, Tenho 60
 Varto, Juha (ent. Teräväinen) 261, 263–264, 288–289, 398, 444
 Vattimo, Gianni 363
 Veber, France 92

- Verronen, Veli 428, 430, 433, 552
 Vertergaard-Hau, Lene 441
 Vihjanen, Simo 92, 313
 Viikari, Matti 511–513
 Viitamäki, Reino 27
 Viljanen, Valtteri 504
 Vilkkö, Risto 9, 375
 Da Vinci, Leonardo 504
 Virkki, Juha 553
 Virsu, Veijo 28
 Virtanen, K. I. 44
 Volanen, Risto 51
 Vorländer, Karl 66
 Vuoria, Pekka 217
 Vuorinen, Risto 496
 Vähämäki, Jussi 428
 Värri, Veli-Matti 285
 Väänänen, Jouko 40, 59, 111, 137, 459

 Wahlström, Bertel 119
 Waldron, Jeremy 431
 Wallenius, Tommi 401, 406
 Wallgren, Thomas 256, 327–328, 424
 Walta, Päivi 104
 Walzer, Michael 280, 431
 Warhol, Andy 239, 241–242
 Wartofsky, Marx 55
 Watson, Gary 431
 Watson, James D. 147
 Webb, Judson C. 461, 463–464
 Weber, Max 308
 Wellmer, Albrecht 161
 Werhane, Patricia 267, 274
 Westermarck, Edvard 382–383, 609, 611
 Weyl, Hermann 83
 Wheeler, John 187

 Whitehead, Alfred North 180
 Wiggins, David 55
 Wiik, Kalevi 15, 18
 Wikström, Iris 473
 Wilenius, Reijo 51–53, 56, 110, 160–162, 234, 287, 382, 384, 428, 494–495
 Wilford, Maurice 152
 Williams, Bernard 431
 Williams, Peter 152
 Winch, Peter 24, 53, 253, 255–257
 Winner, Langdon 565
 Wittgenstein, Ludwig 22–25, 35, 45, 52, 76, 79, 94, 96, 121–122, 132–134, 144–145, 185–186, 189–191, 212, 222, 236, 254–256, 327–329, 331, 341, 360, 368, 376, 419–424, 429, 454, 462, 474, 476, 512, 545–547
 Wollheim, Richard 129
 Wolterstorff, Nicholas 371
 Wood, Rega 324
 Worrall, John 523
 Von Wright, Georg Henrik 11–13, 21–22, 24, 27, 30, 33, 36–37, 39–40, 48, 52, 54, 56, 59–60, 68, 75–77, 81, 86, 93, 96–98, 101, 104–105, 109–111, 117, 137, 147–149, 155–156, 185–186, 190, 194, 212, 262, 282, 368, 376, 379–381, 385, 407–408, 419, 421, 450, 458, 525, 586, 599–600, 611

 Yalom, Irvin 334
 Ylikoski, Petri 403, 521–522, 554
 Ylä-Anttila, Pekka 111
 Ylännne, Pekka 601
 Young, Julian 334

Yrjönsuuri, Mikko 371, 402, 416,
430, 500, 506–508, 517, 552, 557,
574–576, 579–583

Zahavi, Dan 363
Zahle, Henrik 311
Zeilinger, Anton 440
Zilliacus, Henrik 408
Zimmermann, Rainer R. 439
Zupko, Jack 324

MITEN MEISTÄ TULI FILOSOFIAN TOHTOREITA

Tämä teos sisältää 89 pienoiselämäkertaa, jossa filosofi-
sista kysymyksistä väitelleet suomalaiset kertovat koke-
muksistaan matkalla kohti väitöstä. Väittelyiden aikaväli
sijoittuu vuosille 1953–2010, ja mukana on monenlaisia
tarinoita ja anekdootteja akateemisesta opintiestä ympäri
maailmaa, Tasmaniasta Jyväskylään. Kertojina toimivat
monet arvostetuimmat suomalaiset filosofit ja toisaalta
vasta äskettäin tutkimustaan puolustaneet tulevaisuuden
lupaukset.

Kirjoittajat kertovat syttymisestään filosofiaan, opiskelu-
vuosistaan, tutkijanuransa huipusta ja aallonpohjista
sekä väitöstapahtumasta ja sen jälkeisistä tuntemuksista.
Kertomuksia leimaa vahva henkilökohtainen sävy ja jokainen kertomus on erilainen selviytymistarina korkeimman opinaron saavuttamisesta ja filosofisten ongelmien määrätietoisesta pohdinnasta.

ISBN 978-951-9264-74-5

Hakapaino Oy

Helsinki 2010